MUL
101931
Bound by
M/s. Kannammal Binding Works
NO. 7: NEHRU STREET
CHOOLAIMEDU, MADRAS-24

65-75

Madras University Library

Call Number

Accession Number

Available for loan from

This book should be returned on or before the date last marked below.

13 MAR 1982	1 FEB 1986		
13 SEP 1982	9 JAN 1991		
20 OCT 1983			
~~17 DEC 1983~~			
25 JAN 1984			
25 JAN 1984			
26 MAR 1984			
12 APR 1984			
27 AUG 1984			
3 MAY 1985			

O. 61

SRÎ CITRODAYA MAÑJARĪ BHĀSĀ SERIES

No. 14.

NĀRĀYAṆĪYA

WITH THE MALAYALAM COMMENTARY

LAKṢMĪVILĀSA

OF

K. SĀMBAŚIVA ŚĀSTRĪ,

Curator for the Publication of Oriental Manuscripts, Trivandrum.

204

(Part—V)

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF
HIS HIGHNESS THE MAHARAJA OF TRAVANCORE.

TRIVANDRUM:
PRINTED BY THE SUPERINTENDENT, GOVERNMENT PRESS,
1937.

[All Rights Reserved]

101931
21514
Q22:417x.J75
32G.1.5

ശ്രീഃ

ശ്രീമൂലാവനിപാലമൌലിമണിനാ
സംകല്പിതശ്രീരിവ
ശ്രീമൂലാത്മജനിസ്തഥാ സഹജയാ
ലക്ഷ്മ്യാ ച സംഭാവിതഃ
സ്വാതിജ്യോതിരിവാദിതഃ സമുദിതാ-
ശ്ചിത്രാവതാരഃ സ്വയം
മാർത്താണ്ഡാഗ്രസരോ വിരാജതി മഹാ-
രാജഃ സ രാമാഭിധഃ.

ഭാസ്വദ്വർണ്ണമണിഃ പ്രവാളമൃദുളാ
ശ്രുത്യാദ്യലങ്കാരിണീ
ശ്രീമദ്വഞ്ചിവസുന്ധരാനവയശോ-
രാശിപ്രകാശാത്മികാ
ഉത്ഫുല്ലത്സുകൃതിപ്രസാധനധൃതാ-
മോദോന്നദഡ്ഡിണ്ഡിമാ
ശ്രീചിത്രോദയമഞ്ജരീ സുമനസാം
സർവ്വസ്വമുജ്ജൃംഭതാം.

കെ. സാംബശിവശാസ്ത്രീ.

ശ്രീഃ

മുഖവുര.

ലക്ഷ്മീവിലാസവ്യാഖ്യാനത്തോടുകൂടി ഈയാഫീസിൽനിന്നും പ്രസിദ്ധീകരിച്ചുവരുന്ന നാരായണീയത്തിന്റെ ൪-ാമതു ഭാഗമാണിതു്. ഇതിൽ ഭാഗവതദശമസ്കന്ധാന്തർഗ്ഗതമായ കഥാവർണ്ണനങ്ങൾ അടങ്ങിയ ൧൧ ദശകങ്ങൾ (൬൫ — ൭൫ വരെ) കൊണ്ടിട്ടുണ്ടു്. ഭഗവല്ലീലാവിലാസവിഭവങ്ങൾ വിശദപ്പെടുത്തി വർണ്ണിക്കയാൽ എല്ലാത്തിനും ഒന്നുപോലെ പ്രാധാന്യമുണ്ടെങ്കിലും ഗോപികമാരുമായുള്ള രാസക്രീഡാമഹലഹളകൾ ഈ ഭാഗത്തിലാണ് ഘടകമായി കാണുന്നതെന്നുള്ള മാഹാത്മ്യം പ്രത്യേകം സ്മരണീയമാണ്. ഭൂഭാരഹരണത്തിനായുള്ള സങ്കല്പത്തെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തി ഭഗവാൻ യോഗമായാവൈഭവത്താൽ അങ്ഗീകരിച്ചിട്ടുള്ള അവതാരകൃത്യങ്ങളിൽ പ്രധാനപ്പെട്ട കംസവധം ഈ ഭാഗത്തിൽതന്നെ കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. വിജ്ഞാനപ്രകാശം പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടപോലുള്ള സൌന്ദൎയ്യാതിശയം മൂൎത്തിമത്തായി കാണുന്ന ഗോപസുന്ദരിമാരെ ഉപനിഷന്മഹിമകൾ ആസ്വദിച്ച് ആനന്ദിപ്പിക്കുന്ന ആഭ്യന്തരതത്വങ്ങളെ ബാഹ്യങ്ങളായ രാസവിലാസങ്ങൾകൊണ്ടു പ്രലേപനംചെയ്തു കാട്ടുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാന്റെ കൃപാമാധുരി മധുരതരമായ വൈഖരീവിജയത്തിനു അടിമപ്പെട്ടു നില്ക്കുന്ന വിശേഷം രാസക്രീഡയിൽ സഹൃദയാനുഭവസാക്ഷികമായ ഒന്നുമാത്രമാണ്. ശുദ്ധബുദ്ധിയായ അക്രൂരരുടെ ഭക്തിയും ശത്രുപക്ഷപാതികളാണെങ്കിലും കുബ്ജാദികളുടെ ഭഗവദാശ്രയവും ധന്യതയും മനസ്സിലാക്കുന്നവൎക്കു് ഇതിൽപരം ഒരു ഭക്തിനിരൂപണോപായം വേറേ ആവശ്യമില്ലതന്നെ. ഭാഗവതോത്തമനായ നമ്മുടെ മഹാകവിക്കുപോലും മഥുരാപുരിയിൽ ഭഗവാൻ എഴുന്നള്ളുമ്പോൾ വല്ലതും കൊണ്ടു ഹാജരായിരുന്നില്ലല്ലോ:—

"ഗൃഹ്ണാനഃ കുസുമാദി കിഞ്ചന തദാ
മാൎഗ്ഗേ നിബദ്ധാഞ്ജലി-
ൎന്നാതിഷ്ഠം ബത ഹാ യതോ/ദ്യ വിപുലാ-
മാൎത്തിം വ്രജാമി പ്രഭോ!"

എന്നീവിധം പശ്ചാത്താപം ഉദിക്കത്തക്ക ആ ഒരു ഘോഷയാത്ര കാണേണ്ടതുതന്നെയായിരുന്നു. ഇന്നും മഥുര ചെന്നു കാണ്മാൻ

യോഗമുള്ളവക്ക് ഏതാണ്ടൊരു അനുഭാവം അനുഭവത്തിൽ പെട്ടു് ആകാരത്തിൽ ഹ്രസ്വത കാണിക്കുന്നുവെങ്കിലും വസ്തുതയിൽ വിശേഷം ഉള്ളതായി പ്രകാശിക്കുന്നതാണു. ഇതു് എൻെറ അനുഭവമാണ് പറയുന്നതു്. മററൊരുകാര്യം ചിന്തിച്ചാൽ കവിതാഗുണം പ്രസാദിക്കുന്ന വൈചിത്ര്യം അസാമാന്യമാണ്. ഈയിടെ ഓരോ ദശകത്തിൻേറയും വ്യാഖ്യാനം അവസാനിക്കുമ്പോൾ ഞാൻ ഒരു പ്രാർത്ഥനാപദ്യം എഴുതിച്ചേക്കാറുണ്ടു്. അതേ ധ്യാനത്തിൽ കിടന്നുറങ്ങിയപ്പോൾ പുലച്ചയായി ഏണീല്ക്കവെ എണീല്പിച്ചു പറഞ്ഞുതന്നതു പോലെ തോന്നിയതായ പദ്യമാണ് രാസക്രീഡാവസാനദശകവ്യാഖ്യയുടെ ഒടുവിൽ ചേർത്തിരിക്കുന്നതു്. അതു് ഇപ്രകാരമാണ്:—

“രാസകേളിരസഭാസുരാ രതിവിലാസ-
രങ്ഗനവലാസികാ
വാരി ഹാരിവിലസദ്വിഹാരലഹരീ-
തരങ്ഗപരിരിങ്ഗിതാഃ
ഗോപികാ മദനധൂപികാഃ പ്രമദവാപി-
കാസു പരിമജ്ജയൻ
പാതു മാം ഭവരുജാതുരം ഹരിരുപൈതു
ഭദ്രമദരിദ്രിതം.”

ചുരുക്കത്തിൽ തനിയ്ക്കും അന്യക്കും നാട്ടിനും വീട്ടിനും ശ്രേയസ്കരങ്ങളായ അനേകം തത്വങ്ങൾ അന്തർഭവിച്ചിട്ടുള്ള ഈ നാരായണീയത്തിൻെറ വ്യാഖ്യാനം പൂർത്തിയാകാൻ ഇനിയും രണ്ടു ഭാഗങ്ങൾ ഉണ്ടു്. ഈ പ്രബന്ധത്തേയും കവിയേയും മററും സംബന്ധിച്ച് നിരൂപണീയങ്ങളായ ഭാഗങ്ങൾ അപ്പോൾ വിസ്തരിച്ചുകൊള്ളാമെന്നുള്ള സങ്കല്പത്തിലായി ഈ ൨-ാംഭാഗം ഭക്തജനസമക്ഷം അവതരിപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

തിരുവനന്തപുരം, } ദേ. സാംബശിവശാസ്ത്രികൾ,
൧൦൰൱-൧൧൧൨. } ക്യൂറേറർ.

വിഷയാനുക്രമണിക.

	വിഷയം.	പുറം
൧	രാസക്രീഡാവൎണ്ണനം	൧
൨	സുദൎശനാഖ്യവിദ്യാധരശാപമോക്ഷവൎണ്ണനം	൧൪൭
൩	ശംഖചൂഡവധവൎണ്ണനം	൧൫൯
൪	വൃഷഭാസുരവധവൎണ്ണനം	൧൬൩
൫	കേശിവധവൎണ്ണനം	൧൮൦
൬	വ്യോമാസുരവധവൎണ്ണനം	൨൦൧
൭	അക്രൂരസ്യ ഗോകുലയാത്രാവൎണ്ണനം	൨൦൯
൮	അക്രൂരസ്യ ബൃന്ദാവനപ്രാപ്തിവൎണ്ണനം	൨൨൩
൯	അക്രൂരസ്യ ഭഗവത്സമാഗമവൎണ്ണനം	൨൩൫
൧൦	അക്രൂരസ്യ ഭഗവത്കൃതസത്കാരാദിവൎണ്ണനം	൨൪൧
൧൧	ഭഗവതോ മഥുരാപ്രസ്ഥാനവൎണ്ണനം	൨൫൧
൧൨.	അക്രൂരസ്യ യമുനാജലേ ഭഗവത്സ്വരൂപസാക്ഷാത്കാര വൎണ്ണനം	൨൬൫
൧൩.	മഥുരാപുരീപ്രവേശവൎണ്ണനം	൨൭൫
൧൪	രജകനിഗ്രഹവൎണ്ണനം	൨൮൩
൧൫	വായകമാലാകാരാനുഗ്രഹവൎണ്ണനം	൨൮൭
൧൬	കുബ്ജാനുഗ്രഹവൎണ്ണനം	൨൯൧
൧൭	ധനുൎഭംഗവൎണ്ണനം	൩൦൫
൧൮	കുവലയാപീഡവധവൎണ്ണനം	൩൧൫
൧൯	ഭഗവതോ മല്ലരംഗപ്രവേശവൎണ്ണനം	൩൨൯
൨൦	മല്ലയുദ്ധവൎണ്ണനം	൩൩൯
൨൧	കംസവധവൎണ്ണനം	൩൪൭

ശ്രീ.

നാരായണീയം

ലക്ഷ്മീവിലാസം

എന്ന

ഭാഷാവ്യാഖ്യാനത്തോടുകൂടിയതു്.

(പഞ്ചമഭാഗം.)

പഞ്ചഷഷ്ടിതമം ദശകം.

കഴിഞ്ഞ നാലാമത്തു ഭാഗത്തിൽ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ബാലകേളീസരസങ്ങളായ അപദാനങ്ങൾ വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതോടുകൂടി അവതാരമഹിമകൾ പ്രദൎശിപ്പിക്കുന്ന അനേകം അത്യാശ്ചൎയ്യസംഭവങ്ങളും നിരൂപണം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. സാന്ദ്രാനന്ദസ്വരൂപിയായ പരബ്രഹ്മപദം പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തി ഭക്തൎക്കു കാണിച്ചു കൊടുക്കത്തക്ക ഒരു ഗോപരൂപിയായിട്ടാണു് ഭഗവാൻ ആവിർഭവിച്ചിട്ടുള്ളതെന്നു് ൬൪-ാമത്തു ദശകത്തിന്റെ ഒടുവിൽ ഉപസംഹരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈവിധം ഉള്ള അസാധാരണവൈഭവം കരുതി ഭഗവാനെ ഗോവിന്ദമൂൎത്തിയായി കാമധേനുവും ദേവേന്ദ്രനും സകല ബിരുദങ്ങളോടുംകൂടി പട്ടാഭിഷേകം ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. ഈ അഞ്ചാംഭാഗത്തിൽ മുമ്പിൽ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തിട്ടുള്ളതനുസരിച്ചു് ആദ്യത്തെ അഞ്ചു ദശകംകൊണ്ടു് ഗോപസുന്ദരിമാരുടെ ആനന്ദത്തിനായി ക്രീഡാവിലാസവും അനന്തരം വ്യോമാസുരന്റെ വധവും ഭക്തനായ അക്രൂരനു ദൎശനദാനംകൊണ്ടുള്ള അനുഗ്രഹവും ഒടുവിൽ പരമദുഷ്ടനായ കംസന്റെ നിഗ്രഹവും വൎണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു. ആകപ്പാടെ അന്തൎദൃഷ്ടിവെച്ചു നോക്കുന്നതായാൽ സാധുപരിരക്ഷണവും ദുഷ്ടപരിശിക്ഷണവും എന്നുള്ള അവതാരസങ്കല്പം ഇവിടെയും ഫലപ്പെട്ടുകാണാം. ഇപ്രകാരമുള്ള പദ്ധതിയിൽ ൬൫-ാമത്തു ദശകത്തിലെ ആദ്യപദ്യത്താൽ ഭഗവാൻ രാസക്രീഡയ്ക്കായി ഗോപസുന്ദരിമാരെ വേണുഗാനംകൊണ്ടു ആഹ്വാനം ചെയ്തതായ കാൎയ്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

ഗോപീജനായ കഥിതം നിയമാവസാനേ
മാരോത്സവം ത്വമഥ സാധയിതും പ്രവൃത്തഃ
സാന്ദ്രേണ ചാന്ദ്രമഹസാ ശിശിരീകൃതാശേ
പ്രാപൂരയോ മുരളികാം യമുനാവനാന്തേ. ൧

(ഹേ ഭഗവൻ ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ത്വം നിന്തിരുവടി

G. P. T. 2011. 1000. 29-12-1111. B

അഥ = അനന്തരം (ഭക്തന്മാക്കു് പരബ്രഹ്മപദം കാട്ടിക്കൊടുക്കയും വീണ്ടും അവരെ ലീലകൾക്കായി അങ്ഗീകരിക്കയും ചെയ്ത ശേഷം)

ഗോപീജനായ = ഗോപീജനത്തിന്നായി (ഗോപസുന്ദരിമാക്കായി)

നിയമാവസാനേ = നിയമ (ഗൌരീവ്രത)ത്തിന്റെ അവസാനത്തിൽ (പരിസമാപ്തിയിൽ)

കഥിതം = കഥിതമായ (പ്രതിജ്ഞ ചെയ്യപ്പെട്ടതായ)

മാരോത്സവം = മാരോത്സവത്തെ (രാസക്രീഡയെ)

സാധയിതും = സാധിക്കുന്നതിനായി (നിവ്വഹിച്ചു് അനുഗ്രഹിക്കുന്നതിനായി)

പ്രവൃത്തഃ = പ്രവൃത്ത (ആരംഭിച്ചവ) നായി ഉദ്യമിച്ചുകൊണ്ടു്

സാന്ദ്രേണ, ചാന്ദ്രമഹസാ = സാന്ദ്ര (നിബിഡ)മായ — പരിപൂർണ്ണമായ ചാന്ദ്രമഹ (ചന്ദ്രജ്യോതി)സ്സിനാൽ — ചന്ദ്രികയാൽ

ശിശിരീകൃതാശേ = ശിശിരീകൃതങ്ങ (തണുപ്പിക്കപ്പെട്ടതുക) ളായ ആശ (ദിക്കു) കളോടു കൂടിയ

യമുനാവനാന്തേ = യമുനാതീരത്തിലുള്ള വനപ്രദേശത്തിൽ

മുരളികാം = മുരളികയെ (വേണുവിനെ)

പ്രാപൂരയഃ = പ്രപൂരണംചെയ്തു — മനോഹരമായ വിധത്തിൽ വാദനംചെയ്തു. (വേണുഗാനം ചെയ്തു.)

പ്രാപൂരയഃ — പ്ര എന്ന ഉപസർഗ്ഗത്തോടുകൂടിയ 'പ്പൃ പാലനപൂരണയോഃ' എന്ന ധാതുവിൽ ണ്യന്തത്തിൽ കർത്തരി പരസ്മൈപദി ലങ്, മ-പു-ഏ.

അല്ലയോ യോഗമായാവല്ലഭനായി പരമാനന്ദസ്വരൂപിയായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! സത്യസ്വരൂപനായ നിന്തിരുവടിയുടെ സങ്കല്പകലകൾ നിൎബ്ബാധമായി നടക്കുന്നു.

സാരം. ദുഷ്ടനിഗ്രഹത്തിലുള്ള വീരരസവും ശിഷ്ടപരിപാലനത്തിലുള്ള കരുണരസവും ഭക്താനുഗ്രഹദാനത്തിലുള്ള വാത്സല്യരസവും പരമാൎത്ഥത്തിൽ നിന്തിരുവടിക്ക് ഏകാനന്ദമയമത്രേ. ഈ തത്വം വെളിപ്പെട്ടത്താനെന്നപോലെ ശക്തിവൈഭവത്താൽ ഗോപസുന്ദരിമാരോടുള്ള ശൃങ്ഗാരകേളിയിലെ രാസവിലാസരസം ഇപ്പോൾ ആവിൎഭവിച്ചുകാണുന്നു. ഉപനിഷദ്രൂപിണികളായ ഗോപിമാരെ ആനന്ദിപ്പിക്കുന്നതിനായി ബ്രഹ്മാത്മസ്വരൂപിയായ നിന്തിരുവടി വിജ്ഞാനകലകൾ നിറച്ചുള്ള വേണുവിവരങ്ങളിൽ കൂടി വിവരം ഗ്രഹിപ്പിക്കുന്ന ഗാനം ചെയ്തു. ഗോപിമാരുടെ അപേക്ഷയനുസരിച്ചു ഗൌരീവ്രതാവസാനത്തിൽ അവൎക്കു രാസകേളികൾ അനുവദിച്ചതായ പ്രതിജ്ഞയും ഇപ്പോൾ സഫലമാകുന്നു. ഇതിലേയ്ക്കു പററിയതായ സ്ഥലം അതിരമണീയമായ യമുനാനദീതീരപരിസരങ്ങൾ ആയിരുന്നു. പരിപൂൎണ്ണമായ ചന്ദ്രികയാൽ ദിക്കുകളാകവേ സൌമ്യമായ പ്രകാശത്തിലും ശിശിരതയിലും മഗ്നമായിരിക്കെയാണ് ഈ വേണുഗാനം ഉണ്ടായതു്. സ്വയമേ സുന്ദരമായ യമുനാനദീതീരം, തത്രാപി തികച്ച ചന്ദ്രികാവിലാസം, അതിലും നിന്തിരുവടി അരുളിച്ചെയ്യുന്ന വേണുഗാനം എന്നിങ്ങനെ ഓരോന്നും ഉത്തരോത്തരം ഉദ്ദീപകമായിരുന്നു. ഇങ്ങനെ ഓരോ കാരണംകൊണ്ടും അതിമോഹനമായ വിധത്തിൽ രാസകേളിക്കായി നിന്തിരുവടി പ്രേയസികളായ ഗോപസുന്ദരിമാരെ ക്ഷണിച്ചുവത്രേ.

ഇവിടെ ഗോപസുന്ദരിമാരെ രാസകേളിക്കായി സമുചിതമായ സ്ഥലവും സമയവും നിവേദനംചെയ്യുമാറുള്ള ഒരു ആഹ്വാനത്തിന്റെ മട്ടിൽ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ വേണു-

നിരൂപണം. ഗാനം നടന്നതായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. 'നിയമാവസാനേ' എന്നതിനാൽ കരണീയമായ ഗൌരീവ്രതത്തിനു യാതൊന്നുകൊണ്ടും ഭങ്ഗം വരാത്തവിധത്തിലാണ് ഈ ഗാനം ഉണ്ടായതെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. പരിപൂൎണ്ണചന്ദ്രികാപ്രകാശംകൊണ്ടു് പ്രശാന്തരമണീയമായി ശീതളമായുള്ള ഒരവസ്ഥ സ്വയം

സുന്ദരമായ യമുനാവനപ്രദേശത്തിന് ഒന്നുകൂടി മെച്ചം ഉണ്ടാക്കി രാസകേളിയെ ഉദ്ദീപനം ചെയ്യുന്നു. മുരളികയെ പ്രപൂരണം ചെയ്യുക എന്ന ഭാഗം ശ്രീമത്തായ വേണുവിന്റെ ഓരോ വിവരവും ഗാനതാനവിതാനങ്ങളാൽ സഫലപ്പെട്ടുമാറു നാദസൌകുമാര്യത്തെ അഭിവ്യഞ്ജിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് 'യസ്യ നിഃശ്വസിതം വേദാഃ' എന്ന പ്രമാണത്താൽ വേദചോദനത്താൽ ഉപനിഷദ്രൂപിണികളായ സുന്ദരിമാക്കു അദ്ധ്യാത്മരസപരിവേഷണം ചെയ്തു പ്രബോധനം നല്കിയതായ രീതിയിൽ സൎവ്വേന്ദ്രിയസന്തൎപ്പണം ചെയ്യുന്നു. ഇതുകൊണ്ടു വേണുഗാനം സൎവ്വശ്രുതമധുരനാദമോഹനമായിരുന്നു എന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ആകപ്പാടെ മാരോത്സവത്തിന്റെ ഈ പുറപ്പാടിൽ പൂരോത്സവത്തിലെന്നപോലെ ചന്ദ്രികാവിലാസവും സുന്ദരമായ നിൎമ്മലജലാനുപാതശീതളമായുള്ള പ്രദേശവിശേഷവും വേണുഗാനം മുതലായ സുകുമാരസുന്ദരീമോഹനമായ സങ്ഗീതമേളവും നടക്കുന്നതായ ഒരു ലൌകികസമ്പ്രദായവും വിദ്യോതിക്കുന്നു.

ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ രാസകേളിക്കായി ഒരുങ്ങവേ ചന്ദ്രോദയംനിമിത്തം യമുനാവനദേശമാകേ രമണീയമായ പ്രകാശത്തിൽ പരിമജ്ജനം ചെയ്യുകയും തദനുഗുണമായി ഭഗവാൻ അതിമോഹനമായവിധത്തിൽ വേണുഗാനം നടത്തുകയും ചെയ്തതായ ഭാഗം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

"ഭഗവാനപി താ രാത്രീഃ ശരദോത്ഫുല്ലമല്ലികാഃ
വീക്ഷ്യ രന്തും മനശ്ചക്രേ യോഗമായാമുപാശ്രിതഃ.

തദോഡുരാജഃ കകുഭഃ കരൈൎമ്മുഖം
പ്രാച്യാ വിലിമ്പന്നരുണേന ശന്തമൈഃ
സ ചൎഷണീനാമുദഗാച്ഛുചോ മൃജൻ
പ്രിയഃ പ്രിയായാ ഇവ ദീൎഘദൎശനഃ.

ദൃഷ്ട്വാ കുമുദ്വന്തമഖണ്ഡമണ്ഡലം
രമാനനാഭം നവകുങ്കുമാരുണം
വനം ച തദ് കോമളഗോഭിരഞ്ജിതം
ജഗൌ കലം വാമദൃശാം മനോഹരം." ൧

൨-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ അത്യന്തമധുരമായ വേണുഗാനം കേട്ടു് ഗോപസുന്ദരിമാരാകവേ അന്യാദൃശമായ പാരവശ്യത്തെ പ്രാപിച്ചതായ കാര്യം ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

സമ്മൂർച്ഛനാഭിരുദിതസ്വരമണ്ഡലാഭിഃ
സമ്മൂർച്ഛയന്തമഖിലം ഭുവനാന്തരാളം
ത്വദ്വേണുനാദമുപകൎണ്ണ്യ വിഭോ! തരുണ്യ-
സ്തത്താദൃശം കമപി ചിത്തവിമോഹമാപുഃ. ൨

(ഹേ) വിഭോ! = (അല്പയോ) കൎത്തുമകൎത്തുമന്യഥാ കൎത്തും ച സമൎത്ഥനായി നിത്യസ്വരൂപനായുള്ള ഭഗവൻ ശ്രീകൃഷ്ണ!

ഉദിതസ്വരമണ്ഡലാഭിഃ = ഉദിതങ്ങൾ(ആവിർഭവിച്ചവയുക)ളായ സ്വരമണ്ഡലങ്ങ (സ്വരസമൂഹങ്ങ)ളോടു നിഷാദം, ഋഷഭം, ഗാന്ധാരം, ഷഡ്ജം, മദ്ധ്യമം, ധൈവതം, പഞ്ചമം, എന്നീ സപ്തസ്വരങ്ങളുടേയും ചുഴററലോടു യോഗഭേദങ്ങളോടുകൂടിയ

സംമ്മൂർച്ഛനാഭിഃ = സംമ്മൂർച്ഛനകളാൽ (ആരോഹണാവരോഹണരൂപങ്ങളായ ക്രമികങ്ങളായ സ്വരപരികരങ്ങളാൽ)

അഖിലം = അഖില(സമസ്ത)മായ

ഭുവനാന്തരാളം = ഭുവന (ലോക)ങ്ങളുടെയും അന്തരാള (അഭ്യന്തര)ത്തെ — അകമേ

സമ്മൂർച്ഛയന്തം = സമ്മൂർച്ഛയത്തായി (സമ്യക്കാകും വണ്ണം മൂർച്ഛിപ്പിക്കുന്നതായി മോഹിപ്പിക്കുന്നതായി — പരവശപ്പെടുത്തുന്നതായി — ഉള്ള

ത്വദ്വേണുഗാനം = നിന്തിരുവടിയുടെ വേണുനാദ (മുരളീഗാനശബ്ദ)ത്തെ

ഉപകൎണ്ണ്യ = ഉപകൎണ്ണനം ചെയ്തിട്ട് (അടുക്കലായി കേട്ടിട്ട്)

തരുണ്യഃ = തരുണിമാർ (ഗോപസുന്ദരിമാർ)

തത്താദൃശം = അപ്പണ്ണമെല്ലാമിരിക്കുന്ന (അന്യാദൃശമായ)

കമപി; ചിത്തവിമോഹം = ഏതാണ്ടൊരു (അനിർവ്വചനീയമായ) ചിത്തവിമോഹ (ചിത്തപാരവശ്യ)ത്തെ

അവാപുഃ. = അവാപി(പ്രാപി)ച്ചു.

അല്ലയോ സർവ്വാന്തര്യാമിയായ സത്യസ്വരൂപനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ മോഹനമായ വേണുനാദം കേട്ടമാത്രയിൽ ഗോപസുന്ദരിമാരാകവെ

സാരം. ഇതികർത്തവ്യതാജ്ഞാനമെന്നിയെ അത്യന്തം ചിത്തപാരവശ്യത്തെ പ്രാപിച്ചു. ഈ ഗോപിമാൎക്ക ഇപ്രകാരം ഒരു ചിത്തപാരവശ്യം സംഭവിച്ചതിൽ ആശ്ചര്യപ്പെടുവാനില്ല. ചരാചരപ്രപഞ്ചാത്മകമായ സമസ്തഭുവനങ്ങളുടേയും ഉള്ളിൽ കടന്നു ആ വേണുഗാനം വ്യാമോഹത്തെ ജനിപ്പിച്ചു. ഈ വേണുഗാനശ്രവണോത്തരക്ഷണത്തിൽ പ്രപഞ്ചം മുഴുവനേ ഒന്നുപോലെ പരവശമായിത്തീൎന്നു. ഈ വേണുഗാനം ഇത്രയും മഹിമയുള്ളതായിരിക്കുവാൻ കാരണം രണ്ടായിരുന്നു. നിഷാദൎഷഭഗാന്ധാരഷഡ്ജമദ്ധ്യമധൈവതപഞ്ചമാത്മകങ്ങളായ സ്വരങ്ങളുടെ സംവിധാനപരിപാടികൾ ആരോഹണാവരോഹണസ്വരൂപങ്ങൾക്ക അനുകൂലങ്ങളായ പ്രയോഗഭേദങ്ങളോടുകൂടി പ്രകാശിക്കയും വിശിഷ്യ ത്രിഭുവനമോഹനമായ ആകൃതി കൈക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ മുഖാരവിന്ദത്തിൽനിന്നും ആവിൎഭവിക്കയും ചെയ്യുക എന്നീ തരത്തിലുള്ള വിശേഷംകൊണ്ടാണ് ഈ വേണുനാദത്തിനു അസാധാരണമായ വൈഭവം ഉണ്ടായതു്. ചുരുക്കത്തിൽ അത്യന്തം മധുരമായ വേണുനാദം അകമേ പ്രവേശിച്ചു അതുവരെ ഉള്ളിൽ ഉണ്ടായിരുന്നതായ സാംസാരികഭാവനകൾ എല്ലാം അകററി നിന്തിരുവടിയിൽ തന്നെ സൽഭാവവും ഉദിപ്പിച്ചു ഗോപാംഗനമാരെയാകമാനം പരവശകളാക്കിത്തീൎത്തുവത്രേ.

ഇവിടെ രാസക്രീഡയ്ക്കു തക്ക യോഗ്യത സിദ്ധിച്ചു ഭഗവത്സാമീപ്യയോഗത്തിന് ഗോപികളെ അൎഹകളാക്കിത്തീൎക്കുമാറു വേണുനാദത്തിനു അസാമാന്യമഹിമയുണ്ടായി

നിരൂപണം. രുന്നതായും തദനുസാരേണ അവർ സാംസാരികമോഹപരമായ താരുണ്യം ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും ദേഹഗേഹാദികളിലേ മോഹകാരിയായ ബന്ധം വിട്ടു ഭഗവത്പ്രാപ്തിക്ക അനുഗുണമായ ചിത്തനൈൎമ്മല്യം സമ്പാദിച്ചു പരിശുദ്ധകളായി തീൎന്ന

തായും ഉള്ള കാൎയ്യം ചിത്തവിമോഹപ്രാപ്തിരൂപത്തിൽ സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. അസാധാരണമായ ഗാനലക്ഷണം പരിപൂൎണ്ണമായിരിക്കയും ഭഗവാൻ വാദനം ചെയ്തതാണെന്നുള്ള വിശേഷം ഉണ്ടായിരിക്കയും നിമിത്തം ഈ വേണുനാദത്തിന് ഇത്രയും കാൎയ്യകരണത്തിൽ ഉചിതമായ സാമൎത്ഥ്യത്തെ വിശേഷണങ്ങളാൽ സാധിച്ചിരിക്കുന്നു. വേണുഗാനം കേട്ടു ഗോപസുന്ദരിമാർ ശ്രീകൃഷ്ണനിൽ തന്നെ മനസ്സു ലയിച്ചു മയങ്ങിയതായ കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ.—

"നിശമ്യ തദ്ഗീതമനങ്ഗവൎദ്ധനം
വ്രജസ്ത്രിയഃ കൃഷ്ണഗൃഹീതമാനസാഃ."

എന്ന ശ്ലോകത്താൽ സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇവിടെക്കാണുന്ന 'അനങ്ഗവൎദ്ധനം' എന്നുള്ള വിശേഷണത്തിന്റെ പല്ലവനമത്രേ ഈ നാരായണീയപദ്യം എന്നു സഹൃദയൎക്കു വ്യക്തമാകുന്നതാണല്ലോ. ൨

വേണുനാദം കേട്ടു ചിത്തപാരവശ്യം വന്ന ഗോപസുന്ദരിമാർ സൎവ്വവുമുപേക്ഷിച്ചു വനപ്രദേശത്തിൽ എത്തിയതായ കാൎയ്യം മൂന്നാമത്തെ പദ്യത്താൽ ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

താ ഗേഹകൃത്യനിരതാസ്തനയപ്രസക്താഃ
കാന്തോപസേവനപരാശ്ച സരോരുഹാക്ഷ്യഃ
സൎവ്വം വിസൃജ്യ മുരളീരവമോഹിതാസ്തേ
കാന്താരദേശമയി കാന്തതനോ! സമേതാഃ. ൩

അയി, കാന്തതനോ ! = അല്ലയോ കാന്ത (സുന്ദര)മായും കാമുകഭാവം തോന്നിയതായും ഉള്ള തനുവോടുകൂടിയ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!

ഗേഹകൃത്യനിരതാഃ = ഗേഹ(ഗൃഹ)കൃത്യത്തിൽ നിരതകളായും — പ്രവൎത്തിച്ചവരായും

തനയപ്രസക്താഃ = തനയരിൽ (കുട്ടികളിൽ) പ്രസക്തകളായും — കുട്ടികളുടെ ശുശ്രൂഷണലാളനങ്ങളിൽ പ്രവൎത്തിച്ചവരായും

കാന്തോപസേവനപരാഃ, ച	= കാന്ത (ഭർത്താക്ക) ന്മാരുടെ ഉപസേവനത്തിൽ (ശുശ്രൂഷയിൽ) പര (തത്പര) കളായും—ശ്രദ്ധിച്ചവരായും—ഉള്ള
താഃ, സരോരുഹാക്ഷ്യഃ	= ആ സരോരുഹാക്ഷികൾ (ഗോപിമാർ)
തേ	= നിന്തിരുവടിയുടെ
മുരളീരവമോഹിതാഃ	= മുരളീരവം(വേണുനാദം) കൊണ്ടു മോഹിത(പരവശ) കളായി ഭവിക്കനിമിത്തം
സർവം	= സമസ്തവും (ഗൃഹകൃത്യവും, തനയലാളനയും, ഭർത്തൃശുശ്രൂഷണയും)
വിസൃജ്യ	= വിസർജ്ജി (ത്യജി)ച്ചിട്ടു്
(തേ) കാന്താരദേശം	= (നിന്തിരുവടിയുടെ) കാന്താരദേശത്തെ (നിന്തിരുവടി രാസക്രീഡയ്ക്കായി കാത്തു് എഴുന്നള്ളിയിരിക്കുന്ന യമുനാതീരത്തിലേ ഉപവനപ്രദേശത്തിൽ)
സമേതാഃ.	= സമേതരായി. (സങ്ഗതകളായി—വന്നുകൂടി.)

അല്ലയോ മോഹനമൂർത്തിയായി ഗോപസുന്ദരീവല്ലഭനായുള്ള ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടിയുടെ ആനന്ദകരമായ വേണുനാദം കേട്ടപ്പോൾ തന്നെ ആ ഗോപയുവതികൾ മനം

സാരം.

മയങ്ങി സകലതും ഉപേക്ഷിച്ചു നിന്തിരുവടിയിൽ ലയിച്ചുകഴിഞ്ഞുവത്രേ. പതിദേവതളായ അവർക്കു നിന്തിരുവടിയത്രേ ആ ക്ഷണത്തിൽ കാന്തനായ പതിയായി തോന്നിയതു്. ബാഹ്യദൃഷ്ടിയിൽ ഗൃഹകൃത്യപ്രവൃത്തകളായി ജലാഹരണപചനാദികൃത്യത്തിൽ പെട്ടവർ, തനയലാളനാനന്ദം അനുഭവിച്ചു രസിക്കുന്നവർ, ഭർത്തൃശുശ്രൂഷണത്താൽ രതിലീലാവിലാസങ്ങളിൽ പ്രവേശിച്ചവർ എന്നുവേണ്ട അനേകംപ്രകാരത്തിൽ സഖീജനസല്ലാപംതുടങ്ങിയ പലേ വ്യാപാരങ്ങളിലും ശ്രദ്ധിച്ചിരു

ന്നവർ ആകെ ഒന്നുപോലെ ആവക സകല ജോലികളും ഉടനെ ഉപേക്ഷിച്ച് വേണുഗാനം നേരിട്ടുകേട്ട് അനുഭവിക്കാനായി നിന്തിരുവടി എഴുന്നള്ളിയിരിക്കുന്നതായ യമുനാതീരോപവനപ്രദേശത്തിൽ വന്നുകൂടി.

ഇവിടെ കഴിഞ്ഞ ശ്ലോകത്തിൽ പറഞ്ഞതുപോലെ വേണുനാദംകൊണ്ടു സംഭവിച്ചതായ ചിത്തപാരവശ്യത്തിൻെറ ഫലം വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇവിടത്തെ ചിത്തപാരവശ്യം ഭഗവത്പ്രാപ്തിയിൽ സാധനമായ നിമ്മലിഭാവമാകുന്നു.

നിരൂപണം.

സ്ത്രീകൾക്കു ചിത്തത്തിൽ പററുന്ന മലങ്ങൾ ൧. ഗൃഹകൃത്യാസക്തി, ൨. തനയലാളനപ്രവൃത്തി, ൩. പതിശുശ്രൂഷ എന്നിത്യാദിയത്രേ. ഇതെല്ലാം മാഞ്ഞപ്പോൾ ഭഗവാനെ പ്രാപിക്കാൻ അവർ യോഗ്യതയുള്ളവരായി തീരുന്നു എന്നു സാരം. അതാണ് 'സവ്വം വിസൃജ്യ' എന്ന ഭാഗത്താൽ വിശദപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതു്. ഇത്രയുമായപ്പോൾ ഈ ഗോപിമാരാകെ ഭഗവദപ്പിതചിത്തവൃത്തികളായി ഭഗവദ്വല്ലഭകളായി ഭവിച്ചുവത്രേ. ഈ തത്വം സഹൃദയനായ കവിയുടെ വാക്കിൽ സ്഻ുരിച്ചിരിക്കുന്ന വാക്കു നോക്കുക. 'സരോരുഹാക്ഷ്യഃ' എന്നു ഗോപിമാരെയും 'കാന്തതമോ' എന്നു ഭഗവാനെയും വ്യപദേശിക്കുന്ന കവിക്ക് എത്രമാത്രം സങ്കല്പം ഉണ്ടെന്നു സഹൃദയരായ ഭക്തന്മാർ തീച്ചപ്പെടുത്തട്ടെ. സരോരുഹാക്ഷൻ എന്നു കൃഷ്ണനെ ഉദ്ദേശിക്കുന്ന പദത്തിൻെറ സ്ത്രീലിങ്ഗമാണല്ലോ സരോരുഹാക്ഷ്യഃ എന്ന പദം. സുന്ദരിമാർ എന്നും വേണുഗാനം കേട്ടപ്പോൾ അക്ഷികളിൽ കാന്തിവികാസത്താൽ സരോരുഹസാദൃശ്യം വന്നവരെന്നും മററുമാണ് ബാഹ്യദൃഷ്ടികൾ തോന്നുന്നതെങ്കിലും കൃഷ്ണയുവതികൾ എന്ന ഭാഗം സൂക്ഷ്മജ്ഞന്മാക്ക് അനപലപനീയമത്രെ. അതുപോലെ 'കാന്തതമോ' എന്ന സമസ്തത്തിലെ പൂവ്വപദം സുന്ദരമെന്ന അത്ഥത്തിലാണ് സാമാന്യേന വിശ്രമിക്കുന്നതെങ്കിലും ഭത്താവെന്ന താത്പയ്യത്തിലും ശ്ലേഷമഹിമ്നാ ശക്തമാണല്ലോ. വേണുനാദോത്തരക്ഷണത്തിൽ ഗോപിമാക്ക് ഭഗവാനാണു ഭത്താവായി സ്഻ുരിച്ചതെന്നും അതിനാലാണ്. അവർ ചാടിപ്പുറപ്പെട്ടതെന്നും സൂക്ഷ്മം.

ഗേഹ......സേവനപരാശ്ച— ഈ ഭാഗം സംസാരബന്ധത്തിൽ പെട്ട സ്ത്രീകൾക്കുള്ള കൃത്യങ്ങൾക്ക് ഒരു സ്സൈച്ചാണ്.

ഈ ക്രമത്തിൽ മറെറാരു സ്വാരസ്യവും ഉണ്ടു്. അതു് — ഗേഹകൃത്യനിരതകളായ ദരിദ്രകൾ—ഗേഹകൃത്യത്തിൽ ആളുകൾ ഉള്ളവരും തനയലാളനപ്രവൃത്തരുമായ ഇടപ്രഭുക്കൾ—ഇതിൽ രണ്ടിലും മററു പരിജനങ്ങൾ ഉള്ളവരും ഭർത്തൃരതിവിലാസകേളിയിൽ മാത്രം പെട്ടു് ആനന്ദിക്കുന്ന ഉത്തമപ്രഭുക്കൾ എന്നിങ്ങനെ എല്ലാതരത്തിലുള്ള ഗോപിമാരെയും ഈ മൂന്നുവിശേഷണങ്ങൾ സംഗ്രഹിക്കുന്നു എന്നുള്ളതാണു്. ഗോപിമാർ ഭഗവത്സന്നിധിയിൽ എത്തിയതായ ഭാഗം ഭാഗവതത്തിൽ—

'ആജഗ്മുരന്യോന്യമലക്ഷിതോദ്യമാഃ
സ യത്ര കാന്തോ ജവലോലകുണ്ഡലാഃ.'

എന്നീ ശ്ലോകാൎദ്ധത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതിൽ 'അലക്ഷിതോദ്യമാഃ' എന്നും 'ജവലോലകുണ്ഡലാഃ' എന്നുമുള്ള വിശേഷണങ്ങൾ ഗോപിമാർക്കു ഭഗവാനിലുള്ള അസാധാരണമായ അനുരാഗാതിശയത്തെ അഭിവ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു.

ഗൃഹകൃത്യങ്ങൾ മുതലായവയെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടുവന്നതായ ഭാഗം ഭാഗവതത്തിൽ ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക:—

"ദുഹന്ത്യോഽഭിയയുഃ കാശ്ചിദ
ദോഹം ഹിത്വാ സമുത്സുകാഃ
പയോഽധിശ്രിത്യ സംയാവ-
മനുദ്വാസ്യാപരാ യയുഃ.

പരിവേഷയന്ത്യസ്തദ്ധിത്വാ
പായയന്ത്യഃ ശിശൂൻ പയഃ
ശുശ്രൂഷന്ത്യഃ പതീൻ കാശ്ചി-
ദശ്നന്ത്യോഽപാസ്യ ഭോജനം." ൯

നാലാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ കാമാവേശപരവശകളായ ഗോപസുന്ദരിമാർക്കു ശ്രീകൃഷ്ണസന്നിധിയിലേ വരവിലുള്ള സംഭ്രമത്തേയും തദനുഗുണമായ ഫലത്തേയും വൎണ്ണിക്കുന്നു:—

കാശ്ചിന്നിജാങ്ഗപരിഭൂഷണമാദധാനാ
വേണുപ്രണാദമുപകർണ്ണ്യ കൃതാർദ്ധഭൂഷാഃ
ത്വാമാഗതാ നനു തഥൈവ വിഭൂഷിതാഭ്യ-
സ്താ ഏവ സംരുരുചിരേ തവ ലോചനായ. ൪

കാശ്ചിത് = ചിലർ (ചില ഗോപിമാർ)

നിജാങ്ഗപരിഭൂഷണം = നിജാങ്ഗങ്ങൾക്കു (തന്റെ അവയവങ്ങൾക്കു — കരചരണാദ്യവയവങ്ങൾക്കു) പരിഭൂഷണ (അലങ്കാര)ത്തെ

ആദധാനാഃ = ആധാനം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവരായി (വേണ്ടവിധത്തിൽ ആഭരണാദ്യലങ്കാരങ്ങൾ അണിയുകയും ഒരുങ്ങുകയും ചെയ്തിരിക്കെ)

വേണുപ്രണാദം = വേണുപ്രണാദത്തെ (ശ്രീകുഴൽ ഗാനത്തെ)

ഉപകർണ്ണ്യ = ഉപകർണ്ണനം ചെയ്തിട്ട് (കേട്ടിട്ട് - അരികിലായി ശ്രവിച്ചിട്ട്)

കൃതാർദ്ധഭൂഷാഃ = കൃതമായ (ധരിക്കപ്പെട്ടതായ) അർദ്ധഭൂഷയോടു (പകുതി അലങ്കാരത്തോടു) കൂടിയവരായി (ശ്രീകുഴൽനാദം അരികിൽ കേൾക്കുന്നതുവരെ ധരിച്ചതായ അലങ്കാരം അവിടെത്തന്നെ നിറുത്തീട്ട്)

തഥാ, ഏവ = അപ്രകാരംതന്നെ (പകുതി അലങ്കാരം ധരിച്ചവരായി ത്തന്നെ)

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ

ആഗതാഃ, നനു. = ആഗതരായത്രെ. (പ്രാപിച്ചുവത്രെ.)

വിഭൂഷിതാഭ്യഃ = വിഭൂഷിതകളെ(സംപൂർണ്ണമായി അലങ്കാരം ധരിച്ചുവന്നവരെക്കാൾ

താഃ, ഏവ = അവർ (പകുതി അലങ്കാരം ധരിച്ചു പരിഭ്രമിച്ചെത്തിയവരായ ആ ഗോപസുന്ദരിമാർ) തന്നെയാണ്

തവ = നിന്തിരുവടിയുടെ
ലോചനായ = ലോചനത്തി(കണ്ണി)നായി
സംരുരുചിരേ. = നല്പതിന്മണ്ണം രുചിച്ചതു് (പരിഭ്രമംനിമിത്തം അലങ്കാരസംവിധാനംപോലും പൂർണ്ണമാകാതെ വന്നവരെയാണു് നിന്തിരുവടി തൃപ്തിയായി ദർശിച്ചതു്.)

സാരം.

അല്ലയോ ഭക്തിവശ്യനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി രാസകേളിക്കായി ഗോപിമാരെ ക്ഷണിക്കുന്ന മട്ടിൽ വേണുനാദം ആരംഭിച്ചപ്പോൾ സകല ഗോപസുന്ദരിമാരും ചിത്തപാരവശ്യത്തോടെ ഗേഹമോഹാദിസമസ്തകൃത്യവും ഉപേക്ഷിച്ചു നിന്തിരുവടിയുടെ അടുക്കൽ എത്തിയതായി പറഞ്ഞുവല്ലൊ. അപ്രകാരം എത്തിയ ഗോപസ്ത്രീകൾ രണ്ടുതരത്തിലായിരുന്നു. ചിലർ വേണുനാദം കേട്ടു് സാവധാനത്തിൽ പരിപൂർണ്ണമായ അലങ്കാരസംവിധാനങ്ങൾ ചെയ്തു് ആഭരണാദികൾ അണിഞ്ഞും ദിവ്യവസ്ത്രങ്ങൾ ധരിച്ചും ഭംഗിയായി വന്നിരുന്നു. മററു ചിലർ നിന്തിരുവടിയിൽ ഉള്ള പ്രേമഭാരംനിമിത്തം പരിഭ്രമത്താൽ ആഭരണാദ്യലങ്കാരങ്ങൾ മുഴുവനെ ധരിച്ചുപോരാൻ കഴിയാതെ അർദ്ധാലംകൃതകളായിത്തന്നെ ഓടിയെത്തിയിരുന്നു. എന്നാൽ ഇവരിൽ അലങ്കാരസംവിധാനം പൂർണ്ണമായില്ലെങ്കിലും രണ്ടാമത്തെ പരിഭ്രമക്കാരായ ഗോപവനിതകളാണു് നിന്തിരുവടിയുടെ തൃക്കണ്ണുകൾക്കു അധികം പ്രീതികാരിണികളായി ഭവിച്ചതു്. അലങ്കാരങ്ങളിലെക്കുറവു ശ്രദ്ധിക്കാൻ തരമാകാത്തവിധം നിന്തിരുവടിയിലെ പ്രേമാതിശയം തന്നെ അവർക്കു് ഒരു ദിവ്യാലങ്കാരമായി തൃക്കണ്ണുകൾക്കു തോന്നിയത്രെ.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ അനേകം പ്രകാരത്തിലുള്ള ഗോപസുന്ദരിമാരെ പ്രവേശിപ്പിച്ചു, ഭഗവത്സാന്നിദ്ധ്യം ഉണ്ടായിരുന്നാൽ തന്നെയും എല്ലാവരിലും ഒന്നുപോലെ ഭഗവത്പ്രീതിയുണ്ടാകയില്ലെന്നും, തങ്ങൾക്കുള്ള ഭക്തിയുടെ മാത്രകൾ അനുസരിച്ചായിരിക്കും ഭഗവത്പ്രീതിയുണ്ടാകുന്നതെ

ന്നും അതിനാൽ ബാഹ്യമായ ആഡംബരത്തിൽ ഭ്രമിച്ച് ഭക്തിനാട്യംകൊണ്ടു ഫലം ഇല്ലെന്നും കോമാളിവേഷത്തിലായാലും ഭക്തിയാണു് പ്രധാനമായിട്ടുള്ളതെന്നും സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. വന്നവരായ ഗോപിമാരിൽ പരിപൂർണ്ണമായ അലങ്കാരം ചെയ്തുവന്നവർ അലങ്കാരത്തിൽ ദൃഷ്ടിവെച്ച് അതിവേഴ്ക്കായി അല്പം വിളമ്ബിച്ച് എത്തിയവരാണെന്നും മററവർ ഭഗവദ്ദർശനത്തിലുള്ള സംഭ്രമം നിമിത്തം അലങ്കാരം മുഴവനാക്കാനുള്ള കാലവിളമ്ബം സഹിക്കാൻ ശക്തിയില്ലാത്തവരായി ഭഗവത്പ്രേമാതിശയം കൊണ്ടു് ഒന്നാമതായി ഓടിയെത്തിയവരാണെന്നും മററും അവർ തമ്മിലുള്ള വിശേഷമാണു് ഇത്രയും ഫലഭേദത്തിനിടയായതു്.

ഇവിടെ സംപൂർണ്ണാലങ്കാരം ധരിച്ചവരേക്കാൾ അർദ്ധാലങ്കാരം ധരിച്ചവരാണു് അധികം പ്രീതിഭാജനമായതെന്നുള്ള കാര്യം ലോകവിരോധിയാകയാൽ ഒരുതരം വിരോ-
അലങ്കാരം. ധാഭാസച്ഛായയുണ്ടു്. എന്നാൽ ഭഗവത്പ്രേമാതിശയം അതിനു പരിഹാരമായി വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. 'തവ ലോചനായ' എന്നുള്ള ഭാഗം ഇതിലേയ്ക്കു സൂചകമായിരിക്കുന്നു. ശബ്ദം കൊണ്ടു നോക്കുകയാണെങ്കിൽ ഭഗവത്പ്രേമാതിശയം എന്നുള്ള ഭൂഷണമാണു് ഇവിടെ യഥാർത്ഥ ഭൂഷണം എന്നും അതു ഇല്ലാത്തതിനാൽ അവർ വിഗതഭൂഷകളാകയാൽ വിഭൂഷിതകൾ (നിരലങ്കാരകൾ) തന്നെയായെന്നും അതിനാലാണു അവരിൽ പ്രീതിയുദിക്കാത്തതെന്നും ഒരു സമാധാനം കരുതാം. നേരെമറിച്ച് മററുള്ളവരെപ്പററി പറയുമ്പോൾ ഭൂഷാശബ്ദം ഉപയോഗിക്കയാൽ ഇത്രയും സ്വാരസ്യം കവിവിവക്ഷിതമാകാനും തരം ഇല്ലെന്നില്ല.

ലോചനായ സംരുരുചിരേ — രുച് ധാതുവിൻെറ യോഗത്തിൽ പ്രീയമാണമായ ലോചനശബ്ദത്തിനു് 'രുച്യർത്ഥാനാം പ്രീയമാണഃ" എന്ന പാണിനിസൂത്രത്താൽ സം-
പ്രയോഗം. പ്രദാനസംജ്ഞവന്നു ചതുർത്ഥീവിഭക്തി സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളതാകുന്നു. ൪.

പ്രേമാതിശയം നിമിത്തം ശ്രീകൃഷ്ണദർശനത്തിലേയ്ക്കുള്ള ത്വരാസംഭ്രമങ്ങൾകൊണ്ടു് മററൊരു ഗോപസുന്ദരി കാട്ടിക്കൂട്ടിയതായ വിശേഷത്തെ കവി ഉൽപ്രേക്ഷാമര്യാദയാ ഫലപ്പെടുത്തുന്ന കാര്യം അടുത്ത ശ്ലോകത്തിൽ ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

ഹാരം നിതമ്ബഭുവി കാചന ധാരയന്തീ
കാഞ്ചീം ച കണ്ഠഭുവി ദേവ! സമാഗതാ ത്വാം
ഹാരിത്വമാത്മജഘനസ്യ മുകുന്ദ! തുഭ്യം
വ്യക്തം ബഭാഷ ഇവ മുഗ്ദ്ധമുഖീ വിശേഷാൽ. ൫

(ഹേ) ദേവ! മുകുന്ദ! = (അല്ലയോ) പരമാത്മപ്രകാശസ്വരൂപിയായിരിക്കുന്ന മുകുന്ദ! (ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവൻ!)

കാചന = ഒരു ഗോപസുന്ദരി

ഹാരം = ഹാര(മുക്താഹാര)ത്തെ മുത്തുമാലയെ (കണ്ഠത്തിൽ ധരിക്കേണ്ടതിനെ)

നിതമ്ബഭുവി = നിതമ്ബപ്രദേശത്തിലും (അരയിലും)

കാഞ്ചീം = കാഞ്ചിയെ (ഒഡ്യാണത്തെ— അരഞ്ഞാണത്തെ) അരയിൽ ധരിക്കേണ്ടതിനെ)

കണ്ഠഭുവി ച കണ്ഠഭുവിലും (കഴുത്തിലും)

ധാരയന്തീ = ധരിക്കുന്നവളായി (ധരിച്ചുകൊണ്ടു്)

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ

സമാഗതാ = സമാഗതയായി (പ്രാപിച്ചിട്ടു്, നിന്തിരുവടിയുടെ മുമ്പിൽ വന്നിട്ടു)

മുഗ്ദ്ധമുഖീ = മുഗ്ദ്ധമായ (മോഹനമായ— മന്ദസ്മിതസുന്ദരമായ) മുഖത്തോടുകൂടിയവളായി

തുഭ്യം = നിന്തിരുവടിയോടായിക്കൊണ്ടു്

ആത്മജഘനസ്യ = ആത്മജഘനത്തിനു് (തന്റെ ജഘനപ്രദേശത്തിനു്)

വിശേഷാത = വിശേഷിച്ചു

ഹാരിത്വം = ഹാരിത്വത്തെ ൧-ഹാരത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന അവസ്ഥയേയും, ൨-മനോഹാരിതയേയും

വ്യക്തം = വ്യക്തമായി (പ്രത്യക്ഷമായി)

ബഭാഷ, ഇവ = ഭാഷിച്ചു (പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചു) വോ എന്നു തോന്നുമാറിരുന്നു.

അല്ലയോ പരമാത്മപ്രകാശമൂൎത്തിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ മായാവൈഭവം പോലെ അടുത്തുകൂടുന്ന ഗോപിമാരുടെ വിലാസങ്ങളും വിചിത്രങ്ങളായിരിക്കുന്നു. വേണുനാദം കേട്ട് ഉടനെ നിന്തിരുവടിയെ പ്രാപിക്കണമെന്ന ഏകസങ്കല്പത്താൽ മതിമറന്നുപോയ ഒരു ഗോപി അലങ്കരണസംഭ്രമത്തിൽ കണ്ഠത്തിലണിയാനുള്ള മുത്തുമാല നിതംബത്തിലും നിതംബയോഗ്യമായ കാഞ്ചി കണ്ഠത്തിലുമായി അണിഞ്ഞു് ആനന്ദമന്ദഹാസം തൂകിക്കൊണ്ടു് അതിത്വരതയോടേ അടുക്കലെത്തി. അപൂൎവ്വസംവിധാനത്തിലുള്ള ഈ ആഭരണധാരണം ആശ്ചൎയ്യമായിരുന്നു എന്നു തന്നെയല്ല പരമാൎത്ഥത്തിൽ അവളുടെ നിതംബത്തിൽ ഹാരധാരണം അസാധാരണമായ ഒരു മനോഹാരിതയെ ആവിഷ്കരിക്കയും ചെയ്തു. ഈ ഒരു വസ്തുസ്ഥിതി കണ്ടാൽ അവൾ തന്റെ മനോഭാവം പ്രകാശിക്കുന്ന മുഖകാന്തികൊണ്ടു തന്റെ ജഘനത്തിൽ വിശേഷമായി വന്നുകൂടിയ ഹാരിതയെ (ഹാരത്തോടു കൂടിയ അവസ്ഥ നിമിത്തം വന്ന മനോഹാരിതയെ) വ്യക്തമായി പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചുവോ എന്നു തോന്നുമാറിരുന്നു. നിന്തിരുവടിക്കു് അവളുടെ സംഭ്രമംനിമിത്തം പററിയ ഈ ആഭരണധാരണവ്യത്യാസം അതിരുചിരമായി തോന്നിയത്രേ.

സാരം.

ഇവിടെ ഭഗവദ്ദൎശനസംഭ്രമംനിമിത്തം നേരിട്ട ആഭരണധാരണവ്യത്യാസവും അതിമനോഹരമായി കണ്ടതായ ഭാഗത്തെ കവി ഉൽപ്രേക്ഷാമൎയ്യാദയാ സരസമായി സാധിച്ചിരിക്കുന്നു. മുക്താഹാരവും കാഞ്ചിയും ആകൃതിദൈൎഘ്യത്താൽ രണ്ടിടത്തും ഉപയോഗപ്പെടുന്ന പ്രകൃതിയാണു് പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽ ഈ സംഭവത്തിനു സഹായിച്ചതു്. ഹാരിത്വം എന്ന ശബ്ദത്തിലെ ശ്ലേഷംകൊണ്ടു് രാസക്രീഡയിൽ കണ്ഠാപേക്ഷയാ മനോഹാരിത്വം കൂടുന്നതും ഫലപ്പെടുന്നതും ജഘനത്തിനു് ഒരു പ്രത്യേകമഹിമയാണെന്ന കാൎയ്യവും ഈ വൎണ്ണനത്താൽ സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈവിധം ഗൂഢമായ ജഘനസൌന്ദൎയ്യാതിശയത്തെ പ്രസന്നമധുരമായ മുഖകാന്തിവിലാസം വ്യക്തപ്പെടുത്തിയതായുള്ള ഉൽപ്രേക്ഷ സുന്ദരീഗതമായ പ്രേമാതിശയത്തിന്റെ ഫലമായി പരിണമിച്ചിരിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

ഗോപിയുടെ മുഖകാന്തിപ്രസരത്തിൽ ഭാഷണോത്പ്രേക്ഷയും ഹാരിതപദത്തിൽ തടങ്ങിയ മായ

അലങ്കാരം ശ്ലേഷവും ഉണ്ടു്.

ആഭരണങ്ങളുടെ വ്യത്യസ്തധാരണത്തെപ്പററി ഭാഗവതത്തിൽ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക:—

"ലിമ്പന്ത്യഃ പ്രമൃജന്ത്യോഽന്യാ
അഞ്ജന്ത്യഃ കാശ്ച ലോചനേ
വ്യത്യസ്തവസ്ത്രാഭരണാഃ
കാശ്ചിത് കൃഷ്ണാന്തികം യയുഃ."

ഇവിടത്തെ വ്യത്യസ്തവസ്ത്രാഭരണഭാഗം വിസ്തരിച്ചുദാഹരിച്ചതാണു് ഭട്ടതിരിപ്പാട്ടിലേ പ്രസ്തുതപദ്യം. ൬

ആറാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ മറെറാരു ഗോപിയുടെ സംഭ്രമചേഷ്ടകൊണ്ടു സംഭവിച്ചതായ അവസ്ഥാന്തരത്തെ കവി സരസവും സഫലവുമായി ഉത്പ്രേക്ഷിക്കുന്ന കാര്യം പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു:—

കാചിത് കുചേ പുനരസഞ്ജിതകഞ്ചുളീകാ
വ്യാമോഹതഃ പരവധൂഭിരലക്ഷ്യമാണാ
ത്വാമായയൌ നിരുപമപ്രണയാതിഭാര-
രാജ്യാഭിഷേകവിധയേ കലശീധരേവ. ൭

കാചിത്	=	ഒരു ഗോപി
വ്യാമോഹതഃ	=	വ്യാമോഹം(പാരവശ്യം)നിമിത്തം
കുചേ, പുനഃ	=	കുച(സ്തന)ത്തിലാകട്ടെ
അസഞ്ജിതകഞ്ചുളീകാ	=	അസഞ്ജിതമായ (ധരിക്കാത്തതായ)കഞ്ചുളീക(കഞ്ചുക)ത്തോടുകൂടിയവളായ്- റവുക്കയിടാതെ തുറന്ന മുലകളോടുകൂടിത്തന്നെ
പരവധൂഭിഃ	=	പരവധൂക്കളാൽ (അന്യയുവതികളാൽ)
അലക്ഷ്യമാണാ	=	അലക്ഷ്യമാണയായി (കാണപ്പെടാത്തവളായി-മററു ഗോപിമാർ കാണാതെ രഹസ്യമായി)

നിരുപമപ്രണയാതി-ഭാരരാജ്യാഭിഷേക-വിധയേ	=	നിരുപമ (ഉപമയില്ലാത്ത-അതുല്യ)മായ പ്രണയാതിഭാര (പ്രേമാതിശയ-അനുരാഗാതിരേക)മാകുന്ന രാജ്യത്തിൽ അഭിഷേകവിധിക്കായി (അഭിഷേകം ചെയ്യുന്നതിനായി)
കലശീധരാ, ഇവ	=	കലശികാഃ (രണ്ടു കോമളങ്ങളായ ഘടങ്ങൾ) ധരിച്ചിരിക്കുന്നവളൊ എന്നു തോന്നുമാറു്
ത്വാം	=	നിന്തിരുവടിയെ
ആയയൌ.	=	പ്രാപിച്ചു. (നിന്തിരുവടിയുടെ അടുക്കൽ വന്നുചേൎന്നു.)

സാരം.

അല്ലയോ പ്രേമരസപരിപൂൎണ്ണനായി ഗോപീവല്ലഭനായുള്ള ഭഗവൻ! മറെറാരു ഗോപിയുടെ വരവാണു് എല്ലാത്തിലും വിശേഷമായിരുന്നതു്. വേണുനാദം കേട്ടമാത്രയിൽ മതിമയങ്ങി പരവശയായി പരിഭ്രമിച്ചു നിന്തിരുവടിയുടെ സന്നിധാനം ലക്ഷ്യമാക്കി പുറപ്പെടാനുള്ള സങ്കല്പത്തിൽ അവൾ റവുക്ക ധരിക്കാൻ വിട്ടുപോയി. മററു ഗോപവനിതകൾ ആരും കണ്ടു പറയത്തക്ക സന്ദൎഭം നേരിടാത്തവിധത്തിൽ ആരുടേയും ദൃഷ്ടിയിൽ പെടാതെ ഒററയ്ക്കു് ഓടിപ്പോന്ന ഇവൾക്കു് അന്യന്മാർ പറഞ്ഞും ആ കുററം തീക്കുവാനിടയായില്ല. ആവരണംകൂടാത്ത ചെറിയ സ്വൎണ്ണകലശങ്ങൾകണക്കെയുള്ള മുലകൾ കുലുക്കിക്കൊണ്ടുള്ള വരവു കണ്ടാൽ അതും ഒരു കാൎയ്യസാരമായിത്തന്നെ പരിഗണിക്കേണ്ടതായിരുന്നു. അസാധാരണമായ അനുരാഗസാമ്രാജ്യത്തിൽ നിന്തിരുവടിയെ പട്ടാഭിഷേകംചെയ്തു താനും ഒത്തുകൂടി പട്ടമഹിഷിയായി പ്രണയ[illegible]ധാ[illegible]ണികൾ അനുഭവിക്കണം എന്നുള്ള സങ്കല്പത്തിൽ രണ്ടു കനകകുംഭങ്ങൾ ധരിച്ചു് അഭിഷേചനത്തിനായി വന്നിരിക്കയാണോ എന്നു തോന്നുമാറു് അത്ര മോഹനമായിരുന്നു ആ ഗോപി മാറ്റാത്ത കുചമണ്ഡലങ്ങൾ ധരിച്ചു വന്നെത്തിയതു്.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ ഗോപിമാക്കു ഭഗവാനോടെന്നപോലെ ഭഗവാന്നു അവരോടും അസാധാരണമായ പ്രണയാതിശയം ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നും പരമാൎത്ഥത്തിൽ അനുരാഗസാമ്രാജ്യത്തിൽ അഭിഷേകം ചെയ്യത്തക്ക ഒരു കാമസമ്രാട്ടായിരുന്നു ഭഗവാനെന്നും, അതിനാൽ വൎണ്ണിക്കാൻപോ

കുന്ന രാസകേളിവിലാസങ്ങൾക്കു് ഉചിതമായ ഒരു യോഗമാണെന്നും മററും പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതിനായി ഒരു ഗോപവനിത പരിഭ്രമത്താൽ അനാവൃതസ്തനിയായി വന്ന സന്ദർഭത്തെ ആസ്പദമാക്കി സഹൃദയനും ഭക്താഗ്രേസരനും ആയ കവി ഒരു പട്ടാഭിഷേകമഹോത്സവം ഉത്പ്രേക്ഷകൊണ്ടു് വ്യഞ്ജിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. സ്തനങ്ങളുടെ അനാവരണം വ്യാമോഹം കൊണ്ടാകുന്നു. അതുപോലെ വ്യാമോഹം കൊണ്ടുതന്നെയാണു് അന്യവധൂക്കൾ കാണാതിരുന്നതും. 'വ്യാമോഹാഃ' എന്നു് ഉഭയത്ര യോജിപ്പിക്കേണ്ടതാണു്. ശ്രീകൃഷ്ണസന്നിധിയിൽ എത്തുവാനുള്ള ഏകസങ്കല്പം എല്ലാവർക്കുമൊന്നുപോലാകയാൽ മററുള്ളവരുടെ കുററം കാണുന്ന അവസരം ഇതല്ലല്ലോ.

പ്രണയാതിഭാരരാജ്യാഭിഷേകവിധയേ — പ്രണയത്തിലല്ലാതെ ഭഗവാനു നിലയില്ലെന്നും അതുകൊണ്ടു് ആ പ്രണയം കലശലായാൽ തദേകതാനതയിൽ ഭഗവദ്ദർശനം സുലഭമെന്നും ഭാവം.

പ്രണയാതിഭാരത്തെ രാജ്യമായി രൂപണം ചെയ്യുകയാൽ ആ അംശത്തിൽ രൂപകാലങ്കാരവും അനാവൃതസ്തനങ്ങൾ ധരിച്ചിരിക്കുന്ന അവസ്ഥയിൽ അഭിഷേകത്തിനായുള്ള കലശീധരണം സംഭാവനം ചെയ്യുകയാൽ അവിടെ ഉത്പ്രേക്ഷയും ഉണ്ടു്.

അലങ്കാരം.

ന്യ.

ഗൃഹത്തിനു വെളിയിൽ കടക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ലാത്ത ഭക്തോത്തമകളായ ചില ഗോപിമാർ ശ്രീകൃഷ്ണനെപ്പററിയുള്ള ധ്യാനംകൊണ്ടു ഗൃഹത്തിൽ വച്ചുതന്നെ മുക്തകളായി ഭവിച്ച കാര്യം അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

കാശ്ചിദ് ഗൃഹാത് കില നിരേതുമപാരയന്ത്യ-
സ്ത്വാമേവ ദേവ! ഹൃദയേ സുദൃഢം വിഭാവ്യ
ദേഹം വിധൂയ പരചിത്സുഖരൂപമേകം
ത്വാമാവിശൻ പരമിമാ നനു ധന്യധന്യാഃ. ൭

(ഹേ) ദേവ! = (അല്ലയോ) പരമാത്മപ്രകാശമൂർത്തിയായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!

കാശ്ചിത്, കില = ചില ഗോപതരുണിമാരാകട്ടെ

ഗൃഹാത് = ഗൃഹ(ഭവന)ത്തിൽ നിന്നു

(ബഹിഃ) = (വെളിയിൽ)

നിരേതും = നിൎഗ്ഗമിക്കുന്നതിന്ന്

അപാരയന്ത്യഃ = അപാരയന്തികളായി (അശക്തകളായി) ഭൎത്താവിനാലും ബന്ധുക്കളാലും തടഞ്ഞു ബന്ധിക്കപ്പെട്ടുകയാൽ വെളിയിൽ ഇറങ്ങുന്നതിന്ന കഴിയാത്തവരായിട്ട്

ഹൃദയേ = മനസ്സിൽ

ത്വാം, ഏവ = നിന്തിരുവടിയെത്തന്നെ (ഗേഹദേഹാദിസകലബന്ധവും വിട്ടു-മററു ചിന്തകൾ സകലതും അററു്)

സുദൃഢം = ഉറക്കെ(അചഞ്ചലമായി)

വിഭാവ്യ = വിഭാവനം (ഉള്ളിൽ സമ്യക്കാകുംവണ്ണം ആധാനം)ചെയ്തു(ധ്യാനത്തിൽ ഉറപ്പിച്ചിട്ടു്)

ദേഹം = ദേഹ(സുഖദുഃഖസാധനഭൂതമായ ഗുണമയമായ സ്ഥൂലവും സൂക്ഷ്മവുമായ ശരീര)ത്തെ

വിധൂയ = വിധൂനനം (ത്യാഗം)ചെയ്തിട്ടു് ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു്

പരചിത്സുഖരൂപം = സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപനായി

ഏകം = അദ്വയനായി(അഖണ്ഡനായ)

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ

ആവിശൻ = ആവേശിച്ചു് ഏകീഭവിച്ചു (ബ്രഹ്മാത്മസ്വരൂപിണികളായി-മുക്തകളായി)

ഇമാഃ, പരം, നനു!! = ഈ ഗോപയുവതികൾ മാത്രമത്രേ

ധന്യധന്യാഃ. = ധന്യധന്യകളായതു് (അത്യന്തം ഭാഗ്യവതികളായി ചരിതാൎത്ഥത പ്രാപിച്ചതു.)

അല്ലയോ പരമാത്മതേജോരൂപിയായി പ്രകാശിക്കുന്ന ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ഭക്താനുഗ്രഹത്തിൽ നിന്തിരുവടി കാട്ടിക്കൂട്ടുന്ന ലീലാവിലാസങ്ങൾ സീമാതീതങ്ങളായിരിക്കുന്നു.

സാരം.

ചില ഗോപസുന്ദരിമാർ സമ്പൂർണ്ണ സർവ്വാങ്ഗാലങ്കാരസമ്പന്നകളായിട്ടാണെങ്കിൽ മററുചിലർ അലങ്കരണസമ്പൂർത്തിയിൽ ശ്രദ്ധിക്കാതെ അർദ്ധാലങ്കാരവതികളായി നിന്തിരുവടിയുടെ പരമതൃപ്തിക്കു കാരണമായി ഭവിക്കുന്നു. വേറേ ചിലർ ഇതൊന്നുമല്ല, ഗൃഹത്തിനു വെളിയിൽ ഇറങ്ങുവാൻപോലും ഭർത്താക്കന്മാരുടേയൊ ബന്ധുക്കളുടേയൊ നിർബന്ധത്താൽ സാധിക്കാത്തവരായി വളരെ ക്ലേശിച്ചു യാതൊരു അലങ്കാരവും കൂടാതെ ദൃഢമായ ധ്യാനാശ്ലേഷംകൊണ്ടു നിന്തിരുവടിയെത്തന്നെ സമാധിചെയ്തു സ്ഥൂലസൂക്ഷ്മാത്മകമായി സുഖദുഃഖഹേതുവായുള്ള ഗുണമയമായ ശരീരം ഉപേക്ഷിച്ച് ഗൃഹത്തിൽവച്ചുതന്നെ സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപനായ നിന്തിരുവടിയിൽ പ്രവേശിച്ച് നിന്തിരുവടിയായി ആവേശംവന്നു കൈവല്യം പ്രാപിച്ചുവത്രേ. എന്തു ഭാഗ്യം എന്തു ധന്യത. ഈ തരം ഗൃഹത്തിൽവച്ചുതന്നെ മുക്തകളായ ഗോപിമാരുടെ ജന്മമേ സഫലം.

ഇവിടെ ശ്രീകൃഷ്ണഭക്തകളായ ഗോപയുവതികളിൽ ഉത്തമാധികാരിണികളായ ഒന്നാന്തരക്കാരുടെ പ്രവൃത്തിയും ഫലവും ഉപന്യസിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

പൂർണ്ണാലങ്കാരവതികളായി കാഴ്ച കാണാനെന്നപോലെ വന്നുകൂടിയവർ അധമാധികാരിണികളും, ദർശനത്വരയാൽ അർദ്ധാലങ്കാരവതികളായും പരിഭ്രമിച്ചു വ്യത്യസ്തവസ്ത്രാഭരണരായും ഓടിയെത്തിയവർ മദ്ധ്യമാധികാരിണികളുമായി ഗണിക്കേണ്ടവരാകുന്നു. ബാഹ്യമായ ആഡമ്ബരശകലവുമെന്നിയെ ഗൃഹത്തിൽവച്ചുതന്നെ ദൃഢമായ ധ്യാനംകൊണ്ടു ഭോഗായതനമായ തന്റെ ശരീരം ഉപേക്ഷിച്ച് ശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മാവിനെ പ്രാപിച്ച് മുക്തകളായവർ ഉത്തമാധികാരിണികൾ ആകുന്നു. ഭർത്താവോ ബന്ധുക്കളോ തടയാനുണ്ടെങ്കിൽ അതും അവരുടെ ഭാഗ്യംനിമിത്തം നേരിട്ടതു് ഭഗവച്ചോദനയാലത്രെ.

ദേഹം വിധൂയ — പാപഫലമായ ദുഃഖവും പുണ്യഫലമായ സുഖവും അനുഭവിക്കാതെ എങ്ങിനെ അവൾക്ക് ആ ദേഹം ഉപേ

ക്ഷിക്കാൻ കഴിയും എന്നൊരു ശങ്ക തോന്നാം. അതിന്ന ഭാഗവതത്തിൽ:—

"ദുസ്സഹപ്രേഷ്ഠവിരഹതീവ്രതാപധുതാശുഭാഃ
ധ്യാനപ്രാപ്താച്യുതാശ്ലേഷനിർവൃത്യാ ക്ഷീണമങ്ഗലാഃ."

എന്നു പറയുമ്പോലെ ഗൃഹത്തിൽ പിടിച്ചുനിറുത്തി നിബന്ധിച്ചപ്പോൾ ശ്രീകൃഷ്ണസന്നിധിയിൽ എത്തുവാൻ തരമില്ലല്ലോ എന്നുള്ള തീവ്രമായ താപാനുഭവത്താൽ അതുവരെയുള്ള അശുഭമെല്ലാം നശിച്ചുഎന്നും, അപ്പോൾത്തന്നെ ഉണ്ടായധ്യാനം നിമിത്തം ശ്രീകൃഷ്ണനെ ഗാഢമായി ആശ്ലേഷംചെയ്തുള്ള ഭാവനാനുഭവത്താൽ അതുവരെയുള്ള പുണ്യമെല്ലാം നശിച്ച് ഉടൻ അവർ ഗുണമയമായ ശരീരം ഉപേക്ഷിക്കാൻ ശക്തകളായിത്തീൎന്നു എന്നും വിചാരിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ത്വാമാവിശൻ—ശ്രീകൃഷ്ണമൂർത്തിയായി ആവേശം വന്ന് ആ ഗോപിമാർ സായുജ്യം പ്രാപിച്ചു എന്നുള്ള തത്ത്വം 'ആവിശൻ' എന്ന ഭാഗത്താൽ സൂചിതമായിരിക്കുന്നു.

ചില ഗോപികൾ ഗൃഹാന്തൎഗ്ഗതകളായിത്തന്നെ മുക്തകളായി ഭവിച്ച കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം ഉപന്യസിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"അന്തർഗൃഹഗതാഃ കാശ്ചിദ് ഗോപ്യോƒലബ്ധവിനിൎഗ്ഗമാഃ
കൃഷ്ണം തദ്ഭാവനായുക്താ ദധ്യുർമീലിതലോചനാഃ.
ദുസ്സഹപ്രേഷ്ഠവിരഹതീവ്രതാപധുതാശുഭാഃ
ധ്യാനപ്രാപ്താച്യുതാശ്ലേഷനിർവൃത്യാ ക്ഷീണമങ്ഗലാഃ.
തമേവ പരമാത്മാനം ജാരബുദ്ധ്യാപി സങ്ഗതാഃ
ജഹുർഗ്ഗുണമയം ദേഹം സദ്യഃ പ്രക്ഷീണബന്ധനാഃ." ൧

എട്ടാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ജാരബുദ്ധിയോടുകൂടി ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനെ പ്രാപിച്ച ഗോപിമാർ മുക്തി പ്രാപിച്ച കാൎയ്യത്തെ സാധൂകരിച്ചുകൊണ്ടു കവി ശ്രേയസ്സിനെ അല്ല്യൎത്ഥിക്കുന്നു:—

ജാരാത്മനാ ന പരമാത്മതയാ സ്മരന്ത്യോ
നാൎയ്യോ ഗതാഃ പരമഹംസഗതിം ക്ഷണേന
തത് ത്വാം പ്രകാശപരമാത്മതനും കഥഞ്ചി-
ച്ചിത്തേ വഹന്നമൃതമശ്രമമശ്നവിയ. വൃ

നാൎയ്യഃ = നാരിമാർ (സ്ത്രീകൾ-ഗോപയുവതികൾ)

ജാരാത്മനാ = ജാരബുദ്ധിയോടുകൂടി (ഭോഗാ

നന്ദത്തിന് അർഹനായ രസികകാമുകനാണെന്നുള്ള വിചാരത്തിൽ)

പരമാത്മതയാ, ന = അല്ലാതെ പരമാത്മാവാണെന്നു വിചാരിച്ചിട്ടില്ല (പരമാത്മാവാണെന്നുള്ള വിചാരം കൂടാതെ)

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ (സച്ചിദാനന്ദപരമാത്മരൂപിയായ നിന്തിരുവടിയെ)

സ്മരന്ത്യഃ = സ്മരന്തികളായി (ധ്യാനിക്കുന്നവരായി—ധ്യാനിച്ചുകൊണ്ട്)

ക്ഷണേന = ക്ഷണനേരംകൊണ്ട് (ഉത്സവകോലാഹലമായി)

പരമഹംസഗതിം = പരമഹംസന്മാൎക്കുള്ള (സനകാദിയോഗികൾക്കുള്ള) ഗതിയെ (കൈവല്യപ്രാപ്തിയെ)

ഗതാഃ = ഗതരായി (ലഭിച്ചവരായി).

തത് = അതുഹേതുവാൽ

(ഹേ ഭഗവൻ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)

പ്രകാശപരമാത്മതനും = പ്രകാശ(പ്രത്യക്ഷ)മായി പരമാത്മമൂൎത്തിയായുള്ള

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ

(അഹം) = (ഞാൻ)

കഥഞ്ചിത് = വല്ലവിധത്തിലും

ചിത്തേ = ചിത്ത(ഹൃദയ)ത്തിൽ

വഹൻ = വഹന്നായി (വഹിച്ചു-ധരിച്ചുകൊണ്ട്)

അശ്രമം = ശ്രമംകൂടാതെ

അമൃതം = അമൃത(മോക്ഷ)ത്തെ

അശ്നവീയ. = പ്രാപി(അനുഭവി)ക്കുമാറാകേണമേ.

അശ്നവീയ—'അശൂ വ്യാപ്തൗ' എന്ന ധാതുവിൽ ആത്മനേപദത്തിൽ കൎത്തരി വിധിലിങ് ഉ-പു-ഏ.

അശ്നവീത	അശ്നവീയാതാം	അശ്നവീരൻ
അശ്നവീഥാഃ	അശ്നവീയാഥാം	അശ്നവീധ്വം
അശ്നവീയ	അശ്നവീവഹി	അശ്നവീമഹി.

അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! സച്ചിദാനന്ദാത്മകമായ പരമാത്മാവു പ്രത്യക്ഷമല്ല. അനുഭവൈകവേദ്യമാണു്, ജ്ഞാനാത്മകമായ സ്വപ്രകാശരൂപമാണു് എന്നെല്ലാമാണല്ലോ വേദാന്തസിദ്ധാന്തം. എന്നാൽ നിന്തിരുവടി അപ്രകാരം ഉള്ള പരമാത്മാവിന്റെ പ്രത്യക്ഷരൂപമത്രേ. ഗോപികൾ, ജാരബുദ്ധിയാൽ ഭോഗാനന്ദം അനുഭവിക്കാനുള്ള ഒരു ഉത്തമവടശിരോമണിയായ രസികകാമുകനാണു നിന്തിരുവടി എന്നു കരുതിയത്രെ നിന്തിരുവടിയെ സേവിക്കയും ധ്യാനിക്കയും ചെയ്തതു്. ലേശവും പരമാത്മബുദ്ധിയോടല്ല അവർ ധ്യാനിച്ചതും അനുഭവിച്ചതും, എന്നിട്ടും അവൎക്കു് മുക്തി സിദ്ധിച്ചുവത്രേ. ഇതത്രെ പരമാശ്ചൎയ്യം. സനകാദികളായ പരമഹംസയോഗികൾക്കുള്ള കൈവല്യഗതി ഈ സ്ത്രീകൾക്കു് എളുപ്പത്തിൽ കാമോത്സവകോലാഹലത്തോടെ ലഭിച്ചുവെന്നതു നിന്തിരുവടിയുടെ യോഗമായാമഹിമയെ വിശദപ്പെടുത്തുന്നു. ഇത്രയുംകൊണ്ടു് കാമത്താലോ ദ്വേഷത്താലോ ഭയത്താലോ ഭക്തിയാലോ യേനകേന പ്രകാരേണ നിന്തിരുവടിയെ സ്മരിച്ചാൽ മോക്ഷം കിട്ടുമെന്നായി. ഇതിനു കാരണം നിന്തിരുവടി കാണത്തക്ക ഒരു പരബ്രഹ്മമൂൎത്തിയായതാണു്. കഠിനമായ തപശ്ചൎയ്യാദിശ്രമംകൂടാതെ എങ്ങിനെയെങ്കിലും ഉള്ളിൽ ചിന്തിച്ചാൽ മാത്രം കാൎയ്യസാദ്ധ്യമായി എന്നു വന്നുകൂടുന്നു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ഈവിധം ആണെങ്കിൽ ഈയുള്ള ഞാനും നിന്തിരുവടിയുടെ സച്ചിദാനന്ദമൂൎത്തിയെ വല്ലവിധത്തിലും ഉള്ളിൽ ധരിച്ചു് അനായാസേന കൈവല്യാമൃതം ആസ്വദിക്കുവാൻ പാത്രമാകുമാറു് അനുഗ്രഹിക്കേണമേ.

സാരം.

ഇവിടെ ശ്രീകൃഷ്ണാവതാരമഹിമയെ ആസ്പദമാക്കി ഏതു തരത്തിൽ ധ്യാനിക്കുന്നവൎക്കും മുക്തി സിദ്ധിക്കുമെന്നുള്ളതിനു് ഉദാഹരണമായി ജാരനായി ധ്യാനിച്ചു് മുക്തി കരസ്ഥമാക്കിയ ഗോപിമാരുടെ കഥ നിരൂപണം ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. 'ക്ഷണേന' എന്നു് ഉത്സവാൎത്ഥത്തിൽകൂടി ഉപയോഗിക്കാവുന്നതിനാൽ ഉത്സവകോലാഹലത്തോടും കൂടി

നിരൂപണം.

യാണു് അവക്കു് മുക്തി സിദ്ധിച്ചതെന്നുള്ള വിശേഷവും വ്യതിരേകമൎയ്യാദയാ വ്യഞ്ജിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഏതു ജീവാത്മാക്കളും (പതിപുത്രൻ-മിത്രം) പരമാത്മസ്വരൂപികളാകയാൽ അവരെ ധ്യാനിച്ചാലും ഈവിധം മുക്തികിട്ടുന്നതാണോ എന്നൊരു ശങ്കയ്ക്കു് ഇവിടെ അവസരം ഉണ്ടു്. അതിനു പതിപുത്രാദികളിൽ ബ്രഹ്മത്വം ആവൃതം എന്നും കൃഷ്ണനിൽ ബ്രഹ്മത്വം അനാവൃതം (പ്രത്യക്ഷം) എന്നും ഒരു സമാധാനം കാണാം. അതാണു് 'പ്രകാശ-പരമാത്മതനൌ' എന്നു് ഈ ശ്ലോകത്തിൽ തന്നെ പറഞ്ഞതു്. അമൃതമാണെന്നു് അറിയാതെ പാനം ചെയ്താലും അതിന്റെ ഫലമായ പരമാനന്ദം ഉണ്ടാകുന്നതുപോലെ ബ്രഹ്മസ്വരൂപനായ കൃഷ്ണനെ ബ്രഹ്മബുദ്ധിയോടുകൂടാതെ ജാരാദിരൂപത്തിൽ ധ്യാനിച്ചാലും സായുജ്യഫലം സമാനമത്രെ.

ഈ കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ നിരൂപണംചെയ്തിരിക്കുന്നതു് ഇപ്രകാരമാണു്.—

> "യേനകേനാപ്യുപായേന മനഃ കൃഷ്ണേ നിവേശയേത്
> കാമം ക്രോധം ഭയം സ്നേഹമൈക്യം സൌഹൃദമേവ ച.
> നിത്യം ഹരൌ വിദധതോ യാന്തി തന്മയതാം ഹരൌ." വ്യ

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ അനേകം തരത്തിൽ ചുററിക്കൂടിയ ഗോപയുവതികൾക്കു് മന്ദഹാസം തൂകിക്കൊണ്ടു ഭഗവാൻ കൃപാകടാക്ഷം നൽകി അനുഗ്രഹിച്ചതായ കാൎയ്യം ഉപന്യസിച്ചിട്ടു് കവി ആരോഗ്യപ്രാൎത്ഥനയാൽ ദശകം ഉപസംഹരിക്കുന്നു:—

> അഭ്യാഗതാഭിരഭിതോ വ്രജസുന്ദരീഭി-
> ൎമ്മുഗ്ദ്ധസ്മിതാൎദ്രവദനഃ കരുണാവലോകീ
> നിസ്സീമകാന്തിജലധിസ്ത്വമവേക്ഷ്യമാണോ
> വിശ്വൈകഹൃദ്യ, ഹര മേ പവനേശ! രോഗാൻ. ൧൧

(ഹേ) വിശ്വൈകഹൃദ്യ! = (അല്ലയോ) വിശ്വൈകഹൃദ്യനായി വിശ്വത്തിൽ—സമസ്തലോകത്തിൽ വച്ചു് ഏകഹൃദ്യനായി-ഏകമനോഹരനായി—തനിക്കുതുല്യം ആരും ഇല്ലെന്നുള്ള മട്ടിൽ അത്രയ്ക്കു് ഉത്തമസുന്ദരനായുള്ള ഭഗവൻ! സവേശ്വരനായ ശ്രീകൃഷ്ണ!

പവനേശ!

അഭ്യാഗതാഭിഃ, വ്രജ സുന്ദരീഭിഃ	= അഭ്യാഗതമാരായ (അഭിമുഖമായി നേരെ അടുക്കൽ വന്നുചേൎന്നവരായ) വ്രജസുന്ദരി(ഗോപയുവതി) മാരാൽ
അഭിതഃ	= ചുററും
അവേക്ഷ്യമാണഃ	= അവേക്ഷ്യമാണനായി (നോക്കപ്പെട്ടുന്നവനായി)
മുഗ്ദ്ധസ്മിതാൎദ്രവദനഃ	= മുഗ്ദ്ധ(മനോഹര)മായുള്ള സ്മിതം (മന്ദഹാസം) കൊണ്ടു് ആൎദ്ര (ശീതള)മായുള്ള വദന(മുഖ)ത്തോടു കൂടിയവനായി
കരുണാവലോകീ	= കരുണാവലോകത്തോടു കൂടിയവനായി, അഥവാ കരുണമായി(ദയവായി) അവലോകനം ചെയ്യുന്നവനായി
നിസ്സീമകാന്തിജലധിഃ	= നിസ്സീമ (സീമ—അതൃത്തിയില്ലാത്തതായ) കാന്തിക്കു ജലധിയായി (സാഗരമായി) അപാരസൌന്ദൎയ്യജലധിയായി ഉള്ള
ത്വം	= നിന്തിരുവടി
മേ	= എന്റെ
രോഗാൻ	= രോഗങ്ങളേ
ഹര.	= ഹരിക്കമാറാകേണമേ.

ത്രിഭുവനമോഹനമായ സൌന്ദൎയ്യത്തോടുകൂടി പ്രകാശിക്കുന്ന അല്ലയോ സൎവ്വേശ്വരനായ ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! സംപൂൎണ്ണമായ അലങ്കാരസമ്പത്തോടുകൂടിയവരും പരിഭ്രമത്താൽ അൎദ്ധാലംകൃതകളും ത്വരാതിശയത്താൽ ഒന്നിനൊന്നു വ്യത്യസ്താഭരണകളും മററുമായി അനേകം പ്രകാരത്തിൽ അരികിൽ വന്നുകൂടിയ ഗോപസുന്ദരിമാരുടെ നടുക്കായി നിന്തിരുവടി. അവരാകെ നിന്തിരുവടിയെ ചുററുംനിന്നു നോക്കുന്നു. ഇതിനുമുമ്പു് കണ്ടതിലും അതിശയിക്കത്തക്ക രൂപസൌന്ദൎയ്യവിശേഷം കണ്ടുകണ്ടു് പരമാഹ്ലാദത്തോടെ നില്ക്കുന്ന ആ ഗോപിമാരെ മന്ദസ്മിതസുന്ദരമായ മുഖാരവിന്ദത്തിൽ സ്ഫുരി-

ക്കുന്ന കരുണാമസൃണമായ കടാക്ഷംകൊണ്ടു് നിന്തിരുവടി പ്രസാദദൎശനം നൽകുന്നു. രാസകേളീകുതുകം വിശദപ്പെടുത്തുന്ന മന്ദഹാസം ഒരിടത്താണെങ്കിൽ പ്രസാദാനുഗ്രഹങ്ങൾ നല്കി പരിപാലിക്കുന്ന പരമദയവു് മററൊരിടത്തും പ്രകാശിക്കുന്നു. ഇതൊന്നുമല്ല വിശേഷം, ഓരോ ഗോപിക്കും അവരുടെ നോട്ടത്തിൽ പ്രിയമായ സൌന്ദൎയ്യാമൃതം തുളുമ്പുന്ന അങ്ഗകാന്തിപ്രസരം അപാരമായിരിക്കുന്നു. തങ്ങളുടെ അന്തൎഗ്ഗതത്തിനു തക്കവിധം ഗോപിമാർ നോക്കുകയും അതിൻെറ പ്രാപ്തിക്കു് അനുരൂപമായി നിന്തിരുവടി ദൎശനം കൊടുക്കയും ചെയ്തതായ ഈ സന്ദൎഭം പ്രത്യേകം സ്മരണീയമാണു്. അല്ലെൻെറ ഭഗവൻ! ഇത്രയും കരുണാനിധിയായ നിന്തിരുവടി ജനക്കാരനായി ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന എൻെറ രോഗങ്ങൾ തീരുവാൻ ഒന്നു കടാക്ഷിക്കേണമേ. ഗോപവനിതകളോടുള്ള കൃപാദൎശനത്തിൽ പ്രസാദവും സൌമ്യതയും ശാന്തതയും ഉള്ളതിനാൽ ആ തരത്തിൽ ഒരു ശകലം ദൎശനം എന്നിൽ ഉദിക്കേണമേ.

ഇവിടെ ഒന്നാമത്തു ശ്ലോകത്തിൽ പറഞ്ഞതുപോലെ ഭഗവാൻ വേണുനാദംകൊണ്ടു ഗോപിമാരെ മാരോത്സവത്തിനായി

നിരൂപണം

ക്ഷണിക്കയും അവർ അതിനു തയാറായി് എത്തുകയും ചെയ്യവേ പിന്നത്തെ ഘടനയ്ക്കുള്ള കാൎയ്യം ഇങ്ഗിതത്തോടുകൂടിയ അന്യോന്യദൎശനംകൊണ്ടു കഴിച്ചുകൂട്ടിയതായി വ്യഞ്ജിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. പൊതുവെ വധൂവരന്മാരുടെ പ്രഥമസങ്ഗമത്തിൽ അൎത്ഥഗൎഭമായ അന്യോന്യദൎശനമത്രേ അഭിപ്രായാവിഷ്കരണത്തിനായി സംഭവിക്കുക. ഭാവഗതത്തിൽ ഈയൊരു സങ്ഗതി ഈവിധം ഉപന്യസിച്ചിട്ടില്ല. ഇതു ഭട്ടതിരിപ്പാട്ടിലെ സ്വന്തം പൊടിക്കൈയ്യാണു്. സ്മിതാൎദ്രവദനഃ കരുണാവലോകീ, എന്നുള്ള ഭഗവദ്വിശേഷണങ്ങൾ ഗോപിമാരോടു് ഭഗവാനു് അറിയിക്കേണ്ടതായ അഭിപ്രായത്തിൻെറ ഒരു ബാഹ്യമായ വേഷം കാണിക്കുന്നവയാണു്. സൎവ്വഥാ ഗോപീജനങ്ങൾക്കു് പ്രിയമധുരമായ അവലോകനംകൊണ്ടു ആനന്ദം നൽകുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാനോടു്,

മാരോത്സവായ മുരളീനിനദേന ഗോപീ-
രാരാദലംകൃതതനൂസ്ത്വരയാ സമേതാഃ

സ്മേരാദിതൈഃ സമുചിതൈഃ കരുണാവലോകൈ-
രാരാധയന്നവതു മാം സഹസാ മുരാരിഃ

എന്നിങ്ങനെ പ്രാർത്ഥിച്ചുകൊണ്ടു് ഈ ദശകത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം ഉപസംഹരിച്ചുകൊള്ളുന്നു. ൯

൬൫-ാംദശകം സമാപ്തം.

അഥ ഷട്ഷഷ്ടിതമം ദശകം.

ഈ ദശകത്തിൽ രാസവിലാസത്തിനായി മാതാപിതൃപതിപുത്രാദികളെ ഉപേക്ഷിച്ചു് ഓടിപ്പോന്നവരായ ഗോപീജനങ്ങളോടു കുലവധൂധർമ്മം ഉപദേശിച്ചു് ഒന്നു പരീക്ഷിക്കയും അനന്തരം അവർ വിട്ടുമാറില്ലെന്നു കണ്ടപ്പോൾ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ അവരുടെ ഹിതാനുസരണം അവരെ രമിപ്പിച്ചു് ആനന്ദിപ്പിക്കയും ചെയ്തതായ കാര്യം വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു. അതിൽ ൧-ാമത്തെ ശ്ലോകത്തിൽ കാമവിവശകളായ ഗോപസുന്ദരിമാരോടു ഭഗവാൻ വിപരീതഭാവനയിൽ സംസാരിച്ചതായ കഥ ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

ഉപയാതാനാം സുദൃശാം
　കുസുമായുധബാണപാതവിവശാനാം
അഭിവാഞ്ഛിതം വിധാതും
　കൃതമതിരപി താ ജഗാഥ വാമമിവ. ൧

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ത്വം)	=	(അല്ലയോ ഭഗവൻ ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി)
കുസുമായുധബാണപാത-വിവശാനാം	=	കുസുമായുധ (മന്മഥ)ന്റെ ബാണപാതംകൊണ്ടു (അമ്പുകൾ കൊള്ളുകയാൽ) വിവശ (പരവശ)കളായി
ഉപയാതാനാം	=	ഉപയാതകളായ (അടുക്കൽ വന്നു ചേർന്നവരായ)
സുദൃശാം	=	സുദൃക്കുകളുടെ (സുന്ദരിമാരുടെ)
അഭിവാഞ്ഛിതം	=	അഭിവാഞ്ഛിത (അഭീഷ്ട)ത്തെ— കാമക്രീഡയെ
വിധാതും	=	നടത്തുന്നതിനു

കൃതമതിഃ, അപി	= കൃതമതി (ഉറച്ചിട്ടുള്ളവൻ) ആണെങ്കിലും
താഃ	= അവരോടു് (ആ ഗോപിമാരോടു്)
വാമം, ഇവ	= വാമം (വിപരീതം) എന്നു തോന്നുമാറു് അവരുടെ ഇഷ്ടത്തിനു താൻ ഒരുക്കമില്ലെന്നുള്ള മട്ടിൽ
ജഗാഥ.	= ഗാനംചെയ്തു. (പറഞ്ഞു.)

സാരം.

അല്ലയോ മായാമാനുഷവിഗ്രഹനായി ലോകഗുരുവായുള്ള ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി രാസകേളിക്കായി ഒരുങ്ങിവന്നവരും കാമാത്തകളും ആയ ഗോപസുന്ദരിമാരുടെ അഭീഷ്ടം വേണ്ടപോലെ സാധിക്കുന്നതിനു നിശ്ചയിച്ചുകഴിഞ്ഞുവെങ്കിലും അവരുടെ ഉള്ളു് ഒന്നുകൂടി പരിക്ഷിക്കുന്നതിനെന്നപോലെയും ലോകത്തിൽ അപകീത്തിയ്ക്കും അനാചാരത്തിനും ഇടകൊടുക്കാത്തവിധം സന്മാഗ്ഗനിഷ്ഠയെ പുലത്തുന്നതിനായും സ്വയമേ വന്നവരായ ആ ഗോപസുന്ദരിമാരോടു് അവരുടെ ഇച്ഛയ്ക്കു് അനുരൂപമായിരിക്കുവാൻ താൻ ഇപ്പോൾ ഒരുക്കമില്ലെന്നും കുലസ്ത്രീധമ്മമനുസരിച്ചു പതിപുത്രാദികളെ വിട്ടു വന്നതു ശരിയല്ലെന്നും ഈ രാത്രികാലത്തു് ഇവിടെ ഇരിക്കുന്നതു യുക്തമല്ലെന്നും വേഗം ഗോകുലത്തിലേയ്ക്കുതന്നെ പോകയ്ക്കാള്ളണമെന്നും മററും ഗുണദോഷമായും ശാന്തമായും അരുളിച്ചെയ്തുവത്രേ.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ ഗോപിമാരുടെ അപേക്ഷയനുസരിച്ചാണെങ്കിലും പ്രതിജ്ഞചെയ്തതും തദനുസാരേണ വേണുഗാനംകൊണ്ടു് ആഹ്വാനം ചെയ്തതും ശ്രീകൃഷ്ണനാകയാൽ അതിലേയ്ക്കായി വന്നവരുടെ അഭീഷ്ടം സാധിക്കാൻ കടമയുള്ളതുകൊണ്ടു് 'അഭിവാഞ്ഛിതം വിധാതും' കൃതമതിയായി. പൂവ്വാർദ്ധത്തിലേ ഗോപാങ്ഗനമാരെക്കുറിച്ചുള്ള വിശേഷണം അവരുടെ അഭീഷ്ടം അപരിത്യാജ്യമാണെന്നതിനെ വിശദപ്പെടുത്തുന്നു. ഗോപിമാർ അടുക്കൽ എത്തിയപ്പോൾ ഭഗവാൻ അവരെ വ്യാമോഹിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു ചില കാര്യങ്ങൾ പറഞ്ഞതായി മാത്രമെ,

"താ ദൃഷ്ട്വാന്തികമായാതാ ഭഗവാൻ വ്രജയോഷിതഃ
അവദദ്വദതാം ശ്രേഷ്ഠോ വാചഃ പേശൈർവിമോഹയൻ."

എന്നീ ഭാഗവതപദ്യത്താൽ വ്യക്തമാകുന്നുള്ളു. ആ വചനപ്രകാരംകൊണ്ടാണ് അതു വാമമെന്നപോലെ ഇരുന്നതായി കവി ഈ ശ്ലോകത്തിൽ നിരൂപണം ചെയ്തിട്ടുള്ളത്. ൫

രണ്ടാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവാൻ ഗോപിമാരോടു പറഞ്ഞതായ വചനം എന്തായിരുന്നു എന്നും ഭഗവാന്റെ ധർമ്മവചനവും തദ്വിപരീതമായ കർമ്മവും കണ്ടു ലോകങ്ങൾ എങ്ങിനെയാണ് സമാധാനപ്പെടേണ്ടതെന്നും ഉള്ള കാര്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

ഗഗനഗതം മുനിനിവഹം
ശ്രാവയിതും ജഗിഥ കുലവധൂധർമ്മം
ധർമ്മ്യം ഖലു തേ വചനം
കർമ്മ തു നോ നിർമ്മലസ്യ വിശ്വാസ്യം. ൬

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ത്വം) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി)
ഗഗനഗതം = ഗഗനഗതമായ (ആകാശത്തിലുള്ള—ആകാശചാരികളായ)
മുനിനിവഹം = മുനിനിവഹ (മഹർഷിസങ്ഘ)ത്തെ (ദേവമുനിമാരെ)
ശ്രാവയിതും = ശ്രവി(കേൾ)പ്പിക്കുന്നതിനായി
കുലവധൂധർമ്മം = കുലവധൂക്കളുടെ (പതിവ്രതമാരുടെ) ധർമ്മത്തെ (പതിവ്രതകളായുള്ള സ്ത്രീകൾ അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതായ കൃത്യത്തെ)
ജഗിഥ. = ഗാനംചെയ്തു (ഭംഗിയായി പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കി.)
തേ = നിന്തിരുവടിയുടെ (ഈശ്വരനായ അവിടത്തെ)
വചനം = വചസ്സ്=വാക്ക്
ധർമ്മ്യം, ഖലു = ധർമ്മ്യം (ധർമ്മത്തിൽനിന്നു ലേശവും തെറ്റാതെയുള്ളതുതന്നെയത്രെ.

തു	= എന്നാൽ
കർമ്മ	= കർമ്മം (പ്രവൃത്തി) ആകട്ടെ
നിർമ്മലസ്യ, (തേ)	= നിർമ്മലനായ (നിർഗ്ഗുണനായി നിരഹങ്കാരിയായുള്ള) അവിടത്തെ സംബന്ധിച്ചതൊക്കെ
നോ, വിശ്വാസ്യം.	= വിശ്വസിക്കത്തക്കതല്ല (ചിലപ്പോൾ അധർമ്മരൂപവും ആയിരിക്കാവുന്നതിനാൽ അതു മററുള്ളവർക്ക് അനുകരണീയമല്ല. നിന്തിരുവടിക്കു ദോഷമുള്ളതും അല്ല.)

ജഗിഥ 'ഗൈ ശബ്ദേ' എന്ന ധാതുവിൽ നിന്നും കർത്തരി ലിട് പരസ്മൈപദി മ-പു-ഏ.

ജഗൌ	ജഗതുഃ	ജഗുഃ
ജഗിഥ / ജഗാഥ	ജഗഥുഃ	ജഗ
ജഗൌ	ജഗിവ	ജഗിമ.

കഴിഞ്ഞ ശ്ലോകത്തിൽ ജഗാഥ എന്ന് ഉപയോഗിച്ചിട്ടുള്ളതു് ഈ ലിട്ടിൽ തന്നെ മദ്ധ്യമപുരുഷനിലുള്ള രൂപാന്തരമാണെന്ന് ഓർക്കുക.

സാരം. അല്ലയോ ധർമ്മോപദേഷ്ടാവായി സർവ്വകർമ്മസാക്ഷിയായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി അഭിസാരിണികളായി അടുത്തുകൂടിയ ഗോപാംഗനമാരോടു് ഏതാണ്ടു് വിപരീതം പറഞ്ഞതായിട്ടുള്ളതു— കുലവധൂധർമ്മം ആയിരുന്നു. പതികളെ ശുശ്രൂഷിച്ചിരിക്കണമെന്നും ഗൃഹകൃത്യവ്യാപൃതകളായി വർത്തിക്കണം എന്നും ബാലശുശ്രൂഷാലാലനാദികളിൽ ആസക്തകളായി തീരണമെന്നും മാതാപിതൃബന്ധുമിത്രവർഗ്ഗത്തോടു സ്നേഹിച്ചു കഴിച്ചുകൂട്ടണമെന്നും അന്യപുരുഷസംസർഗ്ഗത്തിനായി ഒരുങ്ങരുതെന്നും അതിനാൽ ഈ രാത്രികാലത്തു് ഇവിടത്തെ വരവു് അനുചിതം ആണെന്നും വേഗേന ഗൃഹത്തിൽ ചെന്നു് ഭർതൃഹിതം അനുഷ്ഠിച്ചു പതിവ്രതാധർമ്മം പരിപാലിച്ചിരിക്കണമെന്നും അതാ

ണു് എപ്പോഴും ശ്രേയസ്കരമായിട്ടുള്ളതെന്നും നേരേ മറിച്ചിട്ടുള്ള ഏതു കൎമ്മവും ആപത്കരമാണെന്നും അതിനാൽ വേഗം തിരിയെ പോയ്ക്കൊള്ളണമെന്നും മററുമായിരുന്നു നിന്തിരുവടി ഗോപിമാരോടു പറഞ്ഞതു്. എന്നാൽ അവർ ഇതു യാതൊന്നും കേട്ട ഭാവനപോലും നടിച്ചില്ല. വിശേഷിച്ചും വിഷാദവിവശകളായി കാണുകയും ചെയ്തു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടിയുടെ ഈ ഉപദേശം മുഴുവനെ ഗ്രഹിച്ചതു ഗോപിമാരല്ല, ആകാശത്തിൽ നിന്തിരുവടിയുടെ ലീലാവൈഭവം അറിഞ്ഞു് ധന്യരാകാൻ കാത്തിരിക്കുന്ന ദേവൎഷികളാണു് ഈ വചനങ്ങൾ നല്ലതിന്മണ്ണം ശ്രദ്ധിച്ചതു്. അവൎക്കു പതിവ്രതാധൎമ്മം ഇന്നതാണു് എന്നു തിരുമുഖത്തിൽ നിന്നു ഗ്രഹിച്ചു ലോകത്തെ ഉപദേശിക്കാൻ ഈയൊരു സന്ദൎഭം സഫലമായി. അല്ലയോ യോഗമായാവിലാസചതുരനായ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടിയുടെ ഇപ്പോഴത്തെ നില ആശ്ചൎയ്യമായിരിക്കുന്നു. ഗോപിമാൎക്കു് അഭീഷ്ടമായ രതിലീലകൾ ഗൌരീവ്രതാവസാനത്തിൽ പ്രതിജ്ഞചെയ്യുകയും തദനുസാരേണ അവരെ കുഴൽഊതി വിളിച്ചുവരുത്തുകയും സന്നിഹിതരായ അവരോടു് ഉള്ളിൽ അവൎക്കു മാരോത്സവത്തിനായി താനും വരപ്പെട്ടു് ഉറച്ചിരിക്കുന്നതിനു വിപരീതമായി ഇപ്പോൾ കുലവധൂധൎമ്മം ഉപദേശിച്ചു മടക്കിഅയക്കാൻ നോക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഈ വാദ്യ വിചിത്രമായിരിക്കുന്നു. ഇതിനു മുമ്പു് യമുനയിൽ കുളിച്ചിരിക്കേ വസ്ത്രാപഹരണംചെയ്തു് അവരുടെ വിനോദം കണ്ടു രസിച്ചതായ കൌതുകം രാസകേളിയിൽ പൂൎണ്ണമാക്കാനൊരുങ്ങുന്നതായ ഈയവസരത്തിൽ ഈ ധൎമ്മോപദേശം ഒട്ടുംതന്നെ യോജിച്ചിരിക്കുന്നില്ല. അതിനാൽ ലോകൎക്കു നിന്തിരുവടിയെപ്പററി തെററിദ്ധാരണയുണ്ടാകാനിടയുണ്ടു്. എന്നാൽ വസ്തുതത്വം ആ രീതിയിലൊന്നുമല്ല കാണപ്പെടുന്നതു്. സൎവ്വേശ്വരനായ നിന്തിരുവടിയുടെ വചനം ധൎമ്മോപദേശത്തെക്കുറിത്തന്നെയുള്ളതും ശകലവും ധൎമ്മകൎമ്മം തെററാതെ തന്നെയുള്ളതും ആകുന്നു. ഈ വചനങ്ങൾ അത്രേ ശാസ്ത്രം ആകുന്നതും. എന്നാൽ അതിനു വ്യതിക്രമമായും സാഹസരൂപമായും ചിലപ്പോൾ നിന്തിരുവടി തന്നെ പ്രവൎത്തിക്കുന്നതു വിശ്വസിക്കാൻ വഹിയാത്തതായിരിക്കുന്നു. മററുള്ളവർ അപ്രകാരം പ്രവൎത്തിച്ചാൽ ശിക്ഷാൎഹമായവിധത്തിൽ

എത്രയും നിന്ദ്യമായിരിക്കുന്നു. ഇത്രയും സാഹസമായും സ്വവചനമായ ശാസ്ത്രത്തിനു വിരുദ്ധമായും പ്രവൎത്തിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയെ എങ്ങിനെ ഈശ്വരനായി കരുതാം എന്നൊക്കെ സംശയിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഇതിനു സമാധാനം നിൎഗ്ഗുണനും നിരഹങ്കാരിയുമായ നിന്തിരുവടിക്കു് ഏതു കൎമ്മവും ആകാമെന്നും ബന്ധഹേതുവാകയില്ലെന്നും വാസ്തവത്തിൽ കൎമ്മാനധികാരിയായ നിന്തിരുവടിയിൽ ഈ വക കൎമ്മങ്ങൾ അന്യദൃഷ്ട്യാ പ്രതിഭാസിക്കയെല്ലാതെ വാസ്തവത്തിൽ ഉള്ളതല്ലെന്നും കാണേണ്ടതാകുന്നു. അതിനാൽ സൎവ്വേശ്വരനായ നിന്തിരുവടിയുടെ വചനം അനുസരിച്ചു പ്രവൎത്തിക്കയെല്ലാതെ പ്രവൃത്തിയനുസരിച്ചു വചനവിരുദ്ധമായ കാൎയ്യങ്ങൾ വിശ്വസിച്ചു് അനുഷ്ഠിക്കപ്പെടാൻ വഹിയാത്തതാകുന്നു.

ഇവിടെ ഭഗവാൻ അഭിസാരത്തിനായി ദൃഢനിശ്ചയത്തോടെ വൎത്തിക്കുന്ന ഗോപിമാരോടു പറഞ്ഞതായ വചനം ഉപദേശരൂപമായി ആകാശത്തിൽ വന്നു നിരന്നു നില്ക്കുന്ന ദേവൎഷികൾക്കാണു ഗ്രഹിക്കുവാനിടയായതെന്നും ഭഗവാൻെറതന്നെ വചനം ഉള്ളിൽ കരുതിയിരിക്കുന്നതും നടത്താൻപോകുന്നതുമായ രാസക്രീഡയ്ക്കു വിരുദ്ധമാണെന്നും ഉള്ള അവസരത്തെ പുരസ്കരിച്ചു ഭഗവാനെപ്പററി ലോകർ തെററിദ്ധരിക്കാത്തവിധത്തിൽ കവി ഒരു ശാസ്ത്രീയമായ സമാധാനം സംഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

[illegible]

ഗഗനഗതം മുനിനിവഹം— ഈ അംശം ഭഗവാൻെറ സങ്കല്പത്തിൽതന്നെ താൻ പറയുന്നതായ വചനംകേട്ടു ഗോപിമാർ തിരിച്ചുപോകരുതെന്നും അവരെ ഉദ്ദേശിച്ചല്ല വാസ്തവത്തിൽ താൻ പറയുന്നതെന്നും ഈയൊരു സന്ദൎഭം വ്യാജമായി പതിവ്രതാധൎമ്മം ഉപദേശിക്കമാത്രമാണെന്നും ഇതുകേട്ടു ദേവമുനികൾ ശാസ്ത്രരൂപമായി പ്രചാരപ്പെടുത്തി ലോകരെ ഗ്രഹിപ്പിച്ചുകൊള്ളട്ടെ എന്നുംകൂടി അഭിപ്രായം ഉള്ളതായി കവി ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതു് പ്രകൃതത്തിൽ ഉത്തരാൎദ്ധംകൊണ്ടു് ആശങ്കിച്ച സമാധാനം പറയുന്ന ഭാഗത്തിനു് അത്യന്തം യോജിച്ചിരിക്കുന്നു. മന്മഥകേളിക്കായി വന്നിരിക്കുന്ന ഗോപിമാർ ഈ ഉപദേശം ഗ്രഹിക്കാൻ മനസ്സുവെയ്ക്കയില്ലെന്നുള്ള ബാഹ്യസങ്കല്പം വെറും പിത്തലാട്ടമാണത്രേ.

ധർമ്മ്യം ഖലു—ഉപനയനംപോലും കഴിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്ത കൃഷ്ണൻ ഗോപയുവതികളുമായി കാമോത്സവത്തിനു പുറപ്പെട്ടതു് അധർമ്മമാകയാൽ അപ്രകാരമുള്ള ഒരാളിന്റെ ധർമ്മോപദേശം മുനിമാൎക്കു് എങ്ങനെ ശ്രദ്ധേയമായിരിക്കും എന്നുള്ള സംശയത്തിനു പരിഹാരമായിട്ടാണു് 'ധർമ്മ്യം ഖലു' എന്നുതുടങ്ങിയ ഉത്തരാർദ്ധം ആരംഭിക്കുന്നതു്.

കർമ്മ തു—ഇവിടത്തെ 'തു' ശബ്ദം വചനത്തിൽനിന്നും കർമ്മത്തിനുള്ള വൈലക്ഷണ്യത്തെ കാണിക്കുന്നു. വചനവും കർമ്മവും യോജിപ്പുള്ളതല്ലെന്നൎത്ഥം.

"വചസ്യന്യത് കർമ്മണ്യന്യദ്"

എന്ന കണക്കിനു് ഇതൊരു ദുരാത്മലക്ഷണമാണെന്നു താത്പര്യം.

നോ വിശ്വാസ്യം—ധർമ്മവ്യതിക്രമരൂപമാകയാലും സാഹസരൂപമാകയാലും ഉപാദേയമല്ലെന്നൎത്ഥം. വിശ്വാസ്യം എന്ന ശബ്ദത്തിനു വിശ്വന്മാൎക്കും ആസ്യം (ഉപവേശിക്ക—അങ്ഗീകരിക്ക)ത്തക്കതല്ലെന്നും ഒരാശയം കല്പിക്കാം. ഗുണാഹങ്കാരങ്ങളോടു കൂടിയ മററു സകലരും കർമ്മത്തിനു് അധികാരികളായ കൎത്താക്കളാകയാൽ അനൎത്ഥഹേതുവായ ധർമ്മവ്യതിക്രമവും സാഹസവും അവൎക്കു് ഉചിതമല്ലെന്നാശയം. കർമ്മവശ്യനായ ഒരുത്തനു മാത്രമേ വിഹിതാചരണംകൊണ്ടു ഗുണവും പ്രതിഷിദ്ധസേവനത്താൽ ദോഷവും ഉള്ളതെന്നു തത്ത്വം. അതിനാൽ കർമ്മവശ്യനല്ലാത്ത ശ്രീകൃഷ്ണനു യാതൊരു ബാധകവും ഇല്ലെന്നു ഭാവം. സർവ്വസ്വതന്ത്രനായി ഗുണാതീതനായി നിത്യമുക്തനായി അഹങ്കാരലേശവും ഇല്ലാത്ത ഭഗവാനു ഗുണദോഷോദ്ഭവസംഭാവനയ്ക്കു പോലും തരമില്ലല്ലോ. ശാസ്ത്രം ശാസിതാവായ ശാസ്ത്രകൎത്താവിനെ ബന്ധിക്കയില്ലത്രേ. സ്വേച്ഛപോലെ സർവ്വേശ്വരൻ ചിലടത്തു ശാസ്ത്രത്തെ അനുവൎത്തിച്ചും മററു ചിലടത്തു് അതിവൎത്തിച്ചും നടക്കുന്നതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിർഗ്ഗുണത്വത്തിനു ഭൂഷണമാകുന്നു എന്നേയുള്ളൂ.

നിർമ്മലസ്യ—നിരഹങ്കാരൻ എന്നതിനും കൂടി ഇതു് ഒരു ഉപലക്ഷണമാകുന്നു. ഇത്രയും വൈഭവം ഉള്ളവൎക്കു ധർമ്മവ്യതി

ക്രമവും സാഹസവും ദോഷമല്ലെന്നുള്ളതിന് അനേകം പ്രമാണങ്ങൾ ഉണ്ട്. ഗൌതമസൂത്രം നോക്കുക.

"ദൃഷ്ടോ ധർമ്മവ്യതിക്രമഃ സാഹസം ച മഹതാം"

ശുകബ്രഹ്മർഷിയും ഈയഭിപ്രായം പറയുന്നു.—

"ധർമ്മവ്യതിക്രമോ ദൃഷ്ട ഈശ്വരാണാം ച സാഹസം
തേജീയസാം ന ദോഷായ വഹ്നേഃ സർവ്വഭുജോ യഥാ.
ഈശ്വരാണാം വചഃ സത്യം തഥൈവാചരിതം ക്വചിത്
തേഷാം യത് സ്വവചോയുക്തം ബുദ്ധിമാംസ്തത് സമാചരേത്.
കുശലാചരിതേനൈഷാമിഹ സ്വാർത്ഥോ ന വിദ്യതേ
വിപര്യയേണ വാനർത്ഥോ നിരഹങ്കാരിണാം പ്രഭോ!"

ഭഗവദ്ഗീതയിലും:—

"യസ്യ നാഹംകൃതോ ഭാവോ ബുദ്ധിർയ്യസ്യ ന ലിപ്യതേ
ഹത്വാപി സ ഇമാൻ ലോകാൻ ന ഹന്തി ന നിബദ്ധ്യതേ."

അഭിയുക്തന്മാരും ഈ പ്രസ്ഥാനം അനുസരിക്കുന്നു.—

"നിസ്ത്രൈഗുണ്യേ പഥി വിചരതാം
കോ വിധിഃ കോ നിഷേധഃ."

ഇത്രയും ഉദ്ധരിക്കപ്പെട്ട പ്രമാണങ്ങളിൽനിന്നും നിരഹങ്കാരന് ധർമ്മാനുഗുണമായ സത്കർമ്മം ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ട് ഗുണരൂപമായ ബന്ധമോ ധർമ്മവ്യതിക്രമരൂപമായ അസത്കർമ്മംചെയ്യുകയാൽ ദോഷരൂപമായ ബന്ധമോ രണ്ടും ഇല്ലെന്നും അദ്ദേഹം കർമ്മങ്ങൾ നടത്തുന്നു എന്നു വിചാരിക്കുന്നതുതന്നെ ഒരു തോററംമാത്രമാണെന്നും സിദ്ധിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ നിർമ്മലനു കർമ്മമേ അസംഭവിയാകയാൽ നിർമ്മലനായ അങ്ങയുടെ കർമ്മം എന്നുള്ള വാക്കുതന്നെ അസംബന്ധം ആകുമല്ലോ. ഇനി മറെറാരുതരത്തിലും ഇവിടെ ഒരു വ്യാഖ്യാനം ഉദാഹരണീയമായിരിക്കുന്നു. 'നോ' എന്നതു് അസ്മച്ഛബ്ദത്തിന്റെ ഷഷ്ഠീബഹുവചനമായി എടുത്താൽ ഞങ്ങൾക്കു നിർമ്മലനായ അവിടത്തെ കർമ്മം വിശ്വാസ്യമാണെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ഭഗവാൻ മായാവിലാസം കൊണ്ടു കാട്ടുന്ന കൂടകൃത്യം നിർമ്മലനല്ലാത്തയാളിന്റെ കൃത്യമാകയാൽ വിശ്വാസ്യമല്ല (അനുകരിക്കത്തക്കതല്ല) എന്നും ധർമ്മോപദേശം പോലെ നിർമ്മലനായി മായാതന്ത്രംവിട്ടു പരിശുദ്ധനായി കാട്ടി

ക്കൂട്ടുന്ന കൃത്യം ശ്രദ്ധേയമാണെന്നും ഗോപിമാരുടെ വിഷയത്തിലുള്ള ഈ മാരോത്സവം അപ്രകാരമല്ലാത്തതിനാൽ ഞങ്ങൾക്ക് അനുസരിക്കത്തക്കതല്ലെന്നും ഫലിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരം ഒരാശയം കവിവിവക്ഷിതമല്ലെങ്കിൽ 'കൎമ്മ ന തേ നിൎമ്മലസ്യ' എന്നു പറയാമായിരിക്കെ ശ്ലേഷരൂപത്തിൽ അവ്യയമായും അസ്മച്ഛബ്ദഷഷ്ഠീബഹുവചനമായും ഘടിക്കത്തക്ക ഈ സംഘടനം എങ്ങനെ സാധൂകരിക്കാം. സൎവ്വഥാ ഭട്ടതിരിപ്പാടും ഭഗവാനുമായുള്ള ഭാഷണത്തിൽ ഗൂഢാശയങ്ങൾ അനന്യവേദ്യങ്ങളത്രേ. ൮

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ തങ്ങളുടെ സങ്കല്പത്തിനു വിരുദ്ധമായുള്ള ധൎമ്മോപദേശവചനം കേട്ട ഗോപിമാർ വിഷണ്ണകളായി വിലപിച്ചുതായ കാൎയ്യം പറയപ്പെടുന്നു:—

> ആകൎണ്ണ്യ തേ പ്രതീപാം
> വാണീമേണീദൃശഃ പരം ദീനാഃ
> മാ മാ കരുണാസിന്ധോ!
> പരിത്യജേത്യതിചിരം വിലേപുസ്താഃ. ൯

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	=	(അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ഏണീദൃശഃ, താഃ	=	ഏണീദൃക്കുകൾ --ഏണികളുടെ (മാൻപേടകളുടെ) പോലെ ആയതങ്ങളും വിശാലങ്ങളും മനോഹരങ്ങളും ആയ ദൃക്കുകളോടുകൂടിയവരായ (സുന്ദരിമാരായ) ആ ഗോപയുവതികൾ
തേ	=	നിന്തിരുവടിയുടെ
പ്രതീപാം	=	പ്രതീപ(വിപരീത)യായ —രാസകേളിക്കു സൌകൎയ്യം ഇല്ലെന്നുള്ള താത്പൎയ്യത്തോടുകൂടിയ
വാണീം	=	വാണിയെ (വാക്കിനെ)
ആകൎണ്ണ്യ	=	ആകൎണ്ണനംചെയ്തിട്ടു (കേട്ടിട്ടു)
പരം	=	അത്യന്തം

ദീനാഃ	= ദീനകളായി (ദൈന്യത്തോടു കൂടിയവരായി) ഉദ്ദേശസാദ്ധ്യം ഇല്ലെന്നുകണ്ടു് അത്യന്തം പാരവശ്യത്തോടുകൂടിയവരായി
(ഹേ) കരുണാസിന്ധോ!	= (അല്ലയോ) കരുണാ (ദയാ)സിന്ധുവായുള്ള ഭഗവൻ!
മാ, മാ, പരിത്യജ	= പരിത്യജിക്കരുതേ പരിത്യജിക്കരുതേ (മന്മഥകേളിക്കായി ഒരുങ്ങിവന്നിരിക്കുന്ന ഞങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കരുതേ)
ഇതി	= എന്നിപ്രകാരം നിലവിളിച്ചു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു്
അതിചിരം	= വളരെനേരം
വിലേപുഃ.	= വിലപിച്ചു (പരിദേവനംചെയ്തു—രോദനംചെയ്തു)

ഭാവാർത്ഥം.

അല്ലയോ മായാവിനോദരസികനായുള്ള ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി ധർമ്മോപദേശമായി ഗോപിമാരോടു് അരുളിച്ചെയ്തതായ വാക്കുകൾ അവരുടെ ഹിതത്തിനു വിപരീതമായിരുന്നു. നിന്തിരുവടിതന്നെ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്യുകയും അതനുസരിച്ചു വേണുനാദംകൊണ്ടു സമയം അറിവിക്കയും മനസാ വാചാ കർമ്മണാ സർവ്വവും പരിത്യജിച്ചു നിന്തിരുവടിതന്നെ ശരണമെന്നു കരുതി മാരോത്സവത്തിനായി ഉത്സാഹത്തോടെ വന്നപ്പോൾ നിന്തിരുവടിതന്നെ വിപരീതം പറകയും ചെയ്തതു് അവർക്കു് ആറാത്ത സങ്കടമായിത്തീർന്നു. ഇതു വിടന്മാരുടെ പ്രവൃത്തിയാണെങ്കിലും ഗോപിമാർ കരുതാത്ത ഒരു സംഭവമാകയാൽ അവരുടെ ശുദ്ധബുദ്ധിക്കു് അസാധാരണമായ ഖേദത്തെ ഉളവാക്കി പരവശപ്പെടുത്തുകയായിരുന്നു. മർമ്മഭേദകമായ ഈ വചനം കേട്ടു് അവരാകവെ അത്യന്തം ദീനകളായി ഉറക്കെ നിലവിളിച്ചു കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. 'അല്ലയോ ആശ്രിതവത്സല! കരുണാസിന്ധോ! ഞങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കരുതേ. സർവ്വവും ഉപേക്ഷിച്ചു് ഇവിടെത്തന്നെ ശരണമായി കരുതിവന്ന ഞങ്ങളെ നിന്തിരുവടി ഉപേക്ഷിച്ചാൽ ഞങ്ങൾക്കു ഗത്യന്തരമില്ലെ' എന്നും

മററും പല തരത്തിൽ ദൈന്യവചനങ്ങൾ ഉച്ചരിച്ചുകൊണ്ട് ഇട വിടാതെ ഒട്ടധികംനേരം ഗോപീമാരാകെ രോദനംചെയ്തു വിട്ടു മാറില്ല എന്നുള്ള നിലയിലായി. ശോഭനമായ വേഷവും ഭൂഷ ണവും ധരിച്ചു ദിവ്യാമ്ബരധാരിണികളായി മന്ദഹാസമധുരമായ മുഖകാന്തികൊണ്ടു വിചിത്രതരങ്ങളായ ഭാവരസങ്ങൾ പ്രകാശി പ്പിച്ചുകൊണ്ട് അടുക്കൽ വന്നുകൂടിയ ഗോപവനിതമാരോട് തിരുവടി ഇപ്രകാരം കാണിച്ചത് അസത്യമാണെന്ന് ആൎക്കും തോന്നിപ്പോകുന്നതാണ്. മായാവിയായ തിരുവടിയുടെ സ ങ്കല്പം ആൎക്കറിയാം.

ഇവിടെ ഭക്തകളായ ഗോപിമാരെ അവരുടെ അഹങ്കാ രാദിദോഷങ്ങൾ സകലതും കഴുകിക്കളഞ്ഞു് പരമശുദ്ധകളാക്കി പരിഗ്രഹിച്ചു അനുഗ്രഹിക്കണം എന്നുള്ള സ

നിരൂപണം.

ങ്കല്പത്തിൽ മായാവിയായ ഭഗവാൻ അരുളിച്ചെ യ്തതായ വിപരീതവചനം ശരിക്കു ഫലിച്ചതായ മട്ടിൽ അവ രാകെ വിഷമിച്ചു പരവശകളായി ഉറക്കെ രോദനം ചെയ്തതായും രോദനാശ്രുധാരാധാരാ തങ്ങളുടെ അന്തൎമ്മലങ്ങൾ പ്രക്ഷാളനം ചെയ്തതായും ഉള്ള തത്ത്വം വിലാപവചനത്താൽ കവി ഭങ്ഗ്യ ന്തരേണ സാധിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഏണീദൃശഃ—ഈ വിശേഷണം ഇവിടെ ഉചിതമായിരി ക്കുന്നു. വിശാലവും ആയതവും ഭീതിവിവശവും ആയ നേത്ര ങ്ങൾ ഈ സന്ദൎഭത്തിൽ അത്യന്തം കാൎയ്യകാരികളായി തീരുന്ന താണല്ലോ.

കരുണാസിന്ധോ!— ഈ സംബോധനം തങ്ങളുടെ രോദ നം ഫലപ്പെടുവാനുള്ള അന്തഃകരണാൎദ്രതയെ കാണിക്കുന്നു. ഇവ രുടെ രോദനം ഉള്ളിലെ ദയാസാഗരത്തെ ഇളക്കുമെന്നത്രേ ആ കൂതം. ഭഗവാൻ ഗോപിമാരോടു പറഞ്ഞതായ ധൎമ്മോപദേശ വചനം ഇപ്രകാരമാണു ഭാഗവതത്തിൽ വൎണ്ണിക്കപ്പെട്ടിരിക്കു ന്നതു്:—

"ഭൎത്തുഃ ശുശ്രൂഷണം സ്ത്രീണാം
പരോ ധൎമ്മോ ഹ്യമായയാ
തദ്ബന്ധൂനാം ച കല്യാണ്യഃ!
പ്രജാനാം ചാനുപോഷണം.

ദുശ്ശീലോ ദുർഭഗോ വൃദ്ധോ
ജഡോ രോഗ്യധനോഽപി വാ
പതിഃ സ്ത്രീഭിർന ഹാതവ്യോ
ലോകേപ്സുഭിരപാതകീ.

അസ്വർഗ്ഗ്യമയശസ്യം ച
ഫല്ഗു കൃച്ഛ്റം ഭയാവഹം
ജുഗുപ്സിതം ച സർവ്വത്ര
ഔപപത്യം കുലസ്ത്രിയാഃ

ശ്രവണാദ് ദർശനാദ് ധ്യാനാ-
ന്മയി ഭാവോഽനുകീർത്തനാത്
ന തഥാ സന്നികർഷേണ
പ്രതിയാത തതോ ഗൃഹാൻ." ൩

നാലാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഗോപിമാരുടെ രോദനവും സങ്കടവചനവും കേട്ട് ഭഗവാൻ അവരുടെ ഹിതംപോലെ മാരകേളിക്കാരംഭിച്ചതായ കാര്യം ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

താസാം രുദിതൈർല്ലപിതൈഃ
കരുണാകുലമാനസോ മുരാരേ! ത്വം
താഭിഃ സമം പ്രവൃത്തോ
യമുനാപുളിനേഷു കാമമഭിരന്തും. ൪

(ഹേ) മുരാരേ! ത്വം	= (അല്ലയോ) മുരാരേ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി
താസാം	= ആ ഗോപിമാരുടെ
രുദിതൈഃ	= രോദനങ്ങൾകൊണ്ടും
ലപിതൈഃ	= ലപന(വചനങ്ങൾ)കൊണ്ടും
കരുണാകുലമാനസഃ	= കരുണാകുലമാനസനായി —ക രുണ(ദയ)കൊണ്ടു് ആകുല (പരവശ)മായ മാനസ(ഹൃ ദയ)ത്തോടുകൂടിയവനായി
താഭിഃ, സമം	= അവരോടുകൂടി
യമുനാപുളിനേഷു	= യമുനയിലേ പുളിനങ്ങളിൽ (മ ണൽത്തിട്ടുകളിൽ)
കാമം	= കാമമായി—ഇഷ്ടംപോലെ

അഭിരന്തും = അഭിരമിക്കുന്നതിന്ന (മന്മഥക്രീഡയ്ക്കായി)
പ്രവൃത്തഃ. = പ്രവൃത്തനായി. (ആരംഭിച്ചു.)

സാരം. അല്ലയോ ക്ഷിപ്രപ്രസാദിയായി ഭക്താൎത്തിഭഞ്ജനനായ ഭഗവൻ ശ്രീകൃഷ്ണ! ഗോപിമാർ അത്യന്തം പരിദേവനംചെയ്തു രോദനം ചെയ്യുകയും 'അനാഥകളായ ഞങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കരുതേ സൎവ്വസങ്ഗപരിത്യാഗം ചെയ്തുവന്നിരിക്കുന്ന ഞങ്ങൾക്ക് അന്യഥാശരണം ആരുമില്ലേ' എന്നിത്യാദിയായി പരവശഭാഷണങ്ങൾ സമൎപ്പിക്കയും ചെയ്തപ്പോൾ തിരുവുള്ളം അലിഞ്ഞു നിന്തിരുവടി ധൎമ്മോപദേശം ചെയ്തു ധീരനായി നിന്നിരുന്ന അവസരം എല്ലാം മാറി മാരപരവശനായ് ഉടൻതന്നെ ആ ഗോപിമാരുമൊരുമിച്ചു അവരുടെ ഇഷ്ടംപോലെ കാളിന്ദീപുളിനപ്രദേശങ്ങളിൽ ക്രീഡക്കായി ആരംഭിച്ചുവത്രേ. ഭക്തിവശ്യമായ ഹൃദയം കരുണാരസാൎദ്രമായപ്പോൾ നിന്തിരുവടിക്കും ഇതികൎത്തവ്യതാവ്യാമോഹം വന്നു ഗോപിമാരുടെ ചൊല്പടിയനുസരിക്കുവാൻ തോന്നിപ്പോയി.

നിരൂപണം. ഇവിടെ കഴിഞ്ഞ ശ്ലോകത്തിൽ കരുണാസിന്ധുവായി സംബോധനം ചെയ്തതിന്റെ ഫലമായി കരുണാരസം കവിഞ്ഞു മാനസം കലങ്ങി ധൎമ്മോപദേഷ്ടാവായിരുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണനെയും ഭക്തിവാത്സല്യംനിമിത്തം വഴി തെററിച്ചു ഗോപാങ്ഗനാവശ്യമാക്കിത്തീൎത്തതായ സങ്ഗതി കാൎയ്യരൂപമായ രതിപ്രവൃത്തിമുഖേന സരസമായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു.

രുദിതൈൎല്ലപിതൈഃ — പ്രഥമനിൎദ്ദേശംകൊണ്ടു രോദനങ്ങൾക്കാണ് പ്രാധാന്യം, ലപിതങ്ങൾ അതിനിടയ്ക്കു അല്പാല്പം കേൾക്കുന്നു എന്നേയുള്ളു.

കരുണാകുലമാനസഃ — ഇവിടെ മാനസശബ്ദത്താൽ മാനസസരസ്സിന്റെ ഒരു ഛായ തോന്നുന്നു. മാനസം കലങ്ങിയാൽ അവിടെ വിജ്ഞാനാത്മകമായ പരമഹംസത്തിന്നു സഞ്ചരിക്കാൻ സാധിക്കായ്കയാൽ ഭഗവാനും അകാൎയ്യപ്രവൃത്തി സംഭവിച്ചതായ സ്വാരസ്യം സ്ഫുരിക്കുന്നു.

താഭിഃ സമം — ഇവിടെ സമശബ്ദത്തിന്നു തുല്യാൎത്ഥവും സ്വീകരിക്കാം. അപ്പോൾ തൃതീയാവിഭക്തികൊണ്ടു് അവൎക്ക് അപ്രാധാന്യം ഉണ്ടെങ്കിലും അവരുടെ ഇഷ്ടത്തിനാണ് സകലതും

യമുനാപുളിനേഷു—ബഹുവചനം അനേകംപ്രകാരത്തിൽ അനേകം സന്ദർഭത്തിലുള്ള മന്മഥവിലാസം ദ്യോതിപ്പിക്കുന്നു. ഗോപിമാരുടെ സങ്കടവചനങ്ങൾ കേട്ടു ഭഗവാൻ പ്രസാദിച്ച് അവരെ രമിപ്പിച്ചതായ കാര്യം ഭാഗവതത്തിൽ ഉപന്യസിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക:—

"ഇതി വിക്ലബിതം താസാം
    ശ്രുത്വാ യോഗേശ്വരേശ്വരഃ
പ്രഹസ്യ സദയം ഗോപീ-
    രാത്മാരാമോഽപ്യരീരമത്."   ൪

൫-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഗോപാംഗനാമാരുമായി മന്മഥകേളിക്കായി ആരംഭിച്ച ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാന്റെ ആദ്യത്തെ ചടങ്ങ് ഏതായിരുന്നു എന്ന് ഉപന്യസിക്കുന്നു.—

ചന്ദ്രകരസ്യന്ദലസത്
    സുന്ദരയമുനാതടാന്തവീഥീഷു
ഗോപീജനോത്തരീയൈ-
    രാപാദിതസംസ്തരോ ന്യഷീദസ്ത്വം.   ൫

(ഹേ കൃഷ്ണ!) ത്വം	(അല്ലയോ ശ്രീകൃഷ്ണ!) നിന്തിരുവടി
ചന്ദ്രകരസ്യന്ദലസത്സുന്ദരയമുനാതടാന്തവീഥീഷു	ചന്ദ്രകരങ്ങളുടെ (ചന്ദ്രകിരണങ്ങളുടെ—അമൃതമയമായ ചന്ദ്രികയുടെ) സ്യന്ദ(ദ്രവ)ത്താൽ—ചന്ദ്രികാപ്രസരംനിമിത്തം ശോഭമാനമായും സുന്ദര(മനോഹര)മായുമിരിക്കുന്ന യമുനാ (കാളിന്ദീ) നദിയുടെ തടാന്ത(തീരപ്രദേശ)ങ്ങളിലെ വീഥികളിൽ (ആരാമവീഥികളിൽ — ഉപവനദേശങ്ങളിൽ)
ഗോപീജനോത്തരീയൈഃ	ഗോപീജനങ്ങളുടെ (ഗോപസ്ത്രീകളുടെ) ഉത്തരീയ (മേൽവസ്ത്ര)ങ്ങൾ കൊണ്ടു
ആപാദിതസംസ്തരഃ	ആപാദിതമായ (ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായ— വിരിക്കപ്പെട്ടതായ സംസ്താരത്തോട (വിരിപ്പോട)

ന്യഷീദഃ. = നിഷണ്ണനായി. (ഇരുന്നു.) ഗോപിമാരുടെ ഉത്തരീയങ്ങൾ അഴിച്ചു വിരിച്ചു തയാറാക്കപ്പെട്ട സ്ഥലത്ത് അവരുമായി ഒത്തുകൂടിയിരുന്നു.

ന്യഷീദഃ— നി എന്ന ഉപസർഗ്ഗത്തോടുകൂടിയ 'ഷദ്ലൃ വിശരണഗത്യവസാദനേഷു' എന്ന ധാതുവിൻെറ കർത്തരി പരസ്മൈപദി ലങ് മ-പു-ഏ.

അല്ലയോ ഗോപാംഗനാരസികനായ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി യഥാപ്രതിജ്ഞം ഗോപിമാരുമായി മാരകേളീവിജയത്തിനായി തുടങ്ങിയല്ലോ. സ്ഥലവിശേഷംകൊണ്ടും സമയമഹിമയാലും സംവിധാനസൌന്ദര്യത്താലും ഇത്രയും മെച്ചമായ ഒരു കേളീവിലാസം ഉണ്ടായിട്ടില്ലതന്നെ. പ്രശാന്തരമണീയമായി പ്രസന്നസലിലയായി പ്രവഹിക്കുന്ന യമുനാതീരത്തിലുള്ള പൂങ്കാവനത്തിലെ മോഹനദേശങ്ങളത്രേ രതിപ്രദേശങ്ങൾ. വിശിഷ്യ നിർമ്മലനായി പ്രകാശിക്കുന്ന ചന്ദ്രൻെറ അമൃതകിരണധാരകൾകൊണ്ടു പ്രോക്ഷണംചെയ്തു മൃദുമിനുസമായി ശീതളകോമളമായി പരിലസിക്കുന്ന മേനിയോർത്താൽ ആ പ്രദേശങ്ങൾക്ക് ഒന്നുകൂടി ഉദ്ദീപനസാമഗ്രി വന്നുകൂടിയതായി കാണുന്നു. ഈവിധം സമുചിതമായ രീതിയിൽ പ്രകൃതിതന്നെ വട്ടംകൂട്ടി തയ്യാറുചെയ്തിരിക്കുന്ന മോഹനപ്രദേശങ്ങളിൽ നിന്തിരുവടി ആഢ്യമായി ഗോപിമാരെക്കൊണ്ട് അവരവരുടെ മനോഹരങ്ങളായ ഉത്തരീയങ്ങളാകുന്ന വിരിപ്പുകൾ വിരിച്ചു സജ്ജീകരിച്ചിരിക്കുന്ന ഇരിപ്പുകളിൽ ഉപവിഷ്ടനായി.

(സാരം.)

ഇവിടെ രസികശിരോമണിയും വിദഗ്ദ്ധവിടനുമായ ശ്രീകൃഷ്ണനെ ഗോപാംഗനങ്ങളോടു മാരോത്സവത്തിനായി കച്ചകെട്ടിയ്ക്കുന്നതിനായി ആദ്യഘട്ടത്തിൽ ഉചിതജ്ഞനായ മഹാകവി കല്പിച്ചുകൂട്ടിയിരിക്കുന്ന സീൻ അത്യന്തമനോഹരമായിരിക്കുന്നു. ചന്ദ്രികാസുന്ദരമായ യമുനാതടത്തിലെ പൂങ്കാവനവും അവിടെ ഗോപിമാരുടെ ഉത്തരീയവസ്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു വിരിച്ച് അലങ്കരിച്ചിട്ടുള്ള സീററുകളും ചുററും അനാവൃതസ്തനികളായി നില്ക്കുന്ന ഗോപസുന്ദരിമാരും അവരുടെ മുന്നിൽ, മേൽ വേണ്ടുന്ന കാര്യങ്ങൾക്കുള്ള ആസൂത്രണം എന്ന

(നിരൂപണം.)

പോലെ കോമളമായ കടാക്ഷമാലകൾകൊണ്ടു് അലങ്കരിച്ചു് എഴുന്നള്ളിയിരിക്കുന്ന വേണുകൃഷ്ണനും ആയുള്ള ഭേദം ഒന്നു വേറെ തന്നെയാണു.

ഇവിടെ ഗോപീജനോത്തരീയങ്ങൾകൊണ്ടു് ആപാദിത സംസ്തരനായി എന്നുള്ള വാക്യാൎത്ഥം, ആയവസരത്തിൽ അവിടെ കൂടിയിരുന്ന ഗോപിമാർ അനാവൃതസ്തനികളായിരുന്നു എന്ന ആശയത്തിനു ഭങ്ഗ്യന്തരവചനമാകയാൽ അലങ്കാരം പൎയ്യായോക്തം. ഇതിനുംപുറമേ ചന്ദ്രസ്യന്ദ, സുന്ദരം എന്നീ മനോഹരങ്ങളായ പദങ്ങൾ കോൎത്തിരിക്കുന്നതു കണ്ടാൽ ഇവിടത്തന്നേയാണോ അത്തരം യമുനാരാമഭൂമിയെന്നും വായനക്കാൎക്കു തോന്നുമാറു ചാതുരതരമായിരിക്കുന്നു. ഭാഗവതത്തിൽ ഗോപീമധ്യഗതനായ ഭഗവാനെ മാർകേളീസമാരംഭത്തിൽ:—

അലങ്കാരം.

"താഭിഃ സമേതാഭിരുദാരചേഷ്ടിതഃ
പ്രിയേക്ഷണോത്ഫുല്ലമുഖീഭിരച്യുതഃ
ഉദാരഹാസദ്വിജകുന്ദദീധിതി-
ൎവ്യരോചതൈണാങ്ക ഇവോഡുമണ്ഡലേ."

എന്നുള്ള രീതിയിൽ നക്ഷത്രമധ്യഗതനായ ചന്ദ്രനു തുല്യമായി വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ൭

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ രമണവിലാസചേഷ്ടകളാൽ ഗോപയുവതിമാരെ പരവശപ്പെടുത്തി ഉള്ള അഴിച്ചു് സ്വാധീനപ്പെടുത്തിയതായ കാൎയ്യം പ്രതിപാദിക്കപ്പെടുന്നു:—

സുമധുരനൎമ്മാലാപൈഃ
കരസംഗ്രഹണൈശ്ച ചുംബനോല്ലാസൈഃ
ഗാഢാലിങ്ഗനസങ്ഗൈ-
സ്ത്വമങ്ഗനാലോകമാകുലീചകൃഷേ. ൮

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) ത്വം = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) നിന്തിരുവടി

സുമധുരനൎമ്മാലാപൈഃ = സുമധുരങ്ങളായ (അത്യന്തം ശ്രോത്രാനന്ദം നല്കുന്നതുകളായ) നൎമ്മാലാപ(ഹിതകരങ്ങളായ വിനോദവചന)ങ്ങളാലും

കരസങ്ഗ്രഹണൈഃ = കര(പാണിപല്ലവ)ങ്ങളുടെ സങ്ഗ്രഹണ (പരിഗ്രഹണ)ങ്ങളാലും
ചുമ്ബനോല്ലാസൈഃ = ചുമ്ബനോല്ലാസ (മോഹനങ്ങളായ ചുമ്ബനചേഷ്ടിത)ങ്ങളാലും
ഗാഢാലിങ്ഗനസങ്ഗൈശ്ച = ഗാഢ(ദൃഢ)മായ ആലിങ്ഗനസങ്ഗ(ആലിങ്ഗനം=ആശ്ലേഷം, സങ്ഗം=സമ്പക്കം, അഥവാ ആലിങ്ഗനസംപക്ക)ങ്ങളാലും
ത്വങ്ഗനാലോകം = സുന്ദരിമാരെ
ആകുലീചകൃഷേ = ആകുലപ്പെടുത്തി. (വിട്ടുമാറാത്തവിധത്തിൽ മനമഴിച്ച് വശപ്പെടുത്തി. എന്തു ചെയ്യണമെന്നറിവില്ലാത്തവിധത്തിൽ ഏതിനും സമ്മതിക്കത്തക്കവിധത്തിൽ പാട്ടിലാക്കിച്ചെയ്തു.)

അല്ലയോ കാമിനീഹൃദയചോരനായി രതിവിലാസിയായുള്ള ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി തന്നെയായിരുന്നു ആദ്യത്തെ അരങ്ങുപുറപ്പാടിൽ പ്രവേശിച്ചതു്. ഗോപിമാരുടെ നടുക്ക് അവരുടെ ഉത്തരീയാസ്തരണത്തിൽ ഇരുന്നിരുന്ന നിന്തിരുവടി സ്പൃഹണീയമായ മനോഗതം ആവിഷ്കരിക്കുന്ന നോട്ടത്താൽ അവർ ഓരോരുത്തരേയും കടാക്ഷിച്ചപ്പോൾ അവക്കു പരിഭ്രമംകൊണ്ടു് ഒന്നും തോന്നാതായി. നിന്തിരുവടി തന്നെ ആദ്യമായി കർണ്ണാനന്ദകരങ്ങളായി മധുരതരങ്ങളായുള്ള പ്രിയഭാഷണങ്ങൾ വിനോദരസത്തിൽ പൊഴിക്കയും, ഹിതഭാവനാപരിസ്പന്ദം കാണുന്നനിലയിൽ അവരുടെ പാണിപല്ലവങ്ങൾ പരിഗ്രഹിച്ചു് ആത്മീയകളാക്കി പ്രസാദിക്കയും, സമുചിതങ്ങളായും എന്നാൽ അവരുടെ ദൃഷ്ട്യാപരമെ നിഷേധമധുരങ്ങളും ആയ അനേകപ്രകാരത്തിലുള്ള

സാരം

ചുമ്പനകേളികളാൽ മാരസമരത്തിനായുള്ള ആസ്വാദലഹരികൾ സേവിക്കയും, ഗാഢമായ ആലിങ്ഗനങ്ങൾകൊണ്ടു നർമ്മാലാപംമുതലുള്ള സമസ്തമായ കാര്യസമ്പത്തും അഭേദ്യമായ വിധത്തിൽ ഒന്നായി അനുഭവിപ്പിച്ചു രസിപ്പിക്കയും ചെയ്തു. ശുദ്ധബുദ്ധികളായ ഗോപിമാർ ഇതു വല്ലതും അറിഞ്ഞുവോ, ഈ യോരു കാമതന്ത്രം ഇതുവരെ പ്രമാണത്തിലും അനുഭവത്തിലും അവർ സ്വപ്നം പോലും കണ്ടിട്ടില്ല. അമൃതരസം പൊഴിക്കുന്ന വചനവും അതിൽ വ്യങ്ഗ്യഭങ്ഗ്യാ സൂചിതമായി കണ്ട പാണിപരിഗ്രഹണവും അതിനോടുകൂടി പരമാർത്ഥത്തിൽ നിഷേധിക്കാൻ വഹിയാത്ത ചുമ്പനവും സർവ്വാങ്ഗീണമായ ആലിങ്ഗനസങ്ഗവുംനിമിത്തം ഗോപിമാരാകെ തിരുവടിക്കു അടിമപ്പെട്ടുപോയി. മന്മഥവിലാസത്തിലേ അവതാരികതന്നെ ഈവിധമാണെങ്കിൽ തരങ്ഗങ്ങളിലേ ചാട്ടങ്ങൾ കാണേണ്ടതായി തന്നെ ഇരിക്കുന്നു.

ഇവിടെ ഭാവിയായ രാസവിലാസസംരംഭത്തിലേ മഹാലഹളകൾക്കു് ഒരു സാമാന്യമായ സ്കെച്ച് എന്ന നിലയിൽ നർമ്മാലാപ-കരഗ്രഹണ-ചുമ്പന-ഗാഢാലിങ്ഗന-

നിരൂപണം.

സങ്ഗങ്ങൾ ആസൂത്രണംചെയ്തു സാമാന്യോപക്രമത്തിൽ ഗോപിമാരെ, കർത്തവ്യമായ സകല കൃത്യത്തിലും അനുരൂപങ്ങളായ പാത്രങ്ങളാക്കിത്തീർമാറുള്ള ആകുലീകരണം ഭങ്ഗിയായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ഒടുവിൽ സങ്ഗത്തിലേ പരിസമാപ്തി പരമാത്മരസത്തിലേ കലാശമായും മുക്തിസാമ്രാജ്യത്തിലേ ഒരു രൂപാന്തരമായും ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

"ആലിങ്ഗിതായാം പുനരായതാക്ഷ്യാ-
മാശാസ്മഹേ വിഗ്രഹയോരഭേദം."

എന്ന രീതിയിലാണു് ഈ സങ്ഗത്തിൻെറ ഗാഢത ഫലപ്പെടുന്നുവെങ്കിലും ഐഹികവും ആമുഷ്മികവുമായ സമസ്തവും വിട്ടു പരമാത്മസായുജ്യം എന്നുള്ള ഉത്തമഫലത്തിലാണു് ഈ ഗാഢത വാസ്തവത്തിൽ ഉപയോഗപ്പെടുന്നതു്. ലൌകികമായ സമ്പ്രദായത്തിൽ വിടഗോഷ്ഠീക്രമത്തിൽ സംസാരിക്കുക, കൈയ്യു പിടിക്കുക, ഉമ്മവയ്ക്കു, കെട്ടിപ്പിടിക്ക എന്ന രീതിയിൽ ഒരു ജാരവിടവികടതപവും ഇവിടെ ഭട്ടതിരിപ്പാടു സങ്കല്പിച്ചിട്ടുള്ളതുപോലെ

തോന്നുന്നു. ഭഗവാൻ ഗോപവനിതകളെ രമിപ്പിച്ചതായ പ്രകാരം ഭാഗവതത്തിൽ സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.—

"ബാഹുപ്രസാരപരിരമ്ഭകരാളകോരു-
നീവീസ്തനാലഭനനമ്മനഖാഗ്രപാതൈഃ
ക്ഷ്വേളാവലോകഹസിതൈർവ്വ്രജസുന്ദരീണാ-
മുത്തംഭയൻ രതിപതിം രമയാഞ്ചകാര." ന്ന

൧-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ രാസവിലാസലോലനായ കൃഷ്ണൻ ഗോപിമാരുടെ വസ്ത്രങ്ങളെ ഹരിച്ചതായ കാൎയ്യം ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

വാസോഹരണദിനേ യദ്
വാസോഹരണം പ്രതിശ്രുതം താസാം
തദപി വിഭോ! രസവിവശ-
സ്വാന്താനാം കാന്തസുഭ്രുവാമദധാഃ. ൧

(ഹേ) വിഭോ! = (അല്ലയോ) വിഭുവായി നിത്യാനന്ദസ്വരൂപിയായുള്ള ഭഗവൻ!
താസാം = ആ ഗോപിമാരുടെ
വാസോഹരണദിനേ = വാസോഹരണം (വാസസ്സിന്റെ=വസ്ത്രത്തിന്റെ ഹരണം—മോഷണം) നടത്തിയതായ ദിനത്തിൽ—ഗിരിജാപൂജ ചെയ്ത വ്രതം അവസാനിപ്പിച്ചദിവസത്തിൽ
യദ്,വാസോഹരണം = യാതൊരു വാസോഹരണം(പുടവയഴിപ്പു—പുടവയഴിച്ചുള്ള രതിസമരം)
പ്രതിശ്രുതം = പ്രതിശ്രുതമായോ (പ്രതിജ്ഞ ചെയ്യപ്പെട്ടുവോ)
തദപി = ആ കാൎയ്യത്തേയും
രസവിവശസ്വാന്താനാം = രസം (ആനന്ദം)കൊണ്ടു വിവശ(പരവശ)പ്പെട്ടസ്വാന്ത(ചിത്ത)ത്തോടു കൂടിയവരായുള്ള
(താസാം) കാന്തസുഭ്രുവാം = കാന്തമാരായ ആ സുഭ്രുക്കൾക്കു (ആ ഗോപസുന്ദരിമാൎക്ക്)

അദധാഃ. = ചെയ്തു. (അരയിൽ ഉടുത്തിരുന്ന വസ്ത്രങ്ങൾ എടുത്തുകളഞ്ഞു തദനന്തരകർമ്മത്തിൽ പ്രവൎത്തിച്ചു.)

അല്ലയോ സാന്ദ്രാനന്ദമൂൎത്തിയായുള്ള ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടിയുടെ സരസവിലാസസുന്ദരമായിരിക്കുന്ന മാരസമരചേഷ്ടകൾ ആശ്ചൎയ്യകരങ്ങൾ ആയിരിക്കുന്നു. ഗൌരീവ്ര

സാരം. താവസാനത്തിൽ ഗോപാങ്ഗനമാർ കാളിന്ദിയിൽ മജ്ജനം ചെയ്തിരിക്കുന്ന തക്കംനോക്കി നിന്തിരുവടി കരയ്ക്കുവച്ചിരുന്ന അവരുടെ പുടവകൾ പാടേ അപഹരിച്ചു പരിഹസിക്കയും ഒടുവിൽ അവരെ കളിയാക്കിക്കൊണ്ടു വസ്ത്രങ്ങൾ തിരിയെ കൊടുത്തിട്ടു യമുനാനദിയിലുള്ള മണൽത്തിട്ടകളിലേ ചന്ദ്രികാസുന്ദരമായ രാത്രികളിൽ നിങ്ങളുടെ അഭീഷ്ടം താമസിയാതെ സാധിക്കുന്നുണ്ടെന്നു സമാധാനപ്പെടുത്തി അയയ്ക്കുകയും ചെയ്തുവല്ലോ. ഇതാ ആ പ്രതിജ്ഞ ഫലപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. അവിടെവെച്ച് അവരുടെ അറിവുകൂടാതേയും അപ്രത്യക്ഷത്തിലും ആയിരുന്നു വസ്ത്രങ്ങൾ അപഹരിച്ചതു്. എന്നാൽ ഇവിടെ അവരുടെ മുമ്പിൽ വെച്ചുതന്നെ അവർ കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കയാണു് നിന്തിരുവടി ഇപ്പോൾ അവർ ഉടുത്തിരിക്കുന്ന വസ്ത്രങ്ങൾ വലിച്ചുമാററി കളഞ്ഞതു്. നൎമ്മഭാഷണത്താലും കരഗ്രഹണംകൊണ്ടും ചുമ്ബനാസ്വാദംനിമിത്തവും ഗാഢാശ്ലേഷസങ്ഗസുഖംഹേതുവായും ഗോപിമാർ തനിക്കു പോന്നവരല്ലാതെ വലഞ്ഞുപോകയാൽ നിന്തിരുവടിയുടെ മുന്നിൽ അവർ മനമഴിഞ്ഞു വിവേകശൂന്യകളായി തീൎന്നുവത്രേ. ഇപ്രകാരം ഉള്ള അവസ്ഥ അവരെ നിന്തിരുവടി കാട്ടുന്ന ഏതു പ്രവൃത്തികൾക്കും വശ്യകളാക്കിതീൎത്തു. നിന്തിരുവടിയാകട്ടെ ഇതുതന്നെ തരം എന്നു കരുതി അവരുടെ വസ്ത്രങ്ങൾ മാററി താൻ ചെയ്തതായ പ്രതിജ്ഞ സഫലപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു.

ഇവിടെ ഭക്താഭീഷ്ടദാതാവായ ഭഗവാൻ ഗോപീജനങ്ങളുടെ ആത്മാനന്ദം തന്നിലേ പരമാനന്ദത്തിൽ ലയിപ്പിച്ചു നിരതിശയസുഖദമായ അഭീഷ്ടം സാധിക്കുന്നതിനു്

നിരൂപണം. ആവരണമായി നിന്നിരുന്ന മായാരൂപമായ വസ്ത്രഗ്രന്ഥികൾ മാററി രസിപ്പിച്ചതായ കാൎയ്യം രതികഥാപ്രസ

ങ്ഗത്താൽ നിർവ്വഹിച്ചിരിക്കുന്ന ഗൌരീവ്രതപരിസമാപ്തിദിനത്തിൽ വസ്ത്രം അപഹരിച്ച് ഈ ഗോപിമാരെ കാന്തമാരാക്കി പരിഗ്രഹിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കയാൽ ഇന്നത്തെ പ്രവൃത്തി അതിന്റെ ഫലപ്രാപ്തിരൂപമായ ഒരു രണ്ടാംപടിയെന്നേ വിശേഷം ഉള്ളു. 'വിഭോ!' എന്നുള്ള സംബോധനയും 'രസവിവശസ്വാന്താനാം കാന്തസുഭ്രുവാം' എന്ന വിശേഷണങ്ങളും ഗോപിമാരിലുള്ള അപചാരാപരാധത്തിന് ഒരു ഉചിതമായ പരിമാർജ്ജനമായി കണ്ടിരിക്കുന്നു. വിഭുവാകയാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൃത്യങ്ങൾക്ക് ആത്മാവിൽ ലേപമില്ലെന്നും വിവശസ്വാന്തകളാകയാൽ സ്വാധീനബുദ്ധികൾ അല്ലാത്തതുകൊണ്ടും ആ ഗോപിമാരിലും അഹങ്കാരാദിദോഷത്തിനിടയില്ലെന്നും വരുന്നുണ്ടല്ലോ. രസപദം 'രസോ വൈ സഃ' എന്നുള്ള പ്രമാണമനുസരിച്ചു സാഹിത്യകാരന്മാരുടെ ബ്രഹ്മാസ്വാദസഹോദരമായ ശൃങ്ഗാരരസം ആണെങ്കിലും ഇവിടെ പരമഫലപ്രാപ്തിയിൽ ബ്രഹ്മാനന്ദം തന്നെയുമാകായ്കയല്ലത്രേ.

കാന്തസുഭ്രുവാം—ഈ ഭാഗം കൈകൾപിടിച്ചു ചുംബനാരംഭത്തിൽ ഗാഢാലിങ്ഗനം ചെയ്തു സങ്ഗാദിമുഖമായ നിലയിൽ വസ്ത്രങ്ങൾ കാമുകൻ അഴിച്ചുമാററുന്ന അവസരത്തിൽ സുന്ദരിമാരുടെ മുഖത്തിൽ കണ്ടുവരുന്ന കൃത്രിമനിഷേധമധുരമായ ഒരു അനുഭാവലഹരിയുടെ സൂചനമത്രേ. കാന്തകളായ പത്നിമാരായ, മനോഹരമായ, എന്നും അർത്ഥത്തിൽ ഈ കാന്തപദം രണ്ടുകൊണ്ടും യോജിക്കുന്നുണ്ട്.

പ്രതിശ്രുതം താസാം—ഇവിടെ 'പ്രത്യാങ്ഭ്യാം ശ്രുവഃ പൂർവ്വസ്യ കർത്താ' എന്ന പാണിനിസൂത്രത്താൽ 'പ്രതിശ്രുതം താഭ്യഃ' എന്നു ചതുർത്ഥി വേണ്ടതാണെങ്കിലും ഗോപിമാരുടെ അപേക്ഷയില്ലാതെ ഭഗവാൻതന്നെ യമുനാപുളിനത്തിലെ വസ്ത്രഹരണം പ്രതിജ്ഞചെയ്കയാൽ പൂർവ്വസ്യ കർത്താവല്ലാത്തതിനാൽ ഗോപിമാർക്കു പകരംനില്ക്കുന്ന തച്ഛബ്ദത്തിൽ ചതുർത്ഥീവിഭക്തി വന്നിട്ടില്ലാത്തതാകുന്നു. ൧

പ്രയോഗം.

൨-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഗോപവനിതകൾ ആനന്ദവിഗ്രഹനായ ശ്രീകൃഷ്ണനെ ആലിങ്ഗനംചെയ്തു സന്തുഷ്ടകളായിഭവിച്ച കാര്യം ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

കന്ദളിതഘർമ്മലേശം
കുന്ദമൃദുസ്മേരവക്ത്രപാഥോജം
നന്ദസുത! ത്വാം ത്രിജഗത് -
സുന്ദരമുപഗൂഹ്യ നന്ദിതാ ബാലാഃ. ൭

(ഹേ) നന്ദസുത! (ഭഗവൻ!) = (അല്ലയോ) നന്ദനന്ദനനായുള്ള (ഭഗവൻ!) ശ്രീകൃഷ്ണ!

ബാലാഃ = ബാലകൾ (ഗോപിമാർ)

കന്ദളിതഘർമ്മലേശം = കന്ദളിതമായ (കൂട്ടംകൂട്ടമായി ചമഞ്ഞ) ഘർമ്മലേശ (സ്വേദകണ)ത്തോടുകൂടിയ വനും

കുന്ദമൃദുസ്മേരവക്ത്രപാഥോജം = കുന്ദം (മുല്ലപ്പൂ)പോലെ മൃദുവായി (അല്പം മോഹനമായി) സ്മേരമായുള്ള (മന്ദഹാസത്തോടുകൂടിയ) വക്ത്രപാഥോജ (മുഖകമല)ത്തോടുകൂടിയവനും— അല്പം വികസിച്ചിരിക്കുന്ന മുല്ലമൊട്ടു പോലെ മോഹനമായ മന്ദഹാസം തൂകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നവനും

ത്രിജഗത് സുന്ദരം = ത്രിജഗ (ത്രിഭുവന)ത്തിലും വച്ചു് സുന്ദരനായി അത്യന്തം മനോഹരനായുള്ള വനുമായ

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ

ഉപഗൂഹ്യ = ഉപഗൂഹനം (ആലിങ്ഗനം) ചെയ്തിട്ടു്

നന്ദിതാഃ. = നന്ദിതകളായി (പരമാനന്ദഭരിതരായി ഭവിച്ചു.)

സാരം. അല്ലയോ നന്ദഗോപകുമാരനായി ഗോപികൾക്കു രതിപതിയായി പ്രകാശിക്കുന്ന ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി ഗോപസുന്ദരിമാരെ അവരുടെ വാസോഹരണംചെയ്തു രസവിവശസ്വാന്തകളാക്കി ശൃങ്ഗാരലഹരിയിൽ ആറാടിച്ചപ്പോൾ അവർക്കുണ്ടായതായ പരമാനന്ദം സീമാതീതമായിരുന്നു. വിശിഷ്യ രതിപരിശ്രമചിഹ്നമായി അവിടവിടെ

സ്വേദജാലങ്ങൾ ആവിർഭവിച്ചു അലങ്കാരമായി അങ്കുരിച്ചിരിക്കുന്നതും, അകമേയുള്ള പരമാനന്ദം കവകവിഞ്ഞു തുളുമ്പി പ്രകാശിക്കുമ്പോലെ മുല്ലമൊട്ടിനു തുല്യമായി പരിലസിക്കുന്ന മന്ദഹാസത്തിന്റെ സൌരഭ്യം വീശുന്ന മുഖകമലകാന്തിയണിഞ്ഞതും, ഇപ്രകാരമുള്ള അസാധാരണമായ ചാരുതയാൽ ത്രിഭുവനമോഹനമായി തീൎന്നതുമായ തിരുമേനിയെ ഗാഢമായി പുണൎന്നു അവർ ഓരോരുത്തരും ആനന്ദത്തിന്റെ അകവും പുറവുമുള്ള അനന്യലഭ്യമായ സ്വാദ് അനുഭവിച്ചു ധന്യധന്യകളായി വിജയിച്ചു.

ഇവിടെ ഗോപാങ്ഗനമാർ മാരോത്സവത്തിലെ രതിവിലാസപരിണാമത്തിൽ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ത്രിഭുവനമോഹനമായ മൂൎത്തിയെ ആശ്ലേഷംചെയ്തു പരമാഹ്ളാദം അനുഭവിച്ചു ധന്യകളായി തീൎന്നതായ സന്ദൎഭത്തെ സരസമായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭഗവാൻ ആദ്യമായി കൈയ്യുംപിടിച്ചു ചുമ്ബനാശ്ലേഷസങ്ഗമങ്ങളിൽ പ്രവേശിപ്പിച്ച ഗോപാങ്ഗനമാർ ഇപ്പോഴത്തെ നിലയിൽ രതിപരിശ്രമം കൊണ്ടു സ്വേദകണങ്ങൾ ഭൂഷണങ്ങളായി അണിഞ്ഞു് മന്ദഹാസസൌന്ദൎയ്യത്താൽ ആനന്ദകലാപരിപൂൎണ്ണതയെ അഭിവ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്ന മുഖകമലത്തോടുകൂടിയ ഭഗവാനെ സ്വയം ആശ്ലേഷസങ്ഗംകൊണ്ടു ആനന്ദിപ്പിച്ചു രസിക്കുന്നതായ ഉപസംഹാരം ഉചിതമായിരിക്കുന്നു. മാനവതികളായ സുന്ദരിമാർ ആദ്യമേയാതൊന്നിനും പ്രവൎത്തിക്കയില്ലെങ്കിലും രതിസമരകോലാഹലങ്ങളുടെ അവസാനത്തിൽ പരിശ്രാന്തസുന്ദരനായി കാണുന്ന പതിയെ സ്വയം ആലിങ്ഗനം ചെയ്തു വിശ്രമിക്കുന്നതു സഹജഹിതമായ ഒരു സൌഭാഗ്യമാണല്ലോ. വൃ

നിരൂപണം.

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ പരഭാഗംകൊണ്ടു വിരഹാവസ്ഥയിലെ തീക്ഷ്ണതയെ വൎണ്ണിച്ചിട്ടു അത്യന്തശീതളനായി ഗോപികമാരെ ആനന്ദിപ്പിച്ചു ഭഗവാൻ ക്രീഡിച്ചതായ കഥയെ ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

വിരഹേഷ്വങ്ഗാരമയഃ
 ശൃങ്ഗാരമയശ്ച സങ്ഗമേഽപി ത്വം
നിതരാമങ്ഗാരമയ-
 സ്തത്ര പുനസ്സങ്ഗമേഽപി ചിത്രമിദം. ൻ

(ഹേ കൃഷ്ണ!) ത്വം = (അല്ലയോ കൃഷ്ണ!) നിന്തിരുവടി
വിരഹേഷു = വിരഹ (വിയോഗ) കാലത്തിൽ

അങ്ഗാരമയഃ = അങ്ഗാര (തീക്കൊള്ളി)യായി തീൎന്നിരിക്കുന്നവനും — അതി താപകാരിയായുള്ളവനും

സങ്ഗമേ, അപി = സങ്ഗമ (സമ്പൎക്ക)ത്തിൽ — ഒന്നിച്ചിരിക്കേ

ശൃങ്ഗാരമയഃ = ശൃങ്ഗാരരസസ്വരൂപനും (ശൃങ്ഗാരരസത്തിനു ഉചിതമായ വേഷഭാഷാഭൂഷണങ്ങൾ അണിഞ്ഞു രസികക്കുട്ടനായുള്ളവനും) ആയ

ത്വം = നിന്തിരുവടി

തൗ, സങ്ഗമേ, അപി, പുനഃ = അവിടെ സങ്ഗമത്തിൽ കൂടിയാകട്ടെ (വിയോഗം ഇല്ലാതെ ഒന്നുചേൎന്നിരിക്കവെ പോലും)

നിതരാം = ഏറ്റവും

അങ്ഗാരമയഃ = അങ്ഗാരമയനായിരിക്കുന്നു (അങ്ഗ!=അവിടുന്നു — അരമയഃ രമിപ്പിച്ചു)

ഇദം, ചിത്രം, = ഇതു ചിത്രം (ആശ്ചൎയ്യം) ആകുന്നു. വിരഹത്തിൽ താപകാരിയാകയാൽ അങ്ഗാരമയനാകുന്നതു ഉചിതം. സങ്ഗമത്തിൽ ഇതു സംഭവിക്കുന്നതല്ല. എന്നാൽ അങ്ഗാരമയഃ എന്നതുകൊണ്ടു അങ്ഗ, അരമയഃ എന്ന പദവിഭാഗത്താൽ —അവിടുന്നു രമിപ്പിച്ചു എന്ന അൎത്ഥത്താൽ സമാധാനം. സങ്ഗമകാലത്തിലും വിചിത്രതരങ്ങളായ രതിവിലാസങ്ങളാൽ ചില രമണങ്ങൾ ചെയ്തു എന്നു സാരം.

101931
21514
Q22:417xJ75
32G1·5

അല്ലയോ ഗോപീരസികനായുള്ള ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി ഒരു ശകലംപോലും വിട്ടുമാറിയാൽ ഗോപിമാൎക്കു ആ വിയോഗം തീക്കൊള്ളിപോലെ താപകാരിയായി തോ

സാരം.

ന്നിക്കുമാറു അവിടുന്നു അത്രമാത്രം അധികം സങ്ഗമകാലങ്ങളിൽ ശൃങ്ഗാരമയനായി അത്യന്തസുന്ദരരൂപിയായി മധുരതരമായ നൎമ്മാലാപചുംബനാശ്ലേഷസങ്ഗമാനന്ദങ്ങൾകൊണ്ടു ഏകീഭവിപ്പിച്ച് അവരെ രമിപ്പിച്ചു. വിരഹപരഭാഗം കണ്ടാൽ അതിലേയ്ക്കു കാരണമാകുന്ന സങ്ഗമവും താപകാരിയായി തോന്നുമാറു ക്രമാധികം നിന്തിരുവടി ഗോപിമാരെ രമിപ്പിച്ചുവത്രേ. അന്യോന്യസങ്ഗമം ഉണ്ടായിക്കഴിഞ്ഞാലും ആയവസരത്തിലും ചതുരനായ അവിടുന്നു ഗോപിമാരെ പലതരം കാമരഹസ്യലീലകളിൽ താലോലിച്ച് ലയിക്കുമാറു രസിപ്പിച്ചുപോൽ. പുരുഷോത്തമനായ നിന്തിരുവടിയുമായുള്ള രതിയിൽ ഭാഗ്യം സിദ്ധിച്ച ഇവരത്രേ യഥാൎത്ഥത്തിൽ സുന്ദരിമാരാകുന്നതു്.

ഇവിടെ സങ്ഗമംകൂടി വിട്ടുമാറുമോ എന്ന ഭയത്താൽ താപകാരിയായി ഭവിക്കുമാറുള്ള മെച്ചത്തിൽ രതിവിശേഷം നം ഗ്രഹിക്കുന്നതിനാൽ വിരോധാഭാസോപജീവി

നിരൂപണം.

തമായ ചിത്രാലങ്കാരം ഭങ്ഗിയായി ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. 'അങ്ഗാരമയഃ' എന്ന ശബ്ദത്തിലേ അങ്ഗ! അരമയഃ എന്നും പദച്ഛേദം ചെയ്യുവാൻ സൌകൎയ്യമുള്ള ശ്ലേഷം ഇതിന്നെല്ലാം പററിയ ശബ്ദസാമഗ്രിയായി പ്രകാശിക്കുന്നു. അടുത്തപോലെ ഭവിക്കാൻപോകുന്ന ഭഗവദ്വിരഹത്തിനും ആയവസരത്തിലേ ഗോപികാപരിതാപത്തിനും ഇതൊരു സൂചനമത്രേ. ൻ

ഗോപിമാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ രാധയിൽ ഭഗവാനുള്ള പ്രേമാതിശയത്തെ വൎണ്ണിക്കയും അതിനെ ദൃഷ്ടാന്തമാക്കി കവി ദശകം ഉപസംഹരിക്കയും ചെയ്യുന്നു:—

രാധാതുങ്ഗപയോധര
സാധുപരീരംഭലോലുപാത്മാനം
ആരാധയേ ഭവന്തം
പവനപുരാധീശ! ശമയ സൎവ്വഗദാൻ. ൧൦

(ഹേ) പവനപുരാധീശ! = (അല്ലയോ) ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! ശ്രീകൃഷ്ണ!

രാധാതുങ്ഗപയോധര-സാധുപരീരംഭലോലുപാത്മാനം = രാധയുടെ തുങ്ഗ(ഉന്നത)ങ്ങളായ പയോധര(സ്തന)ങ്ങളുടെ സാധു (വേണ്ടപോലുള്ള) പരീരംഭ (ആലിങ്ഗന)ത്തിൽ ലോലുപ(അത്യാസക്ത)മായ ആത്മാവോടു (മനസ്സോടു) കൂടിയ അത്യാസക്തനായ

ഭവന്തം = നിന്തിരുവടിയെ

(അഹം) ആരാധയേ. = (ഞാൻ) ആരാധിയ്ക്കുന്നു. (ഭജിക്കുന്നു.)

സർവ്വഗദാൻ = സർവ്വ(സമസ്ത)മായ ഗദ(രോഗ)ങ്ങളെയും (ബാഹ്യമായ വാതാദിയും ആന്തരമായ രാഗാദിയും ആയ സർവ്വരോഗങ്ങളെയും)

ശമയ. = ശമിപ്പിക്കുമാറാകേണം. — രോഗങ്ങൾ മുഴുവനേ മാററി സന്തുഷ്ടഹൃദയനായി ഭജിക്കുവാൻ യോഗം ഉണ്ടാക്കിത്തരേണമേ.

അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! നിന്തിരുവടി ഗോപാങ്ഗനാരസികനായി രതിസമരത്തിൽ ലീല ചെയ്യുന്നു എങ്കിലും അവിടെയും നിന്തിരുവടിക്കു ഒരു പ

സാരം.

ക്ഷപാതം കാണുന്നു. അനേകം ഗോപിമാരെ ചുംബനാശ്ലേഷാധരപാനവസ്ത്രാകർഷണസങ്ഗമാദിരതികലാപങ്ങളിൽ രസിപ്പിച്ചു ക്രീഡിപ്പിക്കയാൽ അവരാൽ ആനന്ദലയത്തിൽ ആലിങ്ഗിതനായി വിജയിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതിനിടയ്ക്കു വിശിഷ്യ പരമഭക്തയായിക്കണ്ട രാധയിൽ അത്യാസക്തനായി പ്രത്യേകിച്ചൊരു ലീലയ്ക്കായി ഒരുങ്ങുന്നു. പരിശുദ്ധഹൃദയയും നിരഹങ്കാരയും നിരസൂയയുമായ രാധയുടെ ഉള്ളിൽ പരമസാത്വികമായ ഒരു സ്ഥാനം ഉള്ളതിനാൽ അവിടെച്ചാടിക്കടന്നു സ്ഥലം പിടിക്കാനെന്നപോലെ അവളുടെ ഹൃദയത്തിൽ പൊങ്ങിക്കാണുന്ന പോർമുലത്തടങ്ങളിൽ കയറി ആലിങ്ഗനംചെയ്തു രസിക്കുവാനായി നിന്തിരുവടി മുതിരുന്നു. രോഗങ്ങൾകൊണ്ടു

പരിപീഡിതനായി അശക്തനാണെങ്കിലും ഞാൻ ഉള്ളിൽ നിന്തിരുവടിയെ ഭജിച്ചുതന്നെ സമയം നയിക്കുന്നു. രാധാതുംഗപയോധരപരിരംഭണത്തിൽ രസികമായ മനസ്സോടു ഒരുങ്ങുന്ന നിന്തിരുവടിയെ ആ രീതിയിൽ ഭജിക്കുന്ന ഞാൻ ക്ലേശം അനുഭവിക്കുന്നതു യുക്തമല്ല. തിരുവുള്ളമുണ്ടായി ഭക്തനായ എന്റെ സകലരോഗങ്ങളും മാററി ആരോഗ്യമുണ്ടാക്കിത്തന്നു സുഖമായി ഭജിക്കാനുള്ള പ്രസാദം ഉണ്ടാകേണമേ. ഉപേക്ഷിക്കരുതേ. വേറേ ശരണം ഇല്ലാത്ത എന്നിൽ തിരുവുള്ളം ഉദിക്കേണമേ.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ കൃഷ്ണഭക്തകൾ എന്നുള്ള വിശേഷം ഗോപിമാർക്കു പൊതുവേ തന്നെയുണ്ടെങ്കിലും അതിലും അഭിമാനാദികൾ കൂടാതെയുള്ള ഉത്തമഭക്തയായ രാധയെ കൃഷ്ണഭഗവാൻ പ്രത്യേകം രസിപ്പിച്ചതായ സന്ദർഭത്തെ പുരസ്കരിച്ച് കവി ആരോഗ്യപ്രാർത്ഥനയാൽ ദശകം ഉപസംഹരിക്കുന്ന കാര്യം നിരൂപണം ചെയ്യപ്പെടുന്നു. ആരാധനീയമായ ദൈവത്തിന്റെ പ്രസന്നതയും സന്തോഷസന്ദർഭവും ആരാധകനായ ഭക്തന്റെ രോഗനിവാരണത്തിൽ അനുകൂലതരമാകയാലാണ് കവി ഈയവസരത്തിൽ ദശകം ഉപസംഹരിച്ച് ആരോഗ്യം പ്രാർത്ഥിക്കുന്നതു്. പൂർവ്വാർദ്ധംകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കുന്ന വിധം രാധാസക്താത്മാവായ ഭഗവാനെ രാധാകരണംചെയ്തു തദാഖ്യാനത്തിൽ കവി ഭജിക്കയാണോ എന്നു തോന്നുമാറു 'ആരാധയ' എന്ന ക്രിയാപദത്തിൽ രാധാം കരോത്യാചഷ്ടേ വാ രാധയതേ, ആ = സമന്താദ് രാധയതേ = ആരാധയതേ എന്ന രൂപത്തിൽ ഉത്തമപുരുഷൈകവചനമായി ആരാധയേ എന്നൊരു അർത്ഥം കൂടി കവിവിവക്ഷിതമാണോ എന്നു തോന്നുന്നു. രാധാകരണം ചെയ്തു ഭജിക്കുമ്പോൾ രാധയ്ക്കുള്ള ആനന്ദദാനം സ്വകീയമായ ആരോഗ്യപ്രാർത്ഥനയുടെ സാദ്ധ്യതയ്ക്ക് സൌകര്യം നല്കുന്നതാണല്ലോ. രാധ ഗർവ്വഹീനയാണെന്നും അവളിൽ ഭഗവാന് പ്രത്യേകം പ്രതിപത്തിയുണ്ടെന്നും ഉള്ളതു്,

"രാധാഭിധാം താവദജാതഗർവ്വാ-
മതിപ്രിയാം ഗോപവധൂം മുരാരേ!
ഭവാനുപാദായ ഗതോ വിദൂരം
തയാ സഹ സ്വൈരവിഹാരകാരീ."

എന്നീവിധം ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന അടുത്ത ദശകത്തിലേ ൧-ാമത്തു ശ്ലോകംകൊണ്ടു വ്യക്തപ്പെടുന്നു. സർവ്വഥാ കോമളമായ ഈ ദശകത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം,

കരുണാമസൃണകടാക്ഷാൻ
കലയതു കുശലായ കൃഷ്ണഹംസോ നഃ
മുനിജനമാനസവാസീ
വ്രജയുവതിസ്തനതടേഷു ലാസീ ച.

എന്നീവിധം ഉള്ള പ്രാത്ഥനയോടുകൂടി ഉപസംഹരിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. ൧൦

൬൬-ാം ദശകം സമാപ്തം.

അഥ സപ്തഷഷ്ടിതമം ദശകം

ഈ ൬൭-ാമത്തെ ദശകത്തിൽ രസികശിരോമണിയായ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനോടുകൂടി ഭോഗലീലകൾ അനുഭവിച്ചു പരമാനന്ദം ആസ്വദിക്കയാൽ അഹങ്കാരപരവശകളായ ഗോപിമാരെ കളിയായി അവരുടെ ദോഷം അകററി രസിപ്പിക്കുന്നതിന്നായി ഭഗവാൻ അന്തർദ്ധാനം ചെയ്യുകയും അവരിൽ നിരഭിമാനയായി ശുദ്ധഹൃദയയായ രാധികയുമായി ഏകാന്തരതിയിൽ പ്രവേശിക്കയും ഗോപിമാർ വിരഹവേദനനിമിത്തം വൃക്ഷലതാദികളോട് ശ്രീ ഭഗവാനെപ്പററി അന്വേഷിക്കയും ഒടുവിൽ ഭഗവാൻ അവരുടെ മുമ്പിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു പൂർവ്വാധികം സന്തോഷിപ്പിക്കയും ചെയ്തതായ കഥകൾ വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു. അതിൽ ആദ്യത്തെ ശ്ലോകത്താൽ പരമാനന്ദസ്വരൂപിയായ ഭഗവാന്റെ രതിവിലാസങ്ങൾ അനുഭവിച്ച അഹങ്കാരാതിശയം കൊണ്ടതായ കാര്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

സ്഼ുരത് പരാനന്ദരസാത്മകേന
ത്വയാ സമാസാദിതഭോഗലീലാഃ
അസീമമാനന്ദഭരം പ്രപന്നാ
മഹാന്തമാപുർമ്മദമംബുജാക്ഷ്യഃ. ൧

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
അംബുജാക്ഷ്യഃ	= അംബുജാക്ഷിമാർ (ഗോപസുന്ദരിമാർ)
സ്ഫുരത് പരാനന്ദരസാത്മകേന	= സ്ഫുരത്തായി (സ്പഷ്ടമായി പ്രകാശിച്ചു തുളുമ്പുന്നതായ) പരാനന്ദരസ (പരബ്രഹ്മാനന്ദരസ) മാകുന്ന ആത്മാവോടുകൂടിയ — പരമാത്മാനന്ദമൂർത്തിയായുള്ള
ത്വയാ	= നിന്തിരുവടിയാൽ

സമാസാദിതഭോഗലീലാഃ	= സമാസാദിത (പ്രാപിപ്പിക്കപ്പെട്ടതു) ആയ ഭോഗലീല (രതിലീലയോടുകൂടിയവരായ — അപ്രകാരം അനന്യലഭ്യമായ ഭഗവദ്രതി ലഭിക്കയാൽ
അസീമം	= സീമ (അതിരു) ഇല്ലാത്തതായ
ആനന്ദഭരം	= ആനന്ദാതിശയത്തെ (ബ്രഹ്മാനന്ദസഹോദരമായ ഭോഗസുഖത്തെ)
പ്രപന്നാഃ	= പ്രപന്നകളായി (പ്രാപിച്ചവരായി)
മഹാന്തം, മദം	= മഹത്തായ (ക്രമാധികമായ) മദ(അഹങ്കാര)ത്തെ
ആപുഃ.	= പ്രാപിച്ചു.

സാരം. അല്ലയോ രതിവിലാസചതുരനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! പരബ്രഹ്മാനന്ദം പ്രത്യക്ഷത്തിൽ പ്രകാശിച്ചു തന്മയനായി വിജയിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയുമായുള്ള അനിതരസാധാരണങ്ങളായ ഭോഗലീലകൾ അനുഭവിച്ചപ്പോൾ ഗോപയുവതികൾ ആകെ എങ്ങനെയെന്നറിയാതെ കരകവിഞ്ഞുള്ള പരമാനന്ദലഹരിയിൽ ചാടിക്കളിച്ചു മതിമറന്ന് അഹങ്കരിച്ചുതുടങ്ങി. ഇതു് അവരുടെ കുററമല്ല. അതുവരെ അനുഭവിച്ചിട്ടില്ലാത്ത വിചിത്രങ്ങളായ രതിലീലകൾ ആസ്വദിച്ചപ്പോൾ അപ്പോഴത്തെ ഭാവങ്ങൾ മാറി ഒന്നു മെച്ചത്തോടെ ഉച്ചത്തിൽ അഭിമാനിക്കുക ചപലകളായ അബലകൾക്കുണ്ടാകുന്ന പ്രകൃതിസിദ്ധമായ ഒരു വികൃതിയത്രേ. തങ്ങൾക്കു തുല്യം സൌന്ദൎയ്യവതികളായി മററാരുമില്ലെന്നും തത്രാപി ഭഗവദ്രതിയിൽ തങ്ങൾ ആണ് ഉത്തമോത്തമകൾ എന്നും അഭിമാനം സിദ്ധിച്ചവരായിത്തീൎന്നു.

നിരൂപണം. ഇവിടെ ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വരൂപിയായ ഭഗവാൻെറ രതിയിൽ ബ്രഹ്മാനന്ദസഹോദരമായ ഭോഗാനന്ദം ശാസ്ത്രത്തിൽ ഉള്ളതു് അനുഭവത്തിൽ പെട്ടപ്പോൾ ഗോപിമാരെ മദിപ്പിച്ചതായ കാൎയ്യം ഉചിതമായി വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. സ്മരത്പരാനന്ദരസാത്മകേന—ഈ വിശേ

ഷണം ഇവിടത്തെ ലീലകൾ എല്ലാം ഗോപിമാൎക്കു് ആനന്ദം നല്കുവാനല്ലാതെ പരമാനന്ദസ്വരൂപിയായ ഭഗവാനു വിഷയസേവനംകൊണ്ടുള്ള ഈ ആനന്ദം വേണ്ടതല്ലെന്നും പരബ്രഹ്മാനന്ദം സ്ഫുരിക്കുമ്പോൾ മററു് ആനന്ദങ്ങൾക്കു് അവിടെ ആസ്പദമില്ലെന്നും ആത്മാരാമന്മാരായുള്ളവൎക്കു് മററുള്ളവരിൽനിന്നും രതി സംഭവിക്കുന്നതല്ലെന്നും ഉള്ള തത്വത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

അസീമമാനന്ദഭരം— ഇതു പരമാനന്ദസ്വരൂപിയായ ഭഗവാനിൽനിന്നു തത്സംപക്കനിമിത്തം വിഷയാനന്ദത്തിൽ ഗോപികൾക്കു ലഭിച്ചതായ ഉത്കൃഷ്ടതയേയും ഔചിത്യത്തേയും സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

മഹാന്തം മദം—ഇത്രയും ആനന്ദാനുഭവത്തിനു ഹേതുഭൂതനായ ശ്രീകൃഷ്ണൻകൂടി തങ്ങളുടെ ചൊല്പടിയിൽ നില്ക്കേണ്ടവനാണെന്നു് അവർ വിചാരിച്ചുപോയത്രേ. ശ്രീകൃഷ്ണസങ്ഗമാനന്ദംകൊണ്ടു് അഭിമാനിച്ചു ഗോപിമാർ അഹങ്കാരിണികളായിത്തീൎന്ന കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.—

"ഏവം ഭഗവതഃ കൃഷ്ണാ-
ല്ലബ്ധമാനാ മഹാത്മനഃ
ആത്മാനം മേനിരേ സ്ത്രീണാം
മാനിന്യോഽഭ്യധികം ഭുവി." ൧

രണ്ടാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഗോപിമാർ അഹങ്കരിച്ചപ്രകാരവും ഇതറിഞ്ഞു ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ അന്തൎദ്ധാനംചെയ്ത സങ്ഗതിയും പറയപ്പെടുന്നു:—

നിലീയതേഽസൗ മയി മയ്യമായം
രമാപതിൎവ്വിശ്വമനോഭിരാമഃ
ഇതി സ്മ സൎവ്വാഃ കലിതാഭിമാനാ
നിരീക്ഷ്യ ഗോവിന്ദ! തിരോഹിതോഽഭൂഃ. ൨

(ഹേ) ഗോവിന്ദ!	= (അല്ലയോ) ഗോവിന്ദ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)
സൎവ്വാഃ	= സൎവ്വരെയും (എല്ലാ ഗോപസുന്ദരിമാരെയും)
രമാപതിഃ	= രമാപതിയായും (ലക്ഷ്മീകാന്തനായും)

വിശ്വമനോഭിരാമഃ	= വിശ്വക്കും (സമസ്തൎക്കും) മനോഭിരാമനായും (മനസ്സിന്ന മോഹനസ്വരൂപനായും) ഇരിക്കുന്ന
അസൌ	= ഈ ശ്രീകൃഷ്ണൻ
അമായം	= മായയെന്നിയെ (നിൎവ്യാജമായി)
മയി, നിലീയതേ, മയി, (നിലീയതേ)	= എന്നിലാണ നിലയനം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു് (ലയിച്ചിരിക്കുന്നതു്) എന്നിലാണ ലയിച്ചിരിക്കുന്നതു്
ഇതി, സ്മ	= എന്നിങ്ങനെയത്രേ
കലിതാഭിമാനാഃ	= കലിതാഭിമാനകളായി (ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ട അഭിമാന— അഹങ്കാരത്തോടുകൂടിയവരായി)
നിരിക്ഷ്യ	= നിരീക്ഷിച്ചിട്ടു് (കണ്ടിട്ടു്—അറിഞ്ഞിട്ടു്)
(ത്വം)	= (നിന്തിരുവടി)
തിരോഹിതഃ, അഭൂഃ	= തിരോഹിതനായി (അന്തൎദ്ധാനം ചെയ്തവനായി) ഭവിച്ചു. അവരുടെ അഹങ്കാരം ശമിപ്പിക്കാനായി ഒളിഞ്ഞുവത്രേ.

അല്ലയോ മായാമോഹനമൂൎത്തിയായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ഗോപിമാൎക്ക തോന്നിയതായ മാനം മാനാധികമായിരുന്നു. പരമാത്മസ്വരൂപിയായ നിന്തിരുവടിയുടെ സ

സാരം. ംഗമത്തിൽ സീമാതീതമായ ആനന്ദഭാരം ഉദിക്കവേ അതാതു ഭോഗലീലാവസരങ്ങളിൽ നിന്തിരുവടി പ്രദൎശിപ്പിച്ചതായ തന്മയത്വവും പരാധീനതയും ഹേതുവാൽ എന്നിലാണ ലയിച്ചിരിക്കുന്നതു് എന്നിലാണ ലയിച്ചിരിക്കുന്നതു എന്നീവിധം അവർ ഓരോരുത്തരും, നിന്തിരുവടി അവൎക്കധീനമായി ചമഞ്ഞുവെന്നും വശ്യനായി പോയെന്നും മററാൎക്കും ഈവിധം നിന്തിരുവടിയെ അടിമപ്പെടുത്തുവാൻ സാധിച്ചിട്ടി

ല്ലെന്നും വക്ഷസ്സിൽ സ്ഥാനം കല്പിക്കത്തക്ക മഹിമയുള്ള ഐശ്വര്യദേവതയായ ലക്ഷ്മിക്കുപോലും ഇത്രയും വൈഭവം ഇല്ലെന്നും ത്രിലോകത്തിനും മനോഹരമൂർത്തിയായുള്ള നിന്തിരുവടി തന്നിൽ ലയിക്കയാൽ താൻ അതിലുംവെച്ച് അതിസൌന്ദര്യശാലിനിയെന്നും മററും അനേകംപ്രകാരത്തിൽ ഗർവ്വിച്ചു വശായി. പരമാത്മസ്വരൂപിയായ നിന്തിരുവടിയിൽ ആശ വെച്ച് ആവേശം കൊണ്ടിരിക്കുന്ന അവൎക്കു നിന്തിരുവടി സംഗമാനന്ദം അനുവദിക്കവേ ഇപ്രകാരം താൻ ഊററംഭാവിച്ചതിനു ചെററും കുററത്തിനവസരം ഇല്ല. എങ്കിലും ഉൽകൃഷ്ടമായ ഈയഭിമാനം പോലും നിന്തിരുവടിയുടെ സാന്നിധ്യത്തിനു വിപരീതസാധനമാകയാൽ ഉടൻതന്നെ നിന്തിരുവടി അവരെ വിപ്രലംഭനം ചെയ്തു തൽഫലമായ പരീതാപം അനുഭവിപ്പിച്ച് പരിശുദ്ധകളാക്കുന്നതിനായി അവിടെ നിന്നും അന്തർദ്ധാനം ചെയ്തു.

ഇവിടെ ഗോപാംഗനമാരുമായുള്ള ശൃംഗാരകേളിയിൽ സർവ്വാംഗീണമായ സൌന്ദര്യവും സമ്പാദിച്ച രാസവിലാസം പരിപൂർണ്ണമാക്കുന്നതിനായോ എന്നു തോന്നുമാറു

നിരൂപണം.

വിപ്രലംഭത്തിലേയ്ക്കുള്ള ആരംഭമായി നായികമാരുടെ മാനാവേശത്തേയും നായകന്റെ അന്തർദ്ധാനം കൊണ്ടുള്ള പ്രതീകാരത്തേയും സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭക്തകളായ ഗോപിമാരെ പരിശുദ്ധകളാക്കുന്നതിനായി അവരിൽ സ്വാവതസംഭവം ഉണ്ടാകാവുന്ന ദോഷങ്ങൾക്ക് അവസരം നല്കുന്നതിനായ് അവൎക്കു അഭിമാനവും ഭഗവാനു് അന്തർദ്ധാനവും ഉണ്ടായതായും മറെറാരു മാർഗ്ഗത്തിലും ഇവിടെ നിരൂപണം കാണാവുന്നതാണ്.

നിലീയതേ—ഈ വാക്കിന് അത്യന്തം ലയിക്കുന്നു എന്നും ഒളിയുന്നു എന്നും രണ്ടുതരത്തിൽ അൎത്ഥം ധരിക്കാവുന്നതാണ്.

'മയി നിലീയതേ', 'നിലീയതേഽസൌ മയി'—എന്നുള്ള ഗോപിമാരുടെ ഭാവം അനുസരിച്ചുള്ള അഭിമാനം സഹ്യമല്ലാത്തതിനാൽ എന്റെ വിഷയത്തിൽ ഒളിക്കുന്നു എന്ന താല്പര്യത്തിൽ പരിണമിച്ചതുപോലെ അന്തർദ്ധാനം ഫലിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഗോപിമാരുടെ സൌഭാഗ്യമദംകൊണ്ടുള്ള അഭിമാനം കണ്ടു ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ അന്തർദ്ധാനം ചെയ്തതായ കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ:—

'താസാം തത്സൌഭഗമദം
വീക്ഷ്യ മാനം ച കേശവഃ
പ്രശമായ പ്രസാദായ
തത്രൈവാന്തരധീയത."

എന്നു വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ൮

൯-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ രാധയിൽ ഭഗവാനുള്ള അതിപ്രേമത്തെയും തദനുഗ്രഹവിശേഷത്തെയും പ്രതിപാദിക്കുന്നു:—

രാധാഭിധാം താവദജാതഗൎവാ-
മതിപ്രിയാം ഗോപവധൂം മുരാരേ!
ഭവാനുപാദായ ഗതോ വിദൂരം
തയാ സഹ സ്വൈരവിഹാരകാരീ. ൯

(ഹേ) മുരാരേ!	= (അല്ലയോ) മുരാരെ! ശ്രീകൃഷ്ണ!
ഭവാൻ	= നിന്തിരുവടി
അജാതഗൎവാം	= ജാതഗൎവ്വ (ഗൎവ്വുള്ളവൾ) അല്ലാത്ത—മററു ഗോപിമാൎക്കു തുല്യം ഗൎവ്വം (അഭിമാനം) കൊള്ളാതെ ഭഗവദൎപ്പിതചിത്തവൃത്തിയായതുനിമിത്തം
അതിപ്രിയാം	= അത്യന്തം പ്രിയയായി (മററു ഗോപവധൂക്കളെ അപേക്ഷിച്ച് ഏററവും പ്രിയപ്പെട്ടവളായിത്തീൎന്ന)
രാധാഭിധാം, ഗോപവധൂം, താവത്	= 'രാധ'എന്ന അഭിധയോടു (പേരോടു)കൂടിയ ഗോപവധൂവിനെ (ഗോപസുന്ദരിയെ) ആകട്ടേ
ഉപാദായ	= ഉപാദാനംചെയ്തു (സ്വീകരിച്ചുകൂട്ടിച്ചു)കൊണ്ടു്
തയാ, സഹ	= അവളോടു (ആ രാധയോടു)കൂടി
സ്വൈരവിഹാരകാരീ	= സ്വൈരമായി (സ്വേച്ഛപോലെ) വിഹാരം (ലീല) ചെയ്യുന്നവനായി—സ്വൈരമായ ഭോഗലീലകൾക്കായി

MUL
101931

വിദൂരം = വിദൂരത്തേയ്ക്കു് (അകലെയുള്ള ഒരിടത്തേയ്ക്കു്)

ഗതഃ = ഗതനായി. (പോയി.)

അല്ലയോ ഭക്തിവശ്യനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി അവിടത്തെ സങ്ഗമാനന്ദം നിമിത്തം ക്രമാധികം ഗർവ്വിച്ചുവശായ ഗോപിമാരെ ഒരു പാഠം പഠിപ്പിക്കാ-

സാരം.

നായി അന്തർദ്ധാനം ചെയ്തുവല്ലോ. എന്നാൽ അന്തർദ്ധാനം ചെയ്തസമയത്തും നിന്തിരുവടി ഒററയ്ക്കായിരുന്നില്ല. ഗോപികളിൽവച്ചു ശകലവും ഗർവ്വെന്നിയെ പ്രേമരസപരവശയായി കാത്തിരുന്ന രാധയോടു നിന്തിരുവടിക്കു സവിശേഷമായ ഒരു പ്രതിപത്തി തോന്നി. തത്ഫലമായി നിന്തിരുവടി ആരുമറിയാതെ രാധയെ കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടു സ്വൈരമായി ക്രീഡകൾക്കായി അകലെ ഒരു സ്ഥലത്തു ചെന്നിരുന്നുവത്രേ. മററു ഗോപിമാർ നിന്തിരുവടിയെ പ്രാപിച്ചു രതിലീലകൾ അഭ്യർത്ഥിച്ചു. നിന്തിരുവടിയനുവദിക്കയും അവരുടെ ഹിതാനുസരണം പ്രവർത്തിക്കയും അവർക്കു് അനന്യലഭ്യമായ ആനന്ദം നൽകുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ രാധയുടെവിഷയത്തിൽ ഇതല്ല മട്ടു്. ഭക്ത്യനുരാഗങ്ങൾകൊണ്ടു സ്പൃഹണീയതമയായിക്കണ്ട രാധ ഇരിക്കുന്നേടം ചെന്നു അവളെ കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടു നിന്തിരുവടിതന്നെയാണ് അവളുമായുള്ള രതിയിൽ താത്പര്യപ്പെട്ടു പ്രവർത്തിച്ചതും രസിച്ചതും.

ഇവിടെ സാമാന്യേനയുള്ള ഗോപസുന്ദരിമാരിൽ വച്ചു രാധയ്ക്കുള്ള മഹിമയേയും യോഗ്യതയേയും ആസ്പദമാക്കി ഭഗവല്ലീ-

ലാകാര്യം സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ഗർവ്വു് ഒന്നാണു

നിരൂപണം.

ഭഗവത്സങ്ഗവൈമുഖ്യഹേതുവെന്നും ഗർവ്വില്ലാതെ അതിപ്രേമം കലർന്നാൽ അവർ പരമഭക്തന്മാരായി എന്നും അപ്രകാരം ഉള്ളവരിൽ ആത്മാരാമനായ ഭഗവാൻ സ്വയം രമിക്കുന്നു എന്നും ഉള്ള തത്വം അജാതഗർവ്വാം എന്നും അതിപ്രിയാം എന്നുമുള്ള രാധാവിശേഷണങ്ങൾകൊണ്ടു സ്പഷ്ടപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. സ്വൈരവിഹാരകരണംകൊണ്ടും പ്രതിപത്തിയുണ്ടെങ്കിലും ഗർവ്വുള്ളിടത്തു് അത്രയ്ക്കു് സ്വാദില്ലെന്നുള്ള കാര്യം സൂചിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. 'ഭവാനുപാദായ' എന്ന ഭാഗം ഭഗവാന്റെ സ്വയംപ്രവൃത്തിയെ വെളിപ്പെടുത്തുന്നു. രാധയും കൃഷ്ണനും ഒന്നിച്ചുപോയ മാർഗ്ഗം കണ്ടു മററു ഗോപിമാർ തപിക്കുന്ന കാര്യം

ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതിൽനിന്നു ഭഗവാൻ രാധയെ രഹസ്സിൽ കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുപോയ സങ്ഗതി വിശദപ്പെടുന്നു. ഇതാണ് ആ ഭാഗം:—

"അനയാരാധിതോ നൂനം
ഭഗവാൻ ഹരിരീശ്വരഃ
യതോ വിഹായ ഗോവിന്ദഃ
പ്രീതോ യാമനയദ് രഹഃ." ൨൮

൨൯-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവാൻ അന്തർദ്ധാനം ചെയ്തപ്പോൾ മററു ഗോപികാരെല്ലാം മാർഗ്ഗാന്വേഷണം ചെയ്തുകൊണ്ടു പരിതപിച്ചതായ കാര്യം ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

തിരോഹിതേഽഥ ത്വയി ജാതതാപാഃ
സമം സമേതാഃ കമലായതാക്ഷ്യഃ
വനേ വനേ ത്വാം പരിമാർഗ്ഗയന്ത്യോ
വിഷാദമാപുർഭഗവന്നപാരം. ൨൯

അഥ	= അനന്തരം
(ഹേ) ഭഗവൻ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ) ഭഗവൻ! (ശ്രീകൃഷ്ണ)
ത്വയി	= നിന്തിരുവടി
തിരോഹിതേ (സതി)	= അന്തർഹിതനായി (ഒളിച്ചു കണ്ണിൽ കാണാതെ) ഇരിക്കെ
കമലായതാക്ഷ്യഃ	= കമലായതാക്ഷിമാർ (ഗോപാങ്ഗനമാർ)
സമം	= സമമായി
ജാതതാപാഃ	= ജാതമായ താപ(പരിതാപ)ത്തോടുകൂടിയവരായി
സമേതാഃ	= സമേതകളായി (ഒന്നുചേൎന്നവരായി)
വനേ, വനേ	= വനംതോറും
ത്വാം	= നിന്തിരുവടിയെ
പരിമാർഗ്ഗയന്ത്യഃ	= പരിമാർഗ്ഗണം (ചുററും അന്വേഷണം) ചെയ്യുന്നവരായി—അന്വേഷണം ചെയ്കയല്ലാതെ കണ്ടുകിട്ടാൻ സാധിക്കാത്തവരായി

അപാരം = അപാര (കരയില്ലാത്ത — അസഹ്യതമ)മായ
വിഷാദം = വിഷാദ(ദുഃഖ)ത്തെ
ആപുഃ. = പ്രാപിച്ചു.

സാരം.

അല്ലയോ മായാവിനോദരസികനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി പ്രേയസിയായ രാധയുമായി ഏകാന്തത്തിൽ രതിലീലാസക്തനായി സന്തോഷിച്ചിരിക്കെ മററു ഗോപികളുടെ കഥ സങ്കടത്തിലായിത്തീൎന്നു. അവരാകെ മറഞ്ഞുപോയ ക്ഷണംമുതൽ ഒന്നുപോലെ പരിതാപപരവശകളായി ഒന്നിച്ചു കൂടിക്കൊണ്ടു നിന്തിരുവടിയെ യമുനാവനപ്രദേശം ഓരോരിടത്തും തിരഞ്ഞുതുടങ്ങി. എത്രതന്നെ ദൈന്യപ്പെട്ടും തിരുനാമങ്ങൾ കീൎത്തനംചെയ്തും എങ്ങനെ എന്നില്ലാത്ത വിരഹവേദനയാൽ ക്ലേശം അനുഭവിച്ചും അതിസൂക്ഷ്മമായി അന്വേഷിച്ചിട്ടും നിന്തിരുവടിയെ കാണ്മാൻ സാധിക്കാതെ അവർ മറുകരയില്ലാത്ത ദുഃഖസാഗരത്തിൽ മഗ്നകളായി വിഷമിച്ചുപോയി.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ കഴിഞ്ഞ ൬൬-ാമത്തു ദശകത്തിൽ ൯-ാംശ്ലോകത്തിൽ പറഞ്ഞതുപോലെ അസഹ്യമായ ഭഗവദ്വിരഹം അങ്ഗാരമായ് ചമഞ്ഞ ഗോപിമാൎക്കു സീമാതീതമായ പരിതാപത്തെ ഉളവാക്കിയ സങ്ഗതി ഉപന്യസിച്ചുകൊണ്ടു് അഹങ്കാരമാകുന്ന ചിത്തത്തിലെ അഴുക്കു കഴുകിക്കളയുന്നതിനായുള്ള ഉചിതമായ ദുഃഖസാഗരത്തിൽ മജ്ജനത്തെ ഭങ്ഗിയായി വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

അപാരം — ഈ ഭാഗം അവരുടെ ദുഃഖം മറുകര കാണാൻ വഹിയാത്ത ഒരു സാഗരതുല്യമായി തീൎന്നതായ ഭാഗത്തെ ഏകദേശമൎയ്യാദയാ വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ആ അംശത്തിൽ ധ്വനിയും തൽഫലമായി മജ്ജനവും പൎയ്യന്തികപ്രയോജനമായി അഹങ്കാരപരിമാൎജ്ജനോപായവും സാധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ഗോപിമാർ ഭഗവദ്വിരഹകാതരകളായി പരിതപിച്ച സങ്ഗതി ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

“അന്തൎഹിതേ ഭഗവതി
സഹസൈവ വ്രജാങ്ഗനാഃ

അതപ്യംസ്ത്വമചക്ഷാണാഃ
കരിണ്യ ഇവ യൂഥപം". ൮

൯-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവദ്വിരഹംകൊണ്ടുണ്ടായ വേദനനിമിത്തം ഗോപിമാർ ഉന്മത്തകളെപ്പോലെ വൃക്ഷലതാദികളോടു ഭഗവാനെപ്പറ്റി അന്വേഷിച്ചതായ സങ്ഗതി ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

ഹാ ചൂത! ഹാ ചമ്പക! കൎണ്ണികാര!
ഹാ മല്ലികേ! മാലതി! ബാലവല്ല്യഃ!
കിം വീക്ഷിതോ നോ ഹൃദയൈകചോര
ഇത്യാദി താസ്ത്വത്പ്രവണാ വിലേപുഃ. ൯

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ത്വത്പ്രവണാഃ	= നിന്തിരുവടിയിൽ പ്രവണകളായ—വശപ്പെട്ട ചിത്തത്തോടു കൂടിയവരായ
താഃ	= അവർ (ആ ഗോപിമാർ) വിരഹദുഃഖത്തിൽ മജ്ജനംചെയ്തു പരവശകളായിരിക്കുന്ന ഗോപസ്ത്രീകൾ
ഹാ, ചൂത!	= അല്ലയോ ചൂതമേ (തേന്മാവേ)
ഹാ, ചമ്പക!	= അല്ലയോ ചമ്പകമേ
ഹാ, കൎണ്ണികാര!	= അല്ലയോ കൎണ്ണികാരമേ
(ഹാ) മല്ലികേ!	= (അല്ലയോ) മല്ലികേ! (കൊടമല്ലി!)
(ഹാ) മാലതി!	= (അല്ലയോ) മാലതി! (പിച്ചിയേ!)
(ഹാ) ബാലവല്ല്യഃ!	= (അല്ലയോ) ബാലവല്ലി (ഇളം വള്ളി)കളേ
നഃ	= ഞങ്ങളുടെ
ഹൃദയൈകചോരഃ	= ഹൃദയൈകചോരൻ (ഹൃദയത്തിൻെറ ഏക(മുഖ്യ)ചോരൻ മോഷ്ടാവ്—ഞങ്ങളുടെഹൃദയം കവൎന്നിരിക്കുന്ന ഒററക്കള്ളൻ)
വീക്ഷിതഃ, കിം	= വീക്ഷിതനായോ (കാണപ്പെട്ടവനായോ)
ഇത്യാദി	= എന്നീവിധമെല്ലാം പറഞ്ഞു കൊണ്ടു

വിലേപുഃ. = വിലാപംചെയ്തു. (രോദനംചെയ്തു.)

അല്ലയോ സങ്കല്പമാത്രംകൊണ്ടു സർവ്വവും നടത്തിക്കുവാൻ ശക്തിയുള്ള സർവ്വേശ്വരനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി തിരോധാനംചെയ്തു രാധയുമായി തിരിച്ചതുമുതൽ നിന്തിരുവടിയിൽത്തന്നെ പററിപ്പോയ മനസ്സോടുകൂടിയ ഗോപിമാരാകട്ടെ ഭ്രാന്തുപിടിച്ചവൎക്കുതുല്യം പേയും പിച്ചും പറഞ്ഞുതുടങ്ങി. അസഹ്യമായ വിരഹവേദനയ്ക്ക് ഏതെങ്കിലും മാൎഗ്ഗത്തിൽ പരിഹാരമാൎഗ്ഗം നേടാം എന്നുള്ള ഗുണദോഷം അറിയാതെ അചേതനങ്ങളായ വൃക്ഷലതാദികളോടും അവർ നിന്തിരുവടിയെപ്പററി അന്വേഷിച്ച് അനുരൂപമായ മറുപടി കിട്ടായ്കയാൽ നിലവിളിച്ചു കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. ശരീരംമാത്രം അവൎക്ക് അധീനമെന്നല്ലാതെ ഹൃദയം മുഴുവനെ നിന്തിരുവടി കവൎന്നതുകൊണ്ടു നിമിത്തം അവർ ചില മരപ്പാവകൾപോലെയായിത്തീൎന്നു. ചൂതചമ്പകാദികളായ സുഗന്ധികുസുമസമ്പന്നങ്ങളായ വൃക്ഷങ്ങളിലും മാലതീമല്ലികാദികളായ പുഷ്പവതികളായ ബാലവല്ലികളിലും നിന്തിരുവടി പ്രിയപ്പെട്ടു കളിക്കാറുള്ള പതിവുനിമിത്തം അവർ അപ്രകാരം അന്വേഷണംതുടങ്ങി. എന്നാൽ ചോദിച്ചാൽ ഉത്തരം പറയും എന്നു കരുതിയ ഭാഗം ചിത്തഭ്രമത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

സാരം.

ഇവിടെ വിരഹിണികളായി പരിതപിക്കുന്ന ഗോപയുവതികൾ പരിചിതങ്ങളായ വൃക്ഷലതാദികളോടു ശ്രീകൃഷ്ണനെ കണ്ടുവോ എന്നുള്ള ചോദ്യം ചെയ്തതായി നിരൂപണം ചെയ്തുകൊണ്ട്—അതിൽനിന്നും വൃക്ഷങ്ങൾക്കു തുല്യം തോഴന്മാരോടും ലതകൾക്കു തുല്യം മററു സപത്നികളോടുംകൂടി കൃഷ്ണൻ കളിക്കാനായി ആസക്തി വെച്ചുപോയോ എന്നുള്ള ആശയത്തെ അദ്ധ്യവസാനം കൊണ്ടു സൂചിപ്പിക്കുന്നു. പ്രസ്തുതത്തിൽ വൃക്ഷലതാദികളോടുള്ള ചോദ്യം അവിവേകനിബന്ധനമാകയാൽ അനുപപന്നമല്ലതാനും.

നിരൂപണം.

ഹൃദയൈകചോരഃ—ഈ വിശേഷണം ഗോപിമാർ ഭഗവത്പ്രവണകളായിത്തീൎന്ന സങ്ഗതിയെ സമൎത്ഥിക്കുന്നു. ഭഗവാനെപ്പററി വൃക്ഷലതാദികളോടു ഗോപസ്ത്രീകൾ അന്വേഷിച്ചതായ കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

ദൃഷ്ടോ വഃ കച്ചിദശ്വത്ഥ!
പ്ലക്ഷ! ന്യഗ്രോധ! നോ മനഃ
നന്ദസൂനുർഗതോ ഹൃത്വാ
പ്രേമഹാസാവലോകനൈഃ
മാലത്യദൎശി വഃ കച്ചി-
ന്മല്ലികേ! ജാതി! യൂഥികേ! ൮

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ ഒരു ഗോപവനിത തന്റെ ഭാവനാബലത്താൽ ശ്രീകൃഷ്ണനെ നേരെ കണ്ടതായ കഥ പറഞ്ഞു മററുള്ളവരെ ഖേദിപ്പിച്ചതായ കാൎയ്യം പ്രതിപാദിക്കപ്പെടുന്നു:—

നിരീക്ഷിതോഽയം സഖി! പങ്കജാക്ഷഃ
പുരോ മമേത്യാകുലമാലപന്തീ
ത്വാം ഭാവനാചക്ഷുഷി വീക്ഷ്യ കാചിത്
താപം സഖീനാം ദ്വിഗുണീചകാര. ൩

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	=	(അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
കാചിത്	=	ഒരു ഗോപസുന്ദരി
ത്വാം	=	നിന്തിരുവടിയെ
ഭാവനാചക്ഷുഷി	=	ഭാവനാചക്ഷുസ്സിൽ (മനോവൃത്തിരൂപമായ നേത്രത്തിൽ നേരിട്ടു)
വീക്ഷ്യ	=	വീക്ഷിച്ചിട്ട് (കണ്ടിട്ട്)
(ഹേ) സഖി!	=	(അല്ലയോ) സഖി (തോഴി)
പങ്കജാക്ഷഃ	=	പങ്കജാക്ഷൻ (താമരക്കണ്ണൻ-ശ്രീകൃഷ്ണൻ)
മമ	=	എന്റെ
പുരഃ	=	പുരോഭാഗത്തിൽ (മുമ്പിൽ)
അയം, നിരീക്ഷിതഃ	=	ഇതാ നിരീക്ഷിത(കാണപ്പെട്ടവ)നായിരിക്കുന്നു. ഇതാ കാണുന്നു
ഇതി	=	എന്നീവിധം
ആകുലം	=	ആകുലമാംവണ്ണം (പരവശഭാവത്തോടെ)
ആലപന്തി	=	ആലപന്തിയായി (പറയുന്നവളായിട്ടു-പറകനിമിത്തം)
സഖീനാം	=	സഖിമാരുടെ (തോഴിമാരുടെ)
താപം	=	താപ(സന്താപ)ത്തെ

ദ്വിഗുണീചകാര. = ദ്വിഗുണീകരിച്ചു. (ഇരട്ടിയാക്കിവർദ്ധിപ്പിച്ചു.)

സാരം. അല്ലയോ യോഗഭാവനാഗമ്യനായി യോഗേശ്വരനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! വിരഹവേദനാവിവശകളായി ഗോപിമാരാകവെ വൃക്ഷലതാദികളോടും പക്ഷിമൃഗാദികളോടും നിന്തിരുവടിയെപ്പററി അന്വേഷിച്ചു നടക്കുന്നതിന്നിടയ്ക്കു് ഒരുത്തി തന്റെ നിരന്തരധ്യാനരൂപമായ ചിത്തവൃത്തിയിൽ താമരക്കണ്ണനായി കോമളാകാരനായുള്ള നിന്തിരുവടിയെ പ്രത്യക്ഷത്തിലെന്നപോലെ കാണുകയും ആസ്വദിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ടു തോഴിമാരോടു പരിഭ്രമപരവശയായി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു. "അല്ലേ! തോഴിമാരെ! ഇതാ നമ്മുടെ പ്രിയതമനായ പങ്കജാക്ഷൻ എന്റെ മുമ്പാകെ കാണപ്പെടുന്നു. ഇതാ ഇതാ കാണുന്നു." ഈവിധം ഉള്ള സഖീവചനം കേട്ടപ്പോൾ മററുള്ള തോഴിമാർക്കു തങ്ങളുടെ സങ്കടം ഇരട്ടിച്ചുതുടങ്ങി. ഇവൾ ഇങ്ങനെ പറയുന്നുവല്ലോ, നമുക്കു തന്നെ യോഗമില്ലല്ലോ, നമ്മുടെ കണ്ണിൽ കാണുന്നില്ലല്ലോ. അഥവാ നമ്മുടെ കണ്ണുകൾക്കു കാഴ്ചയും ഇപ്പോൾ ഇല്ലാതായോ എന്നും മററും അനേകംപ്രകാരത്തിൽ പര്യാലോചന ചെയ്തുകൊണ്ടു് അവരാകമാനം ക്രമാധികം ദുഃഖിച്ചുതുടങ്ങി.

നിരൂപണം. ഇവിടെ ഭഗവൽഭക്തകളായ ഗോപിമാരുടെ നിലയെ ഒന്നിലധികം തരത്തിൽ വിഭാഗയോഗ്യമായി സങ്കല്പിച്ചിട്ടു് അതിൽ രാധയെ ആദ്യമായി പ്രവേശിപ്പിച്ചതിനുപുറമേ ഇപ്പോൾ രണ്ടാമതായി മറെറാരു ഗോപിയെ അവതരിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇടവിടാതെയുള്ള നിർവ്യാജമായ ധ്യാനത്തിൽ സദാ ശ്രീകൃഷ്ണനെ അന്തർദൃഷ്ടികൊണ്ടു കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവളാണു ഈ ഗോപി. ഇവൾക്കു മററു സാധാരണഗോപിമാരോടു കൂടി പ്രത്യക്ഷത്തിൽ ശ്രീകൃഷ്ണരതിലീലാനുഭവങ്ങളിൽ ഭാഗം ഉണ്ടായി എങ്കിലും ഭാവനാബലത്താൽ തദ്വിരഹത്തിൽ അത്ര ക്ലേശം തോന്നിയിട്ടില്ല. രാധയെ, അഹങ്കാരാസൂയാദിദോഷങ്ങൾ ഇല്ലെങ്കിലും പ്രത്യക്ഷത്തിൽ ചില പിട്ടും പിരട്ടുംകൊണ്ടു ഭഗവദ്വശീകരണനിപുണയായ ഒരു തരുണിയായിട്ടാണു കാണുന്നതു്. അവൾകൂടി ഭഗവല്ലാളനം വിവിക്ത

മായി അനുഭവിക്കനിമിത്തം അഭിമാനിച്ചുപോകയാൽ സാമാന്യകോടിയിൽ പെട്ടുപോകുന്നു. ഇതു 'ത്വയാ വിയുക്താം ദദൃശുശ്ച രാധാം' എന്നീവിധം അടുത്ത ശ്ലോകത്തിൽ വിശദപ്പെടുന്നു.

ഭാവനാ—നിരന്തരമായ ധ്യാനം എന്നൎത്ഥം.

ആലപന്തീ—ഈ ആലാപനമാണ് താപത്തെ ദ്വിഗുണീഭവിപ്പിച്ചതു്. ഭാവനാചക്ഷുസ്സാൽ ഒരുത്തി ഭഗവാനെക്കണ്ടു് ആനന്ദിച്ചുപോകുന്നതു മററുള്ളവൎക്കു ക്ലേശകാരണമല്ല. അതു വിളിച്ചുപറകയും പ്രത്യക്ഷത്തിൽ കണ്ടതായി പരിഭ്രമിപ്പിക്കയും ചെയ്തതു മാത്രമാണ് അന്യദുഃഖകാരണമായുള്ളതു്. പരമാൎത്ഥത്തിൽ ഇവരും തന്റെ മുമ്പിൽ ശ്രീകൃഷ്ണനെ കണ്ടിട്ടില്ല എന്നുള്ള തത്ത്വം പരിഭ്രമത്തിൽ മററുള്ളവൎക്കു തോന്നാൻ ഇടയാകയില്ലത്രേ.

൭-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഗോപിമാരാകവേ ഭാവനാബലത്താൽ കൃഷ്ണനിൽ പററിയ അന്തഃകരണാവേശംകൊണ്ടു കൃഷ്ണനായി ഭവിച്ചു് ഓരോ ചേഷ്ടകൾ നടത്തിയതായി പറയുന്നു:—

തദാത്മികാസ്താ യമുനാതടാന്തേ
തവാനുചക്രുഃ കില ചേഷ്ടിതാനി
വിചിത്യ ഭൂയോഽപി തഥൈവ മാനാത്
ത്വയാ വിയുക്താം ദദൃശുശ്ച രാധാം. ൭

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ ശ്രീകൃഷ്ണ!
താഃ	= അവർ (ആ ഗോപിമാർ—നിന്തിരുവടിയുടെ വിരഹംനിമിത്തം താപം അനുഭവിക്കുന്നവർ)
തദാത്മികാഃ	= നിന്തിരുവടിയിൽ പററിയ—തന്മയമായി ഭവിച്ച ആത്മാവോടു (അന്തഃകരണത്തോടു) കൂടിയവരായി—നിന്തിരുവടിയായി ചമഞ്ഞവരായി
യമുനാതടാന്തേ	= യമുനാതടാന്തത്തിൽ (കാളിന്ദീനദിയുടെ തീരത്തിലുള്ള ആരാമപ്രദേശങ്ങളിൽ)
തവ	= നിന്തിരുവടിയുടെ

ചേഷ്ടിതാനി = ചേഷ്ടിതങ്ങളെ (പ്രവൃത്തികളെ) പൂതനാസംഹാരം- ശകടാസുരഭഞ്ജനം മുതലായ ലീലകളെ

അനുചക്രുഃ, കില = അനുകരിച്ചു (ഒത്തുനടത്തിയത്രേ.) ഒരുത്തി പൂതനയും മററൊരുത്തി നിന്തിരുവടിയും, ഇനിയൊരുത്തി ശകടനം വേറൊരുത്തി നിന്തിരുവടിയും, മററുമായി ഭവിച്ച് അതാതു പ്രവൃത്തികൾ അഭിനയിച്ചുവത്രേ.

ഭൂയഃ, അപി = വീണ്ടും

തഥാ, ഏവ = അപ്രകാരം തന്നെ

വിചിത്യ = അന്വേഷിച്ചിട്ട്.

മാനാത് = മാനം (പ്രണയാഭിമാനം) നിമിത്തം—ഞാൻ തന്നെ ഭഗവത്പ്രിയയാണെന്നു അഭിമാനിക്കയാൽ

രാധാം = രാധയെ

ത്വയാ, വിയുക്താം = നിന്തിരുവടിയാൽ വേർപിരിയപ്പെട്ടവളായി

ദദൃശുഃ, ച = ദർശിക്കയും ചെയ്തു. (കാണുകയും ചെയ്തു) തങ്ങളെപ്പോലെ രാധയും വിരഹിണിയായ് കാണപ്പെട്ടുവത്രേ.

സാരം.

അല്ലയോ ലീലാവതാരമൂർത്തിയായി മായാമാനുഷസ്വരൂപിയായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ അവതാരലീലകൾ നിന്തിരുവടിതന്നെ നേരിട്ടും, നിന്തിരുവടിയുടെ തന്മയീഭാവത്തിൽ ആവേശം വന്നിട്ടുള്ള മററുള്ളവരെക്കൊണ്ടും പ്രതിക്ഷണം ആയിരം ആയിരം കണക്കിന് ആവിർഭവിക്കുന്നു. യമുനാനദീതീരപരിസരങ്ങളിലേ പൂങ്കാവനങ്ങളിൽ അന്തർദ്ധാനം ചെയ്തു പിരിഞ്ഞ നിന്തിരുവടിയെ തിരക്കി പരിതാപപരവശകളായി പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ഗോപിമാർ നിന്തിരുവടിയിലേ അത്യാസക്തി നിമിത്തം അന്തഃകരണാവേശത്താൽ നിന്തിരുവടിയായിത്തന്നെ ചമഞ്ഞു് ഓരോ ചേഷ്ട

കളും കാട്ടിക്കൊണ്ടു രസിച്ചുതുടങ്ങി. പൂതനാസംഹാരത്തിലെ അതിബാല്യത്തിലുള്ള കോമളരൂപം ഒരു ഗോപിയും, ശകടാസുരഭഞ്ജനത്തിലേ മംഗളമായ മൂൎത്തി മറെറാരു ഗോപിയും, വേണുഗാനലോലമായി ആകുഞ്ചിതചരണമായുള്ള മോഹനവേഷം വേറൊരു ഗോപിയും എന്നിങ്ങനെ ലീലാനുകൂലമായ സകല സാമഗ്രികളോടുംകൂടി വിരോധികളായ പൂതനാദിവൎഗ്ഗങ്ങളായും മററും ചമഞ്ഞു ഗോപിമാൎതന്നെ ഒരു ലീലാരങ്ഗം അഭിനയിച്ച് ആനന്ദിച്ചുതുടങ്ങി. ഇങ്ങനെ ഭാവനാബലത്താലും ചേഷ്ടാവിശേഷങ്ങളാലും രസിച്ചിരുന്നു എങ്കിലും ഇടയ്ക്കിടെ നിന്തിരുവടിയെ അന്വേഷിക്കാനുള്ള ശ്രമവും തുടൎന്നതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നു. ഈ വിധം അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനിടയ്ക്ക് ആ ഗോപിമാർ, നിന്തിരുവടി അതിപ്രേമമായി പ്രത്യേകിച്ചു രമിപ്പിക്കുവാൻ കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുപോയ രാധയേയും അഭിമാനം നിമിത്തം നിന്തിരുവടി വിട്ടുപിരിയുകയാൽ വിരഹവേദനാവിവശയായി കണ്ടുവത്രെ. നിന്തിരുവടിയുമായുള്ള രതിലഹരിയിൽ മയങ്ങി അഭിമാനംകൊള്ളാത്തവരായി ആരുംതന്നെയില്ല.

ഇവിടെ ഭഗവാനിൽ അത്യാസക്തി നിമിത്തം വിരഹാസഹിഷ്ണുക്കളായ ഗോപിമാർ ഭഗവച്ചേഷ്ടകളെ അനുകരിച്ചതായി

നിരൂപണം.

പറയുന്ന സങ്ഗതിയിൽനിന്നും ആപത്തിലും ഗോപിമാൎക്കു ഭഗവത്സങ്ഗസുഖത്തെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. അനുഭവത്തിൽ വിരഹദുഃഖം ഉണ്ടെങ്കിലും അതിലും അവർ ആനന്ദഭാക്കുകളായിരുന്നു എന്നു തത്വം.

തദാത്മികാഃ—ഇവിടത്തെ തല്പൂൎവ്വം കൃഷ്ണനേയും കൃഷ്ണന്റെ ലീലകൾക്ക് ഉപയോഗപ്പെടുന്ന പൂതനാദികളേയും കുറിക്കുന്നു. ഒരുത്തി കൃഷ്ണനാണെങ്കിൽ മറെറാരുത്തി പൂതനയായിരിക്കും എന്നീവിധം ശത്രുഭാവത്തിലും, ഒരുത്തി യശോദയാണെങ്കിൽ വേറൊരുത്തി കുട്ടിക്കണ്ണനായിരിക്കും എന്നിത്യാദി ബന്ധുഭാവത്തിലും, എന്നുവേണ്ട സൎവ്വവിധമായ ലീലകൾക്കും അനുഗുണമായ വിധത്തിൽ അതാതു വേഷങ്ങളായിച്ചമഞ്ഞു എന്നൎത്ഥം. ഈ സന്ദൎഭം ഭാഗവതത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു നോക്കുക:—

"ഇത്യുത്പന്നഗിരോ ഗോപ്യഃ
കൃഷ്ണാന്വേഷണകാതരാഃ
ലീലാ ഭഗവതസ്താസ്താ
ഹ്യനുചക്രുസ്തദാത്മികാഃ.

കസ്യാശ്ചിത് പൂതനായന്ത്യാഃ
കൃഷ്ണായന്ത്യപിബത് സ്തനം
തോകായിത്വാ രുദത്യന്യാ
പദാഹൻ ശകടായതീം.’’

അഭിമാനംനിമിത്തം രാധയും ഭഗവാനെ വിട്ടുപിരിയേണ്ടിവന്ന സങ്ഗതിയും ഭാഗവതത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്—

“അന്വിച്ഛന്ത്യോ ഭഗവതോ
മാർഗ്ഗം ഗോപ്യോ വിദൂരതഃ
ദദൃശുഃ പ്രിയവിശ്ലേഷ-
മോഹിതാം ദുഃഖിതാം സതീം.’’ ൭

അനന്തരം ഗോപാങ്ഗനമാർ രാധയോടുകൂടി ഒന്നിച്ച് ഇരുട്ടുവരുന്നതുവരെ ശ്രീകൃഷ്ണനെ അന്വേഷിച്ചു ക്ലേശിക്കയും രോദനംചെയ്കയും ഗുണഗാനം ചെയ്കയും മററും ആയി കാട്ടിക്കൂട്ടിയ പ്രവൃത്തികളെപ്പറയുന്നു:—

തതഃ സമം താ വിപിനേ സമന്താത്
തമോവതാരാവധി മാർഗ്ഗയന്ത്യഃ
പുനർവിമിശ്രാ യമുനാതടാന്തേ
ഭൃശം വിലേപുശ്ച ജഗുർഗ്ഗുണാംസ്തേ. ൮

തതഃ = അനന്തരം
താഃ = അവർ (ആ ഗോപിമാർ)
വിപിനേ = വിപിനത്തിൽ (വനത്തിൽ)
സമം = ഒന്നിച്ച്. (ആ രാധയോടുകൂടി)
സമന്താത = ചുററും
തമോവതാരാവധി = തമസ്സിൻെറ (ഇരുട്ടിൻെറ) അവതാരം (ആവിർഭാവം) ഉണ്ടാകുന്നതുവരെ—ചന്ദ്രിക മാറി ഇരുട്ടു വരുംവരെയും
മാർഗ്ഗയന്ത്യഃ = മാർഗ്ഗയന്തികളായി, മാർഗ്ഗണം= അന്വേഷണം ചെയ്യുന്നവരായി
പുനഃ = വീണ്ടും (പഴയപോലെ)
യമുനാതടാന്തേ = യമുനാനദിയുടെ തടാന്ത (ഉപവനപ്രദേശ)ത്തിൽ

വിമിശ്രാഃ = വിമിശ്രകളായി (കലൎന്നവരായി—ഒന്നിച്ചുചേൎന്നവരായി)

ഭൃശം = അത്യന്തം

വിലേപുഃ. = വിലാപംചെയ്തു. (രോദനംചെയ്തു—നിന്തിരുവടിയെന്നിയെ തങ്ങൾക്കൊന്നും സാദ്ധ്യമല്ലാഴികയാൽ പരിതാപംകൊണ്ടു കരഞ്ഞുതുടങ്ങി.

തേ = നിന്തിരുവടിയുടെ

ഗുണാൻ = ഗുണങ്ങളെ (ശൌൎയ്യവീൎയ്യപരാക്രമസൌജന്യസൌശീല്യാദികളായുള്ള സദ്ഗുണങ്ങളെപ്പററി)

ജഗുഃ, ച. = ഗാനംചെയ്കയുംചെയ്തു. (പാടികൊണ്ടു വിരഹവേദനയാലും നിന്തിരുവടിയെ അനുസ്മരിച്ചുതന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടി.)

അല്ലയോ നിരുപാധിഭക്തിവശ്യനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! രാധയുടെ നിരഭിമാനസുന്ദരമായ ആദ്യത്തെ നില കണ്ടപ്പോൾ നിന്തിരുവടിക്ക് അവളിൽ അസാധാരണമായ

സാരം. അനുരാഗം ഉദിക്കയും തദനുഗുണമായി അവളെ പ്രത്യേകിച്ചു രമിപ്പിക്കേണ്ട ചുമതല കാണുകയും ചെയ്തുവെങ്കിലും അത്രയുംകൊണ്ടു ഞാനൊരു ഉത്തമയാണ് എന്നു ഗവിച്ചു തനിക്കുമാത്രം ലഭ്യമായ നിന്തിരുവടിയുടെ രതിലീലകളിൽ അഹങ്കരിച്ചു വശാകയാൽ അവളും നിന്തിരുവടിക്കു ത്യാജ്യയായി വന്നുകൂടി. അല്പംകഴിഞ്ഞപ്പോൾ അന്തൎദ്ധാനരസികനായ നിന്തിരുവടിയെ കാണാതെ അവളും സാധാരണഗോപികൾക്കു തുല്യം വിരഹവിവശയായി ഭവിച്ചു. അനന്തരം മററു ഗോപികളോടുകൂടി രാധയും നിന്തിരുവടിയെ അന്വേഷിച്ചു തിരിഞ്ഞുതുടങ്ങി. ഇങ്ങിനെ രാധയും, ഗോപീജനങ്ങൾ എല്ലാപേരും ഒററയും തിരിഞ്ഞും വനത്തിൽ എത്രയും സൂക്ഷ്മമായി അന്വേഷിച്ചുവന്നിട്ടും നിന്തിരുവടിയെ കാണ്മാൻ സാധിക്കാതെ അവരാകെ ഒന്നുപോലെ വിഷമിച്ചുതുടങ്ങി. ചന്ദ്രിക അസ്തമിച്ച്

ഇരുട്ടു വന്നു കൂടുന്നതു വരെ അവർ അന്വേഷിച്ചു നടന്നതിൽ ഫലമില്ലെന്നു കാണുകയാൽ കാളിന്ദീതീരത്തിലുള്ള ഉപവനഭൂമിയിൽ എല്ലാപേരും ഒന്നുചേർന്നിരുന്നു് അനേകംപ്രകാരത്തിൽ വിലാപങ്ങൾ ചെയ്തു് വിരഹദുഃഖം അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അവരുടെ വിലാപത്തിലും അവർ തിരുവടിയുടെ ഗുണഗണങ്ങളെ ഗാനംചെയ്തുകൊണ്ടു തിരുവടിയെത്തന്നെ അനുധ്യാനിച്ചിരുന്നു.

നിരൂപണം. ഇവിടെ ഭക്തകളായ ഗോപിമാരെ ബാധിച്ചിരുന്ന അഭിമാനംകൊണ്ടു് അവൎക്കു പ്രത്യക്ഷദൎശനം ലഭിക്കാൻ ഇടയാക്കാത്ത പാപം മുഴുവനെ പരിദേവനാംകൊണ്ടു പരിമാൎജ്ജനംചെയ്തു പരിശുദ്ധകളാക്കുന്നതിനുള്ള രോദനഗാനങ്ങൾ പ്രതിപാദിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. രാധയുടേയും പരിദേവനം കേട്ടു രസിക്കാനായി അവളെയും അഭിമാനിപ്പിച്ചതായ ഭഗവന്മായയാണു് ഇതിനെല്ലാം ഹേതുവായി തീൎന്നിട്ടുള്ളതു്. ഈവിധം ഗോപിമാർ വിലപനംചെയ്തതായ കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം സങ്ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു.—

"തതോഽവിശൻ വനം ചന്ദ്ര-
ജ്യോത്സ്നാ യാവദ് വിഭാവ്യതേ
തമഃ പ്രവിഷ്ടമാലക്ഷ്യ
തതോ നിവവൃതുഃ സ്ത്രിയഃ.
പുനഃ പുളിനമാഗത്യ
കാളിന്ദ്യാഃ കൃഷ്ണഭാവനാഃ
സമവേതാ ജഗുഃ കൃഷ്ണം
തദാഗമനകാങ്ക്ഷിതാഃ." വ്യ

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ വിയോഗതാപംനിമിത്തം ക്ലേശിച്ചു പ്രാൎത്ഥനാഗാനംചെയ്യുന്ന ഗോപിമാരുടെ മുന്നിൽ ഭഗവാൻ അത്യന്തമോഹനാകൃതിയായി ആവിൎഭവിച്ചു ദൎശനം കൊടുത്തതായ കാൎയ്യം ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

തദാവ്യഥാസങ്കുലമാനസാനാം
വ്രജാങ്ഗനാനാം കരുണൈകസിന്ധോ!
ജഗത്ത്രയീമോഹനമോഹനാത്മാ
ത്വം പ്രാദുരാസീരയി! മന്ദഹാസീ. ൻ

അയി കരുണൈകസിന്ധോ! (ഭഗവൻ!) = അല്ലയോ കരുണക്കു ഏകനിധിയായുള്ള (ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)

തഥാവ്യഥാസങ്കുലമാന-സാനാം	= അപ്രകാരമെല്ലാം വ്യഥ (വിരഹവേദന)യാൽ സങ്കുല(വ്യാപ്ത)മായ മാനസ (ഹൃദയ)ത്തോടുകൂടിയവരായ
വ്രജാംഗനാനാം	= ഗോപാംഗനമാൎക്കു
തവ	= നിന്തിരുവടി
ജഗത്ത്രയീമോഹനമോഹ-നാത്മാ	= ജഗത്ത്രയിൎക്കും (ത്രിലോകത്തിന്നും) മോഹനമായ (വ്യാമോഹകാരിയായ — മോഹിപ്പിച്ചു വലയ്ക്കുന്നതായ മന്മഥനംകൂടി മോഹന(മോഹകാരണ)മായ (പാരവശ്യജനകമായ) ആത്മാവോടു (മൂൎത്തിയോടു)കൂടിയവനായി — അത്രമാത്രം അസാധാരണസൌന്ദൎയ്യശാലിയായി
മന്ദഹാസീ	= മന്ദഹാസിയായി (മന്ദഹാസത്തോടുകൂടിയവനായി — പുഞ്ചിരി തൂകിക്കൊണ്ടു്)
പ്രാദുരാസീഃ.	= പ്രാദുൎഭവിച്ചു. (പ്രത്യക്ഷമായിഭവിച്ചു.)

അല്ലയോ മായാവതാരസ്വരൂപനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ഗോപിമാരാകവെ അവ്വണ്ണമെല്ലാം ഉള്ള വിരഹപീഡയാൽ പരിപൂൎണ്ണമായ പരിതാപം പൂണ്ടുള്ള ഹൃദയത്തിൽ അഭിമാനശകലവും വെടിഞ്ഞു ശതകം ചൊല്ലി നിന്തിരുവടിയുടെ തിരുമേനിതന്നെ ധ്യാനിച്ചിരിക്കെ എങ്ങിനെയെന്നറിയാതെ പെട്ടെന്നു നിന്തിരുവടി അവരുടെ മുമ്പാകെ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു ദൎശനം നല്കി പ്രസാദിച്ചു. കരുണാനിധിയായ നിന്തിരുവടിയുടെ തിരുവുള്ളത്തിൽ ഗോപാംഗനമാരുടെ പരിതാപം നിമിത്തമുള്ള രോദനാശ്രുധാരകൾ വന്നു നിറന്നു കരകവിഞ്ഞു പാഞ്ഞതുപോലെ നിന്തിരുവടിയ്ക്കു് ഇരിക്കാൻ വഹിയാത്തവിധത്തിൽ വേഗത്തിൽ അവൎക്കു ദൎശനംകൊടുക്കാനുള്ള ദ്രുതഗതിയുണ്ടായി. എന്നാൽ ഇത്രയും പരിതപിപ്പിച്ചു

സാരം.

ക്ലേശിപ്പിച്ചതിനുമാത്രം പരമാഹ്ലാദം ഉണ്ടാക്കി തൃപ്തിപ്പെടുത്തുവാനെന്നപോലെ നിന്തിരുവടി യോഗമായാമഹിമയാൽ അത്യന്തം സുന്ദരമായ വടിവിൽ ത്രിലോകം മുഴുവനും മോഹിപ്പിച്ചുലയ്ക്കുന്ന മന്മഥനുകൂടി മോഹം തോന്നത്തക്ക മറെറാരു മന്മഥൻെറ ആകൃതി കൈക്കൊണ്ടാണു് അവരുടെ മുമ്പിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടതു്. എന്നുതന്നെയല്ല, ഉടൻതന്നെ ഗോപിമാർക്കുള്ള സകല സങ്കടവും മാഞ്ഞുപോകത്തക്കവിധത്തിൽ നിന്തിരുവടി പുഞ്ചിരി തൂകിക്കൊണ്ടാണു് ദർശനം നല്കിയതും. മന്ദഹാസസുന്ദരമായ തിരുമുഖംകൊണ്ടു തന്നെ പരമാനന്ദരസം തുളുമ്പുന്ന മട്ടിൽ നിന്തിരുവടി ഗോപിമാർക്കു രാസകേളിക്കായി കോപ്പുകെട്ടിയിറങ്ങിയിട്ടുള്ള ഈ മോഹനമായ തിരുമേനി അവർക്കുള്ള ഒരു ഭാഗ്യലക്ഷ്മീവിലാസമായിരുന്നുവത്രെ.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ അചിരഭാവിയായ രാസവിലാസത്തിലേയ്ക്കു് അനുഗുണമായ വേഷം ചമഞ്ഞു രങ്ഗപ്രവേശം ചെയ്യുവാനെന്നപോലെ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഗോപിമാരുടെ മുമ്പിൽ ആദ്യം അവർക്കു് അഭിമാനം തോന്നിയതിനെ ആസ്പദമാക്കി മറയുകയും പിന്നീടു ത്രിഭുവനമോഹനനായ മന്മഥനും കൂടി മോഹിക്കത്തക്ക രൂപസൌന്ദര്യത്തോടെ ആവിർഭവിക്കയും ചെയ്തതായ കാര്യം സരസമായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. 'കരുണൈകസിന്ധോ!' എന്നുള്ള സംബോധനയാൽ ഭഗവാൻെറ ഭക്തവശ്യതയെയും ആപദുദ്ധാരണതൽപരതയെയും വ്യക്തപ്പെടുത്തുന്നു.

വ്യഥാസങ്കുലമാനസാനാം — അവരുടെ മാനസം മുഴുവനെ വിരഹവ്യഥയാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതുനിമിത്തം അഭിമാനശകലത്തിനും സ്ഥാനം ഇല്ലാത്തതിനാൽ ഇപ്പോൾ അവർ ഭഗവദ്ദർശനത്തിനു യോഗ്യതയുള്ളവരായി ഭവിച്ചു എന്നു തത്ത്വം. ജഗത്ത്രയീമോഹനമോഹനാത്മാവായി മന്ദഹാസിയായി ആവിർഭവിച്ച സങ്ഗതി ഭാഗവതത്തിൽ സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്ന മട്ടു നോക്കുക:—

"താസാമാവിരഭൂച്ഛൌരിഃ
സ്മയമാനമുഖാംബുജഃ
പീതാംബരധരഃ സ്രഗ്വീ
സാക്ഷാന്മന്മഥമന്മഥഃ."

വിരഹിണികളായ മാനിനിമാരെ പുഞ്ചിരികൊണ്ടു സമാധാനപ്പെടുത്തുക എന്നതു കാമിജനസഹജമത്രേ. ൯

പത്താമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ദുർലഭമായി തോന്നിയിരുന്ന ഭഗവദ്ദർശനം ലഭിക്കയാൽ ഗോപിമാർ സന്തോഷലഹരിയിൽ ആറാടിക്കളിച്ചതായ സംഗതിയുപന്യസിച്ചുകൊണ്ടു കവി ആരോഗ്യപ്രാർത്ഥനയാൽ ദശകം ഉപസംഹരിക്കുന്നു:-

സന്ദിഗ്ദ്ധസന്ദൎശനമാത്മകാന്തം
ത്വാം വീക്ഷ്യ തന്വ്യഃ സഹസാ തദാനീം
കിം കിം ന ചക്രുഃ പ്രമദാതിഭാരാത്
സ ത്വം ഗദാത് പാലയ മാരുതേശ! ൧൦

(ഹേ) മാരുതേശ! = (അല്ലയോ) ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! (ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)

തന്വ്യഃ = തന്വികൾ (ഗോപസുന്ദരിമാർ)

സന്ദിഗ്ദ്ധസന്ദർശനം = സന്ദിഗ്ദ്ധമായ (നിശ്ചയമില്ലാത്ത) സന്ദർശനത്തോടു (തമ്മിൽ കാഴ്ചയോടു) കൂടിയ — സന്ദർശനം കിട്ടുന്ന കാര്യം പ്രയാസമാണെന്നുള്ള നിലയിൽ ദുർല്ലഭദർശനനായി കരുതപ്പെട്ടവനായ

ആത്മകാന്തം = ആത്മവല്ലഭനായ — സകലജീവികൾക്കും കാന്തനായ (കാമ്യനായ)

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ

സഹസാ = പെട്ടെന്നു (വിചാരിച്ചിരിക്കാതെ—ദർശനം കിട്ടിയാൽ ചെയ്യേണ്ടുന്ന മര്യാദകൾക്കു യാതൊന്നിനും സൌകര്യമില്ലാത്തവിധം യദൃച്ഛയായി)

വീക്ഷ്യ = വീക്ഷിച്ചി(കണ്ടി)ട്ട്

തദാനീം = അപ്പോൾ (കാണപ്പെട്ട സമയം)

പ്രമദാതിഭാരാത് = പ്രമദ (ആനന്ദ—പ്രകൃഷ്ടമായ മദ)ത്തിന്റെ അതിഭാരം (ആധിക്യം) നിമിത്തം

കിം? കിം? ന, ചക്രുഃ = എന്തൊന്ന എന്തൊന്ന ചെയ്തില്ല (ആനന്ദപാരവശ്യം നിമിത്തം തോന്നിയതെല്ലാം കാട്ടിക്കൂട്ടിയത്രെ.)

സഃ, ത്വം = അപ്രകാരമുള്ള നിന്തിരുവടി

ഗദാത് = ഗദ (രോഗ)ത്തിൽനിന്നും

പാലയ. = പാലി (രക്ഷി) ക്കുമാറാകേണമെ.

അല്ലയൊ ആശ്രിതസംരക്ഷകനായി ആപദ്ഗുദ്ധാരണനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! നിന്തിരുവടിയുടെ മായാമോഹനവിദ്യകൾ മാത്രാധികമായിരിക്കുന്നു. നിന്തിരുവടി ആദ്യമെ പ്രതിജ്ഞചെയ്തു വേണുഗാനംകൊണ്ട് ആഹ്വാനംചെയ്തു ഗോപിമാരെ ക്ഷണിച്ചിട്ട് അവരിൽ അഭിമാനം ഉളവാക്കി തിരോധാനം ചെയ്യുകയും ഇപ്പോൾ അവരുടെ സങ്കടം കേട്ടു പുരോധാനം ചെയ്യുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോഴത്തെ വേഷം പൂർവ്വാധികം മോഹനമായിരിക്കുന്നു. ഗോപിമാരെക്കണ്ടപ്പോൾ അവരുടെ അത്യന്തമനോഹരമായ വേഷംനിമിത്തം നിന്തിരുവടിക്കു തന്റെ ആഡംബരത്തിൽ ഒരു പോരായ്മ തോന്നുകകൊണ്ട് അവരിലും അധികം മോഹനമായ വേഷം ധരിക്കുന്നതിനായി നിന്തിരുവടി അവരുടെ മുന്നിൽനിന്ന് മാറേണ്ടിവന്നതായ ഒരു വിദ്യയല്ലെ അന്തർദ്ധാനംചെയ്യാനിടയാക്കിയതെന്നു സന്ദേഹം ജനിക്കുന്നു. സർവ്വഥാ നിന്തിരുവടി മറയുകയും എത്രയും അന്വേഷിച്ചിട്ടും കാണാൻ തരപ്പെടാതിരിക്കയും ചെയ്യുകയാൽ ഗോപയുവതിമാരാകുവെ നിരാശകളായി ഭവിച്ചു. ഇനി നിന്തിരുവടിയുടെ ദർശനം ദുർല്ലഭം എന്നുതന്നെ അവർ ശങ്കിച്ചുപോയി. അപ്രകാരമിരിക്കുമ്പോൾ നിന്തിരുവടി പെട്ടെന്നു അവരുടെ മുമ്പിൽ ത്രിലോകവിജയിയായ മന്മഥനും മോഹിച്ച് പരാജിതനാകത്തക്കവിധം ഉള്ള ദിവ്യരൂപം ധരിച്ച് പ്രത്യക്ഷമന്മഥനായി പ്രകാശിച്ചു. ഇതു കണ്ടപ്പോൾ സന്താപം എല്ലാം അകന്നു എന്നല്ല

സാരം.

എടുക്കവെഹിയാത്ത സന്തോഷാതിഭാരത്താൽ ഗോപാംഗനമാരെല്ലാം പരിഭ്രമിച്ചു എന്തെന്നില്ലാത്ത നിലയിൽ നിലവിട്ടു കളിപ്പു തുടങ്ങി. മുമ്പിൽ കണ്ടിരുന്നതിൽനിന്നും ക്രമാധികമായ സൌന്ദര്യസർവ്വസ്വം പ്രസാദിച്ചിരിക്കുന്ന തിരുമേനിയും, മോഹനമായ മന്ദഹാസപ്പൂനിലാവും കണ്ടുകണ്ടു അവർ തങ്ങൾക്കുണ്ടായ വിരഹാവസരവും ഇത്രയും ആനന്ദത്തിനു കാരണമാകയാൽ ശ്ലാഘ്യമായി കരുതിപ്പോയി. ആ സന്ദർഭത്തിൽ അവർ എന്തോന്നെല്ലാം പ്രവൃത്തികളാണു് ചെയ്തതെന്നുള്ളതു വാചാമഗോചരങ്ങളാകുന്നു. അല്ലയൊ എന്റെ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! പരിതാപവതികളായ ഗോപയുവതികൾക്കു അവരുടെ സങ്കടം സഹിക്കവഹിയാതെ കൃപാനിധിയായ നിന്തിരുവടി ദർശനംകൊടുത്തു അനുഗ്രഹിച്ചുവല്ലോ. അതിലൊരു ശകലം കാരുണ്യം രോഗവേദനയാൽ ക്ലേശിക്കുന്ന എന്നിലുണ്ടായി രക്ഷിപ്പാറാകേണമേ. ത്വല്പാദഭജനത്തിനായി രോഗാമാററി രക്ഷിക്കുവാൻ അഭയഭിക്ഷ യാചിക്കുന്ന എന്നെ ഉപേക്ഷിക്കരുതേ.

ഇവിടെ ഈ ദശകത്തിന്റെ ആരംഭത്തിൽ 'അസീമമാനന്ദഭരം പ്രപന്നാഃ' എന്നു ഗോപിമാരെപ്പററി നിരൂപണംചെയ്തതായ ഉപക്രമത്തിനനുഗുണമായി 'കിം കിം ന ചക്രുഃ പ്രമദാതിഭാരാത്' എന്ന അംശത്തിൽ ഉചിതമായ ഉപസംഹാരം ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. മുമ്പിലത്തെ അസീമമായ ആനന്ദഭരം പ്രതികൂലമായി ഭഗവദ്വൈമുഖ്യകാരണമായ മദത്തെ ഉളവാക്കി. എന്നാൽ ഇപ്പോഴത്തെ പ്രമദാതിഭാരം ഭഗവാനു പ്രീതികാരിയായ അനേകം അനുകൂലപ്രവൃത്തികളെ ഫലപ്പെടുത്തിയെന്നൊരു വിശേഷം പറയാം. കിഞ്ച, ഈ സന്തോഷം ഗോപികൾക്കു സ്ഥായിയും മുക്തിഹേതുവുമാകയാൽ ഭക്തനായ ഭട്ടതിരിപ്പാടിനു് ഈ അവസരം ശാശ്വതമായ രോഗനിവാരണത്തിനും ഭക്തിസാമ്രാജ്യപ്രാപ്തിക്കും ഉചിതമായ ഒരു ഘട്ടമായിത്തീൎന്നു.

(നിരൂപണം.)

സത്വം—പ്രമദാതിഭാരംനിമിത്തം ഗോപികാൾ ഏതെല്ലാം സ്വതന്ത്രപ്രവൃത്തികൾ കാട്ടിക്കൂട്ടുന്നതിനു പ്രസാദിച്ചുവോ അതുപോലെ അരോഗനായി ആനന്ദത്തോടെ ഭഗവത്കൈങ്കര്യപരങ്ങളായ പരശ്ശതം പ്രവൃത്തികൾ കാട്ടിക്കൂട്ടുവാൻ പ്രസാദിക്കേ

ണമെ എന്നു ഭട്ടതിരിപ്പാടു ആഗ്രഹിക്കുന്നതായും ഒരു ഫലം ഇതു കൊണ്ടു വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. സർവ്വഥാ ഗോപീവല്ലഭനായ ഭഗവാന്റെ ഇത്തരം ഭക്തിവാത്സല്യവിലാസങ്ങൾ പ്രകാശിക്കുന്ന ഈ ദശകത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം:—

ലീലാഭിരാനന്ദയിതാഭിമാന-
ലോലാ വധൂസ്തത്ര ജഹന്നിലീനഃ
ഖിന്നാസ്തതോ ദർശനതഃ പ്രസന്നഃ
സന്നാഹയന്നസ്തു മുദേ ഹരിർന്നഃ. ൧൦

൬൭-ാം ദശകം സമാപ്തം.

അഥാഷ്ടഷഷ്ടിതമം ദശകം.

൬൮-ാമത്തെ ദശകത്തിൽ വിചാരിച്ചിരിക്കാതെ ശ്രീകൃഷ്ണൻ മന്ദഹാസവിലാസസുന്ദരനായി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടപ്പോൾ സന്തോഷപാരവശ്യം നിമിത്തം ഗോപാങ്ഗനമാർ കാട്ടിക്കൂട്ടിയ ശൃങ്ഗാരചേഷ്ടിതങ്ങളും അവരുടെ പ്രശ്നങ്ങൾക്കു ശ്രീകൃഷ്ണനരുളിച്ചെയ്ത സമാധാനവും വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു. അതിൽ ആദ്യത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവാനെക്കണ്ട ഉടൻ ആനന്ദാതിശയംനിമിത്തം ഇതികർത്തവ്യതാജ്ഞാനം കൂടാതെ ഗോപിമാരാകവെ അമൃതധാരാസ്നാനം ഉണ്ടായപോലെ നിശ്ചലകളായിത്തീർന്ന ചേഷ്ടയെ സംഗ്രഹിക്കുന്നു:—

തവ വിലോകനാദ് ഗോപികാജനാഃ
പ്രമദസംകുലാഃ പങ്കജേക്ഷണ!
അമൃതധാരയാ സംപ്ലുതാ ഇവ
സ്തിമിതതാം ദധുസ്ത്വത് പുരോഗതാഃ. ൧

(ഹേ) പങ്കജേക്ഷണ!	= (അല്ലയോ) പങ്കജേക്ഷണ! താമരക്കണ്ണനായ ശ്രീകൃഷ്ണ! ഭഗവൻ!
ത്വത് പുരോഗതാഃ	= നിന്തിരുവടിയുടെ പുരോഭാഗത്തിൽ നില്ക്കുന്നവരായ
ഗോപികാജനാഃ	= ഗോപികാജനങ്ങൾ (ഗോപസുന്ദരിമാർ)
തവ	= നിന്തിരുവടിയുടെ
വിലോകനാദ്	= വിലോകനം(ദർശനം)നിമിത്തം

പ്രമദസങ്കുലാഃ	= പ്രമദം(സന്തോഷം)കൊണ്ടു സങ്കുല(വ്യാപ്ത)കളായി—സന്തോഷപരവശകളായി
അമൃതധാരയാ	= അമൃതധാരയാൽ (അമൃതപ്രവാഹത്താൽ)
സംപ്ലുതാഃ, ഇവ	= സംപ്ലുതകളോ—അഭിഷേകം ചെയ്യപ്പെട്ടവരോ — എന്നു തോന്നുമാറ്
സ്തിമിതതാം	= സ്തിമിതതയെ (സ്തബ്ധതയെ—നിശ്ചലതയെ)
ദധുഃ.	= ധരിച്ചു. (നിശ്ചലകളായി നിന്തിരുവടിയുടെ അടുത്തു തന്നെ നിന്നുപോയി.)

അല്ലയോ സരസകേളീവിലാസചതുരനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! പ്രസന്നവദനനായ നിന്തിരുവടിയെ കണ്ട മാത്രയിൽ ഉത്കണ്ഠിതകളായിരുന്ന ഗോപസുന്ദരിമാർ ആനന്ദജഡകളായി അമൃതധാരയിൽ സ്നാനംചെയ്തു സുഖലഹരിയിൽപെട്ടു സർവ്വേന്ദ്രിയസന്തർപ്പണം വന്നവൎക്കുതുല്യം ഇതികൎത്തവ്യതാജ്ഞാനമെന്നിയെ നിന്തിരുവടിയുടെ പുരോഭാഗത്തിൽ യാതൊരു ചലനവും കൂടാതെ സ്തംഭിച്ചു നിന്നുപോയി. വിചാരിച്ചിരിക്കാത്തവിധം പൂൎവ്വാധികം മോഹനമൂൎത്തിയായി കണ്ട തിരുമേനി ദൎശിച്ചപ്പോൾ ആ ദൎശനരസംതന്നെ അകമേ പ്രവേശിച്ചു തന്മയീഭവിക്കയാൽ ഉപരികൎത്തവ്യങ്ങളായ ആചാരോപചാരങ്ങൾക്കോ ആലിംഗനസംഗമസംഭാഷണാദിസമുചിതലീലകൾക്കോ പോലും യാതൊരു സ്മരണവും ഇല്ലാതെ അവർ സ്തബ്ധകളായി ചമഞ്ഞുവത്രേ.

സാരം.

ഇവിടെ യാദൃച്ഛികമായ ഭഗവദ്ദൎശനംകൊണ്ടു് പരമാനന്ദപരവശകളായിത്തീൎന്നഗോപിമാൎക്കു നേരിട്ട സ്തംഭം എന്നുള്ള ശൃംഗാരചേഷ്ടയെ വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിൽ ഭഗവദവലോകനത്തേയും തജ്ജന്യമായ പ്രമദാതിഭാരത്തേയും ഹേതുവാക്കി നിരൂപണംചെയ്യുന്നു. അമൃതധാരാസംപ്ലുതകളാണോ എന്നുള്ള സംഭാവനയാൽ ദൎശനജന്യമായ

നിരൂപണം.

ആനന്ദത്തെ അമൃതമാക്കി രൂപാന്തരംചെയ്താലുള്ള ഫലം സിദ്ധിക്കുന്നു. ഈ ഉൽപ്രേക്ഷ, ഈവിധമുള്ള സ്തിമിതഭാവം ആണു് പാര്യന്തികമായ പ്രാപ്യമോക്ഷം എന്നുള്ള സ്ഥിതിയേയും സൂചിപ്പിക്കുന്നു. ഹർഷപാരവശ്യത്താലും വിഷയാന്തരങ്ങൾ സ്ഫുരിക്കായ്കയാലും അവർ നിശ്ചേഷ്ടകളായി ഭവിച്ചു എന്നു താല്പര്യം. ൧

൨ മുതൽ ൯ വരെ ശ്ലോകങ്ങളാൽ ഗോപിമാർ കാട്ടിക്കൂട്ടിയ ചേഷ്ടകളെ വർണ്ണിക്കുന്നു:—

തദനു കാചന ത്വത്കരാംബുജം
സപദി ഗൃഹ്ണതീ നിർവിശങ്കിതം
ഘനപയോധരേ സന്നിധാപ്യ സാ
പുളകസംവൃതാ തസ്ഥുഷീ ചിരം. ൨

തദനു = അനന്തരം
കാചന = ഒരുത്തി (ഒരു ഗോപാംഗന)
ത്വത്കരാംബുജം = നിന്തിരുവടിയുടെ കരാംബുജ (പാണിപദ്മ)ത്തെ
സപദി = ഉടനെ (പെട്ടെന്നു)
ഗൃഹ്ണതീ = ഗൃഹ്ണതിയായി (ഗ്രഹിക്കുന്നവളായി) പിടിച്ചുകൊണ്ടു്
നിർവിശങ്കിതം = നിർവിശങ്കിതമായി (യാതൊരു ശങ്കയും ലജ്ജയും കൂടാതെ)
ഘനപയോധരേ = ഘന(നിബിഡ)മായ = ഞെരുങ്ങിയിരിക്കുന്ന പയോധര (സ്തന)ത്തിൽ
സന്നിധാപ്യ = സന്നിധാപനംചെയ്തിട്ടു് (അടുക്കൽകൊണ്ടു ചേർത്തു അണച്ചുവച്ചിട്ടു്)
സാ = അവൾ
പുളകസംവൃതാ = പുളകം (രോമാഞ്ചം) കൊണ്ടു സംവൃതയായി(മൂടപ്പെട്ടവളായി) (സർവാംഗവും രോമാഞ്ചംകൊണ്ടവളായി)
ചിരം = വളരെനേരത്തേയ്ക്കു
തസ്ഥുഷീ = സ്ഥിതയായി. (അപ്രകാരംതന്നെ നിന്നിരുന്നു.)

അല്ലയോ കാമിനീകേളികുതുകിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! മനോമോഹനമായ തിരുമേനിയോടുകൂടി നിന്തിരുവടി മന്ദഹാസമധുരമായ മുഖാംബുജത്തിൽ സ്ഫുരിക്കുന്ന വി-

സാരം. ചിത്രതരങ്ങളായ ശൃംഗാരഭാവരസങ്ങൾ വ്യഞ്ജിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് ഗോപിമാരുടെ സന്നിധിയിൽ എഴുന്നള്ളി തിരിക്കവെ പിന്നത്തെ പ്രവൃത്തികൾ വല്ലഭകളായ അവരുടെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിനു തക്കവിധം കൊണ്ടുപിടിച്ചു തുടങ്ങി. അവരിൽ ഒരു രസിക അടുക്കൽ വന്ന് നിന്തിരുവടിയുടെ കോമളസ്നിഗ്ദ്ധമായ തൃക്കൈകൾ പിടിച്ചു വിരഹവേദനാപരിതപ്തയായി തന്റെ പുളകിതങ്ങളായ പയോധരങ്ങളിൽ അണച്ചു രസിച്ചു. എങ്ങനെയെന്നറിയാതെ അത്യാനന്ദംകൊണ്ടുണ്ടായ രോമാഞ്ചജാലങ്ങളാൽ കഞ്ചുകിതയായ് കുറേനേരത്തേയ്ക്ക് ആ വാക്കേ നിന്നുപോരുകയും ചെയ്തു.

ഇവിടെ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാന്റെ സന്നിധിയിൽ ഗോപിമാരുടെ ശൃംഗാരചേഷ്ടകളിൽ ഒരു ഗോപി തൃക്കൈകൾ സ്തനതടങ്ങളിൽ ചേർത്ത് ആനന്ദരോമാഞ്ചംകൊണ്ട

നിരൂപണം. തായി ഉപന്യസിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇത് തന്റെ വിരഹതാപകാഠിന്യം ഭഗവാൻതന്നെ ഒരു ഡാക്ടരുടെ നിലയിൽ അറിഞ്ഞുകൊള്ളട്ടെ എന്നുള്ള സങ്കല്പത്താലെന്നു തോന്നത്തക്കവിധം അത്രയ്ക്കു ഭയനീയമായിരുന്നു. നെഞ്ചത്തു കൈവച്ചുനോക്കുക സാധാരണമാണല്ലോ, എന്നാൽ തൃക്കൈ വച്ചുനോക്കിയ ഉടൻ താപമെല്ലാം തീർന്നുവെന്നുതന്നെയല്ല ആനന്ദരോമാഞ്ചം ഉണ്ടാകയും ചെയ്തു എന്നുള്ളത് ഇവിടത്തെ ചികിത്സയിലുള്ള ഒരു വിശേഷമത്രേ.

തസ്ഥൗ ചിരം — ഈവിധം ഉള്ള ആനന്ദരോമാഞ്ചംകൊണ്ടുള്ള നിലയാണ് തനിക്കു ചിരകാംക്ഷിതമായ ലാഭം എന്ന് ഇതിനാൽ സ്പഷ്ടപ്പെടുന്നു. ഭഗവാന്റെ തൃക്കൈപിടിച്ച് ഒരു ഗോപി രമിച്ചതായ കാര്യം ഭാഗവതത്തിൽ——

"കാചിത് കരാംബുജം ശൗരേ-
ർജ്ജഗൃഹേഽഞ്ജലിനാ മുദാ
കാചിദ് ദധാര തദ്ബാഹു-
മംസേ ചന്ദനഭൂഷിതം."

എന്നീവിധം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. സ്തനതടത്തിൽ തൃക്കൈ ചേർത്തു അണച്ചതായ കാര്യം കവികല്പിതമാണ്. ഭാഗവതത്തിൽ—

"ഏകാ തദങ്ഘ്രികമലം
സന്തപ്താ സ്തനയോരധാത്."

എന്നീവിധം തൃക്കാലുകളെ സ്തനതടത്തിൽ ധരിച്ചതായിട്ടാണു കാണുന്നതു്. അതു് ഭട്ടതിരി കയ്യിലാക്കി എന്നേയുള്ളു. കയ്യിലാക്കിയതിന്റെ സങ്കല്പം പരിതാപമാത്രാവിജ്ഞാനത്തിനാണെന്നു മുമ്പിൽ വിവരിച്ചതുപോലെയായിരിക്കണം. ൨

മൂന്നാമതു ശ്ലോകത്താൽ ഒരു ഗോപസുന്ദരിയുടെ ഭുജാശ്ലേഷചേഷ്ടയെ ഭംഗിയായി ഉത്പ്രേക്ഷിക്കുന്നു:—

തവ വിഭോഽപരാ കോമളം ഭുജം
നിജഗളാന്തരേ പര്യവേഷ്ടയത്
ഗളസമുദ്ഗതം പ്രാണമാരുതം
പ്രതിനിരുന്ധതീവാതിഹർഷുലാ. ൩

(ഹേ) വിഭോ! = (അല്ലയോ) നിത്യാനന്ദസ്വരൂപിയായ ഭഗവൻ!

അപരാ = മറെറാരു ഗോപവനിത

തവ = നിന്തിരുവടിയുടെ

കോമളം = കോമള(മനോഹര)മായ

ഭുജം = ഭുജ(ഹസ്ത)ത്തെ

നിജഗളാന്തരേ = തന്റെ ഗള(കണ്ഠ)ത്തിന്റെ അന്തര(മദ്ധ്യ)ത്തിൽ

അതിഹർഷുലാ = അത്യന്തം ഹർഷ(സന്തോഷ)ത്തോടുകൂടിയവളായി

ഗളസമുദ്ഗതം = ഗള(കണ്ഠ)ത്തിൽനിന്നും സമുദ്ഗതമായ (പൊങ്ങി വെളിയിൽചാടാൻ വന്നതായ)

പ്രാണമാരുതം = പ്രാണമാരുത (പ്രാണവായുവി)നെ

പ്രതിനിരുന്ധതീ ഇവ = പ്രതിനിരോധം (തടവു) ചെയ്യുന്നവളോ എന്നു തോന്നുമാറു്

പര്യവേഷ്ടയത്. = പരിവേഷ്ടനംചെയ്തു. (ചുററിക്കെട്ടി ആലിംഗനംചെയ്തു.)

അല്ലയോ ഗോപാംഗനാവിഹാരസരസനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! മറെറാരു ഗോപാംഗനയുടെ ചേഷ്ടിതം അതിസരസമായിരുന്നു. അവളുടെ ഉള്ളിലെ കൌതുകം

സാരം.

എത്രമാത്രം ഉണ്ടെന്നും ബുദ്ധിമതിയായ അവൾ ഏതെല്ലാം ഉദ്ദേശത്തിലാണു പ്രവൎത്തിച്ചതെന്നും രസികന്മാൎക്ക് ഊഹനീയമായിരുന്നു. യാതൊരു ക്ലേശമെന്നിയേ നേരെവന്നു നിന്തിരുവടിയുടെ മൃദുലകോമളമായി മൃദുസ്പൎശമായുള്ള ബാഹുവല്ലിയെ തന്റെ കഴുത്തിന്റെ നടുക്കു ചുററികെട്ടി മുറുക്കി ഗാഢമായി ആലിംഗനംചെയ്തപ്പോൾ. പ്രത്യക്ഷത്തിൽ അവളുടെ ഭാവവും പ്രവൃത്തിയും കണ്ടാൽ നിന്തിരുവടിയുടെ വിരഹത്തിൽ നിന്നുണ്ടായ താപംകൊണ്ടു കണ്ഠത്തിൽനിന്നും വെളിയിലേയ്ക്കു ചാടുവാൻ കാത്തിരിക്കുന്ന അവളുടെ പ്രാണവായുവിനെ കഴുത്തിൽ കയറുവെച്ചു തടഞ്ഞുനിറുത്തുവാനാണോ ഈവിധം നിന്തിരുവടിയുടെ തൃക്കൈകൾകൊണ്ടു അവൾ കഴുത്തിൽ കെട്ടിയിറുക്കി പുണൎന്നതെന്നു തോന്നുമാറിരുന്നു. തൃക്കൈകൾ കെട്ടിപ്പുണൎന്നപ്പോൾതന്നെ സകല താപവും അകന്നു എന്നുതന്നേയല്ല പരമാനന്ദകാരിയായ സമ്പൎക്കസൌഭാഗ്യം ലഭിക്കയുംചെയ്തു.

ഇവിടെ രസികയായ ഒരു ഗോപസുന്ദരി ഭഗവാന്റെ കൈയ്യുംപിടിച്ചു തന്റെ കഴുത്തിൽ കെട്ടി ആശ്ലേഷിച്ച് ആനന്ദിച്ചതായ ഭാഗത്തെ ലൌകികമായ രീതിയിൽ

നിരൂപണം.

കഴുത്തിൽനിന്നു മേല്പോട്ടു പോകാറായ പ്രാണനെ തടയാനായി കഴുത്തിൽ കെട്ടിയിറുക്കിയതായുള്ള സംഭാവനാവഴി സരസമായി വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. യേന കേന പ്രകാരേണ ഭഗവത് സംഗം വേണമെന്നുള്ള പ്രവൃത്തിയിൽ ആരെങ്കിലും ശങ്കിച്ചാൽ ആപത്തിൽ പെട്ടുപോയതുകൊണ്ടാണ് ഇപ്രകാരം പ്രവൎത്തിച്ചതെന്നു ഒരു സമാധാനാഭാസമാണ് ഉൽപ്രേക്ഷകൊണ്ടു ഗോപികൾ വേണ്ടി കവി കെട്ടിച്ചമച്ചിരിക്കുന്നതു്. ൩൯

൪൦-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ വേറെ ഒരു ഗോപാംഗന താംബൂലചൎവ്വിതം പകൎന്നതായ ചേഷ്ടയെ വൎണ്ണിക്കുന്നു:—

അപഗതത്രപാ കാപി കാമിനീ
തവ മുഖാംബുജാത് പൂഗചൎവ്വിതം
പ്രതിഗൃഹയ്യ തദ് വക്ത്രപങ്കജേ
നിദധതീ ഗതാ പൂൎണ്ണകാമതാം. ൪൦

കാപി, കാമിനീ = ഒരു കാമിനി (സുന്ദരി)
അപഗതത്രപാ = അപഗതമായ (വിട്ടുപോയ) ത്രപ (ലജ്ജ)യോടുകൂടിയവളായി—ലേശവും ലജ്ജ(ശങ്ക)യെന്നിയെ
തവ = നിന്തിരുവടിയുടെ
മുഖാമ്ബുജാത് = മുഖാമ്ബുജ (വദനാരവിന്ദ)ത്തിൽനിന്നും
പൂഗചർവ്വിതം = പൂഗ(പാക്ക്=താമ്ബൂല)ത്തിന്റെ ചർവ്വിതത്തെ (താമ്ബൂലം ചവച്ച് വായ്ക്കകത്തു രസിച്ചൊതുക്കിയിരിക്കുന്നതിനെ)
പ്രതിഗൃഹ്യ = പ്രതിഗ്രഹിച്ചിട്ടു (സ്വീകരിച്ചിട്ടു)
തദ = അതിനെ
വക്ത്രപങ്കജേ = വക്ത്രപങ്കജ(തന്റെ മുഖാരവിന്ദ)ത്തിൽ
നിദധതീ = നിദധതിയായി (നിക്ഷേപിക്കുന്നവളായി—വച്ചുകൊണ്ടു്)
പൂർണ്ണകാമതാം = പൂർണ്ണകാമതയെ (പൂർണ്ണമായ കാമ(അഭീഷ്ട)ത്തോടുകൂടിയ അവസ്ഥയെ)–തന്റെ ജന്മം സഫലമായതായുള്ള ധന്യതയെ
ഗതാ. = ഗതയായി. (പ്രാപിച്ചു)

അല്ലയോ ഗോപികാവശ്യനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! മറെറാരു ഗോപയുവതി അനുഷ്ഠിച്ചതായ ചേഷ്ടിതം പ്രത്യേകിച്ചും ശ്രദ്ധേയമാണു്. ലേശവും ലജ്ജയെന്നിയേ

സാരം.

അവൾ അരവിന്ദഗന്ധിയായ തിരുമുഖത്തിൽനിന്നും താംബൂലചർവ്വിതശേഷത്തെ ബലാത്കാരേണ ചുംബനവ്യാജേന തന്റെ മുഖത്തിനുള്ളിൽ പകർന്നിട്ടു സരസമായി ചർവ്വണം ചെയ്തു ആസ്വാദിച്ചുകൊണ്ടു ധന്യയായിത്തീർന്നുവത്രേ. ഈയൊരു ഭാഗ്യത്തെയാണു് അവൾ വളരെക്കാലം പ്രതീക്ഷിച്ചി

രുന്നതായി തോന്നുമാറു് അത്രയ്ക്കു സന്തുഷ്ടയായി അവൾ തന്റെ ജന്മം സഫലമായ് കരുതി തൃപ്തിപ്പെട്ടു.

ഇവിടെ സ്വയമേ ലജ്ജാവതികളായ പ്രമദകളുടെ നിലയിൽനിന്നും വിശേഷവിധിയായ് അഭിസാരിണീമണിയായ് ഒരു ഗോപവനിതയെ പ്രവേശിപ്പിച്ചു ചവ്വിതശിഷ്ടമായ താംബൂലം പകരുന്ന പ്രവൃത്തികൊണ്ടു ഭഗവാനിലുള്ള പ്രേമാതിശയത്തിനു ഉത്കർഷം രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. ൨–ം, ൩–ം ശ്ലോകങ്ങളിലും നിർല്ലജ്ജമായ പ്രവൃത്തിയാണു വർണ്ണിക്കപ്പെട്ടതെങ്കിലും ഇത്രയ്ക്കു തുറന്ന നിലയിലായിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടാണ് ഇവിടെ 'അപഗതത്രപാ' എന്നു വാച്യമായിത്തന്നെ നിർല്ലജ്ജത്വത്തെ നിരൂപണം ചെയ്തതു്. പരമാത്മസ്വരൂപനായ ഭഗവാന്റെ സംപർക്കത്തിൽ പരമാനന്ദരസം ചർവ്വണാപദവിയിൽ ആസ്വദിച്ചു രസിക്കുന്ന ഒരു ജീവന്മുക്തയുടെ ഭാവം ഇവിടെ ധ്വനിക്കുന്നുണ്ടു്. അതു 'പൂർണ്ണകാമതാം ഗതാ' എന്ന ഭാഗത്താൽ സൂചിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. താംബൂലചർവ്വിതം ഗോപി ഗ്രഹിച്ചതായ കാര്യം ഭാഗവതത്തിൽ—

നിരൂപണം.

"കാചിദഞ്ജലിനാഗൃഹ്ണാത്
തന്വീ താംബൂലചർവ്വിതം"

എന്നീവിധമാണു് കാണുന്നതു്. മുഖത്തിൽ പകർന്നതായ ഭാഗം നാരായണീയകർത്താവിന്റെ സ്വന്തം കൈയാണു്. ൪

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ വേറെ ഒരു ഗോപി ഭഗവാനോടു കയർത്തുകൊണ്ടു ഭിന്നതായ ഭാഗം വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

വികരുണോ വനേ സംവിഹായ മാ-
മപഗതോഽസി കാ ത്വാമിഹ സ്പൃശേത്
ഇതി സരോഷയാ താവദേകയാ
സജലലോചനം വീക്ഷിതോ ഭവാൻ. ൫

(ഹേ കൃഷ്ണ! ത്വം)	= (അല്ലയോ കൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി)
വികരുണഃ	= വികരുണ(നിർദ്ദയ)നായി
വനേ	= വന (ആരണ്യ)ത്തിൽ
മാം	= എന്നെ
സംവിഹായ	= സംവിഹാനം ചെയ്തിട്ടു (ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു്)

അപഗതഃ, അസി	=	അപഗതനായിരിക്കുന്നു (മാറിപ്പോയവനായിരിക്കുന്നു)
ത്വാം	=	അപ്രകാരം ഉള്ള നിന്നെ
കാ, സ്പൃശേത്	=	ആരു സ്പർശിക്കും (വേണ്ട വേണ്ട തൊട്ടിട്ടാവശ്യം ഇല്ല)
ഇതി	=	എന്നീവിധം
സരോഷയാ	=	രോഷ(കോപ)ത്തോടുകൂടിയ
ഏകയാ, താവത്	=	ഏക(ഒരുത്തി)യാലാകട്ടെ
ഭവാൻ	=	നിന്തിരുവടി
സജലലോചനം	=	സജല (ജല—വെള്ളത്തോടുകൂടിയ) ലോചന(നേത്ര)ങ്ങളോടുകൂടുംവണ്ണം—കണ്ണുനീരോടുകൂടി
വീക്ഷിതഃ.	=	വീക്ഷിത(കാണപ്പെട്ടവ)നായി.

അല്ലയോ ശൃംഗാരകേളീസംഗതനായ ഭഗവൻ! ഗോപസുന്ദരിമാരുടെ വിചിത്രങ്ങളായ ലീലകൾക്കും വിനോദചേഷ്ടകൾക്കും ഏകാസ്പദമായി വിജയിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ മഹിമ അസാധാരണമത്രേ. ഒരുത്തി തൃക്കൈകൾ പിടിച്ചാണെങ്കിൽ മററൊരുത്തി തിരുമുഖം നുകർന്നിട്ടും വേറൊരുത്തി ഗാഢാശ്ലേഷംകൊണ്ടും എന്നുവേണ്ട പലേ തരത്തിൽ സരസമായി മേളിക്കുന്നു. ഇനിയൊരുത്തി അടുക്കൽ വിഹരിക്കുന്നു എന്നല്ലാതെ പരിഭവം നിമിത്തം തൊടുക പോലും ചെയ്തില്ല. ഇതത്രേ അവളുടെ അന്തർഗതം. 'നിർദ്ദയനായ നിന്തിരുവടി എന്നെ ഈ വനത്തിൽ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു പോയല്ലോ. അപ്രകാരം കഠിനഹൃദയനായ അവിടത്തെ ആരു തൊടും' ഇത്രയും പറകയുംചെയ്തു അവൾ കോപാവിഷ്ടയായി നോക്കി നിന്നതേയുള്ളു. നിന്തിരുവടിയുടെ മുഖത്തിലാകട്ടെ ശൃംഗാരസുന്ദരമായ ഭാവം അല്ലാതെ മറിച്ചൊന്നും കാണായ്കയാൽ ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ പശ്ചാത്താപപ്പെട്ടു് അവൾ അശ്രുധാരകൾ പൊഴിച്ചുതുടങ്ങി. കണ്ണുകൾ നിറഞ്ഞുള്ള ജലധാരകളോടുകൂടി അഭിമാനംകൊണ്ടു് അവൾ നിന്തിരുവടിയെത്തന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടു് ഒററനിലയ്ക്കു നിന്നുവത്രേ. നിന്തിരുവടിക്കു് ഇതും ദർശനീയമായ ഒരു കാഴ്ചയായി ഭവിച്ചുപോൽ.

സാരം.

ഇവിടെ കോപകലുഷങ്ങളായ നേത്രങ്ങളോടുകൂടി മാനവതിയായ ഒരു ഗോപസുന്ദരി ഭഗവാനെ സ്പർശിക്കാതെ അശ്രുധാരകൾ പൊഴിച്ചുകൊണ്ടുനിന്നതായ കാര്യം നിരുപണം. സരസമായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭഗവാൻെറ മുഖത്തിൽ സ്ഫുരിക്കുന്ന ദയാർദ്രമായ ഭാവം കണ്ടു പരിഭവവ്യാജേന ആനന്ദാശ്രുജലം വർഷിച്ചിട്ടോ എന്നു തോന്നുമാറുള്ള നില അത്യാശ്ചര്യമായിരുന്നു. ദർശനാനന്ദംകൊണ്ടുതന്നെ സർവ്വേന്ദ്രിയവും സന്തർപ്പണം ചെയ്ത് അവൾ ധന്യയായത്രേ. കോപാക്രാന്തയായ ഗോപിയുടെ ചേഷ്ടയെ ഭാഗവതത്തിൽ സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക—

"ഏകാ ഭ്രുകുടിമാബദ്ധ്യ
പ്രേമസംരംഭവിഹ്വലാ
ഘ്നന്തീവൈക്ഷത് കടാക്ഷേപൈഃ
സന്ദഷ്ടദശനച്ഛദാ."

ഇവിടത്തെ ദ്വിതീയപാദത്താൽ അനുരാഗപാരവശ്യംകൊണ്ടുള്ള കോപത്താലാണു ഭഗവാനോട് ഇത്രയും നിലയിൽ നിന്നതെന്നുള്ള ഭാവം വിശദപ്പെടുന്നു. ഈ നാരായണീയപദ്യത്തിൽ ആ ഭാവം പൂർവാർദ്ധംകൊണ്ടു വിശദപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. സർവ്വഥാ പ്രണയകലഹംകൊണ്ടാണ് ഈവിധം പറകയും പ്രവർത്തിക്കയും ചെയ്തതെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ൭

അനന്തരം സന്തുഷ്ടകളായ ഗോപിമാരോട് ഒന്നിച്ചു ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ യമുനാതടത്തിൽ വന്നിരുന്നതായ കാര്യം ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

ഇതി മുദാകുലൈർവ്വല്ലവീജനൈഃ
സമമുപാഗതോ യാമുനേ തടേ
മൃദുകുചാംബരൈഃ കല്പിതാസനേ
ഘുസൃണഭാസുരേ പര്യശോഭഥാഃ. ൮

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ത്വം)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി)
ഇതി	= ഇവ്വണ്ണമെല്ലാം
മുദാകുലൈഃ	= മുത്ത് (സന്തോഷം) കൊണ്ടു ആകുല (പരവശ) രായ
വല്ലവീജനൈഃ	= വല്ലവീ(ഗോപീ)ജനങ്ങളോട്

സമം	=	ഒന്നിച്ച്
യാമുനേ, തടേ	=	യാമുനമായ (യമുനാനദീസംബ
	=	ന്ധിയായ) തട(തീര)ത്തിൽ- യമുനാതീരത്തിൽ
ഉപാഗതഃ	=	വന്നുചേൎന്നവനായി
ഘുസൃണഭാസുരേ	=	ഘുസൃണം (കുങ്കുമം) കൊണ്ടു് ഭാസുരമായി (ശോഭമാനമായി) ഉള്ള
മൃദുകുചാംബരൈഃ, കല്പിതാസനേ	=	മൃദുക്കളായ (മാൎദ്ദവമുള്ള) കുചാംബര (ഉത്തരീയവസ്ത്ര) ങ്ങൾ കൊണ്ടു കല്പിതമായ (നിൎമ്മിതമായ) ആസനത്തിൽ (ഇരിപ്പിൽ)
പൎയ്യശോഭഥാഃ.	=	പരിശോഭിച്ചിരുന്നു. (എഴുന്നള്ളിയിരുന്നു.)

അല്ലയോ രാസകേളീകുതുകിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ഗോപസുന്ദരിമാർ ഓരോരുത്തരും അവരുടെ അഭിമതംപോലെ തിരുവടിയെ ആദരിക്കയും അംഗീകരിക്കയും

സാരം.

ചെയ്തു വിനോദിച്ചശേഷം അവിടുന്ന് അവരോടൊന്നിച്ചു രാസകേളീവിലാസച്ചടങ്ങുകൾ തുടങ്ങുന്നതിനായി രമണീയമായ യമുനാതീരോദ്യാനത്തിലെത്തിയത്രേ. അവിടെ വന്നപ്പോൾ രസികകളായ അവരെല്ലാം ഒത്തുകൂടി തങ്ങളുടെ കുചാംബരങ്ങൾ അഴിച്ചു പരത്തി മോഹനമായ ഒരു സീററു തയ്യാറാക്കി. കുചാങ്കിതങ്ങളായ സുഭഗകുങ്കുമങ്ങൾകൊണ്ടു് അലംകൃതമായ ആ സീററിൽ കോമളനായ തിരുവടി എഴുന്നള്ളിയിരിക്കയും അവരാകെ ചുററും കൂടുകയും ചെയ്യുന്ന ആ അവസരം എത്രയും ശോഭനമായിരുന്നുവത്രേ.

ഇവിടെ രാസകേളിക്കുള്ള മേളം ആരംഭിക്കുവാനായി ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനും ഗോപാംഗനമാരുമായുള്ള സമ്മേളനം സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. അനേകം പ്രകാരത്തിൽ

നിരൂപണം.

മനോഗതം ഉള്ള ഗോപിമാരെയാകവേ ഒന്നിച്ചുചേൎത്തു യോജിപ്പിക്കുവാനുള്ള ഒരു വിദ്യയായിട്ടാണു് ഈ സമ്മേളനം സംഭവിച്ചിരിക്കുന്നതു്. യമുനാതടവും, പ്രീതിമതികളും അനാവൃതസ്തനകളുമായുള്ള ഗോപിമാരും നടുക്കു ഗോപി

മാരുടെ കുചാംബരങ്ങൾ കൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട വിരിപ്പിൽ ഭഗവാൻ എഴുന്നള്ളിയിരിക്കുന്നതുമായ സ്ഥിതി ഈ മേളനത്തിനു പരിമളം കൂട്ടുന്നു. അംബരങ്ങൾക്കുള്ള ഘുസൃണഭാസുരത്വം ഉദ്ദീപകസാമഗ്രിയായി കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഭഗവാൻ ഗോപിമാരൊന്നിച്ചു കാളിന്ദീതീരത്തിൽ ചെന്നതും ഗോപിമാർ കുംകുമാങ്കിതങ്ങളായ കുചാംബരങ്ങൾകൊണ്ടു് ആസനം ഉണ്ടാക്കിയതും ഭഗവാൻ അവിടെ എഴുന്നള്ളി ശോഭിച്ചതും ആയ ഭാഗം ഭാഗവതത്തിൽ താഴെ കാണുംപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"താഃ സമാദായ കാളിന്ദ്യാ
　നിൎവ്വിശ്യ പുളിനം വിഭുഃ
വികസത്കുന്ദമന്ദാര-
　സുരഭ്യനിലഷട്പദം.
ശരച്ചന്ദ്രാംശുസന്ദോഹ-
　ധ്വസ്തദോഷാതമഃ ശിവം
കൃഷ്ണായാ ഹസ്തതരളാ-
　ചിതകോമളവാലുകം.

തദ്ദൎശനാഹ്ലാദവിധൂതഹൃദ്രുജോ
　മനോരഥാന്തം ശ്രുതയോ യഥാ യയുഃ
സ്വൈരുത്തരീയൈഃ കുചകുംകുമാങ്കിതൈ-
　രചീക്ഌപന്നാസനമാത്മബന്ധവേ.

തത്രോപവിഷ്ടോ ഭഗവാൻ സ ഈശ്വരോ
　യോഗേശ്വരാന്തൎഹൃദി കല്പിതാസനഃ
ചകാസ ഗോപീപരിഷദ്ഗതോഽൎച്ചിത-
　സ്ത്രൈലോക്യലക്ഷ്മ്യേകപദം വപുൎദ്ദധത്". ൩

ഏഴാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഒന്നിച്ചു യമുനാതീരത്തിൽ കൂടിയിരുന്ന ഗോപിമാർ ശ്രീകൃഷ്ണനോടു ചില ചോദ്യങ്ങൾ ചെയ്തതായി പറയുന്നു:—

കതിവിധാ കൃപാ കേഽപി സൎവ്വതോ
　ധൃതദയോദയാഃ കേചിദാശ്രിതേ
കതിചിദീദൃശാ മാദൃശേഷ്വപി
　സ്ഫുടമഭിദ്രുതോ ഭവാൻ വല്ലവീജനൈഃ. ൧

(ഹേ ശ്രീകൃഷ്ണ!) ഭവാൻ　　= (അല്ലയോ ശ്രീകൃഷ്ണ!) നിന്തിരുവടി
വല്ലവീജനൈഃ　　= വല്ലവി (ഗോപീ) ജനങ്ങളാൽ

കൃപാ, കതിവിധാ	= കൃപ (ദയവു്) എത്ര വിധത്തിലാകുന്നു.
കേ/ചി	= ചിലർ
സർവ്വതഃ	= സർവ്വരിലും (ആശ്രിതരെന്നോ അല്ലാത്തവരെന്നോ ഭേദംകൂടാതെ എല്ലാരിലും ഒന്നുപോലെ)
ധൃതദയോദയാഃ	= ധൃതമായ (ധരിക്കപ്പെട്ടതായ) ദയോദയ (ദയാവ്യാപാര)ത്തോടുകൂടിയവരായിരിക്കുന്നു.
കേചിദ്	= വേറെ ചിലർ
ആശ്രിതേ	= ആശ്രിത (സേവിക്കുന്നവ)നിൽ
(ധൃതദയോദയാഃ)	= (ധൃതമായ. ദയോദയത്തോടുകൂടിയവരായിരിക്കുന്നു.)
കതിചിദ്	= മററു ചിലർ
മാദൃശേഷ്വപി	= ഞങ്ങളെപ്പോലെ ഗത്യന്തരമെന്നിയേ എന്നും ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നവരിൽ പോലും.
ഈദൃശാഃ	= ഇപ്രകാരം ഉള്ളവരായി (നിന്തിരുവടിയെപ്പോലെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടുപോകയും വിരഹത്തിൽ ക്ലേശിപ്പിക്കയും ഒടുവിൽ മുമ്പിൽവന്നു കളി കാണിച്ചു പ്രീണിപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്നവരായി) ഇരിക്കുന്നു.
ഇതി	= എന്നിങ്ങനെ
അഭിഹിതഃ.	= അഭിഹിതനായി (ഉക്തനായി).

അല്ലയോ ഗോപീജനസഭാദ്ധ്യക്ഷനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! യമുനാതീരത്തിൽ ഗോപിമാരാകവേ തങ്ങളുടെ കുംകുമാങ്കിതങ്ങളായ ഉത്തരീയങ്ങൾ വിരിച്ചു നിന്തിരുവടിയെ ഇരുത്തീട്ടു ഇപ്രകാരം ചില ചോദ്യ

സാരം.

ങ്ങൾ ആരംഭിച്ചു അനേകം പ്രകാരത്തിൽ ഉള്ളിൽ തള്ളിക്കേറുന്ന ശങ്കകൾക്കെല്ലാം സമാധാനം തിരുമുഖത്തിൽനിന്നു തന്നെ കേട്ടു തൃപ്തിപ്പെട്ടു മേൽ നടക്കേണ്ടുന്ന രാസകേളികളിൽ പ്രസന്നകളായി ഭവിക്കാനുള്ള നിലയിലായിരുന്നു ചോദ്യങ്ങൾ. "അല്ലയോ

പ്രാണവല്ലഭ! നിന്തിരുവടി ദയവായി അരുളിച്ചെയ്യേണമേ. ലോകത്തിൽ ദയവു എത്ര വിധമാണെന്നു മനസ്സിലാകുന്നില്ല. ചിലർ സേവകരെന്നോ അല്ലാത്തവരെന്നോ ഭേദബുദ്ധികൂടാതെ എല്ലാരിലും ഒന്നുപോലെ ദയാവാന്മാരായിക്കാണുന്നു. വേറെ ചിലർ തങ്ങളുടെ ആശ്രിതന്മാരിൽ മാത്രം ദയവുള്ളവരായി അവൎക്കു വേണ്ടുന്ന സകല സന്തോഷങ്ങളും ഉളവാക്കുന്നു. നിന്തിരുവടിയെപ്പോലെ മററു ചില മൂന്നാമത്തു കൂട്ടക്കാർ ഞങ്ങളെപ്പോലെ ആശ്രയിച്ചും ഗത്യന്തരമില്ലാതെ വലഞ്ഞും കൂട്ടുകൂടിയാൽ സന്തോഷിച്ചും വിട്ടുമാറിയാൽ സന്തപിച്ചും കാണുന്ന പ്രിയജനങ്ങളെപ്പോലും ഉപേക്ഷയാൽ പരിതപിപ്പിക്കയും വേദനപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യുന്നതക്ക ദയവുള്ളവരായിരിക്കുന്നു. ഇതിനു കാരണം എന്താണെന്നു മനസ്സിലാകുന്നില്ല. ഒന്നും രണ്ടും കൂട്ടക്കാരിൽ ഒരു ന്യായം പറയാനുണ്ട്. ഭേദബുദ്ധിയെന്നിയേ ഉത്തമന്മാർ ഒന്നാംതരത്തിലുള്ളവരും ആശ്രിതപക്ഷപാതത്താൽ മദ്ധ്യമന്മാർ രണ്ടാംതരത്തിലുള്ളവരുമാണെന്നുള്ളതു് യുക്തമാണ്. നിന്തിരുവടിയെപ്പോലെ മൂന്നാംതരക്കാർ ചിലരുള്ളതു് സങ്കടമാണ്. ഞങ്ങൾ എന്തു പിഴച്ചു. മേലാലെങ്കിലും വിട്ടുപിരിഞ്ഞു സങ്കടപ്പെടുത്താതിരിക്കുവാൻ ദയവുണ്ടാകുമാറാകേണമേ.

ഇവിടെ കുചകുംകുമാങ്കിതമായ ഉത്തരീയാസ്തരണത്തെ ഭഗവാൻ സ്വീകരിച്ചു ഉപവിഷ്ടനായതുകൊണ്ട് ഗോപീജനങ്ങൾക്കു സങ്കടം ഉണൎത്തിക്കാനായി ഒരു നല്ല അവസരം ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതായ സന്ദൎഭത്തെ

നിരൂപണം.

ആസ്പദമാക്കി ലോകത്തിലേ പ്രഭുക്കന്മാരെ ഉത്തമമദ്ധ്യമാധമന്മാരായി മൂന്നായി തിരിച്ചു അവരുടെ ദയാവിഭവത്തിനു ഒരു തോതു് സങ്ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിൽ ശ്രീകൃഷ്ണനെ അധമകോടിയിലാണ് പ്രവേശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്. സൎവ്വജനങ്ങളിലും ഒന്നുപോലെ ദയവുള്ളവർ, ആശ്രിതമാത്രദയാലുക്കൾ, ആശ്രിതരിലും കൂടി ദയവില്ലാത്തവർ എന്നിങ്ങനെയത്രേ മൂന്നു വിഭാഗം കാണേണ്ടതു്. അതിൽ ഗോപീജനങ്ങളുടെ ദൃഷ്ട്യാ ആശ്രയിച്ചും ക്ലേശിപ്പിക്കയാൽ കൃഷ്ണൻ മൂന്നാംതരക്കാരനായി. എന്നാൽ ആശ്രയിച്ചും ക്ലേശിപ്പിക്കുന്നതു ആശ്രയം നിൎവ്യാജമാണോ ദൃഢമാണോ എന്നു പരീക്ഷിക്കുന്നതിനാണെങ്കിൽ അപ്രകാരം ഉള്ള പ്രഭുത്വം ഉത്തമമാണത്രേ. ഇതാണ് ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ നിലയെന്നുള്ളതു മേൽഭാഗം കൊണ്ടു സ്പഷ്ടമാകുന്നുണ്ട്. ഉപരിപ്ലവമതിക

ളായി താത്കാലികസുഖമാത്രലോലുപകളായ ഗോപിമാക്കു ഇത്രയും വിവേകം ഇല്ലാത്തതിനാൽ അവർ ഭഗവാനെ തെററിദ്ധരിച്ചാലും ഭഗവാൻ അതു വകവച്ചിട്ടില്ലെന്നും ഫലംകൊണ്ടു വ്യക്തമാകുന്നതാണ്.

മാദൃശേഷ്വപി — ഈ അപി എന്ന അവ്യയം ഭഗവാന്റെ ദയവില്ലായ്മകൊണ്ടുള്ള കഠിനതയെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു.

കതിവിധാ കൃപാ — ഇവിടെയുള്ള കൃപാശബ്ദം ലക്ഷണയാൽ മൂന്നാംതരക്കാരിൽ അഭാവരൂപമായ കാഠിന്യമായി ഗ്രഹിക്കണം. ഗോപിമാരുടെ ചോദ്യം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം നിരൂപണം ചെയ്യുകാണുന്നു. —

"ഭജതോഽനു ഭജന്ത്യേക
ഏക ഏതദ്വിപര്യയം
നോഭയാംശ്ച ഭജന്ത്യേക
ഏതന്നോ ബ്രൂഹി സാധു ഭോഃ".

ഇതിൽനിന്നും ഭജിക്കുന്നവരിൽ ദയവുള്ളവരെന്നും ഭജിക്കാത്തവരിൽ ദയവുള്ളവരെന്നും രണ്ടു കൂട്ടരിലും ദയവില്ലാത്തവരെന്നും ആണ് മൂന്നു വിഭാഗം കാണുന്നതു്. ഭട്ടതിരിപ്പാടു ഭജിക്കുന്നവരിൽ ദയവുള്ളവരെന്നും ഭജിച്ചാലും ഇല്ലെങ്കിലും ദയവുള്ളവരെന്നും ഭജിക്കുന്നവരിൽ പോലും ദയവില്ലാത്തവരെന്നുമാണ് വിഭാഗം കാണിച്ചിട്ടുള്ളതു്. പൌരാണികകാലത്തിൽനിന്നും ഭട്ടതിരിപ്പാടിന്റെ ജീവിതസമയം നേരിട്ടതായ ജനങ്ങളുടെ മനഃസ്ഥിതിഭേദമത്രേ ഇതിനു കാരണം. കലി മുററുകയാണല്ലോ. എന്നാൽ ഗോപിമാരുടെ വിഷയത്തിൽ നാരായണീയത്തിൽ കാണുന്ന വിഭാഗം കുറച്ചുകൂടി യോഗ്യതയുള്ളതാണെന്നു സഹൃദയന്മാക്കു ഊഹിക്കുവാൻ തരമുണ്ട്. ൧

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവാൻ ഗോപിമാരോടു അരുളിച്ചെയ്തതായ സമാധാനപ്രകാരം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

അയി കുമാരികാ! നൈവ ശങ്ക്യതാം
കഠിനതാ മയി പ്രേമകാതരേ
മയി തു ചേതസോ വോഽനുവൃത്തയേ
കൃതമിദം മയേത്യൂചിവാൻ ഭവാൻ. ൨

അയി കുമാരികാഃ! = അല്ലയോ ഗോപകുമാരിക (കുട്ടി)കളേ!

പ്രേമകാതരേ	= പ്രേമം (നിരതിശയപ്രീതി) നിമിത്തം അതു വിട്ടുപോകുമോ എന്നു കരുതി കാതരനായ (ഭീരുവായ)
മയി	= എന്നിൽ (പ്രാണപ്രിയനായ ഈ എന്നിൽ)
കഠിനതാ	= കാഠിന്യം (നിർദ്ദയത്വം)
ന, ഏവ, ശങ്ക്യതാം	= ഒരിക്കലും ശങ്കിക്കപ്പെടരുതു് (നിർദ്ദയത്വം ഉണ്ടെന്നു ഒരിക്കലും വിചാരിക്കരുതു്)
തു	= എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ
ഇദം	= ഇക്കാണിച്ചതു് (തിരോധാനം)
വഃ	= നിങ്ങളുടെ
ചേതസഃ	= ചേത (മന)സ്സിനു
മയി	= എന്നിൽ (നിരതിശയപ്രേമം കാത്തിരിക്കുന്ന എന്നിൽ)
അനുവൃത്തയേ	= അനുവൃത്തിക്കായി (വിച്ഛേദം ഇല്ലാതെ ധാരയായുള്ള വൃത്തിക്കായി)
മയാ	= എന്നാൽ (മറ്റൊരുത്തന്റെ പ്രേരണയെന്നിയേ മനഃപൂൎവ്വമായി എന്നാൽതന്നെ)
കൃതം	= കൃതമാണു് (ചെയ്യപ്പെട്ടതാണു)
ഇതി	= എന്നീവിധം
ഭവാൻ	= നിന്തിരുവടി
ഊചിവാൻ.	= വചിച്ചു. (പറഞ്ഞു).

അല്ലയോ ഭക്തപരായണനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി ഗോപകുമാരിമാരുടെ വചനം കേട്ടപ്പോൾ അവരെ

ഭാവാൎത്ഥം.

യഥാൎത്ഥം ഗ്രഹിപ്പിച്ചു സമാധാനപ്പെടുത്തണം എന്നു വിചാരിച്ചു ഇപ്രകാരം ദയവായും കാൎയ്യമായും അരുളിച്ചെയ്തു, "അല്ലയോ കുമാരികളെ! നിങ്ങൾ എന്നിൽ ആരോപിച്ചതായ നിർദ്ദയത്വം എന്ന കുററം ഒന്നുകൊണ്ടും വഹിക്കത്തക്കതല്ല. കഠിനഹൃദയനാണെന്നു എന്നെപ്പററി

നിങ്ങളാരും ശകലവും ശങ്കിച്ചുപോകരുതു്. ഞാൻ നിരതിശയമായ ഭക്ത്യനുരാഗംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പ്രേമധാരയിൽ നില്ക്കുന്നവനാകയാൽ അതിനു വല്ലതും ഒരു മാററം വന്നാൽ സഹിക്കയില്ല. അഭിമാനം മുതലായ ദോഷങ്ങൾ ബാധിച്ചാൽ നിങ്ങളുടെ മനസ്സിനു എന്നിൽ ദൃഢമായ പ്രേമത്തിനു തടസ്സം നേരിടും. അതു കണ്ടാൽ ഞാൻ ഭയന്നു മാറിപ്പോകും. എപ്പോഴും ഞാൻ അടുക്കൽതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നാൽ അശ്രദ്ധയും അഭിമാനവും നിമിത്തം നിങ്ങളുടെ മനസ്സിനു എന്നിൽ ദൃഢമായ പററു ഉണ്ടാകുകയില്ല. ബാഹ്യമായ ആഡമ്ബരത്തിൽ സ്നേഹവും തജ്ജന്യമായ സുഖവും വിട്ടു പോകാൻമാത്രം ഞാൻ ഒന്നു തിരോധാനംചെയ്താൽ നിങ്ങൾ എപ്പോഴും എന്നെത്തന്നെ ധ്യാനിച്ചു മനസ്സുറപ്പിച്ചുവരും. അപ്പോൾ എന്റെ സാന്നിധ്യവും യോഗവും നിങ്ങൾക്കു നിലയായി നില്ക്കും. ഇതു കരുതിയാണു് ഞാൻ അന്തർദ്ധാനം ചെയ്തതു്. ഞാൻ അനവരതം ധ്യാനംകൊണ്ടു് മനസ്സുറപ്പിക്കുവാനുള്ള ശീലം വരുത്തുവാനായിട്ടാണു് നിങ്ങളെ വനത്തിൽ വിട്ടുപോയതു്. അല്ലാതെ നിങ്ങളിൽ പ്രേമം ഇല്ലാഞ്ഞിട്ടല്ല. നിങ്ങളുടെ ചിത്തം നിർമ്മലവും നിരന്തരപ്രേമാർദ്രവും എന്നു കണ്ടപ്പോൾ ഞാനിതാ സന്നിഹിതനായിരിക്കുന്നു. ഇതുതന്നെയാണു ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു ചെയ്യുന്നതായ ശ്രേയസ്സ്. അല്ലാതെ സാധാരണ ജനങ്ങൾ ആശ്രയിച്ചാൽ തല്ക്കാലം ദയവുചെയ്തു സന്തോഷിക്കയും വിദ്വേഷിച്ചാൽ കോപിച്ചു കയക്കുകയും ചെയ്യുന്നമട്ടല്ല എന്നിലുള്ളതു്. അതു സ്വാത്മംകൊണ്ടുള്ള സ്നേഹം മാത്രമാണു്. ചിലർ തന്നെ ആശ്രയിച്ചാലും അങ്ങോട്ടു സ്നേഹിക്കാത്തവർ ഉണ്ടു്. അവർ ആത്മാരാമന്മാരായ ചില നിഷ്ഠുരന്മാരാണു്. ആശ്രയിക്കാത്തവരുടെ കഥയോ പിന്നെ കേൾക്കേണ്ടതില്ല. ഞാൻ ആശ്രയിച്ചാലും പെട്ടെന്നു പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു സ്നേഹിക്കാത്തവനാണു്. എന്നാൽ അതിനുള്ള കാരണം പണം കിട്ടിയവനു അതു നഷ്ടമായാൽ പിന്നീടു അതിനെപ്പററി നിരന്തരധ്യാനം ഉണ്ടാകുന്നതുപോലെ അവരുടെ മനസ്സു എന്നിൽതന്നെ ലയിപ്പിക്കാൻ ഒരു മാൎഗ്ഗമായിട്ടാണു് അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നതു്. അല്ലാതെ അനിച്ഛകൊണ്ടല്ല. അതുകൊണ്ടു് നിങ്ങളുടെ ക്ഷേമത്തിനായി സദാ സന്നിഹിതനായിരിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി നിങ്ങളുടെ ചിത്തത്തെ എന്നിൽ അചഞ്ചലമാക്കിത്തീക്കാൻ ഞാൻ ചെയ്തിട്ടുള്ള അന്തർദ്ധാനം നിങ്ങളിലുള്ള പ്രേമംകൊണ്ടും

ദയവുകൊണ്ടുമാണെന്നു ധരിച്ചു സമാധാനപ്പെട്ടു സന്തോഷിക്കുക."

ഇവിടെ വിവേകഹീനകളായി കുട്ടിപ്രായം വിട്ടുമാറാത്തമട്ടിൽ ബാഹ്യദൃക്കുകളായ ഗോപിമാൎക്കു ഭഗവാൻ തന്നെപ്പററിയുള്ള ചില തത്വോപദേശം ചെയ്യാനായിട്ടെന്നപോലെ ചോദ്യത്തിനു സമാധാനം പറയുന്നതായ ഭാഗം സരസമായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

അനുരാഗപരവശകളായ ഗോപികളെ വിട്ടുമാറി വിരഹതാപം ജനിപ്പിച്ചതു അവരോടുള്ള യഥാൎത്ഥപ്രേമംകൊണ്ടാണെന്നാണു് ഭഗവാൻെറ സമാധാനം. ഇതു് നൂ൬-ാമതു ദശകത്തിൽ

"ഇതി സ്മ സൎവ്വാഃ കലിതാഭിമാനാ
നിരീക്ഷ്യ ഗോവിന്ദ! തിരോഹിതോ/ഭൂഃ"

എന്ന രീതിയിൽ ഉപന്യസിച്ചിട്ടുള്ളതിൻെറ ഒരു ഫലഭാഗമാണെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ആ ദശകത്തിൽ ൻ-ാമതു ശ്ലോകത്തിൽ:—

"തഥാവ്യഥാസങ്കുലമാനസാനാം
വ്രജാങ്ഗനാനാം കരുണൈകസിന്ധോ!"

എന്നു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതനുസരിച്ചു അവൎക്കു വ്യഥാനുഭവത്താൽ ചിത്താനുസന്ധാനം ഉണ്ടായപ്പോൾ ഭഗവാൻ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ട ഭാഗവും ഇതിൽ യോജിച്ചിരിക്കുന്നു.

'സന്നിധാനം മനുഷ്യാണാ-
മനാദരണകാരണം.'
'അതിപരിചയാദവജ്ഞാ'

എന്നിത്യാദിപ്രമാണംകൊണ്ടു് എപ്പോഴും അടുക്കൽതന്നെ ഇരുന്നാൽ അതു ചിത്താനുസന്ധാനത്തിനു പ്രതിബന്ധമാണെന്നും വന്നുകൂടുന്നു. എന്നുതന്നെയുമല്ല,

"യഥാ ദൂരതരേ പ്രേഷ്ഠേ
മന ആവിശ്യ വൎത്തതേ
സ്ത്രീണാം ച ന തഥാ ചേതഃ
സന്നികൃഷ്ടേ/ക്ഷിഗോചരേ."

എന്നീ മട്ടിൽ അന്തൎദ്ധാനം സ്ത്രീസ്വഭാവമനുസരിച്ചു് ചിത്താനുവൃത്തിയ്ക്കു വേണ്ടതുമാകുന്നു. ഭാഗവതത്തിൽ ഭഗവാൻെറ വചനത്തിൽ ഒടുവിലത്തെ മുത്തായ്പു നോക്കുക:—

"ഏവം മദൎത്ഥോജ്ഝിതലോകവേദ-
സ്വാനാം ഹി വോ മയ്യനുവൃത്തയേ/ബലാഃ!

മയാ പരോക്ഷം ഭജതാ തിരോഹിതം
മാസൂയിതും മാൎഹഥ തത് പ്രിയം പ്രിയാഃ!"

സൎവ്വഥാ ഭഗവാന്റെ അന്തൎദ്ധാനം ഗോപിമാൎക്കു ചിത്തവൃത്തിയുടെ നിരന്തരഭാവത്തിൽ കലാശിക്കയാൽ പ്രിയമാണെന്നുസാരം.

കുമാരികാഃ — ഈ പദം ഗോപാങ്ഗനമാൎക്കു ഗുണദോഷവിവേചനം ഇല്ലായ്മയേയും ബാഹ്യദൃഷ്ടിയിൽ കാണുന്ന സുഖത്തിൽ മാത്രം ഉണ്ടാകുന്ന ലോലുപതയേയും സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു സമാധാനവചനം നിമിത്തം ഉള്ള ഉപദേശയോഗ്യതയെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

പ്രേമകാതരേ — പ്രേമം ഉള്ളിടത്തു മാത്രം തനിക്കു നിലയുള്ളതിനാൽ അതു വിട്ടുപോകുമെന്നു കണ്ടാൽ താനും വിട്ടുമാറേണ്ടിവരും എന്നുള്ളതാണ് ഇവിടത്തെ കാതരത്വം.

അനുവൃത്തയേ — അനുവൃത്തി നിരന്തരധ്യാനംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന നിരതിശയപ്രേമധാരയാകുന്നു. വ്യ

അനന്തരം ഭഗവാൻ ഗോപിമാരെ സന്തോഷിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു രാസകേളിക്കായി അനുജ്ഞ നൽകുന്ന കാൎയ്യം പ്രതിപാദിക്കപ്പെടുന്നു:—

അയി നിശമ്യതാം ജീവവല്ലഭാഃ!
പ്രിയതമോ ജനോ നേദൃശോ മമ
തദിഹ രമ്യതാം രമ്യയാമിനീ-
ഷ്വനുപരോധമിത്യാലപോ വിഭോ!, ൻ

അയി ജീവവല്ലഭാഃ!	=	അല്ലയോ ജീവ(പ്രാണ)വല്ലഭമാരായുള്ളോരേ! ഗോപിമാരേ!
നിശമ്യതാം	=	കേട്ടാലും
മമ	=	എനിക്കു്
ഈദൃശഃ	=	ഇപ്രകാരമുള്ള (നിങ്ങളെപ്പോലെ സൎവ്വസങ്ഗപരിത്യാഗംചെയ്തു നിരതിശയമായ അനുരാഗത്തോടുകൂടി എന്നെ ഭജിച്ചു എന്റെ സന്നിധിയിൽ എത്തിയിരിക്കുന്ന) നിങ്ങൾക്കു തുല്യം
പ്രിയതമഃ	=	പ്രിയതമ (അത്യന്തം പ്രിയ)മായ

ജനഃ = ജനം (ആളുകൾ)

ന (അസ്തി) = ആരുംതന്നെ ഇല്ല

തദ് = അതുകൊണ്ടു്

ഇഹ = ഇവിടെ (ഈ യമുനാതീരത്തിൽ)

രമ്യയാമിനീഷു = രമ്യ(മനോഹര)കളായ യാമിനി(രാത്രി)കളിൽ

അനുപരോധം = ഉപരോധം (തടവു്) കൂടാതെ മുമ്പിലത്തേപ്പോലെ—ഞാൻ അന്തർദ്ധാനം ചെയ്യുമെന്നും മററും ഉള്ള വിചാരം കൂടാതെ സ്വൈരമായി

രമ്യതാം = രമിച്ചാലും ക്രീഡിച്ചാലും

ഇതി = എന്നീവിധം

(ഹേ) വിഭോ! (ത്വം) = (അല്ലയോ) വിഭുവായി (കർത്തുമകർത്തുമന്യഥാകർത്തും ച സമത്ഥനായ് നിത്യസ്വരൂപനായി) ഉള്ള (നിന്തിരുവടി)

ആലപഃ = ആലപിച്ചു (പറഞ്ഞു.)

അല്ലയോ മായാവതാരസ്വരൂപനായി സച്ചിദാനന്ദവിഗ്രഹനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി ഗോപകുമാരിമാരോടു അവക്കുള്ള ചോദ്യത്തിനു അനുരൂപവും യഥാത്ഥത്തിൽ പ്രിയവുമായ സമാധാനം പറഞ്ഞു എന്നു തന്നെയല്ല സന്തോഷം വരുത്തി പ്രോത്സാഹനം ചെയ്യത്തക്കവിധത്തിൽ അവക്കുള്ള വിശേഷത്തേയും പ്രഖ്യാപനം ചെയ്തുകൊണ്ടു് അവരെ സാദരം രാസകേളിക്കായ് അനുജ്ഞനൽകി പ്രീതിപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു ഇപ്രകാരം ആയിരുന്നു നിന്തിരുവടി അരുളിച്ചെയ്തതു്—"അല്ലേ പ്രാണവല്ലഭമാരേ! നിങ്ങളോടു ഞാൻ പറഞ്ഞതായ കാൎയ്യം ശ്രദ്ധിച്ചുവല്ലോ. ഒന്നുകൂടി കേൾക്കുക. നിങ്ങളോളം അത്യന്തം പ്രിയമായ് എനിക്കു ആരുംതന്നെയില്ല. ഗൃഹവും പതിപുത്രബന്ധുമിത്രാദികളും ഉപേക്ഷിച്ചു അസാധാരണമായ പ്രേമാനുരാഗങ്ങളോടുകൂടി ഞാനിരിക്കുന്നേട

സ്വരം.

ത്തു വന്നു എന്നെ സേവിക്കുന്ന നിങ്ങൾക്കു തുല്യം ലോകത്തിൽ ആരും ഉണ്ടായിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ട് അമാന്തിക്കേണ്ട. ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു പരമാനന്ദം നൽകുന്നുണ്ട്. ഇതേ ഈ മനോഹരമായ യമുനാതീരോപവനത്തിൽ രമണീയമായ ചന്ദ്രികാവിലാസം കൊണ്ട് സുന്ദരമായ് പരിശോഭിക്കുന്ന രാത്രികളിൽ നമുക്കു ക്രീഡ കൾ ചെയ്യാം. വരുവിൻ ആരംഭിക്കുവിൻ.''

ഇവിടെ കഴിഞ്ഞിടത്തോളം ഭാഗംകൊണ്ട് ഗോപിമാർ രാസകേളീമേളനത്തിനു തക്കവിധം അസാമാന്യമായ മാന്യതയും മഹിമയും ഉള്ളവരാണോ എന്നു പരീക്ഷിച്ചിട്ടു

നിരൂപണം. അതിന്റെ ഫലമായ വിജയപ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുതു പോലെ ഭഗവാൻ അവക്കു 'പ്രിയതമോ ജനോ നേദൃശോ മമ' എന്നൊരു സർട്ടിഫിക്കേറ്റുംകൊടുത്തു് അനുജ്ഞ നൽകുന്നതായ ഭാഗം സരസമായി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ലോകത്തിലും അനേകം തരത്തിൽ പരീക്ഷിച്ചിട്ടല്ലാതെ പ്രഭുക്കന്മാർ സേവകരേ അന്തഃപുരസരണിയിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കാറില്ലല്ലോ. അതിനുള്ള ലക്ഷണം അനന്യലഭ്യമായ പ്രിയതമത്വമത്രേ.

ജീവവല്ലഭാഃ!—ഈ സംബോധനം അവരെക്കൂടാതെ ഇനി കൃഷ്ണനു ജീവിച്ചിരിക്കാൻ വഹിയാ എന്ന മട്ടിൽ അധികമായ പ്രതിപത്തിയെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു. ഈ സ്ഥിതിയുടെ ഫലമാണ് രണ്ടാംപാദത്തിലെ അത്ഥം.

അനുപരോധം—ഇനിയും തടസ്സം ഉണ്ടാകുമെന്നോ വിരഹം ഉണ്ടാകുമെന്നോ ഭയം വേണ്ട എന്നുള്ള ധൈര്യം ഗോപിമാക്കു ഈ ക്രിയാവിശേഷണത്താൽ സിദ്ധിക്കുന്നു. ൯

പത്താമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ മധുരമായി സമാധാനപ്പെടുത്തുകയാൽ സന്തോഷാതിശയംകൊണ്ട് പ്രസന്നകളായ ഗോപിമാരോടുകൂടി രാസകേളിക്കായ് ഒരുങ്ങിയ കൃഷ്ണനോടു കവി ആരോഗ്യപ്രാർത്ഥന ചെയ്തുകൊണ്ട് ദശകം ഉപസംഹരിക്കുന്നു:—

ഇതി ഗിരാധികം മോദമേദുരൈ-
ർവ്രജവധൂജനൈഃ സാകമാരമൻ
കലിതകൌതുകോ രാസഖേലനേ
ഗുരുപുരീപതേ! പാഹി മാം ഗദാത്. ൧൦

ഇതി = ഇപ്രകാരമുള്ള (സമാധാനവും തുഷ്ടിയും തോന്നിക്കുന്ന)

ഗിരാ	= ഗീരു(വാക്ക്)കൊണ്ടു—വചനം കൊണ്ട്
അധികം	= അത്യന്തം
മോദമേദുരൈഃ	= മോദം സന്തോഷം) കൊണ്ടു മേദുര (വ്യാപ്ത) ന്മാരായ ആനന്ദതുന്ദിലരായ
വ്രജവധൂജനൈഃ, സാകം	= വ്രജ(ഗോകുല)ത്തിലേ വധൂജന(ഗോപീജന)ങ്ങളോടുകൂടി
ആരമൻ	= ആരമന്നായി — ചുററുംകൂടി ക്രീഡിക്കുന്നവനായി (ചുററും കൂടിയിരുന്നു കേളി ചെയ്യുന്നവനായി)
രാസഖേലനേ	= രാസഖേലനത്തിൽ (രാസകേളിയിൽ)
കലിതകൌതുകഃ	= കലിത(ധൃത)മായ കൌതുക(കുതൂഹല) ത്തോടുകൂടിയവനായുള്ള
(ഹേ) ഗുരുപുരീ-പതേ! (ത്വം)	= (അല്ലയോ) ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! (നിന്തിരുവടി)
ഗദാത്	= ഗദ(രോഗ)ത്തിൽനിന്നും
മാം	= എന്നെ
പാഹി.	= രക്ഷിക്കുമാറാകേണമേ.

അല്ലയോ ഭക്തജനാനുകമ്പിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ മനോമോഹനമായി കാവ്യസാരഗർഭമായുള്ള മധുരവചനങ്ങൾ കേട്ടപ്പോൾ തന്നെ ഗോപവനിതമാർ തന്നെക്കൂടി മറന്നു നിന്തിരുവടിയിൽ ലയിച്ചു പരമാനന്ദഭരിതരായിച്ചമഞ്ഞു. എന്നുതന്നെയല്ല, നിന്തിരുവടിയുടെ ഏതുഹിതത്തിനും തയ്യാറുള്ളവരായി ഭവിക്കയും ചെയ്തു നിന്തിരുവടിയാകട്ടെ പ്രാണപ്രേയസികളായ അവരോടുകൂടി ചുററും നിന്നു ക്രീഡിക്കാനുള്ള വാഞ്ഛയാൽ രാസകേളിക്കായി കൌതുകം പൂണ്ടു ഒരുങ്ങി പുറപ്പെട്ടു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ആദ്യം തിരിഞ്ഞും പിന്നീടു പിരിഞ്ഞും വീണ്ടും വിരണ്ടും ഒന്നുചേൎന്നു ആനന്ദിച്ചു. പരിശുദ്ധമതികളായിക്കണ്ട ഗോപീജനങ്ങളുമായി രാസകേളിക്കായ് രസിച്ചു പുറപ്പെ

സാരം.

ടുന്ന നിന്തിരുവടി രോഗംകൊണ്ടു വലയുന്ന എന്നെ രോഗത്തിൽ നിന്നും രക്ഷിക്കുവാനായി ഒന്നു കടാക്ഷിക്കേണമേ. രാസകേളീരങ്ഗത്തിലേയ്ക്കുള്ള പുറപ്പാടിൽ നിന്തിരുവടിയുടെ സർവ്വമോഹനമായ രാസവിലാസം വർണ്ണിക്കുന്നതിനായി കൌതുകം കൊണ്ടിരിക്കുന്ന എനിക്കു ശക്തിയുണ്ടാകുമാറു എൻെറ വാതവ്യാധി നശിപ്പിച്ചു പാലിക്കേണമേ. ഞാനും വർണ്ണനാകൌതുകത്താൽ രാസകേളിയിൽ ബദ്ധനാകയാൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെടരുതേ.

ഇവിടെ സമാധാനവചനംകൊണ്ടു ഗോപിമാരെ സന്തുഷ്ടകളായിക്കണ്ടപ്പോൾ ഭഗവാനും കൌതുകം ഉണ്ടായതായ സന്ദർഭം

നിരൂപണം. കവിക്കു രോഗനിവാരണപ്രാർത്ഥനയിൽ അനുകൂലമായ പ്രസന്നതയെ വ്യക്തപ്പെടുത്തുന്നു. കൌതുകാവിഷ്ടനായ ഒരു പ്രഭുവിനോടുള്ള പ്രാർത്ഥന ഝടിതി ഫലപ്രദമാണല്ലോ.

ആരമൻ—'രമു'ധാതു സ്വതേ ആത്മനേപദിയാണെങ്കിലും 'ആങ്' എന്ന ഉപസർഗ്ഗയോഗത്തിൽ 'വ്യാങ്പരിഭ്യോ രമഃ' എന്ന പാണിനിസൂത്രമനുസരിച്ചു പരസ്മൈ

പ്രയോഗം. പദത്തിൽ ശതൃപ്രത്യയം വന്നതാണ്.

വധൂജനൈഃ സാകം—ഇവിടെ സഹാർത്ഥമായ 'സാകം' എന്ന അവ്യയത്തിൻെറ യോഗത്തിൽ 'സഹയുക്തേഽപ്രധാനേ' എന്ന അപ്രധാനമായ വധൂജനശബ്ദത്തിൽ തൃതീയ വന്നതാണ്. ഇതുകൊണ്ടു് ഈ രാസകേളിയിൽ സർവ്വഥാ പ്രാധാന്യവും ചുമതലയും ഭഗവാനു തന്നെയാണെന്നു മേൽ കാണാൻ പോകുന്ന തത്ത്വം ഇവിടെ പ്രയോഗം മൂലം വ്യക്തമാക്കിയിരിക്കുന്നു. എല്ലാംകൊണ്ടും രാസകേളിക്കായ് കച്ചകെട്ടി പുറപ്പെടുന്ന ഈയവസരത്തിൽ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനോട്—

കലയ കൃഷ്ണ! മേ കാമിതം ജവാ-
ന്മധുരയാ ഗിരാ വ്രജമൃഗീദൃശഃ
പ്രമദതുന്ദിലാ രാസകേളിഭി-
രമയിതാ ലസൻ ധൃതകുതൂഹലഃ.

എന്നിവിധം പ്രാർത്ഥിച്ചുകൊണ്ടു ഈ ദശകവ്യാഖ്യാനം ഉപസംഹരിച്ചുകൊള്ളാം.

അറുപത്തിഎട്ടാം ദശകം സമാപ്തം.

അഥൈകോനസപ്തതിതമം ദശകം.

൬൯-മത്തെ ദശകത്തിൽ രാസക്രീഡ വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു. അതിൽ ആദ്യശ്ലോകത്താൽ രസികശിരോമണിയായ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ രാസകേളിക്കായി പ്രത്യക്ഷീകരിച്ചു ഒരുങ്ങിവന്നതായ ദിവ്യരൂപത്തെ ഭക്തനായ കവി അഭിവന്ദനം ചെയ്യുന്നു: —

കേശപാശധൃതപിഞ്ഛികാവിതതി സഞ്ചല-
ന്മകരകുണ്ഡലം
ഹാരജാലവനമാലികാലലിതമങ്ഗരാഗ-
ഘനസൌരഭം
പീതചേലധൃതകാഞ്ചികാഞ്ചിതമുദഞ്ചദം-
ശുമണിനൂപുരം
രാസകേളിപരിഭൂഷിതം തവ ഹി രൂപമീശ!
കലയാമഹേ. ൧

(ഹേ) ഈശ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ) ഈശ! (കർത്തുമകർത്തുമന്യഥാകർത്തും ച സമർത്ഥനായുള്ള ഭഗവൻ!) (ശ്രീകൃഷ്ണ!)

കേശപാശധൃതപിഞ്ഛികാവിതതി = കേശപാശത്തിൽ (മനോഹരമായ തലമുടിക്കെട്ടിൽ) ധൃതമായ (ധരിക്കപ്പെട്ടതായ) പിഞ്ഛിക (മയിൽപ്പീലിക)കളുടെ വിതതി (വിസ്തൃതി സമൂഹം — വിതാനം) യോടുകൂടിയതും

സഞ്ചലന്മകരകുണ്ഡലം = സഞ്ചലത്തുക്കളായ (ആടിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതുകളായ) മകരകുണ്ഡല (മകരരേഖാങ്കിതങ്ങളായ കർണ്ണാഭരണ)ങ്ങളോടുകൂടിയതും

ഹാരജാലവനമാലികാലലിതം = ഹാരജാല (മുത്തുമാല, രത്നമാല മുതലായ കണ്ഠാഭരണ)ങ്ങളാലും വനമാലികയാലും ലളിത (മനോഹര)മായിരിക്കുന്നതും

അംഗരാഗഘനസൌരഭം = അംഗരാഗം (ശരീരത്തിൽ അനുലേപനം ചെയ്തിരിക്കുന്ന ചന്ദനക്കൂട്ട്) കൊണ്ടുണ്ടായ ഘന (അധിക)മായ സൌരഭ (സൌരഭ്യ)ത്തോടുകൂടിയതും

പീതചേലധൃതകാഞ്ചികാഞ്ചിതം = പീതചേല (പീതാംബര)ത്തിന്മേൽ — ചാർത്തിയിരിക്കുന്ന മഞ്ഞപ്പട്ടിന്മേൽ ധൃതമായ (ധരിക്കപ്പെട്ടതായ) കാഞ്ചിക (രത്നഖചിതമായ മേഖല)യാൽ — ഒഡ്യാണത്താൽ അഞ്ചിത (ശോഭിത)വും

ഉദഞ്ചദംശുമണിനൂപുരം = ഉദഞ്ചത്തു (ഉജ്ജ്വലത്തു) കളായ അംശുക്കളോടു (രശ്മികളോടു) കൂടിയ മണി (രത്ന)മയങ്ങളായ നൂപുര (പാദസര)ങ്ങളോടു കൂടിയതും ഇപ്രകാരമെല്ലാം ആപാദചൂഡം

രാസകേളിപരിഭൂഷിതം = രാസകേളിക്കായി (രാസക്രീഡയ്ക്കായി) പരിഭൂഷിത (അലംകൃത)വുമായ

തവ = നിന്തിരുവടിയുടെ

രൂപം = തിരുമേനിയെ (ആകൃതിയെ)

കലയാമഹേ, ഹി = ഞാൻ ധ്യാനിക്കുന്നത്രേ (ഈ ദിവ്യരൂപധ്യാനമത്രേ എനിക്ക് ജന്മസാഫല്യം നൽകുന്നത്)

സാരം. അല്ലയോ രാസകേളീകുതുകിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! പരമാനന്ദഭരിതകളായ ഗോപീജനങ്ങളുടെ നടുക്ക് നിന്തിരുവടി സർവ്വമോഹനമായ് ധരിച്ചു പരിശോഭിച്ചിരുന്ന രൂപം അത്ഭുതപൂർവ്വമായ വിധത്തിൽ അത്യാനന്ദകാരിയായിരുന്നു. ഇതിനു മുമ്പ് എത്രയോ സന്ദർഭങ്ങളിൽ

സമുചിതങ്ങളായ വേഷഭൂഷാദികൾ തിരുമേനിയിൽ കണ്ടിട്ടുണ്ടെങ്കിലും ഇത്രയും ഉത്കൃഷ്ടമായ സൌന്ദൎയ്യവിലാസവും ഉദ്ദീപകമായ കാന്തിപ്രസരവും ഉജ്ജ്വലമായ അലങ്കാരധോരണിയും ഒന്നുചേൎന്നിട്ടുള്ള ഒരു സന്ദൎഭം അഭിനവമാകുന്നു. മനോഹരങ്ങളായ കേശപാശങ്ങളിൽ ധരിച്ചിരിക്കുന്ന മയിൽപ്പീലികകളും അതിനിടക്കിടെ ശോഭമാനമായിക്കാണുന്ന ചന്ദ്രകവിലാസങ്ങളും തിരുമേനിയുടെ സൎവ്വലോകസാമ്രാജ്യത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്ന ഒരു മകുടോത്തംസമായി പ്രകാശിച്ചിരുന്നു. മന്ദമന്ദം ലോലായമാനങ്ങളായി കാണുന്ന മകരരേഖാങ്കിതങ്ങളായുള്ള കർണ്ണാഭരണങ്ങളായ കുണ്ഡലങ്ങളും കണ്ഠസ്ഥാനത്തിൽ പരിശോഭിതങ്ങളായ മുത്തുമാലകളും വക്ഷഃസ്ഥലത്തിൽ വിരാജമാനമായ വനമാലികയും ആമോദിയായ അംഗരാഗം നിമിത്തം ചുറ്റും പ്രസരിക്കുന്ന അനിതരസാധാരണമായ സൌരഭ്യവും രമണീയമായ പീതാമ്ബരത്തിന്മീതേ ധരിച്ചിരിക്കുന്ന രത്നഖചിതമായ മേഖലയും കാന്തിജാലങ്ങൾ ഉദ്വമിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന മണിമയങ്ങളായ പാദസരങ്ങളും എന്നുവേണ്ടാ ആപാദചൂഡം അവിടവിടെ അനുരൂപമായ വിധത്തിൽ അണിഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഭൂഷണജാലങ്ങളും കൊണ്ടു നിന്തിരുവടിയുടെ ദിവ്യമൂൎത്തി രാസവിലാസത്തിനു പ്രത്യേകം നിൎമ്മിക്കപ്പെട്ട ഒരു ഭാഗ്യസമ്പത്തായിരുന്നു. ഈവിധമുള്ള മോഹനരൂപത്തെ ഞാനിതേ ധ്യാനിച്ചു ധന്യനാകുന്നു. കൃപയുണ്ടാകേണമേ.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ രാസക്രീഡയ്ക്കു് ഒരുങ്ങി വന്നിട്ടുള്ള ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ദിവ്യരൂപം ആപാദചൂഡം സംഗ്രഹിച്ചു വസ്തുനിൎദ്ദേശം ചെയ്യാനൊരുങ്ങവെ കവി അത്രയും മഹിമയേറിയ രൂപത്തെ അതിന്റെ വൈഭവംനിമിത്തം തന്നത്താനറിയാതെ തന്റെ ഭാവനാബലത്താൽ സ്വകീയധ്യാനത്തിനു വിഷയമാക്കി സ്തോത്രംചെയ്യുന്നതായ കാൎയ്യം നിരൂപണം ചെയ്യപ്പെടുന്നു. കേശത്തിൽ ധരിച്ചിരിക്കുന്ന മയിൽപ്പീലിമുതൽ പാദസരംവരെയുള്ള പ്രധാനപ്പെട്ട സമസ്തഭൂഷണങ്ങളും അവയിലുള്ള കാന്ത്യതിശയവും ഭംഗിയായി പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നു. അതായതു ഗോപിമാരുടെ ഇടയ്ക്കു കടന്നു അവരുമായി കോൎത്തുള്ള ലാസ്യവിലാസത്തിൽ പീലികൾക്കും കുണ്ഡലങ്ങൾക്കും ഹാര

ജാലങ്ങൾക്കും ഒഢ്യാണത്തിനും പാദസരങ്ങൾക്കും മധുരമായ സ്പന്ദനവും മോഹനമായ അനുനാദങ്ങളും ഉണ്ടാക്കുവാൻ അവകാശം ഉള്ളതിനാൽ അവയെ പ്രത്യേകിച്ചു സ്മരിച്ചിട്ടുള്ളതാകുന്നു. അങ്ഗരാഗം എല്ലാത്തിന്റേയും സമ്മേളനത്തിൽ ഒരു പരമോപകാരിയാകയാൽ അതും പ്രത്യേകം നിർദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്.

രാസകേളിപരിഭൂഷിതം — രാസകേളിയാൽ പരിഭൂഷിതം എന്നും ധരിക്കാനിടയുണ്ടു്. അപ്പോൾ ഇത്രയും ദിവ്യരൂപത്തിനു അലങ്കാരം വേണമെങ്കിൽ രാസകേളിയുണ്ടെങ്കിലേ സാധിക്കൂ എന്ന ആശയം വ്യക്തപ്പെടുന്നു. രാസകേളിയെന്നുവച്ചാൽ —

"നടൈർഗ്ഗൃഹീതകണ്ഠാനാ-
മന്യോന്യാത്തകരശ്രിയാം
നർത്തകീനാം ഭവേദ് രാസോ
മണ്ഡലീഭൂയ നർത്തനം."

എന്നുള്ള പ്രമാണം അനുസരിച്ചു നടന്മാരാൽ കണ്ഠഗ്രഹണം ചെയ്യപ്പെട്ട നർത്തകികളായ സുന്ദരിമാർ തങ്ങളിൽ തങ്ങളിൽ കൈകോർത്തുപിടിച്ചു മണ്ഡലാകാരത്തിൽ നർത്തനം ചെയ്യുന്ന ഒരു കളിയാകുന്നു. രണ്ടുരണ്ടു സുന്ദരിമാരുടെ നടുക്കു് ഓരോ കൃഷ്ണനും കൃഷ്ണന്റെ കൈകൾ ഇരുവശത്തും ഉള്ള സുന്ദരിമാരുടെ കണ്ഠത്തിലും സുന്ദരിമാർ തങ്ങളിൽ കൈകോർത്തുപിടിച്ചും മണ്ഡലാകാരത്തിൽ ഉള്ള നർത്തനമാകുന്നു രാസകേളി എന്നു സൂക്ഷ്മം. ഇവിടെ എല്ലാ നടന്മാരുടേയും സ്ഥാനം കൃഷ്ണനുതന്നെയാണു്. ഓരോ സുന്ദരിയും, കൃഷ്ണൻ തന്നെ ആശ്ലേഷിച്ചാണു നർത്തനം ചെയ്യുന്നതെന്നു അഭിമാനിക്കത്തക്കവിധത്തിൽ ഓരോരുത്തൎക്കും ധന്യത അസാമാന്യമായിരിക്കുന്നു.

ഈശ — ഈ സംബോധനം സർവ്വശക്തനും സ്വസങ്കല്പസാക്ഷിയുമായ നിന്തിരുവടി ഈ രൂപം ധരിച്ചതു ഗോപാങ്ഗനമാരുടെ സന്തോഷത്തിനെന്നല്ലാതെ സ്വകാര്യത്തിലേയ്ക്കല്ലെന്നുള്ള ആശയത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു. ൧

രണ്ടാമത്തെ ശ്ലോകത്തിൽ ഗോപയുവതികൾ രാസക്രീഡോചിതമായ വേഷഭൂഷാദികൾ ധരിച്ചു മണ്ഡലമായി കൂടവേ ഭഗവാൻ കേളി[illegible]തായ കാര്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

താവദേവ കൃതമണ്ഡനേ കലിതകഞ്ചുളീക-
കുചമണ്ഡലേ-
ഗണ്ഡലോലമണികുണ്ഡലേ യുവതിമണ്ഡലേഽഥ
പരിമണ്ഡലേ
അന്തരാ സകലസുന്ദരീയുഗളമിന്ദിരാ-
രമണ! സഞ്ചരൻ
മഞ്ജുലാം തദനു രാസകേളിമയി കഞ്ജനാഭ!
സമുപാദധാഃ. ൨

അഥ = അനന്തരം

താവദേവ = അതിനിടയ്ക്കുതന്നെ (നിന്തിരുവടി രാസവിലാസോചിതമായ വേഷഭൂഷണങ്ങൾ മാറി വരുന്നതിനിടയ്ക്കുതന്നെ) അത്രവേഗത്തിൽ

കലിതകഞ്ചുളീകകുചമണ്ഡലേ = കലിതമായ (ബന്ധിക്കപ്പെട്ടതായ) കഞ്ചുളിയോടു (റവുക്കയോടു) കൂടിയ കുചമണ്ഡലങ്ങൾ ധരിച്ചിരിക്കുന്നതും

ഗണ്ഡലോ മണികുണ്ഡലേ = ഗണ്ഡ(കപോല)ങ്ങളിൽ ലോല(ചഞ്ചല)ങ്ങളായി വിലസുന്ന മണികുണ്ഡല (രത്നമയമായ കർണ്ണാഭരണ)ങ്ങളോടു കൂടിയതും ആയ

കൃതമണ്ഡനേ = കൃതമായ (ധരിക്കപ്പെട്ട) മണ്ഡന (അലങ്കാര)ത്തോടു കൂടിയ

യുവതിമണ്ഡലേ = യുവതിമണ്ഡലം (ഗോപാംഗനമാരുടെ സമൂഹം)

പരിമണ്ഡലേ, (സതി) = പരിഗതമായ (ചുററും നിരന്നതായ) മണ്ഡലാകാരമായി ചക്രാകാരത്തിൽ വട്ടമായുള്ള = സമതലഭൂപ്രദേശത്തിൽ വളയംവച്ചു ചുററാൻ തക്കവിധം മണ്ഡലം ഇട്ടിരിക്കേ

തദാ = അപ്പോൾ

ഇന്ദിരാരമണ! അയി, കഞ്ജനാഭ! = ഇന്ദിരാ (ലക്ഷ്മീ)രമണ(കാമുക)നായ അല്ലയോ കഞ്ജനാഭ! (ശ്രീപദ്മനാഭ!) സകലജഗന്നിദാനഭൂതനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!

(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)

സകലസുന്ദരീയുഗളം, അന്തരാ = സകല (സമസ്ത)മായ സുന്ദരീയുഗളത്തിൻെറ-ഈരണ്ടു സുന്ദരി (ഗോപി)മാരുടെ മദ്ധ്യേ

സഞ്ചരൻ = സഞ്ചരന്നായി (നടന്നുകൊണ്ടു)

മഞ്ജുലാം = മഞ്ജുല (മനോഹര)മായ

രാസകേളിം = രാസകേളി(രാസക്രീഡ)യെ

സമുപാദധാഃ. = സമുപാധാനംചെയ്തു. വേണ്ടവിധത്തിൽ ഭങ്ഗിയായി നടത്തി രസിച്ചു.

സാരം. അല്ലയോ കേളീവിലാസസുമുഖനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി സമുചിതമായ വേഷഭൂഷാദികൾ ധരിച്ച് രാസക്രീഡയ്ക്കായി ഒരുങ്ങി വരുംമുമ്പു തന്നെ പ്രസിദ്ധകളായ ഗോപാങ്ഗനമാരും ചാരുതരങ്ങളായ അലങ്കാരങ്ങൾ ധരിച്ചു തയ്യാറായിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. മോഹനമായ മുലക്കച്ചകളും ആടകളുംകൊണ്ടു ശോഭിക്കുന്ന ഉന്നതസ്തനമണ്ഡലങ്ങൾ ധരിച്ചും രത്നകുണ്ഡലങ്ങൾ കവിൾത്തടങ്ങളിൽ ഡോളായമാനമായ ഭങ്ഗിയിൽ അണിഞ്ഞും എന്നുവേണ്ട ദുകൂലചേലകൾ ഒഡ്യാണങ്ങൾ പാദസരങ്ങൾ എന്നീ ഉചിതമായ സർവ്വാലങ്കാരങ്ങളുംകൊണ്ട് അതിമാന്യമായ ലക്ഷ്മീവിലാസം കലർന്നു അവരാകവേ കൂട്ടംകൂടി കാത്തിരിക്കുന്നു. സാക്ഷാല്ലക്ഷ്മീപതിയായി സർവ്വജഗന്നിദാനഭൂതനായ നിന്തിരുവടിയും ഒരു വിനോദമായി കരുതി പ്രേയസികളായ ഗോപയുവതികളെ ആനന്ദിപ്പിച്ച് അഭീഷ്ടം നല്കുന്നതിനായി സമതലപ്രദേശത്തിൽ മണ്ഡലാകാരത്തിൽ വട്ടമിട്ടു കൂടിയിരിക്കുന്ന അവരുടെ ഇടയ്ക്ക് ഓരോ ഈരണ്ടുഗോപിമാരുടെ നടുക്കു നില്ക്കുകയും തൻെറ ഓരോ തൃക്കൈയ്യും ഓരോ ഗോപിയുടേയും തോളിൽ

ചേൎത്ത് ആശ്ലേഷിക്കയും ചെയ്തു. ഗോപിമാരോരോരുത്തരും തങ്ങളിൽ തങ്ങളിൽ കൈകൾ കോൎത്തുപിടിച്ചും ചുററിപ്പററിയുള്ള നൎത്തനമായി സൎവമോഹനമായ രാസകേളിയെ നടത്തി രസിക്കയും രസിപ്പിക്കയും ചെയ്തുവത്രേ.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ സൎവാലങ്കാരഭൂഷിതകളായി സരസമതികളായ കൂടിയിരിക്കുന്ന ഗോപയുവതിമണ്ഡലത്തിൽ കടന്നു രസികക്കുട്ടനായ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ രാസകേളി നടത്തിയതായ കാൎയ്യം സരസമായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. മനോഹരകളായ ശക്തികളായി കാണുന്ന വിചിത്രങ്ങളായ മായകൾപോലെ വേഷം ഇട്ടുള്ള ഗോപീമണ്ഡലത്തിൽ പ്രവേശിച്ച് ഭഗവാൻ ഈ രാസകേളി നടത്തുന്നതു പ്രപഞ്ചത്തിലേ തത്വം വിചാരിച്ചാൽ ഈ തരത്തിൽ ചില പരിവൎത്തനങ്ങളാണ് ജനങ്ങളെ ആകൎഷിക്കുന്നതെന്നും പരമാൎത്ഥത്തിൽ അതിൽ ഇടപെട്ടും പാറാത്ത നിലയിൽ ചുററുന്നവനാണ് വിഭവകി എന്നും ഉള്ള സൂക്ഷ്മം ഉദാഹരിക്കപ്പെട്ടതായി വിചാരിക്കണം. 'ഇന്ദിരാരമണ!' എന്നും 'കഞ്ജനാഭ!' എന്നുമുള്ള സാംബോധനങ്ങളിൽ നിന്നു ഭഗവാൻ തന്റെ സ്ഥിതിയിൽ എത്രയോ ഉന്നതനാണെന്നും ഇതെല്ലാം ഗോപികളുടെ തൃപ്തിക്കുവേണ്ടിയും ലോകോപദേശത്തിന്നും മാത്രമായി അനുഷ്ഠിക്കപ്പെടുന്നതാണെന്നും തെളിയുന്നു.

കൃതമണ്ഡനേ — ഇതു സാമാന്യേന സൎവാലങ്കാരങ്ങളേയും സംഗ്രഹിക്കുന്നതിനായി കൊടുക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. വിശിഷ്യ രാസകേളിയിൽ പ്രകടമായി ഉപയോഗപ്പെടുന്നത് കുണ്ഡലങ്ങളും കഞ്ചുളികയും ആകയാൽ അവ മാത്രം വിശേഷവിധിയായി നിൎദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

അന്തരാ സകലസുന്ദരീയുഗളം — സകലസുന്ദരീയുഗളത്തിന്നും മദ്ധ്യേ എന്നു പറകയാൽ യോഗമായാവൈഭവത്താൽ കൃഷ്ണൻ ഒരാൾതന്നെ അനേകം മൂൎത്തികൾ ധരിച്ച് ഓരോ യുഗളത്തിന്നും പ്രത്യേകം പ്രത്യേകമായി കേളിചെയ്തു എന്നു വ്യക്തമാകുന്നു. അന്യഥാ ഒരു ഗോപീയുഗത്തിൽ മാത്രമേ വിലാസം നടക്കുകയുള്ളു എന്നും അപ്പോൾ മററുള്ളവർ ലീലാവിഹീനരായിരിക്കേണ്ടിവരുമെന്നും അതും അസംഗതമാണെന്നും പെട്ടെന്നല്ലോ. വിഷ്ണുപുരാണത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക:—

"ഹസ്തേന ഗൃഹ്യ ചൈകൈകാം
ഗോപീനാം രാസമണ്ഡലേ
ചകാര തത്കരസ്പർശ-
നിമീലിതദൃശം ഹരിഃ."

ഓരോരുത്തരുടേയും കൈയ്ക്കു കൃഷ്ണൻ പിടിക്കയും അപ്പോൾ ഭഗവത്കരസ്പർശാനന്ദത്താൽ നിമീലിതനയനയായ അവളെക്കൊണ്ടു മറെറാരുത്തിയുടെ കൈയ്യിൽ കോർത്തുപിടിപ്പിക്കയും ഇങ്ങനെ ഓരോരുത്തരുടേയും കൈകൾ പിടിപ്പിച്ചു ഭഗവാൻ നടുക്കുനിന്നു കളിച്ചതായി ചിലർ ഇതിനു വ്യാഖ്യാനിക്കുന്നു. മററുചിലർ ഭഗവാൻതന്നെ അനേകമൂർത്തികളായി ഓരോരുത്തരുടേയും ഇടയ്ക്കുനിന്നു രാസകേളി നടത്തിയതായിപ്പറയുന്നു.

ഭാഗവതത്തിൽ:—

"തത്രാരഭത ഗോവിന്ദോ
രാസക്രീഡാമനുവ്രതൈഃ
സ്ത്രീരത്നൈരന്വിതഃ പ്രീതൈ-
രന്യോന്യാബദ്ധബാഹുഭിഃ.
രാസോത്സവഃ സംപ്രവൃത്തോ
ഗോപീമണ്ഡലമണ്ഡിതഃ
യോഗേശ്വരേണ കൃഷ്ണേന
താസാം മധ്യേ ദ്വയോർദ്വയോഃ.
പ്രവിഷ്ടേന ഗൃഹീതാനാം
കണ്ഠേ സ്വനികടം സ്ത്രിയഃ."

എന്നീവിധമാണു് രാസമണ്ഡലത്തെ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു്. കാര്യസാരത്തിൽ ശബ്ദഭേദം എന്നല്ലാതെ വിഷ്ണുപുരാണാപേക്ഷയാ പറയത്തക്ക വ്യത്യാസം ഇല്ല. ൨

മൂന്നാമത്തു ശ്ലോകത്താൽ രാസകേളീവൈഭവം അറിഞ്ഞു് ആകാശത്തിൽ ദേവസ്ത്രീകളോടുകൂടി ഇന്ദ്രാദിദേവതകൾ ആനന്ദിക്കുന്നതിനായി ഒരുങ്ങിവന്നു നിരന്നതായ സംഗതി ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

വാസുദേവ! തവ ഭാസമാനമിഹ രാസകേളി-
രസസൌരഭം
ദൂരതോഽപി ഖലു നാരദാഗദിതമാകലയ്യ
കുതുകാകുലാ

വേഷഭൂഷണവിലാസപേശലവിലാസിനീ-
ശതസമാവൃതാ
നാകതോ യുഗപദാഗതാ വിയതി വേഗതോƒഥ
സുരമണ്ഡലീ. ൩

(ഹേ) വാസുദേവ!	= (അല്ലയോ) വാസുദേവ! ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!
ഇഹ	= ഇവിടെ
ഭാസമാനം	= ശോഭിക്കുന്നതായ (ശോഭമാനമായ — അലങ്കാരധോരണിയിലും ആഡമ്പരമഹിമയിലും നൎത്തനവിലാസത്തിലും പ്രകാശമാനമായി വിജയിക്കുന്ന)
രാസകേളിരസസൌരഭം	= രാസകേളി(രാസക്രീഡ)യാകുന്ന രസത്തിന്റെ (ആനന്ദരസത്തിന്റെ) സൌരഭ (ഉത്കൎഷ)ത്തെ — ഉജ്ജ്വലമായ പരിമളഗൌരവത്തെ
ദൂരതഃ, അപി, ഖലു	= ദൂരത്തിൽ (ഭൂമിയിൽ) നിന്നു പോലുമാകട്ടെ
നാരദാഗദിതം	= നാരദനാൽ (ദേവമുനിയായ നാരദൻമുഖേന) ആഗദിതം പറഞ്ഞു് അറിയിക്കപ്പെട്ടതായി
ആകലയ്യ	= ആകലനം(ശ്രവണം) ചെയ്തിട്ടു്
സുരമണ്ഡലീ	= സുര(ദേവ)ന്മാരുടെ മണ്ഡലീ (സമൂഹം)
കുതുകാകുലാ	= കുതുകം (കൌതുഹലം — ഉടൻ തന്നെ കണ്ടനുഭവിക്കണം എന്നുള്ള അഭിലാഷം)കൊണ്ടു് ആകുല (പരവശ)യായി

അഥ	=	ഉടനെ
വേഷഭൂഷണവിലാസപേശല-വിലാസിനീശതസമാവൃതാ	=	വേഷങ്ങളുടെയും (രൂപവിശേഷങ്ങളുടെയും) ഭൂഷണ (അലങ്കാര)ങ്ങളുടെയും വിലാസ (വിസ്താര)ങ്ങളിൽ പേശല (വിദഗ്ദ്ധ)കളായ വിലാസിനി (കാമിനി)മാരുടെ ശതത്താൽ—അസംഖ്യം ദേവസുന്ദരിമാരാൽ സമാവൃതയായി (ചുററപ്പെട്ടതായി)—സമുചിതവേഷഭൂഷണങ്ങളോടുകൂടിയ അനേകം ദേവാങ്ഗനമാരോടുകൂടി
നാകതഃ	=	നാക(സ്വർഗ്ഗ)ത്തിൽ നിന്നു
വേഗതഃ	=	വേഗമായി
യുഗപദ്	=	യൌഗപദ്യേന (ഒന്നിച്ചുതന്നെ)
വിയതി	=	ആകാശത്തിൽ
ആഗതാ.	=	ആഗതയായി. (വന്നുചേൎന്നതായി—രാസക്രീഡ നടക്കുന്ന യമുനാനദീതീരത്തിന്നു മുകളിലുള്ള ആകാശദേശത്തിൽ വന്നു നിരന്നുനിന്നുവത്രേ.)

അല്ലയോ ലോകോത്തരസൌന്ദൎയ്യശാലിയായ ഭഗവൻ! ഭാഗ്യവാനായ വസുദേവന്റെ പുത്രനായി അവതരിച്ചതിൽ അ-
തിപ്രധാനങ്ങളായ അനേകം കാൎയ്യങ്ങളിൽ ഈ
സ ൧൦.
രാസകേളിയും മുഖ്യമായ ഒന്നായിരുന്നു. ഭക്താഭീഷ്ടദാനത്തിൽ ഇത്രയും ആത്മസമൎപ്പണത്തോടുകൂടിയ ഒരു സരസമായ സംഭവം മറെറാന്നില്ലതന്നെ. എന്തു ചമത്കാരം! എത്രമാത്രം തേജോവിലാസം! അപരിമിതമായ ആനന്ദനടനവൈഭവം എന്നിങ്ങനെ ഓരോ ഭാഗവും ചിന്തിച്ചാലും ഈ രാസകേളി തിരുവടിക്കു് അദ്വിതീയമായ ഒരു അപദാനമായി

രുന്നു. ത്രിഭുവനമോഹനമായ മട്ടിലുള്ള കാന്തിപ്രസരത്തോടും കീർത്തിപ്രകാശത്തോടും വിലസുന്ന ഈ രാസകേളീവൈഭവത്തെ കണ്ടുകൊണ്ട് അനുഭവിച്ച് പരമാഹ്ലാദലഹരിയിൽ നീരാടിക്കളിച്ച ഭക്തശിഖാമണിയായ ശ്രീ നാരദമഹർഷി ലോകം ഒട്ടുക്ക പരസ്യപ്പെടുത്തി കീർത്തനങ്ങൾ മുഴക്കിത്തുടങ്ങി. ഇതു ദൂരെ വച്ചുതന്നെ കേട്ടുകൊണ്ട് സംഭവം ഭൂലോകത്തിലാണെങ്കിലും തരളിതഹൃദയരായി കൌതുകംകൊണ്ട് ചാടിപ്പുറപ്പെട്ടവരായ ദേവകൾ ആകെ സമുചിതങ്ങളായ വേഷഭൂഷാദികൾകൊണ്ട് മോടിപിടിപ്പിച്ചുവന്ന അപ്സരസ്സുകളോടുകൂടി യമുനാനദീതീരത്തിന്മീതേ ഉള്ള ആകാശദേശത്തിൽ വന്നു സ്ഥാനംപിടിച്ച് അണിയണിയായി നിരന്നുതുടങ്ങി. അത്ഭുതപൂർവ്വമായ ഈ ദർശനം ദേവതകളെക്കൂടി മയക്കത്തക്കവിധത്തിൽ അത്ര മഹിമയുള്ളതായിരുന്നുവത്രേ.

നിരൂപണം. ഇവിടെ ലീലാരസസൌരഭത്തോടും അനല്പപരിമളത്തോടും കൂടി ആത്മാനന്ദലഹരിയിലുള്ള രാസവിലാസം ലോകമാസകലം ആകർഷിക്കത്തക്ക മഹിമയുള്ളതായിരുന്ന വസ്തുതത്തെ ശ്രീനാരദൻ മുഖേന വർത്തമാനമറിഞ്ഞ ദേവതകൾ ആകാശത്തിൽ അതിത്വരയോടെ വന്നിരുന്ന് ആസ്വദിച്ചതായ വർത്തമാനംകൊണ്ട് വ്യങ്ഗ്യഭങ്ഗ്യാ സാധിച്ചിരിക്കുന്നു. 'രാസകേളിരസസൌരഭം' എന്ന് ഇവിടെയും സൌരഭപദംതന്നെ ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു. രാസകേളീരസസൌരഭ്യം ലോകാ ഒട്ടുക്ക വാശി ഘ്രാണചക്ഷുഃശ്രോത്രാദിദ്വാരാ മനസ്സിനു ഭഗവാനിലെ സ്ഥായിയായ അചഞ്ചലപ്രതിപത്തിയെ സാധിക്കയാൽ രസധർമ്മത്തെ നിർവ്വഹിക്കുന്നു.

വേഷഭൂഷണ... ... ...സമാവൃതാ ഇവിടത്തെ കേളിയും വേഷഭൂഷണവിലാസപേശലവിധമാകയാൽ സ്വർഗ്ഗത്തിലും ഇതുപോലെയുള്ള കേളിയനുകരിക്കുവാനുള്ള ഉത്സാഹംപോലെ തോന്നുന്നു. ദേവതോത്സവം ഭൂമിയിൽ പ്രതിബിംബങ്ങൾ വച്ചു കൊണ്ടാടുക പതിവാണ്. ഭൂമിയിലെ ഉത്സവം ആവാകേ അനുകരിച്ച് ആകാശത്തിൽ കൂടുക അത്ഭുതമത്രേ. ആകാശത്തിൽ ദേവന്മാർ സുന്ദരിമാരോടുകൂടി വന്നിരുന്നതായ കാര്യം ഭാഗവതത്തിൽ:—

"……… നഭസ്താവദ്
വിമാനശതസംകുലം
ദിവൌകസാം സദാരാണാ-
മൌത്സുക്യാപഹൃതാത്മനാം."

എന്നീവിധം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ൩

നാലാമതു ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ നടത്തിയതായ രാസകേളീവൈഭവത്തെ സേവിക്കുവാനായി കവി ഭക്തജനങ്ങളോടു ആവശ്യപ്പെടുന്നതായ കാൎയ്യം പ്രതിപാദിക്കപ്പെടുന്നു:—

വേണുനാദകൃതതാനദാനകലഗാനരാഗ-
ഗതിയോജനാ-
ലോഭനീയമൃദുപാദപാതകൃതതാളമേളന-
മനോഹരം
പാണിസംക്വണിതകങ്കണം ച മുഹുരംസലംബിത-
കരാംബുജം
ശ്രോണിബിംബചലദംബരം ഭജത രാസകേളി-
രസഡംബരം. ൪

വേണുനാദകൃതതാനദാനകലഗാ-നരാഗഗതിയോജനാലോഭ-നീയമൃദുപാദപാതകൃതതാള-മേളനമനോഹരം =	വേണുനാദ(ശീങ്കുഴൽനാദ — സ്വന)ത്താൽ കൃതമായ (ചെയ്യപ്പെട്ടതായ) താന (സ്വരവിസ്താര) ത്തിൻെറ ദാന(പ്രദൎശന)ത്താൽ കല (അവ്യക്തമധുര)മായ ഗാനംകൊണ്ടും രാഗത്തിൻെറ ഗതികളുടെ (വിചിത്രങ്ങളായ മാൎഗ്ഗങ്ങളുടെ) യോജന(ചേൎപ്പു)കൊണ്ടും ലോഭനീയ (കമനീയ) മായ യാതൊരു മൃദുപാദപാതം (പാദ — ചരണങ്ങളുടെ മൃദുവായ=സൌമ്യമായ പാതം = നൎത്തനത്തിലുള്ള പാദവിന്യാസം) ഉണ്ടോ

അതിനാൽ കൃതമായ (ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായ) താളമേളന (താളങ്ങളുടെ മേളന)ങ്ങളാൽ — സംഘടനങ്ങളാൽ മനോഹരമായും (ആരുടേയും മനസ്സിനെ ഹരിക്കത്തക്ക മഹിമയോടുകൂടിയതും)

പാണിസംക്വണിതകങ്കണം = പാണികളിൽ (കൈകളിൽ) സംക്വണിതങ്ങളായ (ശബ്ദിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതുകളായ) കങ്കണങ്ങളോടു (വളകളോടു) കൂടിയതും— കൈവളകൾ മോഹനമായി, ശബ്ദംപുറപ്പെടുവിച്ചിരിക്കുന്നതും

മുഹുഃ = കൂടക്കൂടെ

അംസലമ്ബിതകരാമ്ബുജം = അംസങ്ങളിൽ (ഗോപിമാരുടെ തോൾപ്പുട്ടകളിൽ) ലമ്ബിതങ്ങളായ (ചേൎത്തിടപ്പെട്ടതുകളായ) കരാമ്ബുജങ്ങളോടു (അമ്ബുജങ്ങൾ പോലെ മനോഹരങ്ങളായ തൃക്കൈകളോടു) കൂടിയതും

ശ്രോണിബിമ്ബചലദമ്ബരം, ച = ശ്രോണിബിമ്ബ (വിപുലങ്ങളായ ജഘനപ്രദേശ)ങ്ങളിൽ ചലത്തായ–ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന അമ്ബര (വസ്ത്ര)ത്തോടു കൂടിയതും- നൎത്തനരസത്തിൽ ഗോപമാരുടെ അരയിലുള്ള ചേല

		കൾ ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന മട്ടിലുള്ളതുമായ
രാസകേളിരസഡമ്ബരം	=	രാസകേളി (രാസക്രീഡ)യിലുള്ള രസ(ആനന്ദ)ത്തിന്റെ ഡമ്ബരത്തെ (പുഷ്ടിയെ—അഭിവൃദ്ധിയെ—ക്ഷണംപ്രതി വൎദ്ധിച്ചു വരുന്ന രാസകേളീരസവിലാസത്തെ)
(ഹേ, രസികാഃ!, ഭക്താഃ!)	=	(അല്ലയോ രസികരായ ഭക്തന്മാരേ!)
ഭജത.	=	ഭജിക്കുവിൻ. (സേവിക്കുവിൻ) ധ്യാനംചെയ്തു് ആനന്ദം അനുഭവിക്കുവിൻ.

അല്ലയോ ഭഗവദ്ഭക്തരായ രസികന്മാരേ! ഇതത്രേ ആനന്ദം. ഇതത്രേ ധന്യതാസമ്പാദനത്തിനുള്ള ശോഭനാവസരം.

സാരം നല്ലതിന്മണ്ണം അനുധ്യാനംചെയ്തു് ഗോപാങ്ഗനാജനങ്ങളുമായുള്ള ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ രാസവിലാസവിഭവങ്ങളെ ആസ്വദിച്ചു് ആനന്ദിക്കുവിൻ. ഇതുപോലെ സരസവും മധുരവും ഹിതവും സൎവ്വാഭീഷ്ടസാധനസമൎത്ഥവും ആയ മറെറാരവസരം ദുർല്ലഭമത്രേ. ഇത്രയ്ക്കുമാത്രം രാസകേളീരസത്തിലുള്ള വിശേഷം എന്താണെന്നു് ഒന്നു വിസ്തരിച്ചു പറയാം. ശ്രദ്ധിക്കുകയേ വേണ്ടു. തൃക്കൈകൾകൊണ്ടു തിരുമുഖത്തിൽ ചേൎത്തിട്ടുള്ള വേണുവിൽനിന്നും ഉദിക്കുന്ന നാദത്തിന്റെ അനുസ്യൂതാനുസമ്പത്തായുള്ള സരസമായ സ്വരവിസ്താരവും തദനുസാരേണ മധുരമധുരമായുള്ള സംഗീതകീൎത്തനവും അതിനോടു യോജിച്ചിട്ടുള്ള വിചിത്രങ്ങളായ രാഗാലാപനമേനികളും ഇതിനെല്ലാം നല്ലതിന്മണ്ണം ചേരുന്നമട്ടിൽ പദറുന്ന തൃപ്പാദങ്ങളുടെ മൃദുകോമളമായ വിന്യാസനംകൊണ്ടു നേരിടുന്ന താളമേളനങ്ങളുടെ ചാതുൎയ്യവും മഞ്ജുളങ്ങളായ കൈവളകളിൽനിന്നും മേളത്തിനു് ഇണങ്ങിയവിധം കിലുങ്ങിക്കൊണ്ടുള്ള മനോരഞ്ജനമായ ശിഞ്ജിതവും എന്നിങ്ങനെ അനേകംപ്രകാരത്തിൽ രസസമ്മേളനത്തിനു് ഉതകുന്ന നൎത്തനമേളം നിമിത്തവും ഇരുപാൎശ്വങ്ങളിലും ഗോപി

മാരുടെ തോളുകളിൽ കൂടക്കൂടെ ചേർത്തിടപ്പെടുന്ന പാണിപത്മങ്ങളുടെ ആഞ്ഞുലഞ്ഞു് ചാഞ്ഞുചരിഞ്ഞുള്ള സമാലംബനം ഹേതുവായും സർവോപരി ലാസ്യകലാധീനതയാലും രസപരവശതയാലും ഗോപിമാരുടെ ജഘനസ്ഥലങ്ങളിൽ മേളത്തിനൊത്ത നിലയിലിളകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന രമണീയകാന്തികലർന്നുള്ള അംബരങ്ങളുടെ കലാശംകൊണ്ടും എന്നുവേണ്ടാ എത്ര എത്ര ചാരുതരങ്ങളായ ചടങ്ങുകളാലാണു് ആനന്ദസമാന്ദോളനം ആ രാസകേളിയിലുണ്ടാകുന്നു എന്നതു് ശ്രുതിശേഷനും വർണ്ണനയിൽ ശേഷമത്രേ.

ഇവിടെ രാസകേളിയിലെ ഒരു സംക്ഷിപ്തമായ സ്വരൂപം അതിലേയ്ക്കു് ആവശ്യമുള്ള സാമഗ്രികളും അതിൽ ഭാഗഭാക്കാകുന്ന ഭഗവാന്റേയും ഗോപതരുണിമാരുടേയും അപ്പോഴത്തെ നിലയും ഇതിലെല്ലാത്തിലും അന്തർഭവിച്ചിരിക്കുന്ന പരമാർത്ഥമായ അഭിപ്രായവും രസികന്മാരുടേയും ഭക്തന്മാരുടേയും വേദാന്തികളുടേയും ദൃഷ്ട്യാ സമഞ്ജസമായി നിരൂപണം ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. വേണുനാദത്തിന്റെ അനുനാദം എന്ന നിലയിൽ ഭഗവത്സങ്കല്പങ്ങൾ നാനാമുഖമായി പ്രവഹിക്കുംപോലെ മധുരതരമായ ഗീതവും രാഗവിസ്താരവും കീർത്തനവും പല്ലവിയും എല്ലാററിനും യോജിച്ച താളമേളസ്ഥാനത്തിൽ ഭഗവച്ചരണാരവിന്ദങ്ങളുടെ ലാസ്യവിന്യാസങ്ങളും കൈവളകളിലെ അനുരൂപമായ ശിഞ്ജിതവും ഇടയ്ക്കിടെ തൃക്കൈകൾ ഗോപിമാരുടെ അംസതലങ്ങളിൽ ചേർത്തിടുകയും വേണുഗാനയോഗ്യമായുള്ള വിന്യസനങ്ങളിൽ ഉപയോഗിക്കയും ചെയ്യുന്ന മട്ടും ഗോപിമാർ ധരിച്ചിരിക്കുന്ന അംബരങ്ങൾ ഉയർന്നും താണും ചാഞ്ഞും ചരിഞ്ഞും കളികളിൽ പാകമായി ഇളകി കലാശംകൊള്ളുന്ന വിലാസവും അത്രേ രാസസാമഗ്രിയായുള്ളതു്. ഇനിയൊന്നു് അന്തർമുഖമായി ചിന്തിച്ചാൽ ഈ പ്രപഞ്ചം വിസ്തരിച്ചാൽ രാസകേളീരൂപമായ വിലാസമാണെന്നും ചുരുക്കിയാൽ നാദകലാമാത്രശേഷമായ അനുനാദാവസ്ഥാമയമാണെന്നുംകൂടി ഈ സന്ദർഭത്തിൽനിന്നും വ്യക്തമാകുന്നു. ശ്രോണിബിംബങ്ങളിലെ അംബരചലനം കങ്കണക്വണിതത്തിലും അതു പാദവിന്യാസതാളമേളത്തിലും അതു മേളാരാഗഗതത്തിലും

നിരൂപണം.

രാഗഗതി ഗാനത്തിലും ഗാനം താനത്തിലും താനം നാദത്തിലുമായി ലയിച്ചാൽ അപരിസ്പന്ദമായ പരബ്രഹ്മരൂപമത്രേ ശേഷിക്കുന്നതെന്നു വ്യക്തമാകും. വേണുനാദമാണ് ആദ്യമേ തന്നെ ഗോപിമാക്കു രാഗം (അനുരാഗം) ജനിപ്പിച്ചതും അതുതന്നെയാണ് ഇവിടെയും സർവ്വനിദാനമായിത്തീരുന്നതും എന്നൊരൌചിത്യവും ഉപക്ഷേപിക്കാനുണ്ടു്. പൂർവ്വാർദ്ധത്തിൽ വേണുനാദവും അംസലമ്ബിതകരാമ്ബുജത്വവും കൃഷ്ണനെ മാത്രം സംബന്ധിച്ചതും ഗോപിമാരെ മാത്രം സംബന്ധിച്ച 'ശ്രോണിബിംബചലദമ്ബരം' എന്ന ഭാഗം ഒഴിച്ചു മററു കാര്യങ്ങളെല്ലാം കൃഷ്ണനും ഗോപിമാക്കും തുല്യവുമാകുന്നു. ൪

൫-ാമത്തു ശ്ലോകത്താൽ രാസകേളിയിലേ നൃത്തനത്തിലുണ്ടായ വിശേഷത്തെക്കണ്ടു സന്തുഷ്ടരായ ദേവകൾ പുഷ്പവർഷം ചെയ്തു രസിച്ചുകൊണ്ടു വ്യാമോഹിച്ചതായ കാര്യം വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

ശ്രദ്ധയാ വിരചിതാനുഗാനകൃതതാരതാര-
മധുരസ്വരേ
നർത്തനേഽഥ ലളിതാങ്ഗഹാരലുലിതാങ്ഗഹാര-
മണിഭൂഷണേ
സമ്മദേന കൃതപുഷ്പവർഷമലമുന്മിഷദ്
ദിവിഷദാം കുലം
ചിന്മയേ ത്വയി നിലീയമാനമിവ സമ്മുമോഹ
സവധൂകുലം. ൫

അഥ = അനന്തരം (രാസകേളിയാരമ്ഭിച്ചശേഷം)

ശ്രദ്ധയാ = ശ്രദ്ധയോടു (കൌതുകാദരങ്ങളോടു) കൂടി

വിരചിതാനുഗാനകൃതതാരതാരമധുരസ്വരേ = വിരചിതമായ (ചെയ്യപ്പെട്ടതായ) അനുഗാനത്താൽ (ഒരാൾ ആരമ്ഭിച്ച ഗീതത്തെ അനുകരിച്ചും അനുസരിച്ചും ഉള്ള പിൻപാട്ടിൻെറ വിസ്താര

ത്താൽ) കൃതമായ (ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായ) താരതാരമായി (അത്യുച്ചമായി) മധുര (കൎണ്ണാനന്ദകര)മായുള്ള സ്വര (സപ്തസ്വരമണ്ഡലജാതമായ നാദ)ത്തോടു കൂടിയതും

ലലിതാങ്ഗഹാരലുലിതാങ്ഗഹാരമണിഭൂഷണേ = ലലിത(കോമള)ങ്ങളായുള്ള അങ്ഗഹാര (അങ്ഗവിക്ഷേപ)ങ്ങളാൽ— അവയവങ്ങൾ വളച്ചും തിരിച്ചും പിരിച്ചും ഉള്ള മട്ടുകളാൽ ലുലിതങ്ങളായ (അതാതു സ്ഥാനത്തിൽനിന്നും തെററിയതുകളായ) അങ്ഗഹാരമണിഭൂഷണങ്ങളോടു (അങ്ഗങ്ങളിലേ— അവയവങ്ങളിലേ ഹാരങ്ങൾ —മുക്താഹാരങ്ങൾ മണിഭൂഷണങ്ങൾ — രത്നാഭരണങ്ങൾ എന്നിവയോടു)കൂടിയതും — നൎത്തനകാലത്തിലെ അങ്ഗചലനങ്ങൾ കൊണ്ടു് ആഭരണങ്ങൾ സ്ഥാനംമാറിയുള്ള മനോഹരസംഭവങ്ങളോടു കൂടിയുള്ളതും ആയ

നൎത്തനേ (ക്രിയമാണേ സതി) = നൎത്തനം (ലാസ്യം) (ചെയ്യപ്പെടവേ)

ദിവിഷദാം, കുലം = ദിവിഷത്തു(ദേവ)കളുടെ കുലം (സമൂഹം)

സവധൂകുലം = ദേവസുന്ദരിമാരുടെ കൂട്ടത്തോടുകൂടി

സമ്മദേന = സമ്മദം (സന്തോഷം)കൊണ്ടു്

കൃതപുഷ്പവൎഷം = കൃതമായ പുഷ്പവൎഷത്തോടുകൂടിയതായി — പുഷ്പവൎഷം ചെയ്തിട്ടു്

അലം	= ഏററവും
ഉന്മിഷത്	= ഉന്മിഷത്തായി (മിഴിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു്—വിട്ടുമാറാൻ വഹിയാത്ത മട്ടിൽ ദർശനശ്രദ്ധയാൽ ഒരേവാക്കേ നോക്കിക്കൊണ്ടു്)
(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ചിന്മയേ, ത്വയി	= ചിന്മയനായ (ജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപിയായ) നിന്തിരുവടിയിൽ
നിലീയമാനം, ഇവ	= നിലയനം (ലയിപ്പു എന്ന കൃത്യം—നിവാസം) ചെയ്യുന്നതോ എന്നു തോന്നുമാറു്
സമ്മുമോഹ	= സമ്മോഹിച്ചുവശായി. (ഇതികർത്തവ്യതാജ്ഞാനശൂന്യമായി മയങ്ങി നിന്നനിലയിൽ നിലച്ചുപോയത്രേ.)

അല്ലയോ സച്ചിദാനന്ദവിലാസമൂർത്തിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ അവതാരകേളികൾ അത്യത്ഭുതകരങ്ങളായിരിക്കുന്നു. യമുനാതീരാരാമദേശങ്ങൾക്കും

സാരം.

ഇത്ര ഭാഗ്യമുണ്ടോ!!? രാസകേളീവിജയത്തിൽ നിന്തിരുവടി രസികകളായ ഗോപാങ്ഗനമാരുമായി നടത്തിയ നർത്തനത്തിന്റെ വൈഭവം വാചാമഗോചരമത്രേ. ആകാശദേശത്തിൽ വിമാനാധിരൂഢരായി വന്നു നിരന്നു നില്ക്കുന്ന മുപ്പത്തിമുക്കോടി ദേവന്മാരും ദേവാങ്ഗനമാരും കാണ്കയും കേൾക്കയും ഉള്ള ഈ നർത്തനവിലാസം അതിശയാസ്പദമായിരുന്നു. നിന്തിരുവടിയുടെ വേണുഗാനവും സങ്ഗീതമേളവും ഒപ്പിച്ചുള്ള ഗോപസുന്ദരിമാരുടെ പക്കപ്പാട്ടിലെ അനുഗാനം കൊണ്ടുപിടിച്ചു് അത്യുച്ചത്തിൽ ലോകം മുഴുവനെ അനുനാദത്തിൽ ലയിക്കുമാറു മധുരമധുരമായി കേട്ടുതുടങ്ങുകയും അതനുസരിച്ചുള്ള നർത്തനം മുറുക്കി കലാശത്തിനായി കരുതുകയും ചെയ്യുന്ന അവസരം അതിരമണീയമായിരുന്നു. വിശേഷിച്ചും രാസമണ്ഡലത്തിലെപ്പെട്ടു ഗോപിമാരും തിരുമേനിയും കോമളമായ ലാസ്യരസത്തിൽ

പെട്ടു ലയിക്കവേ കരചരണാദ്യവയവങ്ങൾ അതാതു ഭാവരസത്തിൽ പററിക്കൊണ്ടു കാണിക്കുന്ന ചേഷ്ടിതങ്ങൾ ഹേതുവായി മുത്തുമാലകൾ രത്നാഭരണങ്ങൾ തുടങ്ങിയവ സ്ഥാനംമാറിയും തിരിഞ്ഞും ചരിഞ്ഞും അസാധാരണമായ കാന്തിലഹരിയിൽ ആറാടിത്തുടങ്ങി.

ഇതെല്ലാം കാണുകയും സങ്ഗീതമേളപരിമളം കേൾക്കുകയും ചെയ്യവേ നഭോമണ്ഡലത്തിൽ വന്നു നിരന്നിരിക്കുന്ന ദേവകൾ അപ്സരസ്സുകളോടുകൂടി ആനന്ദതുന്ദിലരായി പുഷ്പവർഷം ചെയ്തു എന്നുതന്നെയല്ല തങ്ങളും ഈ ആനന്ദനർത്തനം ചെയ്തുതുടങ്ങി. കുറേ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ എങ്ങനെ എന്നറിയാതെ അവരാകവേ ജ്ഞാനാനന്ദഘനസ്വരൂപിയായ നിന്തിരുവടിയിൽ ലയിച്ച് ഏകീഭവിച്ചപോലെ ആനന്ദമോഹാലസ്യത്തിൽ പെട്ടു മയങ്ങി അതേ നിലയിൽ ലയിച്ചുപോയത്രേ. വേറേ കാര്യത്തിനാണ് അവതാരം അവർ അഭ്യർത്ഥിച്ചതെങ്കിലും ഇതുതന്നെയാണു പരമഫലം എന്നു കരുതി അവർ ധന്യരായി നിന്നുവത്രേ.

ഇവിടെ രാസവിലാസരസം അതിൽ ഭാഗഭാക്കുകളായ ഭഗവാനും ഗോപിമാൎക്കും മാത്രമാണ് എങ്കിലും അതു സകലലോകാനന്ദഹേതുവായി വിശിഷ്യ ദേവകൾക്കു

നിരൂപണം.

കൂടി ഭഗവാനിൽ ലയിച്ചു പരവശപ്പെടത്തക്ക മഹിമയിൽ കലാശിച്ചതായ കാര്യം സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ രാസകേളിയിൽ ദർശനം, ശ്രവണം എന്നീ പ്രധാനങ്ങളായ രണ്ടു കാര്യങ്ങളാണുള്ളത്. അതിൽ ദർശനത്തിനു വിഷയം നർത്തനവും ശ്രവണത്തിനു വിഷയം ഗാനവും ആകുന്നു. അതിൽ ശ്രവണവിഷയമായ ഗാനത്തേയും താളമേളത്തേയും അനുസരിച്ചാണ് നർത്തനം എന്നുള്ളതിനാൽ ഗാനത്തിനു പ്രാഥമ്യം സിദ്ധിക്കുന്നു. വിശിഷ്യ ദൂരദിക്കിലുള്ള ദേവകൾക്കു ശ്രവണമാണ് പ്രഥമപ്രതീതിവിഷയം എന്നുള്ളതുകൊണ്ടും പ്രാഥമ്യം അതിനു സിദ്ധിക്കുന്നു. അതിനാലാണ് ഇവിടെ ഗാനമഹിമയെ ആദ്യവും അങ്ഗഹാരാദികളെ രണ്ടാമതുമായി ഘടിപ്പിച്ചത്.

താരതാരമധുരസ്വരേ താരതാരമായാൽ സാധാരണ മാധുര്യത്തിന് അവകാശം ഇല്ലാത്തതിനാലാണ് മധുരസ്വരേ എന്നു കൂടി പറഞ്ഞത്. ദേവലോകം കൂടി അനുഗാനത്തിന്റെ അനു

നാദലഹരിയിൽ ചിത്രിതമാകത്തക്കവിധം ഉച്ചമായും മധുരമായു മിരുന്ന ആ ഗീതം എന്നാശയം.

ചിന്മയേ—സ്വയംപ്രകാശപരമാനന്ദഘനമായുള്ള പര ബ്രഹ്മമൂർത്തിയെന്നർത്ഥം.

നിലീയമാനമിവ—ഗാനാനുപാതിയായ അന്തരാനന്ദവും ദർശനാനുഗതമായ നയനപ്രീതിയും ഒന്നിച്ചുചേർന്നപ്പോൾ പ്രത്യേകിച്ചുള്ള ഉപാധികൾ വിട്ടു വിജ്ഞാനരസം മാത്രം ശേഷിക്കയാൽ തദാകാരസ്വരൂപനായ ഭഗവാനിൽ ലയിച്ചുപോയി എന്നു സൂക്ഷ്മം. ദ്രഷ്ടാവെന്നും ദൃശ്യമെന്നും ദർശനമെന്നുമുള്ള ഭേദങ്ങൾ കൂടാതെ പ്രളയം പ്രാപിച്ചപോലെ നാമരൂപാദിവികല്പങ്ങൾ തോന്നാതെ സ്വരൂപമാത്രമായി പരിണമിച്ചു എന്നു തത്വം. രാസവിലാസം ദർശനശ്രവണങ്ങളാൽ അനുഭവിച്ചുള്ള ആനന്ദാതിശയത്തിന് അധീനമായിച്ചമഞ്ഞ പാരവശ്യം, അല്ലെങ്കിൽ വിസ്മൃതി എന്നു പേരായ ഏതാണ്ടൊരു പ്രപഞ്ചാതീതഭാവത്തിലെത്തി സ്തംഭിച്ചുപോയി എന്നു സാരം. ദേവന്മാർ പുഷ്പവർഷം ചെയ്തു കൊണ്ടാടിയതും ഗന്ധർവസ്ത്രീകൾ ഗാനംചെയ്തു രസിച്ചതും മററുമായുള്ള വിശേഷം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"............നഭസ്താവദ്
വിമാനശതസംകുലം
ദിവൌകസാം സദാരാണാ-
മൌത്സുക്യാപഹൃതാത്മനാം.
തതോ ദുന്ദുഭയോ നേദുർ-
നിപേതുഃ പുഷ്പവൃഷ്ടയഃ
ജഗുർഗന്ധർവ്വപതയഃ
സസ്ത്രീകാസ്തദ്യശോഽമലം."

ഗോപിമാർ അനുഗാനംചെയ്തു നർത്തനംചെയ്തതായ ഭാഗവും ഭാഗവതത്തിൽ—

"ഉച്ചൈർജ്ജഗുർന്നൃത്യമാനാ
രക്തകണ്ഠ്യോ രതിപ്രിയാഃ
കൃഷ്ണാഭിമർശമുദിതാ
യദ്ഗീതേനേദമാവൃതം.

കാചിത് സമം മുകുന്ദേന
സ്വരജാതീരമിശ്രിതാഃ
ഉന്നിന്യേ പൂജിതാ തേന
പ്രീയതാ സാധു സാധ്വിതി.
തദേവ ധ്രുവമുന്നിന്യേ
തസ്യൈ മാനം ച ബഹ്വദാത്”. ൭

൮-ാമത്തെ ശ്ലോകത്തിൽ ഒരു ഗോപയുവതി പരിശ്രമത്താൽ ഭഗവാൻെറ അംസത്തിൽ ചാരിനിന്നതായും മറെറാരു ഗോപി രസികയായി ഭഗവാൻെറ ഭുജത്തിൽ ചുമ്ബനം ചെയ്തതായും ഉള്ള ചേഷ്ടയെ വൎണ്ണിച്ചുകൊണ്ടു കവി രാസകേളിയുടെ ഉത്തരാൎദ്ധത്തിലെയ്ക്കു പ്രവേശിക്കുന്നു:—

സ്വിന്നസന്നതനുവല്ലരീ തദനു കാപി നാമ
പശുപാങ്ഗനാ
കാന്തമംസമവലമ്ബതേ സ്മ തവ താന്തിഭാര-
മുകുളേക്ഷണാ
കാചിദാചലിതകുന്തളാ നവപടീരസാര-
നവസൌരഭം
വഞ്ചനേന തവ സഞ്ചുചുമ്ബ ഭുജമഞ്ചിതോരു-
പുളകാങ്കുരം. ൮

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	=	(അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
തദനു	=	അനന്തരം
കാപി, നാമ, പശുപാങ്ഗനാ	=	ഒരു പശുപാ(ഗോപാ)ങ്ഗന (വനിത) യാകട്ടെ
സ്വിന്നസന്നതനുവല്ലരീ	=	സ്വിന്നവും (വിയൎത്തതും) സന്നവും (ക്ഷീണിച്ചതും) ആയ തനുവല്ലരിയോടു (വല്ലരി— വള്ളിപോലെ കൃശമായി ഭങ്ഗിയായുള്ള തനുവോടു-ഗാത്രത്തോടു) കൂടിയവളായി— വിയൎത്തും ക്ഷീണിച്ചും വലഞ്ഞതായ ദേഹത്തോടുകൂടു കനിമിത്തം

താന്തിഭാരമുകുളേക്ഷണാ	=	താന്തിഭാര (ക്ലേശഭാര) ത്താൽ മുകുളങ്ങളായ (തന്നത്താൻ അടഞ്ഞു് മൊട്ടുകൾപോലെ യായിത്തീൎന്ന) ഈക്ഷണ (നയന)ങ്ങളോടുകൂടിയവളായി — ക്ലേശാധിക്യം നിമിത്തം കണ്ണുകൾ അടഞ്ഞു വിശ്രമകാങ്ക്ഷയോടു കൂടുകയാൽ
തവ	=	നിന്തിരുവടിയുടെ (ഏകാശ്രയമായ അവിടത്തെ)
കാന്തം	=	മനോഹരമായ
അംസം	=	അംസത്തെ (തോളിൽ)
അവലമ്ബത, സ്മ.	=	അവലമ്ബിച്ചു(താങ്ങിനിന്നു.)
കാചിത്	=	മറെറാരുത്തി
ആചലിതകുന്തളാ	=	ആചലിതങ്ങളായ (ചുററും ചിതറി ഉലഞ്ഞു് ഇളകിയതുകളായ) കുന്തളങ്ങളോടു (കബരീഭാരങ്ങളോടു) കൂടിയവളായി
നവപടീരസാരഘനസൌരഭം	=	നവമായ (പുത്തനായ) ഇതുവരെ കണ്ടിട്ടില്ലാത്തതായ-പടീരസാരം (ചന്ദനം) കൊണ്ടു —കളഭചന്ദനം പൂശിയിരിക്കയാൽ ഘന (സാന്ദ്ര) മായ — അത്ഭുതമായ - - സൌരഭ (സൌഗന്ധ്യ) ത്തോടു കൂടിയ — അപൂൎവ്വമായ ഒന്നാംതരം ചന്ദനം പൂശി അതിസുഗന്ധിയായുള്ള
തവ, ഭുജം	=	നിന്തിരുവടിയുടെ ഭുജത്തെ (ബാഹുവിനെ)
വഞ്ചനേന	=	വഞ്ചനത്താൽ (ചതിവായി) മണപ്പിച്ചുനോക്കട്ടെ എന്നോ എൻെറ തലമുടി ഒന്നു കെട്ടിത്തരേണമെന്നോ മറേറാ

	ഉള്ള കാരണം പറഞ്ഞു കൈയ്യുംപിടിച്ച്
അഞ്ചിതോരുപുളകാങ്കുരം	= അഞ്ചിത (ശോഭമാന)മായ— പൊങ്ങിവന്നതായ ഉരുവായ (മഹത്തായ)പുളകാങ്കുര (രോമാഞ്ചോദ്ഭവ)ത്തോടു കൂടുംവണ്ണം — രസിച്ചു ചുമ്ബനം ചെയ്യുകയാലും രസിച്ചു നില്ക്കുകയാലും രണ്ടുപേൎക്കും ആനന്ദ രോമാഞ്ചം ഉണ്ടാകത്തക്കവിധം
സഞ്ചുചുമ്ബ.	= സമ്യക്കാകുംവണ്ണം(തൃപ്തിയായി) ചുമ്ബനംചെയ്തു. (ഉമ്മവച്ചാനന്ദിച്ചു.)

അല്ലയോ രാസകേളീലമ്പടനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! താളമേളങ്ങളും വേണുഗാനവും സംഗീതകീൎത്തനങ്ങളും കൊണ്ടുപിടിച്ചു നടക്കുകയും നൎത്തനരംഗത്തിലേ കലാശം മുറുകി കോമളങ്ങളായ ഭൂഷണാദ്യലങ്കാരങ്ങളോടുകൂടി മനോഹരമായ വക്ഷത്തിൽ സ്ഥാനവിനിമയംകൊണ്ടു ശോഭമാനമായി കാണുകയും ദേവകളും അപ്സരസ്സുകളോടുകൂടി പുഷ്പവൎഷംചെയ്തു ബ്രഹ്മാനന്ദത്തിൽ ലയിച്ചവരെന്നോണം മുഗ്ദ്ധന്മാരായിത്തീൎന്നു വിമാനമണ്ഡലത്തിൽ പരിലസിക്കുകയും ചെയ്യുന്നരായ ഇത്രയും മോടിയിൽ ഗോപികളിൽ പലരും ക്ഷീണിച്ചും വിലാസവ്യാജേന കാമിതം കരുതിയും നിന്തിരുവടിയിൽ പററിക്കൂടി പലേ നേരമ്പോക്കുകളും കാട്ടിത്തുടങ്ങി. അതിൽ ഒരുത്തി തന്റെ ഗാത്രവല്ലി വിയൎത്തും ക്ഷീണിച്ചും അവലമ്ബം കാംക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു തന്നത്താൻ അടഞ്ഞുപോരുന്ന നയനങ്ങളോടുകൂടി എങ്ങനെയെന്നറിയാതെ നിന്തിരുവടിയുടെ മനോഹരമായ തോളിൽ താങ്ങി നിലയായി. മറെറാരുത്തി ലാസ്യലഹളയിൽ ചിന്നിച്ചിതറിപ്പോയുലഞ്ഞുവശായ തലമുടികളോടുകൂടി അപൂൎവമായ ചന്ദനാനുലേപനസൌഗന്ധ്യംകൊണ്ട് അത്യന്തമോഹനമായ നിന്തിരുവടിയുടെ ഭുജത്തെ ആശ്രയിക്കുകയും നിന്തി

സാരം.

രുവടിയെക്കൊണ്ടു തവകെട്ടിക്കാനുള്ള കാംക്ഷിതംകൊണ്ടെ ന്നപോലെ അതിന് ഒരു പ്രതിഫലം എന്ന നിലയിൽ ചുംബനംചെയ്തു രസിക്കയും ചെയ്തു. അവളുടെ അന്തരംഗകുതുകം ഗ്രഹിച്ചതായ ഭാവനയിൽ നിന്തിരുവടിക്കും, തന്റെ അഭീഷ്ടം സാധിച്ചതായ നിലയിൽ ആ ഗോപിക്കും, ആനന്ദരോമാഞ്ചോദയം ഉണ്ടായിയത്രേ ഇതത്രേ സുന്ദരിമാക്കുള്ള പരമാനന്ദം. നിർവ്യാജസരസമായ പ്രേമാവേശംകൊണ്ടുള്ള രസം നാനാമുഖമായ ചേഷ്ടകൾകൊണ്ട് അന്യർ അറിയാത്തവിധത്തിൽ സാധിക്കുക അവക്കുള്ള മഹിമയത്രേ. നിന്തിരുവടിക്കു രാസവിലാസസമരത്തിൽ പരിശ്രാന്തി സംഭാവ്യമാണെങ്കിലും ഗോപാങ്ഗനമാക്കു വിശ്രമാവാസമന്ദിരമെന്നപോലെ യോഗവൈഭവത്താൽ അവിടുന്നു സരസസുന്ദരനായിത്തന്നെ പ്രകാശിച്ചിരുന്നുവത്രേ.

ഇവിടെ സർവ്വശക്തനായ ജഗദീശ്വരനിൽ സകലശക്തികളും ഒന്നുപോലെ ആശ്രയിച്ചു വിശ്രമിക്കയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബഹിർമ്മുഖമായ ലീലാവിലാസത്തിന്നനുസരിച്ചു

നിരൂപണം.

പ്രസരിക്കയും ചെയ്യുന്നതായ തത്വത്തെ ആസ്പദമാക്കി രാസകേളീപരിശ്രാന്തകളായ ഗോപിമാർ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനെ അവലമ്ബിച്ച് ആശ്വസിച്ചതായ കഥാഭാഗം ഭംഗിയായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. തോളിൽ താങ്ങിനില്ക്കയും ഹസ്താവലമ്ബത്തിന് ഒരുങ്ങുകയും ചെയ്യുന്നതായ ഭാവത്തെ രണ്ടു ഗോപവനിതകളുടെ പ്രവൃത്തിയായി രൂപണം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ശക്തികൾ ക്ഷീണിച്ചു എന്നും ശക്തനായ ഭഗവാന്ന് യാതൊരു വാട്ടവും ഉണ്ടായില്ലെന്നും ഉള്ള കാര്യത്തെ, അംസത്തിന്ന 'കാന്തം' എന്നും ഭുജത്തിന് 'അഞ്ചിതോരുപുളകാങ്കുരം' എന്നും ഉള്ള വിശേഷണങ്ങളാൽ വിശദപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. 'വഞ്ചനേന' എന്നുള്ള കാരണം അംസാവലമ്ബത്തിലും കൂടി ഉപയോഗിക്കുന്നതായാൽ ഗോപാങ്ഗനമാക്ക് ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനെ സ്പർശിച്ച് ആശ്ലേഷാദ്യാനന്ദകരങ്ങളായ ചേഷ്ടകൾ ചെയ്യാനുള്ള ഉദ്ദേശത്താൽ ക്ഷീണിച്ച ഭാവവും തലമുടി അഴിഞ്ഞുവീണ അവസ്ഥയും വെറും കാട്ടിക്കൂട്ടലാണെന്നും ദ്ധ്വനിക്കുന്നു. കാന്തമായ അംസവും നവപടീരസാരാലനസൌരഭമായ ഭുജവും അവരെ ആ തരത്തിലുള്ള പ്രവൃത്തികൾക്കു ചോദനചെയ്തു എന്നു തത്വം. ആ ഗോപിമാരുടെ അന്തസ്ഥിതസാദ്ധ്യത്തിന്ന രാസകേളിയും അതു

നിമിത്തം അവർ സ്വിന്നസന്നതനുവല്ലരികളും മാറുമായി ഭവിച്ച അവസ്ഥാന്തരവും ഉപയോഗപ്പെട്ടു എന്നേ ഉള്ളൂ.

അഞ്ചിതോരുപുളകാങ്കുരം—ഇവിടെ പുളകാങ്കുരാ എന്നാക്കി ഗോപീവിശേഷണമായി ഘടിപ്പിച്ച് ഒരു പാഠം കാണുന്നത് സ്വീകാൎയ്യമല്ല. നായികയുടെ പ്രവൃത്തിയിൽ നായകനും നായകന്റെ പ്രവൃത്തിയിൽ നായികയും രസിച്ചുകൂടുന്ന മട്ടുമാത്രമേ ആസ്വാദ്യമായി ഭവിക്കയുള്ളുവല്ലോ. അതിനാൽ ക്രിയാവിശേഷണമാക്കി രണ്ടുപേൎക്കും ഉള്ളിൽ കൊള്ളാതെ വന്നതായ ആനന്ദം രോമാഞ്ചോദയവ്യാജേന വെളിയിൽ വന്നതായ നിരൂപണത്തിന് ‘അഞ്ചിതോരുപുളകാങ്കുരം’ എന്നുള്ള പാഠം തന്നെയാണ് ഗ്രാഹ്യമായുള്ളത്. വിയൎത്തും തലമുടിയഴിഞ്ഞുവീണും ഗോപിമാർ രസിച്ചു ചെയ്തതായ രാസകേളിയെപ്പററി ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.—

“പാദന്യാസൈർഭുജവിധുതിഭിഃ
സസ്മിതഭ്രൂവിലാസൈ-
ൎഭജ്യന്മദ്ധ്യൈശ്ചലകുചപടൈഃ
കുണ്ഡലൈൎഗ്ഗണ്ഡലോലൈഃ
സ്വിദ്യന്മുഖ്യഃ കബരരശനാ-
ഗ്രന്ഥയഃ കൃഷ്ണവധ്വോ
ഗായന്ത്യസ്തം തഡിത ഇവ താ
മേഘചക്രേ വിരേജുഃ.”

വിഷ്ണുപുരാണത്തിൽ ഈ ഭാഗം:—

“പരിവൃത്തശ്രമേണൈകാ
ചലദ്വലയലാപിനീ
ദദൌ ബാഹുലതാം സ്കന്ധേ
ഗോപീ മധുനിഘാതിനഃ
കാചിത് പ്രവിലസദ്ബാഹും
പരിരഭ്യ ചുചുമ്ബ തം
ഗോപീ ഗീതസ്തുതിവ്യാജാ-
ന്നിപുണാ മധുസൂദനം
ഗോപീകപോലസംശ്ലേഷ-
മഭിഗമ്യ ഹരേർഭുജൌ

പുളകോദ്ഗമസന്ദസ്യായ
സ്വേദാംബുഘനതാം ഗതൌ.'

എന്നീവിധം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ൬

൭-ാമതു ശ്ലോകത്തിൽ മററൊരു ഗോപിയുടെ പുണ്യവിശേഷലബ്ധമായ ചേഷ്ടയെ വർണ്ണിച്ചിട്ട് പൊതുവേ ഗോപാങ്ഗനമാക്കു നേരിട്ടതായ ആനന്ദപാരവശ്യത്തെ ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

കാപി ഗണ്ഡഭുവി സന്നിധാപ്യ നിജഗണ്ഡ-
മാകുലിതകുണ്ഡലം
പുണ്യപൂരനിധിരന്വവാപ തവ പൂഗ-
ചർവ്വിതരസാമൃതം
ഇന്ദിരാവിഹൃതിമന്ദിരം ഭുവനസുന്ദരം ഹി
നടനാന്തരേ
ത്വാമവാപ്യ ദധുരങ്ഗനാഃ കിമു ന സമ്മദോ
ന്മദദശാന്തരം. ൭

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
പുണ്യപൂരനിധിഃ	= പുണ്യപൂര (സുകൃതപ്രവാഹ)ത്തിനു—പുണ്യാതിശയത്തിന് നിധിയായ (ഇരുപ്പിടമായ)—അത്യന്തം സുകൃതശാലിനിയായ
കാപി	= ഒരുത്തി (ഒരു ഗോപാങ്ഗന)
തവ	= നിന്തിരുവടിയുടെ
ഗണ്ഡഭുവി	= ഗണ്ഡഭുവിൽ (കപോലപ്രദേശത്തിൽ)
ആകുലിതകുണ്ഡലം	= ആകുലിത (വ്യാലോല—ചഞ്ചല)ങ്ങളായ കുണ്ഡല (കർണ്ണാഭരണ)ങ്ങളോടു കൂടിയ
നിജഗണ്ഡം	= തന്റെ ഗണ്ഡത്തെ (കവിൾത്തടത്തെ)
സന്നിധാപ്യ	= സന്നിധാപനം ചെയ്തിട്ട് (ചേർത്തുവച്ചിട്ട്)
പൂഗചർവ്വിതരസാമൃതം	= പൂഗചർവ്വിതരസം (താംബൂലചർവ്വിതരസം— മുറുക്കിച്ചവ

ച്ചൊതുക്കുന്ന താമ്ബൂലം) ആകുന്ന അമൃതത്തെ—അമൃതംപോലെ അത്ര രുചികരമായ താമ്ബൂലരസത്തെ

അനപവാപ. = അനപവാപനംചെയ്തു. (നിന്തിരുവടി രസിച്ചു അനുഭവിക്കുംപോലെ സേവിച്ചു.)

അങ്ഗനാഃ = ഗോപസുന്ദരിമാർ

നടനാന്തരേ = നടന (രാസക്രീഡയ്ക്കായുള്ള നത്തനം)ത്തിന്റെ അന്തര(മദ്ധ്യ)ത്തിൽ— രാസവിലാസലാസ്യം നടക്കുന്ന മദ്ധ്യേ

ഇന്ദിരാവിഹൃതിമന്ദിരം = ഇന്ദിരാ(ലക്ഷ്മീ)ദേവിക്കുവിഹൃതികൾ(കേളികൾ)മന്ദിര(ആധാരരങ്ഗ)മായുള്ളവനം

ഭുവനസുന്ദരം = ഭുവനത്തിന് (പതിനാലു ലോകത്തിന്നും) സുന്ദര(മനോഹര)നായുള്ളവനം ആയ

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ

അവാപ്യ, ഹി = അവാപി (പ്രാപി)ച്ചിട്ടാകട്ടെ അപ്രകാരമുള്ള നത്തനമദ്ധ്യേ നിന്തിരുവടിയെ പ്രാപിക്ക നിമിത്തം

കിമു? = ഏതേതൊരു

സമ്മദോന്മദദശാന്തരം = സമ്മദം(പ്രമദം — സന്തോഷം) കൊണ്ടുള്ള ഉന്മദദശാന്തരത്തെ—(മറെറാരുതരം ഉന്മാദദശയെ— ഇതികത്തവ്യതാജ്ഞാനഹീനമായ പാരവശ്യത്തെ)

ന ദധുഃ. = ധരിച്ചില്ല. സവ്വവിധമായ പരവശതയും ഉണ്ടായി പ്രത്യേകിച്ചൊരുതരം ഭ്രാന്തുപിടിച്ചവരായിത്തീൎന്നു,

അല്ലയോ സകലകലാവല്ലഭനായ ഭഗവൻ! സംകല്പമാത്രസാക്ഷിയായ നിന്തിരുവടിയുടെ ഉദ്ദേശങ്ങൾ എന്തെല്ലാമെന്ന് ആൎക്കും തിട്ടപ്പെടുത്തുവാൻ തരമില്ല. തന്നിൽ

സ: ൧൦.

സൎവ്വാത്മനാ ലയിച്ചവരായ ഭക്തോത്തമകളായ ഗോപിമാൎക്കു സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ള ഭാഗ്യമേ ഭാഗ്യം. ഇത്രമാത്രം സുകൃതം ഇവർ ചെയ്തിട്ടുണ്ടോ എന്ന സംശയം തോന്നിപ്പോകുന്നു. അതിൽ ഒരു ഗോപവനിതയ്ക്കുള്ള വൈഭവം നോക്കുക: അവർ രാസകേളിക്കിടയിൽ നിന്തിരുവടിയുടെ മോഹനമായ കപോലതലത്തിനരികിൽ അവലംബത്തിനെന്നപോലെ വന്നുനിന്നു തന്റെ കപോലതലം അടുപ്പിച്ചിട്ടു തക്കത്തിൽ നിന്തിരുവടി ആസ്വദിച്ച് രസിച്ച് ചവ്വണംചെയ്യുന്ന താമ്ബൂലരസമാകുന്ന അമൃതപ്രായമായ ചാരു തന്റെ മുഖത്തിൽ പകൎത്തീട്ടു നിന്തിരുവടിക്കുതുല്യം രസിക്കയും ഹസിക്കയും ആനന്ദിക്കയും ചെയ്തു. അനന്യലഭ്യമായ ഈ ഭാഗ്യം മഹത്തായ പുണ്യംകൊണ്ടല്ലാതെ ഒരിക്കലും സംഭവിക്കുന്നതല്ല. ആ തരത്തിൽ അടുക്കുമ്പോഴും കവിൾത്തടം ചേൎക്കുമ്പോഴും സംപ്രദായത്തിൽ രസം പകരുമ്പോഴും ആനന്ദമന്ദഹാസംകൊണ്ടുള്ള അവളുടെ മുഖത്തിൽ കണ്ണാഭരണങ്ങൾ കാട്ടിക്കൂട്ടിയ താണ്ഡവം പ്രത്യേകിച്ചും രസാവഹമായിരുന്നു. വലയാകാരത്തിൽ വളഞ്ഞു വന്നുള്ളതും തിരിഞ്ഞും പിരിഞ്ഞും ഉള്ള അനുലോമപ്രതിലോമങ്ങളായ മറവുതരം നടനത്തിലുള്ള ഇടമട്ടിൽ പെട്ടതും ആയ ലാസ്യത്തിൽ ഓരോ ഗോപിയും മന്ദനാധൎമ്മംപോലെ നിന്തിരുവടിയിലെത്തിയും പിടിച്ചും കാട്ടിക്കൂട്ടിയ ചേഷ്ടകൾ വിചിത്രങ്ങളായിരുന്നു. ചുരുക്കിപ്പറഞ്ഞാൽ സാക്ഷാല്ലക്ഷ്മീദേവിയുടെ വിഹാരരംഗമായ നിന്തിരുവടിയെ രാസകേളീനൎത്തനമദ്ധ്യേ ഗോപാംഗനമാർ അടുത്തുവന്നു പിടികൂടി എന്തെല്ലാംതരത്തിലുള്ള രസികതരങ്ങളായ ലീലകളാണ് ചെയ്തതെന്നു തിട്ടപ്പെടുത്തിപ്പറയുവാൻ പ്രയാസം. എന്നുതന്നെയല്ല അഭീഷ്ടംപോലെയുള്ള ചേഷ്ടകൾ നിമിത്തമുള്ള പരമാനന്ദപാരവശ്യംകൊണ്ട് തൊട്ടതും വിട്ടതും വേണ്ടതുമായ കാൎയ്യങ്ങളിൽ സ്മൃതിഭ്രംശംവന്ന് അവരാകെ അസാധാരണമായ ഒരു ഉന്മാദദശയിലെത്തി വിഷമിക്കയും ചെയ്തുവത്രേ.

ഇവിടെ കലാശിക്കാൻപോകുന്ന രാസകേളിയിലേ ഒടുവിലത്തെ അദ്ധ്യായത്തിന്റെ ഒരു മുത്തായ്പാണ് വൎണ്ണിച്ചുകാണു

ന്നതു്. ക്രീഡാപരവശരാകയാൽ എല്ലാപേരും സ്വേച്ഛപോലെ താനേ ശ്രീകൃഷ്ണനെ ചെന്നു കെട്ടിപ്പിടിക്കുക, ഉമ്മവെയ്ക്കുക എന്നിത്തരം അസങ്ഖ്യം വിലാസങ്ങൾ കാട്ടുകയും അതിലോരോന്നിൻെറയും പൎയ്യവസാനത്തിൽ ആനന്ദപരവശകളായി ഉന്മാദംകൊണ്ടു് ഇതികൎത്തവ്യതാബോധമെന്നിയേ ലയിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതത്രേ ഈ മുത്തായ്പ്പ്. അതിൽ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻെറ താമ്ബൂലരസം താൻ പകൎത്തി ധന്യയായിത്തീൎന്നതരത്തിൽ ചേഷ്ടകളെ ഒതുക്കിക്കലാശിപ്പിച്ച കവിക്കു വളരെ ഔചിത്യം ഏറുന്നു. ഈയവസ്ഥയത്രേ രതിലഹരിയിൽ ഉചിതമായ ആസ്വാദവിശ്രാന്തിയെന്നു് സഹൃദയന്മാർ ഘോഷിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

"ആസ്വാദോ സാവതിരസ്കരോ
യോ ന വിശ്രാന്തിധാമ"

ഗോപാങ്ഗനമാൎക്കു് ഇത്രയും സമ്മദോന്മാദദശാവിൎഭാവത്തിനു് കാരണം ഭഗവാൻ ഇന്ദിരാവിഹൃതിമന്ദിരമായി ഭുവനസുന്ദരനായുള്ളതാണു്. അത്രയും മഹിമയുള്ള രസികകാമുകലാഭത്തിൽ അത്യാനന്ദം കൊള്ളുകയാലാണു് ഈ ചിത്തോന്മാദപ്രായമായ സന്തോഷലഹരീവശ്യത വന്നുപോയതു്. ഇത്രയും നിരൂപണം കൊണ്ടു് എത്രതന്നെ പുണ്യം ചെയ്തവൎക്കും ഭക്തിയുള്ളവൎക്കും ഭഗവത്പ്രാപ്തിയിൽ ആനന്ദാനുഭവത്താൽ വിവേകം വിട്ടു ഗോപിമാരെപ്പോലെ അഭിമാനഗ്രസ്തമായ പാരവശ്യം ഉണ്ടായിപ്പോകും എന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. സൎവ്വഥാ ഈ സമ്ഭവം ഒരു പൂരപ്പാട്ടിൻെറ രൂപത്തിൽ പെട്ടപോലെ തോന്നിപ്പോകുന്നു. ആനന്ദപാരവശ്യംകൊണ്ടുള്ള വിവേകഹീനമായ ആരമ്ഭങ്ങൾ തൃശ്ശൂർ പൂരത്തിലും മററും അപരിചിതമല്ലല്ലോ. ഉപനിഷത്സുന്ദരികളായി ഗോപിമാരെ രൂപണം ചെയ്യുകയാണെങ്കിൽ കൂടസ്ഥനായ പരമാത്മാവിൽ ഉപനിഷത്തുകൾപോലെ യഥാൎത്ഥബോധത്തിൽ ശാഖാശതങ്ങൾ ആവിൎഭവിക്കയാൽ അനിശ്ചയം കൊണ്ടു സ്വമതത്തിനു് പൎയ്യവസാനമില്ലായ്മയെ വ്യക്തപ്പെടുത്തുന്നു. ഭാഗവതത്തിൽ താമ്ബൂലചൎവ്വണരസം പകൎന്നതായ ഭാഗം:—

"കസ്യാശ്ചിന്നാട്യവിക്ഷിപ്ത-
കുണ്ഡലത്വിഷമണ്ഡിതം
ഗണ്ഡം ഗണ്ഡേ സന്ദധത്യാ
അദാത് താമ്ബൂലചർവ്വിതം"

എന്നീവിധം കാണുന്നു. ഇതിൽനിന്നും ഗോപീവദനത്തിലേയ്ക്കു ഭഗവാനാണ് താമ്ബൂലരസം പകർത്തിക്കൊടുത്തതായി വന്നുകൂടുന്നത്. ൭

വ്യ:- ഈ ശ്ലോകത്താൽ രാസവിലാസത്തിലെ മേളങ്ങളൊക്കെ നിന്നു എങ്കിലും ഗോപിമാർ ബ്രഹ്മാനന്ദപരവശകളായി നർത്തനം ചെയ്തുകൊണ്ടുതന്നെ വ്യാമുഗ്ദ്ധകളായിത്തീർന്നതും ആകാശത്തിൽ ജ്യോതിർഗണംപോലും സ്തബ്ധമായിച്ചമഞ്ഞതും ആയ മഹിമയെ വർണ്ണിക്കുന്നു:—

ഗാനമീശ! വിരതം ക്രമേണ കില വാദ്യമേളന-
മുപാരതം
ബ്രഹ്മസമ്മദരസാകുലാഃ സദസി കേവലം നനൃതു-
രങ്ഗനാഃ
നാവിദന്നപി ച നീവികാം കിമപി കുന്തളീമ-
പി ച കഞ്ചുളീം
ജ്യോതിഷാമപി കദമ്ബകം ദിവി വിളംബിതം കി-
മപരം ബ്രുവേ. വ്യ

(ഹേ) ഈശ!	= (അല്ലയോ) സർവ്വശക്തനായ ജഗദീശ്വര! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ഗാനം	= ഗാനം (ഗീതം—പാട്ടു)
വിരതം.	= വിരതമായി (അവസാനിച്ചു).
ക്രമേണ, കില	= ക്രമംകൊണ്ടാകട്ടെ
വാദ്യമേളനം	= വാദ്യവും (വേണുഗാനം മുതലായതും) മേളനവും (ഢക്കാഭേരീ — മൃദങ്ഗാദിതാളമേളവും)
ഉപാരതം.	= ഉപാരതമായി (നിന്നുപോയി).
അങ്ഗനാഃ, കേവലം	= അങ്ഗനമാർ (ഗോപിമാർ) മാത്രം
സദസി	= സദസ്സിൽ (രാസകേളീരങ്ഗത്തിൽ)

ബ്രഹ്മസമ്മദരസാകുലാഃ	= ബ്രഹ്മസമ്മദരസം (ബ്രഹ്മാനന്ദരസം)കൊണ്ടു് ആകുലകളായ് (പരവശകളായി—ഇതികർത്തവ്യതാജ്ഞാനമെന്നിയേ
നനൃതുഃ	= നർത്തനം (നടനം) ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു
ച	= എന്നുതന്നെയല്ല
(താഃ)	= (അവർ—ആ ഗോപിമാർ—ബ്രഹ്മാനന്ദരസാവേശം കൊണ്ടു തന്നെക്കൂടി മറന്നു നടനം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഗോപാങ്ഗനമാർ)
നീവികാം, അപി	= നീവികയെക്കൂടി (അരയിലേ വസ്ത്രബന്ധം അഴിഞ്ഞുപോയതുകൂടി)
കിമപി	= ഒട്ടും
ന, അവിദൻ.	= വേദനംചെയ്തില്ല (അറിഞ്ഞില്ല).
കുന്തളീം, അപി	= കുന്തളിയെ (തലമുടി കെട്ടഴിഞ്ഞു ചിതറിയതു)കൂടി
(കിമപി)	= (തെല്ലും)
(ന, അവിദൻ).	= (അറിഞ്ഞില്ല).
കഞ്ചുളീം, ച	= കഞ്ചുളിയെ (റവുക്ക അയഞ്ഞു മാറിപ്പോയതു)കൂടി
(കിമപി)	= (ശകലവും)
(ന, അവിദൻ).	= (അറിഞ്ഞില്ല).
(അഹം)	= (ഞാൻ)
അപരം കിം	= മറെറന്തു?
ബ്രൂവേ	= പറയുന്നു (എന്തിനോരോന്നു പറയുന്നു)
ജ്യോതിഷാം, കദമ്ബകം, അപി	= ജ്യോതിസ്സുകളുടെ കദമ്ബകം (കൂട്ടം) കൂടി—ഗ്രഹനക്ഷത്രാദികൾ കൂടി

ദിവി = ദ്യോവിൽ (ആകാശത്തിൽ)

വിളമ്ബിതം. = വിളമ്ബിതമായി (അതിമാന്ദ്യംകൊണ്ടു നിശ്ചലമായി അവിടവിടെ നിലച്ചുപോയി) രാസവിലാസകുതുകികളായ ഗോപാങ്ഗനമാക്കും ഭഗവാനും ഇഷ്ടംപോലെയുള്ളവിഹാരം പൂൎണ്ണമാകത്തക്കവിധം സൂൎയ്യോദയം വിളമ്ബിക്കയാൽ രാത്രി ദീൎഘമായി ഭവിച്ചുവത്രേ.

അല്ലയോ സൎവ്വശക്തനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ ശക്തിവിലാസങ്ങൾ ഇത്രയും ഉണ്ടോ? അത്യാശ്ചൎയ്യം തോന്നിപ്പോകുന്നു. ഓരോ ഗോപിമാരും രാസ
സാരം. വിലാസസുന്ദരനായ നിന്തിരുവടിയെ പിടികൂടി പലേതരം ചേഷ്ടകൾകൊണ്ട് ആനന്ദമഗ്നകളായി ഉന്മാദം വന്നവരോടൊപ്പം നടനംചെയ്തിരിക്കവേ എങ്ങനെയെന്നറിയാതെ പാട്ടുകൾ നില്ക്കയും വാദ്യങ്ങൾ കലാശിക്കയും താളമേളാദികൾ ലയിച്ചു വിശ്രമിക്കയും ചെയ്തു. എന്നിട്ടും ഗോപിമാർമാത്രം ഇതൊന്നും അറിയായ്കയാൽ ആദ്യമേ ആരമ്ഭിച്ച രസാവേശത്തിൽ ബ്രഹ്മാനന്ദംകൊണ്ടു പരവശരാകകൊണ്ട് ഉപക്രമിച്ച രീതിയിൽ നടനംചെയ്തുകൊണ്ടുതന്നെയിരുന്നു. വിശേഷിച്ചും അപ്രകാരം ഉള്ള നടനമദ്ധ്യേ അസ്വതന്ത്രകളായ അവർ കെട്ടഴിഞ്ഞു വീഴാറാകുന്ന വസ്ത്രത്തേയും ചിന്നിച്ചിതറി ഉലഞ്ഞുപോയ തലമുടിയേയും കെട്ടുവിട്ടു അയഞ്ഞ് മാറിപ്പോയ റവുക്കകളേയും കൂടി വേണ്ടവണ്ണം ധരിക്കാൻ അറിവുള്ളരായിരുന്നില്ല. ത്രിഭുവനമോഹനമൂൎത്തിയായ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ രാസകേളീവിലാസങ്ങളും ഗോപിമാരുടെ പരമാനന്ദപാരവശ്യംകൊണ്ടുള്ള ചേഷ്ടകളും കണ്ടുകണ്ട് അത്യാശ്ചൎയ്യം പൂണ്ട് നഭോമണ്ഡലത്തിൽകൂടി സഞ്ചരിക്കുന്ന ഗ്രഹനക്ഷത്രാദിജ്യോതിൎമണ്ഡലങ്ങൾകൂടി സ്തമ്ഭിച്ചു നിന്നുപോയി വിലാസപാരവശ്യത്താൽ ശ്രീകൃഷ്ണനും ഗോപിമാരും രാത്രിയുടെ ദീൎഘദീൎഘമായ അവ

സ്ഥയെ ഗണിക്കാത്തതുപോലെ ഒരേ ക്രമത്തിൽ നടത്തേണ്ടുന്ന കാലചക്രത്തിന്റെ ഗതി തടഞ്ഞുനിന്നുപോയതുകൂടി സൂൎയ്യാദിഗ്രഹങ്ങൾ ധരിക്കാത്തവിധത്തിൽ അത്രയ്ക്കു മഹിമയുള്ളതായിരുന്നു ഈ വിലാസവൈഭവം.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ ഏതൊരു പരമാനന്ദപ്രാപ്തിക്കാണോ ഗോപിമാരുടെ യഥാൎത്ഥസങ്കല്പം അതു രാസകേളീവിശ്രമാനന്ദപ്രാപ്തിയുടെ നിലയിൽ ഭഗവത്സന്നിധിയിൽ സമ്ഭവിക്കുകയും അതിന്റെ ആവേശം നില്ക്കാത്ത മട്ടിൽ അവർ മതിമറന്നു നടനം ചെയ്തു അനുഭവത്തിൽ രസിക്കയും ചെയ്തതായ കാൎയ്യം സരസമായി സങ്ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇന്നും നിൎവ്യാജമായി ലയിച്ച് ആവേശം വരുന്ന ആളുകൾ സംഗീതതാളമേളങ്ങൾ നിന്നാലും കുറേ നേരത്തേയ്ക്കു കൂടി അപ്രകാരം ഉള്ള ആവേശത്തിന്റെ ആവേഗം നിലയ്ക്കാതെ തുടരുന്നതു കാണുന്നുവല്ലോ. എന്നാൽ പ്രകൃതത്തിൽ ബ്രഹ്മാനന്ദാവേശം ആകയാൽ ലൌകികമായ വസ്ത്രബന്ധമോ കേശപാശനിയമനമോ കഞ്ചുളികാഗ്രന്ഥിയോ മററൊ ഓരോതരം ആവരണരൂപമാകയാൽ അവയെല്ലാം വിട്ടു നിരുപാധികമായ ആത്മതത്ത്വത്തിലേ ലയമാണ് അവശേഷിപ്പിക്കുന്നതു്. ലൌകികക്രമത്തിൽ തുള്ളുന്ന ആളുകളിലും ഈവക സമ്ഭവം കാണ്മാൻ വഹിയാത്തതല്ല. ഇത്രയും പരമാനന്ദലയത്തിൽ സാക്ഷ്യം വഹിക്കാനായി ആകാശദേശത്തിൽ ജ്യോതിൎഗ്ഗണങ്ങൾ കാത്തിരിക്കുന്നതായ വിഭവമാണ് സൎവ്വോപരി വിശേഷമായി കാണുന്നതു്. പരമാത്മസ്വരൂപിയായ ഭഗവാന്റെ പ്രാപ്തിക്കായി സകലസുഖാനുഭവങ്ങളും രാസകേളീപരമാനന്ദാനുഭവംകൊണ്ടു മാഞ്ഞുപോകുന്നു എന്നു സൂക്ഷ്മം.

നീവികാ, കുന്തളീ, കഞ്ചുളീ ഈ മൂന്നു പദങ്ങൾക്കു പ്രകൃതംകൊണ്ടു അവകളുടെ വിസ്രംസനം എന്നുള്ള അൎത്ഥത്തിലാണ് വൃത്തിയെന്നു ധരിക്കണം. ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞതിനുള്ള ഫലം അത്രമാത്രം അത്യധികമായ ലയം ഉണ്ടായി എന്നുള്ളതാണ്. ഗോപിമാർ വസ്ത്രാദികൾ അഴിഞ്ഞതുപോലും ധരിക്കാൻ ശക്തിയില്ലാതെ തീൎന്നതും ജ്യോതിൎഗ്ഗണം ആകാശത്തിൽ വിസ്മയസ്തിമിതമായി നിന്നതും ആയ കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ—

"തദങ്ഗസങ്ഗപ്രമദാകുലേന്ദ്രിയാഃ
കേശാൻ ദുകൂലം കുചപട്ടികാം വാ
നാഞ്ജഃ പ്രതിവ്യോഢുമലം വ്രജസ്ത്രിയോ
വിസ്രസ്തമാലാഭരണാഃ കുരൂദ്വഹ!.
കൃഷ്ണവിക്രീഡിതം വീക്ഷ്യ
മുമുഹുഃ ഖേചരസ്ത്രിയഃ
കാമാർദ്ദിതാഃ ശശാങ്കശ്ച
സഗണോ വിസ്മിതോഽഭവത്."

എന്നിവ്വിധം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. വ്യ

൯-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ രാസകേളി നിറുത്തീട്ട് അനേകം മൂർത്തികൾ കൈക്കൊണ്ട് ഒരേ സമയം സംഭോഗലോലുപകളായ ഗോപിമാരെ രതിലീലകളാൽ ആനന്ദിപ്പിച്ചതായ കാര്യം വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

മോദസീമ്നി ഭുവനം വിലാപ്യ വിഹൃതിം സമാപ്യ ച
തതോ വിഭോ!
കേളിസമ്മൃദിതനിർമ്മലാങ്ഗനവഘർമ്മലേശ-
സുഭഗാത്മനാം
മന്മഥാസഹനചേതസാം പശുപയോഷിതാം
സുകൃതചോദിത-
സ്താവദാകലിതമൂർത്തിരാദധിഥ മാരവീര-
പരമോത്സവാൻ. ൯

(ഹേ) വിഭോ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)	=	(അല്ലയോ) വിഭുവായി (നിത്യസ്വരൂപനായി) പ്രകാശിക്കുന്ന ഭഗവൻ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)
തതഃ	=	അനന്തരം—ഗോപികൾ ബ്രഹ്മാനന്ദരസമഗ്നകളായി ലയിച്ചു നർത്തനംചെയ്തുവരവേ
(ത്വം)	=	(നിന്തിരുവടി)
ഭുവനം	=	ഭുവനത്തെ (ചരാചരാത്മകമായ സമസ്തപ്രപഞ്ചത്തേയും)
മോദസീമ്നി	=	മോദ (ആനന്ദ) സീമയിൽ—പരബ്രഹ്മാനന്ദലഹരിയിൽ

വിലാപ്യ	= വിലീനന്മാരാക്കിച്ചെയ്തിട്ട് — അലിയിച്ച് ഒന്നുചേത്തിട്ട് — ബാഹ്യപ്രജ്ഞകരം മുഴവനം വിട്ട് ബ്രഹ്മാനന്ദരസാത്മകമാക്കി ലയിപ്പിച്ചിട്ട്
വിഹൃതിം	= വിഹൃതി(രാസകേളി)യെ
സമാപ്യ, ച	= സമാപ്തിചെയ്യുകയും ചെയ്തിട്ട് — അവസാനിപ്പിച്ചിട്ട്
കേളിസമ്മൃദിതനിൎമ്മലാങ്ഗനവഘൎമ്മലേശസുഭഗാത്മനാം	= കേളി (രാസക്രീഡ) നിമിത്തം സമ്മൃദിതമായ(മൎദ്ദനം വന്നിട്ടുള്ള) നിൎമ്മല(പ്രസന്ന)ങ്ങളായ അങ്ഗ (അവയവ)ങ്ങളിലേ നവ(നൂതന)മായി ആവിൎഭവിച്ച ഘൎമ്മലേശം (സ്വേദകണം) കൊണ്ടു സുഭഗ (അത്യന്തമനോഹര്യമായ ആത്മാവോടു (ഗാത്രത്തോടു) കൂടിയവരായി
മന്മഥാസഹനചേതസാം	= മന്മഥനെ (കാമനെ — കാമപീഡയെ) സഹിക്കാൻകഴിയാത്ത ചേതസ്സോടു കൂടിയവരായ — മദനകേളിക്കുള്ള വിളമ്പം സഹിക്കാൻ ശക്തിയില്ലാത്തവരായ
പശുപയോഷിതാം	= പശുപയോഷിത്തുകൾക്കു (ഗോപാങ്ഗനമാൎക്കു)
സുകൃതചോദിതഃ	= സുകൃതം (ഗോപാങ്ഗനമാർ ചെയ്തിട്ടുള്ള പുണ്യം — ഫലാനുഭവംകൊടുക്കാൻ തയ്യാറായ പുണ്യം)കൊണ്ടു ചോദിത (പ്രേരിത)നായി
താവദാകലിതമൂൎത്തിഃ	= താവത്തുകളായി (അത്രയും സംഖ്യയോടുകൂടിയ — എത്ര

ഗോപിമാരുണ്ടോ അത്രയും എണ്ണമായി) ആകലിതങ്ങളായ (പ്രകാശിപ്പിക്കപ്പെട്ടതുകളായ) മൂൎത്തികളോടു (വിഗ്രഹങ്ങളോടു—ശരീരങ്ങളോടു) കൂടിയവനായി— ഓരോ ഗോപിക്കും ഓരോ കൃഷ്ണനായി ആകൃതികൈക്കൊണ്ടു്

മാരവീരപരമോത്സവാൻ = മാരവീരന്റെ (മന്മഥവീരന്റെ) ജയിക്കാൻവന്നിരിക്കുന്ന നിലയിൽ മൂൎച്ഛിച്ചു വന്ന കാമനെ സമ്ബന്ധിച്ച പരമോത്സവ (എത്രയും ഉത്കൃഷ്ടമായ ഉത്സവ) ങ്ങളെ—അതിശയിതങ്ങളായ കാമലീലകളെ

ആദധിഥ. = ആധാനംചെയ്തു. (നടത്തി.)

അല്ലയോ നിത്യാനന്ദസ്വരൂപനായ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടിക്കുണ്ടോ പ്രത്യേകിച്ചൊരാനന്ദം ആവശ്യപ്പെടുക. അവിടത്തെ സകലലീലകളും ഭക്തന്മാരുടെ ആനന്ദാനുഭവത്തിനു മാത്രമത്രേ. സമസ്തകാമങ്ങളും സിദ്ധിച്ചു് അഷ്ടൈശ്വൎയ്യമൂൎത്തിയായ ശ്രീഭഗവതി നിന്തിരുവടിയുടെ കൈങ്കൎയ്യം കാത്തിരിക്കേ അവിടത്തേയ്ക്കു് അപ്രാപ്യമായി എന്താണുള്ളതു്. സാധ്വികളും ഭക്തകളും ആയ ഗോപിമാരെ പ്രീതിപ്പെടുത്തുവാനായി നിന്തിരുവടിയും ചിലതെല്ലാം കാട്ടിക്കൂട്ടുന്നുവെന്നേ ഉള്ളു. രാസകേളികൊണ്ടു മാത്രമായില്ല. പാട്ടും മേളവും അവസാനിച്ചുവെങ്കിലും ഗോപവനിതമാർ ബ്രഹ്മാനന്ദരസമഗ്നകളായി ഇതികൎത്തവ്യതാബോധമെന്നിയേ വസ്ത്രങ്ങൾ അഴിഞ്ഞുവീണതുപോലുമറിയാതെ നൎത്തനംചെയ്തുതന്നെ ഇരുന്നുവല്ലോ. ഇതുകണ്ടു് രസികനായ നിന്തിരുവടി രാസകേളി നിറുത്തി കല്പനകൊടുത്തമട്ടിൽ സകലഭുവനവും സ്തബ്ധമായി. രാസകേളിക്കായി വന്നിരുന്ന കാണികളായ ജനങ്ങൾമാത്രമല്ല ഭൂമിയിലും അന്തരിക്ഷത്തിലും പരമാനന്ദത്തിൽ ലയിച്ചതു്. പക്ഷിനാദികളായ സമസ്തചേതനങ്ങളും വൃക്ഷലതാദികളായ എല്ലാ

സാരം.

അചേതനങ്ങളും എന്നുവേണ്ട ചുരുക്കത്തിൽ ചരാചരപ്രപഞ്ചം മുഴുവനെ ഈയൊരു ആനന്ദനടനം നിമിത്തം ബ്രഹ്മാനന്ദമയമായി ലയിച്ചുപോയി. ഗോപിമാരാകട്ടെ ഒരുതരം ക്ഷീണിച്ചു പ്രസന്നസുഭഗമായ അംഗങ്ങളിൽ നവമായി അങ്കുരിച്ചിരുന്ന സ്വേദകണത്തോടു കൂടി പരിശോഭിച്ചിരുന്നതിനും പുറമേ ക്ഷണേന നിന്തിരുവടിയെ പുണൎന്നു് ഒന്നുചേരുവാനുള്ള ഉത്കണ്ഠയാൽ കാലവിളമ്ബം സഹിക്കാൻ ശക്തിയില്ലാത്തവരായി കാമപീഡ കൊണ്ടു വിഷമിച്ചു വശാകയും ചെയ്തു. അവൎക്കു സംഭോഗാനന്ദം അരുളിച്ചെയ്വാനുള്ള സുകൃതം ഫലോന്മുഖമായി. ഇത്രയുമായപ്പോൾ ഫലദാതാവായ അവിടുന്നു ഭോക്തകളായ ഗോപിമാരുടെ അഭീഷ്ടംപോലെ ഓരോ ഗോപിക്കും ഓരോ ദിവ്യമൂൎത്തിയായിച്ചമഞ്ഞു മന്മഥവീരന്റെ ഉത്സവങ്ങൾ ഝടിതി നടത്തിയത്രേ. മന്മഥരസാവിഷ്ടകളായ ഗോപിമാരെ വിചിത്രങ്ങളായ രതികോലാഹലങ്ങളിൽ പ്രവേശിപ്പിച്ചു നിന്തിരുവടി ആനന്ദിപ്പിച്ചുപോൽ.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ ഗോപാംഗനമാൎക്കു പരമപ്രാപ്യമായ ഭഗവദംഗസംഗമവും ആത്മരതിലീലാകോലാഹലങ്ങളും അവരുടെ അനന്യലഭ്യമായ സുകൃതപരിപാകംനിമിത്തം നിൎല്ലേപനായി സച്ചിദാനന്ദമൂൎത്തിയായുള്ള നിത്യസ്വരൂപിയായ ഭഗവാൻ ഫലദാതാവിന്റെ നിലയിൽ സമൎപ്പിച്ചതായ കാൎയ്യം മന്മഥോത്സവവൃത്താന്തം കൊണ്ടു ഭംഗിയായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. യോഗവൈഭവം നിമിത്തം ഭഗവാൻ അനേകം മൂൎത്തികൾ ധരിച്ചു ഗോപിമാരെ ആനന്ദിപ്പിക്കുവാൻ മാത്രം അവൎക്കു സിദ്ധിച്ചതായ സത്വശുദ്ധിയെ സ്ഥൂലശരീരമായ ബാഹ്യദേഹത്തിലും സൂക്ഷ്മശരീരമായ അന്തരംഗത്തിലും വൎണ്ണിക്കുന്നതായ് കവി ഉചിതമായ രണ്ടു വിശേഷണങ്ങൾ കൊടുത്തിരിക്കുന്നു. കേളികൊണ്ടു് അവയവങ്ങൾ ക്ഷീണിച്ചു സ്വേദകണങ്ങൾ ഉണ്ടായി എങ്കിലും അതുനിമിത്തം അവരുടെ ബാഹ്യങ്ങളായ അവയവങ്ങൾ ഭഗവത്സംഗത്തിനു തക്കവിധം നിൎമ്മലീഭവിച്ചതായ കാൎയ്യം ഇവിടെ ആദ്യവിശേഷണത്തിൽ ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ബാഹ്യശരീരം ശുദ്ധമായപ്പോൾ അന്തരംഗം, ഭഗവൽപ്രാപ്തിരൂപമായ മന്മഥാവേശംനിമിത്തം ഉള്ള പ്രേമലക്ഷണ

മായ ഭക്തിയാൽ ശുദ്ധമായ അവസ്ഥയാണ് രണ്ടാമത്തെ വിശേഷണത്തിൽ സൂചിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു.

സുകൃതചോദിതഃ—ഈ ഭാഗം ഭഗവാൻ ഗോപിമാക്കു വേണ്ടി പ്രത്യേകപക്ഷപാതം യാതൊന്നും കാണിച്ചിട്ടില്ലെന്നും അവർ സമ്പാദിച്ചിട്ടുള്ള സുകൃതമാണ് ഇതിനെല്ലാം ഇടയാക്കിയതെന്നും ഇതെല്ലാം ഫലദാതാവിന്റെ നിലയിൽ ഭഗവാന്റെ കൃത്യമാണെന്നും അതിനാൽ നിർല്ലേപനായ ഭഗവാനിൽ ദോഷാരോപണത്തിനു തരമില്ലെന്നും ഉള്ള തത്വത്തെ വ്യക്തപ്പെടുത്തുന്നു. ഇത്രയും കൊണ്ട് ഭഗവാന് ഇതിൽ ഒരു സ്വാത്ഥ്യവും ഇല്ലെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ആത്മാരാമനായ ഭഗവാനു പ്രത്യേകം ഒരു രതിയാവശ്യമില്ലല്ലോ. ആത്മാരാമനായ ഭഗവാൻ ഗോപിമാരോടുകൂടി രതിക്കായി ഒരുങ്ങിയ കാൎയ്യത്തെ ഭാഗവതത്തിൽ ശുകവചനമാൎഗ്ഗേണ വിശദപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതു നോക്കുക—

"വീക്ഷ്യ രന്തും മനശ്ചക്രേ
യോഗമായാമുപാശ്രിതഃ"

"ആത്മാരാമോ വ്യരീരമത്". ൯

അടുത്ത ശ്ലോകത്തിൽ മന്മഥലീലാപരിശ്രാന്തകളായ ഗോപസുന്ദരിമാരുമൊന്നിച്ചു ഭഗവാൻ യമുനയിൽ ജലക്രീഡ ചെയ്യും ആരാമഭൂമികളിൽ വിനോദിച്ചും രസിച്ചിരുന്നതായ വൃത്താന്തം വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

കേളിഭേദപരിലോളിതാഭിരതിലാളിതാഭി-
രബലാളിഭിഃ
സ്വൈരമീശ! നനു സൂരജാപയസി ചാരു നാമ
വിഹൃതിം വ്യധാഃ
കാനനേഽപി ച വിസാരിശീതളകിശോരമാരുത-
മനോഹരേ
സൂനസൗരഭമയേ വിലേസിഥ വിലാസിനീശത-
വിമോഹനം. ൧൦

നനു, ഈശ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!) = അല്ലയോ കൎത്തുമകൎത്തുമന്യഥാകൎത്തും ച സമൎത്ഥനായ സൎവ്വേശ്വര! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)

കേളിഭേദപരിലോളിതാഭിഃ = കേളിഭേദങ്ങളാൽ (വിചിത്രതരങ്ങളായ അനേകം ക്രീഡകളാൽ) പരിലോളിത (പരിശ്രാന്ത)കളും

അതിലാളിതാഭിഃ = അതിലാളിത (അത്യന്തം ലാളിത—വിനോദിത) കളും ആയ

അബലാളിഭിഃ = അബലകളുടെ (ഗോപാങ്ഗനമാരുടെ) ആളികളോടു (പങ്ക്തികളോടു സംഘത്തോടു) കൂടി—ഗോപാങ്ഗനമാരാകുന്ന ആളികളോടു— തോഴിമാരോടു കൂടി— അവൎക്കു സഹായരായും അവരാകുന്ന സഹായത്തോടു കൂടിയും

(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)

സൂരജാപയസി, നാമ = സൂരജാ(യമുനാ) പയസ്സിൽ (ജലത്തിൽ)ആകട്ടെ

സ്വൈരം = സ്വൈരമായും (സ്വേച്ഛപോലേയും)

ചാരു = ചാരുവാം (മനോഹരമാം)വണ്ണവും

വിഹൃതിം = വിഹൃതി (കേളി)യെ— ജലക്രീഡയെ

വ്യധാഃ. = വിധാനം ചെയ്തു (നടത്തി).

അപി, ച = എന്നുതന്നെയല്ല (ജലക്രീഡ ചെയ്തതു കൂടാതെ)

വിസാരിശീതളകിശോരമാരുതമനോഹരേ = വിസാരിയും (വീശിവരുന്നതും) ശീതളവും ആയ കിശോരമാരുത(ഇളംകാററി)നാൽ മനോഹര(മോഹന)വും

സൂനസൌരഭമയേ = സൂന(പുഷ്പ)ങ്ങളുടെ സൌരഭം (സൌഗന്ധ്യം)തന്നെ ആകൃതിപ്പെട്ടപോലെ അത്രയ്ക്കു പരിമളം വീശി ആകൎഷിക്കുന്നതും ആയ

കാനനേ	= കാനനത്തിലും (യമുനാതീരാരാമഭൂമികളിലും)
വിലാസിനീശത-വിമോഹനം	= വിലാസിനീ (സുന്ദരീ) ശതങ്ങൾക്ക് (അസങ്ഖ്യം അങ്ഗനമാൎക്ക്) മോഹം ജനിക്കത്തക്കവിധം
വിലേസിഥ.	= വിലസിച്ചു. (കേളീവിനോദങ്ങൾ ചെയ്തു പരിലസിച്ചുവത്രേ.)

അല്ലയോ സൎവ്വശക്തനായി യോഗമായാവല്ലഭനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! മാരവേദനാപരവശകളായ ഗോപസുന്ദരിമാർ ഓരോരുത്തൎക്കും നിന്തിരുവടി ഓരോ കൃഷ്ണനായി

സാരം. ച്ചമഞ്ഞു അവരവരുടെ അഭീഷ്ടമനുസരിച്ചു മന്മഥോത്സവം കൊണ്ടാടിയതിൽ എത്രമാത്രം വിചിത്രതരങ്ങളായ ലീലകളാണ് നടത്തിയതെന്നതിന് കണക്കില്ല. കാമരഹസ്യങ്ങളുടെയെന്നല്ല ശൃങ്ഗാരതന്ത്രങ്ങളുടെ മുഴുവൻ പരമാചാൎയ്യന്റെ നിലയിൽ നിന്തിരുവടി അനുഷ്ഠിച്ചതായ മദനകേളീവിലാസങ്ങൾ ഒരു നൂതനതന്ത്രമായിത്തന്നെ രേഖപ്പെടുമാറു പ്രകാശിച്ചിരുന്നു. ആശ്ലേഷാദികളായ അനുരൂപപ്രവൃത്തികളിലുള്ള ശാഖോപശാഖങ്ങളായ വിശേഷങ്ങൾ അത്ഭുതപൂൎവ്വമായ സരണിയിൽ ഗോപിമാരെ ആനന്ദക്കടലിൽ ആറാടിച്ചുവത്രേ. അബലമാരായ ഗോപിമാർ ഒരുതരം ക്ഷീണിച്ചു വശായി എങ്കിലും നിന്തിരുവടിയുടെ അതിരുകവിഞ്ഞ ലാളനകളും മേളങ്ങളുംകൊണ്ടു് ആഹ്ലാദഭരിതകളായി മാത്രമാണ് കാണപ്പെട്ടതു്. ഇത്രതന്നെയുമല്ല; നിന്തിരുവടിയാകട്ടെ അവരുമൊന്നിച്ചു മറെറാരുതരം വിനോദനത്തിനും പരിശ്രമാപനോദനത്തിനും ആയി അടുക്കലുള്ള യമുനയിൽ പ്രവേശിച്ചു തോന്ന്യാസംപോലെ മോഹനമായ മട്ടിൽ ജലക്രീഡ ചെയ്തു വിജയിച്ചു. നീന്തുകയും തള്ളുകയും കൊള്ളുകയും തെററുകയും പററുകയും എന്നുവേണ്ട മോഹനങ്ങളായ അവഗാഹനകേളികളിൽ ഗോപാങ്ഗനമാരെ രസിപ്പിച്ചുകൂടിയതായ ആ സന്ദഭം ബ്രഹ്മാസ്വാദാനുഭവമയമായ പരമസുഖത്തെ അവർ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടുമാറുള്ള വിശേഷവിധത്തിലായിരുന്നു. ഇതുകൂടാതെ കരയ്ക്കുകേറി രമണീയങ്ങളായ ആരാമഭൂമികളിലേ പുഷ്പവാടങ്ങൾകൊണ്ടു് അലംകൃതങ്ങളായ ലതാഗൃഹങ്ങളിലും മററും സരസമായ്ക്കൂടി സുഭഗശീതളമായ മന്ദമാരു

തനാൽ സേവിക്കപ്പെട്ടുകൊണ്ടു വികസിച്ച വിചിത്രങ്ങളായ വൎണ്ണവിശേഷങ്ങൾകൊണ്ടു വിലസുന്ന കുസുമങ്ങളിൽനിന്നും പുറപ്പെടുന്ന പരിമളധോരണിയിൽ തങ്ങിമയങ്ങിക്കറങ്ങിയുള്ള പലേതരം വിനോദങ്ങൾകൊണ്ട് ഒടുവളരെയുള്ള ആ ഗോപിമാരുടെ മണ്ഡലം മുഴുവനെ പരവശമായി രസിക്കുമാറും നിന്തിരുവടി കേളിവിലാസങ്ങൾ നടത്തിപ്പോൽ.

ഇവിടെ രാസകേളിയുടെ വിചിത്രങ്ങളായ തരങ്ഗങ്ങൾ ഓരോന്നും അനുസ്മരിക്കുമാറുള്ള നിലയിൽ ഒടുവിലത്തെ കലാശമായ ജലക്രീഡയും ഉദ്യാനലീലാവിനോദങ്ങളും സങ്ഗ്രഹിച്ച സങ്കല്പിച്ചപോലെ തേജോമയമായി ഒടുവിൽ പരിണമിച്ചതായ സംഗതിയെ 'വിലേസിഥ' എന്നുള്ള ക്രിയാപദത്താൽ സമൎപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. രാസകേളിയിലോ, ജലവിഹാരത്തിലോ ഉദ്യാനലീലയിലോ എവിടെയായാലും വിലാസിനീശതവിമോഹനമായുള്ള ലീലാപരിണാമം ഗോപീജനഘടനയിൽ പരബ്രഹ്മസ്വരൂപിയായ ഭഗവാനെ സമ്ബന്ധിച്ചിടത്തോളം ജ്യോതിൎമ്മാത്രാവശേഷമാണെന്നു താത്പൎയ്യം.

നിരൂപണം.

അബലാളിഭിഃ—അബലകളാകയാൽ ക്ഷീണത്തിനവകാശമുണ്ട്. അതാണ് 'ലോളിതാഭിഃ' എന്നു പറഞ്ഞതു്. എങ്കിലും അനുത്സാഹം വരാതിരിക്കുവാനാണ് 'അതിലാളിതാഭിഃ' എന്നുള്ള ലാളനകാൎയ്യം പ്രസ്താവിച്ചതു്.

വിലാസിനീശതവിമോഹനം—ഇത്രയും ക്രീഡകൾ കഴിഞ്ഞയവസരത്തിലും സൎവ്വശക്തനായ ഭഗവാന് വീണ്ടും വിലാസിനീശതവിമോഹനമായിട്ടാണ് ശോഭയുണ്ടായതെന്നു സാരം.

ശ്രമപരിഹാരത്തിനായ് ഭഗവാൻ ഗോപിമാരുമായി യമുനയിൽ പ്രവേശിച്ചു ജലക്രീഡ ചെയ്തതും തീരോപവനത്തിൽ രമിച്ചതുമായ കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.—

"താഭിൎയ്യുതഃ ശ്രമമപോഹിതുമങ്ഗസങ്ഗ-
ഘൃഷ്ടസ്രജഃ സ കുചകുങ്കുമരഞ്ജിതായാഃ
ഗന്ധൎവ്വപാളിഭിരനുദ്രുത ആവിശദ് വാഃ
ശ്രാന്തോ ഗജീഭിരിഭരാഡിവ ഭിന്നസേതുഃ,

സോഽയം ഭസ്യലം യുവതിഭിഃ പരിഷിച്യമാനഃ
പ്രേമ്ണോക്ഷിതഃ പ്രഹസതീഭിരിതസ്തതോഽങ്ഗ!
വൈമാനികൈഃ കുസുമവർഷിഭിരീഡ്യമാനോ
രേമേ സ്വയം സ്വരതിരത്ര ഗജേന്ദ്രലീലഃ.

തതശ്ച കൃഷ്ണോപവനേ ജലസ്ഥല-
പ്രസൂനഗന്ധാനിലജുഷ്ടദിക്തടേ
ചചാര ഭൃങ്ഗഭ്രമരാഗണാവൃതോ
യഥാ മദച്യുദ് ദ്വിരദഃ കരേണുഭിഃ". ൧൦

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ രാസകേളിയും ജലക്രീഡയും ഉദ്യാനലീലയും നടത്തി ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഗോപിമാരെ ബ്രഹ്മാനന്ദരസം അനുഭവിപ്പിച്ച കാൎയ്യത്തെ അസ്പദമാക്കി കവി തന്റെ രക്ഷ അഭ്യൎത്ഥിച്ചുകൊണ്ടു ദശകം ഉപസംഹരിക്കുന്നു:—

കാമിനീരിതി ഹി യാമിനീഷു ഖലു കാമനീയക-
നിധേ! ഭവാൻ
പൂൎണ്ണസമ്മദരസാൎണ്ണവം കമപി യോഗിഗമ്യ-
മനുഭാവയൻ
ബ്രഹ്മശങ്കരമുഖാനപീഹ പശുപാങ്ഗനാസു
ബഹുമാനയൻ
ഭക്തലോകഗമനീയരൂപ! കമനീയ! കൃഷ്ണ!
പരിപാഹി മാം. ൧൧

(ഹേ) കാമനീയകനിധേ! = (അല്ലയോ) കാമനീയക(സൌന്ദൎയ്യ)ത്തിന്റെ നിധിയും (ഇരിപ്പിടമായുള്ളവനും—ലോകോത്തര സൌന്ദൎയ്യശാലിയും)

ഭക്തലോകഗമനീയരൂപ! = ഭക്തലോക(ഭക്തിയുള്ള ജന)ങ്ങൾക്കു ഗമനീയ(പ്രാപ്യ)മായരൂപത്തോടു(മൂൎത്തിയോടു) കൂടിയവനും—സേവകജനങ്ങൾക്കു മാത്രം സമീപിച്ചു സായുജ്യം പ്രാപിക്കത്തക്ക മഹിമയുള്ളവനും

കമനീയ! = കമനീയ(കാന്ത— കാമിക്കത്തക്കവ)നായി—ആൎക്കും കണ്ടാൽ കൊള്ളാം, സേവിച്ചാൽ കൊള്ളാം, പ്രാപിച്ചാൽ കൊള്ളാം

എന്നു തോന്നത്തക്ക വൈഭവ
മുള്ളവനും ആയ

കൃഷ്ണ! = ശ്രീകൃഷ്ണ! (ശ്രീ ഗുരുവായൂരപ്പ! ഭഗവൻ!)

ഇതി,ഹി = ഇപ്രകാരമെല്ലാമാകട്ടെ (രാസ കേളിയാലും ജലക്രീഡയാലും ആരാമലീലയാലും)

കാമിനീഃ = കാമിനിമാരെ (ഗോപസുന്ദരി മാരെ—തന്നെക്കാമിച്ചുവന്ന യു വതികളെ)

യാമിനീഷു = യാമിനി(രാത്രി)കളിൽ—അനേ കം രാത്രികളിൽ

കം, അപി = ഏതാണ്ടൊരു (അനിർവ്വചനീയ മായ— അനുഭവൈകവേദ്യ മായ)

യോഗിഗമ്യം = യോഗികൾക്കു ഗമ്യ(പ്രാപ്യ) മായ

പൂർണ്ണസമ്മദരസാർണ്ണവം = പൂർണ്ണ(അഖണ്ഡ)മായ സമ്മദ (സന്തോഷ)രസാർണ്ണവ (രസസാ ഗര)ത്തെ — പരബ്രഹ്മാനന്ദര സധാരയെ

അനുഭാവയൻ, ഖലു = അനുഭവിപ്പിക്കുന്നവനായിക്കൊ ണ്ടുതന്നെ—അത്തരം ബ്രഹ്മാന ന്ദരസാനുഭവത്തിൽ ശകലവും തെററിക്കാതെ

ഇഹ, പശുപാങ്ഗനാസു = ഈ ലോകത്തിൽ (ഭൂമിയിൽ)പ ശുപാങ്ഗന (ഗോപയുവതി) മാരിൽ

ബ്രഹ്മശങ്കരമുഖാൻ, അപി = ബ്രഹ്മാവു—ശങ്കരൻ (ശിവൻ) മുതലായ മുഖ്യദേവന്മാരെക്കൂടി

ബഹുമാനയൻ = ബഹുമാനിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു— ഇ പ്രകാരം ഉണ്ടായ ഗോപസ്ത്രീക ളുടെ ഭാഗ്യത്തെപ്പററി ബ്രഹ്മശ ങ്കരാദികൾക്കുകൂടി ബഹുമാനിക്ക

തക്കവിധം—ഈ ഭൂമിയിൽ വന്നു് ഈ ഗോപസുന്ദരിമാരിൽ ചില ലീലകൾ നടത്തി തങ്ങൾ ധന്യരായാൽ കൊള്ളാമെന്നുള്ള മോഹം ജനിപ്പിക്കത്തക്കവിധം ലീലചെയ്തുകൊണ്ടുള്ള

ഭവാൻ = നിന്തിരുവടി

മാം = എന്നെ

പരിപാഹി. = പരിപാലനം ചെയ്യുമാറാകേണമേ. (സകലരോഗബാധകളും നീക്കി രക്ഷിക്കേണമേ.)

അല്ലയോ ഭക്തൈകഗമ്യനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിർവ്യാജമായ വിധത്തിൽ ആശ്രയിച്ചുപോയാൽ നിന്തിരുവടി

സാരം.

ആശ്രിതന്മാൎക്കു മററു് ഏതു ദൈവത്താലും അസാദ്ധ്യമെന്നല്ല കാമ്യവും ആയ ഭാഗ്യം നല്കി പ്രസാദിക്കുന്നു. ഈ ഗോപവനിതകളുടെ കാൎയ്യം അതിനു മുഖ്യമായ ഒരു ലക്ഷ്യമത്രേ. സാക്ഷാല്ലക്ഷ്മീഭഗവതിക്കു മാത്രം അടുക്കാനും അനുഭവിക്കാനും ഉതകുന്നതായ ലോകോത്തരസൌന്ദൎയ്യത്തിന്നു് ഇരിപ്പിടമായുള്ള നിന്തിരുവടിയെ കാമിക്കാൻതന്നെ ഗോപിമാർ എത്രയും സുകൃതം ചെയ്തവരായിരിക്കണം. അപ്രകാരം ഉള്ള അബലകളായ അവരുടെ ആ കാമം നിൎവ്യാജപ്രേമരൂപമായി പരിണമിച്ചു സൎവ്വവും ഉപേക്ഷിച്ചു നിന്തിരുവടിയിൽ സമസ്തബാഹ്യവിക്ഷേപങ്ങളും അകററി ഉത്തമഭക്തിയായി കലാശിച്ചു. ഇതുനിമിത്തം നിന്തിരുവടി അവൎക്കു വശ്യനായി അവരുടെ അഭീഷ്ടസാധനം കൃത്യമായി കൈക്കൊണ്ടു. കിം ബഹുനാ, രാസകേളികൊണ്ടും രതിലീലകളാലും ഉദ്യാനക്രീഡകളാലും എത്ര എത്ര രാത്രികൾ മുഴുവനെ അവരെ ബ്രഹ്മാനന്ദരസാത്മകമായ സുഖലഹരിയിൽ താലോലിച്ചു ലയിപ്പിച്ചു എന്നതിനു കണക്കില്ല. കൃച്ഛ്രചാന്ദ്രായണാദിവ്രതാനുഷ്ഠാനക്ലേശം കൊണ്ടും പ്രാണായാമാദിയോഗാഭ്യാസശ്രമം കൊണ്ടും മററും വിഷമിച്ചു് ഒരുതരത്തിലും ഭംശിച്ചുപോകാതെ സിദ്ധരായിത്തീരുന്ന യോഗികൾക്കുമാത്രം ലഭ്യമാകുന്ന ഈ പദവി സരസമതികളായി ശൃംഗാരലഹരിമജ്ജനം ചെയ്തു മുഗ്ദ്ധകളായ ഈ ഗോപിമാൎക്കു് നിന്തിരുവടി അരുളിയതു നോക്കുമ്പോൾ അവരുടെ ഭക്തിക്കു മാററു കൂടുന്നു. ചുരു

ക്കിപ്പറഞ്ഞാൽ ഇത്രയും ഭാഗ്യശാലിനികളായ ഈ ഗോപിമാരു ടെ അവസ്ഥയോൎത്തു ബ്രഹ്മാവിനും രുദ്രൻ തുടങ്ങിയ ദേവന്മാൎക്കും കൂടി അവരിൽ അനന്യപ്രാപ്യമായ മാഹാത്മ്യം നിമിത്തം ബഹു മാനം തോന്നിപ്പോകുന്നു. ഈ ഭൂമിയിൽ ഒന്നു് അവതരിച്ചു ഗോപിമാരുടെ ജന്മം എടുത്തോ വേറേ പ്രകാരത്തിൽ ഗോപി മാരെ സമ്ബന്ധിച്ചോ തങ്ങൾക്കു കൂടി നിന്തിരുവടി കരുണാ രസം നിറച്ചു ചൊരിഞ്ഞതായ ഈ ബ്രഹ്മാനന്ദം അനുഭവിച്ചാൽ കൊള്ളാമായിരുന്നു എന്നു കൂടി അവർ സങ്കല്പിച്ചു പോയി. അ ല്ലെൻെറ ഭഗവൻ! കേവലം പശുപാലനം ചെയ്യുന്ന തൊഴിലിൽ പെട്ട ഇവൎക്ക് ഇത്രയും വിജയം സിദ്ധിക്കാമെങ്കിൽ ഈ ആശ്രിത നായ എനിക്ക് അതിലൊരു ശകലം പ്രസാദം അരുളി രക്ഷിക്കു വാൻ കൃപയുണ്ടാകേണമേ. ഭക്തജനങ്ങൾക്കു പ്രാപ്യനാണെന്നുള്ള സ്ഥാനത്തോടു കൂടി എല്ലാരേക്കും കമനീയമൂൎത്തിയാകയാൽ നിന്തിരുവടിയിൽ സകലൎക്കും അഭിലാഷാവകാശം തുല്യം ആ കുന്നു. അതു സാധിക്കേണ്ടതു ചുമതല അവിടത്തെ കൃത്യവും ആ കുന്നു. അതിനാൽ അല്ലെൻെറ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! കൃഷ്ണ! ഉപേക്ഷിക്കരുതേ; രക്ഷിക്കണേ; കരുണയുണ്ടാകേണമേ; എന്നെ സമ്ബന്ധിച്ചും ഭക്തലോകഗമനീയനാണെന്നുള്ള ഭാഗ ത്തിനായി അവസരം ഉണ്ടാക്കിത്തരേണമേ; എൻെറ ഭക്തി കൈക്കൊണ്ടു പ്രസാദിക്കേണമേ.

ഇവിടെ ഗോപിമാർ അനുഭവിച്ചതായ ആനന്ദത്തെ യോഗിഗമ്യം എന്നും ഭഗവാൻെറ സ്വരൂപം സനകാദികളായ ഭക്തന്മാൎക്കു പ്രാപ്യമായ പരമാനന്ദമെന്നും

നിരൂപണം. നിരൂപണം ചെയ്തുകൊണ്ടു ഗോപിമാൎക്കു യോ ഗികൾക്കുള്ളതും ഭക്തലോകത്തിനുള്ളതും ആയ രണ്ടു തരത്തിലും കൂടുന്ന ഭഗവത്പ്രസാദം ഏകാനന്ദമയമായി ലഭിച്ചതായ സൌ ഭാഗ്യത്തെ സരസമായി സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. പൂൎണ്ണസമ്മദരസം പ്രാപ്യകോടിയിൽ ഗോപിമാൎക്കും യോഗികൾക്കും ഒന്നുതന്നെ യെങ്കിലും ഗോപിമാരുടെ ഉപാസന മുഴുവൻ ഭഗവാനെ കാമ നീയകനിധിയാക്കിയാകയാൽ അവർ കാമിനികളായിട്ടാണു് ഭഗ വാനിൽ യോഗത്തെ പ്രാപിച്ചതെന്ന തത്ത്വം 'കാമിനീഃ' എ ന്നുള്ള ഭാഗത്താൽ സ്പഷ്ടപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. ഭഗവാനിൽ

യോഗം ലഭിക്കുന്നതു് അനേകം പ്രകാരത്തിൽ ആകാമെന്നു ഭാഗവതത്തിൽ വ്യക്തമായി കീൎത്തനം ചെയ്തിട്ടുള്ളതു നോക്കുക—

"ഗോപ്യഃ കാമാദ് ഭയാത് കംസഃ"

എന്നിത്യാദി.

ഭക്തലോകഗമനീയരൂപ— ഇവിടത്തെ ഭഗവദ്രൂപം ഗോപികൾക്കു ലഭിച്ചതായ പൂൎണ്ണസമ്മദരസാത്മകം തന്നെയാണു്. ഭഗവത്സ്വരൂപമായ ബ്രഹ്മാനന്ദം പ്രാപിച്ചു ചരിതാൎത്ഥരായി എന്നു സൂക്ഷ്മം. ഇപ്രകാരം ദശകത്തിന്റെ അവസാനത്തിൽ ഒരു സമ്ബോധനം കൊടുക്കുന്ന കവിയും ഭക്തലോകത്തിലന്തൎഭവിക്കയാൽ ആത്മഭാവനകൊണ്ടായിരിക്കണം ഇപ്രകാരം സമ്ബോധനം ചെയ്തതു്. 'ഭക്തലോകഗമനീയരൂപ!' എന്നീ പദത്തിൽ മറെറാരു സ്വാരസ്യം കൂടിയുണ്ടു. അതു, ഭക്തന്മാൎക്കു് അവിടുത്തെ സന്നിധിയിൽ എത്താൻ സാധിക്കുമെന്നും ദുഷ്ടാദികളായ കംസാദികൾക്കു് അതിനു തരം ഇല്ലാത്തതിനാൽ അവിടുന്നു് അവരുടെ സ്ഥലത്തു ചെന്നു സംഹാരംകൊണ്ടു മുക്തി കൊടുക്കയാണെന്നും ഉള്ള രീതിയിലാണു്.

കമനീയ— കമനീയനായിട്ടാണു ഭക്തലോകത്തിനു ഗമനീയനാകുന്നതെന്നു സാരം. മററുള്ളവൎക്കു ഭയാനകനായിട്ടാണല്ലോ സ്ഫുരിക്കുന്നതു്.

യാമിനീഷു— ഈ ബഹുവചനം ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ ചന്ദ്രികാസുന്ദരങ്ങളായ അനേകം രാത്രികളിൽ ഇതുപോലെ രാസക്രീഡാദികൾകൊണ്ടു് ഗോപിമാരെ ആനന്ദിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള സങ്ഗതിയെ വ്യക്തപ്പെടുത്തുന്നു. വിഷ്ണുപുരാണം നോക്കുക—

"സോഽപി കൈശോരകവയോ
മാനയൻ മധുസൂദനഃ
രേമേ താഭിരമേയാത്മാ
ക്ഷപാസു ക്ഷപിതാഹിതഃ."

ഭാഗവതത്തിലും ഈ ഭാഗം സ്പഷ്ടമായിട്ടുണ്ടു്—

"ഏവം ശശാങ്കാംശുവിരാജിതാ നിശാഃ
സ സത്യകാമോഽനുരതാബലാഗണഃ
സിഷേവ ആത്മന്യവരുദ്ധസൌരതഃ
സൎവ്വാഃ ശരത്കാവ്യകഥാരസാശ്രയാഃ."

ഈവിധം രാസകേളീവിജയത്താലും മാരമഹോത്സവാനുഭവംകൊണ്ടും ജലക്രീഡാവൈഭവം നിമിത്തവും ഉദ്യാനലീലാവിലാസം ഹേതുവായും പ്രിയതമകളായ ഗോപാങ്ഗനമാരെ രസിപ്പിച്ചും രമിപ്പിച്ചും ലയിപ്പിച്ചും പരമാനന്ദലഹരിയിൽ നീരാടിച്ചതായ ഈ കഥാഭാഗം താഴെ കാണുന്ന രീതിയിലുള്ള പ്രാർത്ഥനയോടു കൂടി ഉപസംഹരിച്ചുകൊണ്ടു നൂൻ-ാംദശകത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം നിറുത്തിക്കൊള്ളുന്നു.—

“രാസകേളിരസഭാസുരാ രതിവിലാസരങ്ഗ-
നവലാസികാ
വാരി ഹാരിവിലസദ്വിഹാരലഹരീതരങ്ഗ-
പരിരിങ്ഗിതാഃ
ഗോപികാ മദനധൂപികാഃ പ്രമദവാപികാസ്സു
പരിമജ്ജയൻ
പാതു മാം ഭവരുജാതുരം ഹരിരുപൈതു ഭദ്ര-
മദരിദ്രിതം”. ൧൧

അറുപത്തിഒമ്പതാം ദശകവും രാസക്രീഡാവർണ്ണനവും
സമാപ്തം.

അഥ സപ്തതിതമം ദശകം.

കഴിഞ്ഞ അഞ്ചു ദശകങ്ങളിലായി ശിഷ്ടാനുഗ്രഹരൂപമായി വർണ്ണിക്കപ്പെട്ട ഗോപാങ്ഗനാസങ്ഗമമഹോത്സവമായ ശൃങ്ഗാരരസതരങ്ഗങ്ങളിലെ അനുഭവത്തിനൊരു പരഭാഗം കാണ്മാനെന്നപോലെ ഈ ൭൦-ാമത്തു ദശകത്തിൽ സുദർശനനാമധേയനായ വിദ്യാധരനെ സർപ്പരൂപത്തിലുള്ള അയാളുടെ ആകൃതിധ്വംസനം ചെയ്തു അനുഗ്രഹിക്കയും ശംഖചൂഡനേയും വൃഷഭാസുരനേയും നിഗ്രഹിക്കയും ചെയ്തതായ കഥ വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു. അതിൽ ആദ്യമായി മൂന്നു ശ്ലോകംകൊണ്ടു സുദർശനവിദ്യാധരന്റെ ശാപമോക്ഷം ഉപന്യസിക്കുന്നു. തത്രാപി ഒന്നാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ സുദർശനൻ ശാപംകൊണ്ടു ഒരു ഭയങ്കരമായ മലമ്പാമ്പായി കിടക്കവേ അമ്ബികാവനത്തിൽ വച്ചു നന്ദഗോപനെ ഗ്രസിച്ചതായ സംഗതിയെ പറയുന്നു:—

ഇതി ത്വയി രസാകുലം രമിതവല്ലഭേ
വല്ലവാഃ
കദാപി പുനരമ്ബികാകമിതുരമ്ബികാ-
കാനനേ

സമേത്യ ഭവതാ സമം നിശി നിഷേവ്യ
ദിവ്യോത്സവം
സുഖം സുഷുപുരഗ്രസീദ് വ്രജപമഗ്ര-
നാഗസ്സുദാ. ൧

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ത്വയി	= നിന്തിരുവടി
ഇതി	= ഇപ്രകാരം (രാസകേളികൊണ്ടും രതിലീലയാലും ജലക്രീഡനിമിത്തവും ഉദ്യാനവിഹാരം ഹേതുവായും)
രസാകുലം	= രസം(ശൃങ്ഗാരരസം)കൊണ്ട് ആകുല(പരവശ)മാകുംവണ്ണം
രമിതവല്ലഭേ (സതി)	= രമിതകളായ (രമിപ്പിക്കപ്പെട്ടവരായ — സന്തോഷിപ്പിക്കപ്പെട്ടവരായ) വല്ലഭ(ഗോപാങ്ഗന)മാരോടു കൂടിയവനായി ഗോപികമാരെ രമിപ്പിച്ചിരിക്കവേ
കദാ, അപി, പുനഃ	= ഒരിക്കൽ ആകട്ടെ
വല്ലവാഃ	= വല്ലവന്മാർ (ഗോപന്മാർ)
അമ്ബികാകമിതുഃ	= അമ്ബികാകമിതാവിന്റെ (ഗൌരീപതിയായ ശിവന്റെ) വകയായ
അമ്ബികാകാനനേ	= അമ്ബികാവനത്തിൽ (അമ്ബികാവനം എന്നു പേരോടു കൂടിയ ക്ഷേത്രത്തിൽ)
ഭവതാ, സമം	= ഭവാനോടു(നിന്തിരുവടിയോടു) കൂടി
സമേത്യ	= ഒന്നുചേന്നു വന്നിട്ടു
നിശി	= നിട്ടിൽ (രാത്രിയിൽ)

ദിവ്യോത്സവം = ദിവ്യോത്സവത്തെ (ആ ശിവ ക്ഷേത്രത്തിൽ ഉത്സവസമയം എഴുന്നള്ളിച്ച് ആഘോഷി ക്കപ്പെടുന്ന കേമമായ വിള ക്ക്)

നിഷേവ്യ = നിഷേവിച്ച (സേവിച്ചിട്ട്— കണ്ടിട്ട്)

സുഖം = സുഖമായി (സന്തോഷിച്ച നി ശ്ചിന്തമായി)

സുഷുപ്തഃ = സ്വപിച്ച (കിടന്നുറങ്ങി).

തദാ = അപ്പോൾ (ആയവസരത്തിൽ —എല്ലാപേരും ഉത്സവവി ളക്കു കണ്ടു് ഉറക്കം ഉളച്ച ഗാഢമായ സുഷുപ്തിയിൽ പെട്ടിരിക്കവേ)

ഉഗ്രനാഗഃ = ഉഗ്രമായ (ഭയങ്കരമായ) നാഗം (ഒരു സർപ്പം)

വ്രജപം = വ്രജ(ഗോകുല)ത്തിന്റെ പതി യെ (നന്ദഗോപനെ)

അഗ്രസീത. = ഗ്രസിച്ചു.(മിഴുങ്ങി) (മിഴുങ്ങുവാ നുള്ള ആരംഭത്തിൽ കാ ല്ക്കൽ കപ്പിത്തുടങ്ങി.)

അല്ലയോ ഭഗവൻ! ഗോപീജനവല്ലഭനായുള്ള നിന്തിരു വടി ശൃങ്ഗാരരസം പരിപൂർണ്ണമായ പരമാത്മാനന്ദരസമായി ആകൃതിപ്പെടുത്തി വല്ലഭമാരെ രസിപ്പിച്ചുകൊ

സാരം. ണ്ടു് അഭീഷ്ടംപോലെ രമിപ്പിച്ചു വിജയിക്കവേ

മറെറാരുതരം വിനോദരങ്ഗത്തിലേയ്ക്കു് പ്രവേശം ആവശ്യപ്പെട്ടു തുടങ്ങി. ഗോപന്മാരാകവെ നിന്തിരുവടിയുമൊന്നിച്ച് ഒരിക്കൽ അംബികാകാനനം എന്ന പ്രസിദ്ധികേട്ട ശിവക്ഷേത്രത്തിൽ ഉത്സവകാലമായിരുന്നതിനാൽ രാത്രി എഴുന്നള്ളിപ്പും വിളക്കും മേളങ്ങളും കാണ്മാനായി പോയി. അവസാനത്തോളം എല്ലാ ആഘോഷങ്ങളും നന്നേ കണ്ടു് ആനന്ദിച്ചിട്ടു നിർവ്വിചാരമായി

ഒരിടത്തു കിടന്നു് ഉറക്കം ആരംഭിച്ചു. ഇങ്ങനെയിരിക്കെ എങ്ങിനെയെന്നറിയാതെ ഒരു മലമ്പാമ്പു് നിന്തിരുവടിയുടെ അച്ഛനും ഗോകുലപതിയും ആയ നന്ദഗോപരെ പിടികൂടി മിഴുങ്ങുവാനടുത്തുവത്രെ. ദിവ്യമായ ഉത്സവാഘോഷം കണ്ടു ക്ഷീണിച്ചുള്ള ഗാഢനിദ്രയിൽ ഈ സംഭവം ആൎക്കും ധരിക്കുവാനിടയായില്ല.

ഇവിടെ എത്രയും കാൎയ്യസാരഗൎഭമായ അവതാരസങ്കല്പങ്ങളിൽ ഭഗവാനെ പ്രവേശിപ്പിക്കുന്നതിനായി രസം മാറിയിട്ടുള്ള മറെറാരുതരം രംഗത്തിലേയ്ക്കായി കഥാ

നിരൂപണം.

പ്രവേശം തുടങ്ങുന്നു. ഗോപിമാരെ ആനന്ദിപ്പിച്ചു രമിപ്പിക്കുമ്പോൾ ഉള്ള ഒരുതരം ചേഷ്ടിതസൌകൎയ്യം തന്നെയാണു് ഭഗവാൻ ദുഷ്ടനിഗ്രഹത്തിലും ശിഷ്ടാനുഗ്രഹത്തിലും ഒന്നുപോലെ കൂടികൊണ്ടിരിക്കുന്നതെന്ന തത്വം ഓരോ സംഭവത്തിലും ഉള്ള അനായാസംകൊണ്ടും ലഘുത്വംകൊണ്ടും വെളിപ്പെടുന്നതാണു്. അതാണു് രാസലീലയുടെ അനന്തരകാൎയ്യമായു് ഇവിടെ ഈ ദുഷ്ടവധം നിരൂപണം ചെയ്യപ്പെടുന്നതു്.

അഗ്രസീത് — 'ഗ്രസ' ധാതു അനുദാത്തേത്ത് ആകയാൽ ആത്മനേപദിയാണെങ്കിലും ഈവിധമുള്ള ആത്മനേപദം അനിത്യമാണെന്നുള്ള പക്ഷത്തെ ആശ്രയിച്ചു

പ്രയോഗം.

പരസ്മൈപദം ഉപയോഗിച്ചതാണു്. ഇപ്രകാരം ഗ്രസിച്ചതുകൊണ്ടു മലമ്പാമ്പിനു സ്വന്തത്തിൽ ഒരു ഫലവും ഇല്ലെന്നും നേരേമറിച്ചു പരനായ സുദൎശനന്റെ ശാപമുക്തിക്കായി മാത്രമാണു കാട്ടിക്കൂട്ടിയതെന്നും ഉള്ള രീതിയിൽ പരന്നായിക്കൊണ്ടുള്ള പദം വ്യന്ന താത്പൎയ്യത്തിന്മേൽ പരസ്മൈപദം സങ്കല്പിച്ചതായും വരാം.

അംബികാവനത്തിൽ പോയ കാൎയ്യവും ഉഗ്രനാഗം നന്ദഗോപരെ പിടികൂടിയ കാൎയ്യവും ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.—

"ഏകദാ ദേവയാത്രായാം
ഗോപാലാ ജാതകൌതുകാഃ
അനോഭിരനഡുദ്യുക്തൈഃ
പ്രയയുസ്തേഽംബികാവനം.
തത്ര സ്നാത്വാ സരസ്വത്യാം
ദേവം പശുപതിം വിഭും

ആനർച്ചുരർഹണൈർഭക്ത്യാ
　　ദേവീം ച നൃപതേഽംബികാം.

ഗാവോ ഹിരണ്യം വാസാംസി
　　മധു മധ്വന്നമാദൃതാഃ
ബ്രാഹ്മണേഭ്യോ ദദുഃ സർവ്വേ
　　ദേവോ നഃ പ്രീയതാമിതി.

ഊഷുഃ സരസ്വതീതീരേ
　　ജലം പ്രാശ്യ ധൃതവ്രതാഃ
രജനീം താം മഹാഭാഗാ
　　നന്ദസുനന്ദകാദയഃ

കശ്ചിന്മഹാനഹിസ്തസ്മിൻ
　　വിപിനേഽതിബുഭുക്ഷിതഃ
യദൃച്ഛയാഗതോ നന്ദം
　　ശയാനമുരഗോഽഗ്രസീത്."　　൭

രണ്ടാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവത് പാദസ്പർശംകൊണ്ടു നന്ദഗോപരെ ഗ്രസിച്ച മലമ്പാമ്പ് തന്റെ വിദ്യാധരസ്വരൂപത്തെ യഥാപൂർവ്വമവലംബിച്ച തിയ കാര്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

സമുന്മുഖമഥോല്മുകൈരഭിഹതോഽപി തസ്മിൻ ബലാ-
　　ദമുഞ്ചതി ഭവത്പദേ ന്യപതി പാഹി പാഹീതി തൈഃ
തദാ ഖലു പദാ ഭവാൻ സമുപഗമ്യ പസ്പർശ തം
　　ബഭൌ സ ച നിജാം തനും സമുപസദ്യ വൈദ്യാധരീം.
　　[൮

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
അഥ	= അനന്തരം (മലമ്പാമ്പു നന്ദഗോപരെ മിഴുങ്ങുവാനാരംഭിച്ച പിടികൂടവേ)
സമുന്മുഖം	= സമുന്മുഖമായി (നേരെവന്ന— ഒട്ടും കൂസൽകൂടാതെ മലമ്പാമ്പിന്റെ മുഖത്തിനടുക്കൽ ചെന്നു)
ഉല്മുകൈഃ	= ഉല്മുകങ്ങളാൽ (തീക്കൊള്ളികൾ)കൊണ്ടു

തസ്മിൻ = ആ പാമ്പു

ബലാത് = ബലമായി (ശക്തിയോടെ)

അഭിഹതേ, അപി = അഭിഹതമായി (അടിച്ചു കൊള്ളിവയ്ക്കപ്പെട്ടതായിരുന്നിട്ടും)

അമുഞ്ചതി, (സതി) = അമുഞ്ചത്തായി (മോചിക്കാത്തതായി—നന്ദഗോപരെ വിടാത്തതായി—പിടിച്ചപിടിയിൽത്തന്നെ ഉറച്ചു പററിയതായി) ഇരിക്കേ

തൈഃ = അവരാൽ (ആ ഗോപന്മാരാൽ)

പാഹി, പാഹി, ഇതി = പാലനംചെയ്യണേ, പാലനം ചെയ്യണേ (രക്ഷിക്കണേ, രക്ഷിക്കണേ) എന്നിവിധം ഉറക്കേ നിലവിളിച്ചുകൊണ്ടു്

ഭവത്പദേ = നിന്തിരുവടിയുടെ പദത്തിൽ (തൃച്ചേവടിയിൽ)

ന്യപതി. = നിപതിക്ക (വീഴുക) ഉണ്ടായി. (തൃപ്പാദത്തിൽ ശരണം പ്രാപിച്ചു.)

തദാ, ഖലു = അപ്പോഴാകട്ടെ

ഭവാൻ = നിന്തിരുവടി

സമുപഗമ്യ = അടുക്കൽവന്നിട്ടു്

പദാ = പദം(തൃക്കാലു)കൊണ്ടു്

തം = ആ മലമ്പാമ്പിനെ

പസ്പൃശ്. = സ്പർശിച്ചു

ച = ഉടനെ

സഃ = അവൻ—ആ ക്രൂരസർപ്പം

നിജാം = നിജമായ (തന്റെ സ്വന്തമായ)

വൈദ്യാധരീം	= വൈദ്യാധരിയായ (വിദ്യാധര സമ്ബന്ധിയായ)
തനും	= തനുവിനെ (മൂൎത്തിയെ)
സമുപസദ്യ	= സമുപസദനംചെയ്തിട്ടു് (പ്രാപിച്ചിട്ടു്)
ബഭൌ.	= ഭാനംചെയ്തു. (ശോഭിച്ചു.)

അല്ലയോ മായാവിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! സൎവസങ്കല്പ സാക്ഷിയായ നിന്തിരുവടിയുടെ പ്രയോഗങ്ങൾ ചിന്തനയ്ക്കു പോലും അതീതങ്ങളായിരിക്കുന്നു. നിന്തിരുവടി

സാരം.

യുടെ പിതാവായ നന്ദഗോപരെ അടുക്കാൻ പോലും മലമ്പാമ്പിനു സാധിക്കുമോ ഒരിക്കലും ഇല്ല. എന്നാൽ അല്പം വേദനാനുഭവംകൊണ്ടു നന്ദഗോപനും ശാപമോചനത്താൽ വിദ്യാധരനും ശുദ്ധിവരാനായിട്ടായിരുന്നു ഈവക പ്രവൃത്തിയെന്നു കരുതേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. പാമ്പു് നന്ദഗോപനെ ഗ്രസിക്കാനായി കാലിൽ പിടികൂടിയപ്പോൾ ഭയവിഹ്വലനായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആൎത്തനാദം കേട്ടു് ഗോപാലന്മാരാകവെ അടുക്കൽവന്നു തെരുതെരെ ആ മലമ്പാമ്പിനെ തീക്കൊള്ളികൾ കൊണ്ടു് നന്നേ പ്രഹരിച്ചു; എന്നിട്ടും അതു വിട്ടുമാറുന്ന മട്ടില്ലെന്നായപ്പോൾ അവരും ഉറക്കെ നിലവിളിച്ചു കരഞ്ഞുംകൊണ്ടു കൃഷ്ണ! കൃഷ്ണ! രക്ഷിക്കണേ രക്ഷിക്കണേ എന്നീവിധം പ്രാൎത്ഥന ചെയ്തിട്ടു് നിന്തിരുവടിയുടെ തൃപ്പാദത്തിൽ വീണു ശരണം പ്രാപിച്ചു. കൃപാനിധിയായി ഭക്താനുഗ്രഹതത്പരനായ നിന്തിരുവടിയാകട്ടെ ഉടൻതന്നെ തൃപ്പാദംകൊണ്ടു് ആ മലമ്പാമ്പിനെ ഒന്നു തൊട്ടനുഗ്രഹിച്ചു. ഇത്രയും ആയപ്പോൾ കാണാം വിധം എല്ലാം മാറിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. നന്ദഗോപരെ പിടികൂടിയിരുന്ന മലമ്പാമ്പു് ഒരു ദിവ്യാലങ്കാരഭൂഷിതനായ വിദ്യാധരനായി ചമഞ്ഞു തേജോമയനായി കാണുമാറായി. കാലിനും പാമ്പിനും ചേതം കൂടാത്ത ഈ അനുഗ്രഹപ്രകാരം അസാധാരണമായിരിക്കുന്നു. നിന്തിരുവടിയുടെ തൃപ്പാദത്തിനു് ഇത്രയും വൈഭവം ഉണ്ടെന്നുള്ളതു് സകലഗോപന്മാൎക്കും പ്രത്യക്ഷമായി ഭവിച്ചു. നന്ദഗോപരും ഗോപന്മാരും സന്തോഷപരവശരായി ഭവിച്ചു.

ഇവിടെ സുദർശനാഖ്യനായ വിദ്യാധരന്റെ സദ്ഗതിക്കും നന്ദഗോപർക്ക് അവശേഷിച്ചിരിക്കുന്ന അഭിമാനപങ്കം പ്രക്ഷാ

നിരൂപണം.

ളനംചെയ്തു പരിശുദ്ധി ഉണ്ടാക്കുന്നതിനും ഗോപന്മാരുടെ അദ്ഭുതദർശനത്തിനുമായി ഉപ്പാദം ഉപയോഗപ്പെട്ട കഥയെ സരസമായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. പദത്തിൽ ശരണം പ്രാപിച്ചപ്പോൾ പദംതന്നെ അതിനു രക്ഷാപരിഹാരം ഉണ്ടാക്കിയ സങ്ഗതി അത്യന്തം ഉചിതമായിരിക്കുന്നു. മലമ്പാമ്പു ദുഷ്ടപ്രവൃത്തിയാണു ചെയ്തതെങ്കിലും അതിന്റെ ആത്മാവു തന്റെ അപദാനഗാനം ചെയ്യുന്ന വിദ്യാധരനാകയാൽ ഭഗവാനു തോന്നിയ ദയാതിശയം 'പസ്പർശ' എന്നുള്ള ക്രിയകൊണ്ടു സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭഗവാൻ സ്പർശിച്ചതല്ലാതെ ഉപദ്രവിച്ചില്ലെന്നു സാരം. അഹിഗ്രസ്തനായ നന്ദഗോപന്റെ സങ്കടവും ഗോപന്മാരുടെ നിലവിളിയും ഭഗവാന്റെ കൃപാപുരസ്സരമായ പ്രവൃത്തിയും ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം സങ്ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു —

"സ ചുക്രോശാഹിനാ ഗ്രസ്തഃ
കൃഷ്ണ! കൃഷ്ണ! മഹാനയം
സർപ്പോ മാം ഗ്രസതേ താത!
പ്രപന്നം പരിമോചയ.

തസ്യ ചാക്രന്ദിതം ശ്രുത്വാ
ഗോപാലാഃ സഹസോത്ഥിതാഃ
ഗ്രസ്തം ച ദൃഷ്ട്വാ വിഭ്രാന്താഃ
സർപ്പം വിവ്യധുരുൽമുകൈഃ.

അലാതൈർദഹ്യമാനോഽപി
നാമുഞ്ചത് തമുരങ്ഗമഃ
തമസ്പൃശത് പദാഭ്യേത്യ
ഭഗവാൻ സാത്വതാം പതിഃ.

സ വൈ ഭഗവതഃ ശ്രീമത്-
പാദസ്പർശാഹതാശുഭഃ
ഭേജേ സർപ്പവപുർഹിത്വാ
രൂപം വിദ്യാധരാർച്ചിതം."

നൃപതി—"പത ഗതൌ" എന്നിങ്ങനെ ചുരാദ്യന്തർഗ്ഗതമായ കഥാദിയിൽ ഉപധാവൃദ്ധിയില്ലാതെ നൃപതി എന്നു വന്നതാണ്. ഭ്വാദിയാണെങ്കിൽ 'നൃപാതി' എന്നാണ് രൂപം. ൨

പ്രയോഗം.

മൂന്നാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ വിദ്യാധരൻ തന്റെ ശാപവൃത്താന്തം വിജ്ഞാപനംചെയ്ത് ശാപമോക്ഷം നല്കിയ ഭഗവാനെ സ്തോത്രം ചെയ്തുകൊണ്ടു തന്റെ പൂർവ്വസ്ഥാനം പ്രാപിച്ചതായും ഗോപന്മാർ ഗോകുലത്തിൽ ചെന്നതായും ഉള്ള കാര്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

സുദർശനധര! പ്രഭോ! നനു സുദർശനാഖ്യോഽസ്മ്യഹം
 മുനീൻ ക്വചിദപാഹസം ത ഇഹ മാം വ്യധുർവ്വാഹസം
ഭവത്പദസമർപ്പണാദമലതാം ഗതോഽസ്മീത്യസൌ
 സ്തുവൻ നിജപദം യയൌ വ്രജപദം ച ഗോപാ മുദാ. ൩

നനു സുദർശനധര!	= അല്ലയോ സുദർശനം (സുദർശനം എന്നു പേരായ ചക്രായുധം) ധരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന
പ്രഭോ!	= പ്രഭുവായ (സർവ്വകാര്യസമർത്ഥനായ) ലോകനാഥനായുള്ള ഭഗവൻ!
അഹം	= ഞാൻ
സുദർശനാഖ്യഃ, അസ്മി.	= സുദർശനൻ എന്ന ആഖ്യയോടു (പേരോടു)കൂടിയ ഒരു വിദ്യാധരനായിരിക്കുന്നു.
ക്വചിത്	= ഒരിക്കൽ
മുനീൻ	= മുനി (മഹർഷി)മാരെ
അപാഹസം.	= ഞാൻ അപഹസിച്ചു. (രൂപസൌന്ദര്യഗർവ്വത്താൽ മഹർഷിമാരെ ആക്ഷേപിച്ചു.)
തേ	= അവർ (അപഹസിക്കപ്പെട്ട മഹർഷിമാർ)
ഇഹ	= ഇവിടെ (ഈ വനത്തിൽ)
മാം	= എന്നെ
വാഹസം	= വാഹസമായ് (മലമ്പാമ്പായി)

വ്യധുഃ = വിധിച്ചു (ശപിച്ചു മലമ്പാമ്പാക്കി)

ഭവത്പദസമർപ്പണാത് = ഭവാന്റെ (നിന്തിരുവടിയുടെ) പദ (തൃപ്പാദ)ത്തിന്റെ സമർപ്പണം (നിക്ഷേപം—സ്പർശം) നിമിത്തം

(അഹം) = (ഞാൻ)

അമലതാം = അമലത(നിർമ്മലത)യെ—അശുഭമെല്ലാം നീങ്ങി പാപമില്ലായ്മയെ—പരിശുദ്ധിയെ

ഗതഃ, അസ്മി. = ഗത(പ്രാപിച്ചവ)നായിരിക്കുന്നു — നിർമലനായിരിക്കുന്നു — ശാപമോചനം വന്നവനായിരിക്കുന്നു.

ഇതി = എന്നിപ്രകാരം

അസൌ = ആ സുദർശനൻ

സ്തുവൻ = സ്തോത്രം ചെയ്തുകൊണ്ടു

നിജപദം = നിജ(സ്വ)പദ(സ്ഥാന)ത്തെ വിദ്യാധരമന്ദിരത്തെ

യയൌ. = യാനംചെയ്തു (പ്രാപിച്ചു.)

ഗോപാഃ, = ഗോപന്മാരും

മുദാ = മുത്തോടു(സന്തോഷത്തോടു)കൂടി നന്ദഗോപൎക്കു വന്നതായ ആപത്തു നീക്കുകയും ശ്രീകൃഷ്ണൻ അദ്ഭുതമായ വൈഭവത്തോടു കൂടിയിരിക്കയും ചെയ്യുന്നതായ സംഭവം കണ്ടു് ആഹ്ലാദഭരിതരായി

വ്രജപദം = വ്രജപദ (ഗോകുലസ്ഥാന)ത്തെ അമ്പാടിയിലേയ്ക്കു

(യയുഃ.) = (പോയി.)

അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ സങ്കല്പങ്ങൾ എന്തെല്ലാം തരത്തിൽ ഫലിക്കുന്നു എന്നാക്കും നിശ്ചയമില്ല. വിദ്യാധരൻ തൃപ്പാദസ്പർശമാത്രത്താൽ

സാരം.

ശാപമോചനം വന്നു പൂർവ്വാധികം തേജസ്വിയായി യഥാർത്ഥത്തിൽ തന്നെ സുദർശനനായി ഭവിച്ചു. സുദർശനനാമധേയനായ ഈ സുദർശനനെ ശാപമുക്തനാക്കിത്തീർത്തു ഭക്തനായി ധരിക്കയാൽ ആ തരത്തിലും നിന്തിരുവടി സുദർശനധരനായിത്തീർന്നു. സുദർശനായുധം ധരിച്ചിരിക്കുന്ന ഈശ്വരനാകയാൽ നിന്തിരുവടിയുടെ ആളുകളിൽ യാതൊരു അപകടവും പററിക്കാൻ സാധിക്കയില്ലെന്നുള്ള സ്ഥിതി വിദ്യാധരന്ന് ഒരു അനുഗ്രഹമായി ഭവിച്ചു. തന്റെ സ്വന്തമായ വിദ്യാധരമൂർത്തി ലഭിച്ചു തേജസ്വിയായിത്തീർന്ന അവൻ നിന്തിരുവടിയോടു "അല്ലെന്റെ സുദർശനപാണിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ജഗത്പ്രഭോ! ഞാൻ സുദർശനനാമധേയനായ ഒരു വിദ്യാധരനാണ്. മഹർഷിമാരെ രൂപഗർവ്വംകൊണ്ടു് ഒരിക്കൽ അപഹസിക്കനിമിത്തം ശക്തരായ അവർ എന്നെ വികൃതരൂപിയും ജുഗുപ്സിതനും യഥേച്ഛം സഞ്ചാരസ്വാതന്ത്ര്യം ഇല്ലാത്തവനുമായ മലമ്പാമ്പായി തീരുന്നതിനു ശപിച്ചു. എന്നാൽ ആ ശാപവും എനിക്കിപ്പോൾ ഒരു പരമാനുഗ്രഹമായിത്തീർന്നു. ശാപം ലഭിച്ചില്ലെങ്കിൽ ലോകോത്തരസൌന്ദര്യശാലിയായി ത്രിലോകനാഥനായുള്ള നിന്തിരുവടിയുടെ ഈ തിരുമേനി കാണുന്നതിനും തൃപ്പാദസ്പർശം ഏല്ക്കുന്നതിനും എങ്ങിനെ സംഗതിയാകും. ഞാൻ ധന്യനായി, എന്റെ മലമ്പാമ്പായുള്ള ജന്മം സഫലമായി. തൃപ്പാദധൂളിസ്പർശത്താൽ എന്റെ സകലപാപങ്ങളും നീങ്ങി ഞാനിതേ പരിശുദ്ധനായിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. നിന്തിരുവടിയെ എന്നെന്നേയ്ക്കും സ്തോത്രം ചെയ്തു കഴിയുന്നതിനു തിരുവുള്ളമുണ്ടാകേണമേ" എന്നിങ്ങനെ പ്രാർത്ഥിച്ചുകൊണ്ടും തിരുനാമങ്ങൾ കീർത്തിക്കയും ചെയ്തു വിടവാങ്ങി സ്വസ്ഥാനമായ വിദ്യാധരലോകത്തിലെത്തി. ഗോപന്മാരാകട്ടെ തങ്ങൾക്കു അടിക്കടി ഭഗവന്മഹിമാസ്വാദം പരമഭാഗ്യമായിക്കാണുന്നതു് ഇപ്പോഴും മററാരുതരത്തിൽ ആവർത്തിക്കയാലും നന്ദഗോപരെ ക്ഷേമത്തോടെ കാണ്മാനിടവരികയാലും സന്തുഷ്ടരായി അമ്പാടിയിലെത്തി.

ഇവിടെ യോഗികളായ മഹർഷിമാരുടെ വചനം സാധൂകരിക്കുന്നതിനും ഭക്തനെ രക്ഷിക്കുന്നതിനും ബന്ധുക്കളായ ഗോപന്മാരെ പ്രീണിപ്പിക്കുന്നതിനും ആയുള്ള ഭഗവത്പാദമഹിമ സുദർശനകഥാരൂപത്തിൽ സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

സുദർശനാഖ്യഃ — മുമ്പിലും വിദ്യാധരനായി സുന്ദരനാണെങ്കിലും ഭഗവത്പാദസ്പർശാനന്തരം മാത്രമേ അയാൾക്കു ശോഭനമായ ദർശനം ഉണ്ടായുള്ളു എന്നു താത്പര്യം.

അപാഹസം വാഹസം — ഇവിടെ ഹസിച്ചു എന്നു ധരിക്കത്തക്ക ക്രിയാപദം ശ്ലേഷമര്യാദയാ സ്മരിക്കയാൽ മാം എന്ന ദ്വിതീയാന്തത്തിൽ ചേർത്താൽ ഞാൻ എന്നെത്തന്നെ പരിഹസിക്കത്തക്ക വാഹസമായി ഭവിച്ചു എന്നുകൂടി കവി സാഹിത്യസാരണിയിൽ ഒരു സിനിമാ കാട്ടുന്നതായി കരുതാവുന്നതാണു്.

വിദ്യാധരൻ സ്വകീയവൃത്താന്തം അറിയിച്ചു ഭഗവാനോടു വിട വാങ്ങിപ്പോയതും ഗോപന്മാർ തുഷ്ടരായ। അമ്പാടിയിൽ ചെന്നതും ആയ ഭാഗം ഭാഗവതത്തിൽ —

"അഹം വിദ്യാധരഃ കശ്ചിത്
സുദർശന ഇതി ശ്രുതഃ
ശ്രിയാ സ്വരൂപസമ്പത്ത്യാ
വിമാനേനാചരം ദിശഃ.

ഋഷീൻ വിരൂപാനംഗിരസഃ
പ്രാഹസം രൂപദർപ്പിതഃ
തൈരിമാം പ്രാപിതോ യോനിം
പ്രലബ്ധൈഃ സ്വേന പാപ്മനാ.

ശാപോ മേ ഽനുഗ്രഹായൈവം
കൃതസ്തൈഃ കരുണാത്മഭിഃ
യദഹം ലോകഗുരുണാ
പദാ സ്പൃഷ്ടോ ഹതാശുഭഃ.

... .

....

ബ്രഹ്മദണ്ഡാദ്വിമുക്തോ/ഹം
സത്യം ത്വേ/ച്യുത! ദർശനാത്
യന്നാമ ഗൃഹ്ണന്നഖിലാൻ
ശ്രോതൄനാത്മാനമേവ ച.

സദ്യഃ പുനാതി കിം ഭൂയ-
സ്തസ്യ സ്പൃഷ്ടഃ പദാ ഹി തേ
ഇത്യനുജ്ഞാപ്യ ദാശാർഹം
പരിക്രമ്യാഭിവന്ദ്യ ച.

സുദർശനോ ദിവം യാതഃ
കൃച്ഛ്രാന്നന്ദശ്ച മോചിതഃ.
നിശാമ്യ കൃഷ്ണസ്യ തദാത്മവൈഭവം
വ്രജൌകസോ വിസ്മിതചേതസസ്തതഃ
സമാപ്യ തസ്മിന്നിയമം പുനർവ്രജം
നൃപായയുസ്തത് കഥയന്ത ആദൃതാഃ"
എന്നീവിധം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ൩

നാലാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ശംഖചൂഡവധം വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

കദാപി ഖലു സീരിണാ വിഹരതി ത്വയി സ്ത്രീജനൈ-
ർജ്ജഹാര ധനദാനുഗഃ സ കില ശങ്ഖചൂഡോ/ബലാഃ
അതിദ്രുതമനുദ്രുതസ്തമഥ മുക്തനാരീജനം
രുരോജിഥ ശിരോമണിം ഹലഭൃതേ ച തസ്യാദദാഃ. ൪

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	=	(അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
കദാ, അപി, ഖലു	=	ഒരിക്കലാകട്ടെ
ത്വയി	=	നിന്തിരുവടി
സീരിണാ	=	സീരിയോടു (ബലഭദ്രരാമനോടു)കൂടി
സ്ത്രീജനൈഃ	=	സ്ത്രീജനങ്ങളും (ഗോപിമാരും) ഒരുമിച്ചു
വിഹരതി, (സതി)	=	വിഹരന്നായി (കേളികൾചെയ്യുന്നവനായി) ഇരിക്കേ-വിനോദരസികനായി കളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ

ധനദാനുഗഃ	= ധനദ (കുബേര)ൻെറ അനുഗ (ഭൃത്യ)നായുള്ള
സഃ, ശങ്ഖചൂഡഃ	= പ്രസിദ്ധപ്പെട്ട ആ ശങ്ഖചൂഡൻ
അബലാഃ	= അബലമാരെ (സുന്ദരിമാരെ— കേളിയിൽ നിന്തിരുവടിയോടൊന്നിച്ചു കൂടി വിനോദിച്ചിരിക്കുന്ന സ്ത്രീകളെ)
ജഹാര, കില!	= ഹരിച്ചുപോൽ!
അഥ	= അനന്തരം
അതിദ്രുതം	= അതിദ്രുതമായി (ഏറ്റവും വേഗത്തിൽ)
(ത്വം)	= (നിന്തിരുവടി)
അനുദ്രുതഃ	= അനുദ്രുതനായി (പിറകെ ഓടിച്ചെന്നവനായി — വിടാതെ പിടികൂടീട്ട്)
മുക്തനാരീജനം	= മുക്തന്മാരായ (ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടവരായ) നാരീജനങ്ങളോടു കൂടിയ—പിറകെ നിന്തിരുവടി ഓടിവരുന്നതിനാൽ അപഹരിച്ച നാരീജനങ്ങളെ ഉപേക്ഷിച്ച് വിഷമിച്ചിരിക്കുന്ന
തം	= അവനെ (അബലാജനാപഹാരിയായ ആ ശങ്ഖചൂഡനെ)
രുരോജിഥ.	= രോജനം (ഭഞ്ജനം) ചെയ്തു. ഹനിച്ചു,
തസ്യ	= അവൻെറ (ആ ശങ്ഖചൂഡൻെറ) അവൻ ധരിച്ചിരുന്നതായ
ശിരോമണിം	= ശിരോരത്നത്തെ

ഫലഭൃതേ = ഫലഭൃത്തിനായിക്കൊണ്ടു് (ജ്യേഷ്ഠനായ ബലരാമനായി)

അദദാഃ, ച. = ദാനംചെയ്കയും (കൊടുക്കയും) ചെയ്തു.

സാരം.

അല്ലയോ ബന്ധുപ്രിയനും ആശ്രിതവത്സലനും ആയ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! യോഗമായാവിലാസം തുളുമ്പിക്കളിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിക്കു എപ്പോഴും ആശ്ചൎയ്യകരങ്ങളായ ഓരോ ലീലകൾക്കേ അവസരം ഉള്ളു. സുദർശനൻ ശാപമുക്തനായി സ്തോത്രപാരായണം ചെയ്തു വിദ്യാധരലോകത്തിലെത്തിക്കഴിയുന്ന ഒരു് അവസരം മാത്രമേ നിന്തിരുവടിക്കു വിശ്രമിക്കാൻ സമയം ഉണ്ടായൊള്ളു. ഇതാ മറ്റൊരു ഭങ്ഗിയുള്ള രങ്ഗം ഒരുങ്ങിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ജ്യേഷ്ഠനായ ബലരാമനോടും സുന്ദരിമാരായ ഗോപികമാരോടും കൂടി വിശ്രമവിനോദങ്ങൾ അനുഭവിച്ചു രസിച്ചിരിക്കെ അതിന്റെ വിച്ഛേദത്തിനെന്നോണം കുബേരാനുചരനായ ശങ്ഖചൂഡൻ പാഞ്ഞുവന്നു ലേശവും കൂസലെന്നിയേ അബലകളായ ഗോപികളെ അപഹരിച്ചു ധാവതിയായി. ഇതു കാണവേ ഭക്തപരിത്രാണപരായണനായ നിന്തിരുവടി ഉടനെ തന്നെ പുറകെ ഓടിച്ചെന്നു അവനെ പിടികൂടി. നിന്തിരുവടിയുടെ വരവു കണ്ടപ്പോൾതന്നെ ശങ്ഖചൂഡൻ സുന്ദരിമാരെ വിട്ടിട്ടുള്ള നിലയായി. കിം ബഹുനാ, നിന്തിരുവടി അവന്റെ കഥ കഴിച്ചു ശിരോരത്നവും കൊണ്ടു് വേഗേന ഇവിടെ എത്തുകയും വൎത്തമാനം അറിഞ്ഞു സന്തുഷ്ടനായുള്ള ജ്യേഷ്ഠനായ ബലഭദ്രരാമനായിക്കൊണ്ടു ശങ്ഖചൂഡന്റെ ശിരോമണിയെ അർപ്പിക്കയും ചെയ്തു. കട്ടുകൊണ്ടുപോയ സ്ത്രീരത്നങ്ങൾ തിരിയെക്കിട്ടി എന്നുതന്നെയല്ല, രാജരാജാനുചരനായ ശങ്ഖചൂഡന്റെ ശിരോരത്നം ഒന്നു ലാഭമാകയും ചെയ്തു.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ പരമാനന്ദദാനരൂപമായ സമ്പത്പ്രാപ്തികൊണ്ടുമാത്രമല്ല ചോരാപഹരണപരിത്രാണരൂപമായ ആപന്നിവാരണംകൊണ്ടും ഭഗവാൻ ഗോപിമാൎക്കു പ്രിയവല്ലഭനായിരുന്നതോടുകൂടി ജ്യേഷ്ഠഭക്തനായിരുന്ന സമാചാരവും ശങ്ഖചൂഡവധവൃത്താന്തത്താലും ശിരോമണിദാനത്താലും നിരൂപണം ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

വിഹരതി, ത്വയി—ഈ സപ്തമി അനാദരം സൂചിപ്പിക്കയാൽ ഭഗവാനെ കൂട്ടാക്കാതെയാണു് ധനദാനുചരൻ അബലകളെ കട്ടതെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു.

ധനദാനുഗഃ—ഈ വിശേഷണംകൊണ്ടു് സംപന്നന്മാരായ ആളുകൾ ധനമദംകൊണ്ടു് സുന്ദരിമാരെ അപഹരിക്ക മുതലായ ദുഷ്ടപ്രവൃത്തി ചെയ്യുന്നതായ കാൎയ്യം സൂചിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ശങ്ഖചൂഡനെ വധിക്കയും ശിരോമണി ബലരാമനു കൊടുക്കയും ചെയ്തതായ കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക—

"ഏവം വിക്രീഡതോഃ സ്വൈരം
 ഗായതോഃ സംപ്രമത്തവത്
ശങ്ഖചൂഡ ഇതി ഖ്യാതോ
 ധനദാനുചരോഽഭ്യഗാത്.

തയോർനിരീക്ഷതോ രാജം-
 സ്തന്നാഥം പ്രമദാജനം
ക്രോശന്തം കാലയാമാസ
 ദിശ്യുദീച്യാമശങ്കിതഃ.

ക്രോശന്തം കൃഷ്ണ! രാമേതി
 വിലോക്യ സ്വപരിഗ്രഹം
യഥാ ഗാ ദസ്യുനാ ഗ്രസ്താ
 ഭ്രാതരാവന്വധാവതാം.

മാ ഭൈഷ്ടേത്യഭയാരാവൌ
 ശാലഹസ്തൌ തരസ്വിനൌ
ആസേദതുസ്തം തരസാ
 ത്വരിതം ഗുഹ്യകാധമം.

സ വീക്ഷ്യ താവനുപ്രാപ്തൌ
 കാലമൃത്യൂ ഇവോദ്വിജൻ
വിസൃജ്യ സ്ത്രീജനം മൂഢഃ
 പ്രാദ്രവജ്ജീവിതേച്ഛയാ.

തമന്വധാവദ് ഗോവിന്ദോ
　　യത്ര യത്ര സ ധാവതി
ജിഹീർഷുസ്തച്ഛിരോരത്നം
　　തസ്ഥൌ രക്ഷൻ സ്ത്രിയോ ബലഃ.

അവിദൂര ഇവാഭ്യേത്യ
　　ശിരസ്തസ്യ ജനാർദ്ദനഃ
ജഹാര മുഷ്ടിനൈവാങ്ഗ!
　　സഹ ചൂഡാമണിം വിഭുഃ.

ശങ്ഖചൂഡം നിഹത്യൈവം
　　മണിമാദായ ഭാസ്വരം
അഗ്രജായാദദാത് പ്രീത്യാ
　　പശ്യന്തീനാം ച യോഷിതാം.''

ഇതിൽനിന്നും രാമകൃഷ്ണന്മാർ സംഗീതാനന്ദപാരവശ്യം നിമിത്തം മതിമറന്നും ഗോപിമാർ ഭഗവദ്ഗാനമാധുര്യംകൊണ്ടു വസ്ത്രാദികൾപോലും അഴിഞ്ഞുപോയതുകൂടി അറിയാതെ ചിത്തഭ്രമം വന്നും കേളിയിൽപെട്ടിരിക്കുന്ന തക്കം നോക്കിയാണു് ധനദഭൃത്യൻ സ്ത്രീകളെ അപഹരിച്ചതെന്നും മററും ഉള്ള വിശേഷങ്ങൾ ഗ്രഹിക്കേണ്ടതാകുന്നു. ൪

൫-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ ഗോപന്മാരുമൊന്നിച്ചു വനവിഹാരത്തിനായി യാത്രചെയ്യുന്ന ദിവസങ്ങളിലെല്ലാം വിരഹതാപപരവശകളായ ഗോപിമാർ വിലാപഗാനങ്ങൾ ചെയ്തിരുന്നതായ കാര്യം സംഗ്രഹിക്കപ്പെടുന്നു:—

ദിനേഷു ച സുഹൃജ്ജനൈഃ സഹ വനേഷു ലീലാപരം
　　മനോഭവമനോഹരം രസിതവേണുനാദാമൃതം
ഭവന്തമമരീദൃശാമമൃതപാരണാദായിനം
　　വിചിന്ത്യ കിമു നാലപൻ വിരഹതാപിതാ ഗോപികാഃ.
[൫

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	=	(അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ദിനേഷു, ച	=	ദിന (ദിവസ)ങ്ങളിലാകട്ടേ—പ്രതിദിവസം

സുഹൃജ്ജനൈഃ, സഹ = സുഹൃജ്ജനങ്ങളോടു(സുഹൃത്തുക്കളായ ഗോപബാലന്മാരോടു) കൂടി

വനേഷു = വന (ബൃന്ദാവനപ്രദേശ) ങ്ങളിൽ

ലീലാപരം = ലീലാപര(ക്രീഡാസക്ത)നായും

മനോഭവമനോഹരം = മനോഭവ (മന്മഥ)നെപ്പോലെ മനോഹരനായും— മന്മഥന്റെ മനസ്സു ഹരിക്കത്തക്ക സൌന്ദര്യത്തോടു കൂടിയവനായും

രസിതവേണുനാദാമൃതം = രസിത (ആസ്വാദിത) മായ വേണുനാദ (വേണുഗാന) മാകുന്ന അമൃതത്തോടു (സുധയോടു)കൂടിയവനായും — അമൃതപ്രായമായ വേണുഗാനം മുഴക്കിക്കൊണ്ടു സുഹൃത്തുക്കളെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുന്നവനായും

അമരീദൃശാം, അമൃതപാരണാദായിനം = അമരി(ദേവസ്ത്രീ)കളുടെ ദൃക്കുകൾക്കു (നയനങ്ങൾക്കു) അമൃതപാരണയെ (അമൃതഭോജന)ത്തെ ദാനംചെയ്യുന്നവനായും— ദേവാംഗനമാർ കണ്ടുകണ്ടു സരസം പാനം ചെയ്യത്തക്ക മഹിമയുള്ള നിജരൂപാമൃതം വഹിച്ചിരിക്കുന്നവനായും ഉള്ള

ഭവന്തം = നിന്തിരുവടിയെ

വിചിന്ത്യ = വിചിന്തനം ചെയ്തിട്ടു് (സ്മരിച്ചിട്ടു്)

ഗോപികാഃ = ഗോപികമാർ (ഗോപസുന്ദരിമാർ)

വിരഹതാപിതാഃ	=	വിരഹം (വിയോഗം)കൊണ്ടു് താപിതകളായ് (തപിപ്പിക്കപ്പെട്ടവരായി)
കിമു	=	എന്തൊന്നിനേയാണ്
ന, ആലപൻ.	=	ആലപിക്കാത്തതു. അന്യോന്യം നിന്തിരുവടിയുടെ ദിവ്യലീലകൾ ഗാനംചെയ്തു ഓരോരുത്തരും തങ്ങളുടെ വിരഹതാപത്തെ ആവിഷ്കരിച്ചു വിലപിച്ചിരുന്നു.

അല്ലയോ ലീലാവിനോദരസികനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ഗോപാംഗനമാർക്കു നിന്തിരുവടിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യം ഉള്ളപ്പോഴും ഇല്ലാത്തപ്പോഴും നിന്തിരുവടിയിൽ തന്നെയാണു് രതിവിലാസം കാണുന്നതെന്നുള്ള സംഗതി അവരുടെ ശാശ്വതമായ ഭക്തിയെ വ്യക്തപ്പെടുത്തുന്നു. നിന്തിരുവടി സുഹൃജ്ജനങ്ങളായ ഗോപാലബാലരുമൊരുമിച്ചു ബൃന്ദാവനഭൂമികളിൽ ക്രീഡാസക്തനായി പോകുന്ന ദിനങ്ങളിലെല്ലാം ഗോപിമാരുടെ ഹൃദയവും അങ്ങോട്ടുതന്നെയായിരുന്നു. മന്മഥനെപ്പോലും മോഹനമായ രൂപമഹിമയോടുകൂടിയവനും വേണുഗാനസുധാരസം ആസ്വദിപ്പിച്ചു അഖിലരേയും തൃപ്തിപ്പെടുത്തി വശത്താക്കുന്നവനും, കിം ബഹുനാ, ദേവാംഗനമാരുടെ നയനങ്ങൾപോലും നിർന്നിമേഷങ്ങളായി പാരണമായ് കരുതി പാനം ചെയ്തു ആനന്ദിക്കുന്ന വൈഭവം തികഞ്ഞ സൌന്ദര്യസുധാരസം തുളുമ്പിക്കളിക്കുന്നവനും ആയ നിന്തിരുവടിയെ കാണാതാകുമ്പോൾ ഗോപിമാർ വിരഹതാപം നിമിത്തം നിന്തിരുവടിയുടെ ഓരോ ദിവ്യാപദാനങ്ങളും ഓർമ്മിച്ചോർമ്മിച്ചു വിലാപഗാനം ചെയ്തു ധന്യകളാകുന്നു. അവർക്കുണ്ടായ അനുഭവങ്ങളിൽ എന്തെല്ലാമാണു അവർ തുറന്നുപറയാത്തതു്. സകലസംഗതികളും കീർത്തനം ചെയ്തുവത്രേ.

സാരം.

ഇവിടെ ഭാഗവതത്തിലെ യുഗളഗീതാദ്ധ്യായത്തെ പ്രസ്തുതപദ്യംകൊണ്ടു സംഗ്രഹിച്ചിട്ടു ഗോപിമാർക്കു ഭഗവാനിലുള്ള അചഞ്ചലമായ ഭക്തിമഹിമയെ സ്പഷ്ടപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. ലീലാപരം, മനോഭവമനോഹരം, രസി

നിരൂപണം.

തവേണുനാദാമൃതം, അമരീദൃശാമമൃതപാരണാദായിനം എന്നീ നാലു ഭഗവദ്വിശേഷണങ്ങൾകൊണ്ടു് ഗോപിമാർ വിരഹദശയിൽ ഭഗവദപദാനങ്ങളെ ഓർത്തു കീർത്തനം ചെയ്യുന്നതായ ഗീതത്തിലേക്കുള്ള വിഷയങ്ങളാണു് ചുരുക്കത്തിൽ ആസൂത്രണം ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു്. ഭാഗവതത്തിലേ ഗതി നോക്കുക:—

"ഗോപ്യഃ കൃഷ്ണേ വനം യാതേ
തമനുദ്രുതചേതസഃ
കൃഷ്ണലീലാഃ പ്രഗായന്ത്യോ
നിന്യുർദുഃഖേന വാസരാൻ.

വാമബാഹുകൃതവാമകപോലോ
വല്ഗിതഭ്രുരധരാർപ്പിതവേണും
കോമളാംഗുലിഭിരാശ്രിതമാർഗ്ഗം
ഗോപ്യ ഈരയതി യത്ര മുകുന്ദഃ.

വ്യോമയാനവനിതാഃ സഹ സിദ്ധൈ-
ർവ്വിസ്മിതാസ്തദുപധാര്യ സലജ്ജാഃ
കാമമാർഗ്ഗണസമർപ്പിതചിത്താഃ
കശ്മലം യയുരപസ്മൃതനീവ്യഃ.

... ...
... ...
... ...
... ...

ഏവം വ്രജസ്ത്രിയോ രാജൻ
കൃഷ്ണലീലാനുഗായതീഃ
രേമിരേഽഹസ്സു തച്ചിത്താ-
സ്തന്മനസ്കാ മഹോദയാഃ". ൭

അനന്തരം കംസവധമാകുന്ന മഹോത്സവത്തിലെ ഭൂമികാപ്രായമായ ചില അസുരന്മാരുടെ വധത്തിലുള്ള ഗുണപതിക്കുറിപ്പിനായി കംസഭൃത്യനായ അരിഷ്ടാസുരന്റെ വധം വർണ്ണിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി അവന്റെ വരവിനെ ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

ഭോജരാജഭൃതകസ്ത്വഥ കശ്ചിത്
കഷ്ടദുഷ്ടപഥദൃഷ്ടിരരിഷ്ടഃ

നിഷ്ഠുരാകൃതിരപഷ്ഠുനിനാദ-
സ്തിഷ്ഠതേ സ്മ ഭവതേ വൃഷരൂപീ. ൩

അഥ = അനന്തരം
കഷ്ടദുഷ്ടപഥദൃഷ്ടിഃ = കഷ്ട(ഹിംസാബഹുല)മായ ദുഷ്ടപഥത്തിൽ (ദുഷ്ടന്മാരുടെ പന്ഥാവിൽ- മാൎഗ്ഗത്തിൽ) ദൃഷ്ടിയോടു (ലാക്കോടു) കൂടിയവനായും— പരോപദ്രവരൂപമായ ദുഷ്ടകൃത്യം ചെയ്യുന്നതിനായി അന്വേഷിച്ചു നടക്കുന്നവനായും
നിഷ്ഠുരാകൃതിഃ = നിഷ്ഠുര (ക്രൂര) മായ ആകൃതിയോടു (ആകാരത്തോടു) കൂടിയവനായും
അപഷ്ഠുനിനാദഃ = അപഷ്ഠുവായ (അശോഭനമായ—ശ്രാവ്യമല്ലാത്ത പരുഷമായ) നിനാദ(ശബ്ദ)ത്തോടുകൂടിയവനായുംഉള്ള
അരിഷ്ടഃ = അരിഷ്ടനാമധേയനായ അസുരനായ
കശ്ചിദ്, ഭോജരാജഭൃതകഃ, തു = ഒരു ഭോജരാജ(കംസ)ൻെറ ഭൃതക (ഭൃത്യ)നാകട്ടെ
വൃഷരൂപീ = വൃഷ(വൃഷഭ)ത്തിൻെറ രൂപത്തോടുകൂടി--വൃഷഭവേഷം ധരിച്ചു
ഭവതേ = ഭവാനായിക്കൊണ്ടു (നിന്തിരുവടിയെ തൻെറ പ്രാഭവം കാണിക്കാനായി)
തിഷ്ഠതേ സ്മ. = നിന്നിരുന്നു.

അല്ലയോ യോഗമായാവിലാസരൂപിയായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ സങ്കല്പങ്ങൾക്കു തക്കവിധം ഓരോ സംഭവങ്ങളും അടുത്തുവരുന്നു. ലോകൈകകണ്ടകനാ

സാരം. യുള്ള കംസൻെറ വധത്തിലേക്കുള്ള ചടങ്ങുകൾ

തുടങ്ങാറായി. ലീലാവിനോദരസികനായി ഗോപികൾക്കതിമനോഹരനായി ബൃന്ദാവനകേളീകുതുകിയായ നിന്തിരുവടിയെ തന്റെ വധത്തിനുവേണ്ട ക്ഷണിക്കാനെന്നപോലെ ഭോജരാജാവായ കംസൻ തന്റെ ഭൃത്യനായ അരിഷ്ടാസുരനെക്കൊണ്ടു നിന്തിരുവടിയെ അപായപ്പെടുത്തുന്നതിനായി വേണ്ട ഏൎപ്പാടുകൾ ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഇതേ അവന്റെ പുറപ്പാടായി. മായാവിയായ ആ അരിഷ്ടാസുരൻ നിന്തിരുവടിയോടു അടുക്കുവാൻ ഒരു ഉപായം ചിന്തിച്ചതു ഉചിതമായിരുന്നു. ഗോക്കളിൽ പ്രിയമുള്ളവനായ നിന്തിരുവടിക്കു വൃഷഭരൂപത്തിലുള്ള വരവിൽ അടുക്കാനും പിടിക്കാനും നല്ല വിടവുണ്ടെന്നു കരുതി അവൻ വൃഷഭവേഷധാരിയായിട്ടാണു് വന്നതു്. എന്നാൽ ആസുരപ്രകൃതിക്കുള്ള ഗുണം മറയ്ക്കാൻ വഹിയാത്തതുകൊണ്ടു് പരോപദ്രവരൂപമായ ദുഷ്ടപ്രവൃത്തികളിൽ ശ്രദ്ധിച്ചു ഈ ശ്രദ്ധ വെളിവാക്കാനെന്നപോലെ ആകൃതിയും ശബ്ദവും ക്രൂരമായ വിധത്തിൽ ആശ്രയിച്ചു ആയിരുന്നു അവന്റെ പുറപ്പാടു്. ചുരുക്കത്തിൽ ഒരുതരം കെട്ടിച്ചമച്ച വൃഷഭവേഷത്തോടുകൂടി ദുഷ്ടനായ ആ അരിഷ്ടാസുരൻ തന്റെ സത്വം നിന്തിരുവടിയെ കാണിക്കാനായി ഗൎജ്ജനം ചെയ്തുകൊണ്ടു് അടുക്കൽ വന്നു നിലയായി. സൎവ്വസങ്കല്പസാക്ഷിയായ നിന്തിരുവടി അറിയാത്തതായി വല്ലതും ഉണ്ടോ. ഇതും നിന്തിരുവടിയുടെ തന്നെ മായാവിലാസമായിരുന്നു.

ഇവിടെ കംസവധപ്രസ്താവനാപൂൎവ്വരംഗമായി കംസഭൃത്യനായ അരിഷ്ടാസുരന്റെ പുറപ്പാടു വൎണ്ണിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

നിരൂപണം. ദുഷ്ടമാൎഗ്ഗദൃഷ്ടിയും നിഷ്ഠുരാകൃതിയും അപഷ്ഠുനിനാദവും അരിഷ്ടന്റെ അസുരലക്ഷണങ്ങൾ ആകുന്നു. ഇതുകൊണ്ടു സേവ്യനായ ഭോജരാജാവിന്റെ ഔദ്ധത്യപരമായ സ്വേച്ഛ സൂചിതമാകുന്നു.

ഭോജരാജഭൃതകസ്ത്വ—ഭോജരാജഭൃതകനാകയാലാണ് ഈ പ്രവൃത്തിയ്ക്കു് ഒരുമ്പെട്ടതെന്നു സൂക്ഷ്മം.

കഷ്ടദുഷ്ടപഥദൃഷ്ടിഃ—ദുഷ്ടമാൎഗ്ഗംതന്നെ പരോപദ്രവം ഉണ്ടാക്കുന്നതായും അല്ലാതേയും ഉള്ളതിൽ ഇതു ഒന്നാംതരമാണെന്നു സാരം.

നിഷ്ഠുരാകൃതിഃ—അപഷ്ഠുനിനാദഃ—ഇതു രണ്ടും ഇയാൾ അസുരനാണെന്നു വെളിയിൽ പ്രകാശിപ്പിക്കാനുള്ള ചിഹ്നങ്ങളാണു്,

"ഭവതേ തിഷ്ഠതേ." സ്ഥാധാതു പരസ്മൈപദിയാണെങ്കിലും തന്റെ ഭാവം അന്യനെ പ്രകാശിപ്പിക്കാനുള്ള നിലയിൽ "പ്രകാശനസ്ഥേയാഖ്യയോശ്ച" എന്ന പാണിനിസൂത്രത്താൽ പ്രകാശനാൎത്ഥത്തിൽ ആത്മനേപദം വന്ന രൂപമാണ് തിഷ്ഠതേ എന്നുള്ളതു്. ഈ പ്രകാരമുള്ള തിഷ്ഠതേയുടെ യോഗം ഉള്ളതുകൊണ്ടാണ് "ശ്ലാഘഹ്നുങ്സ്ഥാശപാം ജ്ഞീപ്സ്യമാനഃ" എന്ന പാണിനിസൂത്രത്താൽ 'ഭവതേ' എന്നുള്ള ചതുൎത്ഥി വന്നതു്.

പ്രയോഗം.

അരിഷ്ടാസുരന്റെ ആഗമനത്തെപ്പററി ഭാഗവതത്തിൽ:-

"അഥ തസ്യാൎഹതോ ഗോഷ്ഠ-
മരിഷ്ടോ വൃഷഭാസുരഃ
മഹീം മഹാകകുത്കായ:
കമ്പയൻ ഖുരവിക്ഷതാം.

രംഭമാണഃ ഖരതരം
പദാ ച വിലിഖൻ മഹീം
ഉദ്യമ്യ പുച്ഛം വപ്രാണി
വിഷാണാഗ്രേണ ചോദ്ധരൻ."

എന്നിത്യാദിയായും,

വിഷ്ണുപുരാണത്തിൽ:—

"പ്രദോഷാഗ്രേ കദാചിത്തു
രാസാസക്തേ ജനാൎദ്ദനേ
ത്രാസയൻ സമദോ ഗോഷ്ഠ-
മരിഷ്ടഃ സമുപാഗമത്.

സതോയതോയദച്ഛായ-
സ്തീക്ഷ്ണശൃങ്ഗോ/ൎക്കലോചനഃ
ഖുരാഗ്രപാതൈരത്യൎത്ഥം
ദാരയൻ ധരണീതലം."

എന്നിത്യാദിയായും വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ൩

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ വൃഷഭാസുരൻ പരാക്രമത്തോടു കൂടി ശ്രീകൃഷ്ണനെ പ്രാപിച്ചതായ കഥ പ്രസ്താവിക്കപ്പെടുന്നു:—

ശാകപരോ/ഥ ജഗതീധൃതിഹാരീ
മൂൎത്തിമേഷ ബൃഹതീം പ്രദധാനഃ

പങ്‌ക്തിമാശു പരിഘൂർണ്യ പശൂനാം
ഛന്ദസാം നിധിമവാപ ഭവന്തം. ൧

അഥ	= അനന്തരം
ശാകചരഃ	= ശാകചരൻ (വൃഷഭൻ—വൃഷഭവേഷധാരിയായി വന്ന ആ അസുരൻ) ശകചരിച്ഛന്ദസ്സിൽ നിന്നും ഉദ്ഭവിച്ചവൻ എന്നും
ബൃഹതീം	= ബൃഹതിയായ (മഹത്തായ—എത്രയും മഹത്തായ)—ബൃഹതീ എന്ന പേരായ ഛന്ദസ്സായുള്ള
മൂർത്തിം	= മൂർത്തിയെ (ശരീരത്തെ)
പ്രദധാനഃ	= ധരിക്കുന്നവനായി
ഏഷഃ	= ഇവൻ (ഈ അസുരൻ)
ജഗതീധൃതിഹാരീ	= ജഗതി(ഭൂമി)യുടെ ധൃതിയെ(ധൈര്യ—സ്ഥൈര്യങ്ങളെ)ഹരിക്കുന്നവനായി — തന്റെ ആർപ്പാട്ടം കൊണ്ടു ഭൂമിയെ കിടുകിടെ വിറപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു്; ജഗതീ എന്നും ധൃതി എന്നും പേരായ ഛന്ദസ്സുകളെ (വൃത്തങ്ങളെ) ഹരിക്കുന്നവൻ എന്നും
പശൂനാം	= പശു (ഗോ)ക്കളുടെ
പങ്‌ക്തിം	= പങ്‌ക്തി (നിര)യെ, പങ്‌ക്തി എന്ന പേരായ ഛന്ദസ്സിനെ എന്നും
പരിഘൂർണ്യ	= പരിഘൂർണ്ണനം (ധ്വംസനം)ചെയ്തിട്ടു്
ഛന്ദസാം നിധിം	= ഛന്ദസ്സു (അഭിപ്രായങ്ങളുടെ ശ്രുതി)കളുടെ (വൃത്തങ്ങളുടെ എന്നും) നിധിയായ (ഇരിപ്പിടമായ—ആധാരഭൂതനായ)
ഭവന്തം	= ഭവാനെ
അവാപ.	= അവാപ (പ്രാപി)ച്ചു.

അല്ലയോ വേദൈകഗമ്യനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ യഥാൎത്ഥമഹിമ ആരറിഞ്ഞു. ഈ വൃഷഭാസുരന്ന് കാൎയ്യം വല്ലതും അറിയാമോ? കംസൻെറ ചോദനയാൽ ചാടിപ്പുറപ്പെട്ട അവൻ വൃഷഭവേഷം ധരിച്ചുവന്നു ആൎഭാടം കാണിച്ചാൽ നിന്തിരുവടിയെ പിടികൂടാമെന്നു വിചാരിച്ചുപോയി. അവൻ മഹത്തായ ആകൃതി കൈക്കൊണ്ടു ഭൂമി കുലുങ്ങുമാറു ഇളക്കിമറിച്ചു വരികയും നിന്തിരുവടിക്ക് അത്യന്തം പ്രിയമായ പശുവൃന്ദത്തെ പരിഭ്രമിപ്പിച്ചു പരവശപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു ആ വഴിക്കു നിന്തിരുവടിയെ പ്രാപിച്ചു. അക്ഷോഭ്യനും ജ്ഞാനമാത്രസാദ്ധ്യനുമാണ് നിന്തിരുവടിയെന്നുള്ള ബോധം ദുഷ്ടനായ അവന്ന് തോന്നാത്തതിൽ വിസ്മയത്തിനു അവസരം ഇല്ല. ഭൂമി വിറപ്പിക്കുക, മഹാകായനായിത്തീരുക, സാധുക്കളെ ഉപദ്രവിക്കുക എന്നീ ദുഷ്ടപ്രവൃത്തികൾക്കു ശരിയായ ശിക്ഷ നല്കുന്ന ഒരു ദിവ്യമൂൎത്തിയായ നിന്തിരുവടിയെ പ്രാപിച്ചതും അവന്നു മുക്തിക്കുള്ള ഒരു നല്ല കാലമായിരുന്നു.

സാരം.

ഇവിടെ വൃഷഭാകൃതിയായി വന്ന അരിഷ്ടാസുരൻെറ ദുഷ്ടപ്രവൃത്തിക്ക് സമാധാനപ്രായത്തിൽ പ്രവേശം അനുവദിച്ചു കൊടുത്ത സ്വസ്ഥവൃത്തിക്കും അസുരനെ അപേക്ഷിച്ചു അനേകംമടങ്ങു ശക്തിസമ്പത്തുകൾക്കും ആധാരമാണ് ഭഗവാനെന്നുള്ള തത്വം അസുരവിശേഷണങ്ങൾകൊണ്ടും ഭഗവദ്വിശേഷണംകൊണ്ടും സാകൂതം സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതു് ജഗതി, ശക്വരി, ബൃഹതി, ധൃതി, പങ്ക്തി, എന്നീ ശബ്ദത്തിലുള്ള ഛന്ദോവിശേഷപരമായ ശ്ലേഷംകൊണ്ടും ഛന്ദഃശബ്ദഗതമായ സാമാന്യവ്യാപ്തികൊണ്ടും സാധിച്ചിരിക്കുന്നു. വിശിഷ്യ, അസുരൻ ചില ഛന്ദസ്സുകൾക്കു അധികാരിയെന്നും ഭഗവാൻ ഛന്ദോനിധിയാണെന്നും ഉള്ള കാൎയ്യത്താൽ ഭഗവാന്ന് അസുരവധത്തിൽ സാമൎത്ഥ്യാതിശയവും സ്പഷ്ടമാകുന്നു. ഛന്ദസ്സ് എന്നുള്ള ശബ്ദത്തിനു അഭിപ്രായം എന്നുകൂടി അൎത്ഥം ഉള്ളതിനാൽ അരിഷ്ടൻെറ അഭിപ്രായങ്ങൾക്കെല്ലാം ഭഗവാനിൽ പ്രതീകാരപ്രതിപത്തി ഉണ്ടെന്നുള്ള ആശയവും സമുചിതമായി ധ്വനിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

പരിഘൂൎണ്ണ്യ പശൂനാം—ജഗതീധൃതിഹാരിയും മഹാമൂൎത്തിധാരിയും ആയിരുന്നിട്ടും സാധുക്കളായ പശുക്കളെ ഹിം

സിക്കാൻ മാത്രമേ സാധിച്ചൊള്ളൂ എന്നുള്ള രീതിയിൽ ഈ ഭാഗം അസുരന്റെ അല്പസാരതയെ പ്രത്യക്ഷമാക്കുന്നു. പശുക്കൾക്കു ഭയങ്കരമായ വിധത്തിലുള്ള ഈ അസുരന്റെ വരവിനേയും പ്രവൃത്തിയേയും ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു.—

"തം തീക്ഷ്ണശൃങ്ഗമുദ്വീക്ഷ്യ
　　ഗോപ്യോ ഗോപാശ്ച തത്രസുഃ.
പശവോ ദുദ്രുവുർഭീതാ
　　രാജൻ! സന്ത്യജ്യ ഗോകുലം.
കൃഷ്ണ! കൃഷ്ണേതി തേ സർവേ
　　ഗോവിന്ദം ശരണം യയുഃ."

വിഷ്ണുപുരാണത്തിലും ഈ സംഗതി കാണുന്നുണ്ട്:—

"പാതയൻ സ ഗവാം ഗർഭാൻ
　　ദൈത്യോ വൃഷഭരൂപധൃക്.
....　　...　　....　　....
...　　....　　....　　....
ഗോപാ ഗോപസ്ത്രിയശ്ചൈവ
　　കൃഷ്ണ! കൃഷ്ണേതി ചുക്രുശുഃ." ൧

ഏട്ടാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവത്കൃതമായ അസുരവധവും തന്നിമിത്തം ദേവപ്രീതിയും ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

തുങ്ഗശൃങ്ഗമുഖമാശ്വഭിയം ത്വം
　　സംഗൃഹ്യ രഭസാദഭിയന്തം
ഭദ്രരൂപമപി ദൈത്യമഭദ്രം
　　മർദ്ദയന്നമദയഃ സുരലോകം. ൨

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
തുങ്ഗശൃങ്ഗമുഖം = തുങ്ഗ (ഉന്നത)ങ്ങളായ ശൃങ്ഗ (വിഷാണ)ങ്ങളോടുകൂടിയ മുഖം ധരിച്ചവനും
അഭിയം = ഭീ (ഭീതി)യെന്ന ഒരു സംഗതിയില്ലാത്തവനും ധീരനും
ആശു = വേഗത്തിൽ
അഭിയന്തം = നേരേ പാഞ്ഞുവരുന്നവനും
ഭദ്രരൂപം, അപി = ഭദ്ര(വൃഷഭ)ത്തിന്റെ രൂപത്തോടുകൂടിയവനാണെങ്കിലും

അഭദ്രം = അഭദ്രനായും (ഹിംസാശീലനായും യാതൊരു മംഗളവും ഇല്ലാതെദുഷ്ടനായും) ഇരിക്കുന്ന

തം, ദൈത്യം = ആ ദൈത്യ(അസുര)നെ— അരിഷ്ടനെ

രഭസാത് = ബലാത്കാരേണ

സങ്ഗൃഹ്യ = പിടിച്ചിട്ട്

(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)

മർദ്ദയൻ = മർദ്ദയന്നായി (ധ്വംസിച്ചു ചമ്മന്തിയാക്കി വധിച്ചിട്ടു)

സുരലോകം = ദേവലോകത്തെ (സമസ്തദേവസമൂഹത്തേയും)

അമദയഃ. = മദിപ്പിച്ചു. (സന്തോഷിപ്പിച്ചു.)

അല്ലയോ ദുഷ്ടഹന്താവായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! വൃഷഭാകൃതിയായ ആ അരിഷ്ടാസുരന്റെ വരവുതന്നെ ഭയങ്കരമായിരുന്നു.

സാരം.

അത്യുന്നതങ്ങളായ രണ്ടു കൊമ്പുകൾ കൂർത്തുമൂർത്തിരിക്കയാൽ അവന്റെ മുഖത്തിൽ പ്രത്യേകം ഒരു ക്രൌര്യം സ്പഷ്ടമായിരുന്നു. സാധുക്കളായ കൊച്ചു ഗോപന്മാരേയും പശുക്കളേയും ഹിംസിക്കവേ പകരത്തിനാരുമില്ലെന്നു കണ്ടു് അവൻ തെല്ലും ഭീതികൂടാതെ നേരെതന്നെ ചാടിവന്നു തിരുമുമ്പാകെ എത്തുന്നു. കാഴ്ചയിൽ പരുഷനായി കാണപ്പെട്ടു എങ്കിലും ശകുനത്തിനും മംഗളത്തിനും കൊള്ളാവുന്ന ഭദ്രാഭിധേയനായ വൃഷഭമാകയാൽ നിന്തിരുവടിക്കു പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽ അല്പം ഒരു ഭയാങ്കുരം ഉണ്ടായി എങ്കിലും സാധുദ്രോഹിയായ ദുഷ്ടനാകയാൽ അമംഗളനാണെന്നുവച്ചു് ഉടനെതന്നെ അവന്റെ കൊമ്പുകൾ പറിച്ചെടുത്തു താഴത്തിട്ടു ചവുട്ടി ചമ്മന്തിയാക്കി അവനെ യമരാജധാനിയിലേക്കു അയച്ചു. ഉചിതമായ ഈ വധംകൊണ്ടു് ദേവലോകം എങ്ങും സന്തോഷം കൊണ്ടു കൊണ്ടാടിത്തുടങ്ങി. സ്വജനദ്രോഹിയായ ദുഷ്ടനെ നശിപ്പിച്ചു എന്നുതന്നെയല്ല ഭക്തരായ ദേവകളെ പ്രീണിപ്പിക്കയുംചെയ്തു് ഈ അംശത്തിലും തന്റെ അവതാരകാര്യം സഫലപ്പെടുത്തി അവിടുന്നു കൃതാർത്ഥനായി വിജയിച്ചു.

ഇവിടെ സത്യസങ്കല്പനായ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ അവതാരകൃത്യങ്ങളിൽ ശിഷ്ടപരിപാലനമാണു മുഖ്യമെന്നും അതിന്റെ

സാധ്യത്തിനായി മാത്രമാണ് ദുഷ്ടനിഗ്രഹം വേണ്ടിവരുന്നത് എന്നും ഉള്ള തത്വം സുരലോകപ്രീതിക്കായി അരിഷ്ടാസുരനെ വധിച്ചതായ കഥകൊണ്ടു സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. മർദ്ദയൻ എന്നുള്ള ശതൃപ്രത്യയം ഹേതുവർത്ഥത്തിലാകയാൽ മർദ്ദനം ഹേതുവായി സുരലോകപ്രീതിഫലം ഉണ്ടായി എന്ന കാര്യം വ്യുത്പത്തിമര്യാദയാ സിദ്ധിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

തുങ്ഗശൃങ്ഗമുഖം — ഇതു ഭഗവാന് അസുരനെ വധിക്കുന്നതിലേക്കുള്ള വശം വര്യമത്രേ.

ഭദ്രരൂപം—രൂപത്തിൽ ഭദ്രൻ (വൃഷഭൻ) ആണെങ്കിലും കാര്യത്തിൽ ദൈത്യനാകയാൽ അഭദ്രൻ (അമങ്ഗളൻ ദുഷ്ടനെന്നർത്ഥം) വൃഷഭാസുരനെ വധിച്ച കാര്യം ഭാഗവതത്തിൽ സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക—

"തമാപതന്തം സ നിഗൃഹ്യ ശൃങ്ഗയോഃ
പദാ സമാക്രമ്യ നിപാത്യ ഭൂതലേ
നിഷ്പീഡയാമാസ യഥാർദ്രമമ്ബരം
കൃത്വാ വിഷാണേന ജഘാന സോഽപതത്."

വിഷ്ണുപുരാണം ഇപ്രകാരമാണ്:—

"ഉത്പാട്യ ശൃങ്ഗമേകം തു
തേനൈവാതാഡയത് തതഃ
മമാര സ മഹാദൈത്യോ
മുഖാച്ഛ്രോണിതമുദ്വമൻ.
തുഷ്ടുവുർനിഹതേ തസ്മിൻ
ദൈത്യേ ഗോപാ ജനാർദ്ദനം
ജമ്ഭേ ഹതേ സഹസ്രാക്ഷം
പുരാ ദേവഗണാ യഥാ." വ്യ

ൻ-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ അരിഷ്ടാസുരവധംനിമിത്തം സന്തുഷ്ടരായി ഭവിച്ച ദേവന്മാർ ഭഗവാനെ സ്തുതിച്ചതായ കാര്യം പ്രതിപാദിക്കപ്പെടുന്നു:—

ചിത്രമദ്യ ഭഗവൻ! വൃഷഘാതാത്
സുസ്ഥിരാജനി വൃഷസ്ഥിതിരുർവ്യാം
വർദ്ധതേ ച വൃഷചേതസി ഭൂയാൻ
മോദ ഇത്യഭിനുതോഽസി സുരൈസ്ത്വം. ൻ

(ഹേ) ഭഗവൻ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ) ഭഗവൻ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)

സുരൈഃ = സുരന്മാരാൽ (ദേവകളാൽ)

അദ്യ = ഇന്നു് (ഇക്കാലം)

വൃഷഘാതാദ് = വൃഷ(വൃഷഭാസുര)ന്റെ ഘാതം (വധം) ഹേതുവായി

ഉൎവ്യാം = ഉൎവ്വി(ഭൂമി)യിൽ

വൃഷസ്ഥിതിഃ = വൃഷ(ധൎമ്മ)ത്തിന്റെ സ്ഥിതി (നില)

സുസ്ഥിരാ, അജനി. = സുസ്ഥിര(സുദൃഢ)മായി ഭവിച്ചു—ധൎമ്മദ്രോഹിയായ അസുരൻ ഹതനായപ്പോൾ ധൎമ്മത്തിന്റെ സ്ഥാനം ദൃഢമായി ഭവിച്ചുവത്രേ.

വൃഷചേതസി = വൃഷാവിന്റെ (ദേവേന്ദ്രന്റെ) ചേത(മന)സ്സിൽ, അഥവാ വൃഷ(ധൎമ്മ)ചേതസ്സിൽ ധൎമ്മത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ബുദ്ധിയിൽ —അല്ലെങ്കിൽ ധൎമ്മബുദ്ധിയുള്ള ജനങ്ങളിൽ

ഭൂയാൻ = ഭൂയസ്സായ (ഏറ്റവും അധികമായ)

മോദഃ = മോദം (സന്തോഷം)

വൎദ്ധതേ, ച. = വൎദ്ധിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

ഇതി = എന്നിപ്രകാരം

ത്വം = നിന്തിരുവടി

അഭിനുതഃ, അസി. = അഭിനുതനായി (നേരേ സ്തോത്രം ചെയ്യപ്പെട്ടവനായിരിക്കുന്നു.)

ചിത്രം. = ഇതു ചിത്രമാകുന്നു. വൃഷഘാതംകൊണ്ടു വൃഷസ്ഥിതി സ്ഥിരമാകയും വൃഷചേതസ്സിൽ മോദം വൎദ്ധിക്കയും

ചെയ്യുക എന്നതു വിരുദ്ധമാകയാൽ ആശ്ചര്യകരമായിരിക്കുന്നു.

അല്ലയോ ആശ്രിതജനസന്തോഷകാരിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ധർമ്മദ്രോഹിയായ് ലോകോപദ്രവിയായ് യാഗാദിസത്കർമ്മവിദ്വേഷിയായിരുന്ന ദുഷ്ടനായ അരിഷ്ട

സാരം.

നെ നിന്തിരുവടി ഹനിച്ചപ്പോൾ ഇന്ദ്രാദിദേവകൾക്കുണ്ടായ സന്തോഷം സീമാതീതമായിരുന്നു. അതുവരെ സങ്കടപ്പെട്ടു ഭീരുക്കളായി ഒളിച്ചിരുന്ന ദേവന്മാർ പ്രത്യക്ഷത്തിൽ കല്പിച്ചെഴുന്നള്ളിയിരിക്കുന്ന ഭൂമിയുടെ നേരെയുള്ള അന്തരിക്ഷത്തിൽ വിമാനാരൂഢരായി വന്നു നിരന്നുനിന്നു പുഷ്പവർഷങ്ങൾ ചെയ്തു ഇപ്രകാരം സ്തുതിച്ചുവത്രെ. "അല്ലെൻേറ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ധർമ്മസ്ഥാപകനായ നിന്തിരുവടി ഈ വൃഷവേഷധാരിയായ അരിഷ്ടനെ വധിച്ചു ഞങ്ങൾക്കുള്ള അരിഷ്ടങ്ങൾ നീക്കിത്തന്നതിനാൽ ഇന്നുമുതൽ ഭൂമിയിലെ ധർമ്മസ്ഥിതി സ്ഥിരതരമായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭൂമിയിലെ യാഗാദിധർമ്മകാര്യങ്ങൾക്കു ദാർഢ്യം ഉണ്ടെങ്കിലേ ഹവിർഭാഗത്തിലേ സമ്പത്തിനാൽ സ്വർഗ്ഗത്തിലേക്കു വിജയം സിദ്ധിക്കയുള്ളൂ. എന്നുതന്നെയല്ല ധർമ്മവിദ്വേഷം നേരിടുന്ന ആപത്തിൽനിന്നും രക്ഷിക്കുവാൻ നിന്തിരുവടി ഇപ്രകാരം ചില ലീലകൾ നടത്തുകയാൽ ധർമ്മബുദ്ധിയുള്ള ജനങ്ങളുടെ മനസ്സിൽ പൊതുവെതന്നെ പരമാഹ്ലാദം ഉണ്ടായിരിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ഇതുനിമിത്തവും സ്വർഗ്ഗാധിപനായ ദേവരാജനു ആനന്ദം ഉണ്ടായിരിക്കുന്നു. വൃഷനെക്കൊന്നു വൃഷ(ധർമ്മ)സ്ഥിതി ഉറപ്പിച്ചു വൃഷ(ദേവേന്ദ്ര)നെൻേറ മനസ്സിൽ പ്രമോദം ഉണ്ടാക്കിയതായ ഈ സംഭവം നിന്തിരുവടിയുടെ ലീലകൾക്കു ഒന്നുംതന്നെ അസാദ്ധ്യമല്ലെന്നുള്ള മഹാശക്തിയെ വ്യക്തപ്പെടുത്തുന്നു. ഇപ്രകാരംതന്നെ അനവരതം തിരുവുള്ളം ഉണ്ടായി ഞങ്ങളുടെ ആപത്തുകൾ നീക്കി രക്ഷിക്കുമാറാകേണമേ.

ഇവിടെ ദേവകൾ ഭഗവാനെ സ്തോത്രംചെയ്തതായ സന്ദർഭത്തെ അരിഷ്ടാസുരൻേറ ആക്രമണത്താൽ ആപത്തുകൊണ്ടു വലഞ്ഞിരുന്ന അവർക്കു് ആപത്തുകൾ നീക്കി

നിരൂപണം.

യെന്നുതന്നെയല്ല, സാഹിത്യരസത്തിൽ കൂടി മനസ്സു രസിക്കുമാറു് അത്ര്യുച്ച പരമാഹ്ലാദം ഉണ്ടാകകൂടി ചെയ്തു

എന്നുള്ള കാര്യത്തിന്റെ സൂചകമായ ചിത്രാലങ്കാരംകൊണ്ട് സമുചിതമായി സാധിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതിനു കാരണം വൃഷശബ്ദത്തിലെ ശ്ലേഷമാണ്. വൃഷഭം എന്ന അർത്ഥത്തിനു പുറമേ "സ്യാദ്. ധർമ്മമസ്ത്രീയാം പുണ്യശ്രേയസീ സുകൃതം വൃഷഃ" എന്നു ധർമ്മാർത്ഥത്തിലും, "വൃത്രഹാ വൃഷാ" എന്നു ഇന്ദ്രാർത്ഥത്തിലും അഭിധാനം ഉണ്ടല്ലോ.

വൃഷസ്ഥിതിരുർവ്യാം—ദേവകൾക്കു ഭൂമിയിലേ ധർമ്മസമ്പത്താണ് യാഗാദിദ്വാരാ ഉപയോഗപ്പെടുന്നത് എന്നു സാരം.

അഭിനുതോ/സി സുരൈസ്തദാ—

വിഷ്ണുപുരാണത്തിൽ—

"തുഷ്ടുവുർന്നിഹതേ തസ്മിൻ
ദൈത്യേ ഗോപാ ജനാർദ്ദനം."

എന്നിങ്ങനെ ഗോപന്മാർ സ്തുതിച്ചതായിട്ടാണു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. ഭാഗവതത്തിൽ—

"പുഷ്പൈഃ കിരന്തോ ഹരിമീഡിരേ സുരാഃ."

എന്നു പുഷ്പവർഷംചെയ്തു ദേവകൾ സ്തുതിച്ചതായി പറയുന്നു.

[൯

൧൦-ാമത്തു ശ്ലോകത്തിൽ ഗോപബാലന്മാരാൽ സന്തോഷിച്ചു പരിഹസിക്കപ്പെട്ടുകൊണ്ടു ഗോകുലത്തിൽ ചെന്നു വിനോദരസികനായി വിശ്രമിക്കുന്ന ഭഗവാനോടു കവി ആരോഗ്യപ്രാർത്ഥന ചെയ്തു ദശകം ഉപസംഹരിക്കുന്നു.—

ഔക്ഷകാണി! പരിധാവത ദൂരം
വീക്ഷ്യതാമയമിഹോക്ഷവിഭേദീ
ഇത്ഥമാത്തഹസിതൈഃ സഹ ഗോപൈർ-
ഗേഹഗസ്ത്വമവ വാതപുരേശ!. ൧൦

(ഹേ) ഔക്ഷകാണി!	=	(അല്ലയോ) ഉക്ഷാക്കളുടെ (വൃഷഭങ്ങളുടെ) സമൂഹങ്ങളേ—കാളപ്പററകളേ
അയം	=	ഇവൻ (ഈ കൃഷ്ണൻ)
ഇഹ	=	ഇവിടെ
ഉക്ഷവിഭേദീ	=	ഉക്ഷാവിനെ (കാളയെ) വിഭേദനം (ധ്വംസനം) ചെയ്യുന്നവനായ്

വീക്ഷ്യതാം.	= വീക്ഷിക്ക (കാണു) പ്പെട്ടാലും, (അതിനാൽ)
ദൂരം	= ദൂരത്തു (വളരെ അകലേ) അടുക്കൽ എങ്ങും നില്ക്കാതെ
പരിധാവത	= പരിധാവനം ചെയ്യിൻ (ഓടി രക്ഷപ്പെട്ടുകൊൾവിൻ)
ഇത്ഥം	= ഇപ്രകാരം
ആത്തഹസിതൈഃ	= ആത്ത (അംഗീകൃത)മായ ഹസിത (ഹാസ)ത്തോടുകൂടിയവരായ
ഗോപൈഃ, സഹ	= ഗോപന്മാരോടുകൂടി
ഗേഹഗഃ	= ഗേഹ (ഭവന)ത്തെ ഗമി (പ്രാപി)ച്ചവനായ
(ഹേ) വാതപുരേശ! (ഭഗവൻ!)	= (അല്ലയോ) ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! (ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ത്വം	= നിന്തിരുവടി
അവ.	= രക്ഷിക്കുമാറാകേണമേ, ആഭ്യന്തരവും ബാഹ്യവുമായ സകലരോഗങ്ങളും തീർത്തു പരിപാലിക്കേണമേ.

അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! ശ്രീകൃഷ്ണ! യോഗലീലാരസികനായ നിന്തിരുവടി ഏതു അവസ്ഥയിലും ചിരിയും കളിയും മേളവുമായിട്ടാണ് വിനോദിക്കുന്നതു്.

സാരം.

അരിഷ്ടാദികളായ ദുഷ്ടന്മാരുടെ വധം പോലും അതിനിടക്കു ഒരുതരം വിനോദവിലാസം എന്നേ പറയേണ്ടു. ബലിഷ്ഠനും ഭയങ്കരനുമായ വൃഷഭാസുരനെ വധിച്ചതിലുള്ള പരമാനന്ദംകൊണ്ടു കുട്ടികളായ ഗോപന്മാക്കുപോലും പരിഹാസത്തിനു നല്ല തക്കമായി. അസുരവധം കഴിഞ്ഞു അമ്പാടിയിലേയ്ക്കു തിരിക്കവേ ഗോപന്മാരാകവേ പരിഹാസമാരംഭിച്ചു. "അല്ലേ മൂരികളേ! പററം പററമായി വേഗം ദൂരത്തേയ്ക്കു പോയി രക്ഷപ്പെട്ടുകൊൾവിൻ. ഇതേ നമ്മുടെ കൃഷ്ണൻ മൂരികളെ ഹനിക്കുന്ന

വനാണ്. ഇതേ ഇപ്പോൾതന്നെ കണ്ടില്ലേ. ആ നില്ക്കനിങ്ങൾ ഒരു പപ്പടകം മാത്രമാണ്. ഇയാളെ വിശ്വസിക്കവയ്യാ. വേഗം മാറിപ്പോകിൻ. എന്നിങ്ങനെ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു അവർ ആകെ ഓട്ടംതുടങ്ങി. നിന്തിരുവടിക്കോ നിൎവ്വ്യാജസുഹൃത്തുക്കളായ ഈ ഗോപന്മാരുടെ പരിഹാസവചനങ്ങൾ വഴിക്കൊരു പാഥേയമായി തോന്നിയെന്നുതന്നെയല്ല ക്ലേശപരിഹാരമായും ഭവിച്ചു. കിം ബഹുനാ, വിനോദചതുരന്മാരായ ആ സഖാക്കളുമൊന്നിച്ചു നിന്തിരുവടി അമ്പാടിയിൽ ചെന്നു സ്വഭവനത്തിലെത്തി വിശ്രമിച്ചു. അല്ലെൻെറ കൃഷ്ണ! ഗുരുവായൂരപ്പ! ഇത്രയും പരിഹാസലഹരിയിൽ പങ്കുകൊള്ളുന്ന നിന്തിരുവടി ആൎത്തനായ ഈ എന്നിൽ ഒന്നു കടാക്ഷിക്കേണമേ. എൻെറ സകലവ്യാധികളും തീൎത്തു ആരോഗ്യപ്രസാദം നല്കി പരിപാലിക്കേണമേ. തിരുവുള്ളമുണ്ടായി പ്രസാദിച്ചാൽ ദുഷ്ടങ്ങളായ വ്യാധികളെ ഹനിക്കുന്ന ഭജനാനന്ദം ലഭിക്കുവാൻ ഞാൻ പാത്രമായി ഭവിക്കുമേ. ഉപേക്ഷിക്കരുതേ. രക്ഷിക്കേണമേ.

ഇവിടെ അനന്യസാദ്ധ്യമായ ദുഷ്ടവധം എന്നുള്ള മഹാകൃത്യം അനായാസേന നിൎവ്വഹിച്ച ഭഗവാനു തോഴരുടെ പരിഹാസവിലാസമാകുന്ന പ്രതിഫലത്തേ സരസമായി സംഗ്രഹിച്ചിട്ടു അപ്രകാരം ഉള്ള സന്തോഷാവസരത്തോടെ സ്വഗൃഹത്തിലെത്തിയ ഭഗവാനോടു കവി തനിക്കും ആരോഗ്യസന്തോഷങ്ങളോടുകൂടി സ്വഗൃഹത്തിലെത്തുവാനുള്ള അനുഗ്രഹത്തെ അഭ്യൎത്ഥിക്കുന്നതു് അത്യന്തം ഉചിതമായിരിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

ഔക്ഷകാണി — ഇവിടെ സമൂഹാൎത്ഥത്തിൽ 'ഗോത്രോക്ഷോഷ്ട്രോരഭ്രരാജരാജന്യരാജപുത്രവത്സമനുഷ്യാജാദ് വുഞ്' എന്ന പാണിനിസൂത്രത്താൽ ഉക്ഷാക്കളുടെ സമൂഹം എന്ന അൎത്ഥത്തിൽ വുഞ് പ്രത്യയവും അകാരദേശവും ആദിവൃദ്ധിയും വന്നു ഔക്ഷകം എന്നുള്ള രൂപം നിഷ്പന്നമായിരിക്കുന്നു. ഉക്ഷ്ണാം സമൂഹഃ ഔക്ഷകം എന്നു വിഗ്രഹം.

പ്രയോഗം.

സൎവ്വഥാ ദുഷ്ടരെ നിഗ്രഹിച്ചും ശിഷ്ടരെ അനുഗ്രഹിച്ചും ലോകക്ഷേമത്തിനായി അവതരിച്ചിട്ടുള്ള ശ്രീകൃഷ്ണലീലാവതാരനോട

വർണ്ണനപരമായ ഈ ദശകത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം താഴെ കാണും വിധം ഉള്ള പ്രാർത്ഥനയോടെ ഉപസംഹരിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

സുദർശനസുദർശനം വ്യധിത ശാപമുക്ത്യാനുഗം
ധനേശിതുരഹൻ മണീമദിത രാമഭദ്രായ യഃ
വിമൃദ്യ വൃഷഭാസുരം വബുധവന്ദിതോ നന്ദിതഃ
സ ഗോപവൃഷഭോƒവതാദ് ഗുരുമരുത്പുരാധീശ്വരഃ.

[൧൦

സുദർശനശാപമോക്ഷവർണ്ണനവും ശങ്ഖചൂഡവധവർണ്ണനവും വൃഷഭാസുരവധവർണ്ണനവും എന്ന എഴുപതാം ദശകം സമാപ്തം.

അഥൈകസപ്തതിതമം ദശകം.

൭൧-ാമത്തെ ദശകത്തിൽ കംസബന്ധുവായ കേശിദാനവന്റെയും വ്യോമാസുരന്റെയും വധങ്ങളും തന്നിമിത്തം ലോകരക്ഷയും ദേവപ്രീതിയും വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു. അതിൽ ആദ്യമായി ബൃന്ദാവനത്തിൽ വച്ചു കംസചോദനയാൽ കേശിദാനവൻ സംപ്രദായത്തിൽ ഭഗവാന്റെ സമീപത്തിലെത്തിയതായ കാര്യം ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

യത്നേഷു സർവേഷ്വപി നാവകേശീ
കേശീ സ ഭോജേശിതുരിഷ്ടബന്ധുഃ
ത്വാം സിന്ധുജാവാപ്യ ഇതീവ മത്വാ
സംപ്രാപ്തവാൻ സിന്ധുജവാജിരൂപഃ. ൧

സർവേഷു, യത്നേഷു, അപി	= സർവ് (സമസ്ത)ങ്ങളായ യത്ന (പ്രയത്ന)ങ്ങളിലും — പ്രവൃത്തികളിലും
നാവകേശീ	= അവകേശി (വിഫലൻ) അല്ലാത്തവനായും — താനാരംഭിക്കുന്ന ഏതു പ്രവൃത്തികളിലും ഉദ്ദിഷ്ടഫലം കാണത്തക്ക സാമർത്ഥ്യമുള്ളവനായും
ഭോജേശിതുഃ	= ഭോജേശിതാ (ഭോജരാജാ)വിനു—കംസനു
ഇഷ്ടബന്ധുഃ	= ഇഷ്ടബന്ധുവായും (മുഖ്യസുഹൃത്തായും) ഉള്ള

സഃ, കേശീ	= പ്രസിദ്ധനായ (ദുഷ്ടാഗ്രഗണ്യനും ശക്തിമാനാണെന്നു പേരുകേട്ടവനുമായ) കേശിദാനവൻ
(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ത്വം	= നിന്തിരുവടി
സിന്ധുജാവാപ്യഃ, ഇതി, മത്വാ, ഇവ	= സിന്ധുജ (സിന്ധുവിൽ=സമുദ്രത്തിൽ ജനിച്ചവളായ ലക്ഷ്മി)യാൽ അവാപ്യ (അവാപിക്കത്തക്കവ)ൻ എന്നു വിചാരിച്ചിട്ടോ എന്നു തോന്നുമാറു
സിന്ധുജവാജിരൂപഃ	= സിന്ധുജനായ (സിന്ധുദേശത്തിൽ ഉണ്ടായവനായ) വാജിയുടെ (അശ്വത്തിന്റെ) രൂപത്തോട് (ആകൃതിയോടു)കൂടിയവനായി—അശ്വമൂർത്തിയായി
സംപ്രാപ്തവാൻ.	= സംപ്രാപ്തവാനായി (പ്രാപിച്ചുവത്രേ) നിന്തിരുവടിയുടെ അടുക്കലെത്തി.

സാരം.

അല്ലയോ ദാനവകുലകാലാഗ്നിയായ ഭഗവൻ! ഭോജരാജാവായ കംസൻ ബൃന്ദാവനകേളീകുതുകിയായ നിന്തിരുവടിയെ ഹനിക്കുന്നതിനായ് കേശിനാമധേയനായ മറെറാരുഅസുരനെ ചോദന ചെയ്തു. കേശി സാധാരണ അസുരന്മാരിൽനിന്നും അനേകം പ്രകാരത്തിൽ പ്രാഗല്ഭ്യം ഉള്ളവനാണ്. താൻ പിടിച്ച കാര്യം ഉദ്ദേശിച്ചപോലെയുള്ള ഫലത്തിൽ കൊണ്ടുവന്നു കലാശിപ്പിക്കാൻ അവനു സാമർത്ഥ്യമേറും. അത്രയുമല്ല അവൻ പ്രബലനാണ്. കംസന്റെ കേവലം സേവാവൃത്തിയല്ലാ അവനുള്ളതു്. ഇഷ്ടബന്ധുവാണ്; എന്തു ചെയ്തും മനഃപൂർവ്വമായി കംസകാര്യം നിർവ്വഹിക്കുവാൻ ഒരുക്കമുള്ളവനാണ്. നിന്തിരുവടിയെ അടുത്തു കൂടുവാൻ

അവൻ ഒരു വിദ്യയെടുത്തു. അതു അശ്വരൂപധരണം ആയിരുന്നു. സിന്ധുജാവാപ്യ (ലക്ഷ്മീപ്രാപ്യ)നാണ് നിന്തിരുവടിയെന്നു അവൻ കേട്ടിട്ടുണ്ട്. ആ നിലയ്ക്ക് ഒരു സിന്ധുജൻ അവാപ്തിക്കായി (പ്രാപ്തിക്കായി) വന്നിരിക്കുന്നു എന്നറിവിച്ചു തക്കം നോക്കിക്കുടുക്കുവാനായി അവൻ സിന്ധുജവാജിരൂപം ധരിച്ചുവന്നുവത്രേ. അവന്റെ പ്രാപ്തികൊണ്ടും നിന്തിരുവടി സിന്ധുജാവാപ്യനാകുമല്ലോ എന്നാണു അവന്റെ വിചാരം. ആകപ്പാടെ ഇതൊരു നല്ല മേളമായിരുന്നു. അർത്ഥംകൊണ്ട് സിന്ധുജയാലും അവാപ്യനായ നിന്തിരുവടിയെ ശബ്ദംകൊണ്ട് സിന്ധുജാവാപ്യസ്ഥാനം കൊടുത്തു അവിടെയും അവന്റെ മായാപ്രയോഗം കരുതിയാണ് അവന്റെ വരവ്. സർവ്വമായികനായ നിന്തിരുവടിയോടുണ്ടോ ഈ കൂടപ്രയോഗം വല്ലതും പററുക.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ കംസബന്ധുവായ കേശിദാനവന്റെ വരവും വരവിൽ തന്നെ അയാളുടെ ചതിപ്രയോഗവും സഹൃദയഗ്രാഹ്യമായ വിധത്തിൽ രസികനും ഭക്തോത്തമനും ആയ കവി ഭങ്ഗിയിൽ സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. സിന്ധുജയായ ലക്ഷ്മീഭഗവതിയുടെ സഹോദരനായ ഉച്ചൈഃശ്രവസ്സിന്റെ ജാതിയിൽപ്പെട്ടാൽ ആ തരത്തിലും സ്യാലബന്ധം കൊണ്ടാടി സിന്ധുജാവാപ്യനായ ഭഗവാനിൽ അടുക്കാമെന്നുള്ള കരുതലും കവിസംകേതവിഷയത്തിൽപ്പെട്ടതാണോ എന്നു ചിന്തിക്കേണ്ടതാണ്. സിന്ധുവെന്നുള്ളതു് അശ്വോത്പത്തിദേശമാണ് മറെറാരു അർത്ഥം എന്നു കരുതിയാൽ അവനു ഭഗവാനെ ഛലംകൊണ്ട് അടുക്കാൻ സാധിച്ചു എന്നല്ലാതെ അവിടെ നിലയ്ക്കു തരം ഉണ്ടായില്ലെന്നുള്ള ആശയം വ്യക്തമാകും. ഏതായാലും ദുഷ്ടനായ കേശിയെ പ്രവേശിപ്പിക്കുന്ന അവസരത്തിലും സിന്ധുജാവാപ്യനാണ് ഭഗവാൻ എന്നുള്ള അപദാനം ഭക്തനായ കവിയ്ക്കു ആരോഗ്യലക്ഷ്മീപ്രസാദകാങ്ക്ഷയിലുള്ള ഒരു ഉത്കണ്ഠയേയും പ്രകാശിപ്പിക്കാതിരിക്കുന്നില്ല.

അലങ്കാരം.

സിന്ധുജരൂപധരണത്തിൽ ഭഗവാനിലുള്ള സിന്ധുജാവാപ്യതയെ ഹേതുവാക്കി ഉത്പ്രേക്ഷിക്കയാൽ അലങ്കാരം ഉത്പ്രേക്ഷ. സിന്ധുജശബ്ദത്തിലെ ശ്ലേഷം ഇതിലേക്കു ഉത്ഥാപകമായിരിക്കുന്നു. കേശീ, കേശീ എന്നിടത്തു യമകവും ഉണ്ട്. എന്തായാലും കേശിയുടെ പ

റപ്പാട്ട ഉള്ളിലും വെളിയിലും ചതിവില്ലാണെന്നുള്ള ആശയലാഭമാണ് ഈ അലങ്കാരപ്രയോഗത്തിനുള്ള ഫലം. കേശിയുടെ വരവിനെ ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വർണ്ണിച്ചുകാണുന്നു.—

"കേശീ തു കംസപ്രഹിതഃ ഖുരൈർമ്മഹീം
മഹാഹയോ നിർജ്ജരയൻ മനോജവഃ
സടാവധൂതാഭ്രവിമാനസംകുലം
കുർവ്വൻ നഭോ ഹേഷിതഭീഷിതാഖിലഃ."

കംസൻെറ സങ്കല്പത്തെപ്പററി ഈ സന്ദർഭത്തിൽ വിഷ്ണുപുരാണത്തിൽ വർണ്ണിക്കുന്ന മാതിരി നോക്കുക—

"ബൃന്ദാവനചരം ഘോര-
മാദേക്ഷ്യാമി ച കേശിനം
തത്രൈവാസാവതിബല-
സ്താവുഭൌ ഘാതയിഷ്യതി."   ൧

൨-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ കേശിദൈത്യൻ ഭയങ്കരമായ അശ്വമൂർത്തി ധരിച്ചു ഭഗവദ്ഭൂമിയിൽ ചെല്ലുന്നതുവരെ ഗോകുലത്തെ മർദ്ദനം ചെയ്തതായ വൈഭവത്തെ വർണ്ണിക്കുന്നു:—

ഗന്ധർവ്വതാമേഷ ഗതോഽപി രൂക്ഷൈർ-
നാദൈഃ സമുദ്വേജിതസർവ്വലോകഃ
ഭവദ്വിലോകാവധി ഗോപവാടീം
പ്രമർദ്ദ്യ പാപഃ പുനരാപതത് ത്വാം.   ൨

ഏഷഃ	= ഇവൻ (ഈ കേശിദാനവൻ)
ഗന്ധർവ്വതാം	= ഗന്ധർവ്വതയെ (ഗന്ധർവ്വജാതിയായ ദേവയോനിവിശേഷത്തെ— ഗന്ധർവ്വതയെ— അശ്വഭാവത്തെ)
ഗതഃ, അപി	= ഗതൻ (പ്രാപിച്ചവൻ) ആണെങ്കിലും—മധുരമായ ഗാനകലാവൈദഗ്ദ്ധ്യം ഉണ്ടായിരിക്കേണ്ട ഗന്ധർവ്വജാതിയായി ജനിച്ചുവെങ്കിലും
രൂക്ഷൈഃ	= ഭയങ്കരങ്ങളായ
നാദൈഃ	= നാദ (ശബ്ദ)ങ്ങൾകൊണ്ടു

സമുദ്ഭ്രാജിതസർവ്വലോകഃ	= സമുദ്ഭ്രാജിതങ്ങളായ (ഭയപ്പെട്ടുത്തപ്പെട്ടവുകളായ) സർവ്വലോക (സമസ്തലോക)ങ്ങളോടുകൂടിയവനായി — തന്റെ ഭീഷണങ്ങളായ ഹ്രേഷിതങ്ങളാൽ ത്രിലോകവും കിടുകിടേ വിറപ്പിച്ചുകൊണ്ട്
ഗോപവാടീം	= ഗോപവാടി (അമ്പാടി)യെ
ഭവദവിലോകാവധി	= ഭവാന്റെ (നിന്തിരുവടിയുടെ) വിലോകം (ദർശനം) ഉണ്ടാകുന്നവരെ
പാപഃ	= പാപനായി (ഹിംസാനിരതനായി)
പ്രമർദ്ദ്യ	= പ്രമർദ്ദനം (ധ്വംസനം) ചെയ്തിട്ട്
പുനഃ	= പിന്നീട്
ത്വാം	= നിന്തിരുവടിയെ
ആപതത്.	= ആപതിച്ചു(നിന്തിരുവടിയിൽ വന്നുചാടി — തന്റെ ആപത്തിനായി നിന്തിരുവടിയിൽ വന്നുകപ്പെട്ടു.)

അല്ലയോ ഭഗവൻ! ദുഷ്ടനിഗ്രഹത്തിലേക്കായി കാപ്പുകെട്ടി പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ ഉദ്ദിഷ്ടസാദ്ധ്യത്തിനുള്ള ആരംഭങ്ങൾ താനേ വന്നുചേരുന്നു.

സാരം. അശ്വവേഷം അണിഞ്ഞു മായാവിയായി വന്നുചേർന്ന കേശിദാനവൻ ഗന്ധർവ്വനെന്നുള്ള പേരിന് അർഹനായി ഭവിച്ചുവെങ്കിലും പേരിനു പോലും ഗന്ധർവ്വന്മാർക്കുള്ള ശബ്ദമാധുര്യം അയാളെ തീണ്ടീട്ടില്ലായിരുന്നു. അത്യന്തക്രൂരതരങ്ങളും ഘോരതരങ്ങളും ആയ ഹ്രേഷിതാർഭാടങ്ങൾകൊണ്ട് സമസ്തലോകവും ഞെട്ടുമാറുള്ള പുറപ്പാടും പരുഷതരങ്ങളായ കുളമ്പടികൊണ്ടുള്ള ചാട്ടവും വളരെ കേമമായിരുന്നു. അവൻ ആമ്പാടിയാകെ ഒന്നു കലക്കി മറിച്ചു കൊണ്ടായിരുന്നു പ്രവേശിച്ചതു്. പരോപദ്രവശീലനായി പാപിയായുള്ള അവൻ നിന്തിരുവടിയുടെ ദൃഷ്ടിക്കു വിഷയീഭവിക്കും വരെ ഇപ്രകാരം ഉപദ്രവങ്ങൾ നടത്തു

കയും ഒടുവിൽ അവന്റെ അവസാനഘട്ടത്തായി അവിടത്തെ അടുക്കൽ വന്നു ചാടുകയും ചെയ്തു. ഇതു അവൻ ചെയ്തുവന്നിരുന്ന ദ്രോഹങ്ങളുടെ സർവ്വവിധമായ വിനാശത്തിനും അവന്റെ പ്രാണാപായത്തിനുംകൂടി ഇടയായിത്തീൎന്നു.

ഇവിടെ സാഹിത്യസരണിയിൽകൂടി ഉപക്രമിച്ച കേശിദാനവന്റെ വരവിനെ അതേ രീതിയിൽതന്നെ തുടരുന്നതിനെന്നോണം കുതിരയ്ക്കും ഗന്ധർവ്വന്നും വാചകമായ ഗന്ധർവ്വപദം ഉപയോഗിച്ച ഏകപദാദ്ധ്യവസായംകൊണ്ടു കേശിയെ ഗന്ധർവ്വജാതിയായി സങ്കല്പിച്ച മധുരശബ്ദങ്ങൾ പുറപ്പെടുവിക്കാത്ത വിരോധാഭാസത്തിനായി ഒരുങ്ങുകയും കുതിരയാണെന്നുള്ള അൎത്ഥംകൊണ്ട് സമാധാനം വരുത്തുകയും ചെയ്യുന്നു. സാമാന്യേന മററു ലോകൎക്കു ഭയം ജനിപ്പിച്ചതിൽ കാരണം ഇയാളുടെ പ്രകൃതിദൌർജ്ജന്യമാണെന്നു സമാധാനപ്പെടാം. എങ്കിലും ഭഗവദനുഗൃഹീതമായ അമ്പാടിയിൽകൂടി കടന്നു ഗോപജനങ്ങളേയും ഗോകുലമാകെയും ആകുലപ്പെടുത്തിയതു ഇവന്റെ മഹാപാപശക്തികൊണ്ടു തന്നെയാണ്. അതാണ് 'പാപഃ' എന്നൊരു വിശേഷണം ഒടുവിൽ കൊണ്ടുവന്നു ചേൎത്തതു്.

നിരൂപണം.

ഭവദവലോകാവധി — പാപിയാണെങ്കിലും ദുഷ്ടനാണെങ്കിലും അസുരനാണെങ്കിലും അവന്റെ സമസ്തദുഷ്പ്രവൃത്തികളും ഭഗവാന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽപ്പെടുംവരെ മാത്രമായിരുന്നു എന്നും ഭഗവദ്ദൃഷ്ടനായപ്പോൾ മുതൽ ഏതാണ്ടൊരു പരിശുദ്ധി വന്നു തൃക്കൈകൊണ്ട് മുക്തിക്കായുള്ള ശുഭോദൎക്കമെഹത്ത്വം അടുത്തു എന്നും കാണിക്കുന്നതിനായിട്ടാണ് ഈ ഭാഗം ചേൎത്തതു്.

കേശിദാനവൻ ഗോകുലത്തെ ഭയപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടു വന്നതായ സംഗതിയെ ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

"തം ത്രാസയന്തം ഭഗവാൻ സ്വഗോകുലം
തദ്ധേഷിതൈർബാലവിഘൂൎണ്ണിതാംബുദം
ആത്മാനമാജൌ മൃഗയന്തമഗ്രണീ-
രുപാഹ്വയത് സ വ്യനദന്മൃഗേന്ദ്രവത്." ൨

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ അശ്വമൂൎത്തിയായ് വന്ന കേശിദാനവൻ ഭഗവാന്റെ വക്ഷസ്സിൽ കാലുകൊണ്ടു ചവുട്ടിയതായ കാൎയ്യം കാർണോത പ്രേക്ഷാമൎയ്യാദയാ ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

താർക്ഷ്യാർപ്പിതാങ്‌ഘ്രേസ്തവ താർക്ഷ്യ ഏഷ
ചിക്ഷേപ വക്ഷോഭുവി നാമ പാദം
ഭൃഗോഃ പദാഘാതകഥാം നിശമ്യ
സ്വേനാപി ശക്യം തദിതീവ മത്വാ. ൩

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ഏഷ താർക്ഷ്യഃ	= ഈ താർക്ഷ്യൻ (അശ്വരൂപനായിവന്ന കേശിദാനവൻ)
താർക്ഷ്യാർപ്പിതാങ്‌ഘ്രേഃ	= താർക്ഷ്യ (ഗരുഡ)നിൽ—വാഹനഭൂതനായ പക്ഷിരാജനിൽ അർപ്പിത (നിക്ഷിപ്ത)ങ്ങളായ അങ്‌ഘ്രികളോടു (ചരണങ്ങളോടു്) കൂടിയ
തവ	= നിന്തിരുവടിയുടെ
വക്ഷോഭുവി	= വക്ഷോഭൂവിൽ (വക്ഷഃ = ഉരഃ —പ്രദേശത്തിൽ)—നെഞ്ചത്തു
ഭൃഗോഃ	= ഭൃഗുമഹർഷിയുടെ — ഭൃഗുമഹർഷി നടത്തിയതായ
പദാഘാതകഥാം	= പദം (ചരണം) കൊണ്ടുള്ള ആഘാതത്തിൻെറ (ചവുട്ടിൻെറ) കഥ (വാർത്ത)യെ
നിശമ്യ	= നിശമിച്ചിട്ടു് (കേട്ടിട്ടു്)
തത്	= അതു (നിന്തിരുവടിയുടെ മാറത്തു ചവുട്ടുക എന്ന കൃത്യം)
സ്വേന, അപി	= തന്നാലും
ശക്യം, ഇതി	= ശക്യമാണെന്നു് (കഴിയുന്നതാണെന്നു്)
മത്വാ, ഇവ	= വിചാരിച്ചിട്ടോ എന്നു തോന്നുമാറു്
പാദം	= പാദ (ചരണ)ത്തെ
ചിക്ഷേപ, നാമ.	= ക്ഷേപിച്ചുപോൽ (എറിഞ്ഞുപോൽ—കാലുകൊണ്ടു ഊക്കത്തോടെ ചവുട്ടിപോൽ.)

അല്ലയോ മഹർഷിസേവ്യനായ ഭഗവൻ! ദുഷ്ടനായ കേശി ദൈത്യൻ ആർത്ഭടിച്ചുകൊണ്ടു അടുത്തുവന്നതായി പറഞ്ഞുവല്ലോ.

സാരം. അനന്തരമുള്ള അവന്റെ പ്രയോഗം അസഹ്യമായിരുന്നു. നിന്തിരുവടിയുടെ മാറത്തു ചവുട്ടാനാണ് അവൻ ഒരുങ്ങിയതു്. പക്ഷിരാജനും മഹാബലിഷ്ഠനമായ ഗരുഡനിൽ നിന്തിരുവടി വാഹനമായി ഉപയോഗിച്ചു സഞ്ചാരസന്ദർഭങ്ങളിൽ തൃക്കാലുകൾ വയ്ക്കാറുണ്ടല്ലോ. അതിനൊരു പരിഹാരം ചെയ്യാനെന്നപോലെ താനും താർക്ഷ്യൻ (അശ്വവേഷധാരിയായ ദൈത്യൻ) ആകയാൽ നിന്തിരുവടിയുടെ വക്ഷസ്സിൽ കാലുകൊണ്ടു ചവുട്ടാൻ ഇതൊരു മാർഗ്ഗമായി കരുതി ആ വഴിക്കു കംസന്റെ അഭീഷ്ടം സാധിക്കാമെന്നായിരുന്നു അയാളുടെ ദുർമ്മോഹം. എന്നു തന്നെയല്ലാ സാധുക്കളും ദുർബലന്മാരും ആയ ഗോപന്മാരേയോ ഗോക്കളേയോ അല്ല ഹിംസിക്കേണ്ടതെന്നും അവർക്കു ആകെ ഏകാശ്രയമായ നിന്തിരുവടിയോടാണ് തന്റെ ബലം കാണിക്കേണ്ടതെന്നും താർക്ഷ്യാപ്പിതാങ്ഘ്രിയാകയാൽ താർക്ഷ്യനായ തനിക്കു നിന്തിരുവടിയാണ് ശരിയായ ഒരു ശത്രുവെന്നും ആയിരുന്നു അവന്റെ വിചാരം. എന്നാൽ താർക്ഷ്യാപ്പിതാങ്ഘ്രിയാകയാൽ താർക്ഷ്യനായ തനിക്കു പരാഭവം അല്ലേ ഉണ്ടായതെന്നുള്ള വീണ്ടുവിചാരം മൂഢനായ അവനു തോന്നിയില്ല. വിശേഷിച്ചും ഭൃഗുമഹർഷി പണ്ടൊരിക്കൽ ശ്രീവൈകുണ്ഠത്തിൽ വന്നു സത്വപരീക്ഷക്കായി മുനിഗണപ്രേരിതനായി നിന്തിരുവടിയുടെ വക്ഷസ്സിൽ ചവുട്ടുകയും നിന്തിരുവടി തനിക്കുള്ള ബ്രഹ്മണ്യകീർത്തിയെ ഉദ്ദേശിച്ചു ശാന്തനായി മഹർഷിയെ സൂക്തങ്ങൾകൊണ്ടു സ്തുതിക്കയും ചെയ്തതായ കഥയോർത്തു വിവരം ഇല്ലാത്തവനും ദുഷ്ടനുമായ ഈ കേശിദാനവൻ തനിക്കും അതു സാദ്ധ്യമാണെന്നും ആ വഴിക്കു തന്റെ അന്തർഗതം സാധിക്കാമെന്നും കരുതി പ്രവർത്തിച്ചതായും വിചാരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഏതായാലും മായാവതാരമൂർത്തിയായ നിന്തിരുവടിയുടെ സംകല്പവൈഭവങ്ങൾ യാതൊന്നും അറിവാൻ ശക്തിയില്ലാതെ മൂഢനായ അവൻ ആത്മവിനാശത്തിനായി നിന്തിരുവടിയെ പാദപ്രഹാരംകൊണ്ടു എതൃത്തുവത്രേ.

ഇവിടെ കേശിദാനവൻ ഭഗവാന്റെ വക്ഷസ്സിൽ പാദപ്രഹാരം ചെയ്തതായ സംഗതിയെ, സരസനും സാഹിത്യമർമ്മ

വിശേഷപക്ഷം. ജ്ഞനും ആയ ഭട്ടതിരിപ്പാട്ട യോഗമായാ വല്ലഭനായ ഭഗവാൻ നടത്തിക്കൊണ്ടുന്ന നാനാമുഖമായ മോഹനപ്രവൃത്തികൾ കണ്ടും കേട്ടും ദൈത്യൻ തന്റെ ശക്തിയോക്കാതെ ആത്മവിനാശത്തിനായി ചാടിപ്പുറപ്പെട്ടു കാട്ടിക്കൂട്ടിയ ഒരുതരം വിഡ്ഢിത്തമായി ഉത്പ്രേക്ഷ കൊണ്ടു സാധിച്ചിരിക്കുന്നു.

താർക്ഷ്യ ഏഷഃ — താർക്ഷ്യശബ്ദത്തിനു അശ്വപരമോ ദൈത്യപരമോ ആയ രണ്ടാമതൊരർത്ഥം പ്രസിദ്ധമല്ല.

വക്ഷോഭുവി — ഭൃഗു വക്ഷസ്സിൽ പ്രഹരിച്ചതിന്റെ തോതുകൊണ്ടാണു് വക്ഷോഭുവി എന്നു പറഞ്ഞതു്.

ഭാഗവതത്തിൽ —

"സ തം നിശമ്യാഭിമുഖോ മുഖേന ഖം
പിബന്നിവാഭ്യദ്രവദത്യമർഷണഃ
ജഘാന പദ്ഭ്യാമരവിന്ദലോചനം
ദുരാസദശ്ചണ്ഡജവോ ദുരത്യയഃ".

എന്നിങ്ങനെ പാദങ്ങൾകൊണ്ടു പ്രഹരിച്ചതായേ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളു.

അലങ്കാരം. പൂർവാർദ്ധത്തിൽ ശ്ലേഷവും ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ ഉത്പ്രേക്ഷയും ഉണ്ടു്. ശ്ലേഷംകൊണ്ടു അഭേദാദ്ധ്യവസായത്താൽ താർക്ഷ്യാർപ്പിതാങ്ഘ്രിയായ അവസ്ഥയ്ക്കു പ്രതീകാരം ചെയ്യാനെന്ന കാര്യം ധ്വനിക്കുന്നു. ഉത്പ്രേക്ഷകൊണ്ടു സ്വശക്തിമാനം അറിയായ്ക എന്ന വിഡ്ഢിത്തവും ഫലിക്കുന്നു. ൩

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവാൻ കേശിയുടെ പാദപ്രഹാരം തന്നിലേല്ക്കാൻ ഇട കൊടുക്കാതെയും താൻ അയാളുടെ പാദങ്ങൾ പിടിച്ചു ചുററിച്ചുഴററിട്ടു അവനെ ദൂരത്തു വലിച്ചെറിഞ്ഞതായും ഉള്ള കഥ ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

പ്രവഞ്ചയന്നസ്യ ഖുരാഞ്ചലം ദ്രാ-
ഗമും ച ചിക്ഷേപിഥ ദൂരദൂരം
സമ്മൂർഛിതോഽപി ഹ്യതിമൂർഛിതേന
ക്രോധോഷ്മണാ ഖാദിതുമാദൃതസ്ത്വാം. ൪.

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)

അസ്യ = ഇവന്റെ (നിന്തിരുവടിയുടെ തിരുമാറിൽ പാദക്ഷേപണം ചെയ്ത കേശിദാനവന്റെ)

ഖുരാഞ്ചലം = ഖുരങ്ങ(കുളമ്പുക)ളുടെ അഞ്ച ല(അഗ്ര)ത്തെ — കുളമ്പുകൾ കൊണ്ടു ചവുട്ടാൻ ആരമ്ഭിച്ച പ്രവൃത്തിയെ

പ്രവഞ്ചയൻ = പ്രവഞ്ചയന്നായി — (തന്റെ മാറത്തു ഏല്ക്കാൻ ഇടയില്ലാത്തവിധത്തിൽ വിലങ്ങത്തിൽ ചാടി മാറീട്ടു്)

ദ്രാക് = വേഗത്തിൽ

അമും = അവനെ (അശ്വരൂപനായി വന്ന ആ കേശിയെ)

ദൂരദൂരം = ദൂരദൂരത്തായി (ഏറ്റവും അകലെയായി.)

വിക്ഷേപിഥ = ക്ഷേപണംചെയ്തു (അവന്റെ പുറങ്കാലുകൾപിടിച്ചുയൎത്തി ച്ചുഴററിട്ടു ദൂരെ വലിച്ചൊരു ഏറു കൊടുത്തു.)

(സഃ) = (അവൻ)

സമ്മൂൎഛിതഃ, അപി, ഹി = സമ്മൂൎഛിത (മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു് വലഞ്ഞവ)നായിരുന്നിട്ടുപോലും

അതിമൂൎഛിതേന = അതിമൂൎഛിതമായ (പരമകാഷ്ഠയെ പ്രാപിച്ചതായ)

ക്രോധോഷ്മണാ = ക്രോധം (കോപം) ആകുന്ന ഊഷ്മാവിനാൽ (താപത്താൽ) — കോപാഗ്നിയാൽ

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ

ഖാദിതും = ഖാദനം ചെയ്യുന്നതിനു(കടിച്ചു തിന്നുന്നതിനായി വായും പൊളിച്ചു)

ആദ്രുതഃ. = ആദ്രുതനായി. (പാഞ്ഞോടിവന്നു.)

അല്ലയോ സർവ്വശക്തനായി കൂടപ്രയോഗചതുരനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ കൌശലം അസാധാരണ

സാരം. മായിരുന്നു. പണ്ടൊരിക്കൽ ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠനായ ഭൃഗുമഹർഷി സത്വപരീക്ഷാർത്ഥം തിരുമാറിൽ ചവുട്ടിയതു ക്ഷമാവല്ലഭനായ അവിടത്തേയ്ക്കു ബ്രാഹ്മണഭക്തിനിമിത്തം ഭൂഷണമായിരുന്നു. എന്നല്ലാതെ ഇപ്പോഴും കേശിയെ സംബന്ധിച്ചു അതു ദൂഷണമായിരിക്കുമെന്നു കരുതി അത്തരം സംഭവത്തിനു തന്നെ ഇടയില്ലാതെയാണു് നിന്തിരുവടി ശ്രദ്ധിച്ചതു്. തിരുമാറിൽ ചവുട്ടാൻ തുടങ്ങിയെങ്കിലും നിന്തിരുവടി വിലങ്ങത്തിൽ ചാടീട്ടു് കുളമ്പിന്റെ പ്രഹാരം സ്പർശിക്കാത്തമട്ടിൽ ഒഴിയുകയും പ്രത്യുത, ആ തക്കം കരുതി അശ്വാകൃതിയായ അസുരന്റെ പുറംകാലുകളിൽ പിടികൂടി ഉയർത്തി എടുത്തു ചുഴററിക്കൊണ്ടു് അവനെ ദൂരത്തു ഊക്കോടെ വലിച്ചെറിയുകയും ചെയ്തു. ഈ ഏറുകൊണ്ടു അവന്റെ കഥ ഒട്ടുമുക്കാലും കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു് ഒരുതരം നല്ല പാഠം ആണു് അവൻ അനുഭവിച്ചതു്. എങ്കിലും പ്രകൃത്യാ ഉള്ളതും പരിഭവംകൊണ്ടു നേരിട്ടതും ആയ കോപാവേശം കൊള്ളുകയാൽ ജ്വലിതമായ തീക്കൊള്ളിപോലെ അവൻ വായുംപൊളിച്ചു നിന്തിരുവടിയെ ഒരേ വാക്കേ കടിച്ചുമുറിച്ചു കാര്യംകഴിക്കുന്നതിനായ, ഒരു ഒററ ഓട്ടത്തിൽ പാഞ്ഞുവന്നു വീണ്ടും എത്തുത്തു. വല്ല വിധത്തിലും കിട്ടിയിടത്തോളം വാങ്ങിക്കൊണ്ടു് പ്രാണലാഭത്തോടെ പോകാൻ മനസ്സുവരാതെ നിന്തിരുവടിയുടെ കോപവഹ്നിയിൽ ശലഭാവസ്ഥയോടെ അത്യാപത്തിനായി ആ കേശി വിനാശോന്മുഖനായി നേരേ ചാടിവീണു.

ഇവിടെ കേശിദാനവന്റെ അഭിയോഗത്തിനു ആസ്പദം പോലും കൊടുക്കാത്തമട്ടിൽ ഭഗവാൻ കാട്ടിക്കൂട്ടിയ ഒഴിവിനും

നിരൂപണം. യാതൊരുതരത്തിലും തന്റെ സാമീപ്യത്തിനു പോലും യോഗ്യതയില്ലാത്ത നിലയിൽ ദുഷ്ടനായ അവനെ ദൂരത്തുവലിച്ചെറിഞ്ഞതിനും ഫലമാണെന്നു തോന്നുമാറുള്ള മോഹാലസ്യം എന്നുള്ള അവസ്ഥയെ പ്രദർശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഈ വിധം തമസ്സു മാറവേ രജോഗുണങ്ങൾ കൂടി മുഴുവനെ അകററാനായി രാജസമായ കോപാഗ്നിജ്വലനത്തേയും തത്പ്രയോജനമായി വീണ്ടും മുക്തിക്കായി ഭഗവത്സന്നിധിപ്രാപ്തിയേയും ക്രമികമായ് നിരൂപണം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഈ ശ്ലോകത്തിലേ കാര്യസാരം—

"തദ് വഞ്ചയിത്വാ തമധോക്ഷജോ രുഷാ
 പ്രഗൃഹ്യ ദോർഭ്യാം പരിവിധ്യ പാദയോഃ
സാവജ്ഞമുത്സൃജ്യ ധനുഃശതാന്തരേ
 യഥോരഗം താർക്ഷ്യസുതോ വ്യവസ്ഥിതഃ
സ ലബ്ധസംജ്ഞഃ പുനരുത്ഥിതോ രുഷാ
 വ്യാദായ കേശീ തരസാപതദ്ധരിം."

എന്നീ ഭാഗവതഭാഗംകൊണ്ടു സാവലമ്ബമായിരിക്കുന്നു. രണ്ടു കൈകൾകൊണ്ട് കേശിയുടെ കാലുകളിൽ പിടികൂടീട്ടാണ് വലിച്ചെറിഞ്ഞതെന്നും വീണ്ടും അവൻ വായുംപൊളിച്ചാണ് വന്നതെന്നും ഇവിടംകൊണ്ടു വ്യക്തപ്പെടുന്നു. ൪.

അഞ്ചാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ തന്റെ ബാഹുദണ്ഡം ഉപയോഗിച്ചു അശ്വമൂർത്തിയായ കേശിയെ ദണ്ഡിച്ചു വധിക്കയും അവൻ ഭഗവാനിൽ ഐക്യംപ്രാപിക്കയും ചെയ്തതായ സംഗതി ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

ത്വം വാഹദണ്ഡേ കൃതധീശ്ച ബാഹാ-
 ദണ്ഡം ന്യധാസ്തസ്യ മുഖേ തദാനീം
തദ്വൃദ്ധിരുദ്ധശ്വസനോ ഗതാസുഃ
 സപ്തീഭവന്നപ്യയമൈക്യമാഗാത്. ൫

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ത്വം	= നിന്തിരുവടി
ച	= ഉടനേ
വാഹദണ്ഡേ	= വാഹ (അശ്വ)ത്തിന്റെ —അശ്വമൂർത്തിയായി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടുവന്ന കേശിയുടെ ദണ്ഡ (ശിക്ഷണ)ത്തിൽ
കൃതധീഃ	= കൃത(പ്രവർത്തിത)മായ ധീ (ബുദ്ധി)യോടു കൂടിയവനായി അശ്വവധോദ്യുക്തനായി)
തദാനീം	= അപ്പോൾ

തസ്യ, മുഖേ = അവൻെറ (ആ അശ്വത്തിൻെറ) മുഖ (വദന)ത്തിൽ —പൊളിച്ചു ഭക്ഷിക്കാൻ വന്ന വായിൽ

ബാഹാദണ്ഡം = ബാഹാദണ്ഡ (ഭുജദണ്ഡ)ത്തെ —ദണ്ഡാകാരത്തിൽ നീണ്ടുരുണ്ടുള്ള ബാഹുവിനെ)വാഹത്തിൻെറ അശ്വത്തിൻെറ അദണ്ഡത്തെ എന്നും

ന്യധാഃ. = നിധാനം ചെയ്തു (നിക്ഷേപിച്ചു—കടത്തിവെച്ചു.)

അയം = ഇവൻ (ഈ കേശിദൈത്യൻ)

തദ്വൃദ്ധിരുദ്ധശ്വാസനഃ = തസ്യ (ആ ബാഹുദണ്ഡത്തിൻെറ) വൃദ്ധി (വളച്ചു—പെരുക്കം)കൊണ്ടു രുദ്ധമായ (തടയപ്പെട്ടതായ ശ്വാസന (ശ്വാസ)ത്തോടു കൂടിയവനായി, തന്നിമിത്തം

ഗതാസുഃ = ഗതങ്ങളായ (നഷ്ടങ്ങളായ) അസുക്കളോടു (പ്രാണങ്ങളോടു) കൂടിയവനായി— ജീവഹാനി വന്നു.

സപ്തിഭവൻ, അംഗ = സപ്തിയായി (അശ്വമായി, സപ്തസംഖ്യയുള്ളവനായി) ഭവിക്കുന്നവനാണെങ്കിലും

ഐക്യം = ഐക്യ (ഏകഭാവ)ത്തെ നിന്തിരുവടിയിൽ ലയിച്ച അദ്വയാവസ്ഥയെ — ഒരാളാണെന്നുള്ള നിലയെ

ആഗാത്. = പ്രാപിച്ചു.

അല്ലയോ ദുഷ്ടശിക്ഷകനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ദൂരത്തെറിഞ്ഞു നോക്കിയിട്ടും പിന്നെയും വിട്ടുമാറില്ലെന്നുള്ള മട്ടിൽ

സാരം. ഉപദ്രവത്തിനായി വായും പൊളിച്ചു വന്നടുത്ത ആ അശ്വവേഷധാരിയായ കേശിയെ ദണ്ഡി

ച്ചു വധിക്കുവാനായി തിരുവുള്ളത്തിൽ സങ്കല്പിച്ചതും ഉടനെ ഉരുണ്ടു നീണ്ടുള്ള ബാഹുദണ്ഡം അവന്റെ വായ്ക്കകത്തു കടത്തിയതും ഒന്നായിക്കഴിഞ്ഞു. അവന്റെ മുഖത്തിനുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ച ബാഹുദണ്ഡം സ്വസ്ഥമായിരുന്നില്ല. വർദ്ധിച്ചു വർദ്ധിച്ചു ദുഷ്ടനായ അവന്നു് ശ്വാസം പോകാത്ത നിലയിൽ മുട്ടിച്ചുവത്രേ. അശ്വവധത്തിലല്ല നിന്തിരുവടിക്കു് ഉദ്ദേശം എങ്കിലും കേശിയുടെ വേഷമാകയാൽ അശ്വരൂപത്തിലാണു് ആപത്തിന്റെ കലാശം. ചുരുക്കത്തിൽ ആ ദുഷ്ടദാനവൻ ശ്വാസംമുട്ടിച്ചത്തുവത്രേ. ഇപ്രകാരം അവന്നു് അപായമാണു നേരിട്ടതെങ്കിലും ഈ അപായസംഭവം സദ്ഗതിക്കും കാരണമായി ഭവിച്ചു. തൃക്കൈകൊണ്ടുള്ള മരണമാകയാൽ നിന്തിരുവടിയിൽ ഏകീഭവിച്ചു്, അവൻ അദ്വയാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചു. കേശിയായും അശ്വമായും മററും അനേകം തരത്തിലുള്ള അവന്റെ മായാപ്രയോഗം എല്ലാം അവസാനിച്ചു. അവൻ നിന്തിരുവടിയിൽ ലയിച്ചു ഒററയായിത്തീരുവാൻ ഈ ആപത്തു് അവന്നു് ഒരു അനുഗ്രഹമായിത്തീൎന്നുവത്രേ.

ഇവിടെ ഭഗവാനിൽ ഏകീഭവിച്ചു ലയിക്കത്തക്ക യോഗമുള്ള കേശിയുടെ വധത്തിൽ തൃക്കൈകൊണ്ടു് അവന്റെ ദുഷിച്ച ശ്വാസങ്ങൾ പരിശുദ്ധപ്പെടുത്തി സ്പർശം വെച്ചു പരിശുദ്ധാത്മാവാക്കി തന്നിൽ ഘടിപ്പിച്ചതായ വിശേഷം ബാഹുദണ്ഡം മുഖത്തിൽ കടത്തി ശ്വാസനിരോധം ചെയ്തതായ ബാഹ്യസംഭവംകൊണ്ടു ഭംഗിയായി നിരൂപണം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഇതു വാഹ(അശ്വ)ദണ്ഡത്തിൽ കൃതബുദ്ധിയാണെങ്കിലും ബാഹാ(അശ്വാ)ദണ്ഡത്തെ നടത്തിയതായ വിരോധാഭാസച്ഛായയാൽ ധ്വനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അശ്വത്തെ വധിക്കാനാണെന്നു തോന്നുമെങ്കിലും അതിലല്ല ശ്രദ്ധയെന്നും കേശിയുടെ മുക്തിയിലാണു് അനുഗ്രഹദൃഷ്ടിയെന്നുമാണു് ധ്വനനപ്രകാരം. ഇതുപോലെ സപ്തമീഭവന്നാണെങ്കിലും ഐക്യത്തെ പ്രാപിച്ചു എന്നുള്ള വിരോധാഭാസവും കേശിയൊരുത്തൻ തന്നെ തന്റെ ദൌഷ്ട്യംകൊണ്ടു അനേകനായി ഭവിച്ചിരുന്നിട്ടും ആ തരം അഭിമാനോപാധികൾ നശിക്കയാൽ ശുദ്ധാത്മസ്വരൂപത്തിൽ ഭഗവത്സ്വരൂപസംയോ

നിരൂപണം.

ഗത്താൽ ഏകനായി എന്നുള്ള ധ്വനിയിൽ കലാശിക്കുന്നു. സപ്തിശബ്ദത്തിന് അശ്വം എന്നുള്ള അൎത്ഥം മാത്രം വച്ചുകൊണ്ടുള്ള പരിഹാരം കേവലം ബാഹ്യദൃഷ്ടിയിലത്രേ. ഭാഗവതത്തിൽ ഭഗവാൻ കൈകടത്തി ശ്വാസംമുട്ടിച്ചു കേശിയെ വധിച്ചതായ ഭാഗം ഇപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

"സോഽപ്യസ്യ വക്ത്രേ ഭുജമുത്തരം സ്മയൻ
പ്രവേശയാമാസ യഥോരഗം ബിലേ
ദന്താ നിപേതുൎഭഗവദ്ഭുജസ്പൃശ-
സ്തേ കേശിനസ്തപ്തമയഃസ്പൃശോ യഥാ.
ബാഹുശ്ച തദ്ദേഹഗതോ മഹാത്മനോ
യഥാമയഃ സംവവൃധേ ഉപേക്ഷിതഃ
സമേധമാനേന സ കൃഷ്ണബാഹുനാ
നിരുദ്ധവായുശ്ചരണാംശ്ച വിക്ഷിപൻ.
പ്രസ്വിന്നഗാത്രഃ പരിവൃത്തലോചനഃ
പപാത ലേണ്ഡം വിസൃജൻ ക്ഷിതൌ വ്യസുഃ
തദ്ദേഹതഃ കൎക്കടികാഫലോപമാദ്
വ്യസോരപാകൃഷ്യ ഭുജം മഹാഭുജഃ.
അവിസ്മിതോഽയത്നഹതാരിരുത്സ്മയൈഃ
പ്രസൂനവൎഷൈൎദ്ദിവിഷദ്ഭിരീഡിതഃ.

ഇതുകൊണ്ടു കേശിദാനവൻ ഭഗവാനിൽ ഏകീഭവിച്ചു ലയിച്ചതായ സംഗതി സാഹിത്യരസലോലുപനായ കവി ശ്ലേഷമഹിമയാൽ കെട്ടിച്ചമച്ചതാണെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. വിഷ്ണുപുരാണത്തിൽ ഐക്യപ്രാപ്തി കാണുന്നില്ല. ഇപ്രകാരമാണ് കേശിവധം അവിടെ നിരൂപിതമായിരിക്കുന്നതു്.

"കൃഷ്ണസ്യ വവൃധേ ബാഹുഃ
കേശിദേഹഗതോ ദ്വിജ!
വിനാശായ യഥാ വ്യാധി-
രാസംഭൂതേരുപേക്ഷിതഃ.
... ...
... ...
വ്യാദിതാസ്യമഹാരന്ധ്രഃ
സോഽസുരഃ കൃഷ്ണബാഹുനാ

നിപാതിതോ ദ്വാധാ ഭ്രമൌ
വൈദ്യുതേന യഥാ ദ്രുമഃ."

ഭാഗവതത്തിനും വിഷ്ണുപുരാണത്തിനും കാൎയ്യത്തിൽ സാമ്യം കാണുന്നുണ്ടു. ൭

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ കേശിദാനവൻ സ്വീകരിച്ചിരുന്ന അശ്വത്തിന്റെ വധത്താൽ ദേവകൾ വിചിത്രമായ ഹർഷത്തെ പ്രാപിച്ചു സ്തോത്രം ചെയ്തതായ കാൎയ്യം പ്രതിപാദിക്കപ്പെടുന്നു:—

ആലമ്ഭമാത്രേണ പശോഃ സുരാണാം
പ്രസാദകേ നൂത്ന ഇവാശ്വമേധേ
കൃതേ ത്വയാ ഹർഷവശാത് സുരേന്ദ്രാ-
സ്ത്വാം തുഷ്ടുവുഃ കേശവനാമധേയം. ൮

പശോഃ	= പശു (അശ്വപശു)വിന്റെ
ആലമ്ഭമാത്രേണ	= ആലമ്ഭ(വധ)മാത്രത്താൽ — ആലമ്ഭംകൊണ്ടു മാത്രം ആലമ്ഭാനന്തരം വപയെ ടുത്തു ഹോമം ചെയ്യാഞ്ഞിട്ടുപോലും
സുരാണാം	= സുര(ദേവ)ന്മാൎക്കു
പ്രസാദകേ	= പ്രസാദജനകമായ (പ്രസാദ— സന്തോഷ)ത്തെ കൊടുക്കുന്നതായ)
നൂത്നേ, ഇവ	= നൂത്ന (നൂതന) മായിട്ടെന്ന പോലെയുള്ള
അശ്വമേധേ	= അശ്വമേധയാഗം
ത്വയാ	= നിന്തിരുവടിയാൽ
കൃതേ,(സതി)	= കൃത (അനുഷ്ഠിത) മായിരിക്കേ
സുരേന്ദ്രാഃ	= സുരേന്ദ്ര(ദേവശ്രേഷ്ഠ)ന്മാർ
ഹർഷവശാത്	= ഹർഷ (സന്തോഷ)പാരവശ്യം നിമിത്തം
ത്വാം	= നിന്തിരുവടിയെ
കേശവനാമധേയം	= കേശവൻ (കേശിദാനവവധം

കൊണ്ടു കേശവൻ) എന്ന
നാമധേയത്തോടുകൂടിയവ
നായി

തുഷ്ടുവുഃ. = സ്തുതിച്ചു.

അല്ലയോ യാഗപ്രിയനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ പ്രീതിക്കായ് സകലരും യാഗകർമ്മങ്ങൾ വേണ്ടത്തക്ക സംഭരണങ്ങളോടുകൂടി അനുഷ്ഠിക്കാറുണ്ട്. എ

സാരം: ന്നാൽ നിന്തിരുവടി യാഗം അനുഷ്ഠിച്ചതായി കേട്ടിട്ടില്ല. സർവോത്തമനായ നിന്തിരുവടിക്കു യഥാർത്ഥത്തിൽ ആരാധനീയന്മാരായി ആരുംതന്നെ ഇല്ല. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ നിന്തിരുവടി കേശിമൂർത്തിയായ അശ്വത്തെ വധിച്ചു ഭക്തരായ ദേവകളെ പ്രീതിപ്പെടുത്തിയതുകൊണ്ടു സഹൃദയഗോഷ്ഠിയിൽ നിന്തിരുവടിയും ഒരുതരം യാഗം അനുഷ്ഠിച്ചതായി പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഇതും ഒരു യാഗമാണ്. അശ്വപശുവിനെ ആലംഭനം (ഹനനം) ചെയ്തു കൂടുമ്പോൾ ദേവകൾ പ്രീതരായി എന്നതുകൊണ്ടു യജനവും ഫലവും ഇവിടെ നേരിട്ടിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഒരു വിശേഷം ഉണ്ട്. സാധാരണയാഗത്തിൽ പശ്വാലംഭനം ചെയ്തു അതിൽനിന്നും വപയെടുത്തു മന്ത്രപുരസ്സരം ഹോമം നടത്തിയാലാണ് ദേവകൾ പ്രീതിപ്പെടുക. ഇവിടെ പ്രീതിയും പശ്വാലംഭനവും ഉണ്ട്. വപാഹോമംമാത്രം ഇല്ല. അതിനാൽ നിന്തിരുവടിയുടെ മഹിമയ്ക്കു തക്കവിധം അവിടുന്നു നടത്തിയ യാഗവും ഒരു പുതിയതരമായിരിക്കുന്നു. ക്രമപ്രകാരം ഉള്ള യാഗത്തേക്കാൾ ദേവകൾ ഹർഷപരവശരായി ഭവിച്ചുവത്രേ. സാധാരണയാഗത്തിൽ സന്തോഷമല്ലാതെ സങ്കടനിവൃത്തിയില്ല, ഇവിടെ ലോകകണ്ടകനായ ദുഷ്ടൻെറ വധം കൊണ്ട് സങ്കടനിവൃത്തിയും ഉണ്ടായി എന്നതാണ് ഫലത്തിലുള്ള വിശേഷം. ഈ വിധം കേശിവധത്താൽ സകലദേവകളും സന്തുഷ്ടരായി നിന്തിരുവടിയെ കേശവൻ എന്ന തിരുനാമവും ചാർത്തി സ്തോത്രങ്ങൾ കീർത്തിച്ചുവത്രെ.

ഇവിടെ ദേവതകൾക്കു പ്രസാദം നല്കുന്നതായുള്ള പ്രസ്തുതമായ അശ്വവധത്തെ ഭഗവത്കൃതമായ ഒരു നൂതനസരണി

യിലുള്ള യാഗമായ് ഉത്പ്രേക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു

നിരൂപണം. ഭക്തവശ്യനായ ഭഗവാൻെറ പ്രവൃത്തികൾ എല്ലാം ഭക്തപ്രീതികരമാണെന്നുള്ള തത്വത്തെ നിഗമനംചെയ്യുന്നു. ഇതുകൂടാതെ സാമഗ്രീസമ്ഭരണമാത്രത്താലും ഭഗവച്ചോദനയുണ്ടെങ്കിൽ പ്രവൃത്തിയെന്നിയേ ഫലദാനം ഉണ്ടാകുമെന്നുള്ള മറെറാരു സംഗതിയും ഇവിടംകൊണ്ടു വിശദപ്പെടുത്താവുന്നതായിരിക്കുന്നു. "പഞ്ചമം ചാത്ര ദൈവതം" എന്നുള്ള ഗീതാവചനം അനുസരിച്ചു അന്വയവ്യതിരേകങ്ങളാൽ ദൈവത്തിൻപ്രാബല്യം ഉള്ളതിനാൽ ദൈവസ്ഥാനീയനായ ഭഗവാൻെറ സന്നിധികൊണ്ടു സകലസമാരമ്ഭങ്ങളും സഫലങ്ങളായിത്തീരുന്നതാണെന്നുള്ള മറെറാരു ഉപദേശവും ഇവിടംകൊണ്ടു ഗ്രഹിക്കാവുന്നതാണ്.

സുരേന്ദ്രാഃ — സുരന്മാർക്കു പ്രസാദകമായ ഈ അശ്വമേധം നൂതനമായപ്പോൾ പ്രസാദാതിശയത്താൽ അവരെല്ലാം സുരേന്ദ്രന്മാരായി പോലും ഭവിച്ചതായ ഫലാതിശയം ഇതിനാൽ വ്യഞ്ജിക്കുന്നു.

കേശവനാമധേയം — കേശിയെ വധിക്കയാൽ കേശവൻ എന്നു പേരു സിദ്ധിച്ചതായി പറയണം. വിഷ്ണുപുരാണത്തിൽ —

"യസ്മാത് ത്വയൈഷ ദുഷ്ടാത്മാ
ഹതഃ കേശീ ജനാർദ്ദന!
തസ്മാത് കേശവനാമ്നാ ത്വം
ലോകേ ഖ്യാതോ ഭവിഷ്യസി"

എന്നിവിധം കേശവനാമപ്രാപ്തിക്കു ഈ കേശിവധത്തെത്തന്നെ കാരണമായി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ന്ദ

അടുത്തശ്ലോകത്താൽ ശ്രീനാരദമഹർഷി കംസൻെറ സമീപത്തിൽ ചെന്നു ശ്രീകൃഷ്ണൻ വസുദേവപുത്രനാണെന്ന് അറിയിക്കയും തിരിച്ചുവന്നു കേശിവധാവസാനമായ പ്രസ്താവഘട്ടത്തിൽ ഭഗവാനെ സ്തുതിക്കയും ചെയ്തതായ കഥ പ്രതിപാദിക്കപ്പെടുന്നു:—

കംസായ തേ ശൌരിസുതത്വമുക്ത്വാ
തം തദ്വധോത്കം പ്രതിരുധ്യ വാചാ
പ്രാപ്തേന കേശിക്ഷപണാവസാനേ
ശ്രീനാരദേന ത്വമഭിഷ്ടുതോഽഭൂഃ. ൧

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
തേ	= നിന്തിരുവടിയുടെ
ശൌരിസുതത്വം	= ശൌരി (വസുദേവ) സുതനാണെന്നുള്ള തത്ത്വത്തെ—നിന്തിരുവടി വസുദേവപുത്രനാണെന്നുള്ള പരമാത്ഥകഥയേ
കംസായ	= കംസനോടായിക്കൊണ്ട്
ഉക്ത്വാ	= വചിച്ചി(പറഞ്ഞി)ട്ട
തദ്വധോത്കം	= അദ്ദേഹത്തിൻെറ (വസുദേവൻെറ) വധ (ഹനന) ത്തിൽ ഉത്ക (ഒരുങ്ങിപ്പുറപ്പെട്ടവ) നായ
തം	= അവനെ (അവിവേകിയായി ക്രൂരനായുള്ള ആ കംസനെ)
വാചാ	= വാക്ക് (യുക്തിവചനങ്ങഠം) കൊണ്ട്
പ്രതിരുധ്യ	= പ്രതിരോധ(തടസ്സ)പ്പെടുത്തീട്ട്
കേശിക്ഷപണാവസാനേ	= കേശിദാനവൻെറ ക്ഷപണാവസാനത്തിൽ (വധംകഴിഞ്ഞ ഉടനേ)
പ്രാപ്തേന	= പ്രാപ്തനായ(വന്നു ചേൎന്നവനായ)
ശ്രീനാരദേന	= ശ്രീനാരദമഹഷിയാൽ
ത്വം	= നിന്തിരുവടി
അഭിഷ്ടുതഃ, അഭൂഃ.	= സ്തോത്രം ചെയ്യപ്പെട്ടവനായി ഭവിച്ചു.

അല്ലയോ മായാവിയായി സൎവ്വാന്തൎയ്യാമിപ്രേരകനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! കംസവധത്തിലേക്കുള്ള ചടങ്ങുകഠം തുടങ്ങാറായി. നിന്തിരുവടിയുടെ സംകല്പകലകളുടെ പ്രചാ

സാരം. രകനും ഭക്തവൎയ്യനും ആയുള്ള ശ്രീനാരദമഹഷി ഭോജരാജധാനിയിൽ എത്തി ദുഷ്ടനായ കംസനോടു നിന്തിരുവടിയുടെ അദ്ഭുതകൎമ്മങ്ങഠം പ്രശംസിച്ചുകൊണ്ട് നി

ന്തിരുവടിയെപ്പററി വസുദേവസുതനാണെന്നുള്ള യഥാർത്ഥം അറിവിച്ചു. അതുവരെ ഒരുഗോപകുമാരനായിക്കരുതി സാധാരണഗോപദൃഷ്ട്യാ ഉദാസീനനായിരുന്ന കംസൻ ഇതു കേട്ടപ്പോൾ ക്ഷോഭിച്ചു വശായി. ഉടൻതന്നെ കംസൻ നിന്തിരുവടിയുടെ പിതാവായ വസുദേവരെ വധിക്കാനായി ചാടിപ്പുറപ്പെട്ടു എങ്കിലും നാരദൻതന്നെ ആ സംരംഭത്തിൽനിന്നും അയാളെ മോചിപ്പിച്ചു. തന്നെക്കൊല്ലുവാൻ അവതരിച്ചിരിക്കുന്നവനും എല്ലാംകൊണ്ടും വർദ്ധിഷ്ണുവായി വരുന്നവനും ആയ വസുദേവപുത്രനായ കൃഷ്ണനോടല്ലാതെ നിരപരാധിയായ അച്ഛനെക്കൊന്നതുകൊണ്ട് വല്ല കാര്യവും സഫലമാകുമോ. അതിനാൽ കൃഷ്ണവധത്തിലേക്കു ഉപായം അന്വേഷിക്കയേവേണ്ടു, എന്നുള്ള നാരദവചനം ശരിയായി തോന്നുകയാൽ നിന്തിരുവടിയെ അപായപ്പെടുത്തുന്നതിനായുള്ള ആലോചനയിൽ ഉറച്ചിട്ടാണ് വസുദേവവധത്തിൽനിന്നും കംസൻ വിരമിച്ചത്. ഈവിധം ശ്രീനാരദൻ കംസനെ വിനാശരംഗത്തിലേക്കു ചോദനം ചെയ്തിട്ട് കേശിദാനവന്റെ വധം കഴിഞ്ഞു ദേവകളുടെ പ്രീതിയും പുഷ്പവർഷപുരസ്സരമായ സ്തുതിയും കൊണ്ടു സന്തുഷ്ടനായിരിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ സന്നിധിയിലെത്തി. ദുഷ്ടസംഹാരം കൊണ്ടു ദേവതാപ്രീതി വരുത്തിയിരിക്കുന്ന ഈ സന്ദർഭം കണ്ടപ്പോൾ എങ്ങിനെയെന്നറിയാത്ത അവിടത്തെ അപദാനമഹിമകൾ കോർത്തു അദ്ദേഹം കീർത്തനഗാനങ്ങൾ മുഴക്കിക്കൊണ്ട് ധന്യനായിത്തീർന്നു.

ഇവിടെ അചിരഭാവിയായ കംസവധത്തിലേക്കുള്ള എഴുത്തുകുത്തുകൾ ശ്രീനാരദമുഖേന ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നതായ സംഗതി പ്രസ്താവിക്കുന്നതോടു കൂടി കംസസഖനായ കേശിയുടെ വധാവസാനത്തിലുള്ള നാരദന്റെ വരവും സ്തുതിയും അതുപോലെയുള്ള ഒരുപസംഹാരഘട്ടത്തിലേക്കുള്ള ഭഗവന്മഹിമയെ സരസമായ് അഭിവ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. ശ്രീനാരദമഹർഷി കംസനോടു ശ്രീകൃഷ്ണമഹിമകൾ പ്രശംസിച്ചു കംസനെ ഇളക്കി വിട്ടതിനു ശേഷമാണ് കംസചോദനയാൽ കേശിവധം നടന്നതെന്ന് ഭാഗവതത്തിലും വിഷ്ണുപുരാണത്തിലും കാണുന്നു. അരിഷ്ടവധം കഴിഞ്ഞ

നിരൂപണം.

ഉടനാണ് നാരദൻ ശ്രീകൃഷ്ണരാമന്മാരെപ്പററിയുള്ള തത്ത്വം കംസനോടു അറിവിച്ചതെന്നും അനന്തരമാണ് കേശിയെ ചോദനം ചെയ്തതെന്നും:

"പ്രതിയാതേ തു ദേവർഷൗ
കംസ ആഭാഷ്യ കേശിനം
പ്രേഷയാമാസ ഹന്യേതാം
ഭവതാ രാമകേശവൌ.

തതോ മുഷ്ടികചാണൂരൌ
ശലതോശലകാദികാൻ".

എന്നീ ഭാഗവതംകൊണ്ടു വ്യക്തമാകുന്നു. കേശിവധംകഴിഞ്ഞ ഉടനേയും ഒരു നാരദാഗമനം ഉണ്ടായതായി,

"ദേവർഷിരുപസംഗമ്യ
ഭഗവത്പ്രവരോ നൃപ!
കൃഷ്ണമക്ലിഷ്ടകർമ്മാണം
രഹസ്യേതദഭാഷത",

എന്നീ ഭാഗവതഭാഗത്താൽ വ്യക്തപ്പെടുന്നു. ഇതിൽ ആദ്യത്തേതു ഭട്ടതിരി ഉപേക്ഷിച്ചതായിരിക്കണം.

ശ്രീനാരദമഹർഷി കംസനോടു ശ്രീകൃഷ്ണനെപ്പററിയുള്ള യഥാൎത്ഥകഥ പറകയും കംസനെ വസുദേവവധത്തിൽനിന്നു തടുക്കുകയും ചെയ്തതായ കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം കാണുന്നു:—

"അരിഷ്ടേ നിഹതേ ദൈത്യേ
കൃഷ്ണേനാദ്ഭുതകർമ്മണാ
കംസായാഥാഹ ഭഗവാൻ
നാരദോ ദേവദർശനഃ.

യശോദായാഃ സുതാം കന്യാം
ദേവക്യാഃ കൃഷ്ണമേവ ച
രാമം ച രോഹിണീപുത്രം
വസുദേവേന ബിഭ്യതാ.

ന്യസ്തൌ സ്വമിത്രേ നന്ദേ വൈ
യാഭ്യാം വൈ പുരുഷാ ഹതാഃ

നിശമ്യ തദ് ഭോജപതിഃ
കോപാത് പ്രചലിതേന്ദ്രിയഃ.
നിശാതമസിമാദത്ത
വസുദേവജിഘാംസയാ
നിവാരിതോ നാരദേന
തത്സുതൌ മൃത്യുമാത്മനഃ.
ജ്ഞാത്വാ ലോഹമയൈഃ പാശൈ-
ർബ്ബബന്ധ സഹ ഭാര്യ്യയാ".

വ്യ:- ഈ ശ്ലോകത്തിൽ മയപുത്രനായ വ്യോമാസുരൻ ശ്രീകൃഷ്ണനെ അപായപ്പെടുത്തുവാൻ വന്നതായ കാര്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

കദാപി ഗോപൈഃ സഹ കാനനാന്തേ
നിലായനക്രീഡനലോലുപം ത്വാം
മയാത്മജഃ പ്രാപ ദുരന്തമായഃ
വ്യോമാഭിധോ വ്യോമചരോപരോധീ.   വ്യ

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
കദാപി	= ഒരിക്കൽ
കാനനാന്തേ	= കാനനാന്ത (ബൃന്ദാവനദേശ)ത്തിൽ
ഗോപൈഃ, സഹ	= ഗോപന്മാരോടുകൂടി
നിലായനക്രീഡനലോലുപം	= നിലായനം(ഒളിക്കയും കണ്ടുമുട്ടുകയും തൊടുകയും) ആകുന്ന ക്രീഡനത്തിൽ (കളിയിൽ) ലോലുപ (ആസക്ത)നായ
ത്വാം	= നിന്തിരുവടിയെ
ദുരന്തമായഃ	= ദുരന്തമായനും (അവസാനമില്ലാത്തതായ, അത്യുക്ക് അപരിമിതമായ മായയോടുകൂടിയവനും)
വ്യോമചരോപരോധീ	= വ്യോമചരന്മാരെ (ആകാശചാരികളായ ദേവകളെ) ഉപരോധം (തടസ്സം ഉണ്ടാക്കി ഉപദ്രവം) ചെയ്യുന്നവനും

വ്യോമാഭിധഃ	= വ്യോമാഭിധ (വ്യോമൻ എന്ന അഭിധ — ആഖ്യ)യോടുകൂടി യവനമായ
മയാത്മജഃ	= മയാത്മജൻ (മയപുത്രനായ അസുരൻ)
പ്രാപ.	= പ്രാപിച്ചു. (അടുത്തുകൂടി).

അല്ലയോ ലീലാവതാരമൂൎത്തിയായുള്ള ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടിയുടെ സകലതും കേവലം ഒരു ലീലാവിനോദം മാത്രമാണെങ്കിലും ലോകത്തിന് എത്രയും കാൎയ്യമായ ഒരു രക്ഷയായിട്ടാണ് കണ്ടുവരുന്നതു്. കേശിദാനവന്റെ വധംകഴിഞ്ഞു അല്പം ഒന്നു വിനോദിക്കാമെന്ന നിലയിൽ നിന്തിരുവടി ഗോപന്മാരമൊരുമിച്ചു പ്രഭാതത്തിൽ ബൃന്ദാവനദേശത്തിൽ ചെന്നു പശുപ്പറ്റകളെ മേയ്ക്കുവാനായി ഏൎപ്പാടു ചെയ്തിട്ടു് ഒളിച്ചുകളിയിൽ ആസക്തനായിരുന്നു. അപ്പോൾ കാണാം ആയൊരു കളിയും ലോകോപകാരത്തിൽ ഫലപ്പെടുത്തുവാനായി മായാവിയായ ഒരു അസുരനും ഗോപവേഷം ധരിച്ചു് ഇടയിൽകടന്നുകൂടി. ഒളിഞ്ഞും വെളിയിൽ കണ്ടും മുട്ടിയും ഉള്ള കളിയിൽ അവൻ നല്ലതക്കം ആണെന്നു കരുതി പങ്കുകൊള്ളാനും ആ വഴി നിന്തിരുവടിക്കു അപായം പറ്റിക്കുവാനും ആയിട്ടാണ് വന്നുചേൎന്നതു്. വന്നവനായ ആ അസുരൻ ചില്ലറക്കാരൻ ഒന്നുമല്ല. മായയിൽ മുതിൎന്നവനും ആകാശചാരിയായ സമസ്തദേവതാവൃന്ദത്തേയും ഭയപ്പെടുത്തി ദ്രോഹിയ്ക്കുന്നവനും ആയിരുന്നു അവൻ. സുപ്രസിദ്ധനായ മയാസുരന്റെ പുത്രനും വ്യോമനാമധേയനുമായ അവൻ നിന്തിരുവടി ക്രീഡാസക്തനായിരുന്ന അവസരം നോക്കി കൂട്ടത്തിൽ പററിച്ചേൎന്നുവത്രേ.

സാരം.

ഇവിടെ വ്യോമനാമാവായ ഒരു ദൈത്യന്റെ മായാപ്രയോഗത്തോടുകൂടിയുള്ള വരവിനേയും അവന്റെ സ്വഭാവത്തേയും തക്കത്തേയും ഭംഗിയായി നിരൂപണം ചെയ്തിരിയ്ക്കുന്നു. ശ്രീനാരദമഹൎഷി ഭാഗവതത്തിൽ കേശിവധാനന്തരം: —

നിരൂപണം.

ചാണൂരം മുഷ്ടികം ചൈവ
മല്ലാനന്യാംശ്ച ദാനവാൻ

കംസം ച നിഹതം ദ്രക്ഷ്യ
പരശ്വോഽഹനി തേ വിഭോ!.

തസ്യാനു ശംഖയവന-
മുരാണാം നരകസ്യ ച
പാരിജാതാപഹരണ-
മിന്ദ്രസ്യ ച പരാജയം.

ഉദ്വാഹം വീരകന്യാനാം
വീര്യ്യശുല്ക്കാദിലക്ഷണം
നൃഗസ്യ മോക്ഷണം പാപാദ
ദ്വാരകായാം ജഗത്പതേ!

സ്യമന്തകസ്യാപി മണേ-
രാദാനം സഹ ഭാര്യ്യയാ
മൃതപുത്രപ്രദാനം ച
ബ്രാഹ്മണസ്യ സ്വധാമതഃ.

പൌണ്ഡ്രകസ്യ വധം പശ്ചാത
കാശിപുര്യ്യാശ്ച ദീപനം
ദന്തവക്ത്രസ്യ നിധനം
ചൈദ്യസ്യ ച മഹാക്രതൌ.

യാനി ചാന്യാനി വീര്യ്യാണി
ദ്വാരകാമാവസൻ ഭവാൻ
കർത്താ ദ്രക്ഷ്യാമ്യഹം താനി
ഗേയാനി കവിഭിർഭുവി.

അഥ തേ കാലരൂപസ്യ
ക്ഷപയിഷ്ണോരമുഷ്യ വൈ
അക്ഷൌഹിണീനാം നിധനം
ദ്രക്ഷ്യാമ്യർജ്ജുനസാരഥേഃ.”

എന്നിവിധം ഭഗവാനോട കർത്തവ്യങ്ങളായ മഹാകാര്യ്യങ്ങൾക്കു ഒരു നോട്ടു മുൻകൂട്ടിത്തന്നെ സമർപ്പിക്കുന്ന കൂട്ടത്തിൽ വ്യോമാസുരവധം എന്നൊരു സംഗതി പ്രസ്താവിച്ചുകാണാത്തതിനാൽ ഈ കഥയ്ക്കു എന്താണ് ഉപപത്തി എന്നൊരു ശങ്കഉണ്ടാകാനിടയുണ്ടു്. ഈയൊരു ശങ്ക ശ്രീധരാചാര്യ്യസ്വാമികളും

തന്റെ ഭാഷ്യത്തിൽ ഉത്ഥാപനം ചെയ്തിട്ട് കേശിവധം കഴിഞ്ഞു വീണ്ടും പശുപാലപ്രവൃത്തനായിരിക്കുന്ന ഭഗവാൻ ഒരു ദിനം പ്രഭാതത്തിൽ വ്യോമനെ വധിച്ചതായും അഥവാ വ്യോമവധം കേശിവധത്തിനു മുമ്പുതന്നെ നടന്നിരിക്കാമെന്നും സമാധാനപ്പെടുന്നു. വ്യ

ഒൻപതാമതു ശ്ലോകത്താൽ ക്രീഡയിൽ ഉൾപ്പെട്ട മായാവിയായി വന്ന വ്യോമാസുരന്റെ വധം വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

സ ചോരപാലായിതവല്ലവേഷു
ചോരായിതോ ഗോപശിശൂൻ പശൂംശ്ച
ഗുഹാസു കൃത്വാ പിദധേ ശിലാഭി-
സ്ത്വയാ ച ബുദ്ധ്വാ പരിമർദ്ദിതോഽഭൂത്. ൯

സഃ	= അവൻ (ആ വ്യോമാസുരൻ)
ചോരപാലായിതവല്ലവേഷു	= ചോരപാലായിതന്മാരായ (ചോരന്മാരും= കള്ളന്മാരും പാലന്മാരും = സൂക്ഷിപ്പുകാരും ആയി ഭവിച്ച് അപ്രകാരം വേഷംധരിച്ചിരുന്ന) വല്ലവ(ഗോപ)ന്മാരിൽ
ചോരായിതഃ	= ചോരായിതനായി (മോഷ്ടാവിന്റെ വേഷം ധരിച്ചവനായി)
ഗോപശിശൂൻ	= ഗോപശിശുക്കളേയും(ഗോപാലബാലന്മാരേയും)
പശൂൻ, ച	= പശുക്കളേയും
ഗുഹാസു, കൃത്വാ	= ഗുഹകളിൽ (അടുക്കലുള്ള പർവ്വതഗഹ്വരങ്ങളിൽ) അപഹരിച്ചു കൊണ്ടുവച്ചു ബന്ധിച്ചിട്ട്
ശിലാഭിഃ	= ശിലകളാൽ (പാറകളാൽ)
പിദധേ.	= പിധാനം(ആച്ഛാദനം)ചെയ്തു. (അടച്ചു)
ത്വയാ, ച	= സർവ്വജ്ഞനും സർവ്വസംകല്പസാക്ഷിയും ആയ നിന്തിരുവടിയാലാകട്ടെ

ബുദ്ധ്വാ　= ബോധിച്ചിട്ട് (കാര്യം എല്ലാം അറിഞ്ഞിട്ട്)
(സഃ)　= (അവൻ—ആ അസുരൻ)
പരിമർദ്ദിതഃ, അഭൂത്.　= പരിമർദ്ദിതനായി (ചതച്ചു വധിക്കപ്പെട്ടവനായി) ഭവിച്ചു

അല്ലയോ ദുഷ്ടശിക്ഷകനായ ഭഗവൻ! വ്യോമാസുരന്റെ വേല ഒരു നല്ല മായാപ്രയോഗസരണിയിലായിരുന്നു. ഗോപന്മാ

സാരം, രാകെ ചിലർ മോഷ്ടാക്കളായും ചിലർ രക്ഷിതാക്കളായും വേഷം ഇട്ട് ഒളിക്കയും പിടിക്കയും മററുമായിരുന്ന കളിയിൽ കള്ളനായ ആ വ്യോമദാനവൻ കള്ളന്റെ വേഷം ധരിച്ചു തരത്തിൽ കൂട്ടത്തിൽ കൂടി ഗോപബാലന്മാരേയും പശുക്കളേയും മോഷ്ടിച്ചുകൊണ്ടുപോയി അടുക്കലുള്ള പർവ്വതഗുഹകളിലാക്കി ദൃഢങ്ങളായ പാറകൾകൊണ്ടു ഗുഹാമുഖം അടച്ചുവത്രേ. ക്രമേണ പശുക്കളും പശുപാലന്മാരും സംഖ്യയിൽ കുറഞ്ഞുവരുന്നതു കണ്ടു് ഭക്തവത്സലനായ നിന്തിരുവടി സൂക്ഷ്മം മനസ്സിലാക്കീട്ട് ഏതു പാറകൾകൊണ്ടാണോ അവൻ ഗുഹാമുഖം അടച്ചതു് അതേ പാറകൾകൊണ്ടു് ആ വ്യോമാസുരനെ ചതച്ചു് കഥകഴിച്ചു. ലീലാവിനോദചതുരനായ നിന്തിരുവടിക്കു ലീലാസാമഗ്രികൊണ്ടു തന്നെ അഭീഷ്ടമായ ദുഷ്ടവധം സാധിക്കുവാനിടയായതിൽ ഇതും ഒരു ലീലയായിത്തന്നെ കഴിഞ്ഞു.

ഭഗവാൻ ഗോപന്മാരുമായി ഒത്തു സംകല്പിച്ച ലീലതന്നെ വ്യോമദൈത്യനും മായാപ്രയോഗത്തിനു ഇടകൊടുത്തു എന്നും

നിരൂപണം, കള്ളനായ തന്റെ പ്രകൃതിസിദ്ധമായ വൃത്തി തന്നെ വേഷത്തിലും കാണിക്കയാൽ അവനെ തിരിച്ചറിവാൻ അതൊരു ചിഹ്നമായിരുന്നു എന്നും ഉള്ള കാര്യം താത്പര്യമര്യാദയാ നിരൂപണം ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഭാഗവതത്തിൽ പശുപാലന്മാരുടെ കളിയും അതിനിടയ്ക്കു് വ്യോമാസുരൻ ഗോപാലവേഷം ധരിച്ചു വന്നതായ കഥയും മററും ഇപ്രകാരം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു—

"ഏകദാ തേ പശൂൻ പാലാം-
ശ്ചാരയന്തോഽദ്രിസാനുഷു
ചക്രുർനിലായനക്രീഡാ-
ശ്ചോരപാലാപദേശതഃ.

തത്രാസൻ കതിചിച്ചോരാഃ
　　പാലാശ്ച കതിചിന്നൃപ!
മേഷായിതാശ്ച തത്രൈകേ
　　വിജഹ്രുരകുതോഭയാഃ.

മയപുത്രോ മഹാമായോ
　　വ്യോമോ ഗോപാലവേഷധൃക്
മേഷായിതാനപാവാഹ
　　പ്രായശ്ചോരായിതോ ബഹൂൻ.

ഗിരിദര്യാം വിനിക്ഷിപ്യ
　　നീതം നീതം മഹാസുരഃ
ശിലയാ പിദധേ ദ്വാരാ
　　ചതുഃപഞ്ചാവശേഷിതാഃ.

....

....

തം നിഗൃഹ്യാച്യുതോ ദോർഭ്യാം
　　പാതയിത്വാ മഹീതലേ
പശ്യതാം ദിവി ദേവാനാം
　　പശുമാരമമാരയത്". ൯

പത്താമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ലോകക്ഷേമകരങ്ങളും അനന്യസാധ്യങ്ങളും ആയ അദ്ഭുതലീലകൾകൊണ്ടു് അമ്പാടിയെ ആനന്ദിപ്പിച്ചു വിളയാടുന്ന വാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനോടു് ആരോഗ്യപ്രാൎത്ഥന ചെയ്തുകൊണ്ടു് കവി ദശകം ഉപസംഹരിക്കുന്നു—

ഏവംവിധൈശ്ചാദ്ഭുതകേളിഭേദൈ-
　　രാനന്ദമൂർച്ഛാമതുലാം വ്രജസ്യ
പദേ പദേ നൂതനയന്നസീമം
　　പരാത്മരൂപിൻ! പവനേശ! പായാഃ ൧൦

(ഹേ) പരാത്മരൂപിൻ! പവനേശ! = (അല്ലയോ) പരമാനന്ദസ്വരൂപിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! ശ്രീകൃഷ്ണ!

ഏവംവിധൈഃ = ഏവംവിധങ്ങളായ (ഇപ്രകാരം എല്ലാം ഉള്ളതുകളായ— ദുഷ്ടനിഗ്രഹണംചെയ്തു് ശിഷ്ടരായുള്ള ഭക്തരെ പരി

പാലനം ചെയ്യുന്നതിനും യ
ഥോചിതം പാപവിധ്വംസ
നം ചെയ്തും ശാപമോക്ഷം
നൾകിയും മുക്തി പ്രസാദി
ക്കുന്നതിനും ഉള്ള)

അത്ഭുതകേളിഭേദൈഃ = അത്ഭുതകേളിഭേദ(വിചിത്രങ്ങളായ ലീലാവിലാസ)ങ്ങളാൽ

വ്രജസ്യ = വ്രജ(ഗോകുല)ത്തിൻ

പദേ പദേ = പദം (സ്ഥാനം) തോറും അടിക്കടി കൂടക്കൂടെ

അതുല്യം = തുല(സാദൃശ്യം) ഇല്ലാത്തതായ

ആനന്ദമൂർച്ഛാം = ആനന്ദ(ആഹ്ലാദ)ത്തിന്റെ മൂർച്ഛയെ(ആധിക്യത്തെ)

അസീമം = സീമ(അതിര്)ഇല്ലാതെ കണ്ട്

നൂതനയൻ = നൂതനം(പുതിയത്) ആക്കിച്ചെയ്യുന്നവനായ

(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)

പായാഃ. = പരിപാലിക്കുമാറാകേണമേ.

അല്ലയോ ലീലാവിലാസചതുരനായ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! ദുഷ്ടരിലും ശിഷ്ടരിലും ഒന്നുപോലെ അനുഗ്രഹശീലമായുള്ള നിന്തിരുവടിയുടെ മഹിമ വാചാമ

സാരം.

ഗോചരമായിരിക്കുന്നു. അനവരതം ദുഷ്ടകർമ്മം ചെയ്ത് പാപം സമ്പാദിച്ചിരിക്കുന്നവർ ഭയങ്കരമായ ദർശനം ലഭിച്ച് മോക്ഷം ലഭിക്കത്തക്കവിധം പാപവിധ്വംസനം വരുത്താൻ വൈരാനുബന്ധം ഉണ്ടാക്കി ആ തരത്തിലും, സത്കർമ്മം ചെയ്തു പുണ്യം ശേഖരിച്ചവർക്കു മധുരമായ ദർശനം അനുഭവിച്ചു പുണ്യഫലമായ സുഖലഹരിയിൽ താലോലിച്ചു സന്തോഷിക്കുന്നതിനായി പ്രേമാനുബന്ധമുളവാക്കി ആ രീതിയിലും ആയി രണ്ടിടത്തിലും പങ്ക്തിയായ ചില കളിപ്പണ്ടങ്ങളത്രേ ദേവാസുരന്മാർ, അഥവാ ആസ്തികനാസ്തികന്മാർ അല്ലെങ്കിൽ ശിഷ്ടദുഷ്ടന്മാർ. ഈവിധം രണ്ടുതരത്തിലുമുള്ള കളിപ്പാത്രങ്ങളെ ഉപയോഗിച്ച് അദ്ഭുതകരങ്ങളായ ലീലകൾ നടത്തുകയും തന്നിമിത്തം ആശ്രിതരെ ആനന്ദിപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്ന ഒരു സംപൂർണ്ണാവസരം ഈ അമ്പാടിയിലേയ്ക്കു മാത്രമേ സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളു. സദ്ഗതിപര്യവസായിയായ പൂത

നാദിദുഷ്ടജനസംഹാരവും സൎവമധുരമായുള്ള ഗോപികാദിസന്തൎപ്പണവും ഈയവതാരത്തിൽ പോലെയും, ഈ അമ്പാടിയിൽ പോലെയും വേറെ യാതൊരിടത്തും ഇല്ല. അതിനാൽ പ്രതിക്ഷണം അമ്പാടിയിൽ നിന്തിരുവടിയുടെ ലീലാവിലാസം കൊണ്ടു കണ്ടുവരുന്ന ആനന്ദസമൃദ്ധി നവംനവമായി പ്രകാശിക്കുന്നു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! നിൎമ്മലനായി നിശ്ചലനായി പരമാത്മസ്വരൂപിയായുള്ള നിന്തിരുവടിയ്ക്കും സ്വദേശമായ ഗോകുലത്തേയും തദ്വാസികളായ ഗോപജനങ്ങളേയും ആനന്ദിപ്പിക്കണം എന്നുള്ള മമതയും തദനുഗുണമായ ലീലാവിലാസവും കാണുന്നുണ്ടു്. ആ കൂട്ടത്തിൽ ആശ്രിതനായി കാത്തിരിക്കുന്ന ഈ ഭക്തപരമാണുവിലും ഒന്നു കനിഞ്ഞു് സമസ്തരോഗങ്ങളും നീക്കി ആരോഗ്യവാനാക്കി ഭജിക്കത്തക്ക ഭാഗ്യം ഉണ്ടാക്കി അനുഗ്രഹിക്കുമാറാകേണമേ.

ഇവിടെ വിചിത്രങ്ങളായ ലീലാവിനോദങ്ങളാൽ ദുഃഖങ്ങളും മാററിയും സുഖങ്ങളും വൎദ്ധിപ്പിച്ചും ഗോകുലത്തിൽ ആനന്ദലഹരികൾ ഉണ്ടാകത്തക്കവിധം തന്റെ പരമാത്മപദവിയിൽനിന്നും ഏതാണ്ടൊരു വികാരം ഉണ്ടാക്കി പ്രസാദിപ്പിക്കുന്ന ഭഗവാനോടു ആ തക്കം നോക്കി കവി സമുചിതമായ വിധത്തിൽ ആരോഗ്യപ്രാൎത്ഥന ചെയ്യുന്നു.

നിരൂപണം,

പരമാനന്ദസ്വരൂപിക്കു് ആനന്ദമൂൎഛയുണ്ടാകുവാൻ ശേഷിയുള്ളതിനാലത്രേ 'പരാത്മരൂപിൻ' എന്നു പറഞ്ഞതു്. പരമാത്മരൂപിയാകയാലത്രേ ആ അത്ഭുതലീലകൾ നടത്തിയതു്.

ആനന്ദമൂൎഛരാം—ആനന്ദംകൊണ്ടുള്ള മോഹാലസ്യം—ആനന്ദപാരവശ്യം. പരമാത്മരൂപിയുടെ പ്രസാദത്താൽ പരമാത്മരസാസ്വാദം ലൌകികമായി ഭവിക്കത്തക്കവിധം ദുഃഖലേശംപോലുമില്ലാത്തതായ സുഖലഹരിയിൽ ഗോകുലമാകെ നീന്തിക്കളിച്ചു എന്നു താത്പൎയ്യം.

അസീമം—നിരവധിയായ ആനന്ദം പരമാത്മസ്വരൂപത്തിൽ പെട്ടതാണല്ലോ. സൎവ്വഥാ ഗോകുലവും തദ്വാസികളും അനുഭവിച്ചതായ ഭാഗ്യത്തിനു് അതിരും എതിരും ഇല്ലത്രേ. ഇപ്രകാരം ഭക്തവാത്സല്യം പ്രകടിപ്പിച്ചുള്ള ഭഗവച്ചേഷ്ടിതം അന്തൎഭവിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ ദശകത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം—

ആലഭ്യ യഃ കേശിനമശ്വമൃത്യ-
ർവ്യോമക്ഷതേഃ കംസവധാധ്വരസ്യ
സമ്ഭാരണാദ് ഗാമുഭയീമിയാജ
തം ഭാവയേ കേശവമീശമേകം.

എന്നുള്ള പ്രാൎത്ഥനയോടുകൂടി നിറുത്തിക്കൊള്ളുന്നു. ൧൦

കേശിവധവൎണ്ണനവും വ്യോമാസുരവധവൎണ്ണനവും എന്ന
എഴുപത്തിഒന്നാംദശകം സമാപ്തം.

അഥ ദ്വിസപ്തതിതമം ദശകം.

ഇതുമുതൽ ൪ ദശകംകൊണ്ടു് കംസവധം വൎണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു. ശ്രീനാരദമഹൎഷി, ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനോടു് അവതാരകാൎയ്യങ്ങളിൽ വെച്ചു പ്രധാനകൎത്തവ്യമായി നിൎദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ള അനേകം സംഗതികളിൽ പ്രത്യേകം ദൃഷ്ടിവെയ്ക്കേണ്ടുന്ന ഒന്നാണു് കംസവധം. 'പരശ്വോ ദ്രക്ഷ്യാമി' എന്നീവിധം മററന്നാൾ കംസവധം താൻ കാണാൻപോകുന്നതായി മഹൎഷി നിൎദ്ദേശിക്കുന്നതിനാൽ അതു എത്രയും അടുത്തിരിയ്ക്കുന്നതായി പ്രസ്താവിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അപ്രകാരം ഉള്ള നാലു ദശകങ്ങളിൽ ആദ്യത്തേതായ ഈ എഴുപത്തിരണ്ടാമതു ദശകത്തിൽ ധനുൎയ്യാഗം കാണുന്നതിനു് എന്നുള്ള വ്യാജേന ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനെ ബലരാമസഹിതം ക്ഷണിച്ചു കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുവരുന്നതിനായി കംസൻ രഥവും കൊടുത്തു് അക്രൂരരോടു ചട്ടംകെട്ടുകയും പരമാൎത്ഥത്തിൽ ഭഗവൽഭക്തരായ അക്രൂരരെ ഉള്ളിൽ സന്തോഷത്തോടെ ഭഗവാൻ സൽക്കരിച്ചു സ്വീകരിക്കയും ചെയ്തതായ കഥ വൎണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

കംസോഽഥ നാരദഗിരാ വ്രജവാസിനം ത്വാ-
മാകൎണ്ണ്യ ദീൎണ്ണഹൃദയഃ സ ഹി ഗാന്ദിനേയം
ആഹൂയ കാൎമ്മുകമഖച്ഛലതോ ഭവന്ത-
മാനേതുമേനമഹിനോദഹിനാഥശായിൻ! ൧

(ഹേ) അഹിനാഥശായിൻ! (ഭഗവൻ!) = (അല്ലയോ) അഹിനാഥ (ആദിശേഷ)നിൽ ശയനം ചെയ്തു (പള്ളി)കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഭഗവൻ! ശ്രീപത്മനാഭ!

നാരദഗിരാ = നാരദമഹൎഷിയുടെ ഗീരു(വാക്കു)കൊണ്ടു്

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ

വ്രജവാസിനം = വ്രജ(ഗോകുല)ത്തിൽ വസിക്കുന്നവനായി

ആകൎണ്ണ്യ = കേട്ടിട്ടു്

ദീർണ്ണഹൃദയഃ = ദീർണ്ണമായ (ഭേദിച്ചതായ സംകടം സഹിക്കാതെ പൊട്ടിപ്പോയതായ) ഹൃദയത്തോടുകൂടിയവനായ

അഥ = അനന്തരം (നാരദമഹർഷിപറഞ്ഞു വസ്തുതത്ത്വം മനസ്സിലാക്കിയ ശേഷം—വേഗത്തിൽ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനേയും ബലരാമനേയും വല്ല കാരണവശാലും വരുത്തി കൊല്ലണം എന്നു സംകല്പം വന്നപ്പോൾ

സഃ, കംസഃ, ഹി = ആ കംസനാകട്ടേ

ഏനം, ഭവന്തം = ഇപ്രകാരമുള്ള നിന്തിരുവടിയെ (തന്നെ വധിക്കാനായി കാത്തിരിക്കുന്ന ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനെ)

കാർമ്മുകമഖച്ഛലതഃ = കാർമ്മുകമഖം (ധനുര്യാഗം—ധനുസ്സിനെ വച്ചു പൂജിച്ചു നടത്തുന്ന മഹോത്സവം) എന്നുള്ള ഛല(വ്യാജ)ത്താൽ

ആഹൂയ = ആഹ്വാനം (ക്ഷണനം) ചെയ്തിട്ട്

ആനേതും = ആനയിക്കുന്നതിനായി (കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുവരുന്നതിനായി)

ഗാന്ദിനേയം = ഗാന്ദിനേയ (ഗാന്ദിനീപുത്രനായ—അക്രൂര)നെ

അഹിനോത്. = പറഞ്ഞയച്ചു.

അഹിനോത്—'ഹി' ഗതൌ എന്ന ധാതുവിൽനിന്നും പരസ്മൈപദത്തിൽ കർത്തരി ലങ് പ്രഥമപുരുഷൈകവചനം.

അഹിനോത്	അഹിനുതാം	അഹിന്വൻ
അഹിനോഃ	അഹിനുതം	അഹിനുത
അഹിനവം	അഹിനുവ അഹിന്വ	അഹിനുമ അഹിന്മ.

അല്പയോ സഫലസങ്കല്പനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ സങ്കല്പകലകൾക്കു തക്കവിധം ഓരോ സന്ദർഭവും സമുചിതമായി വന്നുകൂടുന്നു. നിന്തിരുവടി സർവ്വ

സാരം, ജഗന്നിദാനഭൂതനായി ആദിശേഷനിൽ യോഗാരൂഢനായിരിക്കുന്നതേ ഉള്ളുവെങ്കിലും യോഗമായാവൈഭവത്താൽ എല്ലാം വേണ്ടപോലെ വന്നു കലാശിക്കുന്നു. ജഗദ്വിദിതമായ പൂതനാസംഹാരം തുടങ്ങി അനന്യസാദ്ധ്യങ്ങളായ മഹാകൃതികൾ കേട്ടും മൂഢനായ കംസനു നിന്തിരുവടിയെപ്പററിയുള്ള വൈഭവം വേണ്ടപോലെ കാണ്മാൻ സാധിച്ചില്ല. ഭക്തപ്രിയനായ ശ്രീനാരദമഹർഷി പറഞ്ഞപ്പോൾ ശരിയാണെന്നു തോന്നുകയും പ്രതീകാരകാങ്ക്ഷ ഉദിക്കുകയും ചെയ്തു എങ്കിലും അടുത്തപോലെ ഗോകുലത്തിലുണ്ടെന്നു മനസ്സിലായപ്പോൾ അവൻെറ ഹൃദയം പൊട്ടിപ്പോയി. തനിക്കു മൃത്യുഹേതുവായി അവതരിച്ചിരിക്കുന്നതും ഗോകുലത്തിൽ വളൎന്നുവരുന്നതും ആയ വിവരം ധരിച്ചു അവൻ പെട്ടെന്ന് അപകടപ്പെടുത്തുവാനുള്ള പലേ വട്ടങ്ങളും കൂട്ടിയെങ്കിലും ഒന്നും ഫലപ്പെട്ടില്ല. ഒടുവിൽ തൻെറ രാജധാനിയിൽ തന്നെ ധനുര്യാഗമഹോത്സവം കാണ്മാൻ വരണം എന്നുള്ള വ്യാജത്തിൽ ഒരു ക്ഷണനം അയച്ചു കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടു വരുവാനും ആ സമയത്തിൽ സർവ്വശക്തനായ നിന്തിരുവടിയെ അപായപ്പെടുത്തുവാനും കരുതുകയും അതിനായി രഥവും കൊടുത്തു ഗാന്ദിനീസൂനുവായ അക്രൂരനെ പറഞ്ഞയക്കയും ചെയ്തു. കാൎയ്യസാരങ്ങൾ ഏതു രീതിയിൽ ഫലിച്ചാലും അക്രൂരനു ലബ്ധമായ ഭാഗ്യമേ ഭാഗ്യം.

ശ്രീകൃഷ്ണാവതാരം തന്നെ കംസൻെറ ആപത്തിലേയ്ക്കുള്ള സത്യമ്പ്രതിജ്ഞയായി തീൎന്നിട്ടുണ്ടു എങ്കിലും ഇടയ്ക്കു പൂതനാദിദുഷ്ടജനസംഹരണം കൂടി ആവശ്യപ്പെട്ടിരുന്ന

നിരൂപണം. തിനാലും ഗോപികാദിഭക്തജനകാമിതങ്ങൾ സാധിക്കേണ്ടിയിരുന്നതിനാലും ശ്രീകൃഷ്ണൻ നന്ദസുതനാണെന്നുള്ള ഭാവനയിൽ വളരുകയും പലേ ഉദ്ദിഷ്ടകാൎയ്യങ്ങൾ സാധിക്കയും ചെയ്തു തീൎന്നവേയാണ് നാരദൻ കംസനോടു പരമാൎത്ഥം പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കിയതു്. നാരദൻെറ ഈവിധമുള്ള വാക്കുതന്നെ കംസനു കഠോരമായ ഒരു ശസ്ത്രമായിത്തീൎന്നു. ഇതു കേട്ടപ്പോൾ തന്നെ അവൻെറ ഹൃദയം പൊട്ടിപ്പോയതാണ് ഇതിനു ലക്ഷ്യ

മായി പറയേണ്ടതു്. അക്രൂരനെ പറഞ്ഞയയ്ക്കുകയും ധനുര്യാഗം വട്ടംകൂട്ടുകയും മല്ലയുദ്ധം നടത്തുകയും മററും ചെയ്തതു് ഒരു ബാഹ്യാഡംബരം മാത്രമേയുള്ളു. ഈ തത്വം ആണ് 'അക്രൂരകർണ്ണദീർണ്ണഹൃദയഃ' എന്നുള്ള ഭാഗത്താൽ വിശദപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതു്. കംസൻ അക്രൂരനോടു പറഞ്ഞയച്ചതായ ഭാഗം ഭാഗവതത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക:—

"ഭോ ഭോ ദാനപതേ! മഹ്യം
ക്രിയതാം മൈത്രമാദൃതഃ
നാന്യസ്ത്വത്തോ ഹിതതമോ
വിദ്യതേ ഭോജവൃഷ്ണിഷു.
... ...
... ...
ഗച്ഛ നന്ദവ്രജം തത്ര
സുതാവാനകദുന്ദുഭേഃ
ആസാതേ താവിഹാനേന
രഥേനാനയ മാ ചിരം.
... ...
... ...
ഏതദ് ജ്ഞാത്വാനയ ക്ഷിപ്രം
രാമകൃഷ്ണാവിഹാർഭകൌ
ധനുർമ്മഖനിരീക്ഷാർത്ഥം
ദ്രഷ്ടും യദുപുരശ്രിയം". ൧

മുമ്പിൽ തന്നെ ഭക്തനായ അക്രൂരൻ രാജാജ്ഞയാൽ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനെ ദർശിക്കുവാൻ ഉദ്യുക്തനായി പരമാനന്ദച്ചുമടു താങ്ങിയതായ കാര്യം രണ്ടാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

അക്രൂര ഏവ ഭവദങ്ഘ്രിപരശ്ചിരായ
ത്വദ്ദർശനാക്ഷമമനാഃ ക്ഷിതിപാലഭീത്യാ
തസ്യാജ്ഞയൈവ പുനരീക്ഷിതുമുദ്യതസ്താ-
മാനന്ദഭാരമതിഭൂരിതരം ബഭാര. ൨

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ചിരായ = വളരെക്കാലംകൊണ്ടു്
ഭവദങ്ഘ്രിപരഃ = ഭവാൻെറ (നിന്തിരുവടിയുടെ)
അങ്ഘ്രികളിൽ (ചരണങ്ങളിൽ പര(ആസക്ത)നായും

ക്ഷിതിപാലഭീത്യാ = ക്ഷിതിപാല (കംസ)നിൽ നിന്നുള്ള ഭീതിയാൽ (ഭയത്താൽ)

ത്വദ്ദൎശനാക്ഷമമനാഃ = ത്വദ്ദൎശനത്തിൽ (നിന്തിരുവടിയുടെ ദൎശനത്തിൽ—വീക്ഷണത്തിൽ) അക്ഷമ (അശക്ത)നായിപ്പോയല്ലോ എന്നുള്ള മനസ്സോടു(വിചാരത്തോടു)കൂടിയവനും ത്വദ്ദൎശനത്തിന്ന് അക്ഷമമായി(സങ്കല്പിക്ക പോലും ചെയ്യുവാൻ കംസനിരോധം നിമിത്തം യുക്തമല്ലാത്തതായി)ഇരുന്ന മനസ്സോടു കൂടിയവനും ആയ

അക്രൂരഃ, ഏവ = അക്രൂരൻ (അക്രൂരൻ എന്നു പേരായ യാദവവൎയ്യൻ,) തന്നെയാണ്

തസ്യ = അവന്റെ (കംസന്റെ)

ആജ്ഞയാ, ഏവ, പുനഃ = ആജ്ഞ (കല്പന) കൊണ്ടു തന്നെയാകട്ടെ

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ

ഈക്ഷിതും = ഈക്ഷിക്കാനായി

ഉദ്യതഃ = ഉദ്യത(ഒരുങ്ങിയവ)നായി

അതിഭൂരിതരം = അതിഭൂരിതര (അത്യന്തം വൎദ്ധിച്ച സീമാതീത)മായ

ആനന്ദഭാരം = ആനന്ദഭാരത്തെ (ആനന്ദക്കൂമ്പാരത്തിനെ ആനന്ദാതിശയത്തെ)

ബഭാര. = ഭരിച്ചു(വഹിച്ചു.) അത്യാനന്ദഭരിതനായി യാത്ര പുറപ്പെട്ടു.

അല്ലയോ ഭക്താനുഗ്രഹകാരിയായ ഭഗവൻ! ദുഷ്ടനായ കംസന്റെ വധം ആരംഭം മുതല്ക്കുതന്നെ ഭക്താഭീഷ്ടകാരിയായിരിക്കുന്നു. അക്രൂരനെ കംസൻ തിരുമുമ്പാകെ പ

സാരം.

റഞ്ഞയക്കയും അക്രൂരൻ അതു് കേട്ടു ആനന്ദിക്കയും ചെയ്തു. കേശിപ്രഭൃതികളായ കംസപ്രേഷ്യന്മാൎക്കു ഇതുപോലെ നിന്തിരുവടിയുടെ അടുക്കൽ എത്തുക ഉദ്ദേശംകൊണ്ടു

സന്തോഷകാരിയാണെങ്കിലും പരിണാമത്തിൽ അവക്കുതന്നെ ആപത്തിന്നിടയാകയാൽ ഭയങ്കരമായിട്ടാണ കാണപ്പെട്ടതു്. അക്രൂരനാകട്ടെ വളരെ വളരെക്കാലമായി നിന്തിരുവടിയുടെ തൃപ്പാദം തന്നെ ശരണമായ് കരുതി ഉള്ളിൽ സേവ ചെയ്യുന്നവനും എന്നാൽ കംസഭീതിയാൽ നേരെ വന്നു ദർശനംചെയ്തു് ആനന്ദിക്കുവാൻ യോഗം ഉണ്ടാകാതെ ഉള്ളു ഉരുകിക്കഴിയുന്നവനും ആകയാൽ അതിനുള്ള അവസരം കാത്തിരിയ്ക്കുന്ന ഒരു ഉത്തമഭക്തനാണത്രേ. അപ്രകാരമുള്ള ആ അക്രൂരന്റെ ഭക്തിശ്രദ്ധകൊണ്ടാണോ എന്നു തോന്നുമാറാണ കംസന്ന് തിരുമുമ്പാകെ അക്രൂരനെത്തന്നെ അയക്കുവാൻ തോന്നിയതു്. ഏതായാലും ഈ ആജ്ഞ കിട്ടിയപ്പോൾ അക്രൂരൻ ധന്യധന്യനായി തൃപ്പാദദർശനത്തിനായി ഒരുങ്ങിപ്പുറപ്പെട്ടു. നിന്തിരുവടിയുടെ അപദാനമഹിമകൾ ഓർത്തും ലഭിക്കാൻ പോകുന്ന ഭാഗ്യവൈഭവം ചിന്തിച്ചും കിം ബഹുനാ സർവ്വപ്രകാരേണയും അക്രൂരൻ അതിരില്ലാത്ത പരമാനന്ദഭാരം ചുമടായിത്താങ്ങിക്കൊണ്ടു് നിരതിശയമായ പ്രേമാനന്ദലഹരിയെ കാഴ്ചവച്ചു കൃതാൎത്ഥത സമ്പാദിക്കുവാനായി അമ്പാടിയിലേയ്ക്കു യാത്രതിരിച്ചു.

ഇവിടെ ഭഗവത്സന്നിധിപ്രാപ്തിക്കും പാദാരവിന്ദസേവക്കും ക്രൂരത ഇല്ലാത്ത സാത്വികപ്രകൃതിയായ ഒരുത്തന്ന മാത്രമേ യോഗം ഉണ്ടാകയുള്ളു എന്നുള്ള താത്പൎയ്യം

നിരൂപണം.

അക്രൂരന്റെ തുടരെയുള്ള സേവാസക്തികൊണ്ടു് ഉപമിക്കയും അക്രൂരപദശ്ലേഷത്താൽ ശബ്ദമൎയ്യാദയാ സാധിക്കയും തദനുസാരേണ ക്രൂരതരനായ കംസൻപോലും അക്രൂരനെ അയക്കുവാൻ തോന്നിയ ഭാവത്തെ സഫലപ്പെടുത്തുകയും അപ്രകാരം ഉള്ള ഒരുത്തന്ന യാതൊരു യാത്രാക്ലേശത്തിന്നും ഇടയില്ലാത്തവിധം പരമാനന്ദംതന്നെ ഭാവനാരൂപത്തിൽ പാഥേയമായിത്തീരുകയും ചെയ്തതായ അനേകം സൂക്ഷ്മസംഗതികൾ സരസമായി വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

തല്പുര്ശനാക്ഷമമനാഃ—ഇവിടത്തെ ദർശനം ബാഹ്യമായ ദർശനമാണ്. അന്തരങ്ഗത്തിൽ ഭഗവാന്റെ ദർശനം വളരെക്കാലംകൊണ്ടു തൃപ്പാദസേവാപരനായ അയാൾക്കു തുടരെത്തുടരെ ഉണ്ടത്രേ.

ആനന്ദഭാരം ബഭാര—ഇതു യാത്രപോകുന്നവന്റെ സാധാരണയുള്ള ഭാണ്ഡസ്ഥാനമാണ്. പ്രിയന്മാരെ കാണ്മാൻപോകുമ്പോൾ അവൎക്കു കൊടുക്കുവാനായി പ്രിയപ്പെട്ട സാധനം കൊണ്ടുപോകുംപോലെ ആനന്ദമൂൎത്തിയായ ഭഗവാന് ഉപഹരിക്കുവാനായി ആനന്ദംതന്നെ കൊണ്ടുപോയി എന്നുള്ളതു ഉചിതമായിരിക്കുന്നു.

തദ്ദൎശനാക്ഷമമനാഃ—തദ്ദൎശനത്തിൽ അക്ഷമനാണെന്നു മനസ്സോടു് (വിചാരത്തോടു) കൂടിയവൻ എന്നുള്ള അൎത്ഥത്തിൽ മദ്ധ്യമപദലോപിഘടകമായ ഒരു ബഹുവ്രീഹിസമാസം ഭങ്ഗിയാകുന്നില്ല. ക്ഷിതിപാലഭയംകൊണ്ടു് തദ്ദൎശനത്തിൽ അക്ഷമ (അശക്ത)മായ വിചാരംപോലും തോന്നാൻ വഹിയാത്ത മനസ്സോടുകൂടിയവൻ എന്നായാൽ ആപാകം ഇല്ല. മനസ്സിവില്ലെങ്കിലും ബൌദ്ധവ്യാപാരം മുഴുവനും ഭഗവാനിലാകയാൽ മനസ്സിന്റെ നിലയിലെത്തുമ്പോൾ സ്ഥൂലത്തെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്ന സങ്കല്പശക്തി ഇല്ലാതാകുന്നു എന്നു സാരം. ൨

പ്രസംഗം.

൩—ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ രഥത്തിൽ കയറി ഗോകുലത്തേക്കു യാത്രപോകുന്ന അക്രൂരന്റെ ഭാവനകളെയും പൎയ്യന്തികമായ നിലയേയും ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

സോഽയം രഥേന സുകൃതീ ഭവതോ നിവാസം
ഗച്ഛൻ മനോരഥഗണാംസ്തു-യി ധാൎയ്യമാണാൻ
ആസ്വാദയൻ മുഹുരപായഭയേന ദൈവം
സംപ്രാൎത്ഥയൻ പഥി ന കിഞ്ചിദപി വ്യജാനാത്. ൩

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
സുകൃതീ	= സുകൃതിയായി (വളരെക്കാലം കൊണ്ടു കാത്തിരുന്ന ഭഗവദ്ദൎശനം താമസിയാതെ ലഭിക്കാൻ പോകുന്നതിൽ പുണ്യവാനായി)ഉള്ള
സഃ,അയം	= ആ ഇവൻ (അക്രൂരൻ)
രഥേന	= രഥത്തോടു് (രഥത്തിൽ കയറി)
ഭവതഃ, നിവാസം	= ഭവാന്റെ (നിന്തിരുവടിയുടെ) നിവാസ(വാസസ്ഥാന)ത്തെ വാസസ്ഥാനമായ നന്ദഗോപമന്ദിരത്തെ

ഗച്ഛൻ = ഗച്ഛന്നായി(പ്രാപിക്കുവാൻ യാത്രചെയ്യുന്നവനായി — പോകുംസമയം)

ത്വയി = നിന്തിരുവടിയുടെ വിഷയത്തിൽ

ധാര്യമാണാൻ = ധരിക്കപ്പെടുന്നതുകളായ(സങ്കല്പിച്ച് ഉള്ളിൽ കരുതിവച്ചിരിക്കുന്നതുകളായ)

മനോരഥഗണാൻ = മനോരഥഗണങ്ങളെ (മനസ്സങ്കല്പസമൂഹങ്ങളെ — അസങ്ഖ്യം മനോരഥങ്ങളെ — ദർശനം, സ്പർശനം, ആലിങ്ഗനം, സമ്ഭാഷണം, സഹഭോജനം തുടങ്ങിയവയെ)

ആസ്വാദയൻ = ആസ്വാദയന്നായി (ആസ്വാദനം ചെയ്യുന്നവനായി — രുചിയോടെ അനുഭവിക്കുന്നവനായി)

മുഹുഃ = കൂടക്കൂടെ

അപായഭയേന = അപായത്തിൽനിന്നുള്ള ഭയംകൊണ്ടു (കംസദൂതനാണെന്നും മററുമുള്ള കരുതലിന്മേൽ കൃഷ്ണൻ ഉപേക്ഷിച്ചേയ്ക്കുമോ എന്ന ശങ്കച്ചുകൊണ്ട്)

ദൈവം = ദൈവത്തെ (രക്ഷിതാവായ നിന്തിരുവടിയെത്തന്നെ)

സംപ്രാർത്ഥയൻ = സംപ്രാർത്ഥനം ചെയ്തുകൊണ്ട് (നല്ലതിന്മണ്ണം പ്രാർത്ഥിച്ചുകൊണ്ടു)

പഥി = പന്ഥാവിൽ (മാർഗ്ഗത്തിൽ)

കിഞ്ചിദ്, അപി = യാതൊന്നിനേയും

ന, വ്യജാനാത്. = അറിഞ്ഞില്ല. കേവലം ഭഗവദാസക്തഹൃദയനായി തദ്ദാസ്യപാരവശ്യത്തിൽ തന്നെ ലയിച്ചുകഴിച്ചുവത്രേ.

അല്ലയോ ഭക്തിപരാധീനനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! അക്രൂരൻ കംസാജ്ഞയാൽ രഥത്തിൽ കേറി നിന്തിരുവടിയെ ബലരാമസഹിതം കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടു വരുവാനായി പുറപ്പെട്ടു എന്നല്ലാതെ അചിരഭാവിയായ ദൎശനഭാഗ്യം ഓൎത്തും 'ശ്രേയാംസി ബഹുവിഘ്നാനി' എന്നുള്ള ന്യായത്താൽ കംസദൂതനാണെന്നു കരുതി നിന്തിരുവടി ഉപേക്ഷിച്ചേയ്ക്കുമോ എന്ന് അടിക്കടി ശങ്കിച്ചും നിന്തിരുവടിയെ കാണുക, പുണരുക, സമ്ഭാഷണംചെയ്യുക എന്നിത്യാദിയായി മനസ്സിൽ തിക്കിത്തിരക്കുന്ന പരശ്ശതം അഭിലാഷരസങ്ങൾ ഒന്നിനൊന്നു മധുരമായാസ്വദിച്ചും ഈ ആസ്വാദം പ്രത്യക്ഷത്തിൽ അനുഭവിക്കുന്നതിനായ് യാതൊരു പ്രതിബന്ധവും വരാത്തവിധം ദൈവമായി നിന്തിരുവടിയെത്തന്നെ സ്തുതിച്ചു പ്രാൎത്ഥനകൾ ചെയ്തുമാണ് പോയതു്. ഇതുനിമിത്തം സാധുവും ഭക്തനുമായ അക്രൂരൻ വഴിയിൽ നിന്തിരുവടിയെപ്പററിയുള്ള സംകല്പാനന്ദലഹരിയിൽ ആറാടീട്ട് മററു ബാഹ്യാന്തരവിക്ഷേപവിഷയമായ യാതൊന്നും അറിഞ്ഞില്ല.

സാരം.

ഇവിടെ ഭക്തശിഖാമണിയായ അക്രൂരൻ ശരീരം കൊണ്ടു രാജകീയരഥത്തിൽ യാത്രചെയ്തു എങ്കിലും അദ്ദേഹം മനോരഥസമൂഹങ്ങളെ സ്വയം ധരിക്കയാണു ചെയ്തതു് എന്നുള്ള അവസ്ഥകൊണ്ടു ബാഹ്യമായ സ്ഥൂലം ഭഗവദ്ഭവനാഭിമുഖമായി ചലിക്കവേ അന്തഃകരണവൃത്തികൾ ഉടനേ തന്നെ ഭഗവദഭിമുഖങ്ങളായി ഭവിച്ചു എന്നും അതിൽ അജ്ഞാനാവരണങ്ങൾ നീങ്ങി ഭഗവത്പ്രാൎത്ഥനയാൽ പാൎയ്യന്തികമായ വിജ്ഞാനവ്യാമോഹമാണ് ഉണ്ടായതെന്നും ഉള്ള കാൎയ്യങ്ങൾ ഭങ്ഗിയായി നിരൂപണം ചെയ്തിരിക്കുന്നു.

നിരൂപണം

മനോരഥഗണാംസ്തപയി--താൻ ഒരു രഥംകൊണ്ടാണ് പോയതെങ്കിലും ചെല്ലുന്നേടത്തു രഥഗണങ്ങൾ ഉണ്ടെന്നുള്ള അതിശയവും ഇവിടെ ശബ്ദദ്വാരാ നിരൂപണീയമാണ്. രഥത്തിൽ കേറിയവൻ രഥങ്ങൾ വഹിച്ചു എന്നൊരു വിരോധാഭാസച്ഛായയും ഉണ്ട്. ഇതുകൊണ്ടു ഭഗവദ്വിഷയമായ സങ്കല്പഭാരങ്ങൾ മററു ഭാരങ്ങളെ ലഘൂകരിച്ചു സുഖപൎയ്യവസായികളാക്കിത്തീൎക്കും എന്നുള്ള തത്ത്വം ഉദാഹൃതമായിരിക്കുന്നു.

ദൈവം — ഇവിടത്തെ ദൈവം ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻതന്നെയാകയാൽ അദ്ദേഹത്തെ സമ്ബന്ധിച്ചുള്ള ഭക്ത്യാനന്ദാനുഭവങ്ങൾക്കു സ്വയംസിദ്ധി ഹസ്തഗതമാണെന്നു് വന്നുകൂടുന്നു.

ന കിഞ്ചിദപി വ്യജാനാത് — വിജ്ഞാനമൂർത്തിയായ ഭഗവാനെത്തന്നെ സർവ്വാപായനിവാരണമായി പ്രാർത്ഥിച്ചപ്പോൾ അവിടത്തെ രൂപം തന്നെ സർവ്വദാ സ്മരിക്കയാൽ വേറെ ബാഹ്യാഭ്യന്തരങ്ങളായ യാതൊരു വൃത്തിവിക്ഷേപങ്ങളും ഇല്ലായിരുന്നു എന്നു സാരം. അക്രൂരൻെറ യാത്രയും യാത്രാമദ്ധ്യേയുള്ള വിചാരങ്ങളും ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"അക്രൂരോഽപി ച താം രാത്രിം
 മധുപുര്യാം മഹാമതിഃ
ഉഷിത്വാ രഥമാസ്ഥായ
 പ്രയയൌ നന്ദഗോകുലം.
ഗച്ഛൻ പഥി മഹാഭാഗോ
 ഭഗവത്യംബുജേക്ഷണേ
ഭക്തിം പരാമുപഗത
 ഏവമേതദചിന്തയൻ.
കിം മയാ ചരിതം ഭദ്രം
 കിം തപ്തം പരമം തപഃ
കിം വാഥാപ്യർഹതേ ദത്തം
 യദ് ദ്രക്ഷ്യാമ്യദ്യ കേശവം."

വിഷ്ണുപുരാണത്തിലും:—

"ചിന്തയാമാസ ചാക്രൂരോ
 നാസ്തി ധന്യതരോ മയാ
യോഽഹമംശാവതീർണ്ണസ്യ
 മുഖം ദ്രക്ഷ്യാമി ചക്രിണഃ.
... ...
... ...
പാപം ഹരതി യത പുംസാം
 സ്മൃതം സങ്കല്പനാമയം
തത് പുണ്ഡരീകനയനം
 വിഷ്ണോർദ്രക്ഷ്യാമ്യഹം മുഖം".

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ അക്രൂരക്ക് ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനെപ്പററിയുള്ള വിചാരം എന്തായിരുന്നു എന്നു വിശദപ്പെടുത്തുന്നു:—

ദ്രക്ഷ്യാമി വേദശതഗീതഗതിം പുമാംസം
സ്പ്രക്ഷ്യാമി കിംസ്വിദപി നാമ പരിഷ്വജേയ
കിം വക്ഷ്യതേ സ ഖലു മാം കുനു വീക്ഷിതഃ സ്യാ-
ദിത്ഥം നിനായ സ ഭവന്മയമേവ മാൎഗ്ഗം. ൪

സഃ	= അദ്ദേഹം(അക്രൂരർ)
വേദശതഗീതഗതിം	= വേദശത (അസംഖ്യം വേദവചന)ങ്ങളാൽ ഗീതമായ (ഗാനംചെയ്യപ്പെട്ടതായ-കീൎത്തനംചെയ്തു പ്രതിപാദിതമായ) ഗതിയോടു (സ്വരൂപത്തോടു) കൂടിയ—നിഖിലനിഗമാന്തതാത്പൎയ്യവിഷയസ്വരൂപനായ
പുമാംസം	= പുമാനെ(പുരുഷോത്തമനെ) ആദിപുരുഷനായ ശ്രീമന്നാരായണനെ
(കിം) ദ്രക്ഷ്യാമി	= ഞാൻ ദൎശിക്കാൻ ഇടയുണ്ടാകേണമേ
കിംസ്വിത്, സ്പ്രക്ഷ്യാമി	= ഞാൻ സ്പൎശിക്കാൻ ഇടവരുമോ? ഇടയുണ്ടാകുമാറാകേണമേ
അപി, നാമ, പരിഷ്വജേയ	= ഞാൻ പരിഷ്വങ്ഗം ചെയ്യാൻ യോഗം ഉള്ളവനായി വരുമോ? യോഗം ഉള്ളവനായി വരേണമേ
സഃ, ഖലു	= അദ്ദേഹം(ചരാചരപ്രപഞ്ചാത്മകനായി സച്ചിദാനന്ദമൂൎത്തിയായുള്ള ആ കൃഷ്ണൻ ആകട്ടെ)

മാം = എന്നോടു

കിം, വക്ഷ്യതേ = എന്തു പറയുമോ? കംസദൂതനായ ഇവനെ ആരു ഇവിടെവരാൻ പറഞ്ഞു എന്നുംമററും തിരസ്കരിച്ചേയ്ക്കുമോ

ക്വ, നു = എവിടെയായിരിക്കാം

(സഃ) വീക്ഷിതഃ, സ്യാത് = (ആ) കൃഷ്ണൻ വീക്ഷിത(ദൃഷ്ട)നായി ഭവിക്കുക—അദ്ദേഹത്തെ എവിടെവച്ചാണു കാണാൻ സാധിക്കുക

ഇത്ഥം = എന്നിപ്രകാരം എല്ലാം

സഃ = ആ അക്രൂരരു്

മാർഗ്ഗം = മാർഗ്ഗത്തെ (വഴിയെ) ഗോകുലത്തേയ്ക്കു പോകേണ്ട മാർഗ്ഗം മുഴവനെ

ഭവന്മയമം; ഏവ = ഭവന്മയമായിത്തന്നെ—നിന്തിരുവടിയും നിന്തിരുവടിയെപ്പററിയുള്ള വിചാരവും ആയുള്ള ആകൃതിയോടുകൂടിത്തന്നെ—മററു യാതൊന്നും തോന്നാത്തമട്ടിൽ തദേകതാനനായി

നിനായ. = നയിച്ചു (കഴിച്ചുകൂട്ടി).

അല്ലയോ ഭക്തപരനായണായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! കംസന്റെ നിയോഗം ഉണ്ടായ മുതല്ക്കുതന്നെ നിന്തിരുവടിയെ ഉദ്ദേശിച്ചു ജന്മസാഫല്യം നേടുവാനുള്ള ഒരു യോഗമായി കരുതി ഭക്തവര്യനായ അക്രൂരൻ ഉള്ളിൽ ആനന്ദിച്ചിരിക്കയായിരുന്നു. വല്ലവിധത്തിലും അന്നത്തേ രാത്രി മധുരാപുരിയിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടീട്ടു് അദ്ദേഹം പിറേറദിവസം പ്രഭാതത്തിൽതന്നെ ഗോകുലത്തേയ്ക്കു യാത്രതിരിച്ചു. സർവ്വജഗന്നിയന്താവായി പരമാനന്ദമൂർത്തിയായുള്ള നിന്തിരുവടിയുടെ വേദാന്തവേദ്യമായ മഹിമകൾ ഓർത്തും അത്യല്പനായ തന്റെ

സാരം.

സ്ഥിതി ചിന്തിച്ചും പുരാണപുരുഷനായ നിന്തിരുവടിയെ കാണാൻ തന്നെ ഇടവരുമോ. കാണ്മാൻ യോഗം ഉണ്ടായാൽ കൊള്ളായിരുന്നു. ഒരുപക്ഷെ കണ്ടാൽതന്നെയും ലോകോത്തരസൌന്ദൎയ്യശാലിയായ തിരുമേനി ഒന്നു തൊട്ടു കണ്ണിൽ വച്ചും തൃപ്പാദത്തിൽ പററിവീണു സാഷ്ടാങ്ഗം നമസ്കരിച്ചും ആനന്ദരോമാഞ്ചം അണിയുവാൻ ഭാഗ്യമുണ്ടാകുമോ. വല്ലവിധത്തിലും സ്പർശിക്കുവാൻ ഇടവന്നാലും ഒന്നു ആലിങ്ഗനം ചെയ്തു ആത്മസമർപ്പണം ചെയ്യുവാൻ തരം വരുമോ? തിരുമേനി കാണുന്നതിനും തൊടുന്നതിനും ആലിങ്ഗനം ചെയ്യുന്നതിനും യോഗം ഉണ്ടാകേണമേ, എന്നിങ്ങനെ തൻെറ അഭിലാഷം തുറന്നു പറഞ്ഞു പുലമ്പിയും ഇതിനൊന്നുംതന്നെ ഘടനയുണ്ടായി പുരസ്കരിച്ചില്ലെങ്കിലും കംസപ്രേഷ്യനായ ഇവനെ ആരു കടത്തിവിട്ടുവാൻ പറഞ്ഞു? ദൂരത്തുപോകാൻ പറയൂ എന്നിങ്ങനെ തിരസ്കരിക്കാതെ എങ്കിലും ഇരുന്നാൽ മതിയാകും. അകലേ വച്ചെങ്കിലും അവിടത്തെ മുഖകമലം ദർശിച്ചു ഞാൻ ധന്യനായി മടങ്ങിക്കൊള്ളാം എന്നിങ്ങനെ അനിഷ്ടസമ്ഭാവനകളാൽ വ്യാകുലപ്പെട്ടും എവിടെയായിരിക്കാം നിന്തിരുവടിയെക്കാണുക, നന്ദമന്ദിരത്തിലോ, പശുത്തൊഴുത്തിലോ, ഗോപികാഹൃദയത്തിലോ, എവിടെ അന്വേഷിച്ചാൽ സൂക്ഷ്മമറിയാം, എന്നിത്യാദിയായി തിരയേണ്ട സ്ഥലം നിശ്ചയമില്ലാതെ വിഷമിച്ചും ചുരുക്കത്തിൽ ഗോകുലത്തേയ്ക്കുള്ള വഴി മുഴവനെ നിന്തിരുവടിയുടെ മൃദുലകോമളസ്നിഗ്ദ്ധമായ തിരുമേനിതന്നെ ഉള്ളിൽ ആസകലം പകൎത്തിയും നിന്തിരുവടിയുടെ മഹിമകളും തൻെറ ആശംസകളുംകൊണ്ടു മനോവൃത്തികൾ ആകെ ആകൃതിപ്പെടുത്തിയും അല്ലെൻെറ ഭഗവൻ! ആ അക്രൂരൻ അത്യന്തം ധന്യനായി വൃന്ദാവനത്തിനരുകിൽ വരെ വന്നുചേൎന്നുവത്രേ.

ഇവിടെ ഉത്തമഭക്തനായ അക്രൂരനുപോലും എത്തിപ്പിടിക്കാൻ എളുപ്പം ഇല്ലാത്തനിലയിലുള്ള ഭഗവന്മഹിമയെ 'വേദശതഗീതഗതിം' എന്നുള്ള വിശേഷണത്താൽ

നിരൂപണം.

സങ്ഗ്രഹിച്ചും അപ്രകാരം ഉള്ള ഭഗവദ്ദൎശനാദികൾ തൻെറ ദൃഷ്ടിക്കു വിഷയമല്ലാത്ത സുകൃതിമാത്രലഭ്യമാണെന്നുള്ള അവസ്ഥയിൽ കരുതേണ്ടവയാണെന്നുള്ള ഭാവത്തെ ആശംസാവിഷയമായ ദൎശനസ്പൎശനാലിങ്ഗനാദ്യവസ്ഥകൾ

കൊണ്ടു വിശദപ്പെടുത്തിയും പ്രസ്തുത ശങ്കനീയമായ ഒരു അവസ്ഥ മാത്രമേ ആകൂ ഭഗവാനെ സമ്ബന്ധിച്ചു ചിന്തിക്കുവാൻ നിർവ്വാഹമല്ല എന്ന താല്പര്യത്തെ 'കിം വക്ഷ്യതേ' എന്നുള്ള ആത്മപ്രശ്നംകൊണ്ടു സൂചിപ്പിച്ചും ശ്രീകൃഷ്ണവൈഭവാതിശയം അക്രൂരസങ്കല്പനിരൂപണത്താൽ നിഗമിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

വേദശതഗീതഗതിം—

"യതോ വാചോ നിവർത്തന്തേ"
അപ്രാപ്യ മനസാ സഹ"
"നേഹ നാനാസ്തി കിഞ്ചന"
"...............പരമേ വ്യോമൻ"

ഇത്യാദികളായ വേദശതങ്ങൾ ഊഹിച്ചുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

ഭവന്മയമേവ—നേരെ തിരുമേനി ഓർക്കുമ്പോൾ സാക്ഷാത്തായും സമ്ഭാവനാദികളിൽ വിഷയഭാവംകൊണ്ടു പരമ്പരയായും ഭഗവദ്രൂപത്തിലാണു സകലബാഹ്യാഭ്യന്തരവൃത്തികളും കൊണ്ടിരിക്കുന്നതെന്നു സൂക്ഷ്മം.

"ന മയ്യുപൈഷ്യത്യരിബുദ്ധിമച്യുതഃ
കംസസ്യ ദൂതഃ പ്രഹിതോഽപി വിശ്വദൃക്
യോഽന്തർബഹിശ്ചേതസ ഏതദീഹിതം
ക്ഷേത്രജ്ഞ ഈക്ഷത്യമലേന ചക്ഷുഷാ.

അപ്യങ്ഘ്രിമൂലേഽവഹിതം കൃതാഞ്ജലിം
മാമീക്ഷിതാ സസ്മിതമാർദ്രയാ ദൃശാ
സപദ്യപധ്വസ്തസമസ്തകില്ബിഷോ
വോഢാ മുദം വീതവിശങ്ക ഊർജ്ജിതാം.

സുഹൃത്തമം ജ്ഞാതിമനന്യദൈവതം
ദോർഭ്യാം ബൃഹദ്ഭ്യാം പരിരപ്സ്യതേഽഥ മാം
ആത്മാ ഹി തീർത്ഥീക്രിയതേ തദൈവ മേ
ബന്ധശ്ച കർമ്മാത്മക ഉച്ഛ്വസിത്യതഃ.

ലബ്ധ്വാങ്ഗസങ്ഗം പ്രണതം കൃതാഞ്ജലിം
മാം വക്ഷ്യതേഽക്രൂര താതേത്യുരുശ്രവാഃ
കിം ചാഗ്രജോ മാവനതം യദൂത്തമഃ
സ്മയൻ പരിഷ്വജ്യ ഗൃഹീതമഞ്ജലൌ.

ഗൃഹം പ്രഃവശ്യാംപ്തസമസ്തസത്കൃതം
സംപ്രക്ഷ്യതേ കംസകൃതം സ്വബന്ധുഷു.''

എന്നിത്യാദിയായി ഭാഗവതത്തിൽ അക്രൂരസംകല്പങ്ങൾ വൎണ്ണിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. വിഷ്ണുപുരാണത്തിൽ ഇപ്രകാരമാണു കാണുന്നതു് —

''മത്സ്യകൂൎമ്മവരാഹാശ്വ-
സിംഹരൂപാദിഭിഃ സ്ഥിതിം
ചകാര ജഗതോ യോഽജഃ
സോഽദ്യ മാം പ്രലപിഷ്യതി.
യോഽനന്തഃ പൃഥിവീം ധത്തേ
ശേഖരസ്ഥിതിസംസ്ഥിതാം
സോഽവതീൎണ്ണോ ജഗത്യൎത്ഥേ
മാമക്രൂരേതി വക്ഷ്യതി''. ൪

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ ബൃന്ദാവനത്തിൽ പ്രവേശിച്ച അക്രൂരർ ആനന്ദമഗ്നം ഉണ്ടായവൎക്കു തുല്യം ഭഗവത്സേവാപരങ്ങളായ അനേകം പ്രവൃത്തികൾ നടത്തിയതായി പറയുന്നു:—

ഭൂയഃ ക്രമാദഭിവിശൻ ഭവദങ്ഘ്രിപൂതം
ബൃന്ദാവനം ഹരവിരിഞ്ചസുരാഭിവന്ദ്യം
ആനന്ദമഗ്ന ഇവ ലഗ്ന ഇവ പ്രമോഹേ
കിം കിം ദശാന്തരമവാപ ന പങ്കജാക്ഷ! ൫

(ഹേ) പങ്കജാക്ഷ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ) പങ്കജാക്ഷനായി പങ്കജങ്ങൾ = സരസിജങ്ങൾ പോലെ മനോഹരങ്ങളായുള്ള അക്ഷികളോടു നയനങ്ങളോടുകൂടിയ) ത്രിഭുവനസുന്ദരനായ ഭക്താനുഗ്രഹപ്രസന്നനായ ഭഗവൻ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)

(അക്രൂരഃ) = (അക്രൂരൻ
ഭൂയഃ, ക്രമാത് = വീണ്ടും ക്രമേണ
ഭവദങ്ഘ്രിപൂതം = ഭവാന്റെ (നിന്തിരുവടിയുടെ) അങ്ഘ്രികൾ (ചരണങ്ങൾ)

കൊണ്ടു (ചരണസ്പർശംകൊണ്ടു) പദ്മരേഖാങ്കിതങ്ങളായ തൃപ്പാദങ്ങൾ പതിഞ്ഞു് അടയാളപ്പെട്ടു) പൂത (പരിശുദ്ധ)മായ് അതുനിമിത്തം

ഹരവിരിഞ്ചസുരാഭിവന്ദ്യം = ഹര (ശിവ)ൻ, വിരിഞ്ചൻ(ബ്രഹ്മാവ്) സുരർ (ദേവകൾ) എന്നിവരാൽ വന്ദിക്കത്തക്കതായുള്ള

ബൃന്ദാവനം = ബൃന്ദാവനത്തെ (ബൃന്ദാവനത്തിൽ)

അഭിവിശൻ = അഭിവിശന്നായി (നേരെ പ്രവേശിക്കുന്നവനായി—പ്രവേശിച്ചിട്ടു്)

ആനന്ദമഗ്നഃ, ഇവ = ആനന്ദ (ആഹ്ളാദ)ത്തിൽ മഗ്നൻ (മുങ്ങിലയിച്ചവൻ) എന്നു തോന്നുമാറും തന്നിമിത്തം

പ്രമോഹേ, ലഗ്നഃ, ഇവ = പ്രമോഹ (പ്രകൃഷ്ടമായ മോഹ)ത്തിൽ—മുഗ്ദ്ധതയിൽ—ഇതികർത്തവ്യതാജ്ഞാനശൂന്യമായ അവസ്ഥയിൽ ലഗ്ന (പററിയവ)നോ എന്നു തോന്നുമാറും

കിം, കിം, ദശാന്തരം = ഏതേതൊരു ദശാന്തരത്തെ (അവസ്ഥാഭേദങ്ങളെ)

ന, അവാപ. = അവാപി (പ്രാപി)ച്ചില്ല.

സാരം

അല്ലയോ ആശ്രിതജനപ്രസന്നനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയെത്തന്നെ ധ്യാനിച്ചും നിന്തിരുവടിയിൽ ചെയ്യേണ്ടുന്ന ഉപചാരവന്ദനാദികളെ ആകൃതിപ്പെടുത്തി സംകല്പിച്ചും അനേകം പ്രകാരത്തിൽ അക്രൂരൻ മാർഗ്ഗമദ്ധ്യേ ഊഹിച്ചുപോന്നതായ രീതിയിൽ ബൃന്ദാവനം അടുക്കാറായപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്നുണ്ടായ കൌതുകം അസാധാര

ണമായിരുന്നു. ബൃന്ദാവനത്തിൽ ചെന്നുകേറുകയായപ്പോൾതന്നെ ഭക്തസത്തമനായ അദ്ദേഹം രഥത്തിൽനിന്നും താഴത്തിറങ്ങി സന്തുഷ്ടനായി നടന്നുതുടങ്ങി. പദ്മരേഖാങ്കിതങ്ങളും ശംഖചക്രചിഹ്നിതങ്ങളും ആയ തൃപ്പാദങ്ങൾ അടയാളപ്പെട്ടും ശിവനും, ബ്രഹ്മാവും കൂടിയും എന്നു വേണ്ട സമസ്തദേവകളും അടിക്കടി വന്ദിക്കത്തക്ക മഹിമയുള്ളതും ആയ ബൃന്ദാവനത്തിൽ ചെന്നപ്പോൾ ആ അക്രൂരർ തന്നെത്താനറിയാതെ പരമാനന്ദപരവശനായും, ഇതികൎത്തവ്യതാജ്ഞാനശൂന്യനായും പ്രമുഗ്ദ്ധാവസ്ഥയിൽ എത്തിയവനായ ഒരുത്തനോ എന്നു തോന്നുമാറു് എന്തെല്ലാമാണു് ഭക്തിവശ്യനായി കാട്ടിക്കൂട്ടിയതെന്നുള്ളതിന്നു് അതിരില്ല. അപരിമിതമായ ഭക്തിതാരള്യം പ്രദൎശിപ്പിച്ചു് അദ്ദേഹം ധന്യനായി.

ഇവിടെ ബൃന്ദാവനമഹിമകൊണ്ടു് ഭക്തനായ അക്രൂരന്നു് ഭഗവദനുധ്യാനകലകൾ ഒന്നുകൂടി വൎദ്ധിക്കയാൽ ആനന്ദജാ

നിരൂപണം

ഡ്യംകൊണ്ടും, അവിവേകമൌഢ്യംകൊണ്ടും ബാലന്മാൎക്കു തുല്യം ഭ്രാന്തിചേഷ്ടകൾ നടത്തിയതായ വിചിത്രങ്ങളായ അവസ്ഥകളെ ന്യൂനമതുശ്ലോകംകൊണ്ടു് വിശദപ്പെടുത്തുവാനായി ഒരു സാമാന്യനിൎദ്ദേശം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ബൃന്ദാവനത്തിനു സിദ്ധിച്ച മഹിമ പ്രകൃതിരാമണീയകത്തിനും പുറമേ പ്രധാനമായി ഭഗവച്ചരണാരവിന്ദസംപൎക്കംകൊണ്ടുള്ള പരിശുദ്ധിയും തന്നിമിത്തം ഹരവിരിഞ്ചാദികളായ സമസ്തദേവകൾ കൂടി ആരാധിക്കത്തക്കതും ആകുന്നു. ഈയവസ്ഥയാണു് രണ്ടു വിശേഷണങ്ങൾകൊണ്ടു വ്യക്തപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതു്.

ആനന്ദമഗ്ന ഇവ— ഇതു സന്തോഷപാരവശ്യംകൊണ്ടു സംഭവിക്കുന്ന ബാഹ്യമായ ഉല്ലാസവികാരങ്ങളെക്കാണിക്കുന്ന ഒരു വിശേഷണമാണു്.

ലഗ്ന ഇവ പ്രമോഹേ— ഇതു ഭക്തിജാഡ്യംനിമിത്തം ബഹിൎവ്വികാരം ഒന്നും ഇല്ലാതെ സ്തബ്ധനായി നിശ്ചേഷ്ടനായി ചേതനാസ്പന്ദം നിലച്ചനിലയിൽ ഉള്ള മൌനാവലമ്ബാവസ്ഥയെ കാണിക്കുന്നു. ഭക്തന്മാൎക്കു് ഈ രണ്ടു് അവസ്ഥകളും മാറിമാറി ഉണ്ടാകുന്നതുകളാണത്രേ. ഇതിൽനിന്നുമാണു് വിചിത്രങ്ങളായ അനേകം അവസ്ഥാന്തരങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നതു്. ൫.

അനന്തരം ഭക്തിപരവശനായ അക്രൂരൻ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ കളിച്ചിരുന്ന സ്ഥലങ്ങളിൽ കാട്ടിക്കൂട്ടിയ ചേഷ്ടകളെ വർണ്ണിക്കുന്നു:—

പശ്യന്നവന്ദത ഭവദ്വിഹൃതിസ്ഥലാനി
പാംസുഷ്വവേഷ്ടത ഭവച്ചരണാങ്കിതേഷു
കിം ബ്രൂമഹേ ബഹുജനാ ഹി തദാപി ജാതാ
ഏവം തു ഭക്തിതരളാ വിരളാഃ പരാത്മൻ!. ൩

(ഹേ) പരാത്മൻ! = (അല്ലയോ) പരാത്മ (പരബ്രഹ്മ)സ്വരൂപിയായുള്ള ശ്രീകൃഷ്ണ!

(സഃ, അക്രൂരഃ) = (ആ അക്രൂരർ)

ഭവദ്വിഹൃതിസ്ഥലാനി = ഭവാന്റെ (നിന്തിരുവടിയുടെ) വിഹൃതിസ്ഥല (വിഹാര—കേളിസ്ഥാന)ങ്ങളെ—നിന്തിരുവടി ക്രീഡിച്ചിരുന്ന ഓരോ ഭാഗത്തെയും

പശ്യൻ = പശ്യന്നായി (കണ്ടുകൊണ്ട്)

അവന്ദത = വന്ദിച്ചു. (നിന്തിരുവടിയെ ഉദ്ദേശിച്ച് അതാതു ക്രീഡാസ്ഥാനങ്ങളെ വണങ്ങി വന്ദിച്ചു—നമസ്കരിച്ചു)

ഭവച്ചരണാങ്കിതേഷു = ഭവാന്റെ (നിന്തിരുവടിയുടെ) ചരണ (തൃപ്പാദ)ങ്ങളാൽ—ശങ്ഖചക്രപദ്മമകരാദി ദിവ്യലേഖാങ്കിതങ്ങളായ പദകമലങ്ങളാൽ-പാദവിന്യാസത്താൽ അങ്കിതങ്ങളായ (ചിഹ്നിതങ്ങളായ) — അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന

പാംസുഷു = പാംസുക്കളിൽ (ധൂളികളിൽ)

അവേഷ്ടത, ച. = വേഷ്ടനംചെയ്തു (ഉരുണ്ടുപുരണ്ടു) തന്റെ സർവ്വാവയവങ്ങളും തൃപ്പാദധൂളിലേപിതങ്ങളാക്കിത്തീർത്തു.

കിം, ബ്രൂമഹേ	= നാം എന്തു പറയട്ടെ? അക്രൂര രുടെ ഭക്തിചേഷ്ടിതങ്ങ ളെപ്പററി എത്ര വൎണ്ണിച്ചാ ലും മതിയാകുന്നില്ല. ചുരുക്ക ത്തിൽ,
തദാ, അപി	= അപ്പോഴും—നിന്തിരുവടിയുടെ ലീലാവിനോദങ്ങൾക്കായുള്ള ശ്രീകൃഷ്ണാവതാരവിഹാരസമ യങ്ങളിൽ പോലും
ബഹുജനാഃ	= ബഹുജനങ്ങൾ (വളരെപ്പേർ)
ജാതാഃ, ഹി	= ജാതന്മാരായിട്ടുണ്ടല്ലോ ജന്മം ധരിച്ച വളരെപ്പേർ ഉണ്ടാ യിട്ടുണ്ടല്ലോ.
ഏവം, തു	= ഈവിധം ആകട്ടെ (അക്രൂര രെപ്പോലെ നിന്തിരുവടിയു ടെ ചരണാരവിന്ദന്യാസാദി കൾകണ്ടു സമ്ഭ്രമിച്ച തത്- പാരവശ്യംകൊണ്ടു വിചിത്ര ങ്ങളായ ഭക്തിഭാവങ്ങൾ അ നുഭവിച്ചവരായ)
ഭക്തിതരളാഃ	= ഭക്തി (ത്വദ്വിഷയമായ പരമ പ്രേമം)കൊണ്ടു തരള (അതി മൃദുലസ്വഭാവ)ന്മാരായ സാ ധുക്കൾ
വിരളാഃ.	= വിരളന്മാരാകുന്നു. വളരെ ദു ൎല്ലഭന്മാരാകുന്നു.

അല്ലയോ സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപിയായി പരബ്രഹ്മമൂൎത്തിയായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ഭക്തപരായണനായുള്ള നിന്തിരുവടിയിൽ പ്രേമാവേശംകൊണ്ടുള്ള ഭക്തന്മാർ അ

സാരം,

സംഖ്യം ഉണ്ടു്. ധ്രുവൻ, പ്രഹ്ളാദൻ തുടങ്ങിയ ബാലന്മാരും, അമ്ബരീഷരുക്മാങ്ഗദാദികളായ പ്രൌഢന്മാരും, പരാശരവ്യാസനാരദശുകാദികളായ മഹൎഷിപുങ്ഗവന്മാരും, ഗോപികാദികളായ സ്ത്രീകളും, എന്നുവേണ്ട ഗരുഡഗജാ

ന്മാരായി ഉദാഹരിക്കുവാൻ ഉണ്ട്. എന്നാൽ പ്രൌഢനായിരുന്നും, പരപക്ഷസേവകനായി ഭവിച്ചും, നയത്തിൽ പരിനിഷ്ഠിതനായി പ്രസിദ്ധി കേട്ടും ഉള്ള അക്രൂരരെപ്പോലുള്ള ഭക്തിതരളന്മാർ വളരെ വളരെച്ചുരുക്കമാണ്. സർവ്വജഗദീശ്വരനായ നിന്തിരുവടിയുടെ തിരുനാമം കേട്ടമാത്രയിൽ ഉള്ളുരുകി അവിടുത്തെ അപദാനമഹിമകളിൽ സർവ്വേന്ദ്രിയങ്ങളും യഥാർത്ഥം ലയിച്ചും, രസിച്ചും പരമസാധുക്കളായി ചപലതകൾ കാട്ടിക്കൂട്ടി ധന്യരാകുന്നവരിൽ ഈ അക്രൂരരത്രേ മുമ്പനും, വമ്പനും ആകുന്നതു്. ബൃന്ദാവനാരാമഭൂമികളിൽ ലീലാരസികനായ നിന്തിരുവടിയുടെ ഓരോ വിഹാരസങ്കേതവും കണ്ടു് അവിടവിടെയെല്ലാം സാഷ്ടാംഗം പ്രണാമംചെയ്തു വന്ദിക്കുന്നു. അപ്പൊഴും അവിടെ നിന്തിരുവടിയെ അത്തരം കളികളിൽ പെട്ടിരിക്കുന്നതായിട്ടത്രേ അക്രൂരരുടെ ഭാവന. ആഃവാ!! സാധു!! ഇത്രമാത്രമാണോ? ദിവ്യരേഖാങ്കിതങ്ങളായ തൃപ്പാദങ്ങളുടെ സ്പർശം ഉള്ളതായി ശകലം ഒരടയാളം കണ്ടാൽ അക്രൂരർ ആ ധൂളികളിൽ ഉരുണ്ടു പുരണ്ടു തന്റെ സർവ്വാംഗവും ധന്യമാക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ ഒരിടത്തോ രണ്ടിടത്തോ അല്ല; നിന്തിരുവടിയുടെ വിലാസമഹിമ കാണുന്നേടത്തെല്ലാം ഇതുതന്നെ മട്ടു്. അക്രൂരന്റെ ആനന്ദപാരവശ്യംകൊണ്ടുള്ള ഭക്തിതാരള്യം ഇപ്രകാരമെല്ലാമായിരുന്നു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി ലീലാവിലാസമൂർത്തിയായി മാനുഷവിഗ്രഹനായി ശ്രീകൃഷ്ണനായി ഭൂമിയിൽ അവതരിച്ചു് അത്യദ്ഭുതങ്ങളായ കേളിമേളങ്ങൾ കാട്ടുന്ന ഈ സമയം എത്ര എത്ര പേർ ജന്മം ലഭിച്ചു് ഭൂലോകത്തിൽ ഉണ്ടാകയും കൊണ്ടാടുകയും ചെയ്തിട്ടില്ല. അക്കാലങ്ങളിൽ ഈ അക്രൂരരോടു തുല്യമായി ഏതെങ്കിലും ഒരു ഭക്തൻ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടോ എന്നുള്ളതു വളരെ സംശയഗ്രസ്തമാണ്. അതിനാൽ, കംസചോദിതനാണെങ്കിലും ഈ അക്രൂരർ ശുദ്ധസാത്ത്വികന്മാരായ ഭക്തരിൽ ഒരു മാതൃകയത്രേ.

ഇവിടെ ഭക്തിതരളനായ അക്രൂരരുടെ ഭഗവത്സേവാപാരവശ്യംകൊണ്ടുള്ള ചേഷ്ടിതങ്ങളെ ഉദാഹരിച്ചിട്ടു് ഇതയ്ക്കു് ശുദ്ധഭക്തനായി ഉള്ളും പുറവും ഒന്നുപോലെ നിരതി

നിരൂപണം. ശയപ്രേമാവേശംകൊണ്ടുള്ള ഭക്തന്മാരുടെ വൈരള്യത്തെ സമർത്ഥിക്കുന്നു. ഭഗവദ്വിഹാരസ്ഥാനങ്ങളെ വന്ദിക്ക, അവിടുത്തെ ഭഗവത്പാദാരവിന്ദസുരഭികളായ പാംസുക്കളിൽ പുരളുക എന്നിത്യാദിയത്രേ ബാഹ്യമായ അക്രൂരചേഷ്ടിതങ്ങൾ,

അത്രയ്ക്കു സാധുവാകയാൽ ഉള്ളിലെ കട്ടിയില്ലായ്മ ഭഗവാന്ന് അത്യന്തം പ്രീതികാരിയാണെന്നു സാരം.

പരാത്മൻ! — ഈ സംബോധനം അത്യന്തം സപ്രയോജനമാണ്. പരമാത്മാവാകയാൽ സർവ്വവ്യാപിയായതുകൊണ്ടു് വിഹാരസ്ഥലങ്ങളിലും ധൂളികളിലും കൂടി പരമാത്മദർശനം അക്രൂരന്റെ ദൃഷ്ടിയിലുണ്ടായി എന്നു സൂക്ഷ്മം. ഭഗവദ്വിഹാരസ്ഥാനമെന്നും പാദരേഖാങ്കിതം എന്നുമുള്ളതു് ഭക്തനായ അക്രൂരന്നു് പേരിന്നു് ഒരു ചിഹ്നം മാത്രമായി കണ്ടതേയുള്ളു എന്നു താത്പര്യം.

ഭക്തിപരവശനായ അക്രൂരൻ പ്രവർത്തിച്ചതായ ഭക്തികൃത്യങ്ങൾ ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"പദാനി തസ്യാഖിലലോകപാല
കിരീടജുഷ്ടാമലപാദരേണോഃ
ദദർശ ഗോഷ്ഠേ ക്ഷിതികൗതുകാനി
വിലക്ഷിതാന്യബ്ജയവാങ്കുശാദ്യൈഃ.

തദ്ദർശനാഹ്ലാദവിവൃദ്ധസംഭ്രമഃ
പ്രേമ്ണോർദ്ധ്വരോമാശ്രുകലാകുലേക്ഷണഃ
രഥാദവസ്കന്ദ്യ സ തേഷ്വചേഷ്ടത
പ്രഭോരമൂന്യങ്ഘ്രിരജാംസ്യഹോ ഇതി". ന്ദ

൧-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ അക്രൂരൻ സായംകാലത്തിലുള്ള ഭഗവച്ചരിതഗാനാമൃതരസം അനുഭവിച്ചനുഭവിച്ചു പ്രേമപ്രവാഹത്തിൽപെട്ടു് ആ വഴി ഭഗവന്മന്ദിരത്തിന്നരികിലെത്തിയതായ കാര്യം വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

സായം സ ഗോപഭവനാനി ഭവച്ചരിത്ര-
ഗീതാമൃതപ്രസൃതകർണ്ണരസായനാനി
പശ്യൻ പ്രമോദസരിതേവ കിലോഹ്യമാനോ
ഗച്ഛൻ ഭവദ്ഭവനസന്നിധിമന്വയാസീത്. ൧

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	=	(അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
സഃ	=	അദ്ദേഹം (ഭക്തിതരളനായി ബൃന്ദാവനത്തിൽ എത്തി ഗോകുലത്തിൽ പ്രവേശിച്ചവനായ അക്രൂരൻ)
സായം	=	സായങ്കാലത്തിൽ (വൈകുന്നേരം)
ഗോപഭവനാനി	=	ഗോപ(ഗോപാല)ന്മാരുടെ ഭവന(ഗൃഹ)ങ്ങളെ

ഭവച്ചരിത്രഗീതാമൃതപ്രസ്രുത-കർണ്ണരസായനാനി = ഭവാന്റെ (നിന്തിരുവടിയുടെ) ചരിത്രഗീത (ചരിതഗാന)മാകുന്ന അമൃതത്തിൽനിന്നും പ്രസ്രുതമായ (ഒലിച്ചുവരുന്നതായ—അമൃതനിഃഷ്യന്ദമാകുന്ന) കർണ്ണരസായനത്തോടുകൂടിയതുകളായി (കർണ്ണരസായനങ്ങൾ പോലെ അത്ര മധുരമധുരങ്ങളായ ഭഗവദപദാനഗാനാമൃതം പൊഴിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവയായി)

പശ്യൻ = ദർശിച്ചുംകൊണ്ട് (കണ്ടിട്ട്) (ഓരോരോഗോപഗൃഹവും ഭഗവത്കീർത്തിഗാനങ്ങൾ തകൎക്കുന്ന സൌഭാഗ്യം അനുഭവിച്ചുകൊണ്ട്)

പ്രമോദസരിതാ = പ്രമോദ (ആഹ്ലാദ)മാകുന്ന —ആനന്ദപരിപൂർണ്ണമായ സരിത്തിനാൽ (നദിയാൽ —നദീപ്രവാഹത്താൽ)

ഉഹ്യമാനഃ, ഇവ = ഉഹ്യമാനൻ (വഹിക്കപ്പെട്ടുന്നവൻ) ഒലിച്ചുകൊണ്ടു പോകപ്പെട്ടുന്നവനെന്നോണം

ഗച്ഛൻ = ഗച്ഛന്നായി (ഗമിക്കുന്നവനായി—യാത്രചെയ്യുന്നവനായി)

ഭവദ്ഭവനസന്നിധിം = ഭവാന്റെ (നിന്തിരുവടിയുടെ) ഭവനത്തിന്റെ (നന്ദമന്ദിരത്തിന്റെ) സന്നിധിയെ (സമീപത്തെ)

അന്വപയാസീത്. = അനുയാനംചെയ്തു. (പ്രാപിച്ചു.)

അല്ലയോ കീൎത്തനീയചരിത്രനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ ക്രീഡാസങ്കേതസ്ഥലങ്ങൾ വന്ദിച്ചും, തൃപ്പാദകമലംകൊണ്ട് അങ്കിതമായ പാംസുക്കളിൽ കിടന്നുരുണ്ടും ഒരുവിധം അക്രൂരർ ധന്യധന്യരായി, സൂൎയ്യാസ്തമയത്തോടുകൂടി ഗോകുലത്തിൽ വന്നുചേൎന്നു. ഗോകുലത്തിലെത്തിയപ്പോൾതന്നെ അക്രൂരരുടെ ആനന്ദം ഒന്നിന്നു പത്തായിത്തീൎന്നു. സായംസമയമാകയാൽ ഓരോ ഗോപഗൃഹത്തിലും നിന്തിരുവടിയുടെ ദിവ്യചരിത്രങ്ങൾ കീൎത്തനംചെയ്യുന്ന ഗോപാംഗനമാരുടെ ഗാനമാധുൎയ്യാതിശയംകൊണ്ട് നാദകലാസൌന്ദൎയ്യം തന്നിൽ അനുസന്ധാനംചെയ്തു വിജൃംഭിക്കയായിരുന്നു. അമൃതമയമായ രമണീയചരിതങ്ങൾ കേട്ടു കേട്ടു ഉള്ളിൽ അനുധ്യാനംചെയ്യുമ്പോൾ ആയൊരു അനുധ്യാനലഹരി കണ്ണുങ്ങൾക്ക് ഒരു ദിവ്യരസായനമായി ശ്രുതിക്കുണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അതിന്ന്, ഹഠാദാകൎഷിച്ച് ആരേയും പാട്ടിലാക്കുന്ന വൈഭവം ഉണ്ടെങ്കിൽ സ്വയമേ ശുദ്ധഹൃദയനായ അക്രൂരരുടെ കഥ കേൾക്കണമെന്നുണ്ടോ. ഓരോ ഗോപഭവനത്തിലും തങ്ങി തങ്ങി തങ്ങിനിന്നു നിന്തിരുവടിയുടെ അപദാനമാധുൎയ്യം ആസ്വദിച്ചുണ്ടായ ആനന്ദലഹരിതന്നെ എങ്ങിനെയെന്നറിയാതെ ഒരു നടക്കുതുല്യം അക്രൂരരെ അശ്രമമമായും, അതിശീതമായും അന്തസ്തൃപ്തിയോടെ നയിപ്പിച്ചു ക്രമേണ നിന്തിരുവടിയുടെ നിവാസസ്ഥലമായ നന്ദമന്ദിരത്തിനരികിൽ കൊണ്ടുവന്നാക്കി. സവിശേഷമായ അലങ്കാരഭംഗിയും, അദ്ഭുതകരമായ കാന്തിവിലാസവുംകൊണ്ട് ലോകനായകനായ നിന്തിരുവടിയ്ക്കു് എഴുന്നള്ളിയിരിക്കുവാനുള്ള ഒരു ആവാസസ്ഥാനമായി കാണത്തക്ക പ്രത്യേകചിഹ്നങ്ങൾ ആ നന്ദമന്ദിരത്തിൽ പ്രകടമായി കണ്ടിരുന്നു. ഏതായാലും ദുഃഖശകലവും ഇല്ലാതെ ആനന്ദപരവശനായി അക്രൂരർ നിന്തിരുവടിയുടെ വാസസ്ഥാനത്തെ സമീപിച്ചുവത്രേ.

സാരം.

ഇവിടെ ഗോകുലത്തിലെത്തിയ അക്രൂരൎക്കു ഭഗവന്മന്ദിരം കണ്ടുപിടിക്കേണ്ട ശ്രമം വരാതിരിക്കത്തക്കവിധത്തിൽ അവ്യഭിചരിതമായ ചിഹ്നം, ഭഗവദ്ഗുണഗാനംചെയ്തു് ആരെയും ലയിപ്പിക്കത്തക്ക കീൎത്തനമാധു

നിരൂപണം.

രിയും, അതിന്റെ ശ്രവണത്തിലുണ്ടായ ആനന്ദവും, ആ ആനന്ദം തുടരെത്തുടരെ വദ്ധിച്ചുപോകുന്ന വഴിയിൽ വിശ്രമസ്ഥാനം ഭഗവദാവാസസ്ഥാനവും ആയിക്കണ്ട ഒരു സംഭവം തന്നെയായിരുന്നു എന്നുള്ള കാര്യം വ്യങ്ഗ്യഭങ്ഗ്യാ നിരൂപണംചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഇന്നും ബൃന്ദാവനപരിസരത്തിലും, ഗോകുലപ്രാന്തങ്ങളിലും ഉള്ള ഭവനപങ്ക്തികളിൽ സായന്തനവേളകളിൽ ശ്രീകൃഷ്ണഗീതമൃതാവഷം യാത്രികന്മാൎക്ക് അനുഭവസിദ്ധമത്രേ. തൃശ്ശിവപേരൂർമുതലായ വടക്കൻദിക്കുകളിൽ ഇപ്പോഴും സന്ധ്യയ്ക്കു് അതാതുസ്ഥലത്തെ ദേവനെപ്പററിയുള്ള കീൎത്തനധോരണീകം അബലകളുടെ സൌമങ്ഗല്യസൌഭാഗ്യമായിക്കാണുന്നതു് ഗോകുലാചാരത്തിൽനിന്നു് ഇവിടെ പകൎത്തിയതായിരിക്കുമോ എന്നു നിശ്ചയമില്ല.

പ്രമോദസരിതേവ— ഈ ഉൽപ്രേക്ഷ, പ്രമോദംകൊണ്ടു് അനായാസമായി ഭഗവന്മന്ദിരം കണ്ടുപിടിച്ചതായ ഫലത്തെ വ്യക്തപ്പെടുത്തുന്നു.

ഉഹ്യമാനഃ— വഹിക്കപ്പെടുന്നവൻ ഒലിപ്പിക്കപ്പെടുന്നവൻ എന്നുള്ള അനുഗതമായ അൎത്ഥദ്വയവും ഇവിടെ ഉപയോഗപ്പെടുന്നു. ഇതാണു് ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു ജീവനദാനംചെയ്യുന്നതു്.

ഭവദ്ഭവനസന്നിധിം— ഭഗവദ്ഭവനം അക്രൂരനു് ഒരു സത്തായ നിധിയായി ഫലിച്ചതായും ഒരു സ്വാരസ്യം ഊഹിക്കാവുന്നതാണു്. ൭

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ അക്രൂരർ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനെ ബലഭദ്രസമേതനായി കണ്ട കാഴ്ചയെ വൎണ്ണിക്കുന്നു:—

താവദ് ദദൎശ പശുദോഹവിലോകലോലം
ഭക്തോത്തമാഗതിമിവ പ്രതിപാലയന്തം
ഭൂമൻ! ഭവന്തമയമഗ്രജവന്തമന്തർ-
ബ്രഹ്മാനുഭൂതിരസസിന്ധുമിവോദ്വമന്തം. ൮

(ഹേ) ഭൂമൻ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ) മഹൈശ്വൎയ്യപരിപൂൎണ്ണനായ ഭഗവൻ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)
താവത്	= അപ്പോൾതന്നെ (അക്രൂരർ നിന്തിരുവടിയുടെ മന്ദിര

സമീപത്തിലെത്തിയ ഉടൻ
തന്നെ)

അയം = ഇദ്ദേഹം (അക്രൂരർ)

പശ്ചുദോഹവിലോകലോലം = പശ്ചുദോഹത്തിൻെറ (പശ്ചു
ക്കറവിയുടെ—പശ്ചുകറക്ക
ക എന്നുള്ള പ്രവൃത്തിയുടെ)
വിലോക (ദർശന) ത്തിൽ
ലോല (സതൃഷ്ണ)നായും (ച
പലനായും)–ഒരുതരത്തിൽ
പശ്ചുക്കറവിയിൽ ശ്രദ്ധിച്ച
വനെപ്പോലെയും മറെറാരു
തരത്തിൽ വേറെ ഏതോ
സങ്കല്പത്തിന്മേൽ ഭക്തനാ
യ അക്രൂരൻെറ വരവു കാ
ത്തിരിക്കുന്നവൻ പോലെ
പശ്ചുക്കറവി കാണുന്ന
വ്യാജേന ചപലനായും

ഭക്തോത്തമാഗതിം = ഭക്തോത്തമൻെറ (ഉത്തമഭ
ക്തനായ അക്രൂരൻെറ) ആ
ഗതിയെ (ആഗമനത്തെ—
വരവിനെ)

പ്രതിപാലയന്തം, ഇവ, (അവസ്ഥിതം) = പ്രതിപാലയന്നോ (കാത്തി
രിക്കുന്നവനോ) എന്നു തോ
ന്നുമാറുള്ളവനും

അഗ്രജവന്തം = അഗ്രജ (ജ്യേഷ്ഠ)നോടു കൂടി
യവനും

ഉദ്ദാമന്തം = ഉദ്ദാമന്നായ (വെളിയിൽ
പ്രകാശിക്കുന്നതായ)

അന്തർബ്രഹ്മാനുഭൂതിരസസിന്ധും, ഇവ = അന്തഃ (ഉള്ളിലെ) ബ്രഹ്മാനു
ഭൂതി (ബ്രഹ്മജ്ഞാനം—ശ്രീ
കൃഷ്ണമൂർത്തിയായി ആകാര
പ്പെട്ടിട്ടുള്ള ചിത്തവൃത്തി)

യിൽനിന്നും ഉണ്ടായിട്ടുള്ള, അഥവാ അതുതന്നെയാകുന്ന രസസിന്ധു (സുഖസാഗരം—കരയില്ലാത്ത സുഖലഹരിയോ എന്നു തോന്നുമാറു പ്രത്യക്ഷത്തിൽ പ്രകാശിക്കുന്നവനും) ആയ

ഭവന്തം = ഭവാനെ (നിന്തിരുവടിയെ)

ദദർശ. = ദർശിച്ചു. (കണ്ടു) സാക്ഷാത്കരിച്ചു.

അല്ലയോ പരിപൂർണ്ണാനന്ദസ്വരൂപിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ഭാഗ്യവാനായ അക്രൂരർ നിന്തിരുവടിയുടെ മന്ദിരസമീപ

സാരം

ത്തിലെത്തിയതും അദ്ദേഹത്തിനു ദർശനം നല്കിയതും ഒന്നായിക്കഴിഞ്ഞു. ഭക്തവത്സലനായ നിന്തിരുവടി ഭക്തോത്തമനായ അക്രൂരക്കു ദർശനംകൊടുക്കാനമാന്തിക്കാത്തതിൽ ആശ്ചര്യം ഇല്ല. അവിടത്തെ നില അക്രൂരനു ദർശനം കൊടുക്കുവാനായി കാത്തിരിക്കയാണോ എന്നുകൂടി തോന്നിക്കുന്ന മട്ടിലായിരുന്നു. സായംകാലമാകയാൽ പശുക്കറവ നടക്കുന്ന സന്ദർഭമാണല്ലോ. സ്വതേ പശുക്കളോടുള്ള വാത്സല്യത്താലും, ക്ഷീരലോലുപതയാലും നിന്തിരുവടി അവിടെ ചെന്നുകൂടുക പതിവാണ്. ആ കണക്കിനു് അന്നും അവിടെ എഴുന്നള്ളീട്ടുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ അപ്പോഴത്തെ നിലയിൽ നോക്കുന്നവരുടെ ദൃഷ്ടിപോലെ രണ്ടുതരത്തിൽ ഭാവരസം സ്ഫുരിച്ചിരുന്നു. അതിലൊന്നാണ് സാധാരണദിവസങ്ങളിലേപ്പോലെ പശുദോഹനദർശനകൌതുകം. ൨, സമീപിക്കാൻ പോകുന്ന ഏതാണ്ടൊരു ഭക്തകാര്യത്തിലേ ശ്രദ്ധാതിശയം ഉള്ളിൽ വച്ചിട്ടുള്ള വെറും പുറംഭാവന എന്നീവിധമായിരുന്നു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! എന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ നിന്തിരുവടി അക്രൂരന്റെ വരവു കാത്തു നില്ക്കുകയല്ലേ ചെയ്തതു് എന്നാണു തോന്നുന്നതു്. കൂടെ ജ്യേഷ്ഠനായ ബലഭദ്രരാമൻതിരുമേനിയും ഉണ്ടായിരുന്നു. അക്രൂരക്കു ലഭിച്ചതായ നിന്തിരുവടിയുടെ ഈ ദിവ്യദർശനം ഒന്നു വിചാരിച്ചാൽ അദ്ദേഹം വഴിക്കുവച്ചുതന്നെ പരമാത്മാനന്ദസ്വരൂപിയായ നിന്തിരുവടിയെ ഉള്ളിൽ കടത്തി

ചിത്തവൃത്തി മുഴുവനും തന്മയമാക്കി ആനന്ദിച്ചുവന്നതായ കാൎയ്യം ഇവിടെ വന്നപ്പോൾ പുറമേ പ്രത്യക്ഷത്തിൽ ആകൃതിപ്പെട്ടപോലെയായിരുന്നു. നിന്തിരുവടിയുടെ ദിവ്യരൂപം അദ്ദേഹത്തിൻെറ ദൃഷ്ടിയിൽ ആവിർഭവിച്ചു. നിന്തിരുവടിയാകുന്ന പരബ്രഹ്മത്തിൻെറ അനുഭൂതിയിൽനിന്നുള്ള നിരവധികമായ സുഖം അകമേ നിറഞ്ഞുകണ്ടതു് ഇപ്പോൾ ഇന്ദ്രിയദ്വാരാ വെളിയിൽ വന്നു പ്രകാശിച്ചപോലെയാണു് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നിയതു്. ഈവിധം ഭക്തന്മാൎക്കു വേണ്ടി നിൎവ്വികാരമായി, സത്യമായി, നിരുപാധികമായുള്ള പരബ്രഹ്മരൂപം പുറമേ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ മഹിമയത്രേ പരമാൎത്ഥത്തിൽ ശ്ലാഘനീയമായിട്ടുള്ളതു്.

ഇവിടെ 'പശുദോഹവിലോകലോലം' എന്നിങ്ങനെ ആദ്യപാദിയിൽ കാണുന്ന ബാഹ്യരൂപവും, അതുതന്നെ ജ്ഞാനികൾക്കു പ്രത്യക്ഷമാകുന്ന ബ്രഹ്മാനുഭൂതിരസസിദ്ധമായുള്ള ആനന്ദരൂപവും ഒന്നാണെന്നുള്ള അഭേദച്ഛായയെ ഉൽപ്രേക്ഷകൊണ്ടു സാധിച്ചിരിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

യഥാൎത്ഥത്തിൽതന്നെ അപ്രകാരം പരമാനന്ദമൂൎത്തിയായുള്ള ഭഗവാനെ ഉൽപ്രേക്ഷകൊണ്ടു നിരൂപണം ചെയ്തതു് അക്രൂരരെ അവലംബിച്ചുമാത്രമാണു്. അക്രൂരർ വന്ന കാൎയ്യവും തദനുസാരേണ മററനേകം അവതാരകൃത്യവും ഉള്ളതിനാൽ ഇവിടെ ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചല്ലാതെ നിറുത്തുവാൻ സാധിക്കയില്ലത്രേ. അക്രൂരർ വരുംവഴി ഉള്ളിൽ ധ്യാനിച്ചു സ്വരൂപപ്പെടുത്തിയതായ ജ്യോതിസ്സു തന്നെയാണു് പ്രത്യക്ഷത്തിൽ വ്യക്തിപരമായി അനുഭവിച്ചതെന്നു താത്പൎയ്യം. സായംകാലത്തിൽ ഗോദോഹനസ്ഥലത്തുവെച്ചാണു് ആദ്യമായി ഭഗവാനെ ബലരാമസഹിതനായി കണ്ടതെന്നുള്ള കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിലും വിഷ്ണുപുരാണത്തിലും കാണുന്നു:—

"ഇതി സംചിന്തയൻ കൃഷ്ണം
ശ്വഫല്കതനയോഽധ്വനി
രഥേന ഗോകുലം പ്രാപ്തഃ
സൂൎയ്യശ്ചാസ്തഗിരിം നൃപ!
ദദൎശ കൃഷ്ണം രാമം ച
വ്രജേ ഗോദോഹനം ഗതൗ."

(ഭാഗവതം.)

"അക്രൂരോ ഗോകുലം പ്രാപ്തഃ
കിഞ്ചിത് സൂര്യേ വിരാജതി
സ ദദൎശ തദാ കൃഷ്ണ-
മാദാവാദോഹനേ ഗവാം.
വത്സമദ്ധ്യഗതം ഫുല്ല-
നീലോത്പലദലച്ഛവിം
... ...
... ...
തസ്യാനു ബലഭദ്രം ച
ദദൎശ യദുനന്ദനം."

(വിഷ്ണുപുരാണം.)

വ്യ

അനന്തരം അക്രൂരൎക്ക ദൎശനം ലഭിച്ചതായ സന്ദൎഭത്തിലുള്ള ശ്രീകൃഷ്ണ ബലരാമന്മാരുടെ അവസ്ഥാപ്രകാരത്തെ വൎണ്ണിക്കുന്നു:—

സായന്തനാപ്ലവവിശേഷവിവിക്തഗാത്രൌ
ദ്വൌ പീതനീലരുചിരാംബരലോഭനീയൌ
നാതിപ്രപഞ്ചധൃതഭൂഷണചാരുവേഷൌ
മന്ദസ്മിതാൎദ്രവദനൌ സ യുവാം ദദൎശ. ൻ

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)

സഃ = ആ അക്രൂരൻ—ഉള്ളിലെ ബ്രഹ്മാനുഭവംകൊണ്ടുണ്ടായ ആനന്ദലഹരിതന്നെ മൂൎത്തീഭവിച്ചു നില്ക്കുംപോലെയുള്ള നിന്തിരുവടിയെക്കണ്ടു ധന്യനായി നില്ക്കുന്ന ആ അക്രൂരൻ

സായന്തനാപ്ലവവിശേഷ-വിവിക്തഗാത്രൌ = സായന്തന (സായംകാല)ത്തിലുള്ള ആപ്ലവവിശേഷം (സ്നാനവിശേഷം—വിശേഷവിധിയായുള്ള കണ്ടുസ്നാനം)കൊണ്ടു വിവിക്ത(നിൎമ്മല)മായ ഗാത്ര(ശരീര)ത്തോടു കൂടിയവരും—വൈകുന്നേരത്തെ കുളികഴിഞ്ഞു നിൎമ്മലാംഗന്മാരായി പരിലസിക്കുന്നവരും,

പീതനീലരുചിരാമ്ബരലോഭനീയൌ	= പീതവും (മഞ്ഞനിറമുള്ളതും) നീലവും (കറുത്ത കാന്തി കലന്നതും) ആയ രുചിര (മനോജ്ഞ)ങ്ങളായ അമ്ബര(വസ്ത്ര)ങ്ങൾകൊണ്ടു — ഒരാൾ മഞ്ഞപ്പട്ടും മറെറാരാൾ നീലപ്പട്ടും ധരിച്ചു ലോഭനീയ(കമനീയ)ന്മാരായിരിക്കുന്നവരും
നാതിപ്രപഞ്ചധൃതഭൂഷണചാരുവേഷൌ	= നാതിപ്രപഞ്ചമായി (അത്യധികം അല്ലാതെ ആവശ്യത്തിനുമാത്രം ഉള്ളവിധം) ധൃതമായ (ധരിക്കപ്പെട്ടതായ) ഭൂഷണ(അലങ്കാര)ങ്ങൾ കൊണ്ടു ചാരുവാ(മനോഹരമാ)യുള്ള വേഷത്തോടു (ആകൃതിയോടു) കൂടിയവരും
മന്ദസ്മിതാർദ്രവദനൌ	= മന്ദസ്മിതം(പുഞ്ചിരി) കൊണ്ടു ആർദ്ര(മധുര)മായുള്ള വദന(മുഖ)ത്തോടു കൂടിയവരും ആയ
യുവാം, ദദൌ	= നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരേയും — ഒരുമിച്ചുചേർന്നു നില്ക്കവേ
ദദ്ശ.	= ദശിച്ചു. പ്രത്യക്ഷമായി കണ്ടാനന്ദിച്ചു.

അല്ലയോ ഭുവനമോഹനമൂത്തിയായി ഭക്താനുഗ്രഹശ്രദ്ധാലുവായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ഭാഗവതശിരോമണിയായ അക്രൂരർ ഗോദോഹവേളയിൽ ബലരാമസഹിതം പര

സാരം. ബ്രഹ്മാസ്വാദപരമാനന്ദസന്ദോഹംതന്നെ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടപോലെ കണ്ടതായ തിരുമേനിയെ ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ അനുഭവിച്ചതായ വൈഭവം ഒന്നു വേറെതന്നെയായിരുന്നു, വൈകുന്നേരത്തെ നീരാട്ടുകഴിഞ്ഞു സ്വച്ഛതനുക്കളായും, ഒരാൾ

പീതവും മറെറാരാൾ നീലവും ആയ ദിവ്യാമ്ബരങ്ങൾ ധരിച്ചു പരിലസിക്കുന്നവരായും ഒരാൾ നീലമേഘശ്യാമളനായും മറെറാരാൾ ശങ്ഖധവളനായും ഭഗവല്ലക്ഷണം പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന ധ്വജവജ്രാങ്കുശാമ്ഭോജചിഹ്നങ്ങൾകൊണ്ടു അങ്കിതമായ പാണിപാദദ്യുതിയാൽ പരിശോഭിതരായും മുക്താഹാരവും വനമാലയും ധരിക്കയാലും പുണ്യഗന്ധാനുലേപനത്താലും സുവാസിതരായും ഉള്ള നിന്തിരുവടിയേയും ജ്യേഷ്ഠനായ ബലഭദ്രരാമൻതിരുമനസ്സിലേയും ഒരുമിച്ചുതന്നെ അക്രൂരൻ കണ്ടു കൊണ്ടാടിയത്രേ. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ഭക്തനായ അക്രൂരരുടെ ഭാവനയനുസരിച്ചു അത്യന്തം ബ്രഹ്മാനന്ദാനുഭൂതി മധുരവും ഉടനടി പീതാമ്ബരധാരിയായും മററുമായി ദിവ്യാവതാരചതുരവും ആയ ദർശനം പ്രസാദിച്ചരുളിയ നിന്തിരുവടിയുടെ ഭക്തചിത്താനുവർത്തനം അസാധാരണമാകുന്നു.

ആദ്യത്തെ കാഴ്ചയിൽ ഗോഷ്ഠദോഹസമയം ആണ് അക്രൂരനു ദർശനം ഉണ്ടായതെങ്കിലും തന്റെ ഭാവനയനുസരിച്ച് പരബ്രഹ്മാനന്ദപ്രകാശാത്മകമായിട്ടാണ് അപ്പോഴത്തെ നിലയുണ്ടായതെന്നുള്ള വസ്തുതയെ തുടന്ന് ഈ ശ്ലോകത്തിൽ ഉടനടി ഉണ്ടായതായ ദിവ്യാവതാരമൂർത്തിദർശനഭാവനയാൽ—കുളിച്ച് കുറിയിട്ട് ദിവ്യാമ്ബരങ്ങൾ ധരിച്ച് പരിമിതഭൂഷണത്താൽ പരിലസിതമായ വേഷംകൊണ്ടു പരിശോഭിച്ചും മന്ദസ്മിതസുന്ദരവും ആയിട്ടാണ് ശ്രീകൃഷ്ണരാമന്മാർ ദൃഷ്ടിവിഷയീഭവിച്ചതെന്നുള്ള തത്വം വ്യഞ്ജിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. പ്രഥമദർശനത്തിൽ സാമാന്യമായ തേജഃപുഞ്ജമായും ഒന്നു ശ്രദ്ധിച്ചു അടുത്താൽ തന്മദ്ധ്യേ വിവിക്താവയവാലങ്കാരപരിലസിതമായും ദിവ്യദർശനം ഉണ്ടാകാറുള്ളതു് സഹജമാണല്ലോ. നമ്മുടെ മഹാകവി ഭട്ടതിരിപ്പാടിന്റെ അനുഭവംതന്നെ അപ്രകാരത്തിലത്രേ. നാരായണീയപ്രബന്ധത്തിന്റെ ഉപക്രമത്തിലും ഉപസംഹാരത്തിലും ഈ തത്വം പര്യാലോചനം ചെയ്താൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നതാണ്. ആദിമദശകത്തിലേയും അന്തിമദശകത്തിലേയും ആരമ്ഭം നോക്കുക—സാന്ദ്രാനന്ദത്തിലാരമ്ഭിച്ച് ഗുരുപവനപുരത്തിൽ പ്രത്യക്ഷമൂർത്തിയായും തേജഃപുഞ്ജത്തിലുപക്രമിച്ചു തന്മദ്ധ്യേ ദിവ്യകൈശോരവേഷിയായും

നിരൂപണം.

ഭഗവാനെ ഭാവനയിൽ അവതരിപ്പിക്കുന്ന കവി അക്രൂരൻ്റെ ആത്മഭാവനാനുഗുണം ഭഗവദ്രൂപം പ്രദർശിപ്പിച്ചതായി വിചാരിക്കണം.

'പീതനീല... ... ...' ഭഗവാനുള്ള പ്രാധാന്യംനിമിത്തം ഭഗവത്കാര്യ്യം ആദ്യം പറയാനായി പീതത്തിൽ ഉപക്രമിച്ചതാണ്.

മന്ദസ്മിതാർദ്രവദനൌ—സായംകാലസ്നാനനൈർമ്മല്യമോ, പീതാമ്ബരാദിമോടിയോ ഭൂഷണഭങ്ഗിയോ വേഷവിലാസമോ എല്ലാം നിരൂപണംചെയ്തുകഴിഞ്ഞിട്ടു മന്ദസ്മിതസൌന്ദര്യ്യത്തിലുള്ള കലാശം അവിടെയാണ് ഭക്താനുഗ്രഹകാരുണ്യം പ്രത്യക്ഷമാകുന്നതെന്നുള്ള വിശേഷത്താലായിരിക്കണം. കുളി, കുറി മുതലായവയെല്ലാം ഭക്തനെ സമ്ബന്ധിച്ച സാഫല്യം കരുണാഭിവ്യഞ്ജകമായ മന്ദഹാസപ്രസാദത്തിലത്രേ. ദിവ്യാലങ്കാരഭൂഷിതനായ യജമാനൻ തൻ്റെ കോപകലുഷമായ മുഖം ആണ് കാണിച്ചതെങ്കിൽ സേവകന് ആവക അലങ്കാരങ്ങൾകൊണ്ട് എന്തു വിശേഷം.

ദ്വൌ യുവാം—ഇവിടെ 'ദ്വൌ' എന്നുള്ളതു് പുനരുക്തിപോലെ തോന്നാം. യുവാം എന്നുള്ള ദ്വിവചനംകൊണ്ടു് കൃഷ്ണരാമന്മാരെ ഒന്നിച്ചും ഒരേസ്ഥലത്ത് ഒരേരീതിയിൽ പ്രസന്നരായും കാണണം എങ്കിൽ ദ്വൌ എന്നുകൂടി ചേർത്തു് ദർശനത്തിന് യൌഗപദ്യം മുതലായ എല്ലാ സംഗതിക്കും യോജിപ്പുള്ളതായ ഫലം സാധിക്കണം. ഭാഗവതത്തിൽ അക്രൂരർ കണ്ടതായ ദിവ്യമൂർത്തികളെ ഇപ്രകാരം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"പീതനീലാമ്ബരധരൌ
ശരദമ്ബുരുഹേക്ഷണൌ
കിശോരൌ ശ്യാമളശ്വേതൌ
ശ്രീനികേതൌ ബൃഹദ്ഭുജൌ.

സുമുഖൌ സുന്ദരവരൌ
ബാലദ്വിരദവിക്രമൌ
ധ്വജവജ്രാംകുശാംഭോജൈ-
ശ്ചിഹ്നിതൈരങ്ഘ്രിഭിർവ്രജം.

ശോഭയന്തൌ മഹാത്മാനാ-
വനുക്രോശസ്മിതേക്ഷണൌ
ഉദാരരുചിരക്രീഡൌ
സ്രഗ്വിണൌ വനമാലിനൌ.
പുണ്യഗന്ധാനുലിപ്താങ്ഗൌ
സ്നാതൌ വിരജവാസസൌ". ൯

അനന്തരം ആനന്ദസംഭ്രമങ്ങൾകൊണ്ടു ദൂരെവച്ച് രഥത്തിൽനിന്നു താഴത്തിറങ്ങി പ്രണാമംചെയ്തവനായ അക്രൂരരെ ഭഗവാൻ ജ്യേഷ്ഠനോടുകൂടെ സോപചാരം ഗൃഹത്തിലേക്കു കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുപോയ കാര്യം വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

ദൂരാദ് രഥാത് സമവരുഹ്യ നമന്തമേന-
മുത്ഥാപ്യ ഭക്തകുലമൌലിമഥോപഗ്രഹൻ
ഹർഷാന്മിതാക്ഷരഗിരാ കുശലാനുയോഗീ
പാണിം പ്രഗൃഹ്യ സബലോഽഥ ഗൃഹം നിനേഥ. ൧൦

അഥ = അനന്തരം
ദൂരാത് = ദൂരത്തിൽ (അകലേ)വച്ചുതന്നെ
രഥാത് = രഥത്തിൽ നിന്നും
സമവരുഹ്യ = സമവരോഹണം ചെയ്തിട്ടു (താഴത്തിറങ്ങീട്ടു)
നമന്തം = നമന്നായ (ഇറങ്ങിയസ്ഥലത്തുതന്നെ സാഷ്ടാങ്ഗം പ്രണാമംചെയ്യുന്നവനായ)
ഭക്തകുലമൌലിം, ഏനം = ഭക്തകുലത്തിൽവച്ചു മൌലിയായ (ശിരഃസ്ഥാനമായ—ശ്രേഷ്ഠനായ) ഇദ്ദേഹത്തെ (ഈ അക്രൂരരെ)
(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ത്വം) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി)
ഉത്ഥാപ്യ = ഉത്ഥാപനം ചെയ്തിട്ട് (എണീപ്പിച്ചിട്ട്)
ഹർഷാത് = ഹർഷം (സന്തോഷം)കൊണ്ട്
ഉപഗ്രഹൻ = ഉപഗ്രഹന്നായി (ആലിങ്ഗനംചെയ്തുകൊണ്ട്)

മിതാക്ഷരഗിരാ = മിത (അല്പ)ങ്ങളായ അക്ഷരങ്ങളോടുകൂടിയ ഗീരി (വാക്കി)നാൽ—മിതഭാഷിയായി
കുശലാനുയോഗീ = കുശലപ്രശ്നം ചെയ്യുന്നവനായി (സംഗ്രഹമായി കുശലങ്ങൾ ചോദിച്ചിട്ട്)
അഥ = അനന്തരം
പാണിം, പ്രഗൃഹ്യ = പാണിയെ (അക്രൂരരുടെ ഹസ്തത്തെ) പ്രഗ്രഹിച്ചിട്ട് (പിടിച്ചുകൊണ്ട്)
സബലഃ = സബലനായി (ബലരാമനോടുകൂടി)
ഗൃഹം = ഗൃഹത്തെ (ഭവനത്തിലേയ്ക്കു)
നിനേഥ. = നയിപ്പിച്ചു. (കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുപോയി)

അല്ലയോ ഭക്തജനദൎശനകുതുകിയായ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി പശുദോഹഗേഹത്തിൽ ബലരാമനോടുകൂടി എഴുന്നള്ളിയിരുന്നതേയുള്ളുവെങ്കിലും സൎവജ്ഞനാകയാൽ കാൎയ്യമാസകലം മുമ്പിൽതന്നെ മനസ്സിലാക്കിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അക്രൂരരുടെ വരവും ഭക്തിപാരവശ്യവും കണ്ടു് ഭക്തവത്സലനായ അവിടുന്ന് സോപചാരം അങ്ഗീകരിച്ചു സല്ക്കരിക്കുവാൻ സങ്കല്പിച്ചതും അദ്ദേഹം ദൂരെവച്ചുതന്നെ വിനീതനായി രഥത്തിൽനിന്നും താഴത്തിറങ്ങി അഞ്ജലിബന്ധം ചെയ്തു സാഷ്ടാങ്ഗമായി പ്രണാമംചെയ്തതും ഒന്നായിക്കഴിഞ്ഞു. ഇത്രയും കണ്ടപ്പോൾ നിന്തിരുവടിയ്ക്കും ഒരുതരം പരിഭ്രമം ഉണ്ടായി. വേഗേന ചെന്നു് അദ്ദേഹത്തെ തൃക്കൈകൊണ്ടു് എണീപ്പിക്കയും പ്രണാമധൂളിധൂസരശരീരനായ അക്രൂരരെ സന്തോഷത്തോടെ ആലിങ്ഗനംചെയ്കയും ചെയ്തു. എന്നുതന്നെയല്ല മാൎഗ്ഗക്ലേശംകൊണ്ടു ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്ന അദ്ദേഹത്തോടു് പരിമിതമായ രീതിയിൽ കുശലപ്രശ്നവും നടത്തി തൃക്കൈകൊണ്ടു കൈയ്ക്കുപിടിച്ചു ബലരാമനോടുകൂടി അദ്ദേഹത്തെ ഗൃഹത്തിനകമേ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോയിപോൽ. നിന്തിരുവടിക്കോ അക്രൂരൎക്കോ ആൎക്കാണു് അപ്പോഴത്തെ ആനന്ദപാരവശ്യം അധികം എന്നു

ള്ളതു് സന്ദിഗ്ദ്ധമായിരുന്നു. ഏതായാലും സങ്കല്പിച്ചതിലും അധികം ആദരവോടെയുള്ള തിരുവുള്ളംകൊണ്ടു് അക്രൂരർ അതിധന്യനായി ഭവിച്ചു.

ഇവിടെ അക്രൂരരുടെ അത്യന്തവിനയത്തോടെയുള്ള ആഗമനവും ഭക്തിപരവശനായി താഴത്തുവീണുള്ള സാഷ്ടാങ്ഗപ്രണാ
നിരൂപണം. മവും സൎവ്വലോകനിയന്താവായ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻെറ ഭക്തപരാധീനതകൊണ്ടുള്ള ക്രമാധികമായ സ്വീകരണവും ഭങ്ഗിയായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. സേവ്യസേവകഭാവം തോന്നാത്തവിധമുള്ള ഹൎഷംകൊണ്ടു സമഭാവനയിലുള്ള ആലിങ്ഗനത്തിനു പാത്രമാണു് അക്രൂരർ എന്നതിനെ ധ്വനിപ്പിക്കുന്ന ഭക്തകുലമൌലിവിശേഷണവും ഹൎഷഹേതുവും ഉചിതജ്ഞനായ പ്രഭുവിൻെറ നിലയ്ക്കുള്ള പരിമിതകുശലപ്രശ്നഘടനയും കൈയ്ക്കു് പിടിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ഗൃഹപ്രവേശവും ലൌകികമായ തന്ത്രത്തിൽ ഒരു മാൎഗ്ഗപ്രദൎശനമായിരിയ്ക്കുന്നു. അക്രൂരരുടെ വരവും ഭഗവാൻെറ സ്വീകരണവും ഭാഗവതത്തിൽ വൎണ്ണിച്ചിരിയ്ക്കുന്ന ഭങ്ഗി നോക്കുക:—

"രഥാത് തൂൎണ്ണമവപ്ലുത്യ
സോഽക്രൂരഃ സ്നേഹവിഹ്വലഃ
പപാത ചരണോപാന്തേ
ദണ്ഡവദ് രാമകൃഷ്ണയോഃ.

ഭഗവാംസ്തമഭിപ്രേത്യ
രഥാങ്ഗാങ്കിതപാണിനാ
പരിരേഭേഽഭ്യുപാകൃഷ്യ
പ്രീതഃ പ്രണതവത്സലഃ.

സംകൎഷണശ്ച പ്രണത-
മുപഗൃഹ്യ മഹാമനാഃ
ഗൃഹീത്വാ പാണിനാ പാണീ
അനയത് സാനുജോ ഗൃഹം."

ഇതിൽനിന്നും ബലഭദ്രരാമനാണു് അക്രൂരരെ കൈയ്ക്കുപിടിച്ചു ഗൃഹത്തിൽ കൊണ്ടുപോയതെന്നും കൃഷ്ണൻ കൂടിയുണ്ടായിരുന്നു എന്നും വിശദമാകുന്നു. നാരായണീയത്തിൽ മറിച്ചാണു് കാണു

ന്നതു്. ജ്യേഷ്ഠന്റെ നിലയ്ക്കു് അതിഥിയെ ഉപചരിയ്ക്കുന്നതിൽ ബലരാമന്ന് അവകാശം കൂടുമെങ്കിലും അക്രൂരന്റെ സങ്കല്പത്തിനും ഭക്തിമഹിമയ്ക്കും ഭഗവാനെക്കൊണ്ടുതന്നെ ഈ കാൎയ്യം നിൎവ്വഹിച്ച കവി കുറച്ചുകൂടി ഉചിതജ്ഞനാണെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. വിഷ്ണുപുരാണത്തിൽ:—

"ചിന്തയന്നിതി ഗോവിന്ദ-
മുപഗമ്യ സ യാദവഃ
അക്രൂരോഽസ്മീതി ചരണൌ
നനാമ ശിരസാ ഹരേഃ.

സോഽപ്യേനം ധ്വജവജ്രാബ്ജ
കൃതചിഹ്നേന പാണിനാ
സംസ്പൃശ്യാകൃഷ്യ ച പ്രീത്യാ
സുഗാഢം പരിഷസ്വജേ.

കൃതസംവാദനൌ തേന
യഥാവദ് ബലകേശവൌ
തതഃ പ്രവിഷ്ടൌ സംഹൃഷ്ടൌ
തമാദായാത്മമന്ദിരം."

എന്നീവിധം രണ്ടുപേരുംകൂടിച്ചേൎന്നാണ് അക്രൂരരെ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുപോയതെന്നു പറഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. ഇതിനും മറെറാരുതരം ഔചിത്യം ഇല്ലെന്നില്ല. ൫൦

അനന്തരം നന്ദനോടുകൂടി അക്രൂരനെ സത്കരിച്ചിട്ട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കൽനിന്നും വൎത്തമാനങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കീട്ട് കംസനിൎദ്ദേശത്തെ ഗോപന്മാരോട് അറിയിക്കയും ചെയ്തു് അന്നത്തെ രാത്രി കഴിച്ചുകൂട്ടിയതിനെ കാൎയ്യ ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

നന്ദേന സാകമമിതാദരമൎച്ചയിത്വാ
തം യാദവം തദുദിതാം നിശമയ്യ വാൎത്താം
ഗോപേഷു ഭൂപതിനിദേശകഥാം നിവേദ്യ
നാനാകഥാഭിരിഹ തേന നിശാമനൈഷീഃ. ൫൫

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	=	(അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
(ത്വം)	=	(നിന്തിരുവടി)
തം, യാദവം	=	ആ യാദവനെ (ഭക്തനായ അക്രൂരനെ)

നന്ദേന, സാകം	=	നന്ദരു (പിതാവായ നന്ദഗോപരു)മൊന്നിച്ചു്
അമിതാദരാ	=	അമിത (അത്യന്ത)മായ ആദരവോടുകൂടുംവണ്ണം
അർച്ചയിത്വാ	=	അർച്ചി (പൂജി — സത്കരി)ച്ചിട്ടു്
തദുദിതാം	=	അദ്ദേഹത്താൽ (ആ അക്രൂരരാൽ) ഉദിതമായ (പറയപ്പെട്ടതായ)
വാർത്താം	=	വാർത്തയെ (വൃത്താന്തത്തെ— കംസാജ്ഞയെ)
നിശമ്യ	=	നിശമനം (ആകർണ്ണനം) ചെയ്തിട്ടു്
ഭൂപതിനിദേശകഥാം	=	ഭൂപതി (ഭോജനൃപതി) യുടെ കംസൻെറ — നിർദ്ദേശകഥയെ (ആജ്ഞാവൃത്താന്തത്തെ) ധനുര്യാഗം കാണ്മാനതിലേയ്ക്കു് എല്ലാപേരേയും ക്ഷണിച്ചുകൊണ്ടുള്ള വാർത്തയെ
ഗോപേഷു	=	ഗോപന്മാരിൽ (ഗോപന്മാരോടു്)
നിവേദ്യ	=	നിവേദനംചെയ്തിട്ടു്
ഇഹ	=	ഇവിടെത്തന്നെ (സ്വഭവനമായ ഈ നന്ദമന്ദിരത്തിൽ തന്നെ)
തേന	=	അദ്ദേഹത്തോടു (ആ അക്രൂരരോടു) കൂടി
നാനാകഥാഭിഃ	=	നാനാകഥകൾകൊണ്ടു് (വിചിത്രങ്ങളായ അനേകം വർത്തമാനങ്ങളും വിനോദകഥകളും പറഞ്ഞുകൊണ്ടു്)
നിശാം	=	നിശയെ (രാത്രി മുഴുവനും)
അനൈഷീഃ.	=	നയിപ്പിച്ചു. (കഴിച്ചുകൂട്ടി.)

അല്ലയോ അതിഥിപ്രിയനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി ബലരാമസഹിതനായി അക്രൂരരെ ഗൃഹത്തിൽ കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുപോയി പിതാവായ നന്ദഗോപരോടു

സാരം.

കൂടി സ്വാഗതവചനമാധുരികൊണ്ടും സമുചിതമായ പീഠത്തിൽ ഇരുത്തി അൎഘ്യപാദ്യാദികൾ അപ്പിച്ചു മധുപക്കാദികളായ സൽകാരങ്ങൾചെയ്തു് അത്യാദരവോടെ പൂജിക്കയും ഷഡ്രസോപേതമായ സഹഭോജനം നടത്തി ചന്ദനാനുലേപനമാല്യാലങ്കാരാദികളാൽ ബഹുമാനിക്കയും ചെയ്കയാലും അക്രൂരൎക്കുണ്ടായതായ ആനന്ദം സങ്കല്പാതീതമായിരുന്നു. ആനന്ദപരവശനായ അക്രൂരർ സ്വല്പനേരം തിരുമുഖം നോക്കിത്തന്നെ സ്തബ്ധനായി നിന്നുകൊണ്ടു തനിക്കുണ്ടായ ദൎശനഭാഗ്യത്തെപ്പററി പ്രശംസിച്ചിട്ടു് എന്നെന്നും ഇതുപോലുള്ള തിരുവുള്ളത്തെ അഭ്യൎത്ഥിച്ചും യോഗക്ഷേമവാൎത്തകൾ അറിവിച്ചിട്ടു് ധനുൎയ്യാഗമഹോത്സവം കാണുന്നതിനായി ഭോജരാജാവായ കംസൻെറ ക്ഷണനത്തെ നിവേദനംചെയ്തും കാൎയ്യമാസകലം വിസ്തരമായി വിജ്ഞാപനംചെയ്തു. സൎവ്വജ്ഞനായ നിന്തിരുവടിയാകട്ടെ മന്ദഹാസമധുരമായ ദൎശനവിശേഷത്താൽ അക്രൂരരെ ഒന്നുകൂടി കടാക്ഷിച്ചിട്ടു് ഗോപന്മാരോടു ധനുൎയ്യാഗം കാണുന്നതിനായുള്ള രാജാജ്ഞ വന്നിരിക്കയാൽ എല്ലാവരും രാജോചിതമായ കാഴ്ചദ്രവ്യങ്ങളെ എടുത്തുകൊണ്ടു് മഥുരയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടുപോകണം എന്നു് അരുളിച്ചെയ്തു. കിം ബഹുനാ, അക്രൂരസല്ലാപത്തിൽ തൃപ്തിവരാതെ പ്രേയസികളായ ഗോപാംഗനമാരുടെ സഹവാസം പോലും വെടിഞ്ഞു് അന്നത്തേ രാത്രിമുഴുവനും ഓരോ കഥാവിനോദങ്ങൾകൊണ്ടു് ആ നന്ദമന്ദിരത്തിൽതന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടിയത്രേ.

ഇവിടെ ഭഗവാൻ ഗൃഹസ്വാമിയായ പിതാവിനെ മുന്നിട്ടുകൊണ്ടു് ഉചിതമായവിധം അതിഥിസത്കാരം ചെയ്തതായും ആഗമനകാൎയ്യം അറിഞ്ഞു ഗോപന്മാരോടു് മഥു

നിരൂപണം.

രാപ്രസ്ഥാനസംഗതി അറിവിച്ചതായുമുള്ള പ്രസ്തുതത്തെ രാത്രിയുടെ പ്രഥമയാമം കൊണ്ടു് അവസാനിപ്പിച്ചിട്ടു് സഖാവും ബന്ധുവും ഭക്തശിഖാമണിയുമായ അക്രൂരരോടുകൂടി നിഭൃതസല്ലാപാസക്തനായി രാത്രിയുടെ അവശേഷം മുഴുവനും കഴിച്ചുകൂട്ടിയതായി നിരൂപണം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഇതിൽ ഭഗവാനും അക്രൂരൎക്കും തൃപ്തിയും ധന്യതയും ആത്യന്തേ അച്ഛന

യിലും ഒടുവിലത്തേ സല്ലാപത്തിലും മാത്രമേയുള്ളു. ഇതു് അമിതാദരം എന്നതിനാലും അത്യന്തസംയോഗം കാണിക്കുന്ന നിശാശബ്ദദ്വിതീയാവിഭക്തികൊണ്ടും വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. അക്രൂരരെ ഉപചാരപുരസ്സരം സത്കരിച്ചതായും കുശലപ്രശ്നം ചെയ്തതായും അക്രൂരർ കാര്യം അറിവിച്ചതായും ഉള്ള ഭാഗം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം കണുന്നു:—

"പൃഷ്ട്വാഥ സ്വാഗതം തസ്മൈ
നിവേദ്യ ച വരാസനം
പ്രക്ഷാള്യ വിധിവത് പാദൌ
മധുപക്കാൻ സമാഹരത്.

നിവേദ്യ ഗാം ചാതിഥയേ
സംവാഹ്യ ശ്രാന്തമാദൃതഃ
അന്നം ബഹുഗുണം മേദ്ധ്യം
ശ്രദ്ധയോപാഹരദ്വിഭുഃ.

തസ്മൈ ഭുക്തവതേ പ്രീത്യാ
രാമഃ പരമധർമ്മവിത്
മുഖവാസൈർഗ്ഗന്ധമാല്യൈഃ
പരാം പ്രീതിം വ്യധാത് പുനഃ.

പപ്രച്ഛ സത്കൃതം നന്ദഃ
കഥം സ്ഥ നിരനുഗ്രഹേ
കംസേ ജീവതി ദാശാർഹ!
സൌനപാല ഇവാവയഃ.

... ...
... ...
... ...
... ...

കിം ന നഃ കുശലം പൃച്ഛേ
ഏധമാനേ കുലാമയേ
കംസേ മാതുലനാമ്ന്യങ്ഗ!
സ്വാനാം നസ്തത്പ്രജാസു ച

പൃഷ്ടോ ഭഗവതാ സർവ്വം
വർണ്ണയാമാസ മാധവഃ

വൈരാനുബന്ധം യദുഷു
  വസുദേവവധോദ്യമം.
യത്സന്ദേശോ യദർത്ഥം വാ
  ദൂതഃ സംപ്രേഷിതഃ സ്വയം
യദുക്തം നാരദേനാസ്യ
  സ്വജന്മാനകദുന്ദുഭേഃ.
ശ്രുത്വാക്രൂരവചഃ കൃഷ്ണോ
  ബലശ്ച പരവീരഹാ
പ്രഹസ്യ നന്ദം പിതരം
  രാജ്ഞാദിഷ്ടം വിജജ്ഞതുഃ.
ഗോപാൻ സമാദിശത് സോऽപി
  ഗൃഹ്യതാം സർവഗോരസഃ
ഉപായനാനി ഗൃഹ്ണീധ്വം
  യുജ്യന്താം ശകടാനി ച.
യാസ്യാമഃ ശ്വോ മധുപുരീം
  ദാസ്യാമോ നൃപതേ! രസാൻ
ദ്രക്ഷ്യാമഃ സുമഹത് പർവ
  യാന്തി ജാനപദാഃ കില.
ഏവമാഘോഷയത് ക്ഷത്താ
  നന്ദഗോപഃ സ്വഗോകുലേ''. ൧൧

൧൦-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ അക്രൂരസല്ലാപത്തിൽ ലയിക്കുന്നിമിത്തം അന്നത്തെ രാത്രി ഭഗവാനെ കാണായ്കയാൽ ഗോപിമാൎക്കുള്ള ആശങ്കയെ നിരൂപണം ചെയ്തുകൊണ്ട് കവി ആരോഗ്യപ്രാൎത്ഥനയാൽ ദശകം ഉപസംഹരിക്കുന്നു:—

ചന്ദ്രാഗൃഹേ കിമുത ചന്ദ്രഭഗാഗൃഹേ നു
  രാധാഗൃഹേ നു ഭവനേ കിമു മൈത്രവിന്ദേ
ധൂർത്തോ വിലമ്ബത ഇതി പ്രമദാഭിരുച്ചൈ-
  രാശങ്കിതോ നിശി മരുത്പുരനാഥ! പായാഃ. ൧൦

(ഹേ!) മരുത്പുരനാഥ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ) ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! ഭഗവൻ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)

നിശി = നിശയിൽ (അന്നത്തെ രാത്രിയിൽ)

പ്രമദാഭിഃ	=	പ്രമദമാരാൽ(ഗോപാങ്ഗനമാരാൽ)
ധൂർത്തഃ	=	വിടനായ (വഞ്ചകകാമിയായ കൃഷ്ണൻ)
ചന്ദ്രാഗൃഹേ, കിം, വിലമ്ബതേ	=	ചന്ദ്രയുടെ ഗൃഹത്തിൽ വിലമ്ബിക്ക (താമസിക്ക)യാണോ
ഉത	=	അല്ലെങ്കിൽ (അവിടെയില്ലെങ്കിൽ)
ചന്ദ്രഭഗാഗൃഹേ, (വിളമ്ബതേ), നു	=	ചന്ദ്രഭഗയുടെ ഗൃഹത്തിൽ (വിളമ്ബിക്ക)യാണോ
രാധാഗൃഹേ, (വിളമ്ബതേ), നു	=	രാധയുടെ ഗൃഹത്തിൽ (വിളമ്ബിക്ക)യാണോ
മൈത്രവിന്ദേ, ഭവനേ, കിമു, (വിളമ്ബതേ)	=	മിത്രവിന്ദയുടെ ഭവന (ഗൃഹ)ത്തിൽ(വിളമ്ബിക്ക)യാണോ
ഇതി	=	എന്നിപ്രകാരമെല്ലാം
ഉച്ചൈഃ	=	അത്യന്തം
ആശങ്കിതഃ	=	ആശങ്കിതനായ (തങ്ങളുടെ അഭീഷ്ടലാഭത്തെ ഉദ്ദേശിച്ച് അന്യഥാ ശങ്കിക്കപ്പെട്ടവനായ)
(ത്വം)	=	(നിന്തിരുവടി)
പായാഃ	=	രക്ഷിക്കുമാറാകേണമേ.(സമസ്തരോഗങ്ങളും നീക്കി അക്രൂരരിൽ പ്രസാദിച്ച ദൃഷ്ടിയോടെ കടാക്ഷിക്കുമാറാകേണമേ.)

അല്ലയോ ഭക്തപ്രിയനായ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി ബന്ധുവും പ്രേമപരവശനും ആയ അക്രൂരരുടെ മധുരമധുരമായ സല്ലാപങ്ങളും കഥാവിനോദങ്ങളും കേട്ടും അങ്ങോട്ടു

സാരം. കേൾപ്പിച്ചും അന്നത്തെ രാത്രി മുഴുവൻ സദൃഹത്തിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടിയിട്ട് പ്രേയസികളായ ഗോപസുന്ദരി

മാൎക്ക് വലുതായ കഷ്ടവും നഷ്ടവും ആയിത്തീൎന്നു. നിന്തിരുവടിയുടെ ചതിപ്രയോഗങ്ങളും രതികലഹങ്ങളും അനുഭവിച്ചിട്ടുള്ള അവർ ഓരോരുത്തരും വസ്തുതത്ത്വം അറിയാൻമാത്രം സ്വാൎത്ഥതത്പരത സഹിക്കാഴികയാൽ അന്യഥാ ശങ്കിച്ച് ആക്ഷേപിച്ചു തുടങ്ങി. ചിലപ്പോൾ നിന്തിരുവടി അവരെപ്പററിക്കാറുള്ള മട്ടു കൊണ്ടുതന്നെയാണ് അവർ പ്രേമവിനിന്ദനം ആരമ്ഭിച്ചതു്. ചന്ദ്രയും ചന്ദ്രഭഗയും രാധയും മിത്രവിന്ദയും എന്നീവിധം അനേകം രസികകളായ ഗോപിമാരുടെ ഗൃഹത്തിൽ കയറിഇറങ്ങിക്കറങ്ങുകയും കറക്കുകയും പതിവുള്ളതിനാൽ ഓരോരുത്തരും അന്യകളുടെ ഭവനത്തിൽ പെട്ടു് അധികം രസിച്ചതാമസിക്കയാലാണ് തങ്ങളുടെ ഗൃഹത്തിലെത്താൻ അമാന്തം വരുത്തിയതെന്നും മററും ശങ്കിച്ചു വാസകസജ്ജികകളായി രാത്രിമുഴവനും ഒരുങ്ങിക്കാത്തിരുന്നു. എന്നുതന്നെയല്ല മററുള്ളവരുടെ മോടിയെ ശപിക്കയും ചെയ്തു. കള്ളകൃഷ്ണന് ഇതെല്ലാം പതിവാണല്ലോ. ആട്ടെ, നാളെ കാണുമ്പോൾ കെട്ടിയിട്ടുകൊള്ളാം എന്നും മററും പ്രേമകാതരകളായ അവർ ക്രമാധികം അസ്ഥാനാശങ്കകൾ കൊണ്ടു് നിന്തിരുവടിയെ അന്യഥാധരിച്ചു നാമകീൎത്തനഗാനങ്ങൾ മുഴക്കിയും ഏകാകിനികളായി കാത്തിരുന്നു. അല്ലെൻെറ ഭഗവൻ! അക്രൂരരോടു് എനിക്കും അസൂയ തോന്നുന്നു. ഗോപിമാരുടെ വിഷയത്തിൽ അദ്ദേഹം ക്രൂരനായിപ്പോയി. ആ അക്രൂരരോടുള്ള കാരുണ്യത്തിൽ ശകലം ഈ ആൎത്തനായ എന്നിലും പ്രസാദിക്കേണമേ. എൻെറ രോഗങ്ങൾ ആസകലം നീക്കി രക്ഷിക്കേണമേ. ഉപേക്ഷിക്കരുതേ.

ഇവിടെ ഒരു രാത്രിമുഴവനും അക്രൂരർ അപഹരിച്ച് ഭഗവാനെ പ്രേമവാഗുരയാൽ ബന്ധിച്ചിട്ടുകയാൽ തദപശ്യനായ ഭഗവാൻ പ്രാണപ്രേയസികളായ ഗോപാംഗനമാരുടെ വസതികളിൽ പോലും എത്താൻ കഴിയാത്ത നിലയിൽ അത്രയ്ക്കുള്ള ഭക്തവാത്സല്യസന്ദൎഭത്തെ പുരസ്കരിച്ച് കവി സമുചിതമായി ആരോഗ്യപ്രാൎത്ഥന നടത്തുന്നു. അബലകളും ചപലകളും ആയ ഗോപിമാർ അന്യഥാശങ്കിച്ച് ഭൎത്സിച്ചതു് അവരുടെ പ്രേമമാത്രയ്ക്കു ശരിയാണെന്നും അത്രയ്ക്ക് അന്യാധീനപ്പെടുന്ന ഭഗവാൻ യഥാൎത്ഥഭക്തനായ തന്നിൽ പ്രസാദിക്കാൻ അവകാശം ഉണ്ടെന്നുമാണ് കവിഹൃദയം.

നിരൂപണം

ആശങ്കിതഃ — ഇപ്രകാരം ഒരു ആശങ്ക ഭാഗവതത്തിൽ കാണുന്നില്ല. വിഷ്ണുപുരാണത്തിലും ഇല്ല. കവിയുടെ ഈ കല്പനം അടുത്ത ദശകത്തിന്റെ ആരംഭത്തിലുള്ള ഗോപികാവിരഹപരിദേവനത്തിന് ഒരു സന്ദർഭദാനം മാത്രമാണ്. ഏതായാലും ഗോപിമാൎക്കും അക്രൂരൎക്കും രണ്ടുതരത്തിലെന്നല്ലാതെ സുഖസംസേവനത്തിൽ കരുണാനിധിയായ ഭഗവാൻ വശ്യനത്രേ. ഇത്രയും ഭക്തവശ്യത സ്ഫുരിപ്പിക്കുന്ന ചരിതം അടങ്ങിയ ഈ ദശകവ്യാഖ്യാനം,

ശ്രീപാദസങ്ഗകലനാദ്വ്രജസാപി സത്വ-
ശ്രീപാവനം സമുപചര്യ്യ സമർച്ച്യ ഭക്ത്യാ
അക്രൂരമാത്മരതിമുന്നമയൻ സ കൃഷ്ണഃ
ശീഘ്രം സമഗ്രയതു മേ വിവൃതിം സുഖേന.

എന്നിങ്ങനെയുള്ള പ്രാൎത്ഥനയോടുകൂടി ഉപസംഹരിച്ചുകൊള്ളുന്നു. ൧൦

അക്രൂരസ്യ ഗോകുലയാത്രാ-വൃന്ദാവനപ്രാപ്തി-
ഭഗവത്സംഗമ-ഭഗവത്കൃതസത്കാരാ-
ദിവൎണ്ണനം എന്ന എഴുപത്തിരണ്ടാം
ദശകം സമാപ്തം.

അഥ ത്രിസപ്തതിതമം ദശകം.

ഈ ദശകത്തിൽ ആദ്യമായി മഥുരാപുരിയിലേയ്ക്കു യാത്രതിരിച്ച ഭഗവാനെപ്പററി വിരഹകാതരകളായ ഗോപിമാരുടെ പരിദേവനവും ഭഗവത്സന്ദേശംകൊണ്ട് അവൎക്കുണ്ടാകുന്ന സാന്ത്വനവും മഥുരാപുരിയിലേയ്ക്കുള്ള യാത്രയും അക്രൂരൎക്കു, യമുനാജലത്തിൽ ഭഗവത്സന്ദൎശനവും വൎണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു. അതിൽ ആദ്യപദ്യത്താൽ ഗോപിമാർ പരിദേവനം ചെയ്തതായി പറയുന്നു:—

നിശമയ്യ തവാഥ യാനവാൎത്താം
ഭൃശമാൎത്താഃ പശുപാലബാലികാസ്താഃ
കിമിദം കിമിദം കഥം ന്വിതീമാഃ
സമവേതാഃ പരിദേവിതാന്യകുൎവ്വൻ. ൧

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
അഥ = അനന്തരം (നിന്തിരുവടിയെ അക്രൂരരുമായി സംഭാഷണംകൊണ്ട് അന്നത്തേ രാത്രി

മുഴുവൻ കാണാതെയിരുന്ന ശേഷം)

തവ = നിന്തിരുവടിയുടെ

യാനവാർത്താം = മധുരാപുരിയിലേയ്ക്കുള്ള യാന (യാത്രാ) വാർത്തയെ (വൃത്താന്തത്തെ)

നിശമയ്യ = നിശമിച്ചി(കേട്ടി)ട്ടു

താഃ, പശുപാലബാലികാഃ = ആ പശുപാല (ഗോപ) ബാലിക (സുന്ദരി)മാർ

ഭൃശം = അത്യന്തം

ആർത്താഃ = ആർത്തകളായി (ദുഃഖിതകളായിത്തീർന്ന്)

കിമിദം, കിമിദം = ഇതെന്തു്? ഇതെന്തു്?

കഥം നു = എങ്ങിനെയുണ്ടായി

ഇതി = എന്നിപ്രകാരം

ഇമാഃ = ഇവർ

സമവേതാഃ = സമവേതകളായി(ഒന്നുചേൎന്ന്)

പരിദേവിതാനി = പരിദേവിത (വിലാപ)ങ്ങളെ

അകുർവൻ. = ചെയ്തു. (രോദനംചെയ്തു).

അല്ലയോ അക്രൂരപ്രിയനായ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി ഭക്തനമായി അന്നത്തേ രാത്രിമുഴുവനും സല്ലാപം കൊണ്ടു കഴിച്ചപ്പോൾതന്നെ ഗോപിമാർ വിരഹവേദനയാൽ

സാരം. വ്യാകുലപ്പെട്ടുതുടങ്ങി. മധുരാപുരിയിലേയ്ക്കു് വെളുപ്പിലേയുള്ള പ്രസ്ഥാനവൃത്താന്തം കേട്ടപ്പോൾ അബലകളും സർവ്വമധുരമായി അനുഭവിച്ചിരുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ സങ്ഗമത്തിനുള്ള വിച്ഛേദം സഹിക്കാൻ അശക്തകളും ആയ ആ ഗോപാങ്ഗനമാർ അത്യന്തം ദുഃഖിതകളായി വജ്രപാതംപോലെയുള്ള ഈ സംഭവംകൊണ്ടു വിഷമിച്ചുപോയി. ഇതെന്തു ലേശവും ചിന്തിക്കാത്തകാൎയ്യം. സംഭവയോഗ്യമല്ലാത്ത വസ്തുത. എങ്ങിനെ വന്നുചേൎന്നു. അദ്ദേഹം അക്രൂരരല്ല. നമുക്കു ക്രൂരതരനാണു്. നമ്മുടെ ഭാഗ്യവൈപരീത്യത്താലോ അഥവാ ശ്രീകൃഷ്ണന്നു നമ്മോടുള്ള നിൎദ്ദയത്വംകൊണ്ടോ എങ്ങനെയാണു് ഇക്കാൎയ്യം സംഭവിച്ചതെന്നു സൂക്ഷ്മം അറിയുന്നില്ലല്ലോ. കൃഷ്ണ

കൃഷ്ണ! ഉപേക്ഷിക്കരുതേ. എന്നിവണ്ണം പ്രലാപം ചെയ്തുകൊണ്ടു് എല്ലാപേരും ഒരുസ്ഥലത്തുകൂടി രോദനം ആരമ്ഭിച്ചു.

ഇവിടെ ഗോപിമാൎക്കു ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനിലുള്ള പ്രേമാതിശയംനിമിത്തം കാൎയ്യം തോന്നാൻമാത്രം ശക്തിയില്ലാത്ത വിഷമതയെ കിമിദം കിമിദം എന്നുള്ള സമ്ഭ്രമസൂചകമായ ആവൃത്തികൊണ്ടു സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇത്രയും വിവേചനത്തിനു അവകാശമുള്ള ജാതിയല്ലെന്നു കാണിക്കാൻ പശുപാലബാലികാശബ്ദം സമുചിതമായി ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

പരിദേവിതാനി — കൃഷ്ണന്റെ ധനുൎയ്യാഗമഹോത്സവത്തിനായുള്ള മങ്ഗലയാത്രയിൽ ഇതൊരു അപശകുനമാണെങ്കിലും ആ അപശകുനം കംസവധത്താൽ മഥുരയിൽ സമ്ഭവിക്കാൻപോകുന്ന അമങ്ഗളത്തെ സൂചിപ്പിക്കാനും കൃഷ്ണന്റെ ധനുൎയ്യാഗമഹോത്സവദൎശനം തടയുന്നതിനും ആണോ എന്നുകൂടി സങ്കല്പിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഇതും ഭഗവത്സങ്കല്പമായിരിക്കാം. ഗോപിമാർ ഭഗവാന്റെ മഥുരാപുരീയാത്രാവൃത്താന്തം കേട്ടു വിലപിച്ചതായ കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

“ഗോപ്യസ്താസ്തദുപശ്രുത്യ
ബഭൂവുൎവ്യഥിതാ ഭൃശം
കൃഷ്ണരാമൌ പുരീം നേതു-
മക്രൂരം വ്രജമാഗതം.

....
... ...

ചിന്തയന്ത്യോ മുകുന്ദസ്യ
ഭീതാ വിരഹകാതരാഃ
സമേതാഃ സങ്ഘശഃ പ്രോചു-
രശ്രുമുഖ്യോഽച്യുതാശ്രയാഃ”. ൧

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ പരിദേവനപ്രകാരം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

കരുണാനിധിരേഷ നന്ദസൂനുഃ
കഥമസ്മാൻ വിസൃജേദനന്യനാഥാഃ
ബത നഃ കിമു ദൈവമേവമാസ-
ദിതി താസ്ത്വദ്ഗതമാനസാ വിലേപുഃ. ൨

കരുണാനിധിഃ = കരുണയുടെ (ദയവിന്) നിധിയായ (ആശ്രയമായ)

ഏഷഃ, നന്ദസൂനുഃ = ഈ നന്ദസൂനു (നമ്മുടെ അന്തരംഗം അറിഞ്ഞു പ്രിയപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ഈ കൃഷ്ണൻ)

അനന്യനാഥാഃ = അന്യനാകുന്ന നാഥൻ (രക്ഷിതാവ്) ഇല്ലാത്ത— (അനന്യാനുരക്തകളായ)

അസ്മാൻ = നമ്മളെ

കഥം, വിസൃജേത്. = എങ്ങനെ ഉപേക്ഷിക്കും. (ഒരിക്കലും ശ്രീകൃഷ്ണനായിട്ട നമ്മേ ഉപേക്ഷിക്കയില്ല. നമുക്ക വേറെ ആശ്രയം ഇല്ലാ എന്ന് അറിവുള്ളതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുററമല്ല ഇതു്)

ബത = കഷ്ടം കഷ്ടം

നഃ = നമ്മളുടെ

ദൈവം = ദൈവം (അദൃഷ്ടം)

കിമു, ഏവം, ആസീത് = എന്താണ് ഇപ്രകാരം ആയി ഭവിച്ചതു്?

ഇതി = എന്നിങ്ങനെയെല്ലാം

താഃ = അവർ (ഗോപാലബാലികമാർ)

തഌദ്ഗതമാനസാഃ = തഌദ്ഗതമായ (നിന്തിരുവടിയിൽ പററിയ) മാനസ(ഹൃദയ) ത്തോടുകൂടിയവരായി (നിന്തിരുവടിയെത്തന്നെ ഉള്ളിൽ ധ്യാനിച്ചുകൊണ്ടു്)

വിമേലപുഃ. = വിലാപംചെയ്തു. (നിലവിളിച്ചു കരഞ്ഞു.)

അല്ലയോ ദീനദയാലുവായ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടിയുടെ പ്രേയസികളായി സർവ്വഥാ അവിടത്തെ ആശ്രയം തന്നെ ശരണമായിട്ടുള്ള ഗോപിമാരുടെ സങ്കടം സീമാതീതമായിരുന്നു. നിന്തിരുവടി കരുണാനിധിയാക

സാരം.

യാലും ആത്മഗുണത്താലും വംശമഹിമയാലും ലേശവും ക്രൂരഹൃദയനല്ലെന്നുതന്നെയല്ല തങ്ങളിൽ അൻപുള്ളവനാണെന്നു കൂടി അനുഭവം കൊണ്ടു നിശ്ചയംവന്നിട്ടുള്ള അവക്കു നിന്തിരുവടിയെപ്പററി ലേശവും തെററിദ്ധാരണയില്ല. ആത്മാശ്രയം മാത്രം ഉള്ളവരും ഗത്യന്തരം ഇല്ലാത്തവരും ആയ പ്രിയതമകളായ തങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കയില്ലെന്നു് അവക്കു നിശ്ചയം ഉണ്ടു്. അതിനാൽ ദൈവവൈപരീത്യം എന്ന കാരണമേ ഈയവസരത്തിൽ ചിന്തിക്കുവാനുള്ളൂ. ദൈവം അദൃഷ്ടമാകയാൽ അതിനെപ്പററി ഒരു നിശ്ചയവും ഇല്ലല്ലോ. എന്തുചെയ്യേണ്ടു. എന്തായാലും ആത്മബന്ധുവായ കൃഷ്ണൻതന്നെ ശരണം. നമുക്കു വേറെ ആരാണു ദൈവം എന്നിങ്ങനെ ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടു് അവരാകവേ നിന്തിരുവടിയിൽ ഉറച്ചുപററിയ ഹൃദയം അപ്പിച്ചിട്ടു നിലവിളിച്ചു കരഞ്ഞുവത്രേ.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ ഗോപിമാരുടെ വിരഹം കൃഷ്ണൻനിമിത്തമോ ഭാഗ്യദോഷംകൊണ്ടോ എന്നുള്ള രണ്ടുതരം ശങ്കയെ ആസ്പദമാക്കി അവരുടെ പരിദേവനത്തെ നിരൂപണംചെയ്തിരിക്കുന്നു. പൂവ്വാദ്ധംകൊണ്ടു് കൃഷ്ണൻനിമിത്തം അല്ലെന്നു സ്ഥാപിക്കയും ഉത്തരാദ്ധംകൊണ്ടു് അദൃഷ്ടമായ ദൈവത്തെപ്പററി നിശ്ചയമില്ലായ്കയാൽ തത്പരിഹാരത്തിനു ശ്രീകൃഷ്ണധ്യാനംതന്നെയാണു് പററിയ ഉപായം എന്നു കരുതി ശ്രീകൃഷ്ണപരമായ ഗാനങ്ങൾകൊണ്ടു രോദനംചെയ്യുകയും ചെയ്തതായ കാൎയ്യം നിരൂപണംചെയ്തിരിക്കുന്നു.

കരുണാനിധിഃ — ഈ വിശേഷണം ഭഗവാനെ സംബന്ധിച്ച് ഉപേക്ഷയിൽ കർത്തൃത്വത്തേയും,

അനന്യനാഥാഃ — ഇതു ഗോപിമാരെപ്പററി ഉപേക്ഷയിൽ കമ്മത്വത്തേയും നിഷേധിക്കാൻ മതിയാകുന്നു.

ഗോപിമാരുടെ വിലാപം ഭാഗവതത്തിൽ വിസ്തരിച്ചിട്ടുണ്ടു്. വിലാപംകൊണ്ടു് തന്നെക്കൂടി മറന്നു ചിലർ അപ്പോൾതന്നെ മുക്തബന്ധകളായും മററുചിലർ സവ്ഥാ മുക്തകളായ യുക്തന്മാരെപ്പോലെ ആയിത്തീന്നതായും കാണുന്നു:—

"കാശ്ചിത് തത്കൃതഹൃത്താപ-
ശ്വാസമ്ലാനമുഖശ്രിയഃ

ഭ്രംസദ്ദുകൂലവലയം-
കേശഗ്രന്ഥ്യശ്ച കാശ്ചന.
അന്യാശ്ച തദനുധ്യാന-
നിവൃത്താശേഷവൃത്തയഃ
നാഭ്യജാനന്നിമം ലോക-
മാത്മലോകം ഗതാ ഇവ". ൨

൩-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഗോപിമാരുടെ വിരഹപരിദേവനങ്ങളെ അറിഞ്ഞു് അവരെ സാന്ത്വനം ചെയ്യാനായി ഭഗവാൻ ഒരു സുഹൃത്തിനോടു സന്ദേശം പറഞ്ഞയച്ചതായ സംഗതി ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

ചരമപ്രഹരേ പ്രതിഷ്ഠമാനഃ
സഹ പിത്രാ നിജമിത്രമണ്ഡലൈശ്ച
പരിതാപഭരം നിതമ്ബിനീനാം
ശമയിഷ്യൻ വ്യമുചഃ സഖായമേകം. ൩

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)
ചരമപ്രഹരേ = ചരമ (അന്തിമ)മായ ഒടുവിലത്തെ പ്രഹര(യാമ) ത്തിൽ— (൭ള നാഴിക വെളുപ്പിൽ)
പിത്രാ = പിതാവി(നന്ദഗോപ)നോടും
നിജമിത്രമണ്ഡലൈഃ, ച, സഹ = നിജ (സ്വകീയ)മിത്ര (സുഹൃ ദ്) മണ്ഡല (വൎഗ്ഗ)ങ്ങളോടും കൂടെ
പ്രതിഷ്ഠമാനഃ = പ്രതിഷ്ഠമാന (പുറപ്പെടുന്നവ) നായി— പുറപ്പെട്ടുകകൊണ്ടു
നിതമ്ബിനീനാം = നിതമ്ബിനിമാരുടെ (ഗോപസുന്ദരിമാരുടെ)
പരിതാപഭരം = പരിതാപ (വിരഹസന്താപ) ഭര (ഭാര.—അതിശയ)ത്തെ
ശമയിഷ്യൻ = ശമിപ്പിക്കാൻ പോകുന്നവനായി (ശമിപ്പിക്കുന്നതിനായി)
ഏകം, സഖായം = ഒരു സഖാവിനെ (സുഹൃത്തായ ഗോപനെ)
വ്യമുചഃ. = വിമോചനം ചെയ്തു. (പറഞ്ഞയച്ചു.)

വ്യമുചഃ—വി—എന്ന ഉപസൎഗ്ഗത്തോടുകൂടിയ 'മുച്ഌ മോക്ഷണേ' എന്ന ധാതുവിൽ ലങിൽ പരസ്മൈപദി മ-പു-ഏ.

അല്ലയോ ഗോപികാവല്ലഭനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി പ്രിയഭക്തനായ അക്രൂരനുമായി സരസഭാഷണം കൊണ്ടും കഥാലാപങ്ങൾകൊണ്ടും അന്നത്തെ

സാരം. രാത്രി മുഴുവൻ സന്തോഷപരവശനായി കഴിച്ചുകൂട്ടീട്ട് അടുത്തദിവസം വെളുപ്പിന് ഏഴര നാഴികയുള്ളപ്പോൾ ശുഭമുഹൂൎത്തത്തിൽ ഗോകുലത്തിൽനിന്നും അച്ഛനായ നന്ദഗോപരോടും ജ്യേഷ്ഠനോടും സുഹൃദ്വൎഗ്ഗങ്ങളോടും കൂടി മഥുരാപുരിയ്ക്കായി തിരിക്കവേ പ്രേയസികളായ ഗോപാംഗനമാക്കുള്ള വിരഹാലാപങ്ങൾക്കും പരിതാപങ്ങൾക്കും ഒരു സമാധാനം ഉണ്ടാക്കുന്നതിനായി അവരുടെ അടുക്കൽ ഒരു തോഴനെപ്പറഞ്ഞയച്ചുവത്രേ.

ഇവിടെ ലോകകണ്ടകനായ കംസനെ ധ്വംസനംചെയ്തു ശാന്തിയുണ്ടാക്കുന്നതിനായുള്ള വീരരസപരിപാടികളിലെ ഭാവനകളിലും ഭക്തകളായ ഗോപാംഗനമാരുടെ

നിരൂപണം. പരിതാപഭരപരിഹാരത്തിനായുള്ള ഉദ്യമം ആണ് മുന്നിട്ടു കാണുന്നതെന്നുള്ള സംഗതി, ലീലാവിനോദം മാത്രമാണ് ഭഗവാനു ദുഷ്ടവധം എന്നുള്ളതിനെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. ഭഗവാൻ സന്ദേശംകൊണ്ടു് ഗോപികളെ സമാധാനപ്പെടുത്തിയതായി പറയുന്ന ഭാഗവതഭാഗം നോക്കുക:—

"താസ്തഥാ തപ്യതീൎവ്വീക്ഷ്യ
സ്വപ്രസ്ഥാനേ യദൂത്തമഃ
സാന്ത്വയാമാസ സപ്രേമൈ-
രായാസ്യ ഇതി ദൌത്യകൈഃ". ൩

അനന്തരം സുഹൃന്മുഖേന ഗോപിമാരെ സാന്ത്വനപ്പെടുത്തിയതായ കാൎയ്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു;—

അചിരാദുപയാമി സന്നിധിം വോ
ഭവിതാ സാധു മയൈവ സംഗമശ്രീഃ
അമൃതാംബുനിധൌ നിമജ്ജയിഷ്യേ
ദ്രുതമിത്യാശ്വസിതാ വധൂരകാൎഷീഃ. ൪

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)

വഃ	= നിങ്ങളുടെ (ഗോപിമാരുടെ)
സന്നിധിം	= സന്നിധിയെ (സമീപത്തിലേയ്ക്കു)
അചിരാദ്	= താമസിയാതെ
ഉപയാമി	= ഞാൻ വരുന്നുണ്ടു്
മയാ	= എന്നോടുകൂടി
സങ്ഗമശ്രീഃ	= സങ്ഗമശ്രീ (സംഭോഗലക്ഷ്മി —സംഭോഗസൌഖ്യം)
സാധു	= വേണ്ടുംപോലെ
ഭവിതാ, ഏവ	= ഭവിക്കതന്നെ ചെയ്യും
ദ്രുതം	= ദ്രുതമായി (വേഗത്തിൽ)
(വഃ)	= (നിങ്ങളെ)
(അഹം)	= (ഞാൻ)
അമൃതാമ്ബുനിധൌ	= അമൃതാമ്ബുനിധിയിൽ (ആനന്ദസാഗരത്തിൽ) അമൃതം (മോക്ഷം) ആകുന്ന സാഗരത്തിൽ (മുക്തിലഹരിയിൽ)
നിമജ്ജയിഷ്യേ	= നിമജ്ജനം ചെയ്യിക്കാം. (പരമാനന്ദസൌഖ്യം നല്കാം.)
ഇതി	= എന്നിപ്രകാരമെല്ലാം
വധൂഃ	= വധൂക്കളെ (ഗോപാങ്ഗനമാരെ)
ആശ്വാസിതാഃ	= ആശ്വാസിതകളാക്കി (സമാധാനം വന്നവരാക്കി)
അകാർഷീഃ.	= ചെയ്തു. (സമാധാനപ്പെടുത്തി.)

ഭക്തസാമീപ്യകാമിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി ഗോപിമാരെ സമാധാനപ്പെടുത്തുവാൻ പറഞ്ഞയച്ചതായ സന്ദേശം ഇപ്രകാരമായിരുന്നു. "അല്ലയോ പ്രിയ

സാരം,

സുന്ദരിമാരേ, ഞാൻ നിങ്ങളുടെ അന്തർഗതം നന്നേ മനസ്സിലാക്കിയിരിക്കുന്നു. എന്റെ സാമീപ്യം നിങ്ങൾക്കു താമസിയാതെ ഉണ്ടാകും. വേഗേന ശത്രുസംഹാരം കഴിഞ്ഞു് സ്വൈരവിഹാരത്തിനായി നിങ്ങളുടെ സന്നിധിയിലേയ്ക്കു വരുന്നുണ്ടു്. വിശിഷ്യ നിങ്ങളോടുള്ള സംയോഗപരമാനന്ദം വചാരി

ച്ചതിലും അധികം നിങ്ങൾക്കു് ഉണ്ടാകുന്നതാണു്. കിം, ബഹുനാ, അമൃതസാഗരത്തിൽ തന്നെ നിങ്ങളെ ഞാൻ ആറാടിച്ചു് ആത്യന്തികമായ പരമാനന്ദം നല്കാം. ചിരകാംക്ഷിതമായ മോക്ഷസാമ്രാജ്യവും നിങ്ങൾക്കു പ്രസാദിക്കാം. ലേശവും വിഷമിക്കരുതു്. എല്ലാവരും സന്തോഷമായി സമാധാനപ്പെട്ടു് എന്റെ മംഗളമായ വിജയാഗമനം പ്രതീക്ഷിച്ചു് ഉത്സാഹമായിരിക്കണം''.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ ഭഗവാൻ സ്വസ്വഭവനത്തിൽ വരാൻ താമസിച്ചാലും ഗോകുലത്തിൽ തന്നെ എഴുന്നള്ളിയിരുന്നാൽ എങ്കിലും മതിയായിരുന്നു എന്നുള്ള ഗോപിമാരുടെ ഉത്കണ്ഠയ്ക്കു് എത്രയോ അകലേയുള്ള പരമലാഭമാണു് ഭഗവാൻ ഭക്തിവശ്യനായി പ്രസാദിച്ചതെന്നുള്ള സംഗതി, ''താമസിയാതെ അടുക്കൽ വരാം, സംഗമസുഖം നല്കാം, പരമാനന്ദം തന്നെ തന്നേക്കാം'', എന്നുള്ള കാര്യങ്ങളാൽ നിരൂപണം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. സ്വതേ കാമികൾ കാമിനിമാരോടു് അർത്ഥവാദമായി പല പ്രതിജ്ഞകളും ചെയ്യാറുള്ളതുപോലെയല്ല ഈ സംഗതി. പരമാർത്ഥത്തിൽ ഗോപിമാർക്കു മുക്തി തന്നെയും ലഭ്യമത്രേ. ൪

ഇ-മേലു ശ്ലോകത്താൽ വിരഹിണികളായ ഗോപിമാരാൽ എത്തുന്നിടത്തോളം സാഭിപ്രായം അഭിവീക്ഷ്യമാണനായ ഭഗവാൻ രഥത്തിൽ കയറി യാത്ര ചെയ്തുവായ സംഗതി ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

സവിഷാദഭരം സയാച്ഞമുച്ചൈ-
രതിദൂരം വനിതാഭിരീക്ഷ്യമാണഃ
മൃദു തദ്ദിശി പാതയന്നപാംഗാൻ
സബലോഽക്രൂരരഥേന നിർഗ്ഗതോഽഭൂഃ. ൫

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ത്വം) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി)
വനിതാഭിഃ = വനിത (ഗോപി)മാരാൽ
സവിഷാദഭരം = വിഷാദഭര(അത്യന്തം വ്യസന)ത്തോടുകൂടുംവണ്ണവും
സയാച്ഞം = യാച്ഞ(കേണുള്ള അപേക്ഷ)യോടുകൂടുംവണ്ണവും
ഉച്ചൈഃ = അത്യന്തം (എത്തുന്നിടത്തോളം)

അതിദൂരം	=	അതിദൂരം (വളരെ ദൂരത്തോളം)
ഈക്ഷ്യമാണഃ	=	ഈക്ഷ്യമാണ (നോക്കപ്പെട്ടുന്ന വ)നായി
തദ്ദിശി	=	ആ ദിക്കിൽ (ഗോപിമാർ വിഷമിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുന്ന ഭാഗത്തിലോട്ടായി)
അപാങ്ഗാൻ	=	അപാങ്ഗ(കടാക്ഷ)ങ്ങളെ
മൃദു	=	മൃദുവാകുംവണ്ണം (സൌമ്യമായി)
പാതയൻ	=	പതിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് (ദയാർദ്രമായ കടാക്ഷങ്ങൾകൊണ്ടു ഗോപിമാരെ സമാധാനപ്പെട്ടുത്തുന്ന നിലയിൽ സാഭിപ്രായമായി നോക്കിക്കൊണ്ടു തന്നെ)
സബലഃ	=	ബലരാമനോടുകൂടി
അക്രൂരരഥേന	=	അക്രൂരൻ കൊണ്ടുവന്നിട്ടുള്ള രഥത്തിലായി (രഥത്തിൽ കയറി)
നിർഗ്ഗതഃ, അഭൂഃ.	=	നിർഗ്ഗതനായി ഭവിച്ചു. (ഗോകുലപ്രാന്തം വിട്ടു മഥുരയിലേയ്ക്കു യാത്രയായി.)

അല്ലയോ ഭഗവൻ! കേളീവിനോദം കൊണ്ടാണെങ്കിലും കാര്യ്യസാരത്തിൽ കൂടി ദൃഷ്ടിപതിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള നിന്തിരുവടി ഗോപിമാർക്കു സമാധാനസന്ദേശം പറഞ്ഞയച്ചിട്ടു

സാരം യാത്രതിരിക്കാനായി ഒരുങ്ങി പുറപ്പെടവേ പ്രേമകാതരകളായ ഗോപിമാർക്കു നിന്തിരുവടിയെ വിട്ടുപിരിയാൻ മനസ്സില്ലാത്തതിനാൽ അവരാകവെ അതിദുഃഖിതകളായി വിട്ടുപോകരുതേ, ഉപേക്ഷിക്കരുതേ അനന്യനാഥകളായ ഞങ്ങൾക്കു വേറേ അവലമ്ബമില്ലല്ലോ എന്നിത്യാദിയായി പലേവിധത്തിൽ കേണുവീണു ഉറക്കെ നിലവിളിച്ചു പ്രാർത്ഥിക്കയുംചെയ്തു എത്തുന്നിടത്തോളം അകലേ വരെ ഒരേ നിലയിൽ നോക്കിക്കൊണ്ടുതന്നെയിരുന്നു. നിന്തിരുവടിക്കു സർവ്വസങ്കല്പങ്ങളും ഒന്നുപോലെ കാര്യ്യോപാധികളായ സ്ഥിതിക്കയാൽ വിട്ടുപോകാനും ഒട്ടു

നില്ക്കാനും തരമില്ലാത്ത വിഷമത് പോലെ തോന്നിയെങ്കിലും അബലകളായ അവരെ ഒന്നുകൂടി സമാധാനിപ്പിക്കാനായി അവർ നില്ക്കുന്ന ദിക്കിലോട്ടായി കരുണാമസൃണങ്ങളായ കടാക്ഷങ്ങൾ സാന്ദ്രമായി ചൊരിഞ്ഞു തൃക്കൺപാർത്തുകൊണ്ടു തന്നെ ബലഭദ്രസഹിതനായി യാത്രതിരിച്ചു. ഇപ്രകാരം അക്രൂരർ കൊണ്ടുവന്നിട്ടുള്ള രഥത്തിൽ കേറി ഒരുവിധം നിന്തിരുവടി ഗോകുലം വിട്ടു മഥുരയ്ക്കായി പുറപ്പെട്ടുപോയി.

ഇവിടെ സ്ത്രീകൾക്കുള്ള സ്വാഭാവികമായ ചാപലതയാൽ കാര്യസാരം ശകലവും തോന്നാത്തമട്ടിലുള്ള അതിദുഃഖവും ഉറക്കെയുള്ള യാചനകളും അതിദൂരംവരെയുള്ള
നിരൂപണം. നോട്ടങ്ങളും വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. തദനുസാരിയായി പ്രിയവല്ലഭനായ ഒരുവൻ പുരുഷനാകയാൽ ധീരനായി വാക്കുകൊണ്ടു കാര്യം പറഞ്ഞില്ലെങ്കിലും ദയവായിട്ടുള്ള കടാക്ഷങ്ങൾ കൊണ്ടു സമാധാനപ്പെടുത്തുന്ന സമ്പ്രദായവും ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. സ്ത്രീകൾ വിഷാദപ്പെട്ടു നോക്കിനിന്നതും മററുമുള്ള കാര്യം ഭാഗവതത്തിലും വിഷ്ണുപുരാണത്തിലും ഇപ്രകാരം കാണുന്നു. ഭാഗവതം:—

"ഗോപ്യശ്ച ദയിതം കൃഷ്ണ-
മനുവ്രജ്യാനുരഞ്ജിതാഃ
പ്രത്യാദേശം ഭഗവതഃ
കാങ്ക്ഷന്ത്യശ്ചാവതസ്ഥിരേ.

... ...

... ...

യാവദാലക്ഷ്യതേ കേതു-
ര്യാവദ് രേണൂ രഥസ്യ ച
അനുപ്രസ്ഥാപിതാത്മാനോ
ലേഖ്യാനീവോപലക്ഷിതാഃ.

താ നിരാശാ നിവവൃതുർ-
ഗോവിന്ദവിനിവർത്തനേ
വിശോകാ അഹനീ നിന്യുർ-
ഗായന്ത്യഃ പ്രിയചേഷ്ടിതം."

വിഷ്ണുപുരാണം:—

“ഇത്യേവമതിഹാർദ്ദേന
ഗോപീജനനിരീക്ഷിതഃ
തത്യാജ വ്രജഭൂഭാഗം
സഹ രാമേണ കേശവഃ”. ൭

അനന്തരം ക്രമേണ വഴിമാർഗ്ഗങ്ങൾ കടന്നു ഭഗവാൻ യമുനാതീരത്തിലെത്തിയതായി പറയുന്നു.—

അനസാ ബഹുലേന വല്ലവാനാം
മനസാ ചാനുഗതോഽഥ വല്ലഭാനാം
വനമാത്തമൃഗം വിഷണ്ണവൃക്ഷം
സമതീതോ യമുനാതടീമയാസീഃ. ൮

അഥ = അനന്തരം (അക്രൂരരഥത്തിൽ കയറി യാത്ര തുടന്ന്ശേഷം)
വല്ലവാനാം = ഗോപന്മാരുടെ
ബഹുലേന = ബഹുല (ധാരാള)മായ
അനസാ = അനസ്സ (ശകടം)കൊണ്ടും
വല്ലഭാനാം = വല്ലഭമാരുടെ (പ്രേയസികളായ ഗോപികളുടെ)
മനസാ, ച = മനസ്സ് (ഹൃദയം)കൊണ്ടും
അനുഗതഃ = അനുഗത (പിൻതുടരപ്പെട്ടവ)നായി
(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)
ആത്തമൃഗം = ആത്ത(ദീന)ങ്ങളായ മൃഗ (സത്വ)ങ്ങളോടുകൂടിയതും
വിഷണ്ണവൃക്ഷം = വിഷണ്ണങ്ങളായ— വിഷാദിച്ചതുകളായ വൃക്ഷ(മര)ങ്ങളോടുകൂടിയതുമായ
വനം = വന(അരണ്യ)ത്തെ
സമതീതഃ = സമതീത(അതിക്രമിച്ചവനായി—കടന്നവ)നായി
യമുനാതടീം = യമുന(കാളിന്ദീനദി)യുടെ തടിയെ (മോഹനമായ തീരത്തെ)
അയാസീഃ = യാനംചെയ്തു. (പ്രാപിച്ചു.)

അല്ലയോ യാത്രാകൗതുകിയായ ഭഗവൻ! അക്രൂരനാൽ നയിപ്പിക്കപ്പെട്ടുന്ന രഥത്തിൽ ബലരാമനും നിന്തിരുവടിയും എഴുന്നള്ളിയിരുന്ന് യാത്ര തുടരുന്നു എന്നുമാത്രമല്ല

സാരം

നന്ദഗോപരുടേയും മററ് അനേകം ഗോപന്മാരുടേയും ശകടങ്ങൾ തെരുതെരെ പുറകെ അനുഗമനം ചെയ്യുകയും ചെയ്യുന്നു. ഇതൊന്നുമല്ല, പ്രിയതമകളായ ഗോപിമാരുടെ മാനസങ്ങളും നിന്തിരുവടിയെ തുടൎന്നുവരുന്നു. മനസ്സിൽ ഗോപിമാരുടെ ഹൃദയപുരസ്സരമായ പ്രേമലഹരിയും പുറമേ പുറകിലായി രഥാനുപാതികളായ അനേകം വാഹനങ്ങളും മുന്നിലായി കാഴ്ചയിൽ നിന്തിരുവടിയുടെ വേർപാടു കരുതി പക്ഷിമൃഗാദികളായ ചേതനങ്ങളും വൃക്ഷലതാദികളായ അചേതനങ്ങളും ഒന്നുപോലെ വാടിക്കുഴഞ്ഞു പരവശഭാവത്തിൽ പെട്ടതായ വനവും എന്നിങ്ങനെ വിവിധങ്ങളായ അവസ്ഥകളാൽ മായികനായ നിന്തിരുവടിക്കു യാത്രാരസം ആകപ്പാടെ വിചിത്രതരമായിരുന്നു. ഇങ്ങനെയുള്ള നിലയിൽ ഒരു കണക്കിനു നിന്തിരുവടി മാൎഗ്ഗമദ്ധ്യേയുള്ള അരണ്യഭാഗങ്ങൾ അതിക്രമിച്ചു മോഹനമായ യമുനാതീരത്തിൽ എത്തിയത്രേ.

ഇവിടെ ഭഗവാന്റെ യാത്രയിൽ പിൻതുടൎന്ന സഹായികളായ് കണ്ടതു ഒന്നു-സ്ഥൂലത്തിൽ—മററു ഗോപന്മാരായ അനുയായികളുടെ വാഹനപരമ്പരകളും, രണ്ടു—സൂക്ഷ്മത്തിൽ—പ്രണയപരവശങ്ങളായ ഗോപികാ

നിരൂപണം.

ഹൃദയങ്ങളും—ആണെന്നുള്ള കാൎയ്യം നിരൂപണം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഇതിനാൽ അതിമഹത്തരങ്ങളായ കാൎയ്യങ്ങളിലും ഭഗവാനു ബന്ധുക്കളായി കൊണ്ടാടുവാൻ ഗോപന്മാരും പരമാൎത്ഥത്തിൽ ആത്മാനുഭവത്തിനു ഭക്തകളായ ഗോപിമാരുമാണെന്ന തത്വം വ്യക്തമാകുന്നു. മൂന്നാമത്തെ പാദത്താൽ ശ്രീകൃഷ്ണൻ സൎവ്വാന്തൎയ്യാമിയായ പരമാത്മസ്വരൂപിയാകയാൽ ചേതനാചേതനങ്ങളും സ്ഥാവരജങ്ഗമാത്മകങ്ങളുമായ സകലത്തിലും ഭഗവദ്വിരഹം അസഹ്യമായിരുന്നതായ അവസ്ഥയെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

യമുനാതടീം—മോഹനമായ കോമളതരൂപമായ അൎത്ഥം വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്ന സ്ത്രീലിങ്ഗനിൎദ്ദേശത്താൽ ഭഗവദാഗമനത്തിൽ യമുനാതീരം തന്നെ പ്രകൃത്യാ ഉള്ള ഭാവം വിട്ടു് ഒന്നുകൂടി സുന്ദരതരമായ ചമഞ്ഞു് സ്ത്രീരൂപം ധരിച്ചു കാത്തിരുന്നതായ ഭാവം വ്യഞ്ജിക്കുന്നു.

ഗോപന്മാർ ശകടങ്ങളോടുകൂടി ഭഗവാനെ അനുഗമിക്കയും ഭഗവാൻ കാളിന്ദീതീരത്തിൽ ചെന്നതുമായ ഭാഗം ഭാഗവതത്തിൽ വിശദപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.—

"ഗോപാസ്തമന്വസജ്ജന്ത
നന്ദാദ്യാഃ ശകടൈഃ സഹ
ആദായോപായനം ഭൂരി
കുംഭാൻ ഗോരസസംഭൃതാൻ.

... ...
... ...

ഭഗവാനപി സംപ്രാപ്തോ
രാമാക്രൂരയുതോ നൃപ!
രഥേന വായുവേഗേന
കാളിന്ദീമഘനാശിനീം.

തത്രോപസ്പൃശ്യ പാനീയം
പീത്വാ മൃഷ്ടം മണിപ്രഭം
വൃക്ഷഷണ്ഡമുപവ്രജ്യ
സരാമോ രഥമാവിശത്". ൩൦

൩-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ അക്രൂരൻ യമുനയിൽ സ്നാനംചെയ്യുമ്പോൾ ജത്തിനുള്ളിൽ നിന്തിരുവടിയെ കണ്ടു പരിഭ്രമിച്ചതായ ആശ്ചര്യത്തെ ഉപന്യസിക്കുന്നു:—

നിയമായ നിമജ്ജ്യ വാരിണി ത്വാ-
മഭിവീക്ഷ്യാഥ രഥേഽപി ഗാന്ദിനേയഃ
വിവശോഽജനി കിം ന്വിദം വിഭോസ്തേ
നനു ചിത്രം ത്വവലോകനം സമന്താത്. ൩

അഥ = അനന്തരം (യമുനാതീരത്തിലെത്തവെ)
ഗാന്ദിനേയഃ = ഗാന്ദിനീപുത്രനായ അക്രൂരർ
നിയമായ = നിയമത്തിനായി (സായംസന്ധ്യാവന്ദനത്തിനായുള്ള സ്നാനത്തിനുവേണ്ടി)
നിമജ്ജ്യ = നിമജ്ജനം ചെയ്തിട്ട് (മുങ്ങിട്ട്)
വാരിണി = വാരിയിൽ (വെള്ളത്തിനുള്ളിൽ)

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ

അഭിവീക്ഷ്യ = അഭിവീക്ഷിച്ചിട്ടു് (നേരേ കണ്ടിട്ടു്)

(അഥ) = (അനന്തരം — ഇതെന്താശ്ചര്യം എന്നു വിചാരിച്ചുനോക്കിയപ്പോൾ)

രഥേ, അപി = രഥത്തിലും (യാത്രയായി വന്ന തേരിന്മേലും)

(അഭിവീക്ഷ്യ) = (അഭിവീക്ഷിച്ചിട്ടു — കണ്ടിട്ടു)

കിം, നു, ഇദം = ഇതെന്തു് അദ്ഭുതമാണെന്നുവിചാരിച്ചു്

വിവശഃ, അജനി. = വിവശനായി (പരവശനായി) ഭവിച്ചു. മഥുരയിലേയ്ക്കു പോകേണ്ട കൃഷ്ണൻ വെള്ളത്തിലായിപ്പോയോ അതോ ഇതൊരു മായയോ എന്നും മററും പലേ വിചാരങ്ങൾ കൊണ്ടു വിഷമിച്ചുപോയി.

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)

വിഭോഃ = വിഭുവായി (സർവ്വവ്യാപകനായി കരയിലും വെള്ളത്തിലും രഥത്തിലും ഗൃഹത്തിലും ഒന്നുപോലെ വ്യാപിച്ചി)രിക്കുന്ന

തേ = നിന്തിരുവടിയുടെ

സമന്താദ് = ചുററും ഉള്ള (രഥത്തിലും വെള്ളത്തിലും മററുമായുള്ള)

(ഇദം) = (ഈ)

അവലോകനം, തു = അവലോകനം (ദർശനം) ആകട്ടെ

ചിത്രം, നനു. = ചിത്രം (അനേകം സ്ഥലത്തിൽ ഒരേസമയം കാണത്തക്ക ആശ്ചര്യത്തോടുകൂടിയതു്) ആണു്. നിശ്ചയം,

അപ്പയോ യോഗമായാവിലാസിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ ഇന്ദ്രജാലങ്ങൾ ഭക്തന്മാരേക്കൂടി വിസ്മയിപ്പിക്കുന്നു. അഥവാ ഭക്തന്മാരെ വിസ്മയപരവശരാക്കി ആനന്ദിപ്പിക്കുവാനായി നിന്തിരുവടി

സാരം.

വിചിത്രങ്ങളായ മഹിമകൾ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തി അവരെ അനുഭവിപ്പിക്കുന്നു. അക്രൂരർ നിന്തിരുവടിയേയും ബലരാമനേയും ആദ്യമായി ആചമനാദികൾ കഴിപ്പിച്ച് അല്പം വിശ്രമിപ്പിച്ച് യഥാപൂർവം രഥത്തിൽ കയററി ഇരുത്തിട്ടു താൻ സന്ധ്യാവന്ദനത്തിനായുള്ള സായംസ്നാനത്തിനായി യമുനയിൽ ഇറങ്ങി മുങ്ങവേ വെള്ളത്തിനുള്ളിൽ നിന്തിരുവടിയേയാണ് അദ്ദേഹം കണ്ടതു്. പരമാൎത്ഥത്തിൽ ഭക്തനായ അദ്ദേഹം തന്റെ സദാ തന്മയമായ ഭാവനകൊണ്ടാണ് അപ്രകാരം കണ്ടതെങ്കിലും ഉടനെ ഒരു മായാവിക്ഷേപം വരികയാൽ കംസനോടു രഥത്തിൽ കേററിക്കൊണ്ടുപോയി ചേൎക്കാമെന്നു ക്ഷണിച്ചുകൊണ്ടുപോരുന്ന കൃഷ്ണൻ വെള്ളത്തിലായതല്ലോ എന്നു പരിഭ്രമിച്ചു രഥത്തിലോട്ട് എത്തിനോക്കിയപ്പോൾ അവിടെയും നിന്തിരുവടിയെ അദ്ദേഹം കണ്ടുവശായി. ഇത്രയും ആയപ്പോൾ ഏതു കൃഷ്ണനാണു യഥാൎത്ഥകൃഷ്ണനെന്നും ഇപ്രകാരം ഉള്ള തകിടംമറിച്ചലിനു കാരണം എന്തെന്നും അറിയാതെ സാധുഭക്തനായ അദ്ദേഹം വല്ലാതെ വ്യാകുലപ്പെട്ടുപോയി. അല്ലെൻെറ ഭഗവൻ! വിഭുവായി സൎവ്വവ്യാപകനായുള്ള നിന്തിരുവടിയെ എല്ലായിടത്തും വിചിത്രമായ വിധത്തിൽ കാണുക എന്നതു സഹജമാകയാൽ അക്രൂരൻെറ ഈ വ്യാകുലതയ്ക്കു് എന്താണ് അവകാശം. പക്ഷേ അക്രൂരരേ ഭക്തിപരീക്ഷകൾചെയ്തു തോന്നാവുന്നിടത്തോളം അജ്ഞാനവിക്ഷേപങ്ങൾ ഉളവാക്കി ഒടുവിൽ അതും മാച്ചുകളഞ്ഞു പരമാത്മബോധം കൊടുത്തു് അനുഗ്രഹിക്കുവാനായി നിന്തിരുവടിതന്നെ കാട്ടിക്കൂട്ടിയതാണ് ഈ ഒരു വിദ്യയെന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു.

ഇവിടെ സദാ അക്രൂരൎക്ക് കൃഷ്ണനെത്തന്നെ കണ്ടിരിക്കാനുള്ള ഭാവന പ്രത്യക്ഷത്തിലും കൂടി രഥത്തിൽ സന്നിഹിതനായ നിലയിൽ ഫലിച്ചപ്പോൾ ഏതു പ്രവൃത്തിയിലും കൃഷ്ണനെത്തന്നെ മുന്നിട്ടുകാണുക എന്നുള്ള

നിരൂപണം.

തത്വം ഒരു തന്മയമായിച്ചമയുകയാലാണ് കുളിക്കുമ്പോൾ വെള്ളം

ത്തിൽ കൃഷ്ണനെക്കാണ്മാനിടയായതു്. ഇതുതന്നെയാണ് രഥത്തിലും പററിയതു്. എന്നാൽ ഇടയ്ക്കു തന്റെ പ്രസ്തുതകൃത്യം കൂടി ഓൎമ്മവരത്തക്ക വിക്ഷേപങ്ങൾ അങ്കുരിച്ചുവരുമ്പോൾ ഇതെല്ലാം ഭ്രാന്തായിത്തീരുന്നു എന്നേയുള്ളൂ. 'വിഭോസ്ത്വേ'മതല്ക്കുള്ള ഭാഗം കവിവചനമായിട്ടാണ്. ഭട്ടതിരിപ്പാടിന്ന് ഇപ്പോൾ അക്രൂരരുടെ അവസ്ഥ ഇല്ലാത്തതിനാൽ തത്ത്വം പറയുവാൻ ധൈൎയ്യം തോന്നി. ആവോ സാധു അക്രൂരരത്രേ പച്ചവെള്ളം ചവച്ചിറക്കുന്നു.

വിഭോസ്ത്വേ—വിഭുത്വംകൊണ്ടു് ഇതിനെല്ലാം സമാധാനം വരുന്നു. വിശ്വവ്യാപിയാകുമ്പോൾ എവിടേയും ഉണ്ടല്ലോ. പക്ഷേ ആ തരത്തിലുള്ള നോട്ടത്തോടുകൂടി നോക്കി തെളിയിക്കാൻ രഥവും യമുനയും മററും ഇല്ലെന്നേയുള്ളൂ. അക്രൂരർ യമുനയിൽ സ്നാനസമയം അനുഭവിച്ച ആശ്ചൎയ്യപരിഭ്രമങ്ങളെ ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"അക്രൂരസ്താവുപാമന്ത്ര്യ
നിവേശ്യ ച രഥോപരി
കാളിന്ദ്യാ ഹ്രദമാഗത്യ
സ്നാനം വിധിവദാചരത്.

നിമജ്ജ്യ തസ്മിൻ സലിലേ
ജപൻ ബ്രഹ്മ സനാതനം
താവേവ ദദൃശേऽക്രൂരോ
രാമകൃഷ്ണൌ സമന്വിതൌ.

തൌ രഥസ്ഥൌ കഥമിഹ
സുതാവാനകദുന്ദുഭേഃ
തൎഹി സ്വിത് സ്യന്ദനേ ന സ്ത
ഇത്യുന്മജ്ജ്യ വ്യചഷ്ട സഃ". ൧

അനന്തരം വീണ്ടും ഒരിക്കൽക്കൂടി മുങ്ങിയപ്പോൾ ഭഗവാനെ അനന്തശായിയായി കണ്ടതായ അൽഭുതത്തെ വൎണ്ണിക്കുന്നു:—

പുനരേഷ നിമജ്ജ്യ പുണ്യശാലീ
പുരുഷം ത്വാം പരമം ഭുജങ്ഗഭോഗേ
അരികംബുഗദാംബുജൈഃ സ്ഫുരന്തം
സുരസിദ്ധൌഘപരീതമാലുലോകേ. വ

പുണ്യശാലീ	= പുണ്യശാലിയാ (സുകൃതപരിപാകം വന്നവനാ)യുള്ള
ഏഷഃ	= ഈ അക്രൂരർ
പുനഃ, (അപി)	= വീണ്ടും
നിമജ്ജ്യ	= നിമജ്ജനംചെയ്തിട്ട് (മുങ്ങിട്ട്)
പരമം, പുരുഷം, ത്വാം	= പരമപുരുഷനായ (പുരുഷോത്തമനായ വിഷ്ണുവായ—ആദിനാരായണനായ) നിന്തിരുവടിയെ
ഭുജങ്ഗഭോഗേ	= ഭുജങ്ഗ (ആദിശേഷ) ഭോഗത്തിൽ (ഉടലിൽ—ഉടലാകുന്ന ശയ്യയിൽ)
അരികമ്ബുഗദാമ്ബുജൈഃ	= അരി(ചക്രം)കമ്ബു(ശങ്ഖം ഗദ, അമ്ബുജം (പദ്മം) എന്നിവയാൽ
സ്ഫുരന്തം	= സ്ഫുരി (ശോഭി)ച്ചിയങ്ങുന്നവനം—തൃക്കൈകളിൽ ശങ്ഖ ചക്ര ഗ ദാ പ ദ്മ ങ്ങൾ ധരിച്ചു വിലസുന്നവനം
സുരസിദ്ധൌഘപരീതം	= സുര(ദേവ)ന്മാരുടേയും സിദ്ധന്മാരുടേയും ഓഘ(സമൂഹ)ത്താൽ പരീത(ചുററപ്പെട്ടവ)നമായി
ആലുലോകേ.	= ആലോകനംചെയ്തു. (കണ്ടു.)

അല്ലയോ ഭക്താനുഗ്രഹപരായണനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! അക്രൂരർ ആദ്യം ഒന്നു മുങ്ങിയപ്പോൾ നിന്തിരുവടിയെ യമുനാജലത്തിലും അതേസമയം രഥത്തിലും കാണുകയാൽ സ്വല്പനേരത്തേയ്ക്കുണ്ടായ പാരവശ്യം കൊണ്ടുതന്നെ പരമശുദ്ധനും പരമസാത്വികനും ആയിച്ചമയുകയാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പൂവ്വപുണ്യങ്ങൾ നന്നേ തെളിഞ്ഞുതുടങ്ങി. പുണ്യപരിപാകം പരിപൂണ്ണമാകയാൽ രണ്ടാമതൊന്നുകൂടി മുങ്ങിയപ്പോൾ ആദ്യത്തേ മട്ടു മുഴവനേ മാറിക്കഴിഞ്ഞിരി

സാരം.

ക്കുന്നു. ഇപ്പോഴം അദ്ദേഹം യമുനാന്തർഭാഗത്തിൽ തിരുവടിയെ ദർശിച്ചു ധന്യനായി. എന്നാൽ ദർശനം മഥുരാനഗരിയിലേയ്ക്കു ധനുര്യാഗം കാണാനായി പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന മട്ടിലല്ലായിരുന്നു. ശംഖചക്രഗദാപത്മങ്ങൾ ധരിച്ച തൃക്കൈകൾകൊണ്ടു പരിശോഭിക്കുന്നവനും പീതാംബരധാരിയും കേയൂരാംഗദകങ്കണാദിസമസ്തഭൂഷണങ്ങൾ അണിഞ്ഞു് പരിലസിക്കുന്നവനും ചുററും ദേവന്മാരാലും ദേവർഷിമാരാലും സിദ്ധഗന്ധർവ്വവിദ്യാധരാദികളായ ദേവയോനികളാലും ശുകനാരദാദികളായ ബ്രഹ്മർഷികളാലും സ്തോത്രംചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവനും ആയിട്ടാണു് തിരുവടിയെ ഭാഗ്യവാനായ അക്രൂരർ ദർശിച്ചു ധന്യനായതു്. എന്താനന്ദം? എന്തു തൃപ്തി? അക്രൂരർ യാതൊരു പരിഭ്രമവും കൂടാതെ കണ്ടുകണ്ടു പരമാഹ്ളാദഭരിതനായി. രഥത്തിൽ കൃഷ്ണനുണ്ടോ ഇല്ലയോ മഥുരയിലേയ്ക്കു പോകണമോ വേണ്ടയോ എന്നിത്യാദിയായ യാതൊരു വിക്ഷേപവും അക്രൂരരെ ആ അവസരത്തിൽ ബാധിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു.

ഇവിടെ ശ്രീവൈകുണ്ഠമൂർത്തിയായി സർപ്പരാജതല്പത്തിൽ യോഗനിദ്രാരൂഢനായി പള്ളിക്കുറുപ്പുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഭഗവാനെ കാണ്മാനുള്ള അക്രൂരന്റെ ഭക്തിയോഗതപസ്സു് സഫലമായതായ രീതിയിൽ ലഭിച്ചതായ ദർശനത്തെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുണ്യഫലമായി നിരൂപണം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ആദ്യത്തെ സ്നാനം ഇപ്രകാരം ഉള്ള ദർശനത്തിനു യോഗ്യത സിദ്ധിക്കത്തക്ക പരിശുദ്ധിയ്ക്കും പരിഭ്രമപാരവശ്യത്താൽ അതുവരെയുള്ള സകലപാപപ്രണാശത്തിനും ആയി ഉപയോഗിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

നിരൂപണം.

പുണ്യശാലി—അനന്തശയനനായ ഭഗവാനെ സാക്ഷാത്കരിക്കാൻ അന്യഥാ സാധിക്കയില്ലെന്നു താത്പര്യം.

പരമം പുരുഷം ത്വാം—പരമപുരുഷത്വം സാധിക്കുന്നതിനാണു് ആദിശേഷശായിതയും ശംഖചക്രാദ്യായുധധാരിതയും സുരസിദ്ധസംഘസ്തവനീയതയും വിശേഷണമര്യാദയാ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

അക്രൂരക്ക് ഈവിധം ലഭിച്ചതായ ദർശനവിശേഷത്തെപ്പററി ഭാഗവതത്തിൽ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്ന സമ്പ്രദായം നോക്കുക:—

"ഭൂയസ്തത്രാപി സോഽദ്രാക്ഷീത
സ്തൂയമാനം മഹീശ്വരം
സിദ്ധചാരണഗന്ധർവ്വൈ-
രസുരൈർന്നതകന്ധരൈഃ.

സഹസ്രശിരസം ദേവം
സഹസ്രഫണമൌലിനം
നീലാമ്ബരം ബിസശ്വേതം
ശൃങ്ഗൈഃ ശ്വേതമിവ സ്ഥിതം.

തസ്യോത്സങ്ഗേ ഘനശ്യാമം
പീതകൌശേയവാസസം
പുരുഷം ചതുർഭുജം ശാന്തം
പത്മപത്രാരുണേക്ഷണം.

... ...
... ...

സുനന്ദനന്ദപ്രമുഖൈഃ
പാർഷദൈഃ സനകാദിഭിഃ
സുരേശൈർബ്രഹ്മരുദ്രാദ്യൈ-
ർന്നവഭിശ്ച ദ്വിജോത്തമൈഃ.

പ്രഹ്ലാദനാരദവസു-
പ്രമുഖൈർഭാഗവതോത്തമൈഃ
സ്തൂയമാനം പൃഥഗ്ഭാവൈ-
ർവ്വചോഭിരമലാത്മഭിഃ". വ്വ

ഒൻപതാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ അക്രൂരർ അതിശയിതമായ ഭഗവദ്ദർശനം കണ്ട് സ്തുതിക്കയും അനുഭവിക്കയും ചെയ്കതായ പ്രവൃത്തിയെ ഉപന്യസിച്ചിട്ട് വീണ്ടും രഥാരൂഢനായ കൃഷ്ണന്റെ അടുക്കൽ എത്തിയ കാര്യം പ്രതിപാദിക്കപ്പെടുന്നു:—

സ തദാ പരമാത്മസൌഖ്യസിന്ധൌ
വിനിമഗ്നഃ പ്രണുവൻ പ്രകാരഭേദൈഃ

അവിലോക്യ പുനശ്ച ഹർഷസിന്ധോ-
രനുവൃത്ത്യാ പുളകാവൃതോ യയൌ തം. ൯

തദാ = അപ്പോൾ (ശേഷശായിയായുള്ള ഭഗവാനെ ദർശിച്ചപ്പോൾ)

സഃ = അദ്ദേഹം (അക്രൂരർ)

പരമാത്മസൌഖ്യസിന്ധൌ = പരമാത്മസൌഖ്യം (പരമാനന്ദം) ആകുന്ന സിന്ധുവിൽ (സമുദ്രത്തിൽ)

വിനിമഗ്നഃ = വിനിമഗ്നനായി (വിശേഷേണ മഗ്നനായി മുങ്ങിയവനായി)

പ്രകാരഭേദൈഃ = അനേകം പ്രകാരങ്ങൾകൊണ്ട് (സഗുണമായും നിർഗ്ഗുണമായും ഉള്ള വിവിധങ്ങളായ രീതിയിൽ)

പ്രണുവൻ = പ്രണുവന്നായി (സ്തോത്രം ചെയ്തുകൊണ്ട്)

പുനശ്ച = വീണ്ടും (സ്തോത്രം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കേ ഒന്നുകൂടി നോക്കിയപ്പോൾ)

അവിലോക്യ = വിലോകനം (ദർശനം) ചെയ്യാതെ (അപ്പോൾ കണ്ടതായ ശേഷശായിയായുള്ള തിരുവടിയെ കാണ്മാൻ സാധിച്ചില്ലെങ്കിലും)

ഹർഷസിന്ധോഃ = ഹർഷ(ആനന്ദ) സിന്ധുവിന്റെ (സാഗരത്തിന്റെ)

അനുവൃത്ത്യാ = അനുവൃത്തി (തുടർച്ച)കൊണ്ട്

പുളകാവൃതഃ = പുളകം (രോമാഞ്ചം) കൊണ്ട് ആവൃത (കഞ്ചുകിത) നായി

തം = തിരുവടിയെ (കരയ്ക്കു രഥത്തിൽ എഴുന്നുള്ളിയിരിക്കുന്ന തിരുവടിയെ)

യയൌ = പ്രാപിച്ചു.

അല്ലയോ സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! അനന്തശയനമൂൎത്തിയായി ശംഖചക്രഗദാപദ്മപാണിയായി പീതാംബരധാരിയായുള്ള നിന്തിരുവടിയുടെ ഹാരവനമാലാദിഭൂഷണങ്ങളും സനകാദിമഹൎഷിസേവ്യമഹിമയും കണ്ടുകണ്ടു് അക്രൂരർ പരമാത്മസുഖസാഗരത്തിൽ വിശേഷമായ വിധത്തിൽ നിമഗ്നനായിയത്രേ. യമുനയിലെ ആദ്യത്തേ സ്നാനം പരിഭ്രമപ്രകാരത്താൽ ശുദ്ധിസംപാദനോപയോഗിയും രണ്ടാമത്തേ സ്നാനം ശ്രീവൈകുണ്ഠമൂൎത്തിയായ നിന്തിരുവടിയെ സാക്ഷാത്കരിച്ചു് ദൎശനം ലഭിക്കുന്നതിനും ആകയാൽ ഫലപരിണാമിയും ആയിരുന്നതിനും പുറമേ ഇതേ മൂന്നാമതൊരു സ്നാനം വിചിത്രപ്രകാരമായിരിക്കുന്നു. ഈ സ്നാനം യമുനയിലല്ല. എന്നാൽ യമുനയിൽ വച്ചാണു്. പരമാത്മസുഖസാഗരമാണു് സ്നാനത്തിനുള്ള ഘട്ടം. ഇതിൽ സ്നാനം ചെയ്താൽ ആണു് അന്തഃശുദ്ധിയും ബഹിഃശുദ്ധിയും എല്ലാം ഉണ്ടാകുന്നതു്. അതു രണ്ടും ഉണ്ടായതിനുശേഷമുള്ള ആത്മപ്രകാശമാണു് ഇതിന്റെ പൂൎവ്വരൂപം. അക്രൂരർ ഈ വിധം പരമാത്മസുഖാമൃതത്തിൽ സ്നാനം ചെയ്തപ്പോൾ നിന്തിരുവടിയെപ്പററിയുള്ള അപദാനമഹിമകൾ വിവിധങ്ങളായി ഉദിക്കയാൽ നിൎഗ്ഗുണമായും സഗ്ഗുണമായും നിന്തിരുവടിയുടെ വൈദവത്ത സ്തോത്രം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കെ ആയൊരു തക്കംനോക്കി ശേഷശായിയായ അവസ്ഥയിൽനിന്നും നിന്തിരുവടി അന്തൎദ്ധാനം ചെയ്യുകയാൽ അക്രൂരൎക്കു് രണ്ടാമതൊരിക്കൽ അതേ രീതിയിൽ കാണ്മാൻ സാധിച്ചില്ല. എങ്കിലും ആദ്യത്തേ ദൎശനത്തിൽനിന്നും ഉണ്ടായതായ പരമാനന്ദസ്വരൂപിയായ നിന്തിരുവടിയുടെ ആകാരമായിച്ചമഞ്ഞ മനോവൃത്തി അതേ രീതിയിൽ തുടരുകയാൽ ആ ആനന്ദപ്രവാഹത്താൽ നയിപ്പിക്കപ്പെട്ടു സന്ധ്യാനിയമാദികൾ നടത്തീട്ടു് അക്രൂരൻ രഥത്തിൽ ജ്യേഷ്ഠൻതിരുമേനിയുമൊന്നിച്ചു് എഴുന്നള്ളിയിരിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ അടുക്കൽ എത്തിയത്രേ.

സാരം.

ഇവിടെ പരമാത്മസ്വരൂപിയായി കണ്ട ശ്രീനാരായണമൂൎത്തിയുടെ ദൎശനാനന്ദം രഥത്തിൽ എഴുന്നള്ളിയിരിക്കുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണനിൽ ചെന്നു പററിപ്പിടിക്കും വരെ തുടരെത്തുടരെ നിന്നതായ ഒരു കഥ രണ്ടു മൂൎത്തികളുടേയും

നിരൂപണം.

അഭേദത്തേയും അക്രൂരൎക്കു ഫലമായി ഉണ്ടായ ഒരു ദൎശനവിശേഷമാത്രം ലാഭമാണെന്ന തത്വത്തേയും വ്യക്തപ്പെടുത്തുമാറു കാൎയ്യങ്ങൾ നിരൂപണം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ആദ്യത്തേയും രണ്ടാമത്തേയും നിമജ്ജനത്തിൽനിന്നും ഈ പരമാനന്ദസുഖനിമജ്ജനം വിശേഷപ്പെട്ടതാണെന്നുള്ള കാൎയ്യത്തെ 'വിനിമഗ്നഃ' എന്നുള്ളിടത്തെ വി എന്നുള്ള ഉപസൎഗ്ഗത്താൽ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

അനുവൃത്ത്യാ—ദൎശനവിഷയമായിരുന്ന മൂൎത്തി അന്തൎദ്ധാനം ചെയ്താലും തദ്ദൎശനജന്യമായ ആനന്ദകല്ലോലം നില്ക്കാതെ തുടൎന്നിരിക്കയാണു് ചെയ്തതെന്നൎത്ഥം. അപ്രകാരമുള്ള ആനന്ദാനുഭവാനുവൃത്തിയെ ബാഹ്യമായ രൂപത്തിൽ സൂചിപ്പിക്കുന്ന ഒരു ആകൃതിയാണു് 'പുളകാവൃതഃ' എന്നുള്ള അവസ്ഥയെന്നു ധരിക്കണം. ഭാഗവതത്തിൽ ഈ സന്ദൎഭം ഏതു രീതിയിലാണെന്നു നോക്കാം:—

"വിലോക്യ സുഭൃശം പ്രീതോ
ഭക്ത്യാ പരമയാ യുതഃ
ഹൃഷ്യത്തനൂരുഹോ ഭാവ-
പരിക്ലിന്നാത്മലോചനഃ.
ഗിരാ ഗദ്ഗദയാസ്തൌഷീത്
സ തമാലംബ്യ സാത്വതഃ
പ്രണമ്യ മൂൎദ്ധ്നാവഹിതഃ
കൃതാഞ്ജലിപുടഃ ശനൈഃ.
... ...
... ...
സോഽപി ചാന്തൎഹിതം വീക്ഷ്യ
ജലാദുന്മജ്ജ്യ സത്വരഃ
കൃത്വാ ചാവശ്യകം സൎവ്വം
വിസ്മിതോ രഥമാഗമത്". ൻ

പത്താമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ നന്ദസൂനുവായ ഭഗവാന്റെ വിനോദപ്രശ്നങ്ങൾക്കു ഉത്തരം പറയാൻ ആനന്ദപാരവശ്യംകൊണ്ടു സാധിക്കാത്ത അക്രൂരനോടു നിച്ചു മധുരയിലെത്തിച്ചേൎന്നതായ സന്ദൎഭത്തെ ആസ്പദമാക്കി കവി ആരോഗ്യപ്രാൎത്ഥനയാൽ ദശകം ഉപസംഹരിക്കുന്നു:—

കിമു ശീതളിമാ മഹാൻ ജലേ യത്
പുളകോഽസാവിതി ചോദിതേന തേന
അതിഹൎഷനിരുത്തരേണ സാൎദ്ധം
രഥവാസീ പവനേശ! പാഹി മാം ത്വം. ൧൦

(ഹേ) പവനേശ! = (അല്ലയോ) ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ!
(ത്വയാ) = (നിന്തിരുവടിയാൽ)
യത് = യാതൊന്നുകൊണ്ടാണോ
അസൌ, പുളകഃ = ഈ കാണുന്ന പുളകം (രോമാഞ്ചം) ഉണ്ടായിരിക്കുന്നുവോ അത്രമാത്രം
ജലേ = ജലത്തിൽ(യമുനാജലത്തിൽ)
മഹാൻ = മഹത്തായ (വലുതായ)
ശീതളിമാ, കിമു? = ശീതളിമാവു(ശൈത്യം) ഉണ്ടോ
ഇതി = എന്നിപ്രകാരം
ചോദിതേന = ചോദിതനായി (ചോദിക്കപ്പെട്ടവനായി — വിനോദപ്രശ്നം ചെയ്യപ്പെട്ടവനായി)
അതിഹർഷനിരുത്തരേണ = അതിഹർഷം (അത്യന്തസന്തോഷം)കൊണ്ടു നിരുത്തരനായി (മറുപടിയൊന്നും പറയാതെ സ്തബ്ധനായുള്ള)
തേന, സാർദ്ധം = ആ അക്രൂരരോടുകൂടി
രഥവാസീ = രഥവാസിയായി (രഥത്തിൽ എഴുന്നള്ളി വിനോദയാത്ര ചെയ്തുവസിക്കുന്ന)
ത്വം = നിന്തിരുവടി
മാം = എന്നെ
പാഹി. = പാലനം ചെയ്യുമാറാകേണമേ.

അല്ലയോ വിനോദപ്രിയനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! പരമാനന്ദപരവശനായി കൌതുകത്തോടെ ഓടിയെത്തിയ അക്രൂരരെ

ഭാവം. കണ്ടപ്പോൾ നിന്തിരുവടിയ്ക്കും അസാധാരണമായ സന്തോഷം ഉണ്ടായി. രോമാഞ്ചകഞ്ചുകിതനായുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആ അവസ്ഥ ആനന്ദാമൃതമജ്ജനംകൊണ്ടാണെന്നുള്ള തത്വം അറിയാമെങ്കിലും അതു അക്രൂരമുഖേന പ്രകാശിപ്പിക്കാനുള്ള ഉത്സാഹത്താൽ നിന്തിരുവടി ഇപ്രകാരം ചോദിച്ചു. “അക്രൂര! വരിക വരിക. എന്തേ ഈ രോമാഞ്ചം. യമുനയിലെ വെള്ളത്തിന് ഇത്രമാത്രം തണുപ്പു തട്ടീട്ടുണ്ടോ.

യഥാൎത്ഥം പറയൂ". ഇതു കേട്ടപ്പോൾ അക്രൂരർ താനനുഭവിക്കുന്ന പരമാനന്ദത്തിൻെറ ഒരു അനുഭാവമാണ് ഈ രോമാഞ്ചം എന്നു അറിവിക്കാൻ മാത്രംപോലും അഭിമാനം തോന്നാത്തതിനാലും അത്രയും വിക്ഷേപംകൊണ്ടു് ആ ആനന്ദാനുഭവത്തിനു തടസ്സം ഉണ്ടായെങ്കിലോ എന്നു വിചാരിച്ചും ഇതൊന്നും തോന്നാത്തവിധം ആനന്ദാനുഭവാനുവൃത്തി അധികമാകയാലും നിരുത്തരനായി നിന്നതേയുള്ളൂ. അല്ലെൻെറ ഭഗവൻ! ഭക്തന്മാരോടുള്ള വിനോദഭാഷണത്തിലുള്ള കൌതുകം ഇത്രമാത്രം ഉള്ളിക്കുന്ന നിന്തിരുവടി അനന്യശരണനായി കാത്തിരിക്കുന്ന ഈ എന്നെ രക്ഷിക്കുമാറാകേണമേ. ഉപേക്ഷിക്കരുതേ. അന്യാവലംബനം ഇല്ലാതെ പരിതപിക്കുന്ന എന്നിൽ തിരുവുള്ളം ഉണ്ടായി പ്രസാദിക്കുമാറാകേണമേ.

നിരൂപണം

ഇവിടെ സ്വകല്പിതമായ ഇന്ദ്രജാലം കൊണ്ടാണെങ്കിലും ഭക്തനായ അക്രൂരരോടുള്ള വിനോദം കാണുന്നതിനു കുതുകിയായ ഭഗവാനോട്ടു് ആ സന്ദൎഭം നോക്കി കവി സമുചിതമായ വിധത്തിൽ ആരോഗ്യപ്രാൎത്ഥന ചെയ്തുകൊണ്ടു് ദശകം ഉപസംഹരിക്കുന്നു. ഈ വിനോദപ്രശ്നത്തിൻെറ ഉത്ഥിതി ജലശൈത്യത്താലും ആനന്ദാനുഭവത്താലും രോമാഞ്ചോദയം സാധാരണമാകയാലാണ്.

അതിഹൎഷനിരുത്തരേണ — തനിക്കുണ്ടായിരുന്നതായ ഹൎഷം കൃഷ്ണൻെറ ചോദ്യമാധുൎയ്യംകൊണ്ടു ഒന്നുകൂടി അധികമായി എന്നു സൂക്ഷ്മം.

പുളകോദ്ഗമം കണ്ടിട്ടുള്ള വിനോദപ്രശ്നം ഇവിടെ കവികല്പിതമാണ്. ഭാഗവതത്തിൽ:—

"തമപൃച്ഛദ്ധൃഷീകേശഃ
കിം തേ ദൃഷ്ടമിഹാദ്ഭുതം
ഭൂമൌ വിയതി തോയേ വാ
തഥാ ത്വാം ലക്ഷയാമഹേ."

എന്നീവിധമാണ് ഭഗവത്പ്രശ്നം കാണുന്നതു്. വിഷ്ണുപുരാണത്തിലാകട്ടെ:—

'ദൃഷ്ടം തേ ദൃഷ്ടമാശ്ചൎയ്യ-
മക്രൂര! യമുനാജലേ
വിസ്മയോൽഫുല്ലനയനോ
ഭവാൻ സംലക്ഷ്യതേ യതഃ."

ഇപ്രകാരമാണ് ഭഗവത്പ്രശ്നം ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അക്രൂരന്റെ ഉത്തരത്തിൽ:—

"അന്തൎജലേ യദാശ്ചൎയ്യം
ദൃഷ്ടം തത്ര മയാച്യുത!
തദത്രാപി ഹി പശ്യാമി
മൂൎത്തിമത് പുരതഃ സ്ഥിതം."

എന്നു വൎണ്ണിക്കുന്ന വിഷ്ണുപുരാണകൎത്താവു യമുനാജലത്തിൽ കണ്ട സൎവ്വാശ്ചൎയ്യവും ശ്രീകൃഷ്ണാകൃതിയിൽ സമൎപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു് അത്യന്തം ഉചിതമായിരിക്കുന്നു. ഈ അവസ്ഥ നമ്മുടെ കവി നിരുത്തരം കൊണ്ടു സാധിച്ചിരിക്കുന്നു. സൎവ്വഥാ അതിരമണീയമായ ഈ ദശകത്തിന്റെ വിവരണം —

പ്രമദാഃ സുഖപാരണാം ജവേന
പ്രദിശാമീത്യുപസാന്ത്വ്യ ഗാന്ദിനേയം
യമുനാംബുനി ദിവ്യദൎശനൈസ്താ-
മനയദ് യഃ പരിപാതു സൈഷ കൃഷ്ണഃ.

എന്നീവിധം ഉള്ള പ്രാൎത്ഥനയോടുകൂടി നിറുത്തിക്കൊള്ളുന്നു. ൧൦

ഭഗവതോ മധുരാപ്രസ്ഥാനവൎണ്ണനവും, അക്രൂരസ്യ യമുനാജലേ
ഭഗവത്സ്വരൂപസാക്ഷാത്കാരവൎണ്ണനവും എന്ന
എഴുപത്തിമൂന്നാംദശകം സമാപ്തം.

അഥ ചതുസ്സപ്തതിതമം ദശകം.

ഈ ൭൪-ാമതു ദശകത്തിൽ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ മധുരാപുരിപ്രവേശവും ആ സന്ദൎഭത്തിൽ നേരിടുന്ന അനേകം ശത്രുനിഗ്രഹപരങ്ങളും മിത്രാനുഗ്രഹപരങ്ങളും ആയ ലീലാവിനോദങ്ങളും വൎണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു. ഇതിനു പുറമെ ദശകത്തിന്റെ ഒടുവിൽ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ധനുശ്ശാലയിൽ ചെന്നു പൂജിച്ചുവച്ചിരിക്കുന്ന ധനുസ്സെടുത്തു കുലച്ചു ഭഞ്ജനംചെയ്യുന്നതായ കാൎയ്യം നിരൂപണംചെയ്തിട്ടു ശകടവാടികയിൽ വിശ്രമിച്ചതായ സംഗതിയിൽ ഉപസംഹരിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരമുള്ള അനേകം സംഭവങ്ങൾ അടങ്ങിയ ഈ ദശകത്തിൽ ആദ്യപദ്യത്താൽ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ ഉച്ചസമയം കഴിഞ്ഞു് മധുരയിൽ ചെന്നു് ഉദ്യാനത്തിൽ വച്ചു ഭോജനസത്കാരം സ്വീകരിച്ചു സുഹൃജ്ജനങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു നഗരാവലോകനകുതുകിയായി രാജമാൎഗ്ഗത്തിൽ എത്തിയതായ കാൎയ്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

സംപ്രാപ്തോ മധുരാം ദിനാൎദ്ധവിഗമേ
തത്രാന്തരസ്മിൻ വസ-
ന്നാരാമേ വിഹിതാശനഃ സഖിജനൈ-
ൎയ്യാതഃ പരീമീക്ഷിതും

പ്രാപ്താ രാജപഥം ചിരശ്രുതിധൃത-
വ്യാലോകകൌതൂഹല-
സ്ത്രീപുംസോദ്യദഗണ്യപുണ്യനിഗളൈ-
രാകൃഷ്യമാണോ നു കിം. ൫

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)
ദിനാർദ്ധവിഗമേ = ദിനാർദ്ധ (അർദ്ധമായ പകുതി ദിന)ത്തിന്റെ വിഗമത്തിൽ (മാററം ഉണ്ടായിരിക്കേ—ഉച്ച തിരിഞ്ഞശേഷം)
മഥുരാം, സംപ്രാപ്തഃ = മഥുരയെ (ഭോജരാജ്യമായ മഥുരയിൽ) സംപ്രാപ്ത(പ്രാപിച്ചവ)നായ।
തത്ര = ആ മഥുരയിൽ
അന്തരസ്മിൻ = അന്തരമായ (ബാഹ്യമായ—നഗരത്തിന്റെ വെളിയിൽ—മുൻസിപ്പൽ അതൃത്തിയിലുള്ള)
ആരാമേ = ആരാമ(ഉദ്യാന)ത്തിൽ
വസൻ = വസന്നായി (എഴുന്നള്ളിയിരുന്നുകൊണ്ടു)
വിഹിതാശനഃ = വിഹിതമാ(നടത്തപ്പെട്ടതാ)യ അശന(ഭോജന)ത്തോടുകൂടിയവനായി—ഉച്ചത്തേ അമൃത്തു കഴിച്ചിട്ടു്
പുരീം, ഈക്ഷിതും = പുരി(നഗരി)യെ—ഭോജരാജധാനിയെ ഈക്ഷിക്കു(കാണു)ന്നതിനായി
സഖിജനൈഃ = സഖിജനങ്ങളോടു് (തോഴന്മാരോടു്) കൂടി
യാതഃ = യാത(യാത്രതിരിച്ചവ)നായി
ചിരശ്രുതിധൃതവ്യാലോക-
കൌതൂഹലസ്ത്രീപുംസോ-
ദ്യദഗണ്യപുണ്യനിഗളൈഃ = ചിര(വളരെക്കാല)മായുള്ള ശ്രുതി (കേൾവി)നിമിത്തം ധൃതമായ (ധരിക്കപ്പെട്ടതായ) വ്യാലോക

(പ്രത്യക്ഷദൎശന)ത്തിൽ കൌതൂഹല (കൌതുക) ത്തോടുകൂടിയ സ്ത്രീപുംസ(സ്ത്രീപുരുഷ)ന്മാരുടെ ഉദ്യത്തായ (പൊങ്ങിവരുന്നതായ — ഫലോന്മുഖമായ വിധത്തിൽ പരിപാകം വന്നതായ) അഗണ്യ(അസങ്ഖ്യ)മായ പുണ്യ(സുകൃത)ങ്ങളാകുന്ന നിഗളങ്ങളാൽ (ശൃങ്ഖലകളാൽ)

ആകൃഷ്യമാണഃ, കിം, ന = ആകൃഷ്യമാണനോ (ബലാത്കാരേണ ആകൎഷിക്കപ്പെടുന്നവനോ) എന്നു തോന്നുമാറു്

രാജപഥം, പ്രാപ്തഃ. = രാജപഥ(രാജമാൎഗ്ഗ)ത്തെ — രഥവീഥിയെ — പ്രാപ്തനായി (പ്രാപിച്ചവനായി.)

അല്ലയോ യോഗമായാവല്ലഭനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ഭോജരാജനഗരിയായ മഥുരയിലേ ഭാഗ്യം തെളിഞ്ഞുവരുന്നു.

സാരം. തൃപ്പാദധൂളിസ്പൎശത്തിനുള്ള യോഗം മഥുരയ്ക്കു സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭക്തനായ അക്രൂരരോടുംകൂടി രഥത്തിൽ ബലരാമസഹിതനായി എഴുന്നള്ളി പുറപ്പെട്ടുവരുന്ന യാത്രയിൽ നിന്തിരുവടിയുടെ കടാക്ഷദൎശനത്തിനു പാത്രീഭവിച്ചിരിക്കുന്ന ചേതനാചേതനങ്ങളായ ചരാചരം മുഴുവനെ അതിധന്യമാകുന്നു. ആനന്ദത്തോടെ നിന്തിരുവടി മഥുരയിലെത്തി. സമയം ഉച്ചതിരിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. നഗരത്തിന്റെ വെളിയിൽ അരുത്തിയിൽ ഉള്ള ഒരു പൂങ്കാവനത്തിൽ വളരെ കേമമായി തയ്യാറുചെയ്തിരുന്ന പാളയത്തിൽ നിന്തിരുവടി ബന്ധുക്കളോടും തോഴരോടുംകൂടി ഉച്ചത്തേ അമൃതേത്തും കഴിഞ്ഞു സ്വല്പം വിശ്രമിച്ചു. അനന്തരം സായംവേളയിൽ കൂട്ടരോടുകൂടി പട്ടണം കാണ്മാനായി ഒരുങ്ങി പുറപ്പെട്ടു് രാജവീഥിയിൽ വന്നു ചേൎന്നു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! യോഗിജനങ്ങൾക്കു ദുല്ലഭനും ഭക്തിമാത്രവശ്യനും ആയ ജഗദീശ്വരനായ നിന്തിരുവടി സാധുധ്വംസപരായണനായി ലോകകണ്ടകനായ കംസനാൽ പരി

പാലിക്കപ്പെടുന്ന ഭോജരാജ്യപ്രജകൾക്കു പ്രത്യക്ഷദൎശനത്തിനായി എഴുന്നള്ളിയതു കാണുമ്പോൾ നിന്തിരുവടിയെപ്പററി വിചിത്രങ്ങളായ ചരിത്രമഹിമകൾ കേട്ടു് കാണ്മാൻ കൊതിച്ചിരിക്കുന്ന ജനങ്ങൾക്കുള്ള പൂൎവ്വപുണ്യങ്ങൾ ഫലോന്മുഖമായ പരിപാകംവന്നു നിന്തിരുവടിയെ ആ രാജധാനിയിലേയ്ക്കു ബലാത്കാരേണ ആകർഷിച്ചിട്ടാണോ നിന്തിരുവടി അങ്ങോട്ടു് എഴുന്നള്ളിയതെന്നു് ഊഹിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അല്ലാതെ കംസന്റെ നിലയ്ക്കും അവനാൽ പോഷണം ചെയ്യപ്പെടുന്ന ജനങ്ങളുടെ സ്ഥിതിക്കും പുണ്യംകൊണ്ടല്ലെങ്കിൽ ഈവിധം നിന്തിരുവടിയുടെ ദിവ്യദൎശനസാക്ഷാത്കാരം സൎവ്വഥാ ദുൎല്ലഭം തന്നെയത്രേ. അതിനാൽ പ്രജാസുകൃതങ്ങൾതന്നെ ചങ്ങലയായി ഭവിച്ചു നിന്തിരുവടിയെ ആകർഷിച്ചതായി തന്നെ പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ഇവിടെ അത്യന്തദുൎല്ലഭമായ ഭഗവദ്ദൎശനം മഥുരാനിവാസികളായ സ്ത്രീപുരുഷന്മാൎക്കു സാമാന്യേന ലഭിച്ചതിലുള്ള ഭാഗ്യത്തെ പൂൎവ്വപുണ്യമഹിമകൊണ്ടുതന്നെയാണെ
നിരൂപണം.
ന്നു് സ്ഥാപിക്കുന്നതിനായി പുണ്യത്തെ നിഗളമായി രൂപണംചെയ്തു ശക്തി കൊടുത്തിരിക്കുന്നു. പാകോന്മുഖമായ പുണ്യവും വേഗേന പാകംവരാൻ ഭാവനാബലം ഉപയോഗപ്പെടുത്തിയിരുന്നു എന്നു 'ചിരശ്രുതിധൃതവ്യാലോകകൗതൂഹലം' കൊണ്ടു സാധിച്ചിരിക്കുന്നു. പുണ്യപാപങ്ങൾ അത്യുത്കടങ്ങൾ ആയാൽ ഉടൻതന്നെ സുഖദുഃഖരൂപങ്ങളായ ഫലങ്ങൾ വന്നുകൂടുന്നതാണെന്നു്:—

"അത്യുത്കടൈഃ പുണ്യപാപൈ-
രിഹൈവ ഫലമശ്നുതേ
ത്രിഭിർവ്വൎഷൈസ്ത്രിഭിർമ്മാസൈ-
സ്ത്രിഭിഃ പക്ഷൈസ്ത്രിഭിൎദ്ദിനൈഃ."

എന്നീ പ്രമാണംകൊണ്ടു് വിശദപ്പെടുന്നുണ്ടല്ലോ. ഭഗവാൻ മഥുരാനഗരിയിൽ പ്രവേശിച്ചതായ കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ:—

"അഥാപരാഹ്ണേ ഭഗവാൻ
കൃഷ്ണഃ സങ്കൎഷണാന്വിതഃ
മഥുരാം പ്രാവിശദ് ഗോപൈർ
ദിദൃക്ഷുഃ പരിവാരിതഃ."

എന്നീവിധം സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു.

൨-ാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവദ്ദർശനലാലസകളായി വന്നുകൂടിയ നഗരസുന്ദരിമാരെ ഭഗവത്സാദൃശ്യംകൊണ്ടു പുണ്യശാലിനികളാണെന്ന ഭാവത്തിൽ വർണ്ണിക്കുന്നു:—

ത്വത്പാദദ്യുതിവത് സരാഗസുഭഗാ-
സ്ത്വന്മൂർത്തിവദ് യോഷിതഃ
സംപ്രാപ്താ വിലസത്പയോധരരുചോ
ലോലാ ഭവദ്ദൃഷ്ടിവത്
ഹാരിണ്യസ്ത്വദുരഃസ്ഥലീവദയി തേ
മന്ദസ്മിതപ്രൗഢിവ-
ന്നൈർമ്മല്യോല്ലസിതാഃ കചൌഘരുചിവദ്
രാജത്കലാപാശ്രിതാഃ. ൨

അയി (ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = അല്ലയോ (ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)

യോഷിതഃ = യോഷിത്തുകൾ (സുന്ദരിമാർ — മഥുരാപുരീവാസ്തവ്യകളായ അങ്ഗനമാർ)

ത്വത്പാദദ്യുതിവത് = നിന്തിരുവടിയുടെ പാദങ്ങളുടെ (ചരണങ്ങളുടെ) ദ്യുതി (കാന്തി) പോലെ

സരാഗസുഭഗാഃ = സരാഗകളായും (രാഗത്തോടു — ൧. ചുവപ്പ്. ൨ അനുരാഗം ഇവയോടുക്രുടിയവരായും) സുഭഗ (മനോഹര) കളായും

ത്വന്മൂർത്തിവദ് = നിന്തിരുവടിയുടെ മൂത്തി (തിരുമേനി) പോലെ

വിലസത്പയോധരരുചഃ = വിലസത്തുക്കളായ (ശോഭിച്ചിരിക്കുന്നതുകളായ) ൧. പയോധരങ്ങൾ (മേഘങ്ങൾ) പോലെയുള്ള രുക്കോടു (കാന്തിയോടു) ക്രുടിയതുകളായും ൨. പയോധര (സ്തന) ങ്ങളുടെ രുക്കോടു ക്രുടിയവരായും

ഭവദ്ദൃഷ്ടിവത്	= ഭവാന്റെ (നിന്തിരുവടിയുടെ ദൃഷ്ടികൾ (നയനങ്ങൾ)പോലെ
ലോലാഃ	= ലോലകളായും (പ്ര. ചഞ്ചലകളായും, വ. സതൃഷ്ണകളായും)
ത്വദുരഃസ്ഥലീവത്	= നിന്തിരുവടിയുടെ ഉരഃസ്ഥലി (വക്ഷഃപ്രദേശം)പോലെ
ഹാരിണ്യഃ	= ഹാരിണികൾ (പ്ര. ഹാരങ്ങളോടുകൂടിയതുകളായും, വ. മനോഹാരിണികളായും)
തേ	= നിന്തിരുവടിയുടെ
മന്ദസ്മിതപ്രൌഢിവത്	= മന്ദസ്മിതത്തിന്റെ (പുഞ്ചിരിയുടെ) പ്രൌഢി (മേന്മ) പോലെ
നൈർമ്മല്യോല്ലസിതാഃ	= നൈർമ്മല്യം(പ്ര. തെളിവ് വ. പ്രസന്നത അല്ലെങ്കിൽ ശുദ്ധത്വം)കൊണ്ടു് ഉല്ലസിതകളായും (ശോഭമാനകളായും)
(തേ) കചൌഘരുചിവത്	= (നിന്തിരുവടിയുടെ)കചൌഘത്തി(കേശപാശത്തി)ന്റെ രുചി (കാന്തി)പോലെ
രാജത്കലാപാശ്രിതാഃ	= രാജത്തുക്കളായ (ശോഭിക്കുന്നതുകളായ) കലാപങ്ങളെ(പ്ര. ബർഹങ്ങളായ മയിൽപ്പീലികളെ വ. ഭൂഷണങ്ങളെ)ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നവരായും
സംപ്രാപ്താഃ.	= സംപ്രാപ്തകളായി. (വന്നുചേർന്നു.)

അല്ലയോ നഗരദർശനകുതുകിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി രാജമാർഗ്ഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ച ഉടനേതന്നെ അവിടത്തെ പുരസുന്ദരിമാർ ദർശനാഭിലാഷത്തോടെ

സാരം. ഒരുങ്ങി വന്നിരുന്ന കാര്യമാണു് ആദ്യമായി ദൃഷ്ടിവിഷയീഭവിച്ചതു്. എന്നാൽ എത്രയോ രസികതമകളായ

ഗോപവനിതമാരെ കണ്ടും കൊണ്ടാടിയും രസിച്ചും രസിപ്പിച്ചും കൂടിയിട്ടുള്ള നിന്തിരുവടിക്ക് ഇവരുടെ ദർശനത്തിൽ ഒരു പ്രത്യേകത സഹൃദയദൃഷ്ട്യാ ലക്ഷ്യമായിരുന്നു. ഇവർ അനേകം കാൎയ്യങ്ങൾകൊണ്ടു് നിന്തിരുവടിയുടെ തിരുമേനിയോടുള്ള സാദൃശ്യം നിമിത്തം അത്യന്തധന്യകളായിരുന്നു. ഇത്രയും സുകൃതബലംകൊണ്ടാണ് നിന്തിരുവടി ഇപ്പോൾ കംസവധവ്യാജേനയെങ്കിലും ഇവിടെ എഴുന്നള്ളുവാനിടയായതു്. നാദാനുലയംകൊണ്ടു് സാഹിത്യകാരസരണിയിൽ കൂടി നോക്കുകയാണെങ്കിൽ ഇവർ നിന്തിരുവടിയുടെ സാരൂപ്യമുക്തിക്ക് അർഹരായ ഭാഗ്യവതികളാണ്. പാദം മുതൽ കേശംവരെയുള്ള നിന്തിരുവടിയുടെ അങ്ഗസൌഷ്ഠവം ഓർത്താൽ അതു് ഇവരിലും അധ്യവസായംകൊണ്ടു പ്രസാദിച്ചിരിക്കുന്നതായി കാണാം. തൃപ്പാദകാന്തികൾ ആരുണ്യംകൊണ്ടു സരാഗകളാണെങ്കിൽ ഇവർ ആ പാദാരവിന്ദം ഉള്ളിൽ കരുതിയിട്ടോ എന്നു തോന്നുമാറു നിന്തിരുവടിയുടെ പ്രേമംകൊണ്ടും അനുരാഗംനിമിത്തവും സരാഗമാരായിരുന്നു. നിന്തിരുവടിയുടെ മൂൎത്തി പയോധര(മേഘ)സമാനകാന്തിയായി വിലസിക്കയാലും സുന്ദരിമാർ ദർശനംകൊണ്ടുള്ള കൌതുകം ഹേതുവായി ചാടിയോടി വരുകനിമിത്തം ചഞ്ചലപയോധര—സ്തനകളായി ശോഭിക്കയാലും ഒന്നുപോലെ വിലസത്പയോധരകാന്തികളായിരുന്നു. നിന്തിരുവടി മോഹനാങ്ഗികളായ പുരവനിതകളെ കടാക്ഷിക്കാൻ ചഞ്ചലദൃഷ്ടിയാകയാലും അവർ നിന്തിരുവടിയുടെ ദർശനത്തിൽ സന്തുഷ്ടകളാകയാലും അവിടത്തെ ദൃഷ്ടികളും അവരും ഒന്നുപോലെ ലോലകളായിരുന്നു. ഹാരംനിമിത്തവും മനോഹാരിണികളാകയാലും നിന്തിരുവടിയുടെ വക്ഷഃസ്ഥലിയും അവരും ഹാരിണികളായിരുന്നു. നിന്തിരുവടിയുടെ പുഞ്ചിരി നിലാവുപോലെ തെളിച്ചംകൊണ്ടും അവർ മനഃപ്രസാദംകൊണ്ടും ശോഭിച്ചിരുന്നു. മയിൽപ്പീലികൾ അണിയുകയാൽ നിന്തിരുവടിയുടെ കേശപാശകാന്തിയും ഭൂഷണങ്ങൾകൊണ്ടു് അലങ്കൃതകളാകയാൽ അവരും കലാപവതികളായി പ്രകാശിച്ചിരുന്നു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! യേന കേന പ്രകാരേണ ഭോജരാജധാനിയിലെ വനിതമാർ ആപാദചൂഡം നിന്തിരുവടിയുടെ ആരാധനത്തിനെന്നോണം തുല്യരൂപവിലാസിനികളായി പരിശോഭിച്ചുവത്രേ.

ഇവിടെ ഭഗവദ്ദർശനം ലഭിക്കുന്നതിന് പുണ്യവതികളായി ഭവിച്ച പുരനാരിമാരെ അനുഗതധർമ്മംകൊണ്ടും ശ്ലേഷമഹിമയാലും കവി തൻെറ പ്രൌഢോക്തിവിഭവത്തിൽ ഭഗവത്കടാക്ഷദാനവ്യങ്ഗ്യഭങ്ഗ്യായോഗ്യകളായി സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു.

മിശ്രപക്ഷം.

സാരൂപ്യസാലോക്യസാമീപ്യസായൂജ്യമുക്തികളിൽ ഗോപിമാർ സായൂജ്യമുക്തിക്കു തക്ക സുകൃതാതിശയം ഉള്ളവരാണെങ്കിലും ഈ നഗരയുവതികൾ സാരൂപ്യംകൊണ്ടെങ്കിലും ഭഗവാനെ അടുക്കാൻ ഒരുങ്ങിയതായ വർണ്ണന നഗരപ്രവേശമുഖത്തിൽ ഭഗവത്സത്കാരത്തിൽ പ്രകൃതിസിദ്ധമായ ഒരു ബഹുമാനമായി കൂടി കവി സങ്ഗ്രഹിച്ചിട്ടുള്ളതുപോലെ തോന്നുന്നു. വിശിഷ്യ ഇപ്രകാരമുള്ള വനിതാവർണ്ണനത്തിൽ ഉപമാനമർയ്യാദയാ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ രാജമാർഗ്ഗത്തിൽ പ്രവേശിക്കുമ്പോൾ ധരിച്ചിരുന്ന വേഷവും പ്രകാശിപ്പിച്ചിരുന്ന മനോഭാവവും ഏതുവിധം ആയിരുന്നു എന്നുകൂടി വ്യക്തമാകുന്നു. കോമളമായ ചരണാരവിന്ദത്തോടുകൂടി ലീലാരസികനായ, ചുററും ദർശനീയമായ മഹിമകൊണ്ടു സൌകൌതുകം കടാക്ഷവിലാസങ്ങൾ പൊഴിച്ചും ലക്ഷ്മീനിവാസസ്ഥാനമായ വക്ഷഃസ്ഥലത്തിൽ മുക്താഹാരം ധരിച്ചു പരിശോഭിച്ചും ഭക്തചിത്തപ്രസാദമധുരമായ മന്ദസ്മിതചന്ദ്രികയാൽ സുന്ദരനായും കേകിപിഞ്ഛാവതംസനായി ജഗത്സാമ്രാജ്യമകുടം വ്യക്തപ്പെടുത്തിയും ആയിരുന്ന ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ മഥുരാരാജവീഥിയിൽ പ്രവേശിച്ചതെന്ന് ഊഹിച്ചാൽ സിദ്ധിക്കുന്നതാണ്. ഇതുകൊണ്ടു ശത്രുസംഹാരം നാന്തരീയകം എന്നല്ലാതെ ഭക്താനുഗ്രഹത്തിനായുള്ള ലീലാവിലാസം ആണു ഏതവസ്ഥയിലും കൃഷ്ണാവതാരത്തിൽ സ്പഷ്ടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതെന്നു വന്നുകൂടുന്നു. ൨

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവാൻ ദർശനകാംക്ഷിണികളായ പ്രമദമാരെ കടാക്ഷംകൊണ്ടു സന്തോഷിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു സഞ്ചരിക്കവേ ഹർഷാൽ ഭൂതങ്ങൾക്കു വശ്യരായ ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ഒരു രജകനെ കണ്ടുമുട്ടി കാട്ടിക്കൂട്ടിയതായ ലീല വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

താസാമാകലയന്നപാങ്ഗവലനൈ-
ർമ്മോദം പ്രഹർഷാദ്ഭുത-
വ്യാലോലേഷു ജനേഷു തത്ര രജകം
കഞ്ചിത് പടം പ്രാർത്ഥയൻ

കംസസ്യ ദാസ്യതി രാജകീയഭവനം
യാഹീതി തേനോദിതഃ
സദ്യസ്തസ്യ കരേണ ശീർഷമഹൃഥാഃ
സോഽപ്യാപ പുണ്യാം ഗതിം. ൭൮

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
അപാങ്ഗവലനൈഃ = അപാങ്ഗവലനങ്ങളാൽ (കടാക്ഷവിക്ഷേപങ്ങളാൽ)
താസാം = അവൎക്ക (ദൎശനാകാംക്ഷിണികളായി കാത്തിരിക്കുന്ന പുരസുന്ദരിമാൎക്ക്)
മോദം = മോദ (സന്തോഷ)ത്തെ
ആകലയൻ = ആകലയന്നായി (ഉണ്ടാക്കുന്നവനായി—നല്കിക്കൊണ്ട്)
ജനേഷു, പ്രഹർഷാദ്ഭുത-വ്യാലോലേഷു = ജനങ്ങൾ, പ്രഹർഷം (സന്തോഷാതിശയം) കൊണ്ടും അദ്ഭുത (ആശ്ചൎയ്യ)ത്താലും വ്യാലോലന്മാരായി (അങ്ങോട്ടിങ്ങോട്ട് ഓടിനടക്കുന്നവരായി ഇരിക്കെ—കണ്ടു തൃപ്തിവരാതെ മുന്നോട്ടു മുന്നോട്ട് പാഞ്ഞോടിക്കൊണ്ടിരിക്കവെ
തത്ര = അവിടെ (ആ രാജവീഥിയിൽ)
കഞ്ചിദ്, രജകം = ഒരു രജകനോട് (വെളുത്തേടനോട്)
പടീം = പടിയെ (ഒരു നല്ലവസ്ത്രത്തെ)
പ്രാൎത്ഥയൻ = പ്രാൎത്ഥയന്നായി (യാചിക്കുന്നവനായി)
(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)
തേ = നിനക്ക്
കഃ = ആര്

ദാസ്യതി	= ദാനംചെയ്യും (തരും)
രാജകീയഭവനം	= രാജകീയഭവനത്തിന് (കൊട്ടാരത്തിന്)
യാഹി.	= യാനംചെയ്ക.(പോക) അവിടെ ചെന്നാൽ വെണ്ടതു കിട്ടും
ഇതി	= എന്നിപ്രകാരം
തേന	= അവനാൽ (ആ രജകനാൽ)
ഉദിതഃ	= ഉദിത(പറയപ്പെട്ടവ)നായി
സദ്യഃ	= ഉടനെതന്നെ
കരേണ	= കരം(തൃക്കൈ)കൊണ്ടു്
തസ്യ	= അവന്റെ (ആ രജകന്റെ)
ശീഷം	= ശീർഷത്തെ (ശിരസ്സിനെ)
അഹൃഥാഃ.	= ഹരിച്ചു.(ഛേദിച്ചു--ഹനിച്ചു)
സഃ, അപി	= അവനും (വെളുത്തടനാണെങ്കിലും തൃക്കൈക്കൊണ്ടു വധം നേരിടുകയാൽ)
പുണ്യാം, ഗതിം	= പുണ്യമായ ഗതിയെ (മോക്ഷത്തെ)
ആപ.	= ആപി(പ്രാപി)ച്ചു.

അല്ലയോ അലങ്കാരപ്രിയനായി ഭക്തപാപവിധ്വംസിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടിയുടെ പുരീദശനയാത്രയും ബാഹ്യമായ കൌതുകസാധ്യത്തിനും പുറമേ

സാരം.

ആന്തരമായ അതാതു കാൎയ്യങ്ങളേയും നിവ്ഹിക്കുന്നതായ ലീലാവിനോദത്തിൽ കലാശിക്കുന്നു. പ്രൌഢമായ അലങ്കാരധോരണിയും ഗൂഢമായ ഭാവരസസ്ഫൂത്തിയും ചേന്നവിധം ഒരുങ്ങിവന്ന നഗരയുവതികളെ നിന്തിരുവടി കരുണാർദ്രമായി കടാക്ഷാമൃതവഷണങ്ങളാൽ ആനന്ദിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു രസികശിരോമണിയായി പോകവെ ഇതുവരെ ലഭിക്കാത്തതും അത്ര സുലഭവും അല്ലാത്ത ദിവ്യദശനംകൊണ്ടും അസാധാരണമായ സൌന്ദൎയ്യാദികൾ കണ്ടും ജനങ്ങൾ ആകവെ അത്യാനന്ദത്തിലും അത്യാശ്ചൎയ്യത്തിലും മതിമറന്നു വീണ്ടും വീണ്ടും കാണുന്നതിനായി

മുന്നോട്ടു മുന്നോട്ടു പാഞ്ഞോടിച്ചാടുന്നു. ഇങ്ങിനെയുള്ള ബഹളത്തിനിടയിൽ ഒരു രജകൻ രാജവീഥിയിൽകൂടി നല്ല ഒന്നാന്തരം അലക്കിയ വസ്ത്രങ്ങൾ കൊണ്ടുപോകുന്നു. പക്ഷെ അവ കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കുള്ള പരിവട്ടങ്ങളാണ്. എന്നാൽ ജഗദേകചക്രവൎത്തിയായ നിന്തിരുവടിയുടെ ദൃഷ്ടിക്ക് അവ അപ്രാപ്യങ്ങളല്ല. ഏതായാലും നിന്തിരുവടി അവനോട് എടോ എനിക്കും ജ്യേഷ്ഠനും ആവശ്യമുള്ള വസ്ത്രങ്ങൾ തരൂ എന്നപേക്ഷിച്ചു. ആവോ! മഹാപാപി അവന് പാപമഹിമയാൽ നിന്തിരുവടിയോടും പുച്ഛമാണു തോന്നിയതു്. രാജഭൃത്യനായ അവൻ "രാജകീയമായ പരിവട്ടം എങ്ങിനെ ചോദിച്ചു, നീ രാജദ്രോഹമുള്ളവനാണ്, നിനക്കാരു തരും, നിനക്ക് ഇതിനു യോഗ്യതയില്ല, രാജഗൃഹത്തിൽ ചെല്ലുക, ഇതിനു തക്ക ശിക്ഷ അവിടെ കിട്ടും. വേഗം അങ്ങോട്ടുതന്നെ പോക" എന്നു പരുഷമായും ആക്ഷേപമായും അവൻ ഉത്തരം പറയവേ പെട്ടെന്നു നിന്തിരുവടി തൃക്കൈകൊണ്ടു് അവന്റെ കഴുത്തറുത്ത് ഇനി ഈവിധം ഉത്തരം പറയുവാനുള്ള മുഖം ഇരിക്കവയ്യാ എന്നുള്ള സങ്കല്പത്തിന്മേൽ ദൂരത്തെറിഞ്ഞു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! നിന്തിരുവടിയുടെ തൃക്കൈവിളയാട്ടത്തിനുള്ള വൈഭവം അസാമാന്യമാണ്. ഉടൻതന്നെ ദുഷ്ടനാണെങ്കിലും രജകനാണെങ്കിലും ആക്ഷേപവചനശരം പ്രയോഗിച്ചവനാണെങ്കിലും ആ രജകൻ പുണ്യവാന്മാൎക്കു ലഭ്യമായ മോക്ഷത്തെ പ്രാപിച്ചുവത്രേ. തിരുമുഖം കണ്ടു ജീവത്യാഗം ചെയ്യാനിടയാകയാൽ ഉടൻതന്നെ പാപപുണ്യങ്ങൾ പാടേ നശിച്ചു് അവന്റെ ആത്മാവു പരമാത്മസായുജ്യം പ്രാപിക്കാനിടയായി.

ഇവിടെ പുരിദൎശനയാത്രയിൽ ഭക്തരായ സ്ത്രീപുരുഷന്മാൎക്കു് അമന്ദാനന്ദകരമായ ദൎശനം പ്രസാദിച്ചു് സന്തോഷം കൊടുക്കുന്നതിന്നിടയ്ക്കു കൌതുകചേഷ്ടയാൽ സൎവ്വജ്ഞ

നിരൂപണം.

നായ ഭഗവാൻ കംസഭൃത്യനായ ഒരു രജകനെ ഹനിച്ചു് അവന്നു മോക്ഷം കൊടുത്തതായ കാൎയ്യം സരസമായി വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭഗവാൻ വസ്ത്രം ചോദിക്കയും അവൻ അധിക്ഷേപവചനം ചെയ്യുകയും ചെയ്തു എന്നുള്ള കൃത്യങ്ങൾക്കു ദുഷ്ടനായ അവന്നു തന്റെ ആത്മാവിനെത്തന്നെ പാപക്ഷാളനം

ചെയ്തു പരിശുദ്ധപ്പെടുത്തി ഭഗവദർപ്പണം ചെയ്യാനൊരുങ്ങിയതായ കാര്യം രജകപദംകൊണ്ടു സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. രജകാഗമനവും അവന്റെ ശിരശ്ഛേദവും ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"രജകം കഞ്ചിദായാന്തം
രങ്ഗകാരം ഗദാഗ്രജഃ
ദൃഷ്ട്വാഽയാചത വാസാംസി
ധൌതാന്യത്യുത്തമാനി ച.

... ...

... ...

ഏവം വികത്ഥമാനസ്യ
കുപിതോ ദേവകീസുതഃ
രജകസ്യ കരാഗ്രേണ
ശിരഃ കായാദപാതയത്." ൩

അടുത്ത ശ്ലോകത്താൽ ഒരു തന്തുവായനും മാലാകാരനും ഭഗവദ്ഭക്തിപൂർവ്വം സാധിച്ചു സേവിക്കയാൽ അവർക്കു ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ നല്കിയതായ പ്രസാദത്തെ വർണ്ണിക്കുന്നു:—

ഭൂയോ വായകമേകമായതമതിം
തോഷേണ വേഷോചിതം
ദാശാംസം സ്വപദം നിനേഥ സുകൃതം
കോ വേദ ജീവാത്മനാം
മാലാഭിഃ സ്തബകൈഃ സ്തവൈരപി
പുനർമാലാകൃതാ മാനിതോ
ഭക്തിം തേന വൃതാം ദിദേശിഥ പരാം
ലക്ഷ്മീം ച ലക്ഷ്മീപതേ!. ൪

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)

ഭൂയഃ = വീണ്ടും (രാജവീഥിയിൽ കൂടി കൌതുകം കണ്ടു പോകവേ രജകകഥാനന്തരം)

ആയതമതിം = ആയതമതി (വിശാലബുദ്ധി) യായി ഉദാരനായി

തോഷേണ = തോഷ (സന്തോഷ) ത്തോടുകൂടി

വേഷോചിതം	= വേഷോചിതമായതിനെ(നി ന്തിരുവടിയുടേയും ബലരാമൻേറയും വേഷത്തിന തക്കവിധം—നിന്തിരുവടിക്കു പീതാമ്ബരവും ബലരാമനു നീലാമ്ബരവും എന്നിത്യാദിയായ—അവരവക്കു ചേച്ച്യുള്ള ദിവ്യവസ്ത്രങ്ങളെ)
ദാശ്വാംസം	= ദാനംചെയ്യ (മനസ്സാലെ സമപ്പിക്കു)ന്നവനായി ഉള്ള
ഏകം, വായകം	= ഒരു വായക(തുന്നുവായ)നെ
(ത്വാം)	= (ഭക്തപ്രിയനായ നിന്തിരുവടി)
സ്വപദം	= സ്വപദത്തെ (സ്വസ്ഥാനത്തെ—വൈകുണ്ഠത്തെ—അഥവാ തൻെറ പദത്തെ (അവസ്ഥയെ) സാരൂപ്യത്തെ)
നിന്യേഥ.	= നയിപ്പി(പ്രാപിപ്പി)ച്ചു.
ജീവാത്മനാം	= ജീവാത്മാക്കളുടെ (പ്രാണികളായ ശരീരികളുടെ)
സുകൃതം	= സുകൃത (അദൃഷ്ടമായ പുണ്യ)ത്തെ
കഃ, വേദ.	= ആരു അറിയുന്നു. (സർവ്വജ്ഞനായ ഭഗവാനു് അല്ലാതെ ആൎക്കു കണ്ടുപിടിക്കാൻ സാധിക്കും.)
പുനഃ	= വീണ്ടും (അനന്തരം)
മാലാകൃതാ	= ഒരു മാലാകൃത്തിനാൽ (മാലകെട്ടുകാരനാൽ)
മാലാഭിഃ	= മാല (ആവശ്യംപോലെ ധാരാളം പൂമാല)കളാലും

സ്തബകൈഃ, അപി	= സ്തബകങ്ങൾ(പൂക്കുലകൾ—ചെണ്ടുകൾ) കൊണ്ടും
സ്തവൈഃ, (അപി)	= സ്തവ (സ്തോത്ര)ങ്ങൾകൊണ്ടും
മാനിതഃ	= മാനിത(പൂജിത)നായ
(ത്വം)	= (നിന്തിരുവടി)
തേന	= അവനാൽ (ആ മാലാകാരനാൽ)
വൃതാം	= വരിക്ക (വരണംചെയ്യ—അപേക്ഷിക്ക)പ്പെട്ടതായ
ഭക്തിം	= ഭക്തിയേയും (പരമപ്രേമത്തേയും)
(ഹേ) ലക്ഷ്മീപതേ!	= (അല്ലയോ) ലക്ഷ്മീപതിയായ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി
പരാം, ലക്ഷ്മീം, ച	= അത്യുത്തമമായ ലക്ഷ്മിയേയും (ഐശ്വര്യത്തെയും)
ദിദേശിഥ	= കൊടുത്തു.

അല്ലയോ ഭക്തജനാനുകമ്പിയായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! രജകൻ അപേക്ഷിതങ്ങളായ വസ്ത്രങ്ങൾ തന്നില്ലെന്നല്ല അധിക്ഷേപങ്ങൾകൂടി ചെയ്തുവല്ലോ. ഈയവ

സാരം. സ്ഥക്കു് ഒരു പരഭാഗം കാണ്മാനെന്നപോലെ മറെറാരു സംഭവം അത്യാശ്ചര്യമായിരിക്കുന്നു. ഒരു നെയ്ത്തുകാരൻ തന്റെ നെയ്ത്തുശാലാമുഖം അലങ്കരിച്ചു സ്വാഗതം പറഞ്ഞു നിന്തിരുവടിയേയും ജ്യേഷ്ഠൻ തിരുമേനിയേയും ശാലയ്ക്കകത്തു് എഴുന്നള്ളിച്ചു കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുപോയി. അവിടത്തെ ദർശനം അത്യദ്ഭുതമായിരുന്നു. നാനാപ്രകാരത്തിലുള്ള ദിവ്യകാന്തികലർന്നു മുഴമിന്നുസമായ ഉത്തമമംഗല്യങ്ങൾകൊണ്ടു് ആ ശാല സംപൂർണ്ണമായിരുന്നു. ഉള്ളതിൽ അത്യന്തശ്രേഷ്ഠങ്ങളും വേഷത്തിനു തക്കവിധത്തിൽ നീലമേഘശ്യാമളനായ നിന്തിരുവടിക്കു പീതാമ്ബരങ്ങളും ചന്ദ്രികാധവളനായ ബലരാമനു നീലാമ്ബരങ്ങളും എന്നുവേണ്ട സമുചിതങ്ങളായ അനേകം ഉടുപ്പുകൾ കാൽശരായകൾ തൂവൽതൊപ്പികൾ എന്നിക്കണക്കിനു ധാരാളം ദിവ്യവസ്ത്രങ്ങൾ അയാൾ നിർവ്യാജമായി അടിയറവച്ചു വണങ്ങി.

പ്രസന്നനാകയാൽ മന്ദഹാസമധുരമായ മുഖാരവിന്ദത്തിൽ തുളു മ്പുന്ന കരുണാമൃതംകൊണ്ടു പൂൎണ്ണമായ കടാക്ഷങ്ങൾ ചൊരി ഞ്ഞുകൊണ്ടു നിന്തിരുവടി ആ നെയ്ത്തുകാരനു വൈകുണ്ഠ ലോകം അനുഗ്രഹിച്ചു. തന്നെപ്പോലെയുള്ള ദിവ്യവിഗ്രഹം അണിഞ്ഞുള്ള ഭാഗ്യത്തിന് അയാളെ പാത്രമാക്കി. കാണുന്ന വൎക്ക് ഇതെന്തൊരത്ഭുതമെന്നു തോന്നിപ്പോയി. അപ്രകാരം ഒരു അസൂയ എനിക്കും ഉദിക്കാതിരിക്കുന്നതല്ല. എന്നാൽ ആ നെയ് ത്തുകാരൻ മുമ്പു ചെയ്തിട്ടുള്ള സുകൃതമത്രേ ഇതിനു കാരണം. അപ്രകാരം മുജ്ജന്മാൎജ്ജിതമായ സുകൃതപരിപാകം വന്നതായ സ്ഥലം സൎവ്വജ്ഞനായ നിന്തിരുവടിക്കല്ലാതെ മററാൎക്കും കാ ണ്മാൻ കഴികയില്ലത്രേ. ഇതിങ്ങനെയിരിക്കട്ടെ. ഇനി മറെറാരു സംഭവം നോക്കുക. അതു് ഇതിലും അധികം ആശ്ചൎയ്യകരമായിരി ക്കുന്നു. തന്തുവായനാണെങ്കിലും ദിവ്യങ്ങളും അമൂല്യങ്ങളും ആയ അനേകം അംബരങ്ങൾ വേണ്ടിവരികയാൽ നിന്തിരുവടിയേയും ഗോപന്മാരേയും വസ്ത്രങ്ങൾ ദാനംചെയ്തു് ഉപചരിക്കുന്നതിനു കുറെ അധികം പണച്ചിലവുണ്ടെന്നു് ഊഹിക്കാവുന്നതാണു്. ഒരു മാല കെട്ടുകാരൻെറ യോഗമാണു് മഹായോഗം. സുഗന്ധികളായ ജാതിമല്ലികാചമ്പകാദികളായ പുഷ്പങ്ങൾ കൊണ്ടുവന്നു കോൎത്തു കെട്ടിയ ഹാരങ്ങളും ചെണ്ടുകളും നിന്തിരുവടിയ്ക്കും ജ്യേഷ്ഠനും മററും വേണ്ടപോലെ സമൎപ്പിച്ചു ബഹുമാനിക്കയാൽ അവൻ വിചാരിച്ചതിലും അധികം ഭാഗ്യം ലഭിച്ചുവത്രേ. അവൻെറ അപേക്ഷ നിന്തിരുവടിയിൽ അചഞ്ചലമായ ഭക്തിയുണ്ടാക ണം എന്നു മാത്രമേ ആയിരുന്നുള്ളു. കരുണാൎദ്രമായ തിരുവുള്ളം കൊണ്ടു പ്രസാദിച്ചപ്പോൾ അവൻ അപേക്ഷിക്കാത്തതായ ലക്ഷ്മിയും ലഭിച്ചു. എന്നുതന്നെയല്ല സന്തതികളും അവരെല്ലാം ദീൎഘായുസ്സുകളും ഒടുവിൽ വൈകുണ്ഠപ്രാപ്തിയുള്ളവരുമായിട്ടാണു് അവനു വരംകൊടുത്തതു്. അല്ലെൻെറ ഭഗവൻ! കാമിതാധിക മായ വരംകൊടുക്കുന്ന ഒരു നൂതനകല്പശാഖിയത്രേ നിന്തിരുവടി.

ഇവിടെ നിസ്സാരന്മാരും ഭക്തിമഹിമയാൽ ഭഗവാനെ വശപ്പെടുത്തുന്നു എന്നും അവിടെ ജാതിമതഭേദചിന്തയില്ലെന്നും

നിരൂപണം.

ആരിലും ഭഗവാൻ ഭക്തികൊണ്ടു് ക്രമാ ധികം പ്രസാദിക്കുന്നു എന്നും ഉള്ള സംഗ തിയാണു് തന്തുവായമാലാകാരയോഗങ്ങൾകൊണ്ടു നിരൂപണം

ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്. വസ്ത്രങ്ങൾ കൊടുക്കയില്ലെന്നു ശഠിച്ച രജകനാണെങ്കിൽ സ്വാമിഅല്ലാത്തതിനാൽ അവന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ അതു ശരിവയ്ക്കേണ്ടതാകയാൽ പാപവിധ്വംസനത്തിനു മാത്രമേ അവൻ അവകാശിയാകയൊള്ളു എന്നു കരുതി അവന്റെ ശിരശ്ഛേദവും പുണ്യഗതിയും ഉചിതമായി. തന്തുവായനും മാലാകാരനും സ്വാമിയാകയാൽ അവിടെ ദയ മാത്രമേ ദാനത്തിൽ സാധകമാകയുള്ളു എന്നു വിചാരിച്ചുള്ള ഭഗവത്പ്രസാദം ആ രീതിക്കു് ഉചിതമായിരിക്കുന്നു.

സ്തബകൈഃ സ്തവൈഃ — ഇവിടെ വബയോരഭേദം കല്പിച്ചു നോക്കിയാൽ സ്തവങ്ങളും സ്തബകങ്ങളും ഒന്നുതന്നെയാണെന്നു വരാം. എന്നാൽ സ്തവങ്ങൾ തന്നെ അന്യരൂപത്തിൽ അർച്ചനോപയോഗിയായ സ്തബകങ്ങളായി (കുസുമാഞ്ജലിയായി) ഭവിച്ചു എന്നു വിചാരിച്ചാൽ രണ്ടുംകൂടി ചേർന്നപ്പോൾ സ്തോത്രകുസുമാഞ്ജലികൾ കൊണ്ടു് മാലാകാരൻ തന്റെ ബഹുമാനനം ക്രമാധികമായി നടത്തി എന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ലക്ഷ്മീം ച — ഇവിടെ മാലാകാരനായ സുദാമാവു് അപേക്ഷിച്ചതു ഭക്തി മാത്രമാണു്. സമ്പത്തും ഭക്തിയും വിരുദ്ധമാകയാൽ സമ്പത്തിൽ ഭക്തി നശിച്ചുപോയേക്കും എന്നു ഭയപ്പെട്ടാണു് സമ്പത്തിനെ അപേക്ഷിക്കാത്തതു്. കരുണാനിധിയായ ഭഗവാൻ ഹിതകാരിയായി സ്ഥിരമായ സമ്പത്തിനെയും ഭക്ത്യവിരോധേന കൊടുത്തുവത്രേ. ഭഗവാൻ ലക്ഷ്മീപതിയാകയാൽ ഭക്തികൊണ്ടു വശ്യനായപ്പോൾ ലക്ഷ്മിയും അവിടെ സ്ഥിരവാസം ഉറപ്പിച്ചു എന്നു സാരം. ഈ നാരായണീയത്തിൽ തന്നെ:—

'യേ ത്വദ്ധ്യാനഗുണാനുകീർത്തനരസാ-
സക്താ ഹി ഭക്താ ജനാ-
സ്തേഷ്വേഷാ വസതി സ്ഥിരൈവ ദയിത-
പ്രസ്താവദത്താദരാ'

എന്നീവിധം ഭക്തരിൽ ലക്ഷ്മീവിലാസം സ്പഷ്ടമത്രേ. തന്തുവായനും മാലാകാരനും ഭഗവാൻ പ്രസാദിച്ചരുളിയ ഭാഗ്യയോഗം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"സ തന്തുവായകഃ പ്രീത-
സ്തയോർവ്വേഷമകല്പയത്

വിചിത്രവർണ്ണൈശ്ചൈലേയൈ-
രാകല്പൈരനുരൂപതഃ

....

തസ്യ പ്രസന്നോ ഭഗവാൻ
പ്രാദാത് സാരൂപ്യമാത്മനഃ.
തതഃ സുദാമ്നോ ഭവനം
മാലാകാരസ്യ ജഗ്മതുഃ
തൌ ദൃഷ്ട്വാ സ സമുത്ഥായ
നനാമ ശിരസാ ഭുവി.

... ...

ശസ്തൈഃ സുഗന്ധൈഃ കുസുമൈ-
ർമ്മാലാ വിരചിതാ ദദൌ
താഭിഃ സ്വലംകൃതൌ പ്രീതൌ
കൃഷ്ണരാമൌ സഹാനുഗൌ.
പ്രണതായ പ്രപന്നായ
ദദതുർവ്വര! തൌ വരാൻ
സോഽപി വവ്രേഽചലാം ഭക്തിം
തസ്മിന്നേവാഖിലാത്മനി.
ഇതി തസ്മൈ വരം ദത്വാ
ശ്രിയം ചാന്വയവർദ്ധിനീം
ബലമായുര്യ്യശഃ കാന്തിം
നിർജ്ജഗാമ സഹാഗ്രജഃ."

പരമഭക്തിയേയും ഐശ്വര്യത്തേയുമാണ് സുദാമാവ് അപേക്ഷിച്ചതെന്നുള്ള വിവരണം ശ്യാമസുന്ദരത്തിൽ കാണുന്നതു വിമർശനീയമായിരിക്കുന്നു.

ഒരു ശ്ലോകത്താൽ ത്രിവക്രയ്ക്കു ഭഗവാൻ നല്കിയ അനുഗ്രഹപ്രകാരം വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

കുബ്ജാമബ്ജവിലോചനാം പഥി പുനർ-
ദൃഷ്ട്വാംഗരാഗേ രതാം
ദത്വാ സാധു കിലാംഗ! രാഗമദദാ-
ന്നസ്യാ മഹാന്തം ഹൃദി

ചിത്തസ്ഥാമൃജുതാമഥ പ്രഥയിതും
ഗാത്രേഽപി തസ്യാഃ സ്ഫുടം
ഗൃഹ്ണൻ മഞ്ജു കരേണ താമുദനയ-
സ്താവജ്ജഗത്സുന്ദരീം. ൭

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	=	(അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
പുനഃ	=	പിന്നീട് (ദിവ്യാമ്ബരധാരിയും പുഷ്പമാലാലംകൃതനുമായി യാത്ര തുടങ്ങവേ)
പഥി	=	പന്ഥാവിൽ (മാർഗ്ഗത്തിൽ)
അബ്ജവിലോചനാം	=	അബ്ജ(പദ്മ)ങ്ങൾ പോലെ മനോഹരങ്ങളായ വിലോചന (നയന) ങ്ങളോടുകൂടിയ—സുന്ദരിയായ
കുബ്ജാം	=	കുബ്ജയെ (ഒരു കൂനിയെ)
ദൃഷ്ട്വാ	=	ദർശിച്ചിട്ടു (കണ്ടിട്ട്)
തയാ	=	അവളാൽ
അങ്ഗരാഗേ	=	അങ്ഗരാഗം (ലേപനത്തിനും കുറിക്കും ഉള്ള ചന്ദനക്കൂട്ട്)
ദത്തേ, (സതി)	=	ദത്തമായിരിക്കെ (അർപ്പിക്കപ്പെടവെ)
അങ്ഗ!	=	അല്ലയോ ഭഗവൻ!
(ത്വം)	=	(നിന്തിരുവടി)
തസ്യാഃ	=	അവളുടെ (ആ കൂനിയുടെ)
ഹൃദി	=	ഹൃത്തിൽ (ഹൃദയത്തിൽ)
മഹാന്തം, രാഗം	=	മഹത്തായ രാഗ (അനുരാഗ—പ്രേമ)ത്തെ—ഭക്ത്യതിശയത്തെ
സാധു	=	വേണ്ടപോലെ
അദധാഃ, കില.	=	ദാനംചെയ്തുപോൽ. (ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുത്തുപോൽ.)

അഥ	=	അനന്തരം (കുബ്ജയിൽ നിന്ന് അങ്ഗരാഗം വാങ്ങിച്ച ഉടനെ)
തസ്യാഃ	=	അവൾക്ക് (ആ കുനിക്ക്)
ചിത്തസ്ഥാം	=	ചിത്ത (ഹൃദയ)ത്തിൽ ഉള്ള തായ
ഋജുതാം	=	ഋജുതയെ (ആജ്ജവത്തെ—നേരുമാഗ്ഗത്തെ - മഹാന്മാരെ പൂജിച്ച് ഉപചരിക്കണം എന്നുള്ള സാധുവൃത്തിയെ) വളവില്ലായ്മയെ
ഗാത്രേ, അപി	=	ഗാത്ര (ശരീര)ത്തിലും സ്ഥലശരീരമായ ദേഹത്തിലും
സ്ഫുടം	=	സ്പഷ്ടമായി
പ്രഥയിതും	=	പ്രഥിപ്പിക്കുന്നതിന് (പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതിന്)
കരേണ	=	കരം (തൃക്കൈ)കൊണ്ട്
ഗൃഹ്ണൻ	=	ഗൃഹ്ണന്നായി (ഗ്രഹിച്ച-പിടിച്ച) കൊണ്ടു
മഞ്ജു	=	മഞ്ജുവാംവണ്ണം (പീഡാലവലവും ഉണ്ടാകാത്തവിധം ലളിതമായി)
താവത്	=	അത്രമാത്രംകൊണ്ട്
താം	=	അവളെ
ജഗത്സുന്ദരീം	=	ജഗത്സുന്ദരിയായി(ത്രിലോകമോഹിനിയായി)
ഉദനയഃ.	=	ഉന്നയിച്ചു. (ഉയത്തിഎടുത്തു) നിവത്തു് ഋജുഗാത്രിയായ സുന്ദരിയാക്കിത്തീത്തു.

അല്ലെൻെറ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! യോഗമായാവിലാസങ്ങൾ കര കവിഞ്ഞു തുളുമ്പി കളിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ മഹിമ പ്രതിക്ഷണം വദ്ധിച്ചുവരുന്നു. രാജമാ

സാരം. ഗ്ഗത്തിൽവച്ച് എല്ലാപേരും കാൺകേ സംഭവിച്ചതായ മറെറാരു വിശേഷം അത്യന്തം വിസ്മയാവഹമായിരി

ക്കുന്നു. കംസന്നു കളഭക്കൂട്ടു തയ്യാറാക്കി കുറിക്കൂട്ടാക്കി കൊടുക്കുന്ന ജോലിക്കാരിയായ ഒരു ദാസിയെ വഴിക്കുവെച്ചു കാണുകയും പരിമളധോരണി കണ്ടു് അടുത്തുകൂടി നിന്തിരുവടി തയാറായിരിക്കുന്ന ചന്ദനക്കൂട്ടു ഞങ്ങൾക്കു ലേപനത്തിനായി തരണമെന്നും ആർക്കാണു കൊണ്ടുപോകുന്നതെന്നും മററും ചോദിക്കയും ചെയ്തു. മധുരമായ ആലാപവും മോഹനമായ തിരുമേനിയും കണ്ടു പരവശയായ അവർ നിങ്ങൾക്കല്ലാതെ ഞാൻ ആൎക്കു കൊടുക്കുന്നു. കാൎയ്യം കംസന്റെ ആവശ്യത്തിനാണെങ്കിലും ഇപ്പോൾ ഇതെല്ലാം നിങ്ങൾതന്നെ എടുത്തു് അനുഭവിക്കാനാണു് തയ്യാറായിരിക്കുന്നതു് എടുക്കാം, പൂശാം, മണം വീശാം, കുറി തൊടാം എന്നുംമററും ആദരവോടെ പറകയും ചെയ്തു് അവൾ ഉപചരിച്ചു ലേപനക്കൂട്ടു് അൎപ്പിച്ചു എന്നുതന്നെയല്ല നിന്തിരുവടിയുടെ രൂപമാധുൎയ്യം കണ്ടു കാമപരവശയായി തീരുകയും ചെയ്തു. കൃപാനിധിയായ നിന്തിരുവടിയാകട്ടെ അവൾ തനിക്കുതന്ന അങ്ഗരാഗത്തിനു പകരം അവൾക്കു് അനുരാഗം വരത്തക്ക ഭക്തി ഉദിപ്പിച്ചു എന്നു മാത്രമല്ല തന്നിൽ അനുരാഗം വരത്തക്ക യോഗത്തിന്നു് അനുരൂപമായി അവളെ കൂനു് തീൎത്തു് ത്രിഭുവനസുന്ദരിയാക്കി രൂപം മാററുവാനും പ്രസാദിച്ചിട്ടു് തൃക്കൈകൊണ്ടു് അവളുടെ ചിബുകത്തിൽ പിടിച്ചും തൃക്കാൽകൊണ്ടു് അവളുടെ പ്രപദത്തിൽ താങ്ങിയും അനായാസമായും ലളിതമായും അവളെ ഒന്നു നിവൎത്തുവിട്ടു. അപ്പോൾ കാണാം എങ്ങിനെയെന്നറിയാതെ ആ ത്രിവക്ര മഹാസുന്ദരിയായി ഭവിച്ചു എന്നുതന്നെയല്ല നിന്തിരുവടിക്കുകൂടി മോഹം ഉല്ലസിക്കത്തക്ക മഹിമയുള്ള ലാവണ്യം പ്രസാദിച്ചവളായും തീൎന്നു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ഇതും ഒരു ലീലയത്രേ.

ഇവിടെ ദരിദ്രനെ സമ്പന്നനാക്കുക ദുഷ്ടനെ ശിഷ്ടനാക്കുക എന്നിത്യാദികൾ ലോകസാധാരണത്തിലുള്ള പ്രവൃത്തികളാകയാൽ അത്ര ആശ്ചൎയ്യപ്പെടാനില്ലെന്നും ത്രിവക്ര
നിരൂപണം. യെ ഋജുവാക്കി ലോകോത്തരസൌന്ദൎയ്യശാലിനിയാക്കി തീൎത്തതായ പ്രയോഗം കേവലം യോഗമായാവൈഭവംകൊണ്ടുതന്നെയാണെന്നും ഉള്ള ഒരു ഉത്കൃഷ്ടഭഗവല്ലീലയെ പ്രകടിപ്പിക്കുവാനായി കുബ്ജാവൃത്താന്തം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭഗവാനു് അങ്ഗരാഗം കൊടുത്തപ്പോൾ അവൾക്കു് ആ രാഗം വക്രത തീൎത്തു

രഞ്ജനം കാന്തിയുള്ളതാക്കി എന്നുള്ള രീതിയിൽ ശരിക്കു ശരി പകരമായതായ കാൎയ്യം ഫലിക്കുന്നു.

ചിത്തസ്ഥാമുജ്ജതാം—ഭഗവദാഗമനസമയം കംസസൈരന്ധ്രിയായിരുന്നിട്ടും ഋജുതയാൽ ഉള്ളിൽ നേരോടെ ഉപചരിക്ക എന്നതുതന്നെ കവികല്പനയിൽ അവളുടെ അംഗങ്ങൾക്കുള്ള ഋജുതയിൽ കലാശിച്ചപോലുള്ള തത്വം വ്യംഗ്യമായി ഉൽപ്രേക്ഷകൊണ്ടു സാധിച്ചിരിക്കുന്നു.

അങ്ഗരാഗം വാങ്ങിച്ച് അങ്ഗരാഗം കൊടുത്തു എന്നുള്ള ശബ്ദാഭേദനിബന്ധനമായ അൎത്ഥവിനിമയ

അലങ്കാരം. ത്താൽ അന്യോന്യാലങ്കാരം ഉദാഹരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ലക്ഷണം:—"അന്യോന്യം നാമ യത്ര സ്യാ-
ദുപകാരഃ പരസ്പരം"

എന്നാകുന്നു.

കുബ്ജയുടെ വരവും കൃഷ്ണന്റെ അനുഗ്രഹകരണവും ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"അഥ വ്രജൻ രാജപഥേന മാധവഃ
സ്ത്രിയം ഗൃഹീതാങ്ഗവിലേപഭാജനാം
വിലോക്യ കുബ്ജാം യുവതീം വരാനനാം
പപ്രച്ഛ യാന്തീം പ്രഹസൻ രസപ്രദഃ.
കാ ത്വം വരോൎവ്വേതദഹോനുലേപനം
കസ്യാങ്ഗനേ വാ കഥയസ്വ സാധു നഃ
ദേഹ്യാവയോരങ്ഗവിലേപമുത്തമം
ശ്രേയസ്തതസ്തേ നചിരാദ് ഭവിഷ്യതി.
... ...
ദാസ്യസ്മ്യഹം സുന്ദര! കംസസമ്മതാ
ത്രിവക്രനാമാ ഹ്യനുലേപകൎമ്മണി
മദ്ഭാവിതം ഭോജപതേരതിപ്രിയം
വിനാ യുവാം കോഽന്യതമസ്തദൎഹതി.
... ...
... ...
പ്രസന്നോ ഭഗവാൻ കുബ്ജാം
ത്രിവക്രാം രുചിരാനനാം
ഋജ്വീം കൎത്തും മനശ്ചക്രേ
ദൎശയൻ ദൎശനേ ഫലം.

പദ്ഭ്യാമാക്രമ്യ പ്രപദേ
ദ്വ്യങ്ഗുല്യുത്താനപാണിനാ
പ്രഗൃഹ്യ ചിബുകേ/ദ്ധ്യാത്മ-
മുദനീനമദച്യുതഃ". ൭

അനന്തരം ത്രിവക്രയ്ക്കുണ്ടായതായ അനുഗ്രഹം അറിഞ്ഞു പലരും ശ്രീകൃഷ്ണനു യഥാശക്തി ഏതെങ്കിലും പുഷ്പഫലാദികൾ അർപ്പിച്ചു ധന്യരായതായ കഥയെ ഉദാഹരിച്ചിട്ട് കവി അപ്രകാരം ഒരു ഭാഗ്യം തനിക്കു ലഭിക്കാൻ യോഗമില്ലാത്തതായ കാര്യത്തെപ്പററി പശ്ചാത്തപിക്കുന്നതായി ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

താവന്നിശ്ചിതവൈഭവാസ്തവ വിഭോ!
നാത്യന്തപാപാ ജനാ
യത് കിഞ്ചിദ് ദദതേ സ്മ ശക്ത്യനുഗുണം
താമ്ബൂലമാല്യാദികം
ഗൃഹ്ണാനഃ കുസുമാദി കിഞ്ചന തദാ
മാർഗ്ഗേ നിബദ്ധാഞ്ജലി-
ർന്നാസിഷം ബത ഹാ യതോ/ദ്യ വിപുലാ-
മാർത്തിം വ്രജാമി പ്രഭോ! ൮

(ഹേ) വിഭോ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ) വിഭുവാ(കർത്തും കർത്തുമന്യഥാകർത്തും ച ശക്തനാ)യുള്ള (ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)

നാത്യന്തപാപാഃ, ജനാഃ = അത്യന്തം (ക്രമാധികം) ആയ പാപം ഇല്ലാത്തവരായ—ശകലം എങ്കിലും പുണ്യം ചെയ്തിട്ടുള്ളവരായ ജനങ്ങൾ (മഥുരാനിവാസികളായ ആളുകൾ)

താവത് = അത്രകൊണ്ടുമാത്രം (അനുലേപനമായ അങ്ഗരാഗം കൊടുക്കകൊണ്ടു മാത്രം ത്രിവക്രയെ അനുഗ്രഹിച്ചതായ പ്രത്യക്ഷസീൻ കണ്ടതുകൊണ്ടുതന്നെ)

നിശ്ചിതവൈഭവാഃ = നിശ്ചിതമായ (തീർച്ചപ്പെടുത്തപ്പെട്ടതായ) ഇതു കേവലം ഒരു മനുഷ്യനല്ല; ഏതാണ്ട് അസാ

= ധാരണശക്തിയുള്ള ഒരു മഹാപുരുഷനാണെന്ന് ഉറയ്ക്കപ്പെട്ടതായ) വൈഭവ് (മാഹാത്മ്യ)ത്തോടുകൂടിയവരായി—നിന്തിരുവടി അസാമാന്യശക്തിയുള്ള ഒരുത്തമനാണെന്ന മനസ്സിലാക്കിയിട്ടു്

തവ = നിന്തിരുവടിക്കു (നിന്തിരുവടിയുടെ ജ്യേഷ്ഠൻ തിരുമനസ്സിലേയ്ക്കും എന്നുവേണ്ട കൂടിവന്നിട്ടുള്ള ഗോപാദികൾക്കും കൂടി)

ശക്ത്യനുഗുണം = ശക്തിക്കു (തങ്ങളുടെ സ്ഥിതിക്കു്) അനുഗുണ (അനുരൂപ)മായ

താംബൂലമാല്യാദികം = താംബൂലം ആദിയായ (വെററില, പാക്കു്, പഴം, മാല്യം പുഷ്പം, അക്ഷത മുതലായ)

യത് കിഞ്ചിത് = ഏതെങ്കിലും സാധനത്തെ

ദദതേ, സ്മ. = ദാനംചെയ്തു. (കാഴ്ചദ്രവ്യമായി അൎപ്പിച്ചു.)

(ഹേ) പ്രഭോ! = (അല്ലയോ) പ്രഭോ! (ലോകൈകനായകനായ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ!)

തദാ = അപ്പോൾ (നിന്തിരുവടി മഥുരാപുരീദൎശനത്തിനായി എഴുന്നള്ളിയ സമയം)

(അഹം) = (ഞാൻ)

നിബദ്ധാഞ്ജലിഃ = നിബദ്ധാഞ്ജലിയായി (കൈകൂപ്പിക്കൊണ്ടു്)

കുസുമാദി, കിഞ്ചന = കുസുമം (പുഷ്പം) തുടങ്ങി ഏതെങ്കിലും കാഴ്ചദ്രവ്യത്തെ

ഗൃഹീതാനഃ = ഗൃഹീതാനനായി (എടുത്തുകൊണ്ടു്)

മാൎഗ്ഗേ = മാൎഗ്ഗത്തിൽ (വഴിയിൽ)

ന, അതിഷ്ഠം. = നിന്നില്ലല്ലോ.

ബത! ഹാ!! = കഷ്ടമേ കഷ്ടം, എന്റെ മഹാപാപശക്തികൊണ്ടു് അതിനു സാധിച്ചില്ലത്രേ.

യതഃ = യാതൊരു കാരണത്താൽ (അപ്രകാരം അവിടെ നില്ക്കുവാൻ യോഗമില്ലാതെ പോയതു നിമിത്തം)

(അഹം) = (ഞാൻ)

അദ്യ = ഇന്നു (ഇപ്പോഴ—ഈ ജന്മത്തിൽ)

വിപുലാം = വിപുലയായ (വലുതായ)

ആൎത്തിം = ആൎത്തിയെ (പീഡയെ— രോഗവേദനയെ)

വ്രജാമി. = പ്രാപിക്കുന്നു. (ഇതേ അനുഭവിച്ചുവരുന്നു.)

അല്ലയോ ഭഗവൻ! ഭക്താൎത്തിഭഞ്ജനനായ നിന്തിരുവടിയുടെ മഹിമ അസാധാരണമായിരിക്കുന്നു. ത്രിവക്രയുടെ വക്രത തീൎത്തു് അനുഗ്രഹിച്ചു എന്നുമാത്രമല്ല, ലോകോ

സാരം.

ത്തരസൌന്ദൎയ്യശാലിനിയായ ഒരു വനിതാരത്നമായും ഭവിക്കുവാൻ നിന്തിരുവടി പ്രസാദിച്ചുവല്ലോ. ഈ ഒരു വൈഭവം രാജവീഥിയിൽ കൂടിയിരുന്ന സകലൎക്കും പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടുവാനിടയാകയാൽ അവരിൽ അത്യന്തപാപികളല്ലാത്ത പുണ്യവാന്മാൎക്കു് അത്ഭുതമായി തോന്നി. ഉടൻതന്നെ അവർ നിന്തിരുവടിയെപ്പററി 'ഇതൊരു സാധാരണമനുഷ്യനല്ലെന്നും ദിവ്യശക്തിവിലാസം പ്രസരിച്ചുകാണുകയാൽ പുരുഷോത്തമനാണെന്നും ലബ്ധമായ ഈ സമയം ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു് ഉചിതമല്ലെന്നും എന്തെങ്കിലും ഉപചാരദ്രവ്യം കാഴ്ചവെച്ചു വന്ദിക്കുന്നതു ശ്രേയസ്കരമാണെ' ന്നും കരുതി അതിലേയ്ക്കായി വേഗത്തിൽ ഒരുങ്ങിത്തുടങ്ങി. ചിലർ താംബൂലവും മററുചിലർ പൂമാലകളും വേറേചിലർ ഫലങ്ങളും

ഇനിയൊരു കൂട്ടർ അക്ഷതകളും എന്നീവിധം അനേകം പേർ അവരവരുടെ ശക്തിപോലെ എന്തെങ്കിലും കിട്ടിയ സാധനങ്ങൾ കൊണ്ടുവന്നു നിന്തിരുവടിക്കും കൂടിയുള്ളവൎക്കും ഭക്തിപുരസ്സരം സമൎപ്പിച്ചുവത്രേ. അല്ലയോ ജഗദേകനാഥനായ ഭഗവൻ! എന്നെപ്പോലെ മഹാപാപിയായി ആരും തന്നെയില്ല. നിന്തിരുവടി മഥുരാപുരീദൎശനകുതുകിയായി എഴുന്നള്ളിയതായ ആ സമയം ഞാനും വല്ല പുഷ്പഫലമൂലാദികൾ എടുത്തുകൊണ്ടു കൈകൂപ്പി ആ വഴിയിൽ നിന്നില്ലല്ലോ. കഷ്ടമേ കഷ്ടം. ആയൊരുകാരണമത്രേ ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഇത്രയും വലുതായ രോഗപീഡയനുഭവിക്കാനിടയായതു്. നിശ്ചയമായും അപ്പോൾ വല്ലതും സമൎപ്പിച്ചു വന്ദിച്ചിരുന്നു എങ്കിൽ എനിക്കു് ഇപ്രകാരം ക്ലേശപാത്രമായ ഒരു ജന്മം തന്നെ ഉണ്ടാകയില്ലായിരുന്നു. മഥുരാനിവാസികളത്രേ മഹാഭാഗ്യവാന്മാർ.

ഇവിടെ മഥുരാപുരീവാസ്തവ്യന്മാരായ ജനങ്ങൾ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാനെ യഥാശക്തി ഉപചരിച്ചു ജന്മസാഫല്യം അനുഭവിച്ചതായ കാൎയ്യത്തേയും തദ്ദ്വാരാ അത്രയ്ക്കും ഭാഗ്യത്തിനിടയാകാഴികയാലാണു തനിക്കു് ഇപ്പോൾ നേരിട്ടിട്ടുള്ള സകലപീഡകളും ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതെന്നും അതിനാൽ ലോകത്തിൽ ആരുംതന്നെ ലബ്ധമാകുന്ന ശുഭാവസരം പാഴാക്കാതെ ഈശ്വരസേവനം കഴിയുന്നത്ര നടത്തി പാപവിമുക്തന്മാരായി ആനന്ദിക്കണം എന്നും ഉള്ള സംഗതിയേ ഭക്തനായ കവി ഭംഗിയായി സങ്ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു.

[illegible]

താവന്നിശ്ചിതവൈഭവാഃ—പരക്കേ ബോധ്യമാകത്തക്കവിധം ത്രിവക്രയുടെ കൂനു് പബ്ലിക്കിൽവച്ചു തീൎത്തു് അനുഗ്രഹിച്ചതാണു് ഇത്രവേഗം വൈഭവം പരന്നതെന്നു താത്പൎയ്യം.

നാത്യന്തപാപാഃ—സമ്പൂൎണ്ണപുണ്യന്മാരും സമ്പൂൎണ്ണപാപന്മാരും അത്യന്തപുണ്യന്മാരല്ലാത്തവരും അത്യന്തപാപന്മാരല്ലാത്തവരും ആയി നാലുതരത്തിലാണു് ജനങ്ങൾ ഉള്ളതു്. അതിൽ ആദ്യത്തേ വകക്കാർ ദേവന്മാരും രണ്ടാമത്തേ വകക്കാർ അസുരന്മാരും മൂന്നും നാലും ഇനത്തിലുള്ളവർ മനുഷ്യരും ആകുന്നു. അതിൽ മൂന്നാമത്തേ വകയിലുള്ളവർ ഉത്തമഭക്തിക്കു് അൎഹരും നാലാമത്തേവാളുകൾ ഭജനത്തിനു യോഗ്യന്മാരും ആകുന്നു എന്നൊരു ലഘുവായ ഭേദവും ഉണ്ടു

നാതിഷ്ടം ബത ഹാ—ഇതു് കവിക്കു് ഭഗവത്പരിചരണത്തിലുള്ള ഉത്കണ്ഠാതിശയത്തിലും ആ പരിചരണം കൊണ്ടു തന്നെ സകല പീഡകളും നീങ്ങിപ്പോകും എന്നുള്ള വിശ്വാസത്തിലും ഘടിപ്പിച്ചതാണു്.

പ്രഭോ!—ആദ്യം 'വിഭോ!' എന്നൊരു സംബോധനം കഴിഞ്ഞിട്ടു ഇവിടെ പ്രഭോ! എന്നു വീണ്ടും മറ്റൊരുതരത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ള സംബോധനം ലൌകികമായ രീതിയിലുള്ള ഉപചാരയോഗ്യതയേയും ഉപചരിക്കുന്ന ആളുകളുടെ സമസ്ത സങ്കടഹരണസാമർത്ഥ്യത്തേയും സ്പഷ്ടപ്പെടുത്തുന്നു.

ഈ ശ്ലോകത്തിലേ കഥകൾ മുഴുവനും ഭക്തനായ കവിയുടെ കല്പനാവൈഭവമാണെങ്കിലും ഭാഗവതത്തിൽ:—

"......വ്രജൻ മാർഗ്ഗേ വണിക്പഥൈഃ
നാനോപായനതാംബൂല-
സ്രഗ്ഗന്ധൈസ്സാഗ്രജോർച്ചിതഃ."

എന്നിങ്ങനെ ഒരു സാമാന്യസംഭവം ഇല്ലെന്നില്ല. ൬

ഏഴാമതു ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവാൻ ത്രിവക്രയെ സമാധാനപ്പെടുത്തീട്ടു് കീർത്തിമാനായി ഗോപുരത്തിൽ പ്രവേശിച്ചതായ കഥ ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

ഏഷ്യാമീതി വിമുക്തയാപി ഭഗവ-
ന്നാലേപദാത്ര്യാ തയാ
ദൂരാത് കാതരയാ നിരീക്ഷിതഗതി-
സ്ത്വം പ്രാവിശോ ഗോപുരം
ആഘോഷാനുമിതത്വദാഗമമഹാ-
ഹർഷോല്ലലദ്ദേവകീ-
വക്ഷോജപ്രഗളത് പയോരസമിഷാത്
ത്വത് കീർത്തിരന്തർഗ്ഗതാ. ൭

(ഹേ) ഭഗവൻ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ) ഭഗവൻ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)

ഏഷ്യാമി, ഇതി = ഞാൻ പിന്നീടു വരാം എന്നു പറഞ്ഞു്

വിമുക്തയാ, അപി = വിമുക്തയാ (വിടപ്പെട്ടവളാ)ണെന്നുവരികിലും—സമാധാ

		നപ്പെട്ടുത്തി പറഞ്ഞയക്ക പ്പെട്ടവളാണെങ്കിലും
കാതരയാ	=	കാതരയായ (വിരഹഭീരുവായ)
തയാ, ആലേപദാത്ര്യാ	=	ആ ആലേപ (അങ്ഗരാഗ) ദാനം ചെയ്തവളായ കുബ്ജ യാൽ
ദൂരാത്	=	ദൂരത്തുനിന്നും വിട്ടുമറയുന്നതു വരെ—വളരെ അകലേ വച്ചു തന്നെ
നിരീക്ഷിതഗതിഃ	=	നിരീക്ഷിതമായ (നിശ്ശേഷം ഈക്ഷിതം ആയ—കാണ പ്പെട്ടതായ) ഗതിയോടു (ഗമ നത്തോടു) കൂടിയവനായ
ത്വം	=	നിന്തിരുവടി
ഗോപുരം	=	ഗോപുരത്തെ (പ്രധാനമായ ഗോപുരദ്വാരത്തിൽ)
പ്രാവിശഃ	=	പ്രവേശിച്ചു.
ത്വത്കീർത്തിഃ	=	നിന്തിരുവടിയുടെ കീർത്തിയാ കട്ടെ (പൂതനാദിസംഹാരം ചെയ്യും ഗോപികാദിവിഹാ രം ചെയ്യും ദിവ്യാവതാരലീ ലകൾ നടത്തിവരുന്നതായ യശസ്സാകട്ടെ)
ആഘോഷാനുമിതത്വദാഗമ-മഹാഹർഷോല്ലലദ്ദേവകീ-വക്ഷോജപ്രഗളത പയോ-രസമിഷാത്	=	ആഘോഷം (നിന്തിരുവടിയു ടെ എഴുന്നള്ളത്തു സമ്ബ ന്ധിച്ചു് ജനങ്ങൾ സന്തോഷ പരവശരായി നടത്തുന്ന കോ ലാഹലം) കൊണ്ടു അനുമിത മായ (ഊഹിക്കപ്പെട്ടതായ) ത്വദാഗമത്തിൽ (നിന്തിരു വടിയുടെ വരവിൽ) ഉള്ള മഹാഹർഷം നിമിത്തം (പര മാനന്ദം നിമിത്തം) ഉല്ലള

ത്തുകളായ (തുള്ളിച്ചാടുന്നതുകളായ) ദേവകീവക്ഷോജ(സ്തന)ങ്ങളിൽനിന്നും പ്രഗളത്തായ (ചുരന്നുവരുന്നതായ) പയോരസം (മുലപ്പാൽ) എന്ന മിഷ(വ്യാജ)ത്താൽ

അന്തൎഗ്ഗതാ = അന്തൎഗ്ഗതയായി. (പ്രവിഷ്ടയായി.)

അല്ലയോ ഭക്തിവശ്യനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! അംഗരാഗദാനം നിമിത്തം ദൃഢമായ അനുരാഗം ഉദിച്ചും, ആ അനുരാഗം തന്നെ വിട്ടുമാറാത്തനിലയിൽ പ്രേമപാശമായി ചമഞ്ഞും ഉള്ള കുബ്ജ തന്റെ അഭീഷ്ടസിദ്ധിക്കായി സ്വഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു ക്ഷണിച്ചു; എങ്കിലും മന്ദഹാസമധുരമായ കടാക്ഷത്തോടുകൂടി ജ്യേഷ്ഠന്റെ സന്നിധിയിൽ വെച്ചു സാഭിപ്രായമായി നിന്തിരുവടി 'വന്നകാൎയ്യം നിൎവ്വഹിച്ചശേഷം ആതിത്ഥ്യം സ്വീകരിച്ചുകൊള്ളാ'മെന്നു സമാധാനപ്പെടുത്തി അയയ്ക്കുയാണു ചെയ്തതു്. എങ്കിലും വിരഹഭീരുവായ അവൾ പക്ഷേ, വരാതെ പററിച്ചുവെങ്കിലോ എന്നു ശങ്കിച്ചു നിന്തിരുവടിയുടെ ദൎശനം മറയുന്നതുവരെ അത്ര അകലേവച്ചു തന്നെ സോത്കണ്ഠമായി നോക്കി നിന്നിരുന്നു. നിന്തിരുവടിയാകട്ടെ ജ്യേഷ്ഠനോടും മററു ഗോപന്മാരോടും കൂടി കോലാഹലമുഖരിതമായ രാജധാനിയിലേ ഗോപുരദ്വാരത്തിൽ എഴുന്നള്ളിയത്രേ. എന്നാൽ ഒരു വിശേഷം വൎണ്ണനീയമായിരുന്നു. നിന്തിരുവടി ഗോപുരദ്വാരത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു അകമേ എഴുന്നള്ളുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ ആശ്ചൎയ്യകരങ്ങളായ ദുഷ്ടസംഹാരങ്ങളും, ശിഷ്ടസംരക്ഷണങ്ങളും ചെയ്തുകൊണ്ടുവരുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ ശരച്ചന്ദ്രികാസുന്ദരമായ കീൎത്തി രാജഗൃഹാന്തരങ്ങളിൽ കടന്നു് അവിടെ ഉള്ളവൎക്കെല്ലാം യഥോചിതം ഉണൎവ്വുണ്ടാക്കിപ്പോൽ. എന്നാൽ ഈ തരം രാജമന്ദിരത്തിനുള്ളിൽ പരന്നതായ കീൎത്തിയ്ക്കു് ഒരു രൂപം കൂടി കല്പിക്കുവാൻ കഴിയുന്നതാണു്. നിന്തിരുവടിയുടെ വരവിനെ സൂചിപ്പിക്കുന്ന മററുള്ള കോലാഹലഘോഷം ആദ്യമായി കൎണ്ണങ്ങളിൽ പ്രവേശിച്ചതു ധന്യധന്യയായുള്ള പെററമ്മയായ ദേവകിക്കാണു്. ചിരോത്കണ്ഠിതയായുള്ള ആ

സാരം,

ദേവകിയുടെ വാത്സല്യസമൃദ്ധങ്ങളായ സ്തനങ്ങൾ ഇതു കേട്ട ഉടൻതന്നെ തുള്ളിയുലഞ്ഞു് ആനന്ദക്ഷുഭിതങ്ങളായി താനേ സ്തന്യം ചുരത്തിത്തുടങ്ങി. ധാരധാരയായി ചുരത്തുന്ന ധവള ധവളമായ ആ സ്തന്യപയസ്സ് രാജഗൃഹത്തിൽ പരന്നപ്പോൾ ഇതു് മുൻചൊന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ കീർത്തിപ്രസരം തന്നെയെന്നു തോന്നിയത്രേ. സ്തന്യം എന്നതു് പേരിനല്ലാതെ പരമാർത്ഥത്തിൽ എല്ലാപേരുടേയും ഉള്ളിൽ കൊള്ളുന്നതും, രാജഭവനം പരിശുദ്ധിപ്പെടുത്തുന്നതുമായ നിന്തിരുവടിയുടെ യശസ്സുതന്നെയാണു് സ്തന്യവ്യാജേന പരന്നതു്. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ചുരുക്കത്തിൽ നിന്തിരുവടിയുടെ കൌതുകാസ്പദമായ ആഗമനതേജസ്സ് രാജഭവനങ്ങൾക്കു് ഒരു പുതുമയും, പ്രകാശവും ഉണ്ടാക്കിത്തീർത്തുവത്രേ.

ഇവിടെ കാര്യഗൌരവമുള്ളപ്പോൾ കൌതുകത്തിനുള്ള സ്ഥാനം അത്ര ഗണനീയമല്ല. അതിനെത്തന്നെ കുബ്ജാസാന്ത്വനംകൊണ്ടും പരമാർത്ഥത്തിൽ സ്വമാതാവായ ദേവകിയ്ക്കുള്ള പരമാനന്ദദാനമാണു് മഥുരാപുരീപ്രവേശത്തിലേ ആദ്യമായ പ്രയോജനം എന്നുള്ളതിനെ അപഹ്നുത്യലങ്കാരമര്യാദയാ കീർത്തിപ്രവേശംകൊണ്ടും, അലങ്കാരമര്യാദയാണെങ്കിലും വസ്തുതത്വത്തിൽ ഭഗവദാഗമനാഘോഷം മുൻകൂട്ടിത്തന്നെ രാജഗൃഹത്തിലേ ജനങ്ങളെ എല്ലാം അവരവരുടെ അതുവരെയുള്ള മലിനമനോവൃത്തിഹീനന്മാരാക്കി ഭഗവദ്ദർശനയോഗ്യന്മാരാക്കിത്തീർത്തു എന്ന ആശയത്തെ വ്യങ്ഗ്യഭങ്ഗികൊണ്ടും നിരൂപണംചെയ്തിരിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

ഭഗവൻ!—ഈ സംബോധനംകൊണ്ടു് 'ഭഗ'ശബ്ദാർത്ഥത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചിരിക്കുന്ന കീർത്തിവ്യാപ്തി ഇവിടെ സാഭിപ്രായമാകുന്നു. ഭഗവാൻ കുബ്ജയോടു പറഞ്ഞ സമാധാനവചനം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം സങ്ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"ഏവം സ്ത്രിയാ യാച്യമാനഃ
കൃഷ്ണോ രാമസ്യ പശ്യതഃ
മുഖം വീക്ഷ്യാനു ഗോപാനാം
പ്രഹസംസ്താമുവാച ഹ.

ഏഷ്യാമി തേ ഗൃഹം സുഭ്രു!
പുംസാമാധിവികല്പനം
സാധിതാശേഷാനുഗ്രഹാണാം നഃ
പാന്ഥാനാം ത്വം പരായണം.
വിസൃജ്യ വാണ്യാ മാധ്വ്യാ താം. ൧

വ്യാമള്ള ശ്ലോകത്തിൽ ഭഗവാൻ യാഗശാലയിൽ ചെന്നു് പെട്ടെന്നു ധനുസ്സെടുത്തു കുലയ്ക്കയും, വലിക്കയും, മുറിക്കയും ചെയ്തതായ കാര്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:-—

ആവിഷ്ടോ നഗരീം മഹോത്സവവതീം
കോദണ്ഡശാലാം വ്രജൻ
മാധുര്യേണ നു തേജസാ നു പുരുഷൈ-
ർദ്ദൂരേണ ദത്താന്തരഃ
സ്രഗ്ഭിർഭൂഷിതമർച്ചിതം വരധനുർമ്മാ
മേതി വാദാത് പുരഃ
പ്രാഗൃഹ്ണാഃ സമരോപയഃ കില
സമാക്രാക്ഷീരഭാങ്ക്ഷീരപി. ൨

(ഹേ! ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)
മഹോത്സവവതീം = മഹോത്സവത്തോടുകൂടിയ (ധനുര്യാഗം നിമിത്തം വലുതായ ഉത്സവാഘോഷം കൊണ്ടാടുന്നതായ)
നഗരീം = നഗരിയെ(ഭോജരാജധാനിയിൽ)
ആവിഷ്ടഃ = ആവിഷ്ടനായി (പ്രവേശിച്ചവനായി)
കോദണ്ഡശാലാം = കോദണ്ഡ(ധനുഃ)ശാലയെ, പൂജനീയമായ വില്ലു വച്ചിരിക്കുന്നതായ ഹാളിൽ
വ്രജൻ = വ്രജന്നായി(ഗമിക്കുന്നവനായി) ചെന്നിട്ടു്
പുരുഷൈഃ = പുരുഷരാൽ (കംസഭൃത്യരായ ഭൈത്ര്യരാൽ)
മാധുര്യേണ, നു = മാധുര്യം(തിരുമേനിയിൽ കാണുന്ന മോഹനത്വം)കൊണ്ടോ

(അഥവാ), തേജസാ, നു = (അല്ലെങ്കിൽ)തേജസ്സ് (അധൃഷ്യമായ ക്രാന്തി)കൊണ്ടോ, എന്തുകൊണ്ടെന്ന് അറിയുന്നില്ല, ഏതാണ്ടൊരു അനിർവ്വചനീയമായ മഹിമയാൽ

ദൂരേണ = ദൂരത്തുവച്ചുതന്നെ

ദത്താന്തരഃ = ദത്തമായ(നല്കപ്പെട്ടതായ) അന്തര (അവകാശ) ത്തോടുകൂടിയവനായി—വഴിയൊഴിഞ്ഞുകൊടുക്കപ്പെട്ടവനായി

സ്രഗ്ഭിഃ = സ്രക്കുകം (പൂമാലകൾ)കൊണ്ടു്

ഭൂഷിതം = ഭൂഷിത(അലങ്കൃത)മായി

അർച്ചിതം = അർച്ചിതമായി (പൂജിച്ചുവയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതായി) ഉള്ള

വരധനുഃ = വര(ശ്രേഷ്ഠ)മായ ധനുസ്സിനെ (ചാപത്തെ)

മാ, മാ, ഇതി, വാദാത്, പുരഃ = അരുതു്, അരുതു് എന്ന വാദത്തിന (പറയുന്നതിന) മുമ്പുതന്നെ

പ്രാഗൃഹ്ണാഃ. = പ്രഗ്രഹിച്ചു. (എടുത്തു.)

സമരോപയഃ = സംരോപണംചെയ്തു(കുലച്ചു)

സമാക്രാക്ഷീഃ. = സമാകർഷണം ചെയ്തു. (വലിച്ചു മറേറക്കോണിൽ കെട്ടി.)

അഭാങ്ക്ഷീഃ, അപി, കില. = ഭഞ്ജനംചെയ്കയും (മുറിക്കയും) ചെയ്തുപോൽ.

സാരം. അല്ലയോ വീര്യപരാക്രമശാലിയായുള്ള ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടിയുടെ ദർശനം പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽ അത്യന്തമോഹനമായ രീതിയിൽ ആർക്കും ആകർഷകമാണെങ്കിലും ചുററും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന തേജോവിശേഷം നിമിത്തം അധൃഷ്യമായും ഇരുന്നു. സ്വതേതന്നെ എന്നും ഉത്സവഘോഷം നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഭോജനഗരിയിൽ ധനുര്യാഗം നടക്കുകയാൽ വിശേഷവിധിയായ ഒരു മഹോത്സവം തന്നെയായിരുന്നു. ഉത്സാഹത്തോടും കൌതുകത്തോടും കൂടി മഞ്ജുളവേഷധാരിയായ നിന്തിരുവടി ബലരാമസമന്വിതം നഗരിയിൽ പ്രവേശി

ക്കയും, ഉടനെതന്നെ യാതൊരു തടസ്സവും കൂടാതെ ധനുര്യ്യാഗം കാണ്മാനായി യാഗശാലയിലേയ്ക്കു ചെല്ലുകയുംചെയ്തു. യാഗശാലയിലും, വിശിഷ്യ ധനുസ്സുവച്ചിരിക്കുന്നിടത്തും, മററാക്കും കടക്കാൻ പാടില്ലാത്ത മട്ടിൽ വളരെ നിർബന്ധങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും, നിന്തിരുവടിയെ ദുഷ്ടരാണെങ്കിലും കംസഭൃത്യരായ ദൈത്യന്മാർ ആരുംതന്നെ തടുത്തില്ലെന്നുതന്നെയല്ല, ദൂരത്തുവെച്ചുതന്നെ വഴിയൊഴിഞ്ഞു് ആചാരത്തോടെ മാറി നില്ക്കുകയും ചെയ്തു. ഇതിനുള്ള കാരണം ഊഹിച്ചാൽ വളരെ രസം ഉണ്ടു്. ഭുവനമോഹനമായ തിരുമേനിയിലെ മാധുര്യ്യംകൊണ്ടു് മയങ്ങിപ്പോകയാലും, ഇത്രയും മധുരമായ ദിവ്യരൂപം, ഇതുവരെ കാണാൻ കഴിയായ്കയാലുള്ള അത്ഭുതപാരവശ്യംകൊണ്ടും, തങ്ങൾക്കു് സമീപിക്കാൻ യോഗ്യതയില്ലെന്നു് തോന്നുകനിമിത്തവും, അവർ പെട്ടെന്നു് ഒഴിഞ്ഞു മാറിയതും, ഉപചരിച്ചതും ആയി വരാം. അഥവാ, പരപരിഭവകാരിയായ ഊർജ്ജിതമായ തേജസ്സു വീശുകയാൽ അധൃഷ്യത നിമിത്തം സഹിക്കാൻ ശക്തിയില്ലാത്തവരായി ദൂരത്തു ധാവനം ചെയ്തതായും ആകാം. ഏതായാലും നിർബാധമായ രീതിയിൽ നിന്തിരുവടി എഴുന്നള്ളി, പൂമാലകൾകൊണ്ടു് അലങ്കരിച്ചും, യഥാവിധി പൂജിച്ചും വച്ചിരിക്കുന്ന ശ്രേഷ്ഠവും, അന്യർക്കു് ആശങ്കാജനകവും, ആയ വില്ലു കണ്ടതും, എടുത്തതും, കുലച്ചതും, വലിച്ചൊടിച്ചതും, പൊട്ടിച്ചെറിഞ്ഞതും ഒന്നായിക്കഴിഞ്ഞുവത്രേ. രക്ഷിജനങ്ങൾ അരുതു്, അരുതു്, അക്രമം കാണിക്കരുതു് എന്നും മററും പറയാൻ തുടങ്ങുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ കാര്യ്യം ആകെ കലാശിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. സർവ്വശക്തനായ നിന്തിരുവടിയ്ക്കുണ്ടോ അസാദ്ധ്യമായ ഒരു കാര്യ്യം.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ ശ്രീകൃഷ്ണാവതാരത്തിൽ വ്യാപിയായിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ശിഷ്ടാനുഗ്രഹമഹിമയ്ക്കു് അനുരൂപമായ സാത്വികമാധുര്യ്യവും, ദുഷ്ടനിഗ്രഹപരാക്രമത്തിന് അനുഗുണമായ രാജസവീര്യ്യവും, എപ്പോഴും സൌന്ദര്യ്യരൂപേണയും, ഓജോവിശേഷമായും കൊണ്ടിരിക്കുന്ന തത്വവും നിർബാധമായ പ്രവേശനദ്വാരാ സംഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. മാധുര്യ്യത്തെ ആദ്യമായി നിർദ്ദേശിച്ചതു് കവിയുടെ സങ്കല്പംകൊണ്ടും

പരമാത്ഥവസ്തു മഹിമയാകയാലും ആകാം. വാസ്തവത്തിൽ മാധുൎയ്യമല്ല മഥുരാപുരിയിലെ കംസവധരൂപമായ അനന്തര കാൎയ്യത്തിൽ ഉപയോഗപ്പെടുന്നതെന്നുള്ള സങ്ഗതിയെ വ്യക്തപ്പെടുത്തുവാനായി തേജസ്സിനെ ഉത്തരപക്ഷമായി ഘടിപ്പിച്ചതാണെന്ന് മാൎഗ്ഗാന്തരത്തിലും ഉപപത്തി ചിന്തിക്കാവുന്നതാണ്. ഒന്നാമത്തേ പാദം കൊണ്ട് പ്രഥമപ്രവേശത്തിൽ മാധുൎയ്യവും, അനന്തരം ക്രമേണ വീൎയ്യോത്തരമായ പരിപാടിയിൽ പരുഷമായ പ്രവൃത്തിയ്ക്കനുരൂപമായ പരുഷപദപ്രയോഗവും, വില്ല് പൊട്ടിക്കുമ്പോഴുള്ള “സമാക്രാക്ഷീരഭാങ്ക്ഷീരപി” എന്നിത്യാദി ക്രിയാപദക്രമവും ഉചിതമായിരിക്കുന്നു.

ശാലാപ്രവേശനവും, ധനുർഭങ്ഗവും ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

“തതഃ പൌരാൻ പൃച്ഛമാനോ
ധനുഷഃ സ്ഥാനമച്യുതഃ
തസ്മിൻ പ്രവിഷ്ടോ ദദൃശേ
ധനുരൈന്ദ്രമിവാദ്ഭുതം.

പുരുഷൈർബഹുഭിർഗുപ്ത-
മൎച്ചിതം പരമൎദ്ധിമത്
വാൎയ്യമാണോ നൃഭിഃ കൃഷ്ണഃ
പ്രസഹ്യ ധനുരാദദേ.

കരേണ വാമേന സലീലമുദ്ധൃതം
സജ്യം ച കൃത്വാ നിമിഷേണ പശ്യതാം
നൃണാം വികൃഷ്യ പ്രബഭഞ്ജ മദ്ധ്യതോ
യഥേക്ഷുദണ്ഡം മദകൎയ്യുരുക്രമഃ.”

ഇതിൽനിന്നും രക്ഷികൾ മാധുൎയ്യംകൊണ്ടോ, തേജസ്സുകൊണ്ടോ ദൂരത്തു മാറിയതായും മററുമുള്ള കാൎയ്യം കവികല്പിതമാണെന്നു വന്നുകൂടുന്നു.

വിഷ്ണുപുരാണത്തിൽ:—

“ആയാഗം തദ്ധനൂരത്നം
താഭ്യാം പൃഷ്ടൈസ്തു രക്ഷിഭിഃ
ആഖ്യാതേ സഹസാ കൃഷ്ണോ
ഗൃഹീത്വാപൂരയദ്ധനുഃ.”

എന്നു പറഞ്ഞുകാണുന്നതു് ചോദ്യോത്തരത്തോടുകൂടി സമാധാനത്തിലാണു് ധനുർഭങ്ഗം ചെയ്തതെന്ന കാര്യത്തെ തെളിയിക്കുന്നു. കൃഷ്ണഭക്തിയിൽ ഭട്ടതിരിപ്പാടിനു് എത്ര മെച്ചമായാലും മതിയാവില്ലതന്നെ. വ്യ

അനന്തരം ഭഞ്ജിക്കപ്പെട്ട ധനുസ്സിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ട ഉച്ചതരമായ ശബ്ദം മധുരയാകവേ വിറപ്പിച്ചതായും ദേവന്മാരെ സന്തോഷിപ്പിച്ചതായും ഉള്ള കാര്യം വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

ശ്വഃ കംസക്ഷപണോത്സവസ്യ പുരതഃ
പ്രാരംഭതൂര്യോപമ-
ശ്ചാപധ്വംസമഹാധ്വനിസ്തവ വിഭോ!
ദേവാനരോമാഞ്ചയത്
കംസസ്യാപി ച വേപഥുസ്തദഭിതഃ
കോദണ്ഡഖണ്ഡദ്വയീ-
ചണ്ഡാഭ്യാഹതരക്ഷിപൂരുഷരവൈ-
രുത്ക്രൂലിതോऽഭൂത് ത്വയാ. ൻ

(ഹേ) വിഭോ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ) വിഭുവായി (നിർവികാരനായി സത്യസ്വരൂപനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)

തവ = നിന്തിരുവടിയുടെ (നിന്തിരുവടി ഉണ്ടാക്കിയതായ)

ചാപധ്വംസമഹാധ്വനിഃ = ചാപധ്വംസ (ധനുർഭഞ്ജനം)ത്തിൽ നിന്നുണ്ടായ മഹാധ്വനി (മഹത്തായ നാദം)

ശ്വഃ, കംസക്ഷപണോത്സവസ്യ, പുരതഃ = നാളെ നടക്കാൻപോകുന്നതായ കംസക്ഷപണം (കംസധ്വംസനം) ആകുന്ന ഉത്സവ (മഹാഘോഷ)ത്തിന്റെ (സജ്ജനാനന്ദഹേതുവായ ഉത്സവത്തിന്റെ) പുരോഭാഗത്തിൽ — മുന്നിലായി — മുമ്പെയുള്ള

പ്രാരംഭതൂര്യോപമഃ = പ്രാരംഭത്തിലെ (തുടക്കത്തിലുള്ള) തൂര്യ(പാണിവാദ്യ)ത്തിനു് തുല്യമായി

ദേവാൻ	= ദേവന്മാരെ. (സ്വൎഗ്ഗപൎയ്യന്തം വ്യാപിക്കയാൽ അവിടെയുള്ള ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാരെ)
അരോമാഞ്ചയത്.	= രോമാഞ്ച (പുളക)ത്തോടുകൂടിയവരാക്കിച്ചെയ്തു.
കംസസ്യ, അപി, ച	= കംസനുംകൂടി (ധീരനായ രാജാവായ കംസനും)
തദുദിതഃ	= അതിൽ (ചാപഭഞ്ജനധ്വനിയിൽ) നിന്നുണ്ടായതായ
വേപഥുഃ	= വേപഥു (വിറയൽ)
ത്വയാ	= നിന്തിരുവടിയാൽ
കോദണ്ഡഖണ്ഡദ്വയീ-ചണ്ഡാഭ്യാഹതരക്ഷി-പൂരുഷരവൈഃ	= കോദണ്ഡ (ചാപ) ത്തിന്റെ ഖണ്ഡദ്വയി (രണ്ടു മുറിക്കഷണങ്ങൾ) കൊണ്ടു് ചണ്ഡ-(കഠിന)മാകുംവണ്ണം അഭ്യാഹത (അടിച്ചുവീഴ്ത്തപ്പെട്ടവ)രായ രക്ഷിപൂരുഷന്മാരുടെ (ഗാട്ടുകാരായ ജനങ്ങളുടെ) രവ (ആൎത്തരവ)ത്താൽ
ഉത്കൂലിതഃ, അഭൂത്.	= ഉത്കൂലിതമായി (കരകവിഞ്ഞതായി, വൎദ്ധിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായി) ഭവിച്ചു.

അല്ലയോ ധനുൎവ്വിദ്യാനിപുണനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ലീലാവതാരമൂൎത്തിയായുള്ള നിന്തിരുവടി നടത്തുന്ന ഓരോ ലീലകളും, വിനോദികൾക്കു വിനോദമായും, കാൎയ്യജ്ഞന്മാൎക്കു കാൎയ്യസാരമായും, കാണികൾക്കു മോഹനമായ കാഴ്ചയായും കലാശിക്കുന്നു. നിന്തിരുവടിയാകട്ടെ ഏതവസ്ഥയിലും കേവലാനന്ദമൂൎത്തിയായി കേളീകുതുകിയായിരിക്കുന്നതേ ഉള്ളൂ. യാഗശാലയിലെ ചടങ്ങുകളും, അലങ്കൃതമായി അൎച്ചിച്ചുവച്ചിരുന്ന ധനുസ്സും കണ്ടപ്പോൾ അവിടത്തെ അവഷ്ടംഭോത്സവം ലോകനായകനായ നിന്തിരുവടിയുടെ കൈയ്യിൽ ആയുസ്സ് കാലം കൂടിയതു്. അപൂൎവ്വമായ വിധത്തിൽ ധനുൎഭംഗം ഉണ്ടായപ്പോൾ എങ്ങനെയെന്നറിയാതെ പൊങ്ങി മറിഞ്ഞതായ

സാരം.

ആ ധനുർഭങ്ഗധ്വനി ഉടനെതന്നെ മഥുരാപുരി മുഴുവനെ വിധുരമാക്കിച്ചെയ്യുമാറ് മാറെറാലികൊണ്ട് സകലരുടേയും ഹൃദയത്തിൽ യഥോചിതം അനേകം അവസ്ഥാന്തരങ്ങൾ ഉളവാക്കി. പൊതുവേയുള്ളവക്കു നാളെ നടക്കാൻപോകുന്ന കംസവധമഹോത്സവത്തിന് ഇതൊരു പാണികൊട്ടുകേളിയായിത്തോന്നി. സജ്ജനാനന്ദഹേതുവാകയാൽ കംസവധം ഒരു മങ്ഗളകരമായ ഉത്സവമായിട്ടത്രേ ഗണിക്കപ്പെടുന്നത്. ചാപഭങ്ഗജന്യമായ ഗംഭീരമായ മഹാധ്വനി വിശേഷമായവിധത്തിൽ കംസനുകൂടി ഒരു വിറയലുണ്ടാക്കി. എന്നാൽ കണ്ഠഗതപ്രാണനെന്നപോലെ നാശോന്മുഖനായ അയാൾക്ക് ആ തരത്തിലുണ്ടായതായ വിറയൽ, ചാപഭങ്ഗം ഉണ്ടായപ്പോൾ സൂക്ഷിപ്പുകാരായ ഭടന്മാർ എതിർത്തുവരികയും, നിന്തിരുവടി, മുറിഞ്ഞുവീണ ചാപഖണ്ഡങ്ങൾ കൊണ്ടുതന്നെ അവരെ അടിച്ച് താഴത്തു വീഴ്ത്തുകയും ചെയ്യുവേ അവരുടെ അത്യുച്ചമായ ആർത്തരവങ്ങൾ കേട്ട് ഒന്നുകൂടി വർദ്ധിക്കയാണു ചെയ്തത്. ആകപ്പാടെ സജ്ജനങ്ങൾക്കു മഞ്ജുളവാദ്യവും, ദുർജ്ജനങ്ങൾക്കു സങ്കടാരവകോലാഹലവും ആയിച്ചമഞ്ഞ ആ ചാപഭങ്ഗമഹാധ്വനി മഥുരമുഴുവനെ കിടുകിടെ വിറപ്പിച്ചുവത്രേ.

ഇവിടെ മററാൎക്കും സാദ്ധ്യമല്ലാത്ത ചാപഭങ്ഗം ഉണ്ടായപ്പോൾതന്നെ മറുപക്ഷക്കാൎക്കുകൂടി കംസന്റെ താമസിയാതെയുള്ള വധം നിശ്ചിതമായ സങ്ഗതിയെ പ്രാര

നിരൂപണം. ബ്ധതൂര്യോപമമാണെന്നുള്ള ധ്വനിവിശേഷണംകൊണ്ടു സൂചിപ്പിക്കയും, കംസവധം ലോകത്തിൽ ചിരപ്രാർത്ഥിതവും, സജ്ജനാനന്ദഹേതുവുമാണെന്നുള്ള തത്ത്വം ഉത്സവരൂപണംകൊണ്ടു സാധിക്കയും, ഈ വൃത്താന്തം ധ്വനിയുടെ സ്വർഗ്ഗംവരെയുള്ള വ്യാപ്തിനിമിത്തം ഇന്ദ്രാദികൾക്കു ഒരു നോട്ടീസ്സായും, സന്തോഷകരമായും ഉള്ളതാണെന്നും രോമാഞ്ചകരണംകൊണ്ടു വ്യക്തപ്പെടുത്തുകയും, കംസനു പോലും തന്നെപ്പററിയുള്ള ഒരു അന്തിമനിശ്ചയം രക്ഷിജനതാരാവംകൊണ്ടു വ്യഞ്ജിപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്ന അനേകം പ്രധാനപ്പെട്ട കഥാഭാഗങ്ങൾ ആലങ്കാരികരീത്യാ നിരൂപണംചെയ്തിരിക്കുന്നു.

ഭാഗവതത്തിൽ:—

"ധനുഷോ ഭജ്യമാനസ്യ
ശബ്ദഃ ഖം രോദസീ ദിശഃ

പൂരയാമാസ യം ശ്രുത്വാ
കംസസ്ത്രാസമുപാഗമത്.

തദ്രക്ഷിണഃ സാനുചാരാഃ
കുപിതാ ആതതായിനഃ
ഗൃഹീതുകാമാ ആവവ്രുർ-
ഗൃഹ്യതാം ബദ്ധ്യതാമിതി.

അഥ താൻ ദുരഭിപ്രായാൻ
വിലോക്യ ബലകേശവൌ
ക്രുദ്ധൌ ധന്വന ആദായ
ശകലേ താംശ്ച ജഘ്നതുഃ."

എന്നീ രീതിയിലാണ് ധനുർഭംഗശബ്ദത്തിൻെറ കാൎയ്യം വൎണ്ണിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു്. ൯

പത്താമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ മഥുരാപുരീവാസികളാൽ അവരവരുടെ അവസ്ഥാനുഗുണം ദൎശിക്കപ്പെട്ട ഭഗവാൻ തനിയെ രാത്രിയിൽ വിചിത്രമായ വിധത്തോടുകൂടി വിശ്രമിച്ചതായി നിരൂപണം ചെയ്തുകൊണ്ടു് കവി ആരോഗ്യപ്രാൎത്ഥനയാൽ ദശകം ഉപസംഹരിക്കുന്നു:—

ശിഷ്ടൈൎദ്ദുഷ്ടജനൈശ്ച ദൃഷ്ടമഹിമാ
പ്രീത്യാ ച ഭീത്യാ തതഃ
സമ്പശ്യൻ പുരസമ്പദം പ്രവിചരൻ
സായം ഗതോ വാടികാം
ശ്രീദാമ്നാ സഹ രാധികാവിരഹജം
ഖേദം വദൻ പ്രസ്വപ-
ന്നാനന്ദന്നവതാരകാൎയ്യഘടനാദ്
വാതേശ! സംരക്ഷ മാം. ൧൦

(ഹേ) വാതേശ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)	=	(അല്ലയോ) ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പനായ ഭഗവൻ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)
തതഃ	=	അനന്തരം
ശിഷ്ടൈഃ	=	ശിഷ്ടരാലും
ദുഷ്ടജനൈശ്ച	=	ദുഷ്ടജന (ദുൎജ്ജന) ങ്ങളാലും
പ്രീത്യാ	=	പ്രീതിയോടും (സ്നേഹത്തോടും)
ഭീത്യാ, ച	=	ഭീതി (പേടി) യോടും കൂടി
ദൃഷ്ടമഹിമാ	=	ദൃഷ്ടമായ (ദൎശിക്കപ്പെട്ടതായ— പ്രത്യക്ഷത്തിൽ കാണപ്പെ

ട്ടതായ) മഹിമയോടു (മാഹാത്മ്യത്തോടു) കൂടിയവനായും

പുരസമ്പദം = പുരസമ്പത്തിനെ (പട്ടണത്തിലേ സമ്പത്തിനെ ഐശ്വൎയ്യവിലാസത്തെ)

സമ്പശ്യൻ = സന്ദൎശിക്കുന്നവനായും (കണ്ടുംകൊണ്ടു്)

പ്രവിചരൻ = പ്രവിചരന്നായും (ചുററിനടന്നിട്ടു്)

സായം = സായംകാലത്തിൽ (വൈകുന്നേരം—സന്ധ്യാസമയം)

വാടികാം = വാടികയെ (വിശ്രമസ്ഥാനമായ പൂങ്കാവനത്തെ)

ഗതഃ = ഗതനായി (പ്രാപിച്ചു).

ശ്രീദാമ്നാ, സഹ = ശ്രീദാമാവായ സുഹൃത്തോടുകൂടി

രാധികാവിരഹജം = രാധികയുടെ (രാധയുടെ) വിരഹ (വിയോഗ)ത്തിൽ നിന്നുണ്ടായ

ഖേദം = ഖേദ(വ്യസന)ത്തെപ്പററി

വദൻ = വദന്നായി (സംഭാഷണം ചെയ്തുകൊണ്ടു്)

പ്രസ്വപൻ = പ്രസ്വപന്നായും (ഉറക്കത്തിനാരംഭിച്ചുകൊണ്ടു്—നിദ്രയ്ക്കു് ആരംഭിക്കവേ)

അവതാരകാൎയ്യഘടനാദ് = അവതാരകാൎയ്യങ്ങളുടെ (ഭൂഭാരഹരണം എന്നുള്ള അവതാരകാൎയ്യത്തിൽ മുഖ്യമായ കംസവധം എന്നുള്ള കാൎയ്യവും, അതു തുടൎന്നു ജരാസന്ധൻ, ശിശുപാലൻമുതലായ ദുഷ്ടജനങ്ങളുടെ വധവും

താമസിയാതെ നടത്താൻ ഇടവരുന്നതായ സംഗതികളുടെ) ഘടനത്താൽ(യോജിപ്പിനാൽ)

ആനന്ദൻ	=	ആനന്ദിക്കുന്നവനായും ഉള്ള
(ത്വം)	=	(നിന്തിരുവടി)
മാം	=	എന്നെ
സംരക്ഷ.	=	സംരക്ഷിക്കുമാറാകണമേ!.

അല്ലയോ സത്യസങ്കല്പനായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ധനുർഭംഗം കഴിഞ്ഞതുമുതൽ മഥുരാപുരിക്കുതന്നെ പൊതുവേ ഒരിളക്കം ഉണ്ടായി. ഇനിയത്തേ

സാരം.

സംഭവം എന്തെന്നു നിശ്ചയമില്ലാതെ പലരും, പലതരത്തിൽ ശങ്കിച്ചുതുടങ്ങി. ശിഷ്ടന്മാരായ ജനങ്ങൾ, കുബ്ജാനുഗ്രഹം മുതലായ കാൎയ്യങ്ങൾകൊണ്ടു് പ്രീതരായും, ദുഷ്ടരായവർ രജകവിനാശം മുതലായ ശിക്ഷാകാൎയ്യങ്ങൾകൊണ്ടു് ഭീതരായും ആണ് നിന്തിരുവടിയുടെ മാഹാത്മ്യത്തെ വാഴ്ത്തുകയും വീഴ്ത്തുകയും ചെയ്തതു്. എന്നാൽ, ഇതിൽ ആദ്യത്തേ കൂട്ടൎക്കു് സമാധാനവും സുഖവും രണ്ടാമത്തേ കൂട്ടൎക്കു അസമാധാനവും ദുഃഖവുമാണ് ഫലമായി കണ്ടതു്. നിന്തിരുവടിയാകട്ടെ അനേകംപ്രകാരത്തിൽ അനേകംതരത്തിലുള്ള ജനങ്ങളാൽ ഉല്ലിഖിതനായി നഗരവൈഭവം കണ്ടു് ലീലയായിച്ചുററിനടന്നു് വൈകുന്നേരം സന്ധ്യയായപ്പോൾ വിശ്രമസ്ഥാനമായ പൂങ്കാവനത്തിൽ കൂട്ടരോടു ചെന്നുചേൎന്നു. രാത്രിയായപ്പോൾ നിരഭിമാനപ്രേയസിയായ രാധയെപ്പററി ചിന്തിക്കയാൽ അല്പം ഖേദിച്ചുകൊണ്ടു് സുഹൃത്തായ ശ്രീദാമാവിനോടു് വിരഹകാൎയ്യത്തെപ്പററി സംസാരിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ പള്ളിക്കുറുപ്പിന് ആരംഭിച്ചു. രാധാവിരഹവിവശനായിട്ടാണ് നിദ്രയ്ക്കാരംഭിച്ചതെങ്കിലും പ്രകൃതകാൎയ്യം ഓൎത്തു് സന്തോഷിക്കയാണ് ചെയ്തതു്. ദുഷ്ടസംഹാരംകൊണ്ടു് ഭൂഭാരഹരണത്തിനായുള്ള അവതാരത്തിൽ ആദ്യമായി പ്രധാനമായുള്ള ഒരു ദുഷ്ടസംഹാരം കംസവധം കൊണ്ടു് നാളെ നടക്കുമെന്നും അതുതുടൎന്നു് അയാളുടെ ശ്വശുരനായ ജരാസന്ധനേയും, പിന്നീടു് ശിശുപാലനേയും എന്നുവേണ്ട സകലദുഷ്ടന്മാരേയും സംഹരിച്ചു് ഉദ്ദിഷ്ടം സാധിച്ചു ഭൂദേവിയേയും, ബ്രഹ്മാദിഭക്തരേയും ആശ്വാസി

പ്പിക്കാമെന്നും കരുതി നിന്തിരുവടി ആനന്ദിക്കയാണു ചെയ്തതു്. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! ദുഷ്ടസംഹാരകാരണനാൽ ഭക്തരെ ആനന്ദിപ്പിച്ച ധന്യനാകുന്ന നിന്തിരുവടി ദുഷ്ടരായ എന്റെ രോഗശത്രുക്കളെ സംഹരിച്ച് ഭക്തനായ എന്നെ സംരക്ഷിക്കുമാറാകേണമേ!. മഹാകൃത്യമായ ഭൂഭാരഹരണം നടത്തുന്ന നിന്തിരുവടിക്ക് ഭക്തനായ എന്റെ ഈ സങ്കടം ലഘുപരിഹാര്യമത്രേ. പ്രസാദം ഉണ്ടായി പരിപാലിക്കേണമേ. ഉപേക്ഷിക്കരുതേ!. അഗതിയായ എനിക്ക് നിന്തിരുവടിയല്ലാതെ വേറെ ആശ്രയം ഇല്ലത്രേ. ഇതു സത്യം, ഇതു സത്യം, ഇതു സത്യം. തിരുവുള്ളം ഉണ്ടാകേണമേ!

നിരൂപണം. ഇവിടെ ശിഷ്ടാനുഗ്രഹദുഷ്ടനിഗ്രഹരൂപമായ ശ്രീകൃഷ്ണാവതാരലീലകൾക്ക് മഥുരാപുരീവൃത്താന്തത്തിൽ വ്യാപ്തി സംഘടിപ്പിക്കുന്നതിനായി ശിഷ്ടദുഷ്ടന്മാരുടെ പ്രീതിഭീതികൾകൊണ്ടുള്ള ഭഗവദ്ദർശനത്തെ സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. പുറമേയുള്ള ഭാവനയാൽ ലൌകികമായ മായകൊണ്ടു് രാധാവിരഹഖേദം ശ്രീദാമാവിനോട്ട് അരുളിച്ചെയ്തതായ ഭാവനയാൽ വ്യക്തിപരമായ മഹിമയ്ക്കു മാററുകുറയുന്നു. എന്നാൽ വാസ്തവത്തിൽ രാധാവിരഹവൃത്താന്തം കാണികൾക്ക് ഒരു പരഭാഗം എന്നല്ലാതെ സ്വകീയമായ അന്തഃസങ്കല്പത്തിൽ അവതാരകാര്യങ്ങൾ കൊണ്ടുള്ള ആനന്ദമാണു് പരമാർത്ഥം എന്നുള്ള സ്ഥിതിയെ പ്രസ്താപാനന്തരം സ്വാഗതരീതിയിൽ സമുചിതമായി ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

പ്രയോഗം. പ്രസ്ഥപൻ—പ്ര എന്ന ഉപസർഗ്ഗം ഉറക്കത്തിന്റെ പ്രാരംഭദശയെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ അവതാരകാര്യവിചിന്തനത്തിന്നേ അവസരം ഇല്ലല്ലോ.

രാമകൃഷ്ണന്മാർ പുരത്തിൽ ചുററിനടന്നു് നോക്കിയതായും മററുമുള്ള കാര്യം, ഭാഗവതത്തിൽ:—

"ബലം ച കംസപ്രഹിതം
ഹത്വാ ശാലാമുഖാത് തതഃ
നിഷ്ക്രമ്യ ചേരതുർഹൃഷ്ടൌ
നിരീക്ഷ്യ പുരസമ്പദഃ.

തയോസ്തദത്ഭുതം വീൎയ്യം
നിരീക്ഷ്യ പുരവാസിനഃ
തേജഃപ്രാഗല്ഭ്യരൂപം ച
മേനിരേ വിബുധോത്തമൌ.

തയോൎവ്വിചരതോഃ സൈ്വര-
മാദിത്യോഽസ്തമുപേയിവാൻ
കൃഷ്ണരാമൌ വൃതൌ ഗോപൈഃ
പുരാച്ഛകടമീയതുഃ."

എന്നീവിധം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. മഥുരാപുരീപ്രവേശം, മധുരമായുള്ള ഭഗവല്ലീലകൾകൊണ്ടു് അന്തൎഭവിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ ദശകത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം.

സമ്പ്രാപന്മഥുരാമപാംഗകുസുമൈരാമോദയന് സുന്ദരീഃ
സംമൎദ്ദ്നൻ രജകം ജഹാന വസനാന്യാദാനതാദ് വായകാത്
മാലാകൃദ്ബഹുമാനിതോഽകൃത ശുചിം കുബ്ജാം വരാംഗീം ധനു-
ശ്ച ച്ഛേദാവിവദാശു കംസമപി യഃ കന്ധം സ കൃഷ്ണോഽവതാത്.

എന്നീതരത്തിലുള്ള പ്രാൎത്ഥനയോടുകൂടി ഉപസംഹരിച്ചുകൊള്ളുന്നു. ൧൦

ഭഗവതോ മധുരാപുരീപ്രവേശ-രജകനിഗ്രഹ-വായക-
മാലാകാര-കുബ്ജാനുഗ്രഹ-ധനുൎഭംഗാദിവൎണ്ണനം
എന്ന എഴുപത്തിനാലാംദശകം സമാപ്തം.

അഥ പഞ്ചസപ്തതിതമം ദശകം.

൧൨-ശ്ലോ ദശകത്തിൽ കുവലയാപീഡഗജത്തിന്റെയും, മല്ലന്മാരുടെയും, കംസന്റെയും സംഹാരം വൎണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു. അതിൽ ആദ്യമായി കുവലയാപീഡത്താൽ തടയപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന മല്ലരംഗത്തെ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ പ്രാപിച്ചതായ കഥ ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

പ്രാതഃ സന്ത്രസ്തഭോജക്ഷിതിപതിവചസാ
പ്രസ്തുതേ മല്ലതൂൎയ്യേ
സംഘേ രാജ്ഞാം ച മഞ്ചാനഭിയയുഷി ഗതേ
നന്ദഗോപേഽപി ഹൎമ്മ്യം
കംസേ സൌധാധിരൂഢേ ത്വമപി സഹബലഃ
സാനുഗശ്ചാരുവേഷോ
രംഗദ്വാരം ഗതോഭൂഃ കുപിതകുവലയാ-
പീഡനാഗാവലീഢം. ൧

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
പ്രാതഃ	= പ്രാതഃകാലത്തിൽ (വെളുപ്പിൽ)
സന്ത്രസ്തഭോജക്ഷിതിപതി-വചസാ	= സന്ത്രസ്ത (അത്യന്തം ഭീത)നായ ഭോജക്ഷിതിപതിയുടെ (ഭോജരാജാവായ കംസൻെറ) വചസ്സു (വാക്കു) കൊണ്ടു് — ആജ്ഞാനുസരണം
മല്ലതൂര്യേ	= മല്ലതൂര്യം (മല്ലന്മാരുടെ യുദ്ധം ആരംഭിക്കുവാൻ പോകുന്ന കേളികൊട്ടുവാദ്യം — പെരുമ്പറ)
പ്രസ്തുതേ	= പ്രസ്തുത (ആരബ്ധ)മായിരിക്കവേ
രാജ്ഞാം	= രാജാക്കന്മാരുടെ
സങ്ഘേ, ച	= സങ്ഘ (സമൂഹ)മാകട്ടെ
മഞ്ചാൻ	= മഞ്ചങ്ങളെ (സോഫകളെ)
അഭിയയുഷി	= അഭിയാതമായിരിക്കേ (മുഖത്തോടു മുഖമായി നോക്കി രണ്ടുവരിയായി രാജാക്കന്മാർ മഞ്ചാധിരൂഢന്മാരായിരിക്കവേ)
നന്ദഗോപേ, അപി	= നന്ദഗോപനും
ഹർമ്മ്യം, ഗതേ	= ഹർമ്മ്യത്തെ (മാളികയെ) ഗതനായിരിക്കേ — പ്രാപിച്ചിരിക്കവേ — മാളികയിൽ അലങ്കൃതമായ സിംഹാസനത്തിലിരിക്കവേ
കംസേ	= കംസൻ, ഭോജരാജാവായ കംസൻ
സൌധാധിരൂഢേ	= സൌധത്തിൽ (ഒടുവിലത്തെ മുകളിലുള്ള ഉമ്പ്രികയിൽ) ആരൂഢനായി (കയറിയിരുന്നു സിംഹാസനം അലങ്കരിക്കവേ)
ത്വം, അപി	= നിന്തിരുവടിയാകട്ടെ

സഹബലഃ	=	ബലരാമനോടുകൂടിയവനായി— ബലവാനായി — അന്തഃശക്ത്യാവേശംകൊണ്ടവനായും
സാനുഗഃ	=	സാനുഗനായും (അനുചരന്മാരായ ഭൃത്യവർഗ്ഗത്തോടുകൂടിയവനായും)
ചാരുവേഷഃ	=	ചാരുവായ (മനോഹരമായുള്ള) ആരും കണ്ടു വിസ്മയിക്കത്തക്ക മനോജ്ഞമായ വേഷത്തോടുകൂടിയവനായും
കുപിതകുവലയാപീഡ-നാഗാവപീഡം	=	കുപിതമായ (കോപിച്ചു മദം പൊട്ടി ഒലിക്കുന്ന) കുവലയാപീഡൻ എന്നുള്ള നാഗ (ഗജ) ത്താലവനാൽ അവപീഡം (വ്യാപ്തമായ)തടുക്കപ്പെട്ടതായി (ഗർവ്വുകൊണ്ടു തടഞ്ഞിരിക്കുന്ന)
രങ്ഗദ്വാരം	=	രങ്ഗദ്വാര (മല്ലയുദ്ധം നടക്കുന്ന രങ്ഗസ്ഥലത്തുള്ള ഗോപുര)ത്തെ
ഗതഃ, അഭൂഃ.	=	ഗതനായി ഭവിച്ചു. (പ്രാപിച്ചവനായി.)

അല്ലയോ സർവ്വശക്തനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി തലേദിവസം രാത്രി പള്ളിക്കുറുപ്പിനായി എഴുന്നള്ളിയപ്പോൾ ലോകക്ഷേമകരങ്ങളായ അവതാരകാര്യ്യങ്ങൾ

സാരം. ഓർത്ത് എത്രമാത്രം സന്തുഷ്ടനായിരുന്നുവോ അതിലുമധികം കംസന് സന്ത്രാസമാണുണ്ടായത്. ദേവകിയുടെ എട്ടാമത്തെ കുട്ടിയാണെന്നും, ദിവ്യാവതാരമഹിമയുള്ളവനാണെന്നും, ആർക്കും അശക്യമായ ധനുർഭങ്ഗം നടത്തുകയാൽ സർവ്വശക്തനാണെന്നും, നാളേദിവസം നിശ്ചയമായും തനിക്ക് അയാളാൽ മരണം നേരിടുമെന്നും വിചാരിച്ച് വിചാരിച്ച് അയാൾ ആ രാത്രി കാളരാത്രിയായിട്ടാണ് വല്ലവിധത്തിലും കഴിച്ചുകൂട്ടിയതു. ഒരുവിധത്തിൽ നേരം വെളുത്തപ്പോൾ വേഗേന മല്ല

യുദ്ധം ആരമ്ഭിക്കുന്നതിനും, നന്ദാദിയേയും മററും വരുത്തുന്നതിനും വേണ്ട ആജ്ഞകൾ നല്കി. അതനുസരിച്ച് രണ്ടു പങ്ക്തിയായി സകലരാജാക്കന്മാരും അതാതു മഞ്ചത്തിലും, നന്ദഗോപർ അതിഥിയുടെ കൂട്ടത്തിൽ മാന്യനായി മാളികമുകളിലും, മഹാരാജാവായ കംസൻ സിംഹാസനാരൂഢനായി എല്ലാത്തിലും ഉയരത്തേ നിലയിലും ഇരിപ്പായി. നിന്തിരുവടിയാകട്ടെ ബലരാമനോടുകൂടി ഭൃത്യവർഗ്ഗങ്ങളായ ഗോപന്മാരാൽ അനുഗതനായി രമണീയമായ വസ്ത്രമാല്യാദ്യലങ്കാരങ്ങൾ ധരിച്ച് ആരേയും ആകർഷിക്കത്തക്ക വേഷം അണിഞ്ഞു് മല്ലയുദ്ധത്തിനായുള്ള രങ്ഗത്തിൽ പ്രവേശിക്കുവാനായി വന്നുചേൎന്നു. അവിടത്തേ ഒരു വിശേഷം കാണേണ്ടതായിരുന്നു. രങ്ഗദ്വാരത്തിൽ ഒരു ക്രൂരൻ കൊമ്പനാന സ്ഥലം പിടിച്ചിരിക്കുന്നു. മദം പൊട്ടി രണ്ടു ഗണ്ഡതലത്തിലും ജലധാരകൾ ചാടുന്നു. കോപാക്രാന്തനായ അവന്റെ നയനങ്ങൾ ജഗത്തു് മുഴുവൻ നിസ്സാരമാണെന്നു് തോന്നുന്നതക്ക നിലയിൽ അത്ഭുതകാന്തി കലൎന്നതായി കാണുന്നു. ഇതുയുമായപ്പോൾ സൎവ്വജ്ഞനായ നിന്തിരുവടിക്കു് കാൎയ്യം മുഴുവനേ മനസ്സിലായി. ഇതുവരേയുള്ള നിന്തിരുവടിയുടെ അന്തഃസങ്കല്പം, കണ്ടതുപോലെ ബാഹ്യമായ വേഷാഡംബരം മാത്രമല്ലെന്നും, ശത്രുസംഹാരചതുരമായ ശക്തിമാത്രമാണെന്നും, സാധുക്കളായ കാണികൾക്കുണ്ടോ തോന്നുക. ഏതായാലും അപ്പോഴത്തേ വിശേഷം കാണേണ്ടതുതന്നെയായിരുന്നു.

ഇവിടെ തലേദിവസത്തേ ധനുൎഭങ്ഗമഹാധ്വനി കേട്ടതുമുതലുള്ള കംസന്റെ വേപഥുവിന്റെ അനുഭാവമായി രാത്രിയിൽ നിദ്രയില്ലായ്മയും, ഉടനടി പ്രോഗ്രാം

നിരൂപണം. തെററിച്ചപോലുള്ള പരിഭ്രമപ്രവൃത്തിഫലമായി വേഗം മല്ലയുദ്ധത്തിനു് വട്ടംകൂട്ടുവാനുള്ള ഏൎപ്പാടും, കൊച്ചുകുട്ടിയായിട്ടുള്ള കരുതൽകൊണ്ടോ എന്നു ശങ്കിച്ചിട്ട് എല്ലാത്തിലും ഉന്നതതരമായ അത്യുന്നതമായ സൌധത്തിൽ ഭൂഷ്ടനായുള്ള കംസന്റെ ഇരിപ്പും, കുവലയാപീഡനാലുള്ള രങ്ഗപ്രവേശതടസ്സവും, ഇതെല്ലാം താനും കണ്ടതായിട്ടെന്നപോലെ ബല(വാനായുള്ള) രാമനൊത്തുള്ള ഭഗവാന്റെ വരവും, ഏതു രസത്തിലും മനോജ്ഞമായി കാണുമാറുള്ള ചാരുവേഷഭൂഷാദികളിലുള്ള ആനന്ദലീലയിലേ കൌതുകവും, വാച്യമായും, വ്യങ്ഗ്യമായും അനേകംപ്രകാരത്തിൽ ഭങ്ഗിയായി സങ്ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു.

പ്രാതഃ സന്ത്രസ്ത—പ്രാതഃകാലത്തിലെ സ്വപ്നം ഫലവത്താണെന്നുള്ള രീതിയിൽ കംസന്റെ മരണത്തെപ്പററി തോന്നിച്ച ദുഃസ്വപ്നം ശരിയാണെന്നു കാണിക്കാൻകൂടി പ്രാതഃപദം ഉപയോഗപ്പെടുന്നു.

സഹബലഃ—ബലവാനായിട്ടാണ് വന്നതെന്ന അർത്ഥവും ഇവിടെ കവി സങ്കല്പവിഷയമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

ചാരുവേഷഃ—"മങ്ഗല്യാങ്ഗഭങ്ഗീരഭസഹൃതമനോലോചനാം" എന്നു പറയത്തക്കനിലയിലാണ് വേഷത്തിന്റെ ചാരുത്വാതിശയം വന്നുകൂടുന്നതു്.

നാഗാവലീഢം—അലങ്കാരത്തിനല്ല, അഹങ്കാരത്തോടുകൂടി കൃഷ്ണനെ അപായപ്പെടുത്താനാണെന്നു് അവലീഢപദംകൊണ്ടു് വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. അവലേഹം പരഹിംസാകാരിയായ ഗർവ്വാണല്ലോ.

മല്ലക്രീഡാരംഭവും, ശ്രീകൃഷ്ണപ്രവേശവും മററും ഭാഗവതത്തിൽ പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക:—

"കാരയാമാസ വൈ കംസോ
　മല്ലക്രീഡാമഹോത്സവാൻ
ആനർച്ചുഃ പുരുഷാ രങ്ഗേ
　തൂര്യ്യഭേര്യ്യശ്ച ജഘ്നിരേ.
മഞ്ചാശ്ചാലങ്കൃതാഃ സ്രഗ്ഭിഃ
　പതാകാചൈലതോരണൈഃ
യഥോപജോഷം വിവിശു
　രാജാനശ്ച ധൃതാസനാഃ.
കംസഃ പരിവൃതോഽമാത്യൈ
　രാജമഞ്ച ഉപാവിശത്
മണ്ഡലേശ്വരമദ്ധ്യസ്ഥോ
　ഹൃദയേന വിദൂയതാ.
നന്ദഗോപാദയോ ഗോപാ
　ഭോജരാജസമാഹൂതാഃ
നിവേദിതോപായനാസ്ത
　ഏകസ്മിൻ മഞ്ച ആവിശൻ.
അഥ രാമശ്ച കൃഷ്ണശ്ച
　കൃതശൗചൌ പരന്തപ!

മല്ലദുന്ദുഭിനിർഘോഷം
ശ്രുത്വാ ദ്രഷ്ടുമുപേയതുഃ.
രംഗദ്വാരം സമാസാദ്യ
തസ്മിൻ നാഗമവസ്ഥിതം
അപശ്യത കുവലയാപീഡം
കൃഷ്ണോഽമ്ബഷ്ഠപ്രചോദിതം."

ഈ ഭാഗത്തിൽ നിന്നും കംസനും, നന്ദഗോപനും ഒരേ സീററിൽ ഇരുന്നാണു കണ്ടതെന്നു കാണുന്നു. ഭട്ടതിരിപ്പാട് ഹർമ്മ്യവും, സൌധവുമായുള്ള വ്യത്യാസത്തെ ഉചിതമായി ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അനേകം സംഗതികൾ ഇതുപോലെ കവികല്പിതങ്ങളായവ ഊഹനീയങ്ങളാകുന്നു. ൧

അനന്തരം കുവലയാപീഡത്താൽ ഗൃഹീതനായ ഭഗവാന്റെ ലീലയെ വർണ്ണിക്കുന്നു:—

പാപിഷ്ഠാപേഹി മാർഗ്ഗാദ് ദ്രുതമിതി വചസാ
നിഷ്ഠുരക്രൂരബുദ്ധേ-
രമ്ബഷ്ഠസ്യ പ്രണോദാദധികജവജുഷാ
ഹസ്തിനാ ഗൃഹ്യമാണഃ
കേളീമുക്തോഽഥ ഗോപീകുചകലശചിര-
സ്പർദ്ധിനം കുംഭമസ്യ
വ്യാഹത്യാലീയഥാസ്ത്വം ചരണഭുവി പുന-
ർന്നിർഗ്ഗതോ വല്ഗുഹാസീ. ൨

(ഹേ) പാപിഷ്ഠ! = (അല്ലയോ) മഹാപാപിയായുള്ളോവേ!
മാർഗ്ഗാത് = മാർഗ്ഗത്തിൽനിന്നും
ദ്രുതം = വേഗത്തിൽ
അപേഹി = മാറിപ്പോവുക
ഇതി, വചസാ = എന്നിപ്രകാരമുള്ള വചസ്സ് (വാക്കു)കൊണ്ടു, വാക്കുകേട്ട്
നിഷ്ഠുരക്രൂരബുദ്ധേഃ = നിഷ്ഠുര (കഠിന)മായും ക്രൂര (കുപിത)മായും ഉള്ള ബുദ്ധിയോടു കൂടിയവനായ—ആനയെക്കൊണ്ടു പിടിപ്പിച്ച്

ഭഗവാനെ അപായപ്പെടു
ത്താനു;മന്ന കരുതലോടു
കൂടിയ

അമ്ബഷ്ഠസ്യ = അമ്ബഷ്ഠ (ആനക്കാര)ന്റെ

പ്രണോദാത് = പ്രകൃഷ്ടമായ നോദം(പ്രേരണ)
നിമിത്തം

അധികജവജുഷാ = അധികമായ ജവ(വേഗ)ത്തോ
ടുകൂടിയ

ഹസ്തിനാ = ഹസ്തിയാൽ (കുവലയാപീഡ
ഗജത്താൽ)

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)

ത്വം = നിന്തിരുവടി

ഗൃഹ്യമാണഃ = ഗൃഹ്യമാണ (പിടിക്കപ്പെടുന്ന
വ)നായി

കേളീമുക്തഃ = കേളിയാൽ (ലീലയാൽതന്നെ-
വിനോദമായ മട്ടിൽ) മുക്ത
(പിടിവിട്ടവ)നായി

അഥ = അനന്തരം (ഉടനേതന്നെ)

അസ്യ = അവന്റെ(ആ കുവലയാപീഡ
ന്റെ)

ഗോപീകുചകലശചിര-
സ്പൎദ്ധിനം = ഗോപിമാരുടെ കുചകലശ(ക
ലശാകൃതിയിലുള്ള സ്തന)ങ്ങ
ളോടു ചിരസ്പൎദ്ധിയായ(വള
രക്കാലമായി സൌന്ദൎയ്യമത്സ
രം കൊണ്ടിരിക്കുന്ന)

കുമ്ഭം = കുമ്ഭ(മസ്തക)ത്തെ

വ്യാഹത്യ = വ്യാഹനനം ചെയ്തിട്ടു (തൃക്കൈ
കൊണ്ടു പ്രഹരിച്ചിട്ട്)

ചരണഭുവി = ചരണങ്ങളുടെ (കാലുകളുടെ)
ഭുവിൽ (ഇടയ്ക്കുള്ള സ്ഥല
ത്ത്)

അലീയഥാഃ = ലയിച്ചു (പതുങ്ങി ഒളിച്ചു.)

പുനഃ = വീണ്ടും, (ഒളിച്ചിരിക്കമാത്രമല്ല)

വല്ഗുഹാസീ = വല്ഗുവാംവണ്ണം (മനോഹരമായി) ഹസിക്കുന്നവനായി (പുഞ്ചിരി തൂകിക്കൊണ്ട്)

നിർഗ്ഗതഃ = നിർഗ്ഗതനായി. (വെളിയിൽ ചാടിവരികയും ചെയ്തു.)

സാരം.

അല്ലയോ മായാപ്രയോഗചതുരനായ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടിയുടെ ലീലാവിലാസമഹിമ വാചാമഗോചരം തന്നെ. മല്ലയുദ്ധം കാണ്മാനായി ഒരുങ്ങി ഉത്സാഹത്തോടെ വരവേ രംഗദ്വാരത്തിൽ കുവലയാപീഡനെക്കൊണ്ടുള്ള തടസ്സം നിന്തിരുവടിക്ക് അസഹ്യമായിരുന്നു. ഉടനേ തന്നെ നിന്തിരുവടി "ആരെടോ അത്, മഹാപാപി! ദുഷ്ടശിരോമണേ!, പോ, ദൂരെ മാറു. എൻെറ ദൃഷ്ടിക്കു നീ വിഷയമല്ല, വേഗം പൊയ്ക്കോ" എന്നു പറഞ്ഞതു കേട്ട് ആനക്കാരന് ക്രമാധികമായ കോപം ഉദിച്ചു എന്നതന്നെയല്ല അവൻെറ സ്വഭാവം ക്രൂരമായ ബുദ്ധിയോടുകൂടി നിശ്ചയമായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. ആദ്യമേ മോഹനമായ തിരുമേനി കണ്ടപ്പോൾ കംസചോദിതനാണെങ്കിലും, അവൻ മതിമറന്നു നിന്നുപോയി. കുവലയാപീഡനും നിലച്ചുപോയി. ഈ സങ്കല്പം തുടരുകയാണെങ്കിൽ കുവലയാപീഡവധവും, കംസവധം തന്നെയും, നടക്കാതെ പോയേയ്ക്കുമെന്ന് കരുതിയിട്ടോ എന്നു തോന്നുമാറ് നിന്തിരുവടി ആനക്കാരനോട്ട് കയർത്തു. അല്ലെങ്കിൽ അപ്പോഴും അവൻ ചുമ്മാതെതന്നെ ഇരിക്കുമായിരുന്നു. ഏതായാലും അവൻ ഉദ്ബുദ്ധനായി നിന്തിരുവടിയെ അപായപ്പെടുത്തുവാനായി കുവലയാപീഡനെ നന്നേ പ്രേരണ ചെയ്ത് തുമ്പിക്കൈയ്കൊണ്ട് നിന്തിരുവടിയെ പിടിപ്പിച്ചു. ഇതും ഒരു ദോളാന്ദോളനം പോലെ നിന്തിരുവടിക്ക് ലീലാപ്രായമായിരുന്നതേ ഉള്ളൂ. പെട്ടെന്നു കേളീവിനോദത്താൽ എന്നോണം നിന്തിരുവടി പിടിവിട്ടു ചാടുകയും, ഊക്കോടെ ഓടിച്ചാടിച്ചെന്നു ആ ഹസ്തീന്ദ്രൻെറ മസ്തകങ്ങളിൽ ബലമായി അടിക്കയും ചെയ്തു. ആ സന്ദർഭത്തിലും നിന്തിരുവടിയ്ക്ക് ശൃംഗാരരസമാണ് ഉദിച്ചത്. അവൻെറ മസ്തകങ്ങൾ കണ്ടപ്പോൾ, ഗോപിമാരുടെ കുചകുംഭത്തോട്ടു പ്രൌഢമത്സരം കൊണ്ട് എഴുന്നതാണ് ഇതെന്ന് ഓർമ്മ വന്നിട്ടോ എന്നു തോന്നുമാറായിരുന്നു അപ്രകാരം അടിക്കാനി

ട്ടയായതെന്നും കാണികൾക്ക് ഊഹിക്കാനിടയായി. ഇതയാണോ? ഉടനെ തപ്പിപ്പിടിച്ചു പററിക്കാൻ അവൻ ഒരുങ്ങുന്നതിൻമുമ്പായി യോഗാഭ്യാസചതുരനായ തിരുവടി താഴെച്ചാടി അവൻെറ കാലുകൾക്കിടയിൽ ഒതുങ്ങിപ്പതുങ്ങുകയും, ക്ഷണംകൊണ്ടു മധുരമായ മന്ദഹാസം തൂകിക്കൊണ്ടു പുറമേ ചാടിവരുകയും ചെയ്തു. അല്ലെൻെറ ഭഗവൻ! ലേശം ആയാസം തോന്നാത്ത ഈ വിദ്യ ബ്രഹ്മവിദ്യയിലും നന്നായിരിക്കുന്നു.

ഇവിടെ അന്തർഹിതമായ ഭഗവദ്വൈഭവം അനേകം പ്രകാരത്തിൽ വ്യഞ്ജിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ചാരുവേഷനായ ഭഗവാൻെറ തിരുമേനി കണ്ട അമ്ബഷ്ഠനും കുവലയാപീഡൻതന്നെയും ആദ്യമേ ഭ്രമിച്ച് സ്വാസങ്കല്പം മറന്നുപോയതായും, അതിനും ഭഗവച്ചോദനയാണ് വേണ്ടിവന്നതെന്നും, ആ തരത്തിലുള്ള ചോദനയാൽതന്നെ പാപിഷ്ഠനാകയാൽ ഭഗവത്സാമീപ്യത്തിന് അവൻ അർഹനല്ലെന്നും, മതിമയങ്ങി നിന്ന കുവലയാപീഡന് പ്രണോദം കൊണ്ടാണ് അധികജവം ഉണ്ടാകാനിടയായതെന്നും, ഗൃഹ്യമാണനായതേ ഉള്ളൂ. ഗൃഹീതനാകുന്നതിനു മുമ്പ് തെററിപ്പോയി എന്നും, കേളീപദത്താൽ അനായാസേനയാണ് മുക്തനായതെന്നും, ഗോപീകുചകലശപദത്താൽ ആ സന്ദർഭത്തിലും കവിദൃഷ്ട്യാ ഭഗവാൻ വിനോദചതുരനാണെന്നും, വല്ഗുഹാസീ എന്നതിനാൽ ഇതെല്ലാം ഒരു നവീനനാടകമെന്നല്ലാതെ പ്രാപഞ്ചികകൃത്യത്തിനായി കേവലം പരിത്യാജ്യകോടിയിൽ പെട്ടതാണെന്നും മററു വ്യങ്ഗ്യപരികരകരമ്ബിതമായ ഉത്തമധ്വനിസമുദായം ആണ് ഇവിടെ കാണുന്നതെന്നു സഹൃദയന്മാർ ധരിക്കുമത്രേ.

നിരൂപണം.

"വ്യാഹത്യാലീയഹാസ്തം ചരണഭുവി"—ഇതു ഗജയുദ്ധത്തിൽ മനുഷ്യൻ പ്രവൎത്തിക്കേണ്ട ഒരു കൂടപ്രയോഗമത്രെ. ഭഗവാൻ അമ്ബഷ്ഠനോടു പറഞ്ഞതും കുവലയാപീഡനോടു ലീല ചെയ്തതും ആയ കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"അമ്ബഷ്ഠാമ്ബഷ്ഠ! മാൎഗ്ഗം നൌ
ദേഹ്യപക്രമ മാ ചിരം
നോ ചേത് സകുഞ്ജരം ത്വാദ്യ
നയാമി യമസാദനം.

ഏവം നിർഭർത്സിതോഽമ്ബഷ്ഠഃ
കുപിതഃ കോപിനം ഗജം
ചോദയാമാസ കൃഷ്ണായ
കാലാന്തകയമോപമം.
കരീന്ദ്രസ്തമഭിദ്രുത്യ
കരേണ തരസാഗ്രഹീത്
കരാദ്വിഗളിതഃ സോഽമും
നിഹത്യാങ്ഘ്രിഷ്വലീയത". ൨

മൂന്നാമത്തു ശ്ലോകത്താൽ ഭഗവാൻ കുവലയാപീഡനെ വധിച്ചു് മുക്താരത്നങ്ങൾ എടുത്തു് പ്രേയസിയായ രാധയ്ക്കു ഹാരം തീൎക്കുവാനേല്പിച്ചാനന്ദിച്ചതായ കാൎയ്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

ഹസ്തപ്രാപ്യോഽപ്യഗമ്യോ ഝടിതി മുനിജനസ്യേവ
ധാവൻ ഗജേന്ദ്രം
ക്രീഡന്നാപത്യ ഭൂമൌ പുനരഭിപതതസ്തസ്യ
ദന്തം സജീവം
മൂലാദുന്മൂല്യ തന്മൂലഗമഹിതമഹാമൌക്തി-
കാന്യാത്മമിത്രേ
പ്രാദാസ്ത്വം ഹാരമേഭില്ലളിതവിരചിതം രാധി-
കായൈ ദിശേതി. ൩

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	=	(അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ത്വം	=	നിന്തിരുവടി
മുനിജനസ്യ, ഇവ	=	മുനിജനങ്ങൾക്കു് (മഹൎഷിമാൎക്കു്) എന്നപോലെ
ഹസ്തപ്രാപ്യഃ, അപി	=	ഹസ്തത്തിന്നു (തുമ്പിക്കൈയ്ക്കു് —കൈയ്ക്കു്) പ്രാപിക്കത്തക്കവിധം—സ്പൎശിക്കപ്പെടത്തക്കവനാണെങ്കിലും —ച്ചുറവും ഭഗവദ്രൂപം കണ്ടു തൊടാം പിടിക്കാം എന്നും മററും തോന്നിക്കപ്പെടുന്നവനാണെങ്കിലും
അഗമ്യഃ	=	അഗമ്യ (അപ്രാപ്യനായി — അസ്പൃശ്യമാന)നായി, തൊടുവാൻ പോലും കഴിയാത്തവ

നായി— കൈവല്യസിദ്ധിക്കു വിഷയീഭവിക്കാത്തവനായി

ഝടിതി = വേഗത്തിൽ

ഗജേന്ദ്രം = ഗജേന്ദ്രനോട് (കുവലയാപീഡനെ ലാക്കാക്കി)

ധാവൻ = ഓടുന്നവനായി

ക്രീഡൻ = ക്രീഡന്നായി (ഗജേന്ദ്രന്റെ മുമ്പാകെ ചില കളികൾ കാണിച്ചുകൊണ്ട്)

ഭുമൌ = ഭൂമിയിൽ (തറയിൽ)

ആപത്യ = ആപതിച്ചിട്ട് (വീണു പതുങ്ങിക്കിടന്നിട്ട്)

പുനഃ = വീണ്ടും

അഭിപതതഃ = അഭിപതനംചെയ്യുന്ന (കുത്തുവാൻ താനേ പാഞ്ഞുവന്നു നിലത്തിൽ കുത്തുന്നവനായ)

തസ്യ = അവന്റെ (ഗജേന്ദ്രന്റെ)

ദന്തം = ദന്തത്തെ (കൊമ്പിനെ)

സജീവം = ജീവനുള്ളപ്പോൾതന്നെ

മൂലാദ് = മൂലത്തിൽ (ചുവട്ടിൽ—വേരിൽനിന്ന്)

ഉന്മൂല്യ = ഉന്മൂലനംചെയ്തിട്ട് (പറിച്ചെടുത്തിട്ട്)

തന്മൂലഗമഹിതമഹാമൌക്തികാനി = അതിന്റെ (പറിച്ചെടുത്ത കൊമ്പിന്റെ) മൂലത്തിൽ (ചുവട്ടിൽ) ഉള്ള മഹിത (ശ്രേഷ്ഠ)മായ മഹാമൌക്തികങ്ങളെ (വലിയ മുത്തുരത്നങ്ങളെ)

ആത്മമിത്രേ = ആത്മമിത്രമായ (സുഹൃത്തായ) സുദാമാവിൽ — സുദാമാവിന്റെ അടുക്കൽ

ഏഭിഃ = ഇവകളാൽ (ഈ മുത്തുകളാൽ)

ലളിതവിരചിതം = ലളിത (മനോഹര)മായി വിരചിതമായ (ഉണ്ടാക്കിയതായ) ഉണ്ടാക്കിയ
ഹാരം = ഹാരത്തെ (ഒരു മുത്തുമാലയെ)
രാധികായൈ = രാധികയ്ക്കായി (പ്രേയസിയായ രാധാദേവിക്കായി)
ദിശ, ഇതി = കൊടുത്താലും എന്നുപറഞ്ഞ്
പ്രാദാഃ. = പ്രദാനംചെയ്തു. (ഏല്പിച്ചു.)

അല്ലയോ യോഗവിദ്യാവല്ലഭനായ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! നിന്തിരുവടി കുവലയാപീഡൻെറ പിടിയിൽനിന്നും വിട്ടുമാറി അവൻെറ മസ്തകം തല്ലിത്തകൎത്ത്

സാരം.

കേളീകുതുകിയായി പുഞ്ചിരിതൂകിക്കൊണ്ടു പുറമേ ചാടിയെങ്കിലും തൊട്ടു തൊട്ടില്ലെന്നുള്ള മട്ടിൽ അവൻെറ മുമ്പിൽതന്നെ ഓടിച്ചാടിക്കളിക്കയായിരുന്നു. യോഗികളായ മഹർഷിമാൎക്ക് യോഗസരണിയിൽകൂടി ധ്യാനത്തിൽ കാണുന്ന പരമാത്മരൂപിയായ നിന്തിരുവടിയെ പുറമും കണ്ടു തൊടുന്നതിനു തോന്നുമെങ്കിലും സായൂജ്യലാഭത്തിനു സാദ്ധ്യമില്ലാത്തതുപോലെ കുവലയാപീഡൻെറ തുമ്പിക്കൈയ്യിൽ തൊട്ടുപോയി എന്ന നിലയിൽ എത്തിയിട്ടും പററിപ്പിടിക്കാൻ തരമില്ലാത്ത നിലയിൽ ചതുരനായ നിന്തിരുവടി ഒഴിഞ്ഞൊഴിഞ്ഞുകൂടുകയാണ് ചെയ്തതു്. ആ മത്തേഭൻെറ നേരെ ഓടിക്കളിച്ചു ചെല്ലുകയും, താഴത്തു വീണു തറയോടു പററിക്കിടക്കയും, എന്നീവിധം അനേകം പ്രകാരത്തിൽ താൻ കളിക്കയും, അവനെ കളിയാക്കയും ചെയ്തു. അവനും വശംകെട്ടു വലഞ്ഞുവെങ്കിലും യേന കേന പ്രകാരേണ നിന്തിരുവടിയെ കൊലചെയ്തേ മാറുകയുള്ളൂ എന്ന നിലയിലായി. ഇങ്ങനെ വട്ടും തൊട്ടും കളകം നടക്കവേ ഒരിക്കൽ നിന്തിരുവടി തറയിൽ പതുങ്ങിക്കിടക്കവേ കുവലയാപീഡൻ നിന്തിരുവടിയെ കുത്തുവാനായി നേരേ പാഞ്ഞുവരികയും, പിടി എത്തായ്കയാൽ നിലത്തു കുത്തുകയും, ഉടനേതന്നെ നാരായണനായ നിന്തിരുവടി അവൻെറ കൊമ്പുകൾ ചുവടേ പറിച്ചെടുക്കുകയും ചെയ്തു. ഇത്രയാണോ? അതിശീഘ്രത്തിൽ പറിച്ചെടുക്കപ്പെട്ട കൊമ്പുകളുടെ ചുവട്ടിൽനിന്നും, രമണീയങ്ങളായ നന്മുത്തുകൾ വാരിയെടുത്ത് ഒരു നല്ല മുത്തുമാല ഉണ്ടാക്കി പ്രേയസിയായ രാധയ്ക്കു കൊടുക്കുവാൻ ആത്മമിത്രമായ ശ്രീദാമാ

വിനെ ഏല്പിക്കയും ചെയ്തു. ഇങ്ങനെ അനന്യദുഷ്കരമായ കുവലയാപീഡവധം നടത്തുകയും, അതു ലീലാവിനോദമായി ആരമ്ഭിച്ചപോലെ ശൃങ്ഗാരോപയോഗിയായ രാധികാഹാരനിർമ്മിതിസാധനത്തിന്റെ രൂപമായ മൌക്തികാഹരണത്തിൽ ഘടിപ്പിക്കയും ചെയ്ത മഹിമ അത്യാശ്ചര്യമായിരിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ ഭഗവാന്റെ ഗജയുദ്ധലീലാവർണ്ണനം സങ്ഗ്രഹിക്കുന്നതോടുകൂടി യോഗവിദ്യാഫലമായി ബാഹ്യമായുള്ള അങ്ഗലാഘവചാതുര്യവും ഘടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. സ്ഥൂലമായ ദർശനത്തിനു മാത്രം ശക്തിയുള്ള ഗജനയനങ്ങൾക്ക് പതുങ്ങിക്കിടക്കുന്ന ഭഗവാനെ പിടിക്കാൻ സാമർത്ഥ്യമില്ലായ്ക എന്നുള്ള സ്വഭാവത്തെ വ്യങ്ഗ്യമായി കൊള്ളിച്ചിരിക്കുന്നു.

സജീവം — ഗജങ്ങൾ മരിച്ചതിന്നുശേഷമാണ് കൊമ്പുകൾ പിഴുതെടുക്കുക. ഇവിടെ ജീവിക്കുമ്പോൾ എന്ന വിശേഷം ഭഗവദ്വീര്യാതിശയത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

പ്രാദാഃ — ശത്രുസംഹാരത്തിലും, മിത്രരക്ഷണത്തിലും, തനിക്കു പ്രാപ്യമായ യാതൊരു ഫലവും ഇല്ലെന്നും, തന്റെ സകലപ്രവൃത്തിയും ഭക്താനുഗ്രഹപരമാണെന്നും ഇതുകൊണ്ടു വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. ഭാഗവതത്തിൽ:—

"സ ധാവൻ ക്രീഡയാ ഭൂമൌ
　പതിത്വാ പുനരുത്ഥിതഃ
തം മത്വാ പതിതം ക്രുദ്ധോ
　ദന്താഭ്യാം സോ/ഹനത് ക്ഷിതിം.

തമാപതന്തമാസാദ്യ
　ഭഗവാൻ മധുസൂദനഃ
നിഗൃഹ്യ പാണിനാ ഹസ്തം
　പാതയാമാസ ഭൂതലേ.

പതിതസ്യ പദാക്രമ്യ
　മൃഗേന്ദ്ര ഇവ ലീലയാ
ദന്തമുത്പാട്യ തേനേഭം
　ഹസ്തിപാംശ്ചാഹനദ്ധരിഃ."

ഇപ്രകാരമാണ് കുവലയാപീഡവധം സങ്ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നത്. രാധികയ്ക്കുള്ള ഹാരസമർപ്പണം രസികനായ കവിയുടെ കല്പന

മാത്രമാണ്. അതിനു കാരണം ഏതൊരവസരത്തിലും ഭഗവാനെ ലളിതകോമളനായിട്ടല്ലാതെയും, ഗോപീവല്ലഭനാകാതെയും, ഭട്ടതിരിക്കു ദർശനമില്ല. ഈ വസ്തുത സ്വാനുഭവമായിരിക്കുന്നു. ൩.

നാലാമത്തു ശ്ലോകത്താൽ കുവലയാപീഡവധം കഴിഞ്ഞു് ഭഗവാൻ ഉത്സാഹത്തോടെ മല്ലരംഗത്തിൽ പ്രവേശിക്കയും കാണികളായ ജനങ്ങൾ കണ്ടു് ധന്യരായി ഭവിക്കയും ചെയ്തതായ കാര്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

ഗൃഹ്ണാനം ദന്തമംസേ യുതമഥ ഹലിനാ
രങ്ഗമങ്ഗാവിശന്തം
ത്വാം മങ്ഗല്യാങ്ഗഭങ്ഗീരഭസഹൃതമനോ-
ലോചനാ വീക്ഷ്യ ലോകാഃ
ഹംഹോ ധന്യോ നു നന്ദോ, നഹി നഹി പശുപാ-
ലാങ്ഗനാ, നോ യശോദാ,
നോ നോ ധന്യേക്ഷണാഃ സ്മസ്ത്രിജഗതി വയമേ-
വേതി സർവ്വേ ശശംസുഃ. ൪.

അങ്ഗ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= ഹേ! (ശ്രീകൃഷ്ണ!)
അഥ	= അനന്തരം (കുവലയാപീഡനെ വധിച്ചതിനുശേഷം)
അംസേ	= അംസത്തിൽ (തോളിൽ)
ദന്തം	= ദന്തത്തെ (കൊമ്പിനെ)
ഗൃഹ്ണാനം	= ഗൃഹ്ണാനനായി (ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നവനായി—ധരിച്ചിരിക്കുന്നവനായി) തോളിൽ ആനക്കൊമ്പും എടുത്തു്
ഹലിനാ	= (ഹലിയോടു്) ബലരാമനോടു്
യുതം	= യുത(സഹിത)നായി
രങ്ഗം	= രങ്ഗ (മല്ലരങ്ഗ)ത്തെ
ആവിശന്തം	= ആവേശിക്കുന്നവനായ (ആവേശം വന്നവനെന്നപോലെ പ്രവേശിക്കുന്നവനായ)
ത്വാം	= നിന്തിരുവടിയെ
വീക്ഷ്യ	= വീക്ഷിച്ചിട്ടു് (കണ്ടിട്ടു്)

ലോകാഃ = ലോകർ(കണ്ടുനിന്ന ജനങ്ങൾ)

മങ്ഗല്യാങ്ഗഭങ്ഗീരഭസ-ഹൃതമനോലോചനാഃ = മങ്ഗല്യമായ (സമസ്തമങ്ഗളങ്ങളേയും നല്കുന്ന) അങ്ഗഭങ്ഗി (അങ്ഗകാന്തി) യാൽ രഭസേന (ബലാത്കാരമായി) ഹൃതങ്ങളായ (അപഹരിക്കപ്പെട്ടവകളായ) മനസ്സോടും (ഹൃദയത്തോടും) ലോചനങ്ങളോടും (നയനങ്ങളോടും) കൂടിയവരായ്, ആദ്യം കണ്ണുകളും, തദ്ദ്വാരാ മനസ്സും അപഹരിച്ച സ്വാധീനമല്ലാത്തവിധം പരവശരായി

ഹം, ഹോ = ഹേ ഹേ, ഇതേ നോക്കു്

നന്ദഃ = നന്ദഗോപർ ആണ്

ധന്യഃ, നു. = ധന്യനാകുന്നതു് നിശ്ചയം. (ഇപ്രകാരമുള്ള കൃഷ്ണനെ പുത്രനായി ലഭിക്കയാൽ നന്ദഗോപരത്രെ മഹാഭാഗ്യവാൻ.)

നഹി, നഹി = അല്ലല്ല (ഈ അഭിപ്രായം ശരിയല്ല)

പശുപാലാങ്ഗനാഃ,(ധന്യാഃ.) = പശുപാലാങ്ഗന (ഗോപസുന്ദരി)മാരാണ് (ധന്യകൾ.) (ആലിങ്ഗനചുമ്ബനാദികൾ കൊണ്ടും മററും നാനാവിലാസഹേതുവാൽ ഗോപസ്ത്രീകളുടെ ഭാഗ്യമാണ് ഭാഗ്യം.)

നോ = അല്ല (അതും ശരിയല്ല)

യശോദാ, (ധന്യാ) = യശോദയാണ് (ധന്യ) (ഈ ഭുവനമോഹനനായ കൃഷ്ണനെ

മടിമേലെടുത്തുവച്ചു സ്തന്യം കൊടുത്തും, നെറുകയിൽ ഉമ്മവച്ചുംമററുമുള്ള ലാളനാവാത്സല്യരസങ്ങൾ അനുഭവിക്കയാൽ മാതാവായ യശോദയ്ക്കുതന്നെയാണ് ജന്മസാഫല്യം.)

നോ, നോ = ഇതൊന്നുമല്ല, ഇതൊന്നുമല്ല

ത്രിജഗതി = ത്രിജഗത്തിലും (ത്രിലോകത്തിലും) വച്ചു

വയം, ഏവ = നാം തന്നെയാണ്

ധന്യേക്ഷണാഃ, സ്മഃ = ധന്യങ്ങളായ ഈക്ഷണങ്ങളോടു (നയനങ്ങളോട്) കൂടിയവരായിരിക്കുന്നതു --ഇത്രയും ത്തുറസ്സായ വിധത്തിൽ നിത്യകല്യാണമൂർത്തിയായ കൃഷ്ണനെ കണ്ടാനന്ദിക്കുന്ന നാമും നമ്മുടെ നയനങ്ങളുമത്രേ അത്യന്തധന്യതയനുഭവിക്കുന്നത്. ഗോപാങ്ഗനകൾ തുടങ്ങിയവർക്കു നമ്മെപ്പോലെ ഇത്രയും ഭാഗ്യമനുഭവിക്കാൻ ഇടവന്നിട്ടില്ലത്രേ.

ഇതി = എന്നീവിധം

സർവ്വേ = സർവരും (അവിടെ കാണാനായി കൂടിയിരുന്ന സമസ്തരും, ആബാലവൃദ്ധം)

ശശംസുഃ. = ശംസിച്ചുവത്രേ. (പ്രശംസിച്ചു പറഞ്ഞുവത്രേ).

അല്ലയോ മല്ലവൈരിയായുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! കുവലയാപീഡനെ വധിച്ചിട്ട് ഉദ്ധൃതങ്ങളായ കൊമ്പുകളെ തോളി

സാരം.

ലെടുത്തുകൊണ്ടു നിന്തിരുവടി ബലരാമസഹിതനായി രങ്ഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു. നിത്യകല്യാണമൂൎത്തിയായുള്ള നിന്തിരുവടിയുടെ ദിവ്യമങ്ഗളസ്വരൂപം കണ്ടമാത്രയിൽ അവിടെ കൂടിയിരുന്ന കാണികളാകവെ, ആബാലവൃദ്ധം—സ്ത്രീപുരുഷസാമാന്യേന സൎവ്വോത്തരസൌന്ദൎയ്യശാലിയായ തിരുമേനിയുടെ കാന്തിപ്രസരത്താൽ പെട്ടെന്നു കണ്ണുകളും, മനസ്സും അപഹരിക്കപ്പെട്ടുകയാൽ ആനന്ദപരവശരായിത്തീൎന്നു. അത്ഭുതപൂൎവ്വമായ ഈ ദൎശനം ജന്മസാഫല്യഹേതുവായിക്കരുതി അവർ അനേകംപ്രകാരത്തിൽ പ്രശംസിച്ചുതുടങ്ങി. ഇത്രയും മഹിമയേറിയ നിന്തിരുവടിയെ പുത്രനായി ലഭിച്ച് ലാളനാകേളികൾക്കു പാത്രീഭവിച്ച നന്ദനാണ് ധന്യനെന്നു ചിലർ പറഞ്ഞു. അതിനെ എതിൎത്ത് അവരവരുടെ ഭാവനാനുഗുണം ഭഗവാനെ ആലിങ്ഗനചുമ്ബനാദികേളികളാൽ അനുഭവിച്ചിട്ടുള്ള ഗോപിമാരാണ് അതിധന്യരെന്നു വേറേ ചിലർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. ഇതും ശരിയല്ല, മടിമേലെടുത്തുവച്ചു സ്തന്യം ഊട്ടിയ യശോദാദേവിയത്രേ പരമധന്യയെന്നു മൂന്നാമതു് ഒരുതരം ആളുകൾ വാദിച്ചു. ഈ പറഞ്ഞ മൂന്നുപക്ഷവും നിഷ്പക്ഷപാതമല്ല. ത്രിഭുവനത്തിലുംവച്ചു നാം മാത്രമാണ് അത്യന്തധന്യർ, നമ്മുടെ നയനങ്ങളത്രേ അത്യന്തധന്യതമങ്ങൾ, എന്ന് ഒന്നുപോലെ എല്ലാപേരും സിദ്ധാന്തിച്ചുപറഞ്ഞു. ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ അച്ഛനായ നന്ദഗോപൎക്കും, പ്രേയസിമാരായ ഗോപിമാൎക്കും, ലാളനം ചെയ്തു വളൎത്തിയ യശോദയ്ക്കും, ഇതാ തുറസ്സായി, നിൎബ്ബാധമായി, ഈ ദിവ്യമങ്ഗളവിഗ്രഹം കണ്ടാനന്ദിക്കുന്നതിനു യോഗം ഉണ്ടായിട്ടില്ല. അതിനാൽ നമ്മോളം ഇവരാരും ധന്യരല്ല. വിശേഷിച്ചും നമുക്കല്ല വാസ്തവത്തിൽ ധന്യത. നമ്മുടെ ഈ നയനങ്ങളത്രേ മഹാധന്യങ്ങൾ. നേരേ രസിച്ച് അനുഭവിച്ചതു് നമ്മുടെ ഇന്ദ്രിയങ്ങളാണല്ലോ. അവയുടെ ചൎവ്വണാരസംകൊണ്ടുണ്ടായ പരിശിഷ്ടാനന്ദാസ്വാദം മാത്രമേ നമുക്കു പരമാൎത്ഥമായിട്ടൊള്ളു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ഈവിധം നിന്തിരുവടിയുടെ മധുരകോമളമായ മങ്ഗളമൂൎത്തി കണ്ടു് പ്രശംസിക്കാനിടയായ മധുരാപുരീവാസികളെ അനുസ്മരിച്ച് ഞാനും ഇതാ ധന്യനാകുന്നു.

ഇവിടെ കുവലയാപീഡവധവും, ഭഗവാന്റെ ഉത്സാഹാവേശത്തോടുകൂടിയ മല്ലരംഗപ്രവേശവും, കംസൻതുടങ്ങിയ ചില പരിമിതദുഷ്ടന്മാരൊഴിച്ചു സകലപൌരന്മാൎക്കും അത്യന്തം പ്രീതിപുരസ്സരം പ്രശംസനീയമായിരുന്നു എന്ന തത്വത്തെ കാണികളുടെ ധന്യവാദപരമായ അഭിപ്രായസമൎത്ഥനം കൊണ്ടു സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

ഗൃഹ്ണാനം, ദന്തം — ദന്തഗ്രഹണം വിനോദത്തിനുമായി ആവശ്യപ്പെട്ടാൽ കാൎയ്യോപയോഗത്തിനു പ്രഹരണവും ആയി.

ആവിശന്തം — ആവേശസ്വാരസ്യത്താൽ ഭവിക്കാൻപോകുന്ന മല്ലവധത്തിലോ, കംസവധത്തിലോ, ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ സാമൎത്ഥ്യത്തെ വ്യക്തപ്പെടുത്തുന്നു.

ഏതമനോലോചനാഃ — ലോചനങ്ങളാണാദ്യം ഏതങ്ങളാകുന്നതെന്നു തോന്നും. എന്നാൽ വാസ്തവം അപ്രകാരമല്ല. ആദ്യം കണ്ടു് മനസ്സു മയങ്ങിയല്ലാതെ ലോചനങ്ങൾക്കു ഹരണം ഉണ്ടാകയില്ലെന്നു സാരം. അതിനാൽ മനോഹരണമാണു് ആദ്യം ഉണ്ടാകുക.

ഭാഗവതത്തിൽ മല്ലരംഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ച ഭഗവാനെ:—

"മല്ലാനാമശനിൎന്നൃണാം നരവരഃ സ്ത്രീണാം
സ്മരോ മൂൎത്തിമാൻ
ഗോപാനാം സ്വജനോഽസതാം ക്ഷിതിഭുജാം ശാസ്താ
സ്വപിത്രോഃ ശിശുഃ
മൃത്യുൎഭോജപതേൎവിരാഡവിദുഷാം തത്വം
പരം യോഗിനാം
വൃഷ്ണീനാം പരദേവതേതി വിദിതോ രംഗം
ഗതഃ സാഗ്രജഃ."

എന്നീവിധം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

വിഷ്ണുപുരാണത്തിൽ:—

"ഹാഹാകാരോ മഹാൻ ജജ്ഞേ
മഹാരംഗേ ത്വനന്തരം
കൃഷ്ണോഽയം ബലഭദ്രോഽയ-
മിതി ലോകസ്യ വിസ്മയഃ."

എന്നീവിധം ആരംഭിച്ചു,

"സദ്യഃ പശ്യത കൃഷ്ണസ്യ
മുഖമത്യരുണേക്ഷണം
ഗജയുദ്ധകൃതായാസ
സ്വേദാമ്ബുകണികാചിതം.
വികാസിശരദമ്ഭോജ-
മപശ്യാമ ജലോത്ഥിതം
പരിഭ്രൂയ സ്ഥിതം ജന്മ
സഫലീക്രിയതാം ദൃശഃ."

എന്നിത്യാദിയായി പുരസ്ത്രീവൎണ്ണനംകൊണ്ട് ഉപസംഹരിച്ചിരിക്കുന്നു. ധന്യതാസമൎത്ഥനാദികൾ നമ്മുടെ കവിയുടെ കല്പനാരൂഢങ്ങൾ മാത്രമാണ്.

അനന്തരം പരിപൂൎണ്ണപരബ്രഹ്മപ്രകാശസ്വരൂപിയാകയാലാണ് എല്ലാപേരും ഒത്തു് ബഹുമാനിച്ച് ശ്രീകൃഷ്ണനെ പ്രശംസിച്ചതെന്ന കാൎയ്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

പൂൎണ്ണം ബ്രഹ്മൈവ സാക്ഷാന്നിരവധിപരമാ-
നന്ദസാന്ദ്രപ്രകാശം
ഗോപേഷു ത്വം വ്യലാസീൎന്ന ഖലു ബഹുജനൈ-
സ്താവദാവേദിതോഽഭൂഃ
ദൃഷ്ട്വാഥ ത്വാം തദേദംപ്രഥമമുപഗതേ
പുണ്യകാലേ ജനൌഘാഃ
പൂൎണ്ണാനന്ദാ വിപാപാഃ സരസമഭിജഗു-
സ്ത്വത്കൃതാനി സ്മൃതാനി. ൩

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	=	(അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
ത്വം	=	നിന്തിരുവടി
പൂൎണ്ണം	=	പൂൎണ്ണമായി (എങ്ങും നിറഞ്ഞതായി സൎവ്വാനുഗതമായി)
നിരവധിപരമാനന്ദസാന്ദ്രപ്രകാശം	=	നിരവധിയായ (കാലദേശാവസ്ഥകാൾകൊണ്ട്—അവധി= പരിച്ഛേദമില്ലാത്തതായ) പരമാനന്ദ (അലൌകികമായസുഖ)ത്താൽ സാന്ദ്ര(നിബിഡ)

മായ — നിരതിശയമായ— ദുഃഖാസംസ്പൃഷ്ടമായ പ്രകാശ (തേജഃ)സ്വരൂപമായ (അജ്ഞാനലേശവും ബാധിക്കാത്ത ജ്ഞാനാനന്ദപ്രകാശാത്മകമായ)

ബ്രഹ്മ, ഏവ = ബ്രഹ്മംതന്നെയാണു്, സർവ്വവ്യാപിയായ പരമാത്മാവു തന്നെ

ഗോപേഷു = ഗോപന്മാരിൽ(ഗോപന്മാരിൽ ഒരാളായ കൃഷ്ണമൂർത്തിയായി)

സാക്ഷാദ് = സാക്ഷാത്തായി (പ്രത്യേകമായി) കണ്ണിൽ കാണത്തക്ക വടിവോടുകൂടിയവനായി

വ്യലാസീഃ = വിലസിച്ചു. (ശോഭിച്ചിരുന്നു.)

ഖലു = അതുകാരണത്താൽ

താവദ് = അതുവരെ

ബഹുജനൈഃ = വളരെ ആളുകളാൽ

ന, ആവേദിതഃ, അഭൂഃ. = ആവേദിത (അറിയപ്പെട്ടവ)നായി പരമാനന്ദരൂപിയാണു് ഈവിധം പ്രകാശിച്ചു കാണുന്നതെന്നുള്ള തത്ത്വം അറിഞ്ഞവനായി ഭവിച്ചില്ല.

അഥ, തദാ = അനന്തരം, (ഇങ്ങനെ ഗോപന്മാരിൽ പരബ്രഹ്മസ്വരൂപനായി പ്രകാശിച്ചുവരുന്ന തത്ത്വം പ്രത്യക്ഷപ്പെടാതെയിരിക്കവെ)

ജനൌഘാഃ = ജനൌഘ (ജനസമൂഹ)ങ്ങൾ— ഭൂരിപുണ്യവാന്മാരും, അല്പപുണ്യവാന്മാരും, ഭൂരിപാപന്മാരും, അല്പപാപന്മാരുമായി അനേകംതരത്തിലുള്ള ജനങ്ങളെല്ലാം

പുണ്യകാലേ = പുണ്യകാലം(പുണ്യപാകം)വന്നു്

ഉപഗതേ = ഭഗവദ്ദൎശനയോഗം ആരംഭിക്കുന്നതായ സമയം—അഥവാ പാപം നീങ്ങി പുണ്യോദയം വരുന്ന സമയം, അല്ലെങ്കിൽ ഭഗവദ്വീൎയ്യോദാഹരണമായ മഹിമ കാണാനിടയായ സുദിനം ഉപഗതമായിരിക്കേ (അടുത്തിരിക്കേ)

ഇദംപ്രഥമം = ഇതാദ്യമായി (തങ്ങൾ കണ്ട കാഴ്ച തുടങ്ങി)

ത്വാം = നിന്തിരുവടിയെ (പരമാനന്ദബോധം പ്രസരിക്കുന്ന ആനന്ദപ്രകാശമൂൎത്തിയായി)

ദൃഷ്ട്വാ = ദൎശിച്ചിട്ട് (കണ്ടിട്ട് — അറിഞ്ഞിട്ട്)

വിപാപാഃ = വിപാപരായി (വിഗതപാപരായി—പാപം മുഴുവനും നശിച്ച ഭഗവദ്ദൎശനയോഗം വന്നവരായി)

പൂൎണ്ണാനന്ദാഃ = പൂൎണ്ണമായ ആനന്ദത്തോടുകൂടിയവരായി

സ്മൃതാനി = സ്മൃതങ്ങളായി (സ്മരിക്കപ്പെട്ടവയായി) ഉള്ള

ത്വത് കൃതാനി = നിന്തിരുവടിയുടെ കൃതങ്ങളെ (ലീലാചേഷ്ടിതങ്ങളെ)

സരസം = സരസമായി

അഭിജഗുഃ. = അഭിഗാനംചെയ്തു. (അഭിമുഖമായി നിന്ന് സ്തോത്രംചെയ്തു ധന്യരായി.)

അല്ലയോ സൎവേശ്വരനായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! സ്ത്രീപുരുഷസാമാന്യേന പുണ്യവാന്മാർ പാപവാന്മാർ എന്നുള്ള

സ:രം. വിവേചനമെന്നിയേ നിന്തിരുവടിയുടെ ദിവ്യമംഗളമൂൎത്തി കണ്ടുപോയാൽ പെട്ടെന്നു സൎവേ-

ന്ദ്രിയചേഷ്ടിതങ്ങളും വിരമിച്ച് ...

സ്നേഹബഹുമാനങ്ങളോടുകൂടി സത്കാരത്തിനൊരുങ്ങിപ്പോകുന്നു. അംസത്തിൽ കൊമ്പുകൾ ഏന്തി കോമളാകാരനായി മല്ലരങ്ഗത്തിൽ പ്രവേശിക്കവേ അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നവരാശേഷം പേരും രൂപദർശനം കൊണ്ടു മനം മയങ്ങി പ്രീതിപ്പെട്ടുപോയി. പരമാൎത്ഥത്തിൽ ഇങ്ങനെ അല്ലാതെ വരുവാൻ തരമില്ല. നിന്തിരുവടി, സൎവ്വവ്യാപിയായി, സൎവ്വാന്തൎയ്യാമിയായി പരമാനന്ദസാന്ദ്രമായ പ്രകാശമായുള്ള പരമാത്ഥമൂൎത്തിയായി സകലരിലും ഒന്നുപോലെ ഉള്ളിൽ കൊണ്ടിരിക്കയാൽ ആയൊരു പരമാനന്ദവിഗ്രഹത്തിന്റെ പ്രത്യക്ഷരൂപമായ നിന്തിരുവടിയെ കണ്ടാൽ അകമേയുള്ള ആകൎഷണം വരാതെ തരമില്ലത്രേ. ഈവിധം സച്ചിദാനന്ദസാന്ദ്രമായ ജ്യോതീരൂപമായ പരബ്രഹ്മം ഗോപന്മാരിലൊരാളായി അന്തർഭവിച്ചു പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടിരുന്നതാണെന്ന് വളരെപ്പേൎക്കും ധരിക്കാനിടയായില്ലത്രെ. പൂതനാസംഹാരാദികളായ പ്രവൃത്തിവിശേഷങ്ങൾ കണ്ടു് അവിടവിടെ ഉള്ളവൎക്കു തന്നെയും തല്ക്കാലം ഒരു മഹിമ തോന്നിയെങ്കിലും അതു മായാവിലാസത്താൽ സ്ഥിരായിയായിട്ടില്ല. എന്നാൽ ഓരോ സംഭവവും അനുഭവിക്കുന്തോറും പ്രത്യക്ഷത്തിൽതന്നെ നിന്തിരുവടിയുടെ അനിതരസാധാരണമായ ദിവ്യശക്തികൾ കാണുമ്പോൾ ആ സമയം അവരുടെ പുണ്യങ്ങൾ പാകംവന്നു സകലപാപങ്ങളും നീങ്ങി അവർ പരിപൂൎണ്ണമായ ആനന്ദം അനുഭവിക്കയും, അപ്രകാരമുള്ള യോഗം കൊണ്ടു് നിന്തിരുവടിയുടെ സമസ്തമായ അപദാനങ്ങളും സ്മൃതിപഥത്തിൽ വന്നു നേരേ തന്നെ നിന്നു് കീൎത്തനം ചെയ്യുകയും ചെയ്യുന്നു. ഇങ്ങനെ അല്പപാപമുള്ളവർ താമസിയാതെ തെളിഞ്ഞും അധികപാപമുള്ളവർ പോലും ക്രമേണ പ്രസന്നരായും നിന്തിരുവടിയുടെ ഗുണകീൎത്തനഭാഗ്യത്തിനു് പാത്രമായിത്തീരുന്നു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ഈയൊരു ദിവ്യാവതാരം അനേകം തരത്തിലുള്ള ജനങ്ങൾക്കും അനേകം പ്രകാരത്തിൽ ശ്രേയസ്സിനും നിഃശ്രേയസത്തിനും കാരണമാകയാൽ ഒന്നുപോലെ മഹനീയമായി വിജയിക്കുന്നു.

ഇവിടെ ദുഷ്ടശിഷ്ടസാധാരണ്യേന സകലൎക്കും ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണനിൽ ഒരുപോലെ നിൎവ്യാജമായ പ്രീതി സംഭവിച്ചുപോകാനുള്ള കാരണത്തെ ഭഗവാൻ സൎവ്വാ-

നിരൂപണം. ത്മസ്വരൂപിയാകയാലും, ആ സ്വരൂപം പരി=

പൂൎണ്ണാനന്ദരൂപമാകയാലും അപ്രകാരമുള്ള രൂപം നേരേ കാണുമ്പോൾ ആത്മരൂപമാകയാൽ കണ്ണാടിയിൽ കാണുന്ന പ്രതിബിംബത്തിലെന്നപോലെ ആനന്ദത്തിന്നേ അവകാശം ഉള്ളൂ എന്ന നിലയിൽ നിരൂപണം ചെയ്തിരിക്കുന്നതോടുകൂടി ഈ തത്വം അനന്യസാദ്ധ്യമായ ലീലാവിശേഷം കാണുമ്പോൾ സ്ഫുരിക്കുന്നതായും അതുതന്നെ പുണ്യപരിപാകസമയമാകയാൽ പാപങ്ങൾ നീങ്ങി സകലരും ആനന്ദഭാക്കുകളാകാൻ അനുഗ്രാഹകമാകുന്നതായും ഉള്ള സംഗതിയും വ്യക്തമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

പൂൎണ്ണം—സൎവ്വശരീരങ്ങളിലും ജീവരൂപേണ ആവിഷ്ടമായിട്ടുള്ളതു്.

ബ്രഹ്മം—ഒരാൾക്കു സൎവ്വവ്യാപ്തിയെങ്ങനെ എന്നുള്ള സംശയത്തിന്നു സമാധാനമാണു് ഈ പദം. ആകാശംപോലെ ബൃഹത്താകയാൽ സ്വഭാവത്താൽ സൎവ്വപ്രവിഷ്ടമാണെന്നു സൂക്ഷ്മം.

ഗോപേഷു— ബ്രഹ്മം സാക്ഷാത്തായി കാണുമാറുള്ള ആധാരം ഗോപദേഹമാണെന്നു താത്പൎയ്യം.

നിരവധിപരമാനന്ദസാന്ദ്രപ്രകാശം — ഇതു് ശരീരപരിഗ്രഹം ഉണ്ടെങ്കിലും സംസാരിയല്ലെന്നു കാണിക്കാനാണു്. സംസാരത്തിന്നു നിദാനമായ ജനനമരണാദികൾ നിത്യമാകയാലും, ദുഃഖസ്വഭാവം പരമാനന്ദപ്രകാശമാകയാലും അജ്ഞാനം വിജ്ഞാനഘനമാകയാലും ഇല്ലെന്നു തത്വം.

ജനൌഘാഃ—ഇവിടെ കംസാദികളായ ദുഷ്ടരുംകൂടി ഉൾപ്പെടുന്നു. പുണ്യപാകം വരികയാലത്രേ അവൎക്കും ഇപ്പോൾ ഈ ദിവ്യദൎശനത്തിന്നു ഭാഗ്യം ഉണ്ടായതു.

ജനങ്ങൾ അനുഭവിച്ചതായ സന്തോഷത്തെ ഭാഗവതത്തിൽ:—

"നിരീക്ഷ്യ താവുത്തമപൂരുഷൌ ജനാ
മഞ്ചസ്ഥിതാ നാഗരരാഷ്ട്രകാ നൃപ!
പ്രഹൎഷവേഗോത്കലിതേക്ഷണാനനാഃ
പപുൎന്ന തൃപ്താ നയനൈസ്തദാനനം.

പിബന്ത ഇവ ചക്ഷുൎഭ്യാം
ലിഹന്ത ഇവ ജിഹ്വയാ

ജിഘ്രന്ത ഇവ നാസാഭ്യാം
ശ്ലിഷ്യന്ത ഇവ ബാഹുഭിഃ.
ഊചുഃ പരസ്പരം തേ വൈ
യഥാദൃഷ്ടം യഥാശ്രുതം
തദ്രൂപഗുണമാധുര്യ്യ-
പ്രാഗല്ഭ്യസ്മാരിതാ ഇവ". ൫

ആറാമത്തെ ശ്ലോകത്താൽ മല്ലയുദ്ധം വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

ചാണൂരോ മല്ലവീരസ്തദനു നൃപഗിരാ
മുഷ്ടികോ മുഷ്ടിശാലീ
ത്വാം രാമം ചാഭിപേദേ ഝടഝടിതി മിഥോ
മുഷ്ടിപാതാതിരൂക്ഷം
ഉത്പാതാപാതനാകർഷണവിവിധരണാ-
ന്യാസതാം തത്ര ചിത്രം
മൃത്യോഃ പ്രാഗേവ മല്ലപ്രഭുരഗമദയം
ഭൂരിശോ ബന്ധമോക്ഷാൻ. ൬

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
തദനു = അനന്തരം (നിന്തിരുവടിയും ബലരാമനും രംഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ച ശേഷം)
നൃപഗിരാ = നൃപന്റെ (രാജാവായ കംസന്റെ) ഗീരു(വാക്കു) കൊണ്ട്
മല്ലവീരഃ = മല്ലവീരനായ
ചാണൂരഃ = ചാണൂരനെന്ന അസുരൻ
ത്വാം = നിന്തിരുവടിയേയും
മുഷ്ടിശാലീ = മുഷ്ടികൾ (നല്ല മുണ്ടാവുകൾ) ഉള്ളവനായ
മുഷ്ടികഃ = മുഷ്ടികാസുരൻ
രാമം, ച = ബലരാമനേയും,
മിഥഃ = തങ്ങളിൽ തങ്ങളിൽ
ഝടഝടിതി = ഝടഝട എന്നിങ്ങനെ ഒച്ച പുറപ്പെട്ടുവിക്കുന്ന വിധത്തിൽ
മുഷ്ടിപാതാതിരൂക്ഷം = മുഷ്ടിപാതങ്ങൾ (ഇടി വീഴ്ചകൾ) കൊണ്ട് അതിരൂക്ഷ (അത്യന്തഭയങ്കര)മാംവണ്ണം

അഭിപേദേ.	=	അഭിപദിച്ചു(നേരേ എതൃത്തു)
ഉത്പാതാപാതനാകർഷണ-വിവിധരണാനി	=	ഉത്പാതം (പൊങ്ങിച്ചാടുക) ആപാതനം (താഴത്തു വീഴ്ത്തുക) ആകർഷണം (വലിച്ചിഴയ്ക്കുക) എന്നീവിധം വിവിധ (നാനാപ്രകാര)ങ്ങളായ രണങ്ങൾ (യുദ്ധങ്ങൾ)
ആസതാം,	=	ഇരിക്കട്ടെ. (യുദ്ധരങ്ഗത്തിൽ പെട്ടാൽ ഈ കാര്യം സഹജമാണ്) എന്നാൽ
മൃത്യോഃ	=	മൃത്യുവിന് (മരണത്തിന്)
പ്രാക്, ഏവ	=	മുമ്പുതന്നെ
അയം, മല്ലപ്രഭുഃ	=	ഈ മല്ലപ്രഭു (വീരൻ) ചാണൂരാസുരൻ
ഭൂരിശഃ, ബന്ധമോക്ഷാൻ	=	അനേകംപ്രകാരത്തിൽ ബന്ധങ്ങളേയും (കെട്ടിഇറുക്കലുകളേയും, സംസാരബന്ധങ്ങളേയും) മോക്ഷങ്ങളേയും (വേർപാടുകളേയും കൈവല്യാവസ്ഥകളേയും)
(യത്) അഗമത്	=	(യാതൊന്നാണോ) പ്രാപിച്ചത്
(ഇദം)	=	(ഇത്)
തത്ര	=	ആ മല്ലയുദ്ധകേളിയിൽ
ചിത്രം.	=	ചിത്രമായിരുന്നു. (ആശ്ചര്യമായി കാണപ്പെട്ടു.)

അല്ലയോ മല്ലയുദ്ധകുതുകിയായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി മല്ലരങ്ഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ച ഉടൻതന്നെ പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽ അവിടെ കൂടിയിരുന്ന തടസ്ഥന്മാൎക്കുന്നല്ല

സാരം. പ്രത്യേകം ഓരോ കാൎയ്യവശാത് സന്നദ്ധന്മാരായിരുന്ന കംസാദികൾക്കു പോലും അവിടുത്തെ തേജസ്സിന്റെ ആക്രമണംകൊണ്ട് ഒരു പരിഭവം ഉണ്ടായി. അതിനാൽ പൊതുവെ

എല്ലാവരും സ്നേഹമോഹംകൊണ്ട് പരവശരായി ചമഞ്ഞുവത്രേ. അല്പംകഴിഞ്ഞ് ഉദ്ബുദ്ധരായപ്പോൾ കംസചോദനയാൽ ചാണൂരൻ എന്നു പേരായ മല്ലവീരനും മുഷ്ടിയുദ്ധകുശലനായി നല്ല മുണ്ടാവുകാരനായ മുഷ്ടികനും നിന്തിരുവടിയോടും ബലരാമനോടും കൂടി മുഷ്ടിപാതങ്ങളും ഇടികളും പിടികളും ആയി ഝടഝടാരടിതങ്ങൾകൊണ്ട് രംഗം കലക്കിമറിച്ചുകൊണ്ട് ഭയങ്കരമായി നേരേവന്ന് എതിർത്തു. പൊങ്ങിച്ചാടി എഴുന്നേല്ക്കുക, താഴത്ത് ഉരുട്ടിത്തള്ളുക, വലിച്ചിഴയ്ക്കുക, നിവിർത്തിട്ടു മാറത്തു കേറിച്ചവിട്ടുക, എന്നിത്തരത്തിലും മററും അനേകംപ്രകാരത്തിൽ ഭയാനകമായ യുദ്ധങ്ങൾ നടക്കുന്നതും അത്ര ആശ്ചര്യകരമായി തോന്നുകയില്ല. ഈ മല്ലവീരൻ ദേഹവിയോഗം വരുംമുമ്പു തന്നെ അനേകം അനേകം ബന്ധങ്ങളും (കെട്ടിഇറുക്കലുകളും) മോക്ഷങ്ങളും അതിൽനിന്നു വിട്ടുവേർപാടുകളും — പുത്രമിത്രകളത്രാദിസംസാരബന്ധങ്ങളും പരമാത്മസായുജ്യപ്രാപ്തിരൂപമായ മോക്ഷങ്ങളും അനുഭവിച്ചു എന്നുള്ളതാണ് അത്യാശ്ചര്യമായിട്ടുള്ളത്. ഇവൻ അനുഭവിച്ച ബന്ധങ്ങളും, മോക്ഷങ്ങളും പരമാർത്ഥബന്ധസ്ഥാനത്തു മോചനീയങ്ങളായ സംസാരബന്ധങ്ങളായും അതിൽനിന്നെല്ലാം സർവ്വഥാ വേർപെട്ടുവരുന്ന കൈവല്യമായും കലാശിച്ചു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ഒടുവിൽ അവൻ മോക്ഷസായുജ്യം പ്രാപിക്കാൻ തക്കവിധം അനേകംപ്രാവശ്യം തൃക്കൈയ് കൊണ്ടുള്ള സ്പർശനഭാഗ്യം അനുഭവിച്ചുവത്രേ.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ ചാണൂരാസുരന്റേയും, മുഷ്ടികാസുരന്റേയും മല്ലയുദ്ധസംപ്രദായം സംഘടിപ്പിക്കുന്നതോടുകൂടി യുദ്ധവർണ്ണനവ്യാജേന ശത്രുക്കളായ അസുരന്മാൎക്കുപോലും ഭഗവാൻ അപൂർവ്വമായ സരണിയിൽ ബന്ധമോക്ഷങ്ങൾ നല്കി പ്രസാദിക്കുന്നതായ കൃപാതിശയത്തെ വ്യഞ്ജിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. പുണ്യപാകം നിമിത്തം തൃക്കൈകളിൽ പെട്ടുള്ള ബന്ധവും ഒടുവിൽ ദേഹവിയോഗസമനന്തരഭാവിയായ സർവ്വമോക്ഷവുമത്രേ അവൎക്കു പരമശ്രേയസ്സായിത്തീർന്നതെന്നു സാരം. എന്നാൽ ആ തരത്തിൽ ബന്ധമോക്ഷങ്ങൾ ആവർത്തിച്ചത് ആശ്ചര്യവും, അവസാനത്തിൽ മോക്ഷത്തിൽ കലാശിച്ചതായുള്ള മോക്ഷോത്തരപദസമാസഘടന വസ്തുസിദ്ധിസൂചകവും ആയി

ഫലിച്ചിരിക്കുന്നതാണ് സാഹിത്യമാർഗ്ഗത്തിലുള്ള സമാധാനത്തിൻെറ മറെറാരുപ്രകാരം.

ഉത്പാതാപാതനാകർഷണവിവിധരണാനി—രണങ്ങളുടെ ഈയൊരു രൂപം ഭാഗവതത്തിൽ ഇപ്രകാരം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു:—

"ഹസ്താഭ്യാം ഹസ്തയോർബദ്ധ്വാ
പദ്ഭ്യാമേവ ച പാദയോഃ
വിചകർഷതുരന്യോന്യം
പ്രസഹ്യ വിജിഗീഷയാ.
പരിഭ്രാമണവിക്ഷേപ-
പരിരംഭാവപാതനൈഃ
ഉത്സർപ്പണാപസർപ്പണൈ-
ശ്ചാന്യോന്യം പ്രത്യരുന്ധതാം.
ഉത്ഥാപനൈരുന്നയനൈ-
ശ്ചാലനൈഃ സ്ഥാപനൈരപി
പരസ്പരം ജിഗീഷന്താ-
വപചക്രതുരാത്മനഃ".

അനന്തരം ചാണൂരമുഷ്ടികന്മാരുടെ വധവും പരിശിഷ്ടന്മാരുടെ പ്രവൃത്തിയും വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു:—

ഹാ ധിക്! കഷ്ടം കുമാരൗ സുലളിതവപുഷൗ
മല്ലവീരൗ കഠോരൗ
ന ദ്രക്ഷ്യാമോ വ്രജാമസ്ത്വരിതമിതി ജനേ
ഭാഷമാണേ തദാനീം
ചാണൂരം തം കരോദ്ഭ്രാമണവിഗളദസും
പോഥയാമാസിഥോർവ്യാം
പിഷ്ടോഽഭൂന്മുഷ്ടികോഽപി ദ്രുതമഥ ഹലിനാ
നഷ്ടശിഷ്ടൈർദധാവേ. ൧

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)

ജനേ = ജനങ്ങൾ (കണ്ടുനിന്നവരായ സകല ആളുകളും)

ഹാ, ധിക്!! = എന്തുമാത്രം നിന്ദ്യമാണിത്

കഷ്ടം = കഷ്ടമായ കാൎയ്യമാണിതു്

കുമാരൌ = കുമാരന്മാർ (കുട്ടികളായ രാമകൃഷ്ണന്മാർ)

സുലളിതവപുഷൌ = സുലളിതമായ (മൃദുകോമളമായ) വപുസ്സോടു (ശരീരത്തോടു) കൂടിയവരായിരിക്കുന്നു

മല്ലവീരൌ = മല്ലവീരന്മാരാകട്ടെ (അവരോട് എതിൎത്തു യുദ്ധം ചെയ്യേണ്ടുന്ന വീൎയ്യപരാക്രമശാലികളായ ഈ ചാണൂരമുഷ്ടികന്മാർ)

കഠോരൌ = കഠോര (അത്യന്തം കഠിന)ന്മാരായിരിക്കുന്നു. ഇവർ തൊട്ടാൽ തന്നെ കുമാരന്മാർ ചമ്മന്തിയാകാനുള്ളതേയുള്ളു

(വയം) ന, ദ്രക്ഷ്യാമഃ = (നാം) കാണേണ്ട

ത്വരിതം, വ്രജാമഃ = ത്വരിതമായി (വേഗത്തിൽ) പൊയ്ക്കളയാം

ഇതി = എന്നീവിധം

തദാനീം = അപ്പോൾ (മല്ലയുദ്ധം ആരംഭിച്ച ഉടനെ)

ഭാഷമാണേ (സതി) = ഭാഷിക്കുന്നവരായി (തങ്ങളിൽ സംസാരിച്ചു കൊണ്ടിരിക്കുന്നതോടുകൂടി പോകുവാനൊരുങ്ങിയവരായി) രിക്കെ

(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)

തം, ചാണൂരം = ആ ചാണൂരനെ (ഭയങ്കരനായ മല്ലവീരനെ)

കരോൽഭ്രാമണവൎഗ്ഗളഭസം = കരോദ്ഭ്രാമണ (കരം=തുകൈകൊണ്ടുള്ള ഉദ്ഭ്രാമണ)ത്താൽ (ഉയൎത്തിക്കൊണ്ടുള്ള കറക്കത്താൽ) മുഴുത്ത

മണ്ഡലം ചുററീട്ട് അതു കൊണ്ടു തന്നെ ശ്വാസം മുട്ടി, വിഗളത്തുകളായ (നശിക്കുന്നതുകളായ) അസുക്കളോടു (ജീവനോടു) കൂടിയവനായി പ്രാണാപായം വന്നവനാക്കി

ഉൎവ്യാം = ഉൎവ്വിയിൽ (ഭൂമിയിൽ)

പോഥയാമാസിഥ. = പോഥനംചെയ്തു. (വലിച്ചെറിഞ്ഞു.) വധിച്ചു.

അഥ = പിന്നീട്

ഹലിനാ = ഹലിയാൽ (ബലരാമനാൽ)

മുഷ്ടികഃ, അപി = മുഷ്ടികനും (മുഷ്ടികാസുരനും)

പിഷ്ടഃ, അഭൂത്. = പിഷ്ട(സംചൂൎണ്ണിത)നായി പൊടിക്കപ്പെട്ടു. (നഷ്ടനായി ഭവിച്ചു.)

നഷ്ടശിഷ്ടൈഃ = നഷ്ടശിഷ്ടന്മാരാൽ (നഷ്ടന്മാർ പോകെ ഈവിധം ചത്തൊടുങ്ങിയവർ പോകെ ശേഷിച്ചുള്ളവരാൽ)

ദ്രുതം = വേഗത്തിൽ

ദധാവേ. = ധാവനംചെയ്തു എന്നുള്ളതുണ്ടായി. ഇതു കണ്ടു് അവരുടെ കൂട്ടത്തിലുള്ള മററുള്ളവർ ആകെ ഭയന്നു പ്രാണനുംകൊണ്ടു് ഓടിപ്പോയി.

അല്ലയോ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി മല്ലകേളീകുതുകിയായി ചാണൂരാസുരനേയും ബലരാമൻ മുഷ്ടികാസുരനേയും പിടികൂടി

സാരം. അന്യോന്യം ഇടിയും പിടിയും, പൊക്കിവീഴ്ത്തുകയും, താഴത്തിട്ടിടുകയും വലിച്ചിഴയ്ക്കുകയും മററും വിചിത്രതരമായ യുദ്ധത്തിൽ പെട്ടപ്പോഴും കണ്ടുനില്ക്കുന്നവൎക്കു സഹിക്കാൻമാത്രം ധൈൎയ്യം ഉണ്ടായില്ല. എന്നുതന്നെയല്ല അവിടെ നില്ക്കുവാൻപോലും തോന്നിയില്ല. അന്യായവും അധൎമ്മവുമായ ഈ യുദ്ധം എത്രയും നിന്ദ്യമാണെന്നും ഉടൻതന്നെ

തടുക്കണമെന്നും, ഇതിൽ പരം കഷ്ടതരമായ മറെറാരു സംഭവം ഇല്ലെന്നും ഓരോരുത്തരും ഉറക്കേ പറഞ്ഞുതുടങ്ങി. എത്രയും സുകുമാരശരീരന്മാരായ ഈ ചെറിയ കുട്ടികളോടു മുട്ടന്മാരും പരുഷശരീരന്മാരുമായ ഈ ചാണൂരമുഷ്ടികാസുരമല്ലന്മാർ എങ്ങനെ യുദ്ധത്തിനു യോജിക്കും? ക്ഷണംകൊണ്ട് ഈ ഓമനക്കുട്ടികളുടെ കഥ കഷ്ടമായിത്തീരുമല്ലോ. നമുക്ക് ഈ ആപത്തു കാണേണ്ട. കാണാൻ കഴിയുകയുമില്ല. വേഗേന ഇവിടുന്ന് എവിടെയെങ്കിലും കടന്നേയ്ക്കാം. എന്നിങ്ങനെ അവിടെ കൂടിയിരുന്നവരാകമാനം സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കേ അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശത്രുസംഹാരക്ഷമനായ നിന്തിരുവടി ചാണൂരനെ ചുരുട്ടിപ്പൊക്കിയെടുത്ത് തൃക്കൈകൊണ്ട് പമ്പരം കറക്കുംപോലെ ചുഴററുകയും, ആ വാക്കേ ശ്വാസംമുട്ടി പ്രാണാപായം വന്ന അവനെ ദൂരെ എറിയുകയും ചെയ്തു. ഉടൻതന്നെ ബലരാമനും നല്ല ഇടികൾ താഴ്ത്തി ദുഷ്ടനായ മുഷ്ടികനെ പേഷണം ചെയ്തു കാലപുരിയിലേയ്ക്കയച്ചു. ഇതുകൂടാതെ കൂടശലതോശലാസുരരേയും ബലരാമൻ വധിച്ചു. ഇതു കണ്ടപ്പോൾ അവിടെ കൂടിയിരുന്ന മററു ദാനവന്മാർ ഒന്നുപോലെ ഭീതിപരവശരായി തങ്ങളുടെ പ്രാണനുംകൊണ്ട് ഓടിപ്പോയിയത്രേ. അവരുടെ ഓട്ടം മാത്രം കാണാമെന്നല്ലാതെ വ്യക്തികൾ കാണ്മാൻ സാധിക്കാത്തനിലയിൽ അത്രവിചിത്രമായിരുന്നു അവരുടെ ധാവനവൈഭവം. ഏതായാലും കംസവധത്തിനുള്ള വട്ടങ്ങൾ എറിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞുവത്രേ.

ഇവിടെ ഭഗവദ്വൈഭവം അറിയാത്തവരും അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ തന്നെയും പ്രേമാതിശയംനിമിത്തം കോമളമായ

മിത്രപക്ഷം

ആകൃതികണ്ടു പരവശരാകയാൽ തത്ത്വം ഉദിക്കാതെ ഭീതിയാൽ വ്യാകുലപ്പെട്ടവരുമായ ജനങ്ങളുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ പൊതുവേ തോന്നാവുന്ന അനൗചിത്യം ആസ്പദമാക്കിയിട്ടുള്ള പരിഭ്രമത്തേയും തദനുസാരിയായ പരസ്പരസംഭാഷണത്തേയും സംഗ്രഹിക്കുകയും ആമാതിരി ഭാഷണത്തിന്റെ ഫലം ആരംഭിക്കും മുമ്പുതന്നെ വേഗേന യോഗമായാവല്ലഭനായ ഭഗവാനും ബലരാമനും തങ്ങളുടെ സാമർത്ഥ്യം ഉദാഹരിക്കുന്നതിനായി മല്ലവീരരെ ഹനിക്കുകയും ചെയ്തതായ സംഗതി സരസമായി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

കരോദ്ഭ്രാമണം — ഹനനം അനേകം പ്രകാരത്തിലുള്ളതിൽ ഇതു് ശ്വാസം മുട്ടിക്കാനുള്ള ഒരു മാൎഗ്ഗമായിട്ടാണു് കരുതിയിരിക്കുന്നതു്.

ദധാവേ — ഈ ഭാവേപ്രയോഗം ധാവനാദിരൂപമായ ഭാവത്തിനു മഹിമ കൂട്ടി ധാവനം ചെയ്യുന്ന അസുരന്മാരുടെ പരിഭ്രമാതിശയത്തെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. ജനങ്ങളുടെ ഭാഷണവും ചാണൂരമുഷ്ടികന്മാരുടെ വധവും ഭാഗവതത്തിൽ വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്ന പ്രകാരം നോക്കുക:—

"മഹാനയം ബതാധൎമ്മ
ഏഷ രാജസഭാസദാം
യേ ബലാബലവദ്യുദ്ധം
രാജ്ഞോഽന്വിച്ഛന്തി പശ്യതഃ.

ക്വ വജ്രസാരസൎവ്വാംഗൌ
മല്ലൌ ശൈലേന്ദ്രസന്നിഭൌ
ക്വ ചാതിസുകുമാരാംഗൌ
കിശോരൌ നാപ്തയൌവനൌ.

ധൎമ്മവ്യതിക്രമോഽപ്യസ്യ
സമാജസ്യ ധ്രുവം ഭവേത്
യത്രാധൎമ്മഃ സമുത്തിഷ്ഠേദ്
ന സ്ഥേയം തത്ര കൎഹിചിത്.

ന സഭാം പ്രവിശേദ്രാജ്ഞഃ
സഭ്യദോഷാനനുസ്മരൻ
അബ്രുവൻ വിബ്രുവന്നജ്ഞോ
നരഃ കില്ബിഷമശ്നുതേ.

വല്ഗതഃ ശത്രുമഭിതഃ
കൃഷ്ണസ്യ വദനാംബുജം
വീക്ഷ്യതാം ശ്രമവാൎയ്യുപ്തം
പദ്മകോശമിവാംബുഭിഃ.

കിം ന പശ്യത രാമസ്യ
മുഖമാതാമ്രലോചനം
മുഷ്ടികം പ്രതി സാമൎഷം
ഹാസസംരംഭശോഭിതം.

... ...
... ...
... ...
... ...

ബാഹോപാന്നിഗൃഹ്യ ചാണൂരം
ബഹുശോ ഭ്രാമയൻ ഹരിഃ
ഭൂപൃഷ്ഠേ പോഥയാമാസ
തരസാ ക്ഷീണജീവിതം.

തഥൈവ മുഷ്ടികഃ പൂർവ്വം
സ്വമുഷ്ട്യാഭിഹതേന വൈ
ബലഭദ്രേണ ബലിനാ
തലേനാഭിഹതോ ഭൃശം.

വ്യസുഃ പപാതോർവ്വ്യുപസ്ഥേ
വാതാഹത ഇവാങ്ഘ്രിപഃ". ൧

വൃ-൨മത്തെ ശ്ലോകത്താൽ ഇത്തരം ഉള്ള മല്ലവധം കണ്ടു് ഭീതനായി എങ്കിലും അപ്പോഴും ആകാര്യപ്രവൃത്തിക്ക മുതിർന്നവനായ കംസനെ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഒരു ചാട്ടത്തിൽ കുതിച്ചു സൌധത്തിൽ ചെന്നു പിടികൂടിയതായ കാര്യം ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

കംസഃ സംവാര്യ്യ തൂര്യ്യം ഖലമതിരവിദൻ
കാര്യ്യമാര്യ്യാൻ പിതൄംസ്താൻ
ആഹന്തും വ്യാപ്തമൂർത്തേസ്തവ ച സമശിഷദ്
ദൂരമുത്സാരണായ
രുഷ്ടോ ദുഷ്ടോക്തിഭിസ്ത്വം ഗരുഡ ഇവ ഗിരിം
മഞ്ചമഞ്ചന്നുദഞ്ചത്-
ഖഡ്ഗവ്യാവല്ഗദുസ്സംഗ്രഹമപി ച ഹഠാത്
പ്രാഗ്രഹീരൗഗ്രസേനിം. ൨

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)

ഖലമതിഃ = ഖലമതി(ദുർബുദ്ധി)യായ ദുർജ്ജനങ്ങൾക്കുള്ള നിന്ദ്യബുദ്ധിയോടുകൂടിയവനായ

കംസഃ = കംസൻ (ഭോജരാജാവു്)

തൂര്യ്യം = തൂര്യ്യത്തെ (മല്ലന്മാരുടെ യുദ്ധകോലാഹലഘോഷമായി ഏൎപ്പെടുത്തിയിരുന്ന വാദ്യത്തെ)

സംവാൎയ്യ	= സംവാരണംചെയ്യിട്ടു് (നിവ ൎത്തുവാൻപറഞ്ഞിട്ടു്)
കാൎയ്യം	= കാൎയ്യത്തെ (അപ്പോഠം കൎത്ത വ്യമായ സങ്ഗതിയെ— ഇനി നിന്തിരുവടിയെ ശരണംപ്രാപിക്കയേ തര മുള്ളൂ എന്നു് അറിഞ്ഞു തൃ ക്കാലിൽ ശരണംപ്രാപിച്ചു വീഴുക എന്ന കാൎയ്യത്തെ)
അവിദൻ	= അവിദന്നായി (അറിയാത്തവ നായി അസുരപ്രകൃതിഹേ തുവാൽ ഭഗവാനെ ശരണം പ്രാപിക്കാൻ തോന്നാത്ത വനായി)
(പ്രത്യുത)	= (നേരേമറിച്ചു)
ആൎയ്യാൻ	= ആൎയ്യന്മാരായ (സാധുക്കളും ശിഷ്ടാചാരന്മാരുമായ)
താൻ, പിതൄൻ	= ആ പിതൃക്കളെ (നന്ദഗോപവ സുദേവന്മാരായ നിന്തിരു വടിയുടെ പിതൃക്കന്മാരെ യും തൻെറ വശത്തു ചേ രായ്കയാൽ സ്വപിതാവായ ഉഗ്രസേനരെ തന്നെയും)
ആഘന്തും	= ആഘനിക്കുന്നതിനായും (അടി ച്ചുപിടിച്ചു ബന്ധിച്ചു വധി ക്കുന്നതിനായും)
വ്യാപ്തമൂൎത്തേഃ	= വ്യാപ്തമായ (വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന എങ്ങും നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന മൂൎത്തിയോടുകൂടിയ)
തവ	= നിന്തിരുവടിയുടെ (നിന്തിരുവ ടിയെ)
ദൂരം, ഉത്സാരണായ, ച	= ദൂരത്തിൽ ഉത്സാരണം (മാററി ക്കളയുന്നതിനായും) ഹനി

ക്കാനസാദ്ധ്യമാണെന്നു
കണ്ടു ദൂരത്തു ആട്ടിക്ക
ളയുന്നതിനായും

സമശിഷദ്. = സംശാസനംചെയ്തു. (വേണ്ട
ആജ്ഞകൾ നല്കി.)

ത്വം = നിന്തിരുവടിയാകട്ടെ

ദുഷ്ടോക്തിഭിഃ = ദുഷ്ടന്റെ (ദുഷ്ടനായ കംസ
ന്റെ) അഥവാ ദുഷ്ടങ്ങ
ളായ ഉക്തികളാൽ (വാക്കു
കളാൽ)

രുഷ്ടഃ = രുഷ്ട(കുപിത)നായി

ഗരുഡഃ = ഗരുഡൻ (പക്ഷിരാജാവായ
വൈനതേയൻ ഉച്ചത്തിലു
ള്ള സർപ്പത്തെ പിടിക്കു
വാനായി ഉദ്യമിക്കുന്നവ
നായി)

ഗിരിം, ഇവ = ഗിരിയെ (പർവ്വതത്തെ) എന്ന
പോലെ

മഞ്ചം = മഞ്ചത്തെ (കംസൻ ഇരിക്കുന്ന
ഉന്നതമായ സൌധത്തിലു
ള്ള സോഫ്യെ)

അഞ്ചൻ = അഞ്ചന്നായി (ചാടിക്കടന്നു
പിടിച്ചിട്ട്)

ഉദഞ്ചത്ഖഡ്ഗവ്യാവല്ഗ-
ദുസ്സംഗ്രഹം, അപി, ച = ഉദഞ്ചത്തായ (ഉച്ചത്തിൽ
പൊക്കി വീശുന്നതായ)
ഖഡ്ഗത്തിന്റെ (വാളി
ന്റെ) വ്യാവല്ഗ (പരിഭ്ര
മണ)ത്താൽ, ഉച്ചത്തിൽ
വാൾ വീശിക്കൊണ്ടു പരി
ശയാൽ മറയ്ക്കുകനിമിത്തം
ദുസ്സംഗ്രഹ (പണിപ്പെട്ടു
എത്തിപ്പിടിക്കുവാൻ കഴി
യാത്തവ)നാണെങ്കിലും

ഹഠാത് = ബലാത്കാരേണ
ഔഗ്രസേനിം = ഔഗ്രസേനിയെ (ഉഗ്രസേന പുത്രനായ കംസനെ)
പ്രാഗ്രഹീഃ. = പ്രഗ്രഹിച്ചു. (തട്ടത്തിട്ടു പിടികൂടി.)

അല്ലയോ മല്ലഹന്താവായ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! കംസന്റെ ഉദ്ദേശങ്ങളാം ആകവേ പടലപ്പിണക്കത്തിലായി. മല്ലവീരന്മാരായ ചാണൂരമുഷ്ടികാസുരന്മാരേയും അവരുടെ അനു-

സാരം.

യായികളായ കൂട-ശല-തോശലകന്മാർ തുടങ്ങിയവരേയും നിന്തിരുവടിയുടെ വധത്തിനായി പറഞ്ഞയച്ചിട്ടു കൃതാൎത്ഥനായിരുന്ന കംസൻ അവരുടെ പ്രാണാപായരങ്ഗമാണു കണ്ടതു്. ഇതു കണ്ടപ്പോൾ കംസൻ ഇനി തന്നെപ്പററിയുള്ള ആശകളെല്ലാം അസ്തമിച്ചതായി ധരിച്ചു. അചിരേണ തനിക്കു പ്രാണഹാനി സംഭവിക്കുമെന്നു കരുതി. ഇത്രയായിട്ടും വേണ്ടുന്ന കതായ രക്ഷാമാൎഗ്ഗം ദുർബ്ബുദ്ധിയായ അവന്റെ ഹൃദയത്തിൽ സ്ഫുരിച്ചില്ല. ആ സന്ദൎഭത്തിലും സൎവലോകശരണ്യനായ നിന്തിരുവടിയുടെ തൃപ്പാദത്തിൽ ശരണം പ്രാപിച്ചു പ്രണാമം ചെയ്താൽ അവനു രക്ഷപ്പെടാമായിരുന്നു. അതു തോന്നാതെ നിന്തിരുവടിയുടെ ജനകപിതാവായ വസുദേവരേയും, പോഷകപിതാവായ നന്ദഗോപരേയും തന്റെപക്ഷം ചേൎന്നില്ല എന്നുള്ള കാരണത്താൽ സ്വപിതാവായ ഉഗ്രസേനനെ തന്നെയും വധിക്കുവാൻ ആജ്ഞാപിച്ചു. നിന്തിരുവടിയെ വധിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ലെന്നു് അറിയാമായിരുന്നതുകൊണ്ടു് തനിക്കു് ആപത്തു വരാതിരിക്കുന്നതിനായി ദൂരത്തു മാററിച്ച്് ആട്ടിക്കളയുവാനായി ചട്ടംകെട്ടി സൎവവ്യാപിയാകയാൽ ഒരിടത്തു് മാററി നിൎത്തുവാൻ സാധിക്കുകയില്ലെന്നുള്ള തത്ത്വപ്രകാശം അഹങ്കാരാന്ധകാരംകൊണ്ടുള്ള മറവു നിമിത്തം അവനു് ഉണ്ടായില്ല. സ്വബന്ധുക്കളെ വധിക്കയും മററും ചെയ്യുന്നതിനായുള്ള ഈ സംരംഭം അപ്പോൾ അയാൾക്കുണ്ടായതായ സമ്പൂൎണ്ണമരണലക്ഷണമായിരുന്നു. അല്ലെന്റെ ഭഗവൻ! ദുഷ്ടശിരോമണിയും സാധുജനദ്രോഹിയും കുചക്കഠാരവുമായ അവന്റെ ഈ വാക്കുകൾ തന്നെയായിരുന്നു നിന്തിരുവടിക്കു് ഒടുവിലത്തെ ശസ്ത്രമായി തോന്നിയതു്. ഏതായാലും ക്രോധാക്രാന്തനായ നിന്തിരുവടി ഉടനെതന്നെ പക്ഷിരാജനായ ഗരുഡൻ താഴെ നിന്നും പൎവതാഗ്രത്തി

ലുള്ള പാമ്പിനെ പിടിക്കാനായി ശൃങ്ഗത്തിൽ എന്ന പോലെ ഉന്നതസൌധത്തിലുള്ള രാജമഞ്ചത്തിൽ ചാടിയെത്തിയതും, കംസനെ പിടികൂടിയതും ഒന്നായിക്കഴിഞ്ഞു. വാളു വീശിക്കൊണ്ട്, പരിശയം മറച്ചു പഠിച്ച വിദ്യകൾ മുഴവനും നോക്കീട്ടും കംസനു നിന്തിരുവടിയുടെ പിടിയിൽ പെടാതിരിക്കാൻ സാധിച്ചില്ല. സർവ്വഥാ കംസൻ കഥാശേഷനാകാനുള്ള ഘട്ടം എത്തിക്കഴിഞ്ഞുവത്രേ.

ഇവിടെ കണ്ഠഗതപ്രാണനായ കംസന് ഒടുവിലത്തെ മരണലക്ഷണങ്ങളായ ബന്ധുവധസങ്കല്പവും, ഉത്തമാപമാനനവും സങ്ഗ്രഹിച്ചു ഉടൻതന്നെ തത്ഫലമായുള്ള അകപ്പാടു സരസമായി നിരൂപണംചെയ്തിരിക്കുന്നു.

നിരൂപണം.

ഗരുഡ ഇവ ഗിരിം—ഈ ഉപമ ശീഘ്രമായ ചാട്ടത്തേയും ഉടനെ ശത്രുവിനെ പിടികൂടുക എന്ന വിജയകൃത്യത്തേയും സൂചിപ്പിക്കുന്നു:—

തൂര്യ്യം നിവാരണംചെയ്തു മുതലായ കാര്യ്യം ഭാഗവതത്തിൽ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്ന സംപ്രദായം നോക്കുക:—

"ഹതേഷു മല്ലവീരേഷു
  വിദ്രുതേഷു ച ഭോജരാട്
ന്യവാരയത് സ്വതൂര്യ്യാണി
  വാദ്യം ചേദമുവാച ഹ.

നിഃസാരയത ദുർവൃത്തൌ
  വസുദേവാത്മജൌ പുരാത്
ധനം ഹരത ഗോപാനാം
  നന്ദം ബധ്നീത ദുർമ്മതിം.

വസുദേവസ്തു ദുർമ്മേധാ
  ഹന്യതാമാശ്വസത്തമഃ
ഉഗ്രസേനഃ പിതാ ചാപി
  സാനുഗഃ പരപക്ഷഗഃ.

ഏവം വികത്ഥമാനേ വൈ
  കംസേ പ്രകുപിതോഽവ്യയഃ

ലംഘിതോത്പത്യ തരസാ
　　മഞ്ചമുത്തുങ്ഗമാരുഹത്.

തമാവിശന്തമാലോക്യ
　　മൃത്യുമാത്മന ആസനാത്
മനസ്വീ സഹസോത്ഥായ
　　ജഗൃഹേ സോഽസിചര്മ്മണീ.

തം ഖഡ്ഗപാണിം വിചരന്തമാശു
　　ശ്യേനം യഥാ ദക്ഷിണസവ്യമമ്ബരേ
സമഗ്രഹീദ്ദുർവ്വിഷഹോഗ്രതേജാ
　　യഥോരഗം താർക്ഷ്യസുതഃ പ്രഗൃഹ്യ", 　　വ്യ

൯-ാമത്തെ ശ്ലോകത്തിൽ കംസന്റെ വധവും സായൂജ്യപ്രാപ്തിയും ഉപന്യസിക്കപ്പെടുന്നു:—

സദ്യോ നിഷ്പിഷ്ടസന്ധിം ഭുവി നരപതിമാ-
　　പാത്യ തസ്യോപരിഷ്ടാത്
ത്വയ്യാപാത്യേ തദൈവ ത്വദുപരി പതിതാ
　　നാകിനാം പുഷ്പവൃഷ്ടിഃ
കിം കിം ബ്രൂമസ്തദാനീം സതതമപി ഭിയാ
　　ത്വദ്ഗതാത്മാ സ ഭേജേ
സായുജ്യം ത്വദ്വധോത്ഥാ പരമ! പരമിയം
　　വാസനാ കാലനേമേഃ　　൯

(ഹേ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)	= (അല്ലയോ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
സദ്യഃ	= ഉടനെതന്നെ (കംസനെ പിടികൂടീട്ട് അല്പവും താമസിയാതെ)
നരപതിം	= നരപതിയെ (കംസനെ)
നിഷ്പിഷ്ടസന്ധിം	= നിഷ്പിഷ്ടങ്ങളായ (നിശ്ശേഷം പേഷണം=പൊടിയാക്കൽ ചെയ്യുമാറു് അടിച്ചു പാകം വരുത്തപ്പെട്ട സന്ധിബന്ധങ്ങളോടു കൂടിയവനായി)
ഭുവി	= ഭുവിൽ (ഭൂമിയിൽ)
ആപാത്യ	= ആപാതനംചെയ്തിട്ടു (തള്ളി ഇട്ടിട്ട്)

തസ്യ, ഉപരിഷ്ടാദ് = അവന്റെ മേൽ

ത്വയി = നിന്തിരുവടി

ആപാത്യേ (സതി) = ആപാത്യനായി (ആപതിക്കുന്നവനായി — ചാടിവീഴുന്നവനായി)രിക്കെത്തള്ളിയിടപ്പെട്ട കംസന്റെ മാറത്തു ചാടിക്കേറി ഇരിക്കവേ

തദാ, ഏവ = അപ്പോൾതന്നെ

ത്വദുപരി = നിന്തിരുവടിയുടെ മേൽ

നാകിനാം = നാകികളുടെ(നാകം=സ്വർഗ്ഗത്തിലുള്ള ദേവകളുടെ) സ്വർഗ്ഗത്തിൽനിന്നും

പുഷ്പവൃഷ്ടിഃ = പുഷ്പവൃഷ്ടി(പുഷ്പവർഷം=പൂമഴ)

പതിതാ. = പതിതയായി. (വീണുവത്രേ.) ദേവകൾ സന്തോഷപരവശരായി സ്വർഗ്ഗത്തിൽനിന്നും പുഷ്പവർഷം ചെയ്തു.

തദാനീം = അപ്പോഴത്തെ സംഭവത്തെപ്പററി

(വയം) കിം, കിം, ബ്രൂമഃ. = (നാം) എന്തെന്തു പറയുന്നു — എന്തെന്തു പറയും — അധികമൊന്നും പറയേണ്ട ആവശ്യമില്ല.

സതതം, അപി = എപ്പോഴുംതന്നെ

ഭിയാ = ഭീ (ഭീതി)കൊണ്ടു്

ത്വദ്ഗതാത്മാ = ത്വയി (നിന്തിരുവടിയെ) ഗതമായ (പ്രാപിച്ചതായ) ആത്മാവോടുകൂടിയ ഭയം നിമിത്തം എവിടെയും എപ്പോഴും നിന്തിരുവടിയെത്തന്നെ ആപാദചൂഡം ധ്യാനിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നവനായ

സഃ = അവൻ (ആ കംസൻ)

സായൂജ്യം = സായൂജ്യത്തെ (പരമമായ മോക്ഷത്തെ) നിന്തിരുവടിയായി

	ഭവിക്ക എന്നുള്ള ഐകാത്മ്യമുക്തിയെ
ഭേജേ.	= പ്രാപിച്ചു.
(അഹ) പരമ!	= (അല്ലയോ) പരമ! സൎവ്വോത്കൃഷ്ടനായി ശത്രുവിന്നു പോലും ഭയാനുബന്ധം നിമിത്തം മോക്ഷം പ്രാപിക്കത്തക്ക മഹിമയുള്ള ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!
ഇയം.	= ഇതു് (ഈ സായുജ്യമുക്തിപ്രാപ്തി) അല്ലെങ്കിൽ ഈ ഭീതി
കാലനേമേഃ	= കാലനേമി എന്നു പേരായ ദൈത്യൻെറ
ത്വദ്വധോത്ഥാ	= നിന്തിരുവടിയുടെ വധത്തിൽ നിന്നു് (നിന്തിരുവടി അവനെ വധിച്ച അവസരത്തിൽ) ഉണ്ടായതായ
വാസനാ, പരം.	= വാസനമാത്രമാകുന്നു. ഈ കംസൻ മുജ്ജന്മത്തിൽ കാലനേമിയായിരുന്നു് നിന്തിരുവടിയുടെ കൈയ്യിലുള്ള ചക്രായുധം കൊണ്ടു വധം നേരിട്ടപ്പോഠം നിന്തിരുവടിയുടെ മൂൎത്തി കണ്ടു് ഭയന്നതായ ഭീതി ഇപ്പോഠം വിട്ടുമാറാതെ വാസനയായി പരിണമിച്ചു് എപ്പോഴും നിന്തിരുവടിയുടെ സ്മരണയ്ക്കായി ഉതകി മോക്ഷം കൊടുത്തതാണു്.

അല്ലയോ ദുഷ്ടസംഹരണനിപുണനായ ഭഗവൻ! മഞ്ചത്തിൽ ചാടി കംസനെ പിടിച്ച ഉടൻതന്നെ ഒററ ഇറുക്കുകൊണ്ടു് അവൻെറ സന്ധിബന്ധങ്ങഠം എല്ലാം ഞെരിഞ്ഞുപോയി. നിന്തിരുവടി വേഗത്തിൽ അവനെ ഭൂമിയിൽ തള്ളിയിട്ടു് പുറത്തു കേറി ഇരുന്നതും, സന്തുഷ്ടരായ

സാരം.

ദേവന്മാർ സ്വൎഗ്ഗത്തിൽനിന്നും പുഷ്പവൎഷം ചെയ്തതും ഒന്നായികഴിഞ്ഞു. ഭൂമിക്ക് ഭാരമായിത്തീൎന്ന ആ ദുഷ്ടനെ ഭൂമിയിൽതന്നെ തള്ളിഇട്ടതും അതിന്റെ മീതെ നിന്തിരുവടി ചാടിവീണതും നിന്തിരുവടിയുടെ മീതെ പുഷ്പവൎഷം ചൊരിഞ്ഞതുമായ കാൎയ്യം അരക്ഷണം കൊണ്ടു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. നിന്തിരുവടിയുടെ സൎവ്വവ്യാപിയായ തേജസ്സും പുഷ്പവൎഷവും മാത്രമേ വെളിയിൽ കാണ്മാനുള്ളു. ഭൂദേവിയും ഭാഗ്യവതിയായി. ഇത്രയും ദൌഷ്ട്യം കാണിച്ചിരുന്ന കംസനും തൃക്കൈ വിളയാടിയുള്ള സ്പൎശഭാഗ്യം നിമിത്തവും അന്ത്യസമയം തിരുമേനിയുടെ ദിവ്യദൎശനത്തിനു യോഗം ഉണ്ടാകയാലും സായൂജ്യമുക്തി ലഭിച്ച് നിന്തിരുവടിയിൽതന്നെ ലയിച്ച് ധന്യധന്യനായി ചമഞ്ഞുവത്രേ. ദുഷ്ടനായ കംസന് ഈവിധം സായൂജ്യമോക്ഷം ലഭിക്കാനുള്ള കാരണങ്ങൾ അനേകം ഉണ്ട്. ചുരുക്കത്തിൽ പറഞ്ഞാൽ അവൻ ജന്മാന്തരത്തിൽ കാലനേമിയായിരുന്നു. നിന്തിരുവടിയുടെ ചക്രായുധം കൊണ്ട് മരിക്കാറാകവേ അപ്പോഴത്തെ തിരുമേനി കണ്ട് ഭയന്നു വശാകയാൽ ആ ഭയം തന്നെ വാസനയായി തീൎന്ന് ഈ ജന്മത്തിൽ എപ്പോഴും, എവിടെയും നിന്തിരുവടിയുടെ ദിവ്യരൂപം തന്നെ സ്മരിക്കുക എന്ന നിലയിലായി. ഇപ്രകാരമുള്ള ഭീതിവാസനാവിജയം ഫലാനുഭവത്തിനായി ഇപ്പോൾ പാകം വന്നുകൂടി എന്നേ ഉള്ളു. സൎവ്വഥാ അന്ത്യസമയം നിന്തിരുവടിയുടെ ദൎശനം ലഭിച്ചും തൃക്കൈസ്പൎശനം ഉണ്ടായും, ഒടുവിലത്തെ ഫലം കൊണ്ടെങ്കിലും അവൻ നിന്തിരുവടിയുടെ മാതുലനാണെന്നുള്ള ബന്ധം ഫലപ്പെടുത്തി സുകൃതിയായി ഭവിച്ചുവത്രേ.

നിരൂപണം.

ഇവിടെ കംസവധം വൎണ്ണിക്കുന്നതോടുകൂടി അവന്റെ ദുരിതപൂരിതമായ സന്ധികൾ എല്ലാം ഉടച്ചുവാൎത്ത് തന്നിൽ സായൂജ്യമുക്തിക്കു അൎഹനായി കല്പിക്കുമാറുള്ള യുദ്ധവും അത്രയും ആയപ്പോൾ ഭാരമായി ഉപദ്രവിച്ചിരുന്ന ഭൂമിയിൽ തന്നെ ആധാരമായി പതിക്കാനും തദനുഗുണമായി ഭഗവല്ലീലാരംഗമായവിധം തന്റെ ശരീരം ധന്യമായിത്തീരുവാനും ഒടുവിൽ ദേവകളുടെ പുഷ്പവൃഷ്ടി ഭഗവദ്ദ്വാരാ അനുഭവിക്കുവാനും, ഈവിധം എല്ലാം ശോധനചെയ്തു ഭഗവത്സായൂജ്യപ്രാപ്തിരൂപമായ പരമഫലം ലഭിക്കുവാനും ഉള്ള പരമ്പരാഹേതുക്കൾ ഭംഗിയായി വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഭിയാ തദ്ഗതാത്മാ— 'ഭയാത് കംസഃ' എന്ന ഭാഗവതത്തിൽ ഗാനംചെയ്തിട്ടുള്ള ഭീതിയോഗാനുസന്ധാനം നിമിത്തം സൎവ്വദാ തത്സ്മരണം കൊണ്ടു് ആത്മാവു തന്നെ അവിടെ അൎപ്പിതമായി തന്മയീഭവിച്ചുവെന്നു സാരം.

വാസനാ കാലനേമേഃ— ഈ നാരായണീയത്തിൽ തന്നെ "തത്കൃത്വാ അപി കൎമ്മശേഷവശതോ യേ തെ ന യാതാ ഗതിം" എന്നു ൩൦-ാമതു ദശകത്തിന്റെ ആരംഭത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതനുസരിച്ചു് മനുഷ്യജന്മാ നിൎദ്ദിഷ്ടിക്കത്തക്ക പുണ്യപാപയോഗംകൊണ്ടു് കാലനേമി തന്നെ കംസനായി ജനിച്ചു വന്നതാണെന്നും, എന്നാൽ ഭഗവാനാൽ ഛേദിക്കപ്പെട്ടു് കാലനേമിയായുള്ള പൂൎവ്വജന്മത്തിൽ ഭഗവാനിൽനിന്നും ഉണ്ടായതായ ഭീതി ഇപ്പോൾ വാസനാരൂപമായി പരിണമിച്ചു എന്നും സ്പഷ്ടം. അപ്രകാരമുള്ള കൎമ്മശേഷംകൊണ്ടാണു് ആ ജന്മത്തിൽ ഭഗവാനാൽ ഹതനായിരുന്നിട്ടും മുക്തിക്കു് അവൻ പാത്രമാകാത്തതു്. ഭയംകൊണ്ടു ഭഗവാനിൽ തന്നെ മനസ്സു പററുകയാൽ ആയൊരു ഭാവംതന്നെയാണു "ഭാവോ ഹി ഭവകാരണം" എന്നുള്ള പ്രമാണത്താൽ ഇപ്പോൾ കംസനു ഭീതിഭാവത്തോടെ ജന്മസാഫല്യത്തിനു കാരണമായതു്,

"യേന കേനാപ്യുപായേന
മനഃ കൃഷ്ണേ നിവേശയേത്"

എന്ന വചനം അനുസരിച്ചു് ഏതു രീതിയിലും ശ്രീകൃഷ്ണനിൽ അചഞ്ചലമായി നിവേശിക്കപ്പെടുന്ന മനസ്സു് മുക്തിഹേതുവാണെന്നു സാരം.

കംസവധവും കംസസായുജ്യവും ഭാഗവതത്തിൽ:—

"പ്രഗൃഹ്യ കേശേഷു ചലത്കിരീടം
നിപാത്യ രംഗോപരി തുംഗമഞ്ചാത്
തസ്യോപരിഷ്ടാത് സ്വയമബ്ജനാഭഃ
പപാത വിശ്വാശ്രയ ആത്മതന്ത്രഃ
സ നിത്യമുദ്വിഗ്നധിയാ തമീശ്വരം
പിബൻ വദൻ വാപി ചരൻ സ്വപൻ ശ്വസൻ
ദദൎശ ചക്രായുധമഗ്രതോ യത-
സ്തദേവ രൂപം ദുരവാപമാപ."

ആപാത്യേ -- ആപതതീത്യാപാത്യഃ, തസ്മിൻ, എന്നിവിധം ഉള്ള വിഗ്രഹത്താൽ കർത്ത്രർത്ഥത്തിൽ "ഭവ്യഗേയപ്രവചനീയോപസ്ഥാനീയജന്യാപ്ലാവ്യാപാത്യാ വാ" എന്ന പാണിനിസൂത്രത്താൽ ണ്യത് പ്രത്യയാന്തമായി നിപാതം വന്നതിന്റെ സപ്തമ്യന്തമാണു പ്രസ്തുതരൂപം. (പ്രയോഗം.) ൯

കംസവധാനന്തരം ഭഗവാൻ അവിടെ നടത്തിയതായ പിതൃവന്ദനം ഉഗ്രസേനപട്ടാഭിഷേകം മുതലായ കാര്യങ്ങളെ സംഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ട് കവി ആരോഗ്യപ്രാർത്ഥനയാൽ ദശകം ഉപസംഹരിക്കുന്നു:—

തദ്ഭ്രാതൄനഷ്ട പിഷ്ട്വാ ദ്രുതമഥ പിതരൗ
സന്നമന്നുഗ്രസേനം
കൃത്വാ രാജാനമുച്ചൈര്യദുകുലമഖിലം
മോദയൻ കാമദാനൈഃ
ഭക്താനാമുത്തമം ചോദ്ധവമമരഗുരോ-
രാപ്തനീതിം സഖായം
ലബ്ധ്വാ തുഷ്ടോ നഗര്യാം പവനപുരപതേ!
രുന്ധി മേ സർവ്വരോഗാൻ. ൧൦

(ഹേ) പവനപുരപതേ! = (അല്ലയോ) ഗുരുവായൂരപ്പ!
(ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!) = (ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ!)
തദ്ഭ്രാതൄൻ, അഷ്ട = അവന്റെ (കംസന്റെ) ഭ്രാതാക്കളായ (സഹോദരന്മാരായ) എട്ടുപേരെയും (കങ്കന്യഗ്രോധാദികളെ)
പിഷ്ട്വാ = പേഷണം(മർദ്ദനം)ചെയ്തു വധിച്ചിട്ട്
അഥ = അനന്തരം
ദ്രുതം = വേഗത്തിൽ
പിതരൗ = പിതാക്കന്മാരെ (ബന്ധനസ്ഥരായി ഉടൻ മോചനം ചെയ്യിക്കപ്പെട്ട അച്ഛനായ വസുദേവനേയും അമ്മയായ ദേവകിയേയും)
സന്നമൻ = സന്നമന്നായി (നമസ്കരിച്ചു വന്ദിച്ചിട്ട്)

ഉഗ്രസേനം = ഉഗ്രസേനനെ (പിതാമഹനായ ഉഗ്രസേനനെ)

രാജാനം, കൃത്വാ = രാജാവായി അഭിഷേകംചെയ്തിട്ടു

അഖിലം, യദുകുലം = അഖില(സമസ്ത)മായ യദുകുലത്തെയും = യദുകുലത്തിലുള്ള സകലരേയും

കാമദാനൈഃ = കാമ (അഭീഷ്ട)ദാനങ്ങൾകൊണ്ടു്

ഉച്ചൈഃ = ഉച്ചൈസ്സായി(ക്രമാധികമായി)

മോദയൻ = മോദയന്നായി(സന്തോഷിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു്)

ഭക്താനാം, ഉത്തമം = ഭക്തന്മാരിൽവച്ചു് ഉത്തമനും

അമരഗുരോഃ = അമര (ദേവ) ഗുരുവിൽ (ബൃഹസ്പതിയിൽ)നിന്നു്

ആപ്തനീതിം = ആപ്തമായ (പ്രാപിക്കപ്പെട്ട= ഗ്രഹിക്കപ്പെട്ട) നീതിശാസ്ത്രത്തോടുകൂടിയവനും-ബൃഹസ്പതിയിൽനിന്നും ശാസ്ത്രം ഗ്രഹിച്ചു കുശലനായുള്ളവനും—ആയ

ഉദ്ധവം = ഉദ്ധവരെ

സഖായം = സഖാവായി (സുഹൃത്തായി)

ലബ്ധ്വാ, ച = ലഭിക്കയും ചെയ്തു്

നഗൎയ്യാം = നഗരിയിൽ (മഥുരാപുരിയിൽ)

തുഷ്ടഃ = സന്തുഷ്ടനായി (ദുഷ്ടശിക്ഷയും, ശിഷ്ടരക്ഷയും നടക്കുകയാലും ദേവകൾക്കു പ്രസന്നത ഉണ്ടാകയാലും സന്തുഷ്ടനായുള്ള)

(ത്വം) = (നിന്തിരുവടി)

മേ = എന്റെ

സൎവ്വരോഗാൻ = സമസ്തരോഗങ്ങളേയും

രുന്ധി = രോധനം (നിവാരണ) ചെയ്യുമാറാകേണമേ!

അല്ലയോ ആശ്രിതപരിത്രാണപരായണനായ ഭഗവൻ! ശ്രീഗുരുവായൂരപ്പ! നിന്തിരുവടിയുടെ ലീലാവിഹാരങ്ങൾ അനന്യസാദ്ധ്യങ്ങളും അത്യാശ്ചര്യ്യങ്ങളുമായിരിക്കുന്നു.

സാരം.

കംസവധം കഴിഞ്ഞ ഉടൻ കംസന്റെ ഭ്രാതാക്കളായ കങ്കൻ, ന്യഗ്രോധൻതുടങ്ങിയ എട്ടുപേർ എതിർത്തുവരികയും, അവരെ ആകവെ നിന്തിരുവടിയുടെ ചോദനയാൽ ജ്യേഷ്ഠനായ ബലരാമൻ മർദ്ദനംചെയ്തു വധിക്കുകയും ചെയ്തു. ഈവിധം ശത്രുസംഹാരം കഴിഞ്ഞു് ശാന്തമായ തേജസ്സോടെ നിന്തിരുവടി ബലരാമസഹിതനായി എത്രയും വേഗത്തിൽ കാരാഗാരത്തിൽ താമസിക്കുന്ന മാതാപിതാക്കളായ ദേവകീവസുദേവന്മാരെ മോചനം ചെയ്യിച്ചു സാഷ്ടാംഗപ്രണാമംചെയ്തു് വന്ദിക്കയും, പുത്രന്മാരായ തങ്ങളുടെ സമസ്താപരാധവും ക്ഷമിക്കണമെന്നും, മാതാപിതാക്കന്മാരെ കഷ്ടദശയിൽ കണ്ടും ഉടൻതന്നെ നിവാരണംചെയ്തു സന്തോഷിപ്പിക്കാൻ സമയപ്രതീക്ഷ വേണ്ടിവരികയാൽ ശക്തിയില്ലാതെപോയ തങ്ങളെ ദയവുചെയ്തു സ്വീകരിക്കേണമെന്നും മററും സാന്ത്വനവചനം പറഞ്ഞു സമാധാനപ്പെടുത്തുകയും, അവരാൽ ആലിംഗനം ചെയ്യപ്പെട്ടു് ആനന്ദിക്കയും, മാതാമഹനായ ഉഗ്രസേനരെ ഭോജരാജ്യത്തിലെ രാജാവായി അഭിഷേകം ചെയ്യുകയും, തങ്ങൾ ഭൃത്യന്മാരായിരിക്കുന്നതു കൊണ്ടു് ഇന്ദ്രാദികൾ പോലും അവിടത്തെ ബഹുമാനിക്കാനിടവരും എന്നും മററും പറഞ്ഞു പ്രീതിപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. ഇത്രയും കഴിഞ്ഞു കംസൻ അന്യായമായി അപഹരിച്ചുവച്ചിരിക്കുന്ന വസ്തുക്കളും, പണങ്ങളും മററും അവരവൎക്കു തിരിയെ കൊടുത്തും, അഭീഷ്ടദാനങ്ങൾ ചെയ്തും യദുകുലത്തിലെ സകലരേയും നിന്തിരുവടി സന്തോഷപരവശരാക്കിച്ചെയ്തു. ഇതും കഴിഞ്ഞു് നന്ദഗോപരേയും, യശോദയേയും പ്രണാമങ്ങൾ ചെയ്തു വന്ദിച്ചിട്ടു് അവർ തങ്ങളെ രക്ഷിച്ചു വളൎത്തിയതിനും മററും അത്യന്തം ധന്യതയും, മാന്യതയും നല്കീട്ടു ഗോകുലത്തിലേയ്ക്കു പൊയ്ക്കൊള്ളുവാൻ യാത്ര അയയ്ക്കുകയും താമസിയാതെ അവിടെവന്നു കണ്ടുകൊള്ളാമെന്നു് ആശ്വസിപ്പിക്കയും ചെയ്തു. ഭക്തോത്തമനും ബൃഹസ്പതിയിൽനിന്നു നീതിശാസ്ത്രം ഗ്രഹിച്ചു നിപുണതയുള്ളവനും ആയ ഉദ്ധവരെ സുഹൃത്തായി സ്വീകരിച്ചു് നിഷ്കളങ്കമായ വിധത്തിൽ ആത്മകാൎയ്യനിവേദനസൌകൎയ്യലാഭത്താൽ നിന്തിരുവടി വളരെ സന്തുഷ്ടനായി. ഇങ്ങനെ രാജധാനിയിൽ ജനങ്ങ

ളാലും, ബന്ധുക്കളാലും, മിത്രങ്ങളാലും, നിന്തിരുവടി ഒന്നുപോലെ വന്ദനീയമഹിമാവായി വിജയിക്കുന്നു. അല്ലെ എൻെറ ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണ! ആൎത്തനായ ഈ എൻെറ ആഭ്യന്തരങ്ങളായ രാഗാദികളും ബാഹ്യങ്ങളായ വാതാദികളും ആയ സകലരോഗങ്ങളും നീക്കി രക്ഷിക്കുമാറാകേണമേ!! ഭോജരാജ്യം മുഴുവനെ ബാധിച്ചിരുന്നതായ മഹാരോഗസ്വരൂപമായി കണ്ട കംസാദികളെപ്പോലും ധ്വംസിച്ചു സകലജനക്ഷേമവും ചെയ്ത നിന്തിരുവടിക്ക് ഭക്തനായ എൻെറ രോഗനിവാരണം ഉണ്ടാക്കുക വളരെ സുലഭവും ഖ്യാതികരവും ആണ്. അനന്യശരണനായ എന്നെ ഉപേക്ഷിക്കരുതേ! രക്ഷിക്കേണമേ!! കൈവെടിയരുതേ!!

ഇവിടെ ഭഗവാൻെറ അവതാരകാൎയ്യങ്ങളിലേ ദുഷ്ടനിഗ്രഹവും, ശിഷ്ടാനുഗ്രഹവും ആയ രണ്ടുതരത്തിലുള്ള കാൎയ്യങ്ങളും കംസഭ്രാതൃവധത്താലും, പിതൃവന്ദനാദികളാലും ഉദാഹരണമുഖേന സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. **നിരൂപണം.** വിശിഷ്യ ദുഷ്ടവധത്താലും യാദവപ്രീണനത്താലും മററും ഉണ്ടാകുന്ന ധന്യത ഭഗവത്കൃതമായ രീതിയിൽ, അന്യൎക്കാണെന്നും, ഭഗവാനു ലഭിക്കുന്ന ആനന്ദം ഭക്തോത്തമലാഭത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കയാണെന്നും ഉള്ള കഥാഘടനയാൽ ഭഗവത്പ്രീതി ഭക്തിപരമായ സൌഹാൎദ്ദസോപാനത്തിൽ അധിരോഹണം ചെയ്തിരിക്കയാണെന്നുള്ള തത്ത്വം വ്യക്തപ്പെടുത്തുന്നു. ആയൊരു മുത്തായിപ്പാണ് ഭക്തനായ ഭട്ടതിരിപ്പാടിനു തൻെറ രോഗനിവാരണപ്രാൎത്ഥനയ്ക്കു് അവസരം നല്കിയതെന്ന് ഊഹിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ഭാഗവതത്തിൽ:—

"തസ്യാനുജാ ഭ്രാതരോഽഷ്ടൗ
കങ്കന്യഗ്രോധകാദയഃ
അഭ്യധാവന്നതിക്രുദ്ധാ
ഭ്രാതുൎന്നിൎവ്വേശകാരിണഃ.
തഥാതിരഭസാംസ്താംസ്തു
സംയത്താൻ രോഹിണീസുതഃ
അഹൻ പരിഘമുദ്യമ്യ
പശൂനിവ മൃഗാധിപഃ.
... ...
... ...
... ...
... ...

മാതരം പിതരം ചൈവ
മോചയിത്വാഥ ബന്ധനാത്
കൃഷ്ണരാമൌ വവന്ദാതേ
ശിരസാƒƒസ്പൃശ്യ പാദയോഃ.

ദേവകീ വസുദേവശ്ച
വിജ്ഞായ ജഗദീശ്വരൌ
കൃതസംവന്ദനൌ പുത്രൌ
സസ്വജാതേ ന ശങ്കിതൌ.

... ...
... ...
... ...
... ...

ക്ഷന്തുമർഹഥ തത് താത!
മാതർനൌ പരതന്ത്രയോഃ
അകുർവതോർവ്വാം ശുശ്രൂഷാം
ക്ലിഷ്ടയോർഭൃശം.

... .
... ...

ഏവമാശ്വാസ്യ ഭഗവാൻ
പിതരൌ ദേവകീസുതഃ
മാതാമഹം തൂഗ്രസേനം
യദൂനാമകരോന്നൃപം.

അഥ നന്ദം സമാസാദ്യ
ഭഗവാൻ ദേവകീസുതഃ
സങ്കർഷണശ്ച രാജേന്ദ്ര!
പരിഷ്വജ്യേദമൂചതുഃ.

പിതർയ്യുവാഭ്യാം സ്നിഗ്ദ്ധാഭ്യാം
പോഷിതൌ ലാളിതൌ ഭൃശം
പിത്രോരഭ്യധികാ പ്രീതി-
രാത്മജേഷ്വാത്മനോƒപി ഹി.

യാത യൂയം വ്രജം താത!
വയം ച സ്നേഹദുഃഖിതാൻ
ജ്ഞാതീൻ വോ ദ്രഷ്ടുമേഷ്യാമോ
വിധായ സുഹൃദാം സുഖം."

എന്നീവിധമാണ് പ്രസ്തുതശ്ലോകകഥകൾ വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഉദ്ധവരെ സുഹൃത്തായി വരണംചെയ്ത കാൎയ്യം ഭാഗവതത്തിൽ വ്യക്തമല്ല. അടുത്ത ദശകത്തിലേ കഥാഭാഗത്തിന്നായി കവി കല്പിച്ചതായിരിക്കണം ഈ ഭാഗം. ആകപ്പാടെ ശ്രീകൃഷ്ണലീലകളിൽ പ്രാധാന്യമേറിയ അനേകംഘട്ടങ്ങളിൽ ഒന്നും ഒന്നാമത്തുമായ ഈ കംസവധകഥയിലേ വ്യാഖ്യാനം, താഴെ കാണുംപോലെയുള്ള പ്രാൎത്ഥനയോടു കൂടി ഉപസംഹരിച്ചുകൊള്ളുന്നു.—

യാതഃ പ്രീതോ ബലേന പ്രബലകുവലയാ-
പീഡമുജ്ജാസ്യ സാകം
യന്ത്രാ മല്ലാംശ്ച തുല്യേതരബലമഹിതാൻ
മൎദ്ദയൻ നിൎദ്ദയാല്പഃ
കംസം ചോത്കൃഷ്യ മഞ്ചാദ് യമപുരമനയദ്
ഭൂപയന്നുഗ്രസേനം
പിത്രാദീംശ്ച പ്രണമ്രഃ കലയതു കുശലം
യാദവേന്ദ്രഃ സ കൃഷ്ണഃ. ൧൦

കുവലയാപീഡവധ-മല്ലയുദ്ധ-കംസവധാദിവൎണ്ണനം
എന്ന എഴുപത്തിഅഞ്ചാംദശകം
സമാപ്തം.

അഞ്ചാംഭാഗം സമാപ്തം.

ശുഭം ഭൂയാത്.

MUL
101931

പ്രമാണാനുക്രമണികാ.

പുറം	പ്രമാണവാക്യങ്ങൾ	ഗ്രന്ഥനാമം	കർത്തൃനാമം
വന്നു	അക്രൂരസ്സാവുപാമന്ത്ര്യ	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ
വനൂന്നു	അക്രൂരോ ഗോകുലം പ്രാപ്തഃ	ടി	ടി
വഫവ്വ	അക്രൂരോ*f*പി ച താം രാത്രിം	ടി	ടി
ൻ ൫	അതിപരിചയാദവജ്ഞാ		
വ൭വ്വ	അത്യുത്കടൈഃ പുണ്യപാപൈഃ		
ഫന്നൻ	അഥ തസ്യാർഹതോ	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ
വൻ൫	അഥ വ്രജൻ രാജപഥേന	ടി	ടി
വ൭വ	അഥാപരാഹ്ണേ ഭഗവാൻ	ടി	ടി
ന്നുഫ	അനയാരാധിതോ നൂനം	ടി	ടി
വഫ	അന്തർഗൃഹഗതാഃ	ടി	ടി
വ൭൫	അന്തജ്ജേ ന ഭാഖ്യസ്യം	വിഷ്ണുപുരാണം	ടി
ന്നുവ	അന്തർഹിതേ ഭഗവതി	ഭാഗവതം	ടി
വൻ൫	അന്യോന്യം നാമ യത്ര സ്യാത്	ചന്ദ്രാലോകം	ജയദേവൻ
൭൦	അന്വിച്ഛന്ത്യോ ഭഗവതോ	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ
നവന	അമ്ബഷ്ഠാമ്ബഷ്ഠ! മാർഗ്ഗം നൌ	ടി	ടി
വ൦൦	അരിഷ്ടേ നിഹതേ ദൈത്യേ	ടി	ടി
ഫ൫വ്വ	അഹം വിദ്യാധരഃ കശ്ചിത്	ടി	ടി
ഫനവ്വ	ആത്മാരാമോ പ്യരീരമത്	ടി	ടി
ന൦൭	ആയാഗം തദനന്തരത്താം	വിഷ്ണുപുരാണം	ടി
ഫവൻ	ആസ്വാദോ*f*സാവതിരസ		

പുറം	പ്രമാണവാക്യങ്ങൾ	ഗ്രന്ഥനാമം	കർത്തൃനാമം
൪൦	ഇതി വിക്ലബിതം താസാം	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ
൧൩൭	ഇതി സഞ്ചിന്തയൻ കൃഷ്ണം	ടി	ടി
൫൯	ഇത്യുത്പന്നധിയോ ഗോപ്യഃ	ടി	ടി
൧൫൮	ഇത്യേവമതിഹാർദ്ദേന	വിഷ്ണുപുരാണം	ടി
൨൧൦	ഉച്ചൈർജഗുർനൃത്യമാനാഃ	ഭാഗവതം	ടി
൨൮൪	ഉത്പാട്യ ശൃംഗമേകം	വിഷ്ണുപുരാണം	ടി
൧൦൭	ഏകദാ തേ പശൂൻ പാലാൻ	ഭാഗവതം	ടി
൨൭൦	ഏകദാ ദേവയാത്രായാം	ടി	ടി
൱൨	ഏകാ തദംഘ്രികമലം	ടി	ടി
൱൭	ഏകാ ഭ്രുകുടിമാബദ്ധ്യ	ടി	ടി
൭൫	ഏവം ഭഗവതഃ കൃഷ്ണാത്	ടി	ടി
൮൭	ഏവം മദോത്കടസ്തിത	ടി	ടി
൨൫൧	ഏവം വിക്രീഡതോഃ	ടി	ടി
൨൪൫	ഏവം ശശാങ്കാംശുവിരാജിതാ	ടി	ടി
൩൦൩	ഏവം സ്ത്രീയാ യാച്യമാനഃ	ടി	ടി
൨൩൦	കസ്യാശ്ചിന്നാട്യവിക്ഷിപ്ത	ടി	ടി
൱൨	കാചിത് കരാംബുജം ശൗരേഃ	ടി	ടി
൱൭	കാചിദഞ്ജലിനാ	ടി	ടി
൩൨൯	കാരയാമാസ വൈ കംസോ	ടി	ടി
൧൭൪	കാശ്ചിത്തത് കൃതഹൃത്താപ	ടി	ടി

പുറം	പ്രമാണവാക്യങ്ങൾ	ഗ്രന്ഥനാമം	കർത്തൃനാമം
൧൱൮	കൃഷ്ണസ്യ വവൃധെ ബാഹുഃ	വിഷ്ണുപുരാണം	വ്യാസൻ
൧൪൩	കേശീ തു കംസപ്രഹിതഃ	ഭാഗവതം	ടി
൧൯൱	ഗോത്രോക്ഷാഷ്ട്രോരഭ്ര	അഷ്ടാധ്യായി	പാണിനി
൨൩൩	ഗോപാസ്തമനുസജ്ജന്ത	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ
൧൰൩	ഗോപ്യഃ കാമാദ് ഭയാത് കംസഃ	ടി	ടി
൧൩൩	ഗോപ്യഃ കൃഷ്ണേ വനം	ടി	ടി
൨൩൦	ഗോപ്യശ്ച ദയിതം കൃഷ്ണം	ടി	ടി
൨൫൨	ഗോപ്യസ്താസ്തദുപശ്രുത്യ	ടി	ടി
൨൦൨	ചാണൂരം മുഷ്ടികം ചൈവ	ടി	ടി
൨൮൩	ചിന്തയന്നിതി ഗോവിന്ദം	വിഷ്ണുപുരാണം	ടി
൨൭൪	ചിന്തയാമാസ ചാക്രൂരാ	ടി	ടി
൧൯൨	തം തീക്ഷ്ണശൃംഗമുദീക്ഷ്യ	ഭാഗവതം	ടി
൧൪൫	തം ത്രാസയന്തം ഭഗവാൻ	ടി	ടി
൩.൦൯	തതഃ പൌരാൻ പൃച്ഛമാനോ	ടി	ടി
൯൨	തതോƒവിശൻ വനം ചന്ദ്ര	ടി	ടി
൧൦൪	തത്രാരമത ഗോവിന്ദോ	ടി	ടി
൧൩൮	തദംഗസംഗപ്രമദാകുലേന്ദ്രിയാഃ	ടി	ടി
൩൧൧	തദ്രക്ഷിണഃ സാനുചരാഃ	ടി	ടി
൧൱൧	തദ് വഞ്ചയിത്വാ തമധോക്ഷജോ	ടി	ടി
൨൯൮	തമപൃച്ഛദ്ധൃഷീകേശഃ	ടി	ടി

പുറം	പ്രമാണവാക്യങ്ങൾ	ഗ്രന്ഥനാമം	കർത്തൃനാമം
൧൭൮	തമാപതന്തം സ നിഗൃഹ്യ	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ
൧൯൭	തസ്മാത് ത്വമെയെഷ	വിഷ്ണുപുരാണം	ടി
൨൩൯	തസ്യാഃ രജാ ഭ്രാതരോ ഽഷ്ടൌ	ഭാഗവതം	ടി
൬൯	താഃ സമാദായ കാളിന്ദ്യാ	ടി	ടി
൫൯	താ ദൃഷ്ട്വാന്തികമായാതാ	ടി	ടി
൧൮൧	താഭിർവൃതഃ ശ്രമമഃപോഹിതും	ടി	ടി
൮൫	താഭിസ്സമേതാഭിരുദാര	ടി	ടി
൩൯	താസാം തത്സൌഭഗമദം	ടി	ടി
൭൮	താസാമാവിരഭൂച്ഛൌരിഃ	ടി	ടി
൫൩൬	താസ്തഥാ തല്പ്രതീക്ഷ।	ടി	ടി
൧൧൭	തുഷ്ടുവുന്നിഹതേ തസ്മിൻ	വിഷ്ണുപുരാണം	ടി
൧൧൫	ദിവൌകസാം സദാരാണാം	ഭാഗവതം	ടി
൫൧	ദുസ്സഹപ്രേഷ്ഠവിരഹ	ടി	ടി
൧൦	ദേഹന്ത്യാ ഽഭിയയുഃ കാശ്ചിത്	ടി	ടി
൨൮	ദൃഷ്ടോ ധർമ്മവ്യതിക്രമഃ	ഗൌതമസൂത്രം	ഗൌതമൻ
൬൩	ദൃഷ്ടോ വഃ കച്ചിദശ്വത്ഥ	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ
൫൦൦	ദേവർഷിരുപസംഗമ്യ	ടി	ടി
൨൧൦	ധനുഷോ ഭജ്യമാനസ്യ	ടി	ടി
൨൨	ധർമ്മവ്യതിക്രമോ ദൃഷ്ടഃ	ടി	ടി

പുറം	പ്രമാണവാക്യങ്ങൾ	ഗ്രന്ഥനാമം	കർത്തൃനാമം
൧൦൪	നാദൈർഗൃഹീതകണ്ഠാനാം		
൨൨൨	ന മയ്യവേചേഷ്യത്യരിബുദ്ധിം	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ
൩൩൭	നിരീക്ഷ്യ താവുത്തമപൂരുഷൌ	ടി	ടി
൩൪	നിസ്ത്രൈഗുണ്യേ പഥി		അഭിയുക്തന്മാർ
൨൭൪	നൂനം തേ ദൃഷ്ടമാശ്ചര്യ്യം	വിഷ്ണുപുരാണം	വ്യാസൻ
൨൨൨	നേഹ നാനാസ്തി കിഞ്ചന	വേദഃ	
൨൨൮	പദാനി തസ്യാഖിലലോക	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ
൨൨൯	പരമേ വ്യോമൻ	വേദഃ	ടി
൧൨൫	പരിവൃത്തിശ്രമേണൈകാ	വിഷ്ണുപുരാണം	ടി
൧൭൨	പാതയൻ സ ഗവാം	ടി	ടി
൧൨൬	പാദന്യാസൈർഭുജവിധുതിഭിഃ	ഭാഗവതം	ടി
൨൩൮	പീതനീലാംബരധരൌ	ടി	ടി
൧൬൭	പൂതഷ്ണേഃ കിരന്തൌ ഹരി	ടി	ടി
൨൪൩	പൃഷ്ട്വാഥ സ്വാഗതം തതസ്സു	ടി	ടി
൩൫൫	പ്രഗൃഹ്യ കേശേഷു ചലത്കിരീടം	ടി	ടി
൨൦൦	പ്രതിയാതേ തു ദേവർഷൌ	ടി	ടി
൪൭	പ്രത്യാങ്ഭ്യാം ശ്രുവഃ പൂർവ്വസ്യ	അഷ്ടാദ്ധ്യായി	പാണിനി
൧൩൮	പ്രദോഷാഗ്രേ കലാചിത്ത	വിഷ്ണുപുരാണം	വ്യാസൻ
൩൧൪	ബലം ച കംസപ്രഹിതം	ഭാഗവതം	ടി
൪൫	ബാഹുപ്രസാരപരിരംഭ	ടി	ടി

പുറം	പ്രമാണവാക്യങ്ങൾ	ഗ്രന്ഥനാമം	കർത്തൃനാമം
ഫവൃന	ബൃന്ദാവനചരാ ഘോര	വിഷ്ണുപുരാണം	വ്യാസൻ
ര്	ഭഗവാനപി താ രാത്രീഃ	ഭാഗവതം	ടി
ൻവ	ഭജതേഽനഭജന്ത്യേക	ടി	ടി
ന൭	ഭർത്തുഃ ശുശ്രൂഷണം	ടി	ടി
നൈന്ന	ഭവ്യഗേയപ്രവചനീയോ	അഷ്ടാധ്യായീ	പാണിനി
നൈ൫	ഭാവോ ഹി ഭവകാരണം		
വന്നൻ	ഭൂയസ്ത്വയാപി സോഽഭ്യാക്ഷിത്	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ
വ൧വ	ഭോ ഭോ ദാനപതേ! മഹ്യം	ടി	ടി
വവന	മത്സ്യകൂർമ്മവരാഹാശ്വ	വിഷ്ണുപുരാണം	ടി
നനവ	മല്ലാനാമശനിഃ	ഭാഗവതം	ടി
നര്൫	മഹാനയം ബതാധർമ്മഃ	ടി	ടി
വവവ	യതോ വാചോ നിവർത്തന്തേ	വേദഃ	
ൻ൭	യഥാ ഖരതരേ ശ്രേഷ്ഠേ		
നര്	യസ്യ നാഹംകൃതോ	ഭഗവദ്ഗീതാ	വ്യാസൻ
വര്	യേനകേനാപ്യുപായേന	ഭാഗവതം	ടി
വവൃന്ന	രജകം കഞ്ചിദായാന്തം	ടി	ടി
വര്വ	രഥാത് തൂർണ്ണമവപ്ലുത്യ	ടി	ടി
ഫന	അച്യുതസ്ഥാനാം പ്രിയമാണഃ	അഷ്ടാധ്യായീ	പാണിനി
ഫന്ന	കിമ്പുനസ്ത്യഃ പ്രമൃജന്ത്യാഽന്യാ	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ

പുറം	പ്രമാണവാക്യങ്ങൾ	ഗ്രന്ഥനാമം	കർത്തൃനാമം
൩൩	വചന്യന്യത് കർമ്മണ്യന്യത്		
൨൭൨	വിലോക്യ സുഭ്രശം പ്രീതോ	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ
൧൩൯	വീക്ഷ്യ രന്തും മനശ്ചക്രേ	ടി	ടി
൧൦൦	വ്യാങ്പരിഭ്യോ രമഃ	അഷ്ടാധ്യായീ	പാണിനി
൩൦൦	വ്രജൻ മാർഗ്ഗേ വണിക്പഥൈഃ	ഭാഗവതം	വ്യാസൻ
൧൬൪	സ ചുക്രോശാഹിനാ	ടി	ടി
൧൯൯	സ തം നിശമ്യാളിമുഖോ	ടി	ടി
൨൮൦	സ തന്തുവായകഃ പ്രീതഃ	ടി	ടി
൩൩൩	സദ്യഃ പശ്യത കൃഷ്ണസ്യ	വിഷ്ണുപുരാണം	ടി
൩൨൭	സ ധാവൻ ക്രീഡയാ ഭ്രമൈഃ	ടി	ടി
൮൬	സന്നിധാനം മനുഷ്യാണാം	ടി	ടി
൧൦൦	സഹയുക്തേഽപ്രധാനേ	അഷ്ടാധ്യായി	പാണിനി
൧൪൫	സോഽപി കൈശോരകവയോ	വിഷ്ണുപുരാണം	വ്യാസൻ
൧൮൪	സോഽപ്യസ്യ വക്ത്രേ	ഭാഗവതം	ടി
൩൬൭	ഹതേഷു മല്ലവീരേഷു	ടി	ടി
൩൪൧	ഹസ്താഭ്യാം ഹസ്തയോർബദ്ധ്വാ	ടി	ടി
൧൦൯	ഹസ്തേന ഗൃഹ്യ ചൈകൈകം	വിഷ്ണുപുരാണം	ടി
൩൩൨	ഹാഹാകാരോ മഹാൻ ജജ്ഞേ	ടി	ടി

ശ്ലോകാനുക്രമണിക.

നമ്പർ	ശ്ലോകങ്ങൾ	ദശകം	ശ്ലോകം	പുറം
൧	അക്രൂര ഏവ	൭൨	൨	൨൧൨
൨	അചിരാദുപ	൭൩	൪	൨൫൬
൩	അനസാ ബഹു	൭൩	൬	൨൬൧
൪	അപഗതത്രപാ	൬൮	൪	൮൩
൫	അഭ്യാഗതാഭിരഭിതോ	൬൫	൯	൨൪
൬	അയി കുമാരികാ	൬൮	൮	൯൨
൭	അയി നിശമ്യതാം	൬൪	൯	൯൬
൮	ആകർണ്ണ്യ തേ	൬൬	൩	൩൫
൯	ആലമ്ബമാത്രേണ	൭൧	൫	൧൯൫
൧൦	ആവിഷ്ടോ നഗരീം	൭൪	൮	൩൦൪
൧൧	ഇതി ഗിരാധികം	൬൮	൧൦	൯൮
൧൨	ഇതി ത്വയി	൭൦	൧	൧൪൭
൧൩	ഇതി മുദാകുലൈ	൬൮	൬	൮൭
൧൪	ഉപയാതാനാം	൬൬	൧	൨൭
൧൫	ഏവംവിധൈ	൭൧	൧൦	൨൦൬
൧൬	ഏഷ്യാമീതി	൭൪	൭	൩൦൦
൧൭	ഔക്ഷകാണി	൭൦	൧൦	൧൮൭
൧൮	കംസഃ സംവാദ്യ	൭൫	൮	൩൪൬
൧൯	കംസായ തേ	൭൧	൭	൧൯൭
൨൦	കംസോഽഥ നാരദ	൭൨	൧	൨൦൯

നമ്പർ	ശ്ലോകങ്ങൾ	ദശകം	ശ്ലോകം	പുറം
൨൧	കതിവിധാ	൬൮	൭	൮൯
൨൨	കദാപി ഖലു	൭൦	൪	൧൫൯
൨൩	കദാപി ഗോപൈഃ	൭൧	൮	൨൦൧
൨൪	കന്ദളിത	൬൬	൮	൪൮
൨൫	കരുണാനിധി	൭൩.	൨	൨൫൨
൨൬	കാചിത് കുചേ	൬൫	൬	൧൬
൨൭	കാപി ഗണ്ഡഭുവി	൬൯	൭	൧൨൬
൨൮	കാമിനീരിതി	൬൯	൧൧	൧൪൨
൨൯	കാശ്ചിദ് ഗൃഹാത് കില	൬൫	൭	൧൮
൩൦	കാശ്ചിന്നിജാങ്ഗ	൬൫	൪	൧൦
൩൧	കിമു ശീതളിമാ	൭൩	൧൦	൨൭൨
൩൨	കുബ്ജാമബ്ജ	൭൪	൫	൨൯൧
൩൩	കേശപാശധൃത	൬൯	൧	൧൦൧
൩൪	കേളീഭരേ	൬൯	൧൦	൧൩൮
൩൫	ഗഗനഗതം	൬൬	൨	൨൯
൩൬	ഗന്ധർവ്വതാമേഷ	൭൧	൨	൧൮൩
൩൭	ഗാനമീശ	൬൯	൮	൧൩൦
൩൮	ഗൃഹ്ണാനം ദന്ത	൭൫	൪	൨൨൮
൩൯	ഗോപീജനായ	൬൫	൧	൧
൪൦	ചന്ദ്രകരസ്യന്ദ	൬൬	൫	൪[illegible]

നമ്പർ	ശ്ലോകങ്ങൾ	ദശകം	ശ്ലോകം	പുറം
൪൧	ചന്ദ്രാഗൃഹേ	൭൨	൧൨	൨൪൭
൪൨	ചരമപ്രഹരേ	൭൩	൩	൨൫൫
൪൩	ചാണൂരോ	൭൫	൬	൩൩൮
൪൪	ചിത്രമല്യ	൭൦	൯	൧൭൪
൪൫	ജാരാത്മനാ ന	൬൫	൮	൨൧
൪൬	തതഃ സമം	൬൭	൮	൭൦
൪൭	തഥാ വ്യഥാസംകുല	൬൭	൯	൭൨
൪൮	തദനു കാചന	൬൮	൨	൮൦
൪൯	തദ്ഭ്രൂതുനക്ഷ	൭൫	൧൦	൩൫൬
൫൦	തവ വിഭോഽപരാ	൬൮	൩	൮൨
൫൧	തവ വിലോകനാദ്	൬൮	൧	൭൮
൫൨	താ ഗേഹകൃത്യ	൬൫	൩	൭
൫൩	താർക്ഷ്യാർപ്പിത	൭൧	൩	൧൮൬
൫൪	താവദ്ദേവ	൬൯	൨	൧൦
൫൫	താവല്ലദൾ	൭൨	൮	൨൩൨
൫൬	താവന്നിശ്ചിത	൭൪	൬	൨൯൬
൫൭	താസാം അലിതൈ	൬൬	൪	൩൮
൫൮	താസഃ മദകലയ	൭൪	൩	൨൮൨
൫൯	തിരോഹിതേഽഥ	൬൭	൪	൬൧
൬൦	ഝങ്ഗഝങ്ഥ	൭൦	൮	൧൭൨

നമ്പർ	ശ്ലോകങ്ങൾ	ദശകം	ശ്ലോകം	പുറം
൬൧	ത്വം വാഹമണ്ഡ	൭൧	൫	൧൯൧
൬൨	ത്വത്പാമല്ലൃതിവത്	൭൪	൨	൨൭൯
൬൩	ത്വമാത്മികാസ്ഥാ	൬൭	൭	൬൭
൬൪	ദിനേഷു ച	൭൦	൫	൧൬൩
൬൫	ദ്ദൂരാദ് രഥാത്	൭൨	൧൦	൨൪൦
൬൬	ദ്രക്ഷ്യാമി വേദ	൭൨	൪	൨൧൯
൬൭	നന്ദേന സാകം	൭൨	൧൧	൨൪൩
൬൮	നിയമായ	൭൩	൭	൨൬൩
൬൯	നിരീക്ഷിതോഽയം	൬൭	൬	൬൫
൭൦	നിലീയതേഽസൗ	൬൭	൨	൫൬
൭൧	നിശമയ്യ	൭൩	൧	൨൫൦
൭൨	പശ്യന്നവന്ദത	൭൨	൬	൨൨൬
൭൩	പാപിഷ്ഠാമേഹി	൭൫	൨	൩൨൦
൭൪	പുനരേഷ	൭൩	൮	൨൬൬
൭൫	പൂർണ്ണം ബ്രഹ്മൈവ	൭൫	൫	൩൩൩
൭൬	പ്രപഞ്ചയന്നസ്യ	൭൧	൪	൧൮൮
൭൭	പ്രാതഃ സഭ്രസ്സ	൭൫	൧	൩൧൫
൭൮	ഭൂയഃ ക്രമാദ	൭൨	൫	൨൨൩
൭൯	ഭൂയോ ധായക	൭൪	൪	൨൮൬
൮൦	ഭോജരാജ	൭൦	൬	൧൬൬

നമ്പർ	ശ്ലോകങ്ങൾ	ദശകം	ശ്ലോകം	പുറം
൮൧	മോദസീമ്നി	൬൯	൯	൧൩൪
൮൨	യത്രേഷു സമക്ഷം	൭൧	൧	൧൮൫
൮൩	രാധാതുങ്ഗ	൬൬	൧൦	൫൧
൮൪	രാധാഭിധാം	൬൭	൩	൫൯
൮൫	വാസുദേവ തവ	൬൯	൩	൧൦൮
൮൬	വാസോഹരണ	൬൫	൭	൪൫
൮൭	വികരുണോ വനേ	൬൮	൫	൮൫
൮൮	വിരഹേഷ്വങ്ഗാര	൬൬	൯	൪൯
൮൯	വേണുനാദകൃത	൬൯	൪	൧൧൨
൯൦	ശാകപരോത്ഥ	൭൫	൭	൧൬൯
൯൧	ശിഷ്ടൈർഹൃഷ്ട	൭൪	൧൦	൩൧൧
൯൨	ശ്രദ്ധയാ വിരചിതാനു	൬൯	൫	൧൧൬
൯൩	ശ്വഃ കംസക്ഷപണ	൭൪	൯	൩൦൮
൯൪	സംപ്രാപ്തോ	൭൪	൧	൨൭൫
൯൫	സാമൂർച്ഛനാഭിരുദിത	൬൫	൨	൫
൯൬	സ ചോരപാലായിത	൭൧	൯	൨൦൫
൯൭	സ തദാ പര	൭൩	൯	൨൬൯
൯൮	സദ്യോ നിഷ്ക്രിഷ്ട	൭൫	൯	൩൫൧
൯൯	സന്ദിഗ്ദ്ധസന്ദർശന	൬൭	൧൦	൭൫
൧൦൦	സമുന്മുഖമഥോ	൭൦	൨	൧൫൧

നമ്പർ	ശ്ലോകങ്ങൾ	ദശകം	ശ്ലോകം	പുറം
൧൦൧	സവിഷാദഭരം	൭൩	൫	൨൫൮
൧൦൨	സായം സ ഗോപ	൭൨	൭	൨൨൯
൧൦൩	സായന്തനാപ്ലവ	൭൨	൯	൨൩൬
൧൦൪	സുദർശനധര!	൭൦	൩	൧൫൫
൧൦൫	സുമധുര	൬൬	൬	൪൨
൧൦൬	സോഽയം രഥേന	൭൨	൩	൨൧൫
൧൦൭	സ്ഫുരത്പരാനന്ദ	൬൭	൧	൫൪
൧൦൮	സ്വിന്നാസന്നതനു	൬൯	൬	൧൨൧
൧൦൯	ഹന്തപ്രാഭൃത്യാ	൭൫	൩	൩൨൪
൧൧൦	ഹാ ചൂത! ഹാ ചമ്പക!	൬൭	൫	൬൩
൧൧൧	ഹാ ധിക് കഷ്ടം	൭൫	൭	൩൪൧
൧൧൨	ഹാരം നിതമ്ബഭുവി	൬൫	൫	൧൪

LIST OF MALAYALAM PUBLICATIONS FOR SALE.

ശ്രീമൂലം മലയാളഭാഷാഗ്രന്ഥാവലി.

	രൂ.	ച.	കാ.
No. 1—ഗുരുദക്ഷിണപ്പാട്ട്	0	7	0
No. 2—ശതമുഖരാമായണം (കിളിപ്പാട്ട്)	0	7	0
No. 3—ഭദ്രോത്പത്തി (കിളിപ്പാട്ട്)	0	10	0
No. 4—പാർവ്വതീപരിണയം (കിളിപ്പാട്ട്)	0	12	0
No. 5—പടപ്പാട്ട് (കിളിപ്പാട്ട്)	0	14	0
No. 6—കല്യാണസൌഗന്ധികം (ഭാഷാചമ്പു)	0	6	0
No. 7—പ്രഹ്ലാദചരിതം (ഹംസപ്പാട്ട്)	0	5	0
No. 8—ഗിരിജാകല്യാണം (ഗീതപ്രബന്ധം)	1	0	8
No. 9—വ്യവഹാരമാല (സ്മൃതിഗ്രന്ഥം)	3	1	8
No. 10—ശ്രീമദ്ഭാഗവതം ഭാഷാ (ഗദ്യം) ൧-ാംവാല്യം	1	0	8
No. 11—കൃഷ്ണലീല (ഗീതപ്രബന്ധം)	0	4	0
No. 12—വിംശതി (സവ്യാഖ്യാനം)	0	7	0
No. 13—മോക്ഷദായകം (കിളിപ്പാട്ട്)	0	8	0
No. 14—ശ്രീമദ്ഭാഗവതം ഭാഷാ (ഗദ്യം) ൨-ാംവാല്യം	1	7	10
No. 15—ഭാഷാരാമായണചമ്പു (ബാലകാണ്ഡം)	1	7	10
No. 16—പാർവ്വതീപാണിഗ്രഹണം (ആറുവൃത്തം)	0	4	0
No. 17—പ്രൈഷം (ഭാഷ്യഭൂഷിതം)	0	7	0
No. 18—ഭീഷ്മോപദേശം (ഹംസപ്പാട്ട്)	0	12	0
No. 19—ഭാഷാരാമായണചമ്പു (അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം, ആരണ്യകാണ്ഡം, കിഷ്കിന്ധാകാണ്ഡം)	1	7	10
No. 20—ഭാഷാരാമായണചമ്പു (സുന്ദരകാണ്ഡം, യുദ്ധകാണ്ഡം, ഉത്തരകാണ്ഡം)	1	7	10
No. 21—വിഷ്ണുഗീത (ഹംസപ്പാട്ട്) (രണ്ടാംപതിപ്പ്)	0	14	0
No. 22—തത്ത്വമസിവ്യാഖ്യാനവും തത്ത്വമസിമഹാവാക്യക്കട്ടിളയും	0	4	0
No. 23—ബ്രഹ്മാനന്ദവിവേകസമുച്ചയം	0	4	0
No. 24—കണ്ണശ്ശഭാരതം (ഒന്നാംഭാഗം)	0	14	4
No. 25—രണ്ടുഭാഷാചമ്പുക്കൾ	0	4	0

ശ്രീവഞ്ചിസേതുലക്ഷ്മീഗ്രന്ഥാവലി.

	രൂ.	ച.	കാ.
No. 1—വൈദ്യമഞ്ജരീ	1	7	10
No. 2—ജാതകപദ്ധതി (സവ്യാഖ്യാനം)	0	21	0
No. 3—ഭാഷാജാതകപദ്ധതി	1	0	8
No. 4—പ്രശ്നഭാഷ	0	5	0
No. 5—മുഹൂർത്തപദവി (സവ്യാഖ്യാനം)	0	10	0
No. 6—ബാലശങ്കരം (പൂർവ്വഭാഗം)	0	14	0
No. 7—ആര്യഭടീയം ഗീതികാപാദം (സവ്യാഖ്യാനം)	0	4	0
No. 8—രസവൈശേഷികം (വൈദ്യം) (ഭാഷ്യസഹിതം)	2	1	0
No. 9—ജ്യോത്സ്നിക (വിഷവൈദ്യം)	0	14	0
No. 10—തന്ത്രയുക്തിവിചാരം (വൈദ്യം)	0	10	11
No. 11—പ്രശ്നസാരം	0	14	0
No. 12—കൌടലീയം (ഭാഷാവ്യാഖ്യാനസഹിതം) ൧-ാംവാല്യം	1	0	8
No. 13—ബാലശങ്കരം (മദ്ധ്യമഭാഗം)	2	1	0
No. 14—നാരായണീയം (സവ്യാഖ്യാനം പ്രഥമഭാഗം)	4	2	0
No. 15—ബാലശങ്കരം (അന്തിമഭാഗം)	0	10	0
No. 16—അഷ്ടാങ്ഗസാരം ഭാഷ	0	4	0
No. 17—നാരായണീയം (സവ്യാഖ്യാനം ദ്വിതീയഭാഗം)	3	1	8
No. 18—കേരളചരിതം	0	4	0
No. 19—യോഗാമൃതം	1	0	0

ശ്രീചിത്രോദയമഞ്ജരീഭാഷാഗ്രന്ഥാവലി.

	രൂ.	ച.	കാ.
No. 1—കണ്ണശ്ശഭാഗവതം (൧-ാംവാല്യം)	1	0	8
No. 2—രാസക്രീഡ (കഥകളി)	0	4	0
No. 3—പലവക ഒററശ്ലോകങ്ങൾ	0	4	0
No. 4—രാമചരിതം	3	1	8
No. 5—ഭരതവാക്യം	0	4	0
No. 6—നാരായണീയം (സവ്യാഖ്യാനം തൃതീയഭാഗം)	2	15	4
No. 7—നാരായണീയം (സവ്യാഖ്യാനം ചതുർത്ഥഭാഗം)	3	1	8
No. 8—ബ്രഹ്മാണ്ഡപുരാണം ഭാഷാ	0	7	0
No. 9—ഹസ്ത്യക്ഷമാസസമരോത്സവം	0	4	0
No. 10—പരമാർത്ഥസാരം ഭാഷാ	0	4	0

	രൂ.	ച.	കാ.
No. 11—ആത്മബോധം (ഭാഷാവ്യാഖ്യാസഹിതം)	0	4	0
No. 12—ദേവീമാഹാത്മ്യം ടി	1	0	8
No. 13—പലവീശുപുരാണം	0	7	0
No. 14—നാരായണീയം (സവ്യാഖ്യാനം പഞ്ചമഭാഗം)	3	1	8

230
265

B81

13 JUL 1967